HANDBOUND
AT THE
UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

371 3520 I

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM

QUI DE XXXI SUPERSUNT

LIBRI XVIII

AD OPTIMAS EDITIONES COLLATI

PRÆMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDUNT INDICES

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

R335-11
20.6.79.

EDITIO ACCURATA

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CIↃIↃCCLXXXVI

PA
6203
A2
1786

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBRI
QUI SUPERSUNT.

CLAUDII CHIFFLETII J. C.

SEQUANI VESONTINI

DOLANÆ ACADEMIÆ REGII ANTECESSORIS

DE

AMMIANI MARCELLINI

VITA ET LIBRIS RERUM GESTARUM MONOBIBLION.

AMMIANUS MARCELLINUS natione Græcus fuit, ut ſæpius profitetur: unde domo, perincertum. Pater & genus ignorantur; niſi quod ingenuum ſe & nobilem fuiſſe non obſcure indicat, cum, fugiens vim Perſicam, tandem *ſe nimietate pedibus incedendi ſuperatum, ut inſuetum ingenuum*, (utar enim verbis ejus, quantum licebit) narrat lib. XIX. Solet autem Marcellinus, cum multis aliis, ingenuos nobiles appellare. Fit quidem mentio *Antonii Marcellini*, ſub Conſtantino Magno Præſidis provinciæ Lugdunenſis primæ: ad quem exſtat L. I Cod. Theod. Sine cenſu vel reliq. & aliquot aliæ. Is an hujus pater fuerit, nec negare, nec affirmare auſim. Certe *Marcellini* Coſ. cum Probino, Conſtantini filiorum temporibus, faſti meminerunt; ſicut & *Marcellini Comitis Orientis*, in L. VI C. utroque, de oper. publ. quæ data eſt Limenio & Catullino Coſſ. Item *Marcellini* PP. ad quem L. III C. Theod.

de honorar. C. quæ data eſt Acindyno & Proculo Coſſ. Invenio & *Marcellinum* appellari a Sexto Victore, in veteribus etiam libris, qui cum Chreſtio & Magnentio in Conſtantis necem conſpiravit: ſed non facile dixerim, an ad *Ammianum* pertinuerit, quem nomine tenus refert. Conjicio tamen eundem eſſe, quo duce Magnentius Nepotianum, res novas Romæ molientem, oppreſſit; quem Zoſimus *Magiſtrum Officiorum* appellat. De his igitur nihil aliud habeo, quod dicam, quam Marcellinorum familiam, unde Ammianus, illis temporibus illuſtrem fuiſſe, & Comitivæ, & Magiſterii dignitatibus decoratam. Ex ejus forte poſteris (nihil enim præter nominis conjecturam habeo) eſt is, ad quem reſcribunt Honorius & Theodoſius junior in L. III. C. Theod. de religioſ. qui mihi videtur idem eſſe cum illo *Marcellino Tribuno & Notario*, quem in collatione Catholicorum & Donatiſtarum Imperatores iidem cognitorem & judicem dederunt; cujus meminit Oroſius lib. VII cap. XXXII, & paſſim in Epiſtolis divus Auguſtinus, ad quem etiam videtur dediſſe inſignes de Civitate Dei libros. Nam ne eundem faciam cum hoc noſtro, annorum ratio repugnat. Alioquin dicendum eſſet, *Ammianum* centenario paulo minorem tam arduæ & laborioſæ cognitioni præfuiſſe. Denique illius epiſtola, inter Auguſtinianas quarta, ab hujus ſtilo remotiſſima eſt. Fuit igitur de nomine ejus & familia; ut & alter *Marcellinus Comes Juſtiniani Imp. a cancellis*, cujus Chronicon laudabile exſtat.

Porro qui *Ammianum* Conſtantinopolitanum faciunt, quem ſecuti ſint non video: nam in fine operis tantum ſe *Græcum* profitetur; nullibi Thracem: quod ei facile fuiſſet in Thraciarum deſcriptione, & Byzantii mentione. Procul dubio non

ſiluiſſet *jus Buleutarum*, ad exemplum urbis Romanæ a Juliano Byzantiis datum, aliaque in eos collata beneficia, quæ Zoſimus expreſſit: ut verum ſit, quod initio dixi, patriam ejus ambiguam & incertam.

Ab adoleſcentia prima liberalibus diſciplinis imbutus fuiſſe videtur, & ſermonis utriuſque copiam, adjuncta rerum geſtarum ſcientia, conſecutus. Unius ſane Ciceronis lectione delectatum, paſſim tota Hiſtoria indicat: cujus utinam ſtilum, ut ſententias, quas ſæpiſſime interſerit, fuiſſet imitatus! His adducor, ut credam, a prima pueritia *Marcellinum*, quamvis ortu Græcum, in Occidente vixiſſe, ibique Latinæ locutionis facultatem conſecutum. Nam ſequens ejus ætas provectior & maturior, toties bellis & rebus gerendis interpellata ac impedita, ei rei vix ſuffeciſſet. Militiam enim armatam ſtatim ſectatus eſt, primumque a Conſtantio adoleſcens admodum, in cohorte Urſicini Magiſtri equitum fuit adſcriptus; quem etiam ſæpiſſime occaſione data commendat, ac ejus militares virtutes ad invidiam uſque præclaras celebrat. Quo ab Oriente revocato, inter Protectores Domeſticos Conſtantii *equeſtres*, ut puto, potius quam *pedites*, retentus fuit *Marcellinus*, homo adhuc adoleſcens; quamvis ejus ordinis viri ex iis delecti eſſent, qui arma jam tulerant, belliſque aliis & expeditionibus interfuerant, ut Juliani Imp. ad Leontium Epiſtola probat. Is locus & gradus militiæ ea tempeſtate adeo fuit honeſtus, ut Jovianus ex Domeſtico Protectore, & Ammiani collega, factus *Scholæ Primicerius*, ex Primicerio *Imperator* creatus ſit; idque finis libri XXI, & ſequentes docent.

Miſſus poſtea in Galliam Urſicinus, quaſi ſuc-

ceſſor Silvani Magiſtri equitum & peditum, natione Franci, qui tum imperium invaſerat Coloniæ Agrippinæ; ceu altiore conſilio, ut in ipſis primordiis tyrannus opprimeretur, duxit ſecum egregio facinori perpetrando, ut poſtularat, Tribunos, & Protectores Domeſticos decem, ad juvandas neceſſitates publicas. Quia vero Urſicino jam cognita erat *Ammiani* induſtria & fides, eum inter alios delegit cum Veriniano collega: eoque tandem res proceſſit, & tam vafre acta eſt, ut Urſicini & comitum arte atque induſtria ſumma dejecto atque cæſo Silvano, imperium Conſtantio aſſererent, quod liber XV luculentius explicat. In ea peregrinatione & legatione puto *Ammianum* Veſontionem Sequanorum matrem, patriam mihi dulciſſimam, vidiſſe, tunc tantum non dirutam, & in oppidum redactam, licet maximam olim, ſed Alamannorum vaſtatorias manus haud multo ante perpeſſam. De ea ſic in Galliarum deſcriptione lib. XV: *Apud Sequanos Biſontios vidimus, & Rauracos, aliis potiores oppidis multis.* Quin & ibidem diutius commoratum ideo crediderim, quia occiſo Silvano Julianus Cæſar creatus, & in partes Galliarum præmiſſus, exercitum ſequentem in unum juſſerat Veſuntii congregari, cui præſidebat Urſicini ſucceſſor Marcellus, ipſeque Urſicinus Ammiani noſtri dux, præceptus a Conſtantio iiſdem in locis agere, aduſque expeditionis finem. Interfuit igitur, aut vero intereſſe potuit *Marcellinus* noſter prœliis illis levioribus, quæ apud Brocomagum, Senonas, & alibi ante pugnam Argentoratenſem memorabilem facta ſunt. Nam ne gloriæ hujus particeps eſſet, obſtitit Urſicini paulo ante initum prœlium revocatio: qui, literis Conſtantii ex Juliani comitatu arceſſitus, Sirmium ad Imperato-

rem comitantibus ſociis venit, in quorum, ut diximus, numero erat *Ammianus :* ibique *libratis ſuper pace cum Perſis conſiliis, in Orientem cum Magiſterii poteſtate remittitur :* ſimulque individuus ejus comes *Marcellinus*, juſſu Imperatoris profectus eſt, adoleſcens etiamnum, altiorum dignitatum militarium nondum capax. Ita enim de ſe lib. XVI refert : *Provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu majoribus, adoleſcentes eum* (Urſicinum) *ſequi jubemur, quidquid pro republica mandaverit impleturi.* Sed cum Urſicinus, graſſantibus in palatio Conſtantii adulatoribus, accepto ſucceſſore Sabiniano, a Perſica expeditione ad comitatum Imperatoris revocaretur, atque in delinimentum ablatæ provinciæ, Magiſterium pedeſtris militiæ ei offerretur; dum ad juſſa feſtinat, & *Ammianum* atque ſolitum comitatum trahit, cuncti *pauliſper cis Taurum morati* (cauſa in obſcuro eſt) tandem *ad partes Italiæ ex imperio feſtinantes, prope flumen venerunt Hebrum* in Thraciam, *ibique* alia *Principis ſcripta recipiunt, jubentia, omni cauſatione poſthabita, reverti in Meſopotamiam, ſed ſine Apparitione : nullam expeditionem periculoſam curaturos, omni poteſtate ad Sabinianum translata.* Ubi tamen præclaris factis bellicis inclaruit Urſicinus cum Marcellino, & comitibus; quæ lib. XVIII latius digeruntur. In eo de ſe perſæpe auctor ſcribit, citra arrogantiam tamen. Inter cetera autem conſpicuum eſt, & pietatis laude celebre factum ejus, qui *liberalem puerum, torquatum & ingenuum*, a matre vaſtatorios Perſarum globos fugitante in medio aggeris relictum, & tunc ejulantem, impoſitum equo præ ſe ferens ſuſtulit, & in tuto intra civitatem proximam locavit; parumque abfuit, quin regrediens ad ſocios caperetur, quos ſecuros hoſtium, ſigno e longinquo demon-

ſtrato, periculi inſtantis admonuit: quo ea ratione ſuperato, miſſus eſt *Marcellinus* ab Urſicino ad Satrapam Corduenæ, qui a Romanis non erat alienus, ut Perſarum conſilia ſcrutaretur: delectuſque ideo fuit, quia liberalibus diſciplinis deditus erat, quibus etiam Satrapa delectabatur. Quæ legatio felix adeo fuit, ut Perſicum apparatum oculitus didicerit, retuleritque comitatui Urſicini. Eo tempore ac bello retinuiſſe adhuc Ammianum militiam & dignitatem Protectoris Domeſtici, ex eo conſtat, quod *Verennianum* æqualem, Protectorem Domeſticum, de quo ſupra, *collegam ſuum* appellat, cum ejus caſum deſcribit: non enim dubito, quin is ſit, quem editiones corrupte appellant lib. XV modo *Verianum*, modo *Verinianum*. In eo bello a duce ſuo Urſicino vi Parthica ſeparatus *Marcellinus*, Amidam magnis tenuit ærumnis, quæ ab hoſte tandem, propugnante inter ceteros noſtro, non obtinendæ ſalutis, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrante, ut ait, poſt longæ & periculoſæ obſidionis moram capta eſt: ex qua quomodo evaſerit, & quibus fuerit agitatus caſibus, donec, reperto duce ſuo, cum eo Antiochiam reviſit, modeſte commemorat lib. XIX.

Reverſo autem ad commilitium Principis Urſicino, factoque iterum Magiſtro peditum Præſentalium, probabile eſt, comitem ejus aſſiduum *Ammianum*, ad Protectoris Domeſtici ordinariam functionem rediiſſe: aut ſi ad ampliores dignitates fuerit provectus, modeſte reticet. Bellis ſane, ac prœliis, & periculoſis expeditionibus, ætate jam in maturum gliſcente, acceſſionem honoris meruerat, cujus tamen præ literarum ac doctrinarum dulcedine valde appetens, aut ambitioſus non videtur fuiſſe. Porro quamvis Palatinorum calumniis ap-

petita eſſet Urſicini clariſſima & conſummatiſſima virtus, iſque, depoſita militia honorata, digredi ad otium ignobile juſſus ſit, ut lib. XX perſtringitur: credo tamen, *Ammianum* ſuum locum & ordinem, qualiſcunque tandem fuerit, retinuiſſe; quia de Urſicino tunc ſeparatim loquitur, quaſi ab ejus fortuna diſcretus; cum alioquin in rerum ab eo geſtarum commemoratione ſe ipſum ei frequentius adjungat: & vero hanc ſtatus ſui commutationem haud diſſimulaſſet. Quas autem, mortuo Conſtantio, ſub Juliano, Valentiniano, Valente, Gratiano, ac Theodoſio, militares aut civiles dignitates geſſerit, ex ejus verbis nobis eſt incompertum. In fine quidem operis, ſimpliciter ſe *militem* appellat, ut incertum ſit, miles cum dignitate fuerit, necne. Militavit quidem bello Perſico ſub Juliano, cui etiam Hiſtoricus Eutropius interfuit; ſed an ut Protector Domeſticus, aut ſub alio dignitatis militaris titulo, quem ejus induſtria merebatur, ideo eſt obſcurius, quia poſteris id tradere curæ ei non fuit: ab omni enim vanitatis ac jactantiæ ſuſpicione abeſt longiſſime *Ammianus*. Forte noluit referre auctus ſuos & dignitates adjectas, ſive a Juliano, ſive ab aliis, ne beneficii hujus publicatione de Hiſtoriæ ſuæ fide vel ſaltem ſuſpicione tenus deminueret. Sed tamen in reipublicæ luce verſatum tantæ induſtriæ virum, ac titulis dignitatum decoratum fuiſſe, non dubito; cum etiam ſub Gratiano, Valentiniano juniore, ac Theodoſio Comitivam rei Privatæ meruerit, id eſt, ab armata ad palatinam dignitatem tranſierit. Nam ſic inſcribitur lex XLI Cod. Theod. de appellat. IIDEM A. A. AD AMMIANUM COM. R. P. quæ ejuſdem anni eſt, licet alterius diei cum L. V. in Cod. utroque ad leg. Jul. repet. quæ ad Magiſtratum & in ad-

miniſtratione poſitum ſcripta eſt; cujus eſt inſcriptio plenior in Theodoſiano Codice: Iidem aaa. Have Marcelline. K. N. B. ut nemini mirum videri debeat, ſi a nobis initio libri ſuus titulus ei fuerit reſtitutus. In ea dignitate, quæ illuſtris erat, collegam habuit Nebridium, quem anno præcedenti, & eodem etiam lego appellari *Com. rei Priv.* in L. XVI & XVIII C. Theod. de Petit. & ultro dat. & del. Item in L. V Cod. Theod. de palat. ſacr. Larg. & rer. Priv.

Porro in partitione Comitum, & numerorum militarium, quam Valentinianus & Valens AA. fecerunt apud Naiſſum Illyrici urbem, dum ille Occidenti, hic Orienti ſe accingit: videtur partem Valentis ſecutus *Marcellinus*. Nam res ejus, & cognitiones ſævas ſub eo habitas digerens, lib. XXIX tandem ſubjungit: *Addici poſt cruciabiles pœnas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente.* Et aliquanto poſt, ubi lanienam nobilium plebejorumque memoravit, addit: *Omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria convivis Siculi Dionyſii pavitantes.* Præter Orientis & Perſidis peregrinationes non ſemel inſtitutas, Gallias etiam ac Germanias ex iis, quas retuli, cauſis adiit; ſed & Ægyptum luſtravit, viſa pleraque in ea narrans. Thracias deſcribens lib. XXVII, obſcura varietate omiſſa, ſufficere ait, ea expedire, quæ vidiſſe meminit. Orientalium rabularum, & circumforaneorum oratorum vafritie verſutiaque aliquando vexatus fuit; quam injuriam ulciſcitur ſatis exceſſu de moribus eorum inſtituto lib. XXX, eoſque ſuis depingit coloribus.

Etiam vixiſſe Romæ *Ammianum* non dubitaverit, qui populi Rom. mores, & errata ab eo expreſſa lib. XIV & XXVIII legerit: nec enim, niſi

teſtis oculatus, talia obſervare & ſcribere potuit.

Fuit *Ammianus* (ut & hanc vitæ ejus dotem exſequar) profeſſione Chriſtianus, niſi fallor, aut ſaltem animo & voto a Chriſtianis non alienus: de quibus honorifice in tota Hiſtoria ſparſim ſentit, & ſcribit; dataque occaſione libens eorum mentionem interſerit, non odio, ut maligni ſcriptores, ſed ad commendationem potius. Nam cum lego lib. XVIII extremo factum Saporis Perſarum regis laudari, qui in caſtellis duobus a ſe captis *inventas virgines, Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſervire ſolito more, nullo vetante, præcepit*; vix eſt, ut credam, Chriſtiani oris hæc verba non eſſe. Cum item narrat lib. XXIX, Theodoſium patrem leniter ſuſcepiſſe Chriſtiani ritus antiſtites, a Firmo tyranno miſſos, ut pacem orarent; quid aliud, quam ex ea in Chriſtianos humanitate laudem Theodoſio aſſeruit? Sed hæc ſunt leviora: his autem, quæ ſubjiciam, quid clarius? nam de Conſtantio ita ſtatuit lib. XXI, *Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem anili ſuperſtione confudiſſe.* In quo ei cum tota hiſtoria Eccleſiaſtica convenit, quæ uno ore Arianæ pravitatis conſenſum Conſtantio affingit. *Superſtitionis* enim nomine hæreticas ſententias intelligit *Ammianus*, quia & de Manichæis loquens lib. XV, *ſectam ſuperſtitionum* appellat. Cum autem lib. XXII de Georgii Alexandrini antiſtitis acerbitate, & vindictæ nimio ſtudio uſque ad vile delationis officium, quem ob id plebs Alexandrina crudeliſſime occidit, plura dixiſſet; ſubjungit: *Profeſſioniſque ſuæ oblitus, quæ nihil niſi juſtum ſuadet & lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat.* Sed paulo poſt Martyres ait appellari, *qui deviare a religione compulſi, aduſque glorioſam mortem intemerata*

fide progreſſi ſunt. Nemo ſane pagani ſpiritus homo ſic loqueretur. Quid vero de Juliano ſcribit lib. XXII & XXV? *Inter quæ*, inquit, *erat illud inclemens, quod docere vetuit magiſtros Rhetoricos & Grammaticos Chriſtianos, ni tranſiſſent ad numinum cultum.* Illud enim verum eſt, ob gentilem ſuperſtitionem Julianum ab eo nunquam laudari; quin immo libro præcedenti ſic de eo: *Pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, erectior.* Caute quidem, quaſi aliud ipſe auctor ſentiret. Illa, quæ de antiſtitum provincialium vitæ ſeveriori diſciplina traduntur ab eo lib. XXVII, nonne Chriſtianum pectus ſapiunt? *Quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini veriſque ejus cultoribus ut puros commendant & verecundos.* Joviani autem virtutes commemorans, inter cetera ait: *Chriſtianæ legis idem ſtudioſus.* Si ergo in laude Joviani ponit, Chriſtianum fuiſſe; de Chriſtiana eum lege bene exiſtimaſſe neceſſe eſt. Hæc pro aſſerenda *Marcellini* profeſſione & religione dicere volui, ne quis eum poſthac, ut paganum & melioris voti exſortem condemnet. Sane cum Judæis non ſentit, quos lib. XXII *fœtentes, ac tumultuantes* vocat. Multa ſunt tamen in eo Helleniſmi veſtigia, qualia fuiſſe in Chriſtianis illorum temporum notiſſimum eſt. Quis enim Jovianum inter Principes Chriſtianos non refert? de quo nobile auctoris teſtimonium protulimus ante. At hujus imperii primordio, & hoſtiæ pro eo cæduntur, & exta inſpectantur, ut libro XXV continetur. Gentilitas, macula fuit tam elui pertinax, ut veſtigia ejus remanſerint diutiſſime: & dum in fidei ſummam conſentirent gentes, multa illis primi religionis antiſtites & inſtitutores condonabant.

Videtur tardius, & quinquagenario major ad ſcribendam hiſtoriam deſcendiſſe, id eſt, conſummatior belli paciſque temporibus, & poſt obſervatas inſignes rerum, quibus interfuit, viciſſitudines. Mecum faciet, qui tempus, quo ſe adoleſcentem dixit, circa octavum nempe Conſtantii Conſulatum, cum eo contulerit, quo hiſtoriam ſcripſit, quod contigit Theodoſio imperante, ſed ante ruinam templi ambitioſi Serapidis Alexandrini, cujus, ut ſtantis adhuc, meminit in Ægypti deſcriptione, & poſt Gratiani mortem. Hujus enim ut fato functi ſic meminit lib. XXVII: *Imperatorem impleſſet cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximoſque licuiſſet, qui virtutem ejus etiamtum inſtabilem obnubilarunt actibus pravis.* Quin etiam ejus ut mortui virtutes ac vitia, data occaſione, ſtrictim commemorat, vivis parcere multorum exemplo ſolitus. Nam quod Theodoſio imperium regente ſcripſerit, cujus parentem Theodoſium eximie laudat, ejuſque res geſtas ſtilo altiore condit, & a quorundam reprehenſionibus defendit, præter ſuperiorem rationem vel inde exiſtimo, quia *Theodoſium juniorem, ducem Mœſiæ, prima etiamtum lanugine juvenem, Principem poſtea perfectiſſimum* appellat libro XXIX. Sed & ſeculi Theodoſiani felicitatem ac modeſtiam videtur commendare libri XXVIII principio, cum ait: *Præſentis temporis modeſtia fretus, carptim, ut quæque memoria digna ſunt, explanabo.* Ab VIII autem Conſulatu Conſtantii ad exortum Theodoſii Principis anni ſunt XXIV, ad Gratiani A. cædem XXVIII.

De tempore mortis ac genere nihil habeo, quod dicam: tantum moneo, Ammianum in ſtudiis doctrinarum ad extremum uſque vitæ ſpiritum operam poſuiſſe; ex eoque colligo, quod dum populi

Rom. & maxime Nobilitatis otia, malaſque artes reprehendit, *doctrinas*, ait, *ut venena deteſtari*, producto in eam rem Socratis nobili dicto, qui, e vita poſtridie diſceſſurus, aliquid amplius ſcire optavit.

Sed & ſolemne eſt *Ammiano*, bene vel male geſtam rempublicam doctrinæ, aut ignorantiæ adſcribere. Itaque *peritiam* Gratiani in fine lib. XXX laudat; ut alibi Valentis rudem & male informatum animum, atque, ut ille appellat, *inconſummatum*, notat. Ex hac mentis inclinatione & propoſito, Valentinianum Imp. ante Gratiani aſſumtionem, ſic pro eo apud milites ſpondentem inducit: *Quoniam humanitate & ſtudiis diſciplinarum ſollertium expolitus, librabit ſuffragiis puris merita recte ſecuſve geſtorum: faciet, ut ſciant ſe boni intelligi* &c. Eo pertinet, quod de Orfito Præf. V. ſic ſcribit: *Forenſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplendore liberalium doctrinarum minus, quam nobilem decuerat, inſtitutus.* Culpat etiam in libro XXX Modeſtum Præfectum Prætorio, *quod ſubagreſte ingenium, nullis vetuſtatis lectionibus expolitum, habuerit:* & Nobilitatem Romanam non ſemel carpit, quod a doctrinis aliena, & *in perpetuum clauſis apud eos ſepulcrorum ritu bibliothecis*, malas otii artes tantum agitaret. Quæ omnia varie ſparſa & collecta, mores animumque *Marcellini* velut ob oculos legentibus ponunt.

Synchronos habuit (præter alios multos, quorum ingenii opera nobis ſunt ignota) hos monumentorum exſtantium gloria florentes: ex Latinis, Ambroſium, Severum Sulpicium, Symmachum, Macrobium, Auſonium, (quem Græci, & Codex uterque *Auxonium* appellant) Sex. Aurel. Victorem, Eutropium, Rufum Feſtum, Julium Valerium, Vegetium: ex Græcis, Baſilium, Gregorium

utrumque, Nazianzenum & Nyſſenum, Epiphanium, Libanium, Muſonium, Jamblichum, Eunapium, Themiſtium, alioſque non paucos: quorum plerique dignitatibus & adminiſtrationibus ſive civilibus, ſive eccleſiaſticis claruerunt.

Amicos præcipue coluit Urſicinum Comitem, & Magiſterii dignitate toties præpollentem, ut dixi; Hypatium præterea, urbis ac Prætorii Præfectum, Conſularem & Conſtantii Aug. quondam affinem, de quo ita lib. XXIX: *Inter quos omnes adoleſcentia & virtutum pulchritudine commendabilis noſter Hypatius eminebat;* ubi de eo plura. Cum igitur uberrimo illo eruditorum ſeculo, tot Principes fuerit emenſus, toties res translatas viderit, iis interfuerit vir doctus, eruditus, probus, ſpectatus, & conſummatus: non potuit non fœcundum ingenium ad hiſtoriam ſcribendam attuliſſe.

Natura etiam probum, veri amatorem, æqui bonique ſtudioſum fuiſſe, ex ejus apparet hiſtoria, prorſuſque alienum ab omni odio, invidia, ambitione, adulatione: adeoque res geſtas diligenter ac prudenter ſcribit, virtutes Imperatorum ac Ducum, rei militaris errores perite revincit, & vitia Principum libere & ingenue retegit, ut qui ſtilum admoverint felicius narrationi rerum, pauci hodie ſuperſint; nec indignus videatur, qui cum Salluſtio, Livio, Cornelio, quadrigam hiſtoriæ Romanæ & Latinæ conſtituat. Nam ceteri vitarum & epitomarum ſcriptores, inter ſecundarios & proletarios referendi ſunt potius.

Reliquerat autem rerum geſtarum libros XXXI, id eſt, ejus hiſtoriæ ſeriem fuerat complexus, quam omnium maxime intererat ſalvam permanere: ſed libri XIII priores deſiderantur, magno veteris memoriæ damno, quod vix aliunde ſarciri poteſt.

Nam multa memorabilia & hodie ſepulta fuiſſe complexum, argumento ſunt reliquiæ nobiles accuratiſſime conſcriptæ : quamquam in iis ſtilum diffudit, quo propius ad ſui ævi memoriam acceſſit. Scripſit enim ad XV uſque audita lectaque, & ætatem ejus, aut cognitionem reipublicæ ſupergreſſa : exinde vero viſa cognitaque digerit. Videtur initium ducere a fine hiſtoriæ Corn. Taciti, qui res Domitiani ſcripſerat. Nam in fine operis a principatu Nervæ aduſque Valentis interitum ſe hiſtoriam perduxiſſe commemorat, quam claudit exitu notabili & clade inſigni, quæ cladibus aliis poſtea ex eadem cauſa ſupervenientibus initium dedit : ubi etiam D. Hieronymus Chronici Euſebio ſubjecti filum abrumpit. Non puto enim *Ammianum* agitaſſe, hiſtoriam ulterius producere, quia & conſilii ſui certus quædam diu poſt geſta, data occaſione, repræſentat; ut in fine lib. XXVIII; nec ullum contrarii inſtituti veſtigium reliquit; quin immo videtur data opera vitaſſe, ne viventium Principum res bene ſecuſve geſtas deſcriberet, cum librum XXVI ſic ordiatur : *Dictis impenſiore cura rerum ordinibus aduſque memoriæ confinia propioris, convenerat jam referre a notioribus pedem, ut & pericula declinentur veritati ſæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempeſtivos.*

Latina, quam Græca & populari lingua, ſcribere hiſtorias elegit, quia in palatio & comitatu Imperatorum verſabatur aſſidue : ubi Latinæ linguæ dignitas adhuc retinebatur, & leges, conſtitutiones, forma dignitatum, acta conſiſtoriana, teſtamenta, aliaque permulta, etiam in Oriente verbis civilibus expediebantur. Primus Theodoſius junior id infregit, facta poteſtate in teſtamentis Græ-

ca lingua utendi. Exinde enim Græcarum etiam conſtitutionum licentia fluxit, cum ante eum paucas haberemus.

In tota autem hiſtoria noſter prudens eſt conſiliorum indagator, eventuum ſollers narrator, quos cum veteri hiſtoria non inconcinne confert. Res urbanas, civiles, domeſticas, palatinaſque pravitates atque artes attingit eximie, ne quis putet in bellis tantum externis ſcribendis quorundam more operam conſumere. Non ſolum etiam publica fata condit; ſed multorum privatorum memorabiles eventus. Denique ſuorum temporum mores, eorumque cauſas proponit aperte: atque, ut vere dicam, nemo verius & liberius Principum, Palatinorum, militum, urbanorum, forenſium, nobilitatis, plebis vitia & perverſa ſtudia depinxit. Præter jam narrata, ſunt etiam hæc in Ammiano fere ſingularia. Nam librorum initiis præfari amat, idque præſtat Livio & Tacito frequentius. Ad annalium legem non ſe adſtringit, nec ſcrupuloſe annos ſequitur; ſed leviter ratione temporum obſervata, carptim, ut quæque memoria digna ſunt, explicat. Utitur frequenter veteris hiſtoriæ, ſive Græcæ, ſive Latinæ, collatione: qua in re parcior eſt eo Corn. Tacitus, ſobrietatis hiſtoricæ cultor maximus. Jactat ſæpe, *hiſtoriam non decere produci per minutias ignobiles & ſqualidas perſonas, aiſcurrere per negotiorum celſitudines aſſuetam:* in quod tamen vitium aliquando nimia ingenii indulgentia delabitur; vel tum maxime, cum Græcam diligentiam, quam ille in Timagene laudans, Græcis omnibus tribuit, ſupra modum affectat. In exceſſibus, qui variam ejus doctrinam arguunt, & hiſtoriam præparant ac illuſtrant, frequens eſt: quod forte tempora illa ferebant: cui & facilius eo nomine in-

dulgendum, quia propoſiti non obliviſcitur. Sane præmiſſæ rerum geſtarum narrationibus, locorum ac regionum deſcriptiones, non ſolum venia, ſed excuſatione omni dignæ ſunt: quod verbis ejus oſtendere malo, Galliarum deſcriptioni præmiſſis: *Galliarum tractus & ſitum oſtendere puto nunc tempeſtivum, ne inter procinctus ardentes prœliorumque varios caſus ignota quibuſdam expediens, imitari videar deſides nauticos, attrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos & tempeſtates.* Conciones omnes apud eum ſunt Imperatoriæ, & militares allocutiones militariter ſcriptæ; quamquam in iis optimi & clari ſenſus contineantur: mirumque eſt, eas tantum Conſtantio, Juliano & Valentiniano tribui; Gratianum vero, qui ſtudiis literarum & melioribus diſciplinis imbutus eſſet, (nam de Valente rudi & inconſummato non ita mirum) nec poſt imperii participationem, ſed nec poſt nobilem illam Argentoratenſem pugnam induci concionantem. Niſi cogitemus, ab aſſumto in Cæſaris nomen aut Auguſti conſortium Principe, vivo patre allocutiones pro more tunc non fieri ſolitas. Pugna vero Argentoratenſi commiſſa & perpetrata, noluit auctor Gratianum in concionibus detinere, auxilium patruo ferre properantem. In deſcriptionibus locorum & regionum, ut diximus, non tantum lecta & audita, ſed etiam viſa & curioſe comperta refert, idque in Ægypti, Thraciarum & Perſidis topographia maxime præſtat. De Gallorum autem antiquitate, quæ a regionum incolis didicerat, profitetur in eorum monumentis inciſa legiſſe: tanta cura & diligentia rerum ſcriptioni vacavit. Studium ſuum veritatis indagandæ & publicandæ ſæpe commendat, a qua nunquam ſponte digreditur, quam nec

ſilentio corrumpit, nec mendacio; eoque ad æqualem ſui memoriam provocat, *confiſus*, (verbis enim ejus hinc inde aſſumtis utar) *quod nec metu, nec adulandi fœditate conſtricta poſteritas, incorrupta poſterorum ſoleat eſſe ſpectatrix.* Arcana tamen Principum & interiora aulæ nullius uſus, non vult videri anxie perſequi: quæ palam geſta, & quæ ad exemplum pertinent, quamvis occulta, ſcribere mavult. Nam de ſecretis literis Juliani jam tum Auguſti ad Conſtantium ita: *His literis junctas ſecretiores alias, Conſtantio offerendas, clanculo miſit objurgatorias & mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec ſi licuiſſet, proferri decebat in publicum.* Prudenter ſane; cum de Diis ac Principibus non omnia vulganda eſſe, bona vetuſtas crediderit: quo pudore ſæpe contineri ſe dicit Herodotus, ne res myſticas altique ſilentii, narratione profanet. Sed quod in tam varia hiſtoria difficillimum eſt, quodque pauci tenuerunt, ſibi conſtans eſt Ammianus, nec ſummum medio, medium nec diſcrepat imo. Eſt quidem multus in Juliani Imp. rebus. Fatetur enim libro XVI, ſe *inſtrumenta omnia mediocris ingenii in his monſtrandis commoturum:* ſed & libro XV de illo ſcripturus, ab hac præfatione non abſtinet: *Majus opus moveo, majorque rerum mihi naſcitur ordo.* Falſos enim de eo rumores coarguit, & ab improbo magicarum artium ac divinandi ſtudio, quod ei tamen proceres noſtræ religionis tribuunt, ipſum defendit. At neque propterea libertatis & ingenuitatis oblivіſcitur: quin immo candido & aperto pectore pluribus locis timiditatem, oſtentationem, levitatem, vanitatem, diſſimulationem, acerbitatem, temeritatem, malignitatem, reliquaque vitia, quorum caput erat apoſtaſia, & Chriſtianorum odium, inſectatur, atque, ut ejus ver-

bo utar, *vellit.* Quamvis igitur de Juliano ſcripſerit initio libri XVI, *Quidquid de eo narrabitur, quod non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra rerum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam pæne materiam pertinebit:* tamen non ignorabat, quid quantumque diſcreparet ab encomio hiſtoria; quæ δὶς διὰ πασῶν inter ſe differre Lucianus ait: ſed hoc voluit, omnes vitæ Juliani partes, & tanquam actus *pæne eſſe laudabiles.* Munit enim ſe ſtudioſe particula minuente, ne in encomium tantum (quod, niſi veritate cogente, hiſtoriæ non eſt admiſcendum) labi videretur. Idque cum toto opere apparet, tum maxime ex ea, quam pro Juliano non ſolum, ſed etiam pro defuncto quolibet Principe inſtituit, virtutum ac vitiorum anacephalæoſi: in qua ea breviter aliquando perſtringit, quæ in rerum geſtarum narratione tanquam minutiora omiſerat. Diſſimilis ſane Zoſimo illi maledicentiſſimo ſcriptori & nigerrimo, cujus amarulentiam, & latratus in pios Principes, Conſtantinum & Theodoſium, ut Chriſtianæ & purioris ſectæ patronos, nemo unquam jure excuſaverit.

Inter paucos igitur lectione jugi dignus eſt *Marcellinus*, quia (ut ab ejus perſona ad res deſcriptas tranſeam) temporum illorum, quibus res Chriſtiana invaleſcebat, inſignemque reipublicæ mutationem afferebat, cognitionem nobiliſſimam & digniſſimam repræſentat. Certe in pleriſque hiſtoriæ illius partibus inſignem licet Dei providentiam admirari, qui poſt laxatas ſceleratis habenas, poſt effrenem honeſta omnia pervertendi licentiam, tandem de iis debitas exigit pœnas. Sic Paulus ille, ab complicandorum negotiorum induſtria Catena dictus, tartareus delator; ſic Maximinus utriuſque Præfecturæ obtentu in omni malignitatis & crudelitatis ge-

nere volutatus, & turbo feralis nuncupatus; ſic Doryphorianus, Palladius, Remigius, aliique ſcelerum inventores, ac miniſtri adminiſtrique, ubi aliquamdiu impune in libero malitiæ campo exſultarunt, ac bonorum capitibus & exiſtimationibus illuſerunt: tandem ſupervenit pede pœna claudo, quæ dignum cruciariis exitum rependit, tanto ſeveriorem, quanto lentiorem. Suppeditabit argumenta non pauca viro pio *Ammianus*, quibus eccleſiaſtica tempora conſtituat, maximeque ſedis Apoſtolicæ auctoritatem ex eo affirmet, quod Conſtantius Imp. poſt damnatum & ſede Epiſcopali dejectum Athanaſium, cui tanquam Arianis addictior ſemper fuit infeſtus, curavit omnibus modis ac minis, Liberium Romanum tunc Pontificem, damnationi ejus, & Arianæ ſententiæ ſubſcribere. Nam, ut Marcellinus ait lib. XV, *auctoritate, qua potiores æternæ urbis Epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti.* Et quidem Juliani præclaræ dotes proponuntur, bonis etiam Principibus æmulandæ, quas utinam apoſtaſiæ deteſtando ſcelere non maculaſſet! quod ideo in eo magis mirum, quia *vinum* (inquit divinus Sapiens) *& mulieres faciunt apoſtatare homines a Deo;* ſed tamen hic & caſtus & ſobrius in aliud vitium incurrit, *mali corvi* ſcilicet *malum ovum:* nam ab Euſebio Nicomedienſi, Ariano improbo, & eximio diſſimulatore fuerat olim inſtitutus. Hoc igitur crimen horrendum toto conatu vitandum & fugiendum Principibus: ſobrietas caſtitas, recti & æqui ſtudium, provinciarum amor & caritas, belli paciſque ſtudia, quæque alia in vita ejus laudabilia fuerunt, imitanda & ſequenda ſunt. Quis enim regno aptus & imperio, non malit Juliano, quam Valentiniano, ſaltem in eo ſimilis eſſe, quod ille *agnoſcens levitatem commotioris ingenii ſui,*

Præfectis proximiſque permittebat, ut fidenter impetus ſuos aliorſus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent; monſtrabatque ſubinde ſe dolere delictis, & gaudere correctione. At vero longe aliter Valentinianus, cujus occaſione ſic noſter: *Hæc & ſimilia licenter ideo altiore faſtu quidam Principes agunt, quod amicis emendandi ſecus cogitata vel geſta copiam negant; inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis.* Quin etiam pure lectis Ammiani libris, diſcent Principes ac Reges, legem majeſtatis acerbius juſto exercitam, tributis ac vectigalibus provincias plus æquo gravatas, multas invexiſſe reipublicæ calamitates: eſſeque inter graviſſima ſeculi opprobria petitionum licentiam, & flagitatorum rapacitatem, quorum avidas fauces nemo unquam Principum, quantumvis in largiendo facilis, expleverit. Legent non ſemel Principum illorum laudes, qui in magiſtratuum, ac judicum, miniſtrorumque delectu, non per immodicos ſaltus, non ſtudio & affectu ſingulari, ſed ſolius reipublicæ cauſa, callide ac prudenter promovendorum, expenſis meritis & laboribus verſati ſunt. Inde enim quies reipublicæ certiſſima, & felicitas ſubditorum ſumma defluit. Utinamque vox illa Juliani ad milites regentium aures hodie perſonaret! *Id ſub reverenda concilii veſtri facie ſtatuo, ut neque civilis quiſquam judex, nec militiæ rector, alio quodam præter merita ſuffragante, ad potiorem veniat gradum: non ſine detrimento pudoris eo, qui pro quolibet petere tentaverit, diſceſſuro.* Hac enim cautione inſuper habita, quantis reſpublica damnis & cladibus exinde laboret, probabit lectori ſuo Ammianus. Hinc transfugia, diſceſſiones, provinciarum vexationes, urbium direptiones, nobilium everſiones proceſſerunt: hinc veri juris germanæque æquita-

tis contemtus, omniumque ordinum confuſio: quæ mala omnia judicum avidæ manus, Palatinorum Rationaliumque fœdæ rapacitates, & delatorum auſa feralia pepererunt. Nam, ut in plenum & ſemel dicam, nihil aliud recinit *Marcellini* hiſtoria, quam reipublicæ caſum, & proſtratum ejus ſtatum, non tam Principibus ipſis, nimium rerum ſæpe ignaris, quam miniſtris, proximis, conſiliariis, ducibus aut ambitioſis, aut ignavis, aut rapacibus eſſe adſcribendum: qui fere omnes morbi, & ſeculi illius vitia, ad extremum caſum rempublicam Rom. ſunt comitata. Nam aliquantis poſt Marcellinum annis *Salvianus Gallus* de vero judicio & providentia Dei lib. II eaſdem pæne corruptelæ cauſas agnoſcit. *Quid eſt*, inquit, *aliud dignitas omnium ſublimium, quam proſcriptio civitatum? nulla ſiquidem eſt major pauperculorum depopulatio, quam poteſtas.* Rurſus lib. V ex illa colluvione *Bagaudarum* factiones ortas eſſe, his prædicat verbis: *De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt, qui per malos judices & cruentos ſpoliati, afflicti, necati, poſtquam jus Romanæ libertatis amiſerant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infelicitas ſua; imputamus his nomen calamitatis ſuæ; imputamus nomen, quod ipſi fecimus. Vocamus rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos. Quibus enim aliis rebus Bagaudæ facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus judicum, niſi eorum proſcriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæſtus proprii emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas ſuas fecerunt?* Bagaudæ vel Bacaudæ factio primum ruſticorum fuit, orta ſub Diocletiano, & a Maximiano compreſſa: ſed non ita ſublata, quin, cauſa motus durante, factio ad Salviani tempora perdurarit. Is pius ſcriptor in eodem

libro & aliis, Gallorum & Afrorum diſceſſionis ac defectionis ad Gothos & Vandalos cauſas eaſdem conſignat, quas *Marcellinus* noſter tribuit Silvani, Antonini, Firmi, aliorumque transfugiis, defectionibus, imperiique uſurpationibus: ad quæ mala ipſi ex ſola deſperatione legitimi juris obtinendi, & quia nullum in clementia Principis haberent perfugium, compulſi adactique ſunt. Has igitur corruptelæ cauſas quæcunque reſpublica nutriet aut ſuſtinere cogetur, vic nam illorum temporum calamitatem & caſum exſpectet. Non deeſſet oratio, ſi utilitates omnes Ammianeæ hiſtoriæ vellem comprehendere, quæ corrumpendæ & conſervandæ reipublicæ cauſas, imperiique moderate exercendi regula continet infinitas: ſed eas malo ex ejus lectione cognoſci. Nam quod hæc clariſſimam facem præferat hiſtoriæ Juris Civilis, & Conſtitutionum Imperialium volumina, quæ reſtant, valde illuſtret, nemo jure dubitaverit. Sane in *Ammiano* memoria conſervata eſt multorum, moreſque ac dignitates indicatæ, ad quos Conſtitutiones & Reſcripta data ſunt: cujus ope vitioſæ inſcriptiones & ſubſcriptiones, quæ toties occurrunt in Codice, perſanare non eſt difficile. Qui vero Juriſprudentiæ jam in ſenium tunc vergentis faciem rugoſam videre volet, is ſumto in manus *Ammiano* conſequetur optime. Alius autem apud eum deprehendet, quibus Francorum, Burgundionum, Saxonum, Scotorum, aliorumque populorum origines nondum ſatis compertas declaret: quam viam perſequi noſtri non eſt inſtituti. Hæc, ut lectoris novelli guſtum excitarem, eumque leviter inſtruerem, dicta ſunto. Prorogabo enim ampliorem hujus Hiſtoriæ collationem in tempus ſuum: ſi hoc unum repræſentavero, nobis bona fide dolendum

eſſe, Julianum Imp. acerrimum fidei noſtræ hoſtem non ſine cauſa jactitaſſe lib. XXII, *Nullas infeſtas hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique Chriſtianorum.* Nam & eandem pæne reprehenſionem a D. Gregorio Nazianzeno in Apologetico ſuſtinuerunt tum Chriſtiani. Quid? non idem in nos jaci merito poteſt? utinamque nihil acerbius. Sed hæc alias: pergam nunc ad cetera.

Genus ſcribendi ſequitur pro conditione temporum lætum ac floridum. Nihil enim ad Livii aut Taciti venuſtatem, magnificentiam, nitorem *Ammianus:* eoque ab illorum lectione digreſſus, difficiles aditus apud hunc inveniet: quo tamen facilius utuntur, qui in lectione Codicis Theodoſ. & auctorum ejuſdem ſeculi ſunt exercitati. Nam temporis illius eloquentiam probe refert; ut vere conſtitui poſſit, σύνεσιν πολιτικὴν ei ineſſe, deeſſe vero quam ſæpe δύναμιν ἑρμηνευτικήν. Tam frequenter enim coacte & anxie incedit, ut ſi indicio ſuo non ſe prodidiſſet Græcum & militem, facile tamen quivis judicaret, Latinæ locutionis facultatem non eſſe ei nativam, aut forenſem eloquentiam minime fuiſſe ſectatum; adeo hyperbatis, ſynchefibus, & aliis fluidæ orationis nævis abundat. Sed militaris viri ſenſus quamvis incomti, tamen validi ſunt. Verba quidem fere Latina eſſe non negabit, qui linguam Latinam exiget non ad præſentes anguſtias, ſed ad ubertatem veterem, & ad præclara antiquorum monumenta, quibus caremus, quæque ille viderat, ac ſtudioſe lectitaverat. Græca puta vix interjicit niſi coactus, & cum admonitione ac præfatione. Helleniſmi ſæpius occurrunt ex temporis illius licentia. Compoſitio alias eſt conveniens hiſtoriæ, quæ (inquit Fabius) currere debet ac ferri: alias autem in ſalebras, & aſperum

ac perplexum ſermonem revolvitur, ac male ita componit, ut niſi vitium ſit in ſcriptura, jure dicatur feciſſe ambiguum, quantum in ipſo fuit. Incidit etiam in illius exempli vitium, quod a Fabio profertur lib. VIII cap. 2, cum quis dicit, *viſum a ſe librum hominem ſcribentem.* (hæc eſt enim collocatio verborum Fabii.) Nam etiamſi librum ab homine ſcribi pateat; male tamen compoſuerat, inquit ille. Huic autem affinia eſſe in Marcellino exempla, ſcholia noſtra probabunt. Id & ex ante dictis cauſis, & maxime propter ſegetem errorum ac mendarum, quæ in ejus hiſtoria paſſim occurrunt, contingere ſolet. Verba enim inverſa, & trajecta, interruptæ ſententiæ, & confuſæ narrationes inveniuntur ſæpiſſime, & lectorem avertunt. Quæ non tam auctoris, quam temporis, ac deſcribentium vitia ſunt. Ea nos maxima ex parte aut ſanavimus, aut indicavimus.

Sunt, qui *Marcellinum* exiſtiment, unum ex omnibus rerum ſcriptoribus Tacitum ſibi ad intuendum & imitandum propoſuiſſe. Ego, quod exemplar ſcribendæ hiſtoriæ ſibi deſignaverit, neſcio: hoc tantum ſcio, nec verborum Cornelii dignitatem, nec ſententiarum lumina, nec judicium in rerum delectu, nec ordinem narrandi, nec divinam brevitatem fuiſſe conſecutum: hæc enim inimitabilia eſſe judico. In eo tantum utrique conveniunt, quod res civiles, domeſticas, cognitiones celebres, ac pericula ſingulorum diligenter ac cum fide narrent. Cum utrumque igitur ſcriptorem ſatis curioſe triverim, nunquam tamen ſtudium eximium Marcellini in Tacito evolutando potui obſervare. Eſſe autem *Ammianum* Tacito uberiorem, (quod vir doctus ſcripſit) non ſtatim crediderim. Sic enim ſtatuo. Si ad Annalium libros compara-

ſionem revocemus, laxior & diffuſior Tacito *Ammianus* apparebit: quia nec ei neceſſitati ſe devinxit, ſed liberius & ſolutius fertur. Sin vero Hiſtorias Hiſtoriis conferamus, tanto arctior erit *Marcellinus* Tacito, quanto hic paucorum menſium res geſtas pluribus libris; ille annorum aliquot uno ſingulari complectitur. In univerſum inter Tacitum & Ammianum, ut cetera omittam, tantum intereſt, quantum inter Atticos & Aſianos rhetores. Adeo noſter illo eſt tumidior ac inflatior, & cui multa detrahas: cum illi ut nihil addi, ſic nec ſine periculo deduci poſſit. Eſt enim aliqua ex parte *Marcellinus* reprehenſionibus illis obnoxius, dum Conſtantii urbis ingreſſum ac pompam, ſigna militaria ſeu dracones deſcribit: quibus ſui temporis hiſtoricum notat Lucianus. Denique non dubitaverim ſuperflui vitio in eo *Marcellinum* arguere, quod cum populi Rom. vitia, & curam nimiam ſpadonum caſtigans, de Semiramide ſobrie dixiſſet, *Quæ teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim injectans naturæ;* intulit tamen, *Quæ inter ipſa oriundi crepundia per primigenios ſeminis fontes, tacita quodammodo lege vias propagandæ poſteritatis oſtendit.* Nam quorſum erat his opus? quæ procul dubio melius reticuiſſet auctor, & verborum inanium turbam repreſſiſſet. At vero lib. XXXII in deploranda Thraciarum vaſtatione illa Fortunæ allocutio, quam pro ingenuo, paulo ante divite & libero inſtituit, qui belluæ ritu trahebatur a Gothis; nonne tota ſupervacanea eſt, & luxuriantis ingenii argumentum? Nam de ingenuis ac nobilibus tractis, paulo ante ſatis dixerat: nec poteſt lector ſuſpicari calamitatem ejus ingenui eximiam, cujus nomen, & generis ac domus vocabula reticet. Magis ergo poetam, & declamatorem levem, quam hiſtori-

cum tunc agere videtur. In ejuſmodi cum Fortuna expoſtulationibus, & in illo tropi genere nimium ſibi placet *Marcellinus*: id enim uſurpaſſe eum in iis, quos terimus, libris, obſervavi; alibi certe tolerabilius, illo loco ſatis importune. Hoc uno atque altero argumento ſufficiat oſtendiſſe, Græcam vanitatem etiam in noſtro Ammiano aliquando elucere. Quæ loca hiſtoriæ conditori, cui inter ceteros ingenii libertas & ſtili indulgentia denegata eſt, notanda, non imitanda exiſtimo; cum præſertim bonis aliis multis leve hoc damnum in hoc ſcriptore penſetur.

Rara autem eſt apud veteres *Ammiani* mentio, quia ſtatim poſt Theodoſium lapſa fuit Rom. imperii majeſtas, & maluerunt poſteri redivivam ejus memoriam excitantes, epitomarum ac defloratorum collectores ſectari, quam vivæ hiſtoriæ conditores. Eoque Paulus Diaconus, cum ſupplementum Eutropii ex illo ſcriptorum grege confeciſſet, Ammianum non attigit. Reperi tamen unum ſingulare *Marcellini* teſtimonium ex libro XIV apud Priſcianum in libro X. At vero Julius Solinus Grammaticus (nam ſic a Priſciano in VI libro appellatur) miſcellam ſuam hiſtoriam etiam ex hoc noſtro auctore confecit: a quo ſumſit, quæ de rebus Ægyptiis, de oſtiis Danubii, de margaritis commemorat variis capitibus. Et quamquam locos integros invertat, ac æmuletur potius, quam exſcribat; ſæpe tamen elucent propria *Ammiani* verba. Nam Solinum *Marcellino* juniorem, licet reclamantibus aliis, qui meliora tempora ei aſſignant, firmare auſim, cum ob eam cauſam, tum quod Collectaneum illud, ſive res, ſive ordinem reſpicias, nihil dignum temporibus illis, quibus Solinus vixiſſe putatur, contineat; a quo meo judicio *Marcellinus*

nihil ſumere potuit, cum graviores auctores ſequatur, non defloratores hujuſmodi. Sed & in fine codicis perantiqui invenitur deſcriptus *Theodoſii* invictiſſimi Principis temporibus: quæ inſcriptio primum licet integrior cum libro publicata, ſic deinde in alios translata, ſaltem indicium præbet, quando liber fuerit editus.

NOTITIA LITERARIA
DE
AMMIANO MARCELLINO
EX
Jo. Alb. Fabricii bibliotheca Latina a Jo. Aug. Erneſti auctius edita Tom. III, cap. XII.

AMMIANUS MARCELLINUS, Antiochenus [1], homo Græcus & militaris, ſed doctus, ſub Con-

1 Antiochenum patria fuiſſe, H. Valeſius demonſtrat e Libanii ad Marcellinum Epiſtola. Ipſe quidem expeditioni Juliani Imp. in Parthos interfuiſſe ſe innuit XXIV, 1. Geſnerus putabat, hunc eundem eſſe cum Marcellino, a quo vitam Thucydidis Græce ſcriptam habemus. Quæ opinio ſpeciem veri accipit ex eo non parvam, quod Ammianus Marc. haud paucis in locis imitatur Thucydidem, & nonnulla ex ejus libris mutuatus eſt, ut notavit Valeſius. Viri docti illum vitæ Thucydideæ ſcriptorem putant eundem eſſe cum Marcellino Rhetore, cujus commentarii ad Hermognem exſtant. Vide Voſſium p. 253 de Hiſt. Græcis. Noſtrum vero, virum militarem, & rebus gerendis vitæque pragmaticæ addictum, Rhetorem egiſſe, vix eſſe credibile. Quod eſt ſane ſpecioſum. Sed non eſt neceſſarium, Rhetorem intelligere de Rhetore ſcholaſtico & umbratico. Potuit enim ſic dici, quia de arte oratoria ſcripſit, & forte de oratoribus atque hiſtoricis clarioribus, cujus talis operis fragmentum Thucydidis

ſtantio & proximis Imperatoribus uſque ad Theodoſium vixit: ſcriptor doctus ac diligens, nec abſurdo judicio, veritatis autem [1] ſtudioſiſſimus,

vitam putabat eſſe Dukerus. Nam & Cicero de arte oratoria & claris Oratoribus ſcripſit. Alius eſt *Marcellinus* & junior, de quo Suidas e Damaſcio: ut prætercam Marcellinum notarium, qui geſta collationis Carthaginienſis calamo excepit, e quibus contracta ſunt, quæ hodie habemus. v. Poſſid. in vita Auguſtini, c. 13, & Baluz. T. 1. Concil. p. 117. Alios quoſdam Marcellinos refert Jo. Glandorpius p. 575. Onomaſt. Rom. Undecim notat Dan. Guil. Mollerus diſſ. de Ammiano Marcell. § 8. Altdorf. 1685. De *Tullio Marcellino* Seneca Ep. 77. neque alius fortaſſe *Marcellinus*, de quo Epiſt. 29. *Ammianus* Poeta eſt apud Cœlium Rhodiginum Lib. XVII, 11. Ejus hoc eſt Epigramma:

Θᾶττον ἔης λευκοὺς κόρακας πτηνάστε χελώνας
Εὑρεῖν, ἢ δόκιμον Ῥήτορα Καππαδόκην.

De *Marcellino Narbonenſi* Advocato Auſonius carmine 23, & Sidonius L. I, Ep. 13. Ammianum noſtrum diligentem Thuycdidis imitatorem appellat H. Valeſius ad lib. 21, cap. ult. Paſſim quædam ſumſiſſe a Solino, obſervavit Salmaſius: pertinaciſſimum Gellii imitatorem vocat Pricæus p. 487 ad Mileſias Apuleji. Quæ vero ſacra eum ſecutum opinemur? Chriſtianum non fuiſſe, vix dubium videbitur legenti. Pro Chriſtiano tamen habuere viri doctiſſimi P. Pithœus, & Claudius Chiffletius. Confer P. Bælii Lexicon in Marcellino nota B. At ſi Chriſtianus fuiſſet, qui ſub Chriſtianis ſcribebat Imperatoribus, in Hiſtoria non ita diſſimulaſſet ſuam religionem, ut Ethniciſmo favere etiam videretur. Homo Ethnicus autem, Chriſtianorum Principum auctoritate permotus, facilius potuit a ſe impetrare, ut ab iniquiore de Chriſtianis judicio abſtineret. Neque probant ſemichriſtianum, loca allata Jo. Laurentio Moshemio commentatione de turbata per recentiores Platonicos Eccleſ. § 30 in diſſ. ad Hiſt. Eccleſ. pag. 163 ſq.

1 Gabrieli Naudæo, viro doctiſſimo, & ante eum Lud. Vivi viſus eſt Ammianus interdum quædam nimis exag-

compoſuit Romæ, parum elegante licet dictione, [1] Hiſtoriarum, ſive *rerum geſtarum*, [2] a Nervæ principatu ad exceſſum uſque Imp. Valentis ſive a. C. 378, libros XXXI. [3] Horum primis tredecim deperditis, ſoli ætatem tulerunt poſtremi duodeviginti, qui incipiunt ab a. C. 353, ſive a facinoribus Cæſaris Galli, propinquitate regiæ ſtirpis (Conſtantii enim frater patruelis fuit) elati & adſpirantis ad imperium. In Aſſyria ſe verſatum, teſtatur lib. XVIII, 6, & expeditioni Juliani Imperatoris in Parthos interſuiſſe lib. XXIV, 1, XXV, 2.

gerare, & addere veritati complura, fidemque habere narrationibus parum veriſimilibus: *on reconnoit par toute la ſuite de ſon Hiſtoire qu'il eſtoit fort ſujet & adonné à croire, & amplifier de telles narrations., ſur leſquelles je croy que Vives s'eſt en partie réglé, quand il a prononcé un tel jugement de ſon Hiſtoire: Ammiani quod supereſt opus nec Oratoris omnino, nec Hiſtorici.* Naudæus in Apologia pro Doctis Magiæ falſo accuſatis pag. 207. Locus Ludovici Vivis occurrit libro quinto operis aurei de tradendis diſciplinis. Vide & Barthium XLV, 2 Adverſ.

1. Salmaſius præf. de Helleniſtica p. 39: *Quis compoſitione magis eſt inconditus & lutulentus, quam Ammianus Marcellinus? quis phraſes unquam uſurpavit duriores, inconcinniores, ac ruſticiores? ut homo Græcus, & militaris, qui voces tantum latinas teneret, quomodo collocandæ eſſent neſciret, prorſus loquitur. Is tamen Tacito, quo nihil eſt concinnius, nec compoſitum magis, longe lucidior. Salluſtius etiam eo obſcurior.*

2 Priſcianus lib. IX. pag. 870: *Marcellinus rerum geſtarum quarto decimo: tanquam licentia crudelitati indulta.* Locus eſt p. 4. edit. Pariſ. a. 1681. fol.

3 Claudius Chiffletius non contemnendis rationibus evincere conatur libb. XXXII ab Ammiano ſcriptos fuiſſe, & præter primos tredecim (quos in Bibliotheca Poli Cardinalis obvios fuiſſe, incerta fama exhibit) etiam penultimum librum deſiderari.

&c. Idem libro XIV, cap. 9. (ad a. C. 353.) *a Niſibi, quam tuebatur accitus Urſicinus, cui nos obſecuturos junxerat Imperiale præceptum;* & libro ac capite ultimo: *Hæc ut miles quondam & Græcus*[1], *a principatu Cæſaris Nervæ exorſus ad uſque Valentis interitum, pro virium explicavi menſura: opus veritatem profeſſum, nunquam (ut arbitror) ſciens ſilentio auſus corrumpere, vel mendacio. Scribant reliqua potiores, ætate doctriniſque florentes.* XXII, 9. *in actibus Commodi principis digeſſimus.* XXII, 13. *in actibus Magnentii meminimus.* XXII, 15. *quorum notitiam in actibus Hadriani & Severi digeſſimus late.* XXXIII, 5. *Gordiani actus a pueritia prima exercituumque feliciſſimos ductus & inſidioſum interitum digeſſimus tempore competenti.* XXV, 8. *in Trajani & Severi actibus* &c.[2]

1 De Græcis, qui Latine ſcripſerunt, diatribam promiſit Allarius de Georgiis p. 350, quam dolendum eſt lucem haud vidiſſe.

2 Hic epiſtola Libanii ad Ammianum, tum inedita, inſerta erat: quam, quia nunc inter Wolfianas edita eſt n. 230, omiſimus.

INDEX
EDITIONUM
AMMIANI MARCELLINI
HISTORIARUM

AUCTIOR FABRICIO-ERNESTINO
ET IN ÆTATES III DIGESTUS.

ÆTAS I *NATALIS* 1474—1527

Cujus princeps Romana dedit libros a *Poggio* Florentino repertos, curante A. *Sabino*, ita ut autographi nævos & lacunas repræſentaret. Sed quæ ed. Bononiæ an. 1517 prodiit, ea Jo. *Caſtelli* conjecturis contaminata eſt. Secutus tamen eſt eam *Eraſmus* in ed. Hiſtoricorum Baſilienſi *Frobeniana* I an. 1518, quam denuo expreſſit *Colonienſis* 1527.

1474 Editio princeps Romana, fol. AMMIANUS MARCELLINUS. In fine: *Impreſſio Romæ facta eſt totius orbis terrarum reginæ olim & imperatricis arte maxima & ingenio per digniſſimos impreſſores Georgium Sachſel de Reichenhal & Bartholomeum Golſch de Hohenbart clericos; anno Dni.* 1474. *die vero* VII. *Junii menſis, pontificatu vero Sixti divina providentia papæ quarti, anno ejus tertio.* Cf. Maittaire Ann. typ. T. I, p. 335, & Hamberger zuverlæſſige Nachrichten &c. T. II, p. 846. Huic editioni, quæ continet Ammiani libros inde a XIV ad XXVI, a Poggio primum repertos, præfuit A. *Sabinus* poeta laureatus, qui in præfatione ſua: *Vixque tantus author a quarto decimo libro ad ſextum & vigeſimum extat. Hi quoque libri per digniſſimos impreſſores — dantur in lucem: qui ſi aliquanto depravatiores apparebunt, non illi vitio*

dandi, nec nos qui commiſimus imprimendos; quando maxima penuria in tota Italia hujus voluminis eſt: nec fuit quod revolvere poſſemus, atque illis limam addere. Servantur ſcilicet in hac editione nævi omnes & lacunæ exemplaris MSti. Unde omnium fideliſſima vocatur Henr. Valeſio: utpote nondum exorta Criticorum natione. Uſus eſt ea idem Valeſius.

1517 *Bononiæ*, curante P. *Caſtello.* — Quæ editio omnium fere errorum, qui in Marcellini libris occurrunt, ſeminarium dicitur Valeſio. Caſtellus enim neque ullum codicem manuſcriptum conſuluit; & conjecturæ adeo infeliciter indulſit, ut monſtra quædam ac deliria in Marcellini libros intruſerit. Denique lacunas omnes, quæ in ed. Romana fideliter expreſſæ fuerant, ipſe, vir nullius judicii, inſertis vocabulis explevit, aut ita coire fecit, nullum ut earum veſtigium lectoribus relinqueretur.

1618 *Baſileæ*, Frobeniana I, ap. Jo. Frobenium, ex editione Bononienſi expreſſa; junctaque Hiſtoricis ab Eraſmo editis.

1527 *Coloniæ*, fol. in Corp. Scriptt. hiſt. Rom. cura *Eraſmi* edito.

ÆTAS II *ACCURSIO-GELENIANA* 1533—1609

auctior & emendatior curis Mariangeli *Accurſii*, qui libros V ultimos ex MS. addidit in ed. *Auguſtana*, & Sigiſm. *Gelenii*, MS. Hirsfeldenſi ſuoque ingenio in reſtituendo Marcellino præclare uſi in *Frobeniana* II, quam imitatus eſt Rob. *Stephanus* 1544. Utriuſque ed. an. 1533 publicatæ bona conjunxit *Frobeniana* III 1546, quam dein ſecuti ſunt Seb. *Gryphius*, Henr. *Stephanus*, Frid. *Sylburgius* cet. ad Lindenbrogium uſque.

1533 *Auguſtæ Vindelicorum*, fol. Ammianus Marcellinus ab Mariangelo *Accurſio* mendis quinque millibus purgatus, & libris quinque auctus ultimis, nunc primum ab eodem inventis. Aug. Vindel. in æd. Sylvani Otmar. 1533. menſe Majo. Cf. Mazzuchelli Scrittori d'Italia, T. I. & Hamberger l. c.

——— *Baſileæ*, fol. Frobeniana II, c. hiſt. Aug. Scriptoribus. Ammiani Marcellini libri XVII. Baſil. ap.

Hieron. Frobenium. 1533. Kal. Julii. — Hanc ed. curavit Sig. *Gelenius*, MSto Hirsfeldenſi uſus, in quo ultimus liber cum extrema triceſimi pagina deſideratur, adeoque abeſt ab hac editione. Sed neminem de hiſtoria Marcellini melius meritum Gelenio, recte judicat Valeſius. Plurima enim acute & ingenioſe emendavit, & inſignem paginarum tranſpoſitionem, quæ in MSS. omnibus codicibus reperitur, & in editione extat Accurſii, mira dexteritate reſtituit. Sæpius tamen integras auctori ſubſtituit lineas, quas fruſtra in aliis edd. quæras: *quod ſi* (inquit Valeſius ad XXII, 1.) *auctoritate exemplaris MSti ab eo præſtitum eſt; næ illud exemplar ceteris omnibus noſtris præſtantius atque integrius fuit: ſin ex ingenio, audaciam ejus nec laudo, nec vitupero.*

1544 *Pariſiis*, 8. ex offic. Rob. Stephani. Ad exemplar Gelenianæ expreſſa.

1546 *Baſileæ*, Frobeniana III, in Scriptt. vit. Cæſ. fol. ap. Hieron. Frobenium. Hæc adjectum habet librum ultimum, locoſque quoſdam exhibet emendatiores ope editionis Auguſtanæ. Fluxerunt ex ea deinceps editiones reliquæ omnes cum in Gallia, tum in Germania, uſque ad Lindenbrogium.

1552 *Lugduni*, 16. ap. Seb. *Gryphium*. Ammiani Marcellini rerum geſtarum libri decem & octo. Repetitio ed. 1546.

1568 *Pariſ.* apud Henr. *Stephanum*. 8. in Scriptt. hiſt. Rom. Corpore, vol. III.

1588 *Francofurti*, fol. Ammiani Marcellini libri XIV — XXXI. in *Sylburgii* Script. Hiſt. Aug. T. II, p. 304.

1591 *Lugd.* 8. Ammiani Marcellini rerum ſub Conſtantio, Juliano, Joviano &c. per XXVI annos geſtarum hiſtoria lib. XVIII. Accedunt notæ morales ac politicæ & Chronologia ac Gnomologia Marcelliniana & al.—Sic laudatur in Catal. bibl. Haſeanæ an. 1732 Bremæ divenditæ. Claſſ. IV Crit. p. 594 n. 159. Memoratur etiam Hanckio de Scriptt. Rom. Rer. P. I, c. 34, p. 167 extr. Sed in Bibl. lat. Fabricio-Erneſtina vol. III, p. 161, neſcio an per errorem, Lugdunenſis 1591 fol. refertur; certe illa edit. octavæ formæ omittitur.

1609 *Genevæ* ſ. *Aureliæ Allobrogum* ap. Petrum de la Roviere, fol. in Corp. hiſt. Rom. Scriptt. Latt. Tomo II.

ÆTAS III *LINDENBROGIO VALESIANA*

1609 — 1773

cujus princeps Frid. *Lindenbrogius* Marcellinum ex MSS. vett. præcipue Florentino egregie denuo correxit & primus Obſſ. illuſtravit. Biennio poſt Accurſianam caſtigavit & in capita diſtinxit Janus *Gruterus*. Utriuſque curis nixus noviſque auxiliis, & Codd. MSS. præcipue Cod. Bibl. reg. Pariſ. & edd. primus auctus Jo. *Valeſius* Marcellinum correctiorem & locupletatum an. 1636 edidit. Quam ed. curis Lindenbrogii & Valeſii ſecundis, novaque collatione Codicis Colbertini cet. perfectiorem, vitaque Marcellini a Cl. Chiffletio ſcripta & indice cett. auctiorem publicavit 1681 Hadr. *Valeſius*, Jo. filius. Hanc ed. præſtantiſſimam Jac. *Gronovius* pro modulo ſuo auxit, numiſque & aliis figg. ornatum repetiit 1693. Cujus textum reddidit Lipſienſis Aug. Guil. Erneſtii, & nos ſecuti ſumus.

1609 *Hamburgi*, 4. ex bibliopolio Frobeniano. Ammiani Marcellini rerum geſtarum qui de XXXI ſuperſunt libri XVIII. Ad fidem MSS. & veterum Codd. recenſiti, & obſervationibus illuſtrati. Ex bibliotheca Fr. *Lindenbrogii*. — Uſus is eſt præcipue Cod. Florentino, cujus ope locos aliquot egregie correxit: primuſque omnium auctorem ſane difficillimum perpetuis obſervationibus illuſtrare auſus eſt. Varias MS. lectiones in calce editionis appoſuit. *

* Fr. Lindenbrogii Ammianus indici expurgatorio Madritenſi inſertus eſt, quod miratur Matth. Zimmermannus in montibus pietatis p. 458.

1611 *Hanoviæ*, fol. — cum caſtigationibus & notis Jani *Gruteri*. In ejuſd. Scriptt. Hiſt. Aug. T. II, p. 453. Gruterus primus Ammianum in capita ſecuit, uſus editione Accurſii & variis lectionibus MSS. Gall. & Vatic.

1632 *Lugd. Bat.* 12. — cum n. Marci Zuerii *Boxhornii*. —

Boxhornii notas peculiari libello caſtigavit Nic. *Agardus*, Soræ. 1640, 4. repetito ibid. 1654.

1636 *Pariſiis*, 4. ap. Camuſat. — ex emend. Henr. *Valeſii*, cum notis.—De editione hac præſtantiori tranſcribimus huc ipſa Valeſii verba ex præfatione ejus: „ Præter edd. Rom. Baſil. Bonon. MSS. etiam codices nobis non defuerunt. Inter quos merito palmam fert codex bibl. Regiæ, quem a V. Cl. Nic. Rigaltio, ejus bibliothecæ præfecto, commodatum accepi. Hic codex etſi non multum antiquus, ex optimo tamen exemplari & ab erudito homine deſcriptus, in plurimis locis emendandis permagno mihi uſui fuit. Huic acceſſit codex bibliothecæ Vaticanæ, qui olim monaſterii Fuldenſis fuit, ante quadringentos plus minus annos exaratus. Ex eo locos quoſdam a J. Jac. Bouchardo erudito viro ut petieram collatos, miſit ad me Nic. Fabricius Peireſcius V. Cl. qui cum reipublicæ literarum bono natus eſt, tum in noſtris privatim ſtudiis juvandis & promovendis nulli labori & impenſæ parcere ſolet. Et quamquam pagellas ab eo ad me miſſas ſerius & effecta jam editione noſtra accepi : obſervavi tamen, Vaticanum codicem illum fere ubique cum Regio conſentire. Præterea librum Ant. Loiſelli, in quo vir ille doctiſſimus varias aliquot lectiones MSti codicis, qui olim Valentiæ Cavarum fuit, adnotaverat, benigne mihi communicavit Hieron. Bignonius V. Cl. & inter præcipua Lutetiæ noſtræ ornamenta numerandus. Denique Frid. Lindenbrogii & Gruteri editiones, varias quoque lectiones ex MSS. exemplaribus Florentino & Fauchetii ſuppeditarunt. His igitur auxiliis inſtructus, Marcellini hiſtorias mendis quamplurimis purgatas in publicum emiſi. Adnotationes quoque uberiores addidi, quibus cum emendationum mearum rationem redderem, tum difficiles quoſque locos (cujuſmodi in hoc ſcriptore occurrunt plurimi) explicarem.— Poſtremo Excerpta de geſtis Conſtantini — huic editioni ſubjungere placuit. Eorum autem mihi copiam fecit R. P. Sirmundus, judicio, doctrina, ſtilique elegantia, ut inter omnes conſtat, eminentiſſimus. „

1653 *Genevæ*, fol. in Corp. hiſt. Rom. Scriptt. Latt. vet. Tomo II.

1681 *Pariſiis*, fol. ex offic. Ant. Dezallier. Ammiani Marcellini rerum geſtarum qui de XXXI ſuperſunt libri XVIII, ope MSS. codicum emendati ab *Henrico Valeſio*, & auctioribus adnotationibus illuſtrati. Nec non Excerpta vetera de geſtis Conſtantini & regum Italiæ. Editio poſterior, cui *Hadrianus Valeſius*, Fr. *Lindenbrogii* in eundem hiſtoricum ampliores obſervationes, & collectanea variarum lectionum adjecit; & beneficio codicis Colbertini Ammianum multis in locis emendavit, notiſque explicuit: Diſceptationem ſuam de Hebdomo, ac Indicem rerum memorabilium ſubjunxit. Præfixit & præfationem ſuam, ac vitam Ammiani a Claudio *Chiffletio* compoſitam. — Fr. Lindenbrogius & Henr. Valeſius cum ſuperfuiſſent ſuis Ammiani editionibus, ille plus minus triginta, hic quadraginta annis, plurima ad Ammianum pertinentia margini librorum ſuorum adſcripſerant. Has poſteriores horum duumvirorum curas nactus Hadrianus Valeſius, prioribus adjunxit, ſuiſque obſervationibus auxit. Textum cum vetuſto Cod. bibliothecæ Colbertinæ de integro commiſit: adjutus præterea collatione Cod. Valentini. Singulis Ammiani libris ſuam epitomen varia in capita diſtinctam præmiſit: adjecit tandem Indicem rerum memorabilium, tum in Ammiani libris, tum in notis occurrentium.

1693 *Lugd. Bat.* fol. ap. Petrum van der Aa. Ammiani Marcellini rerum geſtarum qui de XXXI ſuperſunt, libri XVIII, ope MSS. codicum emendati a Fred. *Lindenbrogio* & Henrico Hadrianoque *Valeſiis*, cum eorundem integris obſervationibus & annotationibus, item Excerpta vetera de geſtis Conſtantini & regum Italiæ. Omnia nunc recognita ab Jac. *Gronovio*, qui ſuas quoque notas paſſim inſeruit & neceſſariis ad Ammiani illuſtrationem antiquis nummis & figuris exornari curavit. — Gronovius non modo vitia, quæ admiſerat ed. Hadr. Valeſii, ſuſtulit; ſed & ipſe in emendando textu feliciter eſt verſatus: unde merito præſtantiſſima hodie habetur ejus editio.

——— Eadem, ibid. minore typorum charactere in 4. expreſſa.

1743 *Heidelbergæ*, fol. in Hauriſii Scriptt. hiſt. Rom. vet. T. II, p. 429—605.

1773 *Lipſiæ*, 8 maj. e libraria Weidm. hered. & Reichii. Ammiani Marcellini rerum geſtarum libri qui ſuperſunt ex recenſione Valeſio-Gronoviana. Indicem dignitatum nec non Gloſſarium Latinitatis adjecit Aug. Guil. *Erneſti.*

In *Hetruſcum* ſermonem vertit *Remigius* Florentinus. *Gallice* a. 1672 additis notis *Mich. de Marolles*, minus, ut videtur viris doctis, feliciter.

Exſtant quoque *Marcelli Donati* in quædam hujus ſcriptoris loca animadverſiones Venet. 1604. & T. VI Lampadis artium Gruterianæ, quas Hadr. Valeſius indignas duxit, quas ſuæ adderet editioni, ſicut Gruteri notas. Ceterum Jacobi Schegkii, Theodori Canteri, & Claudii Salmaſii in Ammianum commentaria auctorum fato intercepta ſunt. Salmaſianarum obſervationum in Ammianum ſpecimen habes in ejus Epiſtola IV & VI. Gisbertus Cuperus habuit emendationes in Ammianum Salmaſii manu ad Lindenbrogii editionem adſcriptas, quas deſcripſerat Pariſiis in Bibliotheca Menteliana.

In Valeſii & Gronovii editionibus ſubjiciuntur *Excerpta vetera auctoris ignoti de Conſtantino Chloro, & aliis quibuſdam Impp.* tum *Excerpta de Odoacre, & Theodorico Rege Italiæ, ex Chronicis antiquis depromta*, & Hadr. Valeſii diſſertatio de hebdomo. Hæc excerpta edita etiam ſunt a *Simone Pauli*, Bibliopola Argentinenſi, in Miſcellis antiquæ Lectionis, Argentorat. 1670. 8.

STATUS REIP. ROM.

SUB

CONSTANTINO M. ET EJUS FILIIS.

Duo ſunt, præter jam tradita, quæ ad Ammiani lectionem præparant, & ad ejus hiſtoriam facilius aſſequendam deducunt: Reipublicæ ſcilicet forma ob oculos poſita, quæ tunc fuit, ac præcedentis hiſtoriæ nexus, ſive narrationis ejus conjunctio, quam intercepit vetuſtas, & in qua deſinebant Ammiani libri priores. In reipublicæ conſtitutione ad Conſtantini tempora præcipue reſpiciendum eſt, qui faciem ejus invertit, novoſque Magiſtratus, ſuppreſſis aliis, adjecit, & novas dignitates adinvenit. Oneravit enim rempublicam inutili officiorum ac dignitatum turba. Nos vero ſtrictim ac ſummatim (quod ſatis ſit auctori noſtro) omnia perſequemur; quia amplior hujus rei digerendæ & explicandæ ratio, alium locum & aliud tempus poſtulat. Conſtantinus Magnus, Byzantio ampliato, & in ſui nominis urbem verſo (cauſam Zoſimus fere ſolus exponit lib. II.) alteram imperii ſedem æmulam Romæ conſtituit, ut, quemadmodum Roma Occidentis, ſic Conſtantinopolis Orientis imperii locus eſſet. Primus enim antehac unum & ſingulare Romanum imperium diſcidit, ornamentis ejus eodem pro parte translatis. Hæc nova rerum facies & diviſio traxit aliam in rempublicam commutationem, & totam magiſtratuum, ac veteris adminiſtrationis ſive civilis ſive bellicæ rationem pervertit. Nam duplex quodammodo imperii caput duplices etiam magiſtratus exigebat: quos ille ſemel ab inſtitutis veterum devius, ad ſuum arbitrium & pro captu temporum informavit; provincias aliter deſcripſit; diſciplinam militarem longe ſecus conſtituit. Fa-

tendum tamen eſt, multa eum recte in civilibus emendaſſe, ac bono conſilio ex horrida antiquitate pleraque mutaſſe: denique Juriſprudentiam clariorem ſimplicioremque reddidiſſe. Nam quod præter ceteros Chriſtianæ rei contulerit, quantumque pomœrium ejus auxerit, & quo ſtudio naſcentes errores ſuffocare curaverit, monumenta eccleſiaſtica loquuntur. Sed non perſequar, in quas laudes ac reprehenſiones inciderit: ſignabo tantum, quid animadverterim poſt ejus tempora, in illa bicipiti republica circa poteſtates obſervatum.

Ex Ammiano, Zoſimo, libris Legum, & aliis auctoribus deprehendo, ita per hæc tempora poteſtates in utroque imperio tributas, ut aliæ civiles eſſent & ordinariæ, aliæ militares, aliæ palatinæ, aliæ municipales. Civiles & ordinarii magiſtratus, ſive Judices, erant Præfectus Prætorio, Præfectus urbi, tam Romæ, quam Conſtantinopoli, (hic enim circa Conſtantini tempora primus inſtitutus eſt, ut Caſſiodorus in Chronico ait) eorumque Vicarii. His adde alios Romæ magiſtratus. Erant enim ordinarii, Comes Orientis, ceterique provinciarum rectores, ſive Conſulares, ſive Correctores eſſent. Comitis Orientis (inquit Zoſimus lib. V.) ea poteſtas eſt, ut qui eam gerit, omnibus provincias Orientis adminiſtrantibus præſit, & quæcunque non aguntur, ut par eſt, emendet. At Præfectus Prætorio, ut ait idem lib. II, magiſtratus poſt Imperatorem ſecundus exiſtimabatur. Conſtantinus Magnus eum magiſtratum, cum antea duo eſſent, in quatuor imperia diſcerpſit, ut unus eſſet Præfectus Prætorio Orientis, alter Illyrici, tertius Italiæ, quartus Galliarum. Quam vero late ſingulorum juriſdictiones patuerint, idem Zoſimus & alii tradunt: ex quibus unus ſemper in comitatu Auguſti aut Cæſaris videtur fuiſſe, pro ratione loci, in quo Princeps verſabatur. Idque ex Ammiano non uno loco deprehendi. Sane & ex eodem auctore conſtat, duas hujus diſtributionis Præfecturas Prætorianas uni aliquando commiſſas. Nam lib. XXVI Mamertinus dicitur initio imperii Valen-

tiniani rexiſſe poteſtate Præfecti Italiam & Illyricum. Horum omnium ordinariorum miniſtri & officiales Apparitores dicuntur paſſim, qui & Scholam & Principem habent, quem Apparitionis Principem appellatum hic legimus.

Militarium magiſtratuum, qui & Caſtrenſes appellantur Ammiano, alii peditum, alii equitum Magiſtri dicebantur; uterque Magiſter armorum ab Ammiano ſæpe nuncupatur. In Codice utroque etiam militum Magiſtri appellantur. Hi portionem poteſtatis veterum Præfectorum Prætorio habebant, nempe diſciplinæ militaris cuſtodiam, & jus gladii in milites, quos etiam ordinabant, ut Zoſimus ait. Equitum Magiſter dicitur a Marcellino lib. XXVIII equitum copias tueri: idem ergo de Magiſtro peditum dici poterit. His autem exercitus potiſſimum committebantur; hi magnarum & arduarum expeditionum duces deligebantur: cujus rei exempla in hac hiſtoria ſunt non pauca. Habebant & hi Apparitores, ut civilis magiſtratus, quorum in Jure non obſcura mentio: habebant & Protectores aliquando, ut poſtea dicemus. Militum porro alii in exercitu erant; alii in limitibus & præſidiis excubabant; alii in comitatu Auguſti aut Cæſaris verſabantur. Ex his alii Protectores Domeſtici, & corporis principalis coſtodes erant, unde nomen Protectorum ſortiti ſunt, ait Imp. L. 9 C. Th. de Domeſtic. & Protect. Alii legiones Comitatenſes conſtituebant. Hi numeros, illi Scholam habebant, ac perinde Comitem, Tribunum ac Primicerium ſive Primum. Nam ut Primicerius diſtinguitur a Tribuno lib. XVIII hujus hiſtoriæ, ubi hic fit ex illo: ſic a Tribuno Domeſticorum ſeparatur Comes lib. XX. Ex Tribuno enim fiebat Comes: ut Bonifacius ille, ſcriptis D. Auguſtini notiſſimus, cum antea Tribunus fuiſſet, poſtea Comitivam Domeſticorum aſſumſit poteſtatem, ut idem ait Epiſt. LXX, & magnis legionibus imperitavit. Et horum quidem Protectorum pars equites, pars pedites fuerunt: ut in vita Ammiani adnotavi, in cujus Hiſtoria Domeſtici non alii ſunt, quam Protectores Domeſtici. Erant enim & alii Protectores; non tamen

Domeſtici, quia domum principalem non ſectabantur, ſed bellicis expeditionibus inhærebant: qui paribus privilegiis ac Domeſtici donantur ab Imperatoribus L. IX Cod. Theod. de Dom. Protect. Credo enim, ex illis ſumtos fuiſſe, ſic ut miſſi in longinquas expeditiones, Domeſtici eſſe deſinerent, Protectores non item. Talis fuit Ammianus, cum Urſicinum in Oriente & in Galliis comitaretur: tales alii, qui ducibus aliis adſcripti erant. Sic enim Antoninus quidam dicitur Protector Meſopotamiæ ducis lib. XVIII. Hi ergo Protectores abſolute dicuntur; illi nunc Domeſtici tantum, nunc Domeſtici Protectores, nunc Domeſtici Præſentales L. VI C. de Advoc. diverſ. jud. appellantur. Eoque fit, ut ſæpe in jure ſeparentur & diſtinguantur toto Tit. C. de Dom. & Prot. L. XXXIX C. Th. de Decur. Juſtin. Edicto VIII &c.

Sequuntur Palatinæ dignitates, in quarum numerum refert Ammianus Magiſtrum Officiorum & Comitem Sacrarum Largitionum: quibus addendi Quæſtor, Comes rei Privatæ, ſive patrimonii Pincipis, Comes Sacri Palatii, Comes Conſiſtorii, Præpoſitus Cubiculi, quos omnes Palatinorum appellatione comprehendit Marcellinus lib. XXII. At vero lib. XIV omnes omnino intelligit ea nuncupatione, qui in Palatio verſabantur extra milites. Ambroſius Epiſt. XXXIII Apparitores, alioſque dignitatum Palatinarum miniſtros ea appellatione comprehendit. *Palatina*, inquit, *omnia officia, hoc eſt, Memoriales, Agentes in rebus, Apparitores diverſorum Comitum, temperare a proceſſu jubentur.* Magiſter officiorum, cui omnes Palatii ordines ſuberant, & ſub ejus erant diſpoſitione, ut Zoſimus in multis locis ait, habuit nihilominus & Scholam propriam, in qua qui militabant, Agentes in rebus dicuntur paſſim: quorum alii Comites, id eſt, Scholæ Præfecti; alii Principes, id eſt, primi inter Agentes, L. I C. de offic. Mag. Offic. nunquam, quod ſciam, Primicerii. Erant & alii inter eos gradus, de quibus non eſt nunc dicendi locus. Quamquam autem ipſe Magiſter Officiorum, quin immo Comes Sacra-

rum Largitionum inter Agentes numerentur in I C. Conſtitut. idemque de Comite rei Privatæ cenſendum ſit; tamen officium, ſive miniſtri Magiſteriæ poteſtatis dignitas hanc ſibi ſingularem appellationem vindicat. Ambroſ. II Offic. C. XXIX: *Legebatur reſcripti forma; directio Magiſtri Officiorum ſtatuta; Agens in rebus imminebat.* Quæſtor, qui Conſtantinianus etiam magiſtratus fuit, preces & ſanctiones condebat, &, ut ait Zoſimus lib. V, dictabat, quæ Principi viderentur. Hic non habuit Scholam, ſed ſumſit Adjutores de ſcriniis; ut vir ſtudiorum gloria nobiliſſimus Jacobus Cujacius J. C. docuit in libros poſteriores Codicis. Comitibus Sacrarum Largitionum ac rei Privatæ qui imminent, & in eorum Scholis militant, Palatini ſpeciali vocabulo dicuntur, generis appellatione ſpeciei aptata: ut præter Titulum proprium in Cod. utroque, probat Imperatoris Conſtitutio, L. *Nullum.* C. de offic. rect. provinc. in qua legendum *imminere*, non *minuere*, ut quidam male ſuſpicantur. Nihil enim eſt aliud imminere, quam Apparitoris officio fungi: quo alludens Horatius ait, *Jam Cytherea choros ducit Venus imminente luna:* quaſi quæ Apparitoris vice tunc fungeretur. Ex Palatinis, qui Comiti Largitionum apparebant, *Largitionales;* qui vero Comiti rei Privatæ, *Privatiani* in Conſtitutionibus appellantur. Ammianus illos ſemel *Apparitores* appellavit: meminit etiam frequenter *Rationalium*, qui in ſingulis erant provinciis, & ſuberant Comiti rei Privatæ L. III C. de bon. vacan. Itaque a Rationali ad Comitem rei Privatæ appellari ſolet, L. XXVI C. Theod. de appell. Occurrit frequens Notariorum mentio apud Ammianum, quorum erat honoratiſſima militia, & privilegiis non parvis decorata: qui notis acta Conſiſtoriana excipiebant, & ejuſmodi cognitionibus intererant. Nam lib. XIV in cognitione narranda ſubdit: *Aſſiſtebant hinc inde Notarii, quid quæſitum eſſet, quidve reſponſum, curſim ad Cæſarem perferentes.* Et lib. XXII de Pentadio Notario: *Cui id objectum eſt, quod a Conſtantio miſſus, notis excepit, quæ propinquante pernicie ſuper multis*

interrogatus reſponderat Gallus. Eo fit, ut Exceptores dicantur, cum in Jure, tum apud alios auctores. Hi erant ſub diſpoſitione Magiſtri Officiorum, argumento inſcriptionis L. II C. lib. XII de Primicerio, & Secundar. & Notar. quorum Schola Tribunum & Primicerium habuit. Tribuni ſunt, qui a Marcellino noſtro, a D. Ambroſio, & aliis dicuntur Tribuni & Notarii, quaſi diceres Notariorum Tribuni: qua ratione Comes & Magiſter accipiendus pro eo, qui inter Comites Magiſter eſt, argumento inſcriptionis L. IV C. de Offic. Præf. Præt. Orient. Primicerius Notariorum, cujus forma eſt apud Caſſiodorum, dicitur primus Notariorum in hac Hiſtoria. Erant præter hos & alii dignitatum tituli primum a Conſtantino inventi, quo inter plures honores partiretur, ut Euſebius Cæſarienſis initio lib. IV de vita ejus ſcriptum reliquit. Quomodo enim Julius Cæſar poſt civiles victorias civitatem & curiam Rom. pluribus victoriæ participibus communicavit, & honores eos vulgavit: ſic etiam Conſtantinus, poſt Maxentium & Licinium devictos, præmia victoriæ hæc dignitatum commenta fecit. Harum aliæ vacantes & honorariæ erant, aliæ in actu poſitæ. Tunc igitur primum iſta honorum vocabula invecta ſunt, Comitis & Comitivæ, Magiſtri & Magiſterii, Patriciatus & Patriciorum, Nobiliſſimatus & Nobiliſſimorum; nomina quidem ante nota, ſed eo ſenſu inaudita. Comites enim nihil aliud ſunt, quam Præfecti, ſive Præpoſiti: pluſque eſt Magiſtrum eſſe, quam Comitem. Ammianus lib. XXVI de Equitio: *Nondum Magiſter, ſed Comes.* & paulo poſt: *Eodem Equitio aucto Magiſterii dignitate.* Omnis igitur Magiſter erat Comes; non contra. Itaque legimus, ut dixi, has appellationes, Comes & Magiſter, id eſt, inter Comites Magiſter. Comitum porro non unum genus eſt: nam gradibus diſtinguebantur, ſic ut alii primi, alii ſecundi, tertiique ordinis eſſent, quorum aperte in Conſtitutionibus mentio. De Patriciatus honore ita Zoſimus lib. II: *Eum honoris titulum Conſtantinus excogitaverat, lataque lege ſanxerat, ut, qui eum conſecuti eſſent, ſupra ipſos Præfectos Prætorii ſeſſitarent.* Meminerunt & alii non pauci. Nobiliſſima-

tus dignitas videtur propria peculiariſque fuiſſe iis tantum, qui agnatione aut propinquitate Imperatorem ipſum contingebant: quod antiqui nummi, in quibus dignitatis hujus clara expreſſio, ipſeque Zoſimus eodem volumine, probant.

Municipalium porro dignitatum & ordinum hæc diſtinctio videtur illis temporibus obtinuiſſe, ut alii Curiales, alii Sacerdotales, alii Principales, alii Defenſores eſſent. Curiales etiam Decuriones appellantur, qui manifeſte a Primoribus & Defenſoribus ſeparantur L. III Cod. Theod. de Pagan. ac in varia munia dividuntur, quæ gradatim ſubibant. Invenio enim, ex his quoſdam vel Præpoſitos horreorum fuiſſe, vel Præpoſitos pacis, aut Suſceptores diverſarum ſpecierum, L. XLIX Cod. Theod. de Decur. ſive Exactor. annonarum, L. un. C. de Magiſt. Munic. denique aliis muneribus, quorum obſcura ſunt nomina, præfectos. Ex his cum quidam eſſent inferiores, quidam majores, ordine decurſis inferioribus, fiebant vel Sacerdotales, vel Principales, L. VI C. Theod. de Decur. Hinc toties videmus Decuriones & Principales ſeparari, L. V, L. XXXIX Cod. Theod. de Decur. Principales etiam appellantur Primarii in iiſdem Conſtitutionibus. Et eos eſſe puto, quos reverendi ordinis Duces Ammianus nuncupat lib. XIV. Ex his erant, qui Patronorum dignitatem adipiſcerentur, L. LXI C. Theod. de Decur. Interque Principales crediderim fuiſſe, quos Ædiles nominabant, cum videam conjungi Sacerdotalibus in lib. XXVIII his verbis: *Occiſis Decurionibus multis, inter quos Ruſticianus Sacerdotalis, & Nicaſius enitebat Ædilis.* Ædiles enim in municipiis dici jam notum eſt. Hi ergo non unius loci, ſed omnium municipiorum & civitatum principalem gradum ſuſtinebant. Nam in quibuſdam municipiis tantum Ædiles fuiſſe, quod eruditi contendunt, firmare non auſim. Ædiles dicebantur, quod ædificiorum publicorum & privatarum ædium curam haberent, ut Sacerdotales, qui ſacrorum. De Ædilibus Curialibus intelligenda L. II C. Si ſervus aut libert.

ad Decur. aſpir. lib. X. Puto etiam Duumviros, ſive Magiſtratus inter Principales numeratos fuiſſe, quia in decurſu munerum patriæ vetat Imperator a Duumviratu, vel Sacerdotio incipere, L. LXXVII C. Theod. de Decur. Hi a numero ſic dicuntur, Judiceſque ſunt, & Decurionum ex ordine ſumebantur, L. III C. Quando provoc. Denfenſores autem, Syndici ac velut publici delatores erant, quia comperta referunt: quemadmodum Duumviri relata judicant, aut plectunt, L. XII C. Theod. de pag. ſacrif. & templ. Illi tamen etiam de quibuſdam judicabant, L. I C. de Defenſ. Quemadmodum & Duumviri Syndicorum munera ſubibant. Itaque & negotium procuratoribus injungunt, puta tutoribus, procuratoribus, curatoribus, L. V. Si quid. ff. Quod vi, aut clam. Unde vero ſumerentur Defenſores, & quæ eſſet officii eorum ac juriſdictionis forma, Jure Civili manifeſtatur, d. Tit. C. de Defenſ. civit. Novell. XV. Hæc breviter de poteſtatibus Ammianeorum temporum a nobis dicta ſunto: ex quibus reipublicæ illius forma colligi, aut ſaltem adumbrari poterit. Nam totam cujuſque dignitatis rationem perſequi, noſtri non eſt inſtituti: quod ex Notitia Romani imperii, quamvis Theodoſiana tempora magis reſpiciat, itemque ex ſexto & ſeptimo libro Variarum Caſſiodori, & Cod. I & XII Juſtiniani, aliiſque auctoribus repetendum cenſeo. Nam præparare, non explere lectorem, nobis initio conſtitutum fuit.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBRI XVIII.

Deſunt priores libri XIII.

AMMIANI MARCELLINI RERUM GESTARUM

LIBER XIV.

Galli Cæſaris ſævitia. *C. I.* Iſaurorum incurſiones. *II.* Perſarum commentum irritum. *III.* Saracenorum irruptiones & mores. *IV.* Magnentianorum ſupplicia. *V.* Senatus populique Romani vitia. *VI.* Galli Cæſaris immanitas & ſævitia. *VII.* Orientis provinciarum deſcriptio. *VIII.* De Conſtantio Gallo Cæſare. *IX.* Pax Alamannis petentibus datur a Conſtantio A. *X.* Conſtantius Gallus Cæſar evocatur a Conſtantio A. & capite truncatur. *XI.*

I. POST emenſos inſuperabilis expeditionis eventus, languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat & laborum, nondum tubarum ceſſante clangore, vel milite locato per ſtationes hibernas, fortunæ ſævientis procellæ tempeſtates alias rebus infudere communibus, per multa illa & dira facinora Cæſaris Galli: qui ex ſqualore nimio miſeriarum, in ætatis adultæ primitiis, ad principale culmen inſperato cultu provectus, ultra terminos

poteſtatis delatæ procurrens, aſperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitate enim regiæ ſtirpis, gentilitateque etiamtum Conſtantini nominis efferebatur in faſtus, ſi plus valuiſſet, auſurus hoſtilia in auctorem ſuæ felicitatis, ut videbatur. Cujus acerbitati uxor grave acceſſerat incentivum, germanitate Auguſti turgida ſupra modum, quam Hannibaliano regi fratris filio antehac Conſtantinus junxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix ſævientis aſſidua, humani cruoris avida nihil mitius quam maritus: qui paulatim eruditiores facti proceſſu temporis ad nocendum, per clandeſtinos verſutoſque rumigerulos, compertis leviter addere quædam male ſuetos, falſa & placentia ſibi diſcentes, affectati regni vel artium nefandarum calumnias inſontibus affigebant. Eminuit autem inter humilia, ſupergreſſa jam potentia fines mediocrium delictorum, nefanda Clematii cujuſdam Alexandrini nobilis mors repentina: cujus ſocrus cum miſceri ſibi generum, flagrans ejus amore, non impetraret, ut ferebatur, per palatii pſeudothyrum introducta, oblato pretioſo reginæ monili id aſſecuta eſt, ut ad Honoratum, tum Comitem Orientis, formula miſſa letali, homo ſcelere nullo contactus idem Clematius, nec hiſcere nec loqui permiſſus, occideretur. Poſt hoc impie perpetratum, quod in aliis quoque jam timebatur, tanquam licentia crudelitati indulta, per ſuſpicionum nebulas æſtimati quidam noxii damnabantur: quorum pars necati, alii puniti bonorum mulctatione, actique laribus ſuis extorres, nullo ſibi relicto præter querelas & lacrimas, ſtipe

collaticia victitabant : & civili juſtoque imperio ad voluntatem converſo cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec vox accuſatoris ulla, licet ſubditicii, in his malorum quærebatur acervis, ut ſaltem ſpecie tenus crimina præſcriptis legum committerentur, quod aliquoties fecere principes ſævi : ſed quidquid Cæſaris implacabilitati ſediſſet, id velut fas juſque perpenſum confeſtim urgebatur impleri. Excogitatum eſt ſuper his, ut homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum cavendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta deſtinarentur, relaturi, quæ audirent. Hi peragranter & diſſimulanter honoratorum circulis aſſiſtendo, pervadendoque divitum domus egentium habitu, quidquid noſcere poterant vel audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam, nuntiabant : id obſervantes conſpiratione concordi, ut fingerent quædam, & cognita duplicarent in pejus : laudes vero ſupprimerent Cæſaris, quas invitis compluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat, ut ſi quid in penetrali ſecreto, nullo citerioris vitæ miniſtro præſente, paterfamilias uxori ſuſurraſſet in aurem, velut Amphiarao referente, aut Martio, quondam vatibus inclitis, poſtridie diſceret imperator. Ideoque etiam parietes arcanorum ſoli conſcii timebantur. Adoleſcebat autem obſtinatum propoſitum erga hæc & ſimilia multa ſcrutandi, ſtimulos admovente regina, quæ abrupte mariti fortunas trudebat in exitium præceps : cum eum potius lenitate feminea ad veritatis humanitatiſque viam reducere utilia ſuadendo de-

beret, ut in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius imperatoris retulimus conjugem. Novo denique pernicioſoque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium grave, quod Romæ cum ultimo dedecore tentaſſe aliquando dicitur Gallienus: & adhibitis paucis clam ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur & compita, quæritando Græco ſermone, cujus erat impendio gnarus, quid de Cæſare quiſque ſentiret. & hæc confidenter agebat in urbe, ubi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem. Poſtremo agnitus ſæpe, jamque ſi prodiſſet, conſpicuum ſe fore contemplans, non niſi luce palam egrediens, ad agenda quæ putabat ſeria, cernebatur. Et hæc quidem medullitus multis gementibus agebantur. Thalaſſius vero ea tempeſtate Præfectus Prætorio Præſens, ipſe quoque arrogantis ingenii, conſiderans incitationem ejus ad multorum augeri diſcrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, ut aliquoties celſæ poteſtates iras principum molliverunt; ſed adverſando jurgandoque cum parum congrueret, eum ad rabiem potius evibrabat: Auguſtum, actus ejus exaggerando, creberrime docens, idque, incertum qua mente, ne lateret affectans. quibus mox Cæſar acrius efferatus, velut contumaciæ quoddam vexillum altius erigens, ſine reſpectu ſalutis alienæ vel ſuæ, ad vertenda ſuppoſita inſtar rapidi fluminis irrevocabili impetu ferebatur.

II. Nec ſane hæc pernicies ſola Orientem diverſis cladibus affligebat. Namque & Iſauri, quibus uſitatum eſt ſæpe pacari, ſæpeque inopinis excurſibus

cuncta miſcere, ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate adoleſcentem in pejus audaciam, ad bella gravia proruperunt: diu quidem perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigentes; hac tamen indignitate perciti vehementer, ut jactitabant, quod eorum quidam capti conſortes, apud Iconium Piſidiæ oppidum in amphitheatrali ſpectaculo feris prædatricibus objecti ſunt præter morem. Atque, ut Tullius ait, ut *etiam feræ fame monitæ plerumque ad eum locum, ubi aliquando paſtæ ſunt, revertuntur;* ita omnes inſtar turbinis digreſſi montibus impeditis & arduis, loca petivere mari confinia: per quæ viis latebroſis ſeſe convallibuſque occultantes, cum appeterent noctes (luna etiamtum cornuta, ideoque nondum ſolido ſplendore fulgente) nauticos obſervabant. quos cum in ſomnum ſentirent effuſos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, ſeſeque ſuſpenſis paſſibus injectantes in ſcaphas, eiſdem nihil opinantibus aſſiſtebant, & incendente aviditate ſævitiam, ne cedentium quidem ulli parcendo, obtruncatis omnibus, merces opimas velut viles nullis repugnantibus avertebant. hæcque non diu ſunt perpetrata. Cognitis enim pilatorum cæſorumque funeribus, nemo deinde ad has ſtationes appulit navem: ſed ut Scironis prærupta letalia declinantes, litoribus Cypriis contigui navigabant, quæ Iſauriæ ſcopulis ſunt controverſa. Procedente igitur mox tempore cum adventitium nihil inveniretur, relicta ora maritima in Lycaoniam annexam Iſauriæ ſe contulerunt: ibique denſis interſæpientes itinera prætenturis, provincialium & viatorum

opibus paſcebantur. Excitavit hic ardor milites per municipia plurima, quæ iiſdem conterminant, diſpoſitos & caſtella: & quiſque ſerpentes latius pro viribus repellere moliens, nunc globis confertos, aliquoties & diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quæ nata & educata inter editos recurvoſque ambitus montium, eos ut loca plana perſultat & mollia, miſſilibus obvios eminus laceſſens, & ululatu truci perterrens. Coactique aliquoties noſtri pedites ad eos perſequendos ſcandere clivos ſublimes, etiamſi lapſantibus plantis, fruticeta prenſando vel dumos, ad vertices venerint ſummos: inter arcta tamen & invia nullas acies explicare permiſſi, nec firmare niſu valido greſſus, hoſte diſcurſatore rupium abſciſſa volvente ſuperne, periculoſe per prona diſcedunt; aut ex neceſſitate ultima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium conſternuntur. Quamobrem circumſpecta cautela obſervatum eſt deinceps; & cum edita montium petere cœperint graſſatores, loci iniquitate milites cedunt. Ubi autem in planitie potuerint reperiri, quod contingit aſſidue, nec exſertare lacertos, nec criſpare permiſſi tela, quæ vehunt bina vel terna, pecudum ritu inertium trucidantur. Metuentes igitur iidem latrones Lycaoniam magna parte campeſtrem, cum ſe impares noſtris fore congreſſione ſtataria documentis frequentibus ſcirent, tramitibus deviis petivere Pamphyliam, diu quidem intactam, ſed timore populationum & cædium, milite per omnia diffuſo propinqua, magnis undique præſidiis communitam. Raptim igitur properantes, ut motus ſui rumorem

celeritate nimia prævenirent, vigore corporum ac levitate confiſi, per flexuoſas ſemitas ad ſummitates collium tardius evadebant. Et cum ſuperatis difficultatibus arduis, ad ſupercilia veniſſent fluvii Melanis alti & verticoſi, qui pro muro tuetur accolas circumfuſus, augente nocte adulta terrorem, quievere pauliſper lucem opperientes. Arbitrabantur enim nullo impediente tranſgreſſi, inopino accurſu appoſita quæque vaſtare: ſed incaſſum labores pertulere graviſſimos. Nam ſole orto, magnitudine anguſti gurgitis, ſed profundi, a tranſitu arcebantur: & dum piſcatorios quærunt lenunculos, vel innare temere contextis ratibus parant, effuſæ legiones, quæ hiemabant tunc apud Siden, iiſdem impetu occurrere veloci. Et ſignis prope ripam locatis ad manus cominus conſerendas, denſata ſcutorum compage ſemet ſcientiſſime præſtruebant: auſos quoque aliquos fiducia nandi, vel cavatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillime trucidarunt. Unde tentatis ad diſcrimen ultimum artibus multum, cum nihil impetraretur, pavore vique repellente extruſi, & quo tenderent ambigentes, venere prope oppidum Laranda. Ubi victu recreati & quiete, poſtquam abierat timor, vicos opulentos adorti, equeſtrium adjumento cohortium, quæ caſu propinquabant, nec reſiſtere planitie porrecta conati, digreſſi ſunt: retroque concedentes, omne juventutis robur relictum in ſedibus acciverunt. Et quoniam inedia gravi afflictabantur, locum petivere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatum; ubi con-

duntur nunc uſque commeatus, diſtribui militibus omne latus Iſauriæ defendentibus aſſueti. Circumſtetere igitur hoc munimentum per triduum & trinoctium: & cum neque acclivitas ipſa ſine diſcrimine adiri letali, nec cuniculis quidquam geri poſſet, nec procedebat ullum obſidionale commentum: mœſti excedunt, poſtrema vi ſubigente majora viribus aggreſſuri. Proinde concepta rabie ſæviore, quam deſperatio incendebat & fames, amplificatis viribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciæ efferebantur, quam Comes tuebatur Caſtricius, treſque legiones bellicis ſudoribus induratæ. Horum adventum prædocti ſpeculationibus fidis rectores militum, teſſera data ſollemni, armatos omnes celeri eduxere procurſu: & agiliter prætterito Calicadni fluminis ponte, cujus undarum magnitudo murorum alluit turres, in ſpeciem locavere pugnandi. Neque tamen exſilivit quiſquam, nec permiſſus eſt congredi. Formidabatur enim flagrans veſania manus, & ſuperior numero, & ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum. Viſo itaque excercitu procul, auditoque liticinum cantu, repreſſo gradu parumper ſtetere prædones: exſertanteſque minaces gladios, poſtea lentius incedebant. quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, haſtiſque feriens ſcuta (qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximos jam geſtu terrebat. Sed eum in certamen alacriter conſurgentem revocavere ductores, rati intempeſtivum, anceps ſubire certamen, cum haud longe muri diſtarent, quorum tutela ſecuritas

poterat in ſolido locari cunctorum. Hac ita perſuaſione, reducti intra mœnia bellatores, obſeratis undique portarum aditibus, propugnaculis inſiſtebant & pinnis, congeſta undique ſaxa telaque habentes in promtu, ut ſi quis ſeſe proripuiſſet interius, multitudine miſſilium ſterneretur & lapidum. Illud tamen clauſos vehementer angebat, quod captis navigiis, quæ frumenta vehebant per flumen, Iſauri quidem alimentorum copiis affluebant: ipſi vero ſolitarum rerum cibos jam conſumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitiales horrebant. Hæc ubi latius fama vulgaſſet, miſſæque relationes aſſiduæ Gallum Cæſarem permoviſſent: quoniam magiſter equitum longius ea tempeſtate diſtinebatur, juſſus Comes Orientis Nebridius, contractis undique militaribus copiis ad eximendam periculo civitatem amplam & opportunam, ſtudio properabat ingenti: quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta, diſperſique, ut ſolent, avia montium petiere celſorum.

III. Eo adducta re per Iſauriam, rege Perſarum bellis finitimis illigato, repellenteque a collimitiis ſuis ferociſſimas gentes, quæ mente quadam verſabili hoſtiliter eum ſæpe inceſſunt, & in nos arma moventem aliquoties juvant: Nohodares quidam nomine e numero optimatum, incurſare Meſopotamiam quoties copia dederit ordinatus, explorabat noſtra ſollicite, ſi reperiſſet uſquam locum, vi ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiæ tractus omnes crebro inquietari ſueti, prætenturis & ſtationibus ſervabantur agrariis, lævorſum flexo iti-

nere Oſdroenæ ſubſederat extimas partes, novum parumque aliquando tentatum commentum aggreſſus: quod ſi impetraſſet, fulminis modo cuncta vaſtarat. Erat autem, quod agitabat, hujuſmodi. Batne municipium in Anthemuſia conditum Macedonum manu priſcorum, ab Euphrate flumine brevi ſpatio diſparatur, refertum mercatoribus opulentis: ubi annua ſollemnitate, prope Septembris initium menſis, ad nundinas magna promiſcuæ fortunæ convenit multitudo, ad commercanda, quæ Indi mittunt & Seres, aliaque plurima vehi terra marique conſueta. Hanc regionem præſtitutis celebritati diebus invadere parans dux ante dictus, per ſolitudines Aboræque amnis herbidas ripas, ſuorum indicio proditus, qui, admiſſi flagitii metu exagitati, ad præſidia deſcivere Romana, abſque ullo egreſſus effectu, deinde tabeſcebat immobilis.

IV. Saraceni tamen nec amici nobis unquam, nec hoſtes optandi, ultro citroque diſcurſantes, quidquid inveniri poterat, momento temporis parvi vaſtabant, milvorum rapacium ſimiles: qui, ſi prædam diſpexerint celſius, volatu rapiunt celeri, aut niſi impetraverint, non immorantur. Super quorum moribus licet in actibus principis Marci, & poſtea aliquoties meminerim retuliſſe; tamen nunc quoque pauca de iiſdem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiens initium ab Aſſyriis ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemmyarum, omnes pari ſorte ſunt bellatores, ſeminudi, coloratis ſagulis pube tenus amicti, equorum adjumento pernicium graciliumque camelorum per di-

verſa reptantes, in tranquillis vel turbidis rebus: nec eorum quiſquam aliquando ſtivam apprehendit, vel arborem colit, aut arva ſubigendo quæritat victum: ſed errant ſemper per ſpatia longe lateque diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutius cœlum, aut tractus unius ſoli illis unquam placet. vita eſt illis ſemper in fuga, uxoreſque mercenariæ conductæ ad tempus ex pacto: atque ut ſit ſpecies matrimonii, dotis nomine futura conjux haſtam & tabernaculum offert marito, poſt ſtatum diem ſi id elegerit, diſceſſura: & incredibile eſt, quo ardore apud eos in venerem uterque ſolvitur ſexus. Ita autem, quoad vixerint, late palantur, ut alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberoſque procul educat, nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus univerſis caro ferina eſt, lactiſque abundans copia, qua ſuſtentantur, & herbæ multiplices, & ſi quæ alites capi per aucupium poſſint; & pleroſque nos vidimus frumenti uſum & vini penitus ignorantes. Hactenus de natione pernicioſa: nunc ad textum propoſitum revertamur.

V. Dum hæc in Oriente aguntur, Arelate hiemem agens Conſtantius, poſt theatrales ludos atque circenſes ambitioſo editos apparatu, die ſexto Idus Octobres, qui imperii ejus annum triceſimum terminabat, inſolentiæ pondera gravius librans, ſi quid dubium deferebatur aut falſum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ Comitem partis, exſulari mœrore mulctavit. Utque ægrum corpus quaſſari etiam

levibus ſolet offenſis, ita animus ejus anguſtus & tener, quidquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuæ diſpendium exiſtimans factum aut cogitatum, inſontium cædibus fecit victoriam luctuoſam. Si quis enim militarium vel honoratorum, aut nobilis inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus foviſſe partes hoſtiles, injecto onere catenarum in modum belluæ trahebatur: & inimico urgente vel nullo, quaſi ſufficiente hoc ſolo, quod nominatus eſſet, aut delatus, aut poſtulatus, capite vel mulctatione bonorum, aut inſulari ſolitudine damnabatur. Accedebant enim ejus aſperitati, ubi imminuta vel læſa amplitudo imperii dicebatur, & iracundæ ſuſpicionum quantitati proximorum cruentæ blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendio ſimulantium, ſi principis perditur vita, a cujus ſalute velut filo pendere ſtatum orbis terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideoque fertur, neminem aliquando ob hæc vel ſimilia pœnæ addictum, oblato de more elogio revocari juſſiſſe, quod inexorabiles quoque principes factitarunt. Et exitiale hoc vitium, quod in aliis nonnunquam intepeſcit, in illo, ætatis progreſſu effervefcebat, obſtinatum ejus propoſitum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paullus eminebat Notarius, ortus in Hiſpania, glabro quidam ſub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam ſagax. Is in Britanniam miſſus, ut militares quoſdam perduceret, auſos conſpiraſſe Magnentio, cum reniti non poſſent, juſſa licentius ſupergreſſus, fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinus infudit: & ferebatur per ſtrages mul-

tiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum affligens, & quoſdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando, a veritate longe diſcreta. Unde admiſſum eſt facinus impium, quod Conſtantii tempus nota inuſſerat ſempiterna. Martinus, agens illas provincias pro Præfectis, ærumnas innocentium graviter gemens, ſæpeque obſecrans, ut ab omni culpa immunibus parceretur, cum non impetraret, minabatur ſe diſceſſurum: ut ſaltem id metuens perquiſitor malevolus, tandem deſineret quieti coalitos homines in aperta pericula projectare. Per hoc minui ſtudium ſuum exiſtimans Paullus, ut erat in complicandis negotiis artifex dirus, unde ei Catenæ inditum eſt cognomentum, Vicarium ipſum eos, quibus præerat, adhuc defenſantem, ad ſortem periculorum communium traxit. Et inſtabat, ut eum quoque, cum Tribunis & aliis pluribus, ad comitatum imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, exitio urgente abrupto, ferro eundem adoritur Paullum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, jam diſtrictum mucronem in proprium latus impegit: hocque deformi genere mortis exceſſit e vita juſtiſſimus, remora auſus miſerabiles caſus levare multorum. Quibus ita ſceleſte patratis, Paullus cruore perfuſus, reverſuſque ad principis caſtra, multos coopertos pæne catenis adduxit, in ſqualorem dejectos atque mœſtitiam: quorum adventu intendebantur eculei, uncoſque parabat carnifex & tormenta. Et ex iis proſcripti ſunt plures, actique in exſilium alii: nonnullos gladii conſumſere pœnales. Nec enim quiſquam facile meminit,

ſub Conſtantio, ubi ſuſurro tenus hæc movebantur, quemquam abſolutum.

VI. Inter hæc Orfitus Præfecti poteſtate regebat urbem æternam, ultra modum delatæ dignitatis ſeſe efferens inſolenter: vir quidem prudens, & forenſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplendore liberalium doctrinarum minus, quam nobilem decuerat, inſtitutus: quo adminiſtrante, ſeditiones ſunt concitatæ graves ob inopiam vini: cujus avidis uſibus vulgus intentum ad motus aſperos excitatur & crebros. Et quoniam mirari poſſe quoſdam peregrinos exiſtimo hæc lecturos, forſitan ſi contigerit, quamobrem, cum oratio ad ea monſtranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter ſeditiones narratur, & tabernas, & vilitates harum ſimiles alias: ſummatim cauſas perſtringam, nuſquam a veritate ſponte propria digreſſurus. Tempore quo primis auſpiciis in mundanum fulgorem ſurgeret victura, dum erunt homines, Roma, ut augeretur ſublimibus incrementis, fœdere pacis æternæ Virtus convenit atque Fortuna, plerumque diſſidentes: quarum ſi altera defuiſſet, ad perfectam non venerat ſummitatem. Ejus populus ab incunabulis primis aduſque pueritiæ tempus extremum, quod annis circumcluditur fere trecentis, circummurana pertulit bella: deinde ætatem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorum ærumnas, Alpes tranſcendit & fretum: in juvenem erectus & virum, ex omni plaga, quam orbis ambit immenſus, reportavit laureæ triumphos: jamque vergens in ſenium, & nomine ſolo aliquoties vincens, ad tranquilliora vitæ

diſceſſit. Ideo urbs venerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium cervices oppreſſas, lataſque leges, fundamenta libertatis & retinacula ſempiterna, velut frugi parens, & prudens, & dives, Cæſaribus tanquam liberis ſuis regenda patrimonii jura permiſit. Et olim licet otioſæ ſint tribus, pacatæque centuriæ, & nulla ſuffragiorum certamina, ſed Pompiliani redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen, quotquot ſunt partes terrarum, ut domina ſuſpicitur & regina, & ubique Patrum reverenda cum auctoritate canities, populique Romani nomen circumſpectum & verecundum. Sed læditur hic cœtuum magnificus ſplendor levitate paucorum incondita, ubi nati ſint non reputantium, ſed tanquam indulta licentia vitiis, ad errores lapſorum & laſciviam. Ut enim Simonides Lyricus docet, beate perfecta ratione victuro, ante alia patriam eſſe convenit glorioſam. Ex his quidam æternitati ſe commendari poſſe per ſtatuas exiſtimantes, eas ardenter affectant, quaſi plus præmii ex figmentis æreis ſenſu carentibus adepturi, quam ex conſcientia honeſte recteque factorum: eaſque auro curant imbracteari: quod Acilio Glabrioni delatum eſt primo, cum conſiliis armiſque regem ſuperaſſet Antiochum. Quam autem ſit pulchrum, exigua hæc ſpernentem & minima, ad aſcenſus veræ gloriæ tendere longos & arduos, ut memorat vates Aſcræus, Cenſorius Cato monſtravit: qui interrogatus, quamobrem inter multos nobiles ſtatuam non haberet, Malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id non meruerim, quam, quod eſt gravius, cur impetraverim

muſſitare. Alii ſummum decus in carrucis ſolito altioribus, & ambitioſo veſtium cultu ponentes, ſudant ſub ponderibus lacernarum, quas collis inſertas cingulis ipſis annectunt, nimia ſubteminum tenuitate perflabiles; exſpectantes crebris agitationibus, maximeque ſiniſtra, ut longiores fimbriæ tunicæque perſpicue luceant, varietate liciorum effigiatæ in ſpecies animalium multiformes. Alii, nullo quærente, vultus ſeveritate aſſimulata, patrimonia ſua in immenſum extollunt, cultorum ut puta feracium multiplicantes annuos fructus, quæ a primo ad ultimum ſolem ſe abunde jactitant poſſidere: ignorantes profecto, majores ſuos, per quos ita magnitudo Romana porrigitur, non divitiis eluxiſſe; ſed per bella ſæviſſima, nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate a gregariis militibus diſcrepantes, oppoſita cuncta ſuperaſſe virtute. Hinc ex collatitia ſtipe Valerius humatur ille Poplicola: & ſubſidiis amicorum mariti, inops cum liberis uxor alitur Reguli: & dotatur ex ærario filia Scipionis, cum nobilitas florem adultæ virginis, diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris. At nunc ſi ad aliquem bene nummatum, tumentemque ideo, honeſtus advena ſalutatum introiveris, primitus tanquam exoptatus ſuſcipieris: & interrogatus multa, coactuſque mentiri, miraberis nunquam antea viſus, ſummatem virum tenuem te ſic eniſius obſervantem: ut pœniteat ob hæc bona tanquam præcipua non vidiſſe ante decennium Romam. Hacque affabilitate confiſus, cum eadem poſtridie feceris, ut incognitus hærebis & repentinus,

hortatore illo heſterno... numerando, qui ſis, vel unde venias, diutius ambigente. Agnitus vero tandem, & adſcitus in amicitiam, ſi te ſalutandi aſſiduitati dederis triennio indiſcretus, & per totidem defueris tempus, reverteris ad paria perferenda: nec ubi eſſes interrogatus, & num e medio diſceſſeris, ætatem omnem fruſtra in ſtipite conteres ſubmittendo. Cum autem intervallata temporibus convivia longa & noxia cœperint apparari, vel diſtributio ſolemnium ſportularum; anxia deliberatione tractatur, an, exceptis iis, quibus viciſſitudo debetur, peregrinum invitari conveniet: & ſi digeſto plene conſilio id placuerit fieri, is adhibetur, qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem teſſerariam profitetur, aut ſecretiora quædam ſe noſſe confingit. Homines enim eruditos & ſobrios ut infauſtos & inutiles vitant: eo quoque accedente, quod & nomenclatores aſſueti hæc & talia venditare, mercede accepta, lucris quoſdam & prandiis inſerunt ſubdititios ignobiles & obſcuros. Menſarum enim voragines, & varias voluptatum illecebras, ne longius progrediar, prætermitto: illuc tranſiturus, quod quidam per ampla ſpatia urbis, ſubverſaſque ſilices, ſine periculi metu properantes, equos velut publicos ſignatis, quod dicitur, calceis agitant, familiarum agmina tanquam prædatorios globos poſt terga trahentes, ne Sannione quidem, ut ait comicus, domi relicto: quos imitatæ matronæ complures, opertis capitibus & baſternis, per latera civitatis cuncta diſcurrunt. Utque prœliorum periti rectores primo catervas denſas opponunt & fortes, deinde

leves armaturas, poſt jaculatores, ultimaſque ſubſidiales acies, ſi fors adegerit, invaſuras: ita præpoſitis urbanæ familiæ ſuſpenſæ digerentibus ſollicite, quos inſignes faciunt virgæ dextris aptatæ, velut teſſera data caſtrenſi, juxta vehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinæ adjungitur miniſterium, deinde totum promiſcue ſervitium, cum otioſis plebejis de vicinitate conjunctis: poſtrema multitudo ſpadonum, a ſenibus in pueros deſinens, obluridi, diſtortaque lineamentorum compage deformes: ut quaqua inceſſerit quiſquam, cernens mutilorum hominum agmina, deteſtetur memoriam Semiramidis reginæ illius veteris, quæ teneros mares caſtravit omnium prima, velut vim injectans naturæ, eandemque ab inſtituto curſu retorquens, quæ inter ipſa oriundi crepundia, per primigenios ſeminis fontes, tacita quodammodo lege, vias propagandæ poſteritatis oſtendit. Quod cum ita ſit, paucæ domus ſtudiorum ſeriis cultibus antea celebratæ, nunc ludibriis ignaviæ torpentis exundant, vocali ſono, perflabili tinnitu fidium reſultantes. Denique pro philoſopho cantor, & in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis ſepulcrorum ritu in perpetuum clauſis, organa fabricantur hydraulica, & lyræ ad ſpeciem carpentorum ingentes, tibiæque & hiſtrionici geſtus inſtrumenta non levia. Poſtremo ad id indignitatis eſt ventum, ut cum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur ab urbe præcipites; ſectatoribus diſciplinarum liberalium impendio paucis ſine reſpiratione ulla

extruſis, tenerentur mimarum aſſeclæ veri, quique id ſimularunt ad tempus: & tria millia ſaltatricum ne interpellata quidem, cum choris totidemque remanerent magiſtris. Et licet, quocunque oculos flexeris, feminas affatim multas ſpectare cirratas, quibus, ſi nupſiſſent, per ætatem ter jam niſus poterat ſuppetere liberorum, aduſque tædium pedibus pavimenta tergentes, jactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera ſimulacra, quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quod cum eſſet aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos advenas plerique nobilium (ut Homerici bacarum ſuavitate Lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc vero inanes flatus quorundam, vile eſſe, quidquid extra urbis pomœrium naſcitur, æſtimant, præter orbos & cælibes: nec credi poteſt, qua obſequiorum diverſitate coluntur homines ſine liberis Romæ. Et quoniam apud eos, ut in capite mundi, morborum acerbitates celſius dominantur, ad quos vel ſedandos omnis profeſſio medendi torpeſcit; excogitatum eſt adminiculum ſoſpitale, ne quis amicum perferentem ſimilia videat: additumque eſt cautionibus paucis remedium aliud ſatis validum, ut famulos percontatum miſſos, quemadmodum valeant noti hac ægritudine colligati, non ante recipiant domum, quam lavacro purgaverint corpus. Ita etiam alienis oculis viſa metuitur labes. Sed tamen hæc cum ita tutius obſerventur, quidam vigore artuum imminuto, rogati ad nuptias, ubi aurum dexteris manibus cavatis offertur, impigre vel uſque Spole-

tium pergunt. Hæc nobilium inſtituta. Ex turba vero imæ ſortis & paupertinæ in tabernis aliqui pernoctant vinariis: nonnulli velabris umbraculorum theatralium latent, quæ Campanam imitatus laſciviam Catulus in ædilitate ſua ſuſpendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi ſono fragoſis naribus introrſum reducto ſpiritu concrepantes: aut, quod eſt ſtudiorum omnium maximum, ab ortu lucis ad veſperam ſole fatiſcunt vel pluviis, per minutias aurigarum equorumque præcipua, vel delicta ſcrutantes. Et eſt admodum mirum, videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuſo, cum dimicationum curulium eventu pendentem. Hæc ſimiliaque memorabile nihil vel ſerium agi Romæ permittunt. Ergo redeundum ad textum.

VII. Latius jam diſſimulata licentia oneroſus bonis omnibus Cæſar, nullum poſt hæc adhibens modum, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec urbium primatibus, nec plebejis. Denique Antiochenſis ordinis vertices ſub uno elogio juſſit occidi, ideo efferatus, quod ei celebrari vilitatem intempeſtivam urgenti, cum impenderet inopia, gravius rationabili reſponderunt: & periſſent ad unum, ni Comes Orientis tunc Honoratus fixa conſtantia reſtitiſſet. Erat autem diritatis ejus hoc quoque indicium, nec obſcurum, nec latens, quod ludicris cruentis delectabatur, & in circo ſex vel ſeptem aliquoties vetitis certaminibus pugilum viciſſim ſe concidentium, perfuſorumque ſanguine ſpecie ut lucratus ingentia lætabatur. Accenderat ſuper his incitatum propoſitum ad nocen-

dum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium, ut popoſcerat, intromiſſa, inſidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obſcuriſſimis: quam Conſtantina exſultans, ut in tuto iam locata mariti ſalute, muneratam vehiculoque impoſitam, per regiae januas emiſit in publicum, ut iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria vel majora. Poſt hæc Gallus Hierapolim profecturus, ut expeditioni ſpecie tenus adeſſet, Antiochenſi plebi ſuppliciter obſecranti, ut inediæ diſpelleret metum, quæ per multas difficileſque cauſas affore jam ſperabatur, non (ut mos eſt principibus, quorum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur ærumnis) diſponi quidquam ſtatuit, vel ex provinciis alimenta transferri conterminis: ſed conſularem Syriae Theophilum prope adſtantem, ultima metuenti multitudini dedit, aſſidue replicando, quod invito rectore nullus egere poterit victu. Auxerunt hæc vulgi ſordidioris audaciam: & cum ingraveſceret penuria commeatuum, famis & furoris impulſu, Eubuli cujuſdam inter ſuos clari domum ambitioſam ignibus ſubditis inflammavit: rectoremque ut ſibi judicio imperiali addictum calcibus inceſſens & pugnis, conculcans ſeminecem laniatu miſerando diſcerpſit. Poſt cujus lacrimoſum interitum in unius exitio quiſque imaginem periculi ſui conſiderans, documento recenti ſimilia formidabat. Eodem tempore Serenianus ex Duce, cujus ignavia populatam in Phœnice Celſen ante retulimus, pulſatæ majeſtatis imperii reus jure poſtulatus ac lege, incertum qua potuit ſuffragatione abſolvi: aperte

conviciis, familiarem ſuum cum pileo, quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum miſiſſe fatidicum, quæritatum expreſſe, an ei firmum portenderetur imperium, ut cupiebat, & cunctum. Duplexque iiſdem diebus acciderat malum, quod & Theophilum inſontem atrox interceperat caſus, & Serenianus dignus exſecratione cunctorum, innoxius modo non reclamante publico vigore diſceſſit. Hæc ſubinde Conſtantius audiens, & quædam referente Thalaſſio doctus, quem obiiſſe jam compererat lege communi: ſcribens ad Cæſarem blandius, adjumenta paulatim illi ſubtraxit, ſollicitari ſe ſimulans, ne, uti eſt militare otium fere tumultuoſum, in ejus perniciem conſpiraret, ſoliſque ſcholis juſſit eſſe contentum palatinis & protectorum, cum ſcutariis & gentilibus: & mandabat Domitiano, ex Comite Largitionum, præfecto, ut cum in Syriam venerit, Gallum, quem crebro acciverat, ad Italiam properare blande hortaretur & verecunde. Qui cum veniſſet ob hæc feſtinatis itineribus Antiochiam, præſtrictis palatii januis, contempto Cæſare, quem videri decuerat, ad prætorium cum pompa ſolemni perrexit: morboſque diu cauſatus, nec regiam introiit, nec proceſſit in publicum: ſed abditus multa in ejus moliebatur exitium, addens quædam relationibus ſupervacua, quas ſubinde dimittebat ad principem. Rogatus ad ultimum, admiſſuſque in conſiſtorium, ambage nulla prægreſſa, inconſiderate & leviter, Proficiſcere, inquit, ut præceptum eſt, Cæſar, ſciens, quod ſi ceſſaveris, & tuas & pa-

latii tui auferri jubebo propediem annonas. Hocque ſolo contumaciter dicto, ſubiratus abſceſſit, nec in conſpectum ejus poſtea venit ſæpius arceſſitus. hinc ille commotus, ut injuſta perferens & indigna, præfecti cuſtodiam protectoribus mandaverat fidis. Quo comperto, Montius tunc quæſtor, vafer quidem, ſed ad lenitatem propenſior, conſulens in commune, advocatos palatinarum primos ſcholarum allocutus eſt mollius, docens, nec decere hæc fieri, nec prodeſſe: addenſque vocis objurgatorio ſono, quod ſi id placeret, poſt ſtatuas Conſtantii dejectas, ſuper adimenda vita præfecto conveniet ſecurius cogitari. His cognitis, Gallus, ut ſerpens appetitus telo vel ſaxo, jamque ſpes extremas opperiens, & ſuccurrens ſaluti ſuæ quavis ratione, colligi omnes juſſit armatos: & cum ſtarent attoniti, diſtricta dentium acie ſtridens, *Adeſte*, inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiſcum. Montius nos tumore inuſitato quodam & novo, ut rebelles & majeſtati recalcitrantes Auguſtæ, per hæc, quæ ſtrepit, incuſat: iratus nimirum, quod contumacem præfectum, quid rerum ordo poſtulat, ignorare diſſimulantem, formidine tenus juſſerim cuſtodiri.* Nihil morati poſt hæc militares, avidi ſæpe turbarum, adorti ſunt Montium primum, qui divertebat in proximo, levi corpore ſenem, atque morboſum: & hirſutis reſticulis cruribus ejus innexis, divaricatum ſine ſpiramento ullo aduſque prætorium traxere præfecti. Et eodem impetu Domitianum præcipitem per ſcalas, itidem funibus conſtrinxerunt: eoſque conjunctos per ampla ſpatia civitatis acri raptavere diſcurſu. Jamque

artuum & membrorum divulſa compage, ſuperſcandentes corpora mortuorum, ad ultimam truncata deformitatem, velut exſaturati mox abjecerunt in flumen. Incenderat autem audaces uſque ad inſaniam homines ad hæc, quæ nefariis egere conatibus, Luſcus quidam curator urbis ſubito viſus, eos ut ejulans bajulorum præcentor, ad expediendum, quod orſi ſunt, incitans vocibus crebris: qui haud longe poſtea ideo vivus exuſtus eſt. Et quia Montius inter dilaniantium manus ſpiritum efflaturus, Epigonium & Euſebium, nec profeſſionem, nec dignitatem oſtendens, aliquoties increpabat: qui ſint hi, magna quærebatur induſtria, & ne quid intepeſceret, Epigonius e Lycia philoſophus ducitur, & Euſebius ab Emiſſa Pittacas cognomento, concitatus orator: cum quæſtor non hos, ſed tribunos fabricarum inſimulaſſet, promittentes armorum, ſi novas res agitari comperiſſent. Iiſdem diebus Apollinaris Domitiani gener, paulo ante agens palatii Cæſaris curam, ad Meſopotamiam miſſus a ſocero, per militares numeros immodice ſcrutabatur, an quædam altiora meditantis jam Galli ſecreta ſuſceperint ſcripta. qui, compertis Antiochiæ geſtis, per minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolim petiit, exindeque per protectores retractus, arctiſſime tenebatur. Quæ dum ita ſtruuntur, indicatum eſt apud Tyrum indumentum regale textum occulte, incertum quo locante, vel cujus uſibus apparatum. Ideoque rector provinciæ tunc pater Apollinaris, ejuſdem nominis, ut conſcius ductus eſt: aliique congregati ſunt ex

diverſis civitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus urgebantur. Jamque lituis cladium concrepantibus internarum, non celate, ut antea, turbidum ſæviebat ingenium, a veri conſideratione detortum: & nullo impoſitorum vel compoſitorum fidem ſolemniter inquirente, nec diſcernente a ſocietate noxiorum inſontes, velut exturbatum e judiciis fas omne diſceſſit: & cauſarum legitima ſilente defenſione, carnifex rapinarum ſequeſter, & obductio capitum, & bonorum ubique mulctatio verſabatur per orientales provincias: quas recenſere puto nunc opportunum, abſque Meſopotamia, jam digeſta, cum bella Parthica dicerentur, & Ægypto, quam neceſſario aliud rejeci ad tempus.

VIII. Superatis Tauri montis verticibus, qui ad ſolis ortum ſublimius attolluntur, Cilicia ſpatiis porrigitur late diſtentis, dives bonis omnibus terra: ejuſque lateri dextro annexa Iſauria, pari ſorte uberi palmite viret & frugibus multis; quam mediam navigabile flumen Calycadnus interſcindit. Et hanc quidem præter oppida multa, duæ civitates exornant, Seleucia, opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Cæſar. Iſauria enim antehac nimium potens, olim ſubverſa ut rebellatrix interneciva, ægre veſtigia claritudinis priſtinæ monſtrat admodum pauca. Ciliciam vero, quæ Cydno amne exſultat, Tarſus nobilitat, urbs perſpicabilis: (hanc condidiſſe Perſeus memoratur, Jovis filius & Danaes, vel certe ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis) & Anazarbus auctoris voca-

bulum referens : & Mopſueſtia, vatis illius domicilium Mopſi, quem a commilitio Argonautarum, cum aureo vellere direpto redirent, errore abſtractum, delatumque ad Africæ litus, mors repentina conſumſit : & ex eo, ceſpite punico tecti manes ejus heroici, dolorum varietati medentur plerumque ſoſpitales. Hæ duæ provinciæ bello quondam piratico catervis mixtæ prædonum, a Servilio proconſule miſſæ ſub jugum, factæ ſunt vectigales. Et hæ quidem regiones, velut in prominenti terrarum lingua poſitæ, ab orbe Eoo monte Amano diſparantur. Orientis vero limes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis aduſque ſupercilia porrigitur Nili, læva Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens : quam plagam Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, cum poſt Alexandri Macedonis obitum ſucceſſorio jure teneret regna Perſidis, efficaciæ impetrabilis rex, ut indicat cognomentum. Abuſus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agreſtibus habitaculis urbes conſtruxit, multis opibus firmas & viribus : quarum ad præſens pleræque licet Græcis nominibus appellentur, quæ iiſdem ad arbitrium impoſita ſunt conditoris, primogenia tamen nomina non amittunt, quæ eis Aſſyria lingua inſtitutores veteres indiderunt. Et prima poſt Oſdroenam, quam, ut dictum eſt, ab hac deſcriptione diſcrevimus, Commagena, nunc Euphratenſis, clementer aſſurgit; Hierapoli, vetere Nino, & Samoſata civitatibus amplis illuſtris. Dein Syria per ſpecioſam interpatet diffuſa

planitiem. hanc nobilitat Antiochia, mundo cognita civitas, cui non certaverit alia advectitiis ita affluere copiis & internis & Laodicea, & Apamia, itidemque Seleucia, jam inde a primis auſpiciis florentiſſimæ. Poſt hanc acclinis Libano monti Phœnice, regio plena gratiarum & venuſtatis, urbibus decorata magnis & pulchris: in quibus amœnitate celebritateque nominum Tyrus excellit, Sidon & Berytus, iiſdemque pares, Emiſſa, & Damaſcus, ſeculis conditæ priſcis. Has autem provincias, quas Orontes ambiens amnis, imoſque pedes Caſſii montis illius celſi prætermeans, funditur in Parthenium mare, Cn. Pompejus, ſuperato Tigrane, regnis Armeniorum abſtractas ditioni Romanæ conjunxit. Ultima Syriarum eſt Palæſtina, per intervalla magna protenta, cultis abundans terris & nitidis, & civitates habens quaſdam egregias, nullam nulli cedentem, ſed ſibi viciſſim velut ad perpendiculum æmulas: Cæſaream, quam ad honorem Octaviani principis exædificavit Herodes, & Eleutheropolim, & Neapolim, itidemque Aſcalonem, Gazam, ævo ſuperiore exſtructas. In his tractibus navigerum nuſquam viſitur flumen: & in locis plurimis aquæ ſuapte natura calentes emergunt, ad uſus aptæ multiplicium medelarum. Verum has quoque regiones pari ſorte Pompejus, Judæis domitis, & Hieroſolymis captis, in provinciæ ſpeciem rectori delata juriſdictione formavit. Huic Arabia eſt conſerta, ex alio latere Nabatæis contigua, opima varietate commerciorum, caſtriſque oppleta validis & caſtellis, quæ ad repellendos gentium vicinarum ex-

curſus, ſollicitudo pervigil veterum per opportunos ſaltus erexit & cautos. Hæc quoque civitates habet inter oppida quædam ingentes, Boſtram, & Geraſam, atque Philadelphiam, murorum firmitate cautiſſimas. Hanc, provinciæ impoſito nomine, rectoreque attributo, obtemperare legibus noſtris Trajanus compulit, imperator, incolarum tumore ſæpe contuſo, cum glorioſo marte Mediam urgeret & Parthos. Cyprum itidem inſulam procul a continenti diſcretam & portuoſam, inter municipia crebra urbes duæ faciunt claram, Salamis & Paphus: altera Jovis delubris, altera Veneris templo inſignis. Tanta tamque multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, ut nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, a fundamento ipſo carinæ ad ſupremos uſque carbaſos ædificet onerariam navem, omnibuſque armamentis inſtructam mari committat. nec piget dicere, avide magis hanc inſulam populum Romanum invaſiſſe, quam juſte. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & ſocio, ob ærarii noſtri anguſtias juſſo ſine ulla culpa proſcribi, ideoque hauſto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta eſt, & velut hoſtiles ejus exuviæ claſſi impoſitæ, in urbem advectæ ſunt per Catonem. Nunc repetetur ordo geſtorum.

IX. Inter has ruinarum varietates, a Niſibi, quam tuebatur, accitus Urſicinus, cui nos obſecuturos junxerat imperiale præceptum, diſpicere litis exitialis ſemina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorum oblatrantibus turmis: bellicoſus ſane mileſque ſemper, & militum ductor, ſed forenſibus

jurgiis longe diſcretus: qui, metu ſui diſcriminis anxius, cum accuſatores quæſitoreſque ſubditivos ſibi conſociatos ex iiſdem foveis cerneret emergentes, quæ clam palamve agitabantur, occultis Conſtantium literis edocebat, implorans ſubſidia, quorum metu tumor notiſſimus Cæſaris exhalaret. Sed cautela nimia in pejores hæſerat plagas, ut narrabimus poſtea, æmulis conſarcinantibus inſidias graves apud Conſtantium, cetera medium principem, ſed ſi quid auribus ejus hujuſmodi quivis infudiſſet ignotus, acerbum & implacabilem, & in hoc cauſarum titulo diſſimilem ſui. Proinde, die funeſtis interrogationibus præſtituto, imaginarius judex equitum reſedit magiſter, adhibitis aliis, jam quæ eſſent agenda prædoctis: & aſſiſtebant hinc inde notarii, quid quæſitum eſſet, quidve reſponſum, curſim ad Cæſarem perferentes: cujus imperio truci, ac ſtimulis reginæ, exſertantis aurem ſubinde per aulæum, nec diluere objecta permiſſi, nec defenſi periere complures. Primi igitur omnium ſtatuuntur Epigonius & Euſebius, ob nominum gentilitatem oppreſſi. Prædiximus enim, Montium, ſub ipſo vivendi termino, his vocabulis appellatos fabricarum culpaſſe tribunos, ut adminicula futuræ molitioni pollicitos. Et Epigonius quidem, amictu tenus philoſophus, ut apparuit, prece fruſtra tentata, ſulcatis lateribus, mortiſque metu admoto, turpi confeſſione cogitatorum ſocium, quæ nulla erant, fuiſſe firmavit, cum nec vidiſſet quidquam, nec audiſſet, penitus expers forenſium rerum: Euſebius vero objecta ſidentius negans, ſuſpenſus in

eodem gradu conſtantiæ ſtetit, latrocinium illud eſſe, non judicium, clamans. Cumque pertinacius, ut legum gnarus, accuſatorem flagitaret atque ſolemnia, doctus id Cæſar, libertatemque ſuperbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita eviſceratus, ut cruciatibus membra deeſſent, implorans cœlo juſtitiam, torvum renidens fundato pectore manſit immobilis, nec ſe incuſare, nec quemquam alium paſſus: & tandem nec confeſſus, nec confutatus, cum abjecto conſorte pœnali eſt morte mulctatus. Et ducebatur intrepidus, temporum iniquitati inſultans, imitatus Zenonem illum veterem Stoicum, qui, ut mentiretur quædam, laceratus diutius, avulſam ſedibus linguam ſuam cum cruento ſputamine in oculos interrogantis Cyprii regis impegit. Poſt hæc indumentum regale quærebatur: & miniſtris fucandæ purpuræ tortis, confeſſiſque pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt (ut appellant Chriſtiani) diaconus: cujus prolatæ literæ ſcriptæ Græco ſermone ad Tyrii textrini præpoſitum, celerari ſpeciem perurgebant: quam autem non indicabant: denique etiam idem aduſque diſcrimen vitæ vexatus, nihil fateri compulſus eſt. Quæſtione igitur per multiplices dilatata fortunas, cum ambigerentur quædam, nonnulla levius actitata conſtaret, poſt multorum clades Apollinares ambo pater & filius in exſilium acti, cum ad locum Crateras nomine perveniſſent, villam ſcilicet ſuam, quæ ab Antiochia viceſimo & quarto disjungitur lapide, ut mandatum eſt, fractis cruribus

occiduntur. Poſt quorum necem nihilo lenius feróciens Gallus, ut leo cadaveribus paſtus, multa hujuſmodi ſcrutabatur: quæ ſingula narrare non refert, ne profeſſionis modum, quod evitandum eſt, excedamus.

X. Hæc dum Oriens diu perferret, cœli reſerato tepore, Conſtantius conſulatu ſuo ſepties, & Cæſaris ter, egreſſus Arelate Valentiam petit, in Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum reges arma moturus, quorum crebris excurſibus vaſtabantur confines limitibus terræ Gallorum. Dumque ibi diu moratur, commeatus opperiens, quorum translationem ex Aquitania verni imbres ſolito crebriores prohibebant, auctique torrentes, Herculanus advenit protector domeſticus, Hermogenis ex magiſtro equitum filius, apud Conſtantinopolim, ut ſupra retulimus, populari quondam turbela diſcerpti: quo veriſſime referente, quæ Gallus egerat, damnis ſuper præteritis mœrens, & futurorum timore ſuſpenſus, angorem animi, quamdiu potuit, emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, morarum impatiens ſæviebat, hoc irritatior, quod nec ſubſidia vivendi ſuppeterent, alimentis nondum ex uſu translatis. Unde Rufinus ea tempeſtate præfectus prætorio, ad diſcrimen truſus eſt ultimum. Ire enim ipſe compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia ſimul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſperum ſemper & ſævum, ut ſatisfaceret, atque monſtraret, quam ob cauſam annonæ convectio ſit impedita. quod opera conſulta

cogitabatur aſtute, ut hoc inſidiarum genere Galli periret avunculus, ne eum ut præpotens acueret in fiduciam, exitioſa cœptantem. Verum navata eſt opera diligens; hocque dilato, Euſebius præpoſitus cubiculi miſſus eſt Cabillona, aurum ſecum perferens: quo per turbulentos ſeditionum concitores occultius diſtributo, & tumor conſenuit militum, & ſalus eſt in tuto locata præfecti. Deinde cibo abunde perlato, caſtra die prædicto ſunt mota. Emenſis itaque difficultatibus multis, & nive obrutis callibus pluribus, ubi prope Rauracum ventum eſt ad ſupercilia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alamanna, pontem ſuſpendere navium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grandinis undique convolantibus telis: & cum id impoſſibile videretur, Imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret, ambigebat. Ecce autem ex improviſo index quidam regionum gnarus advenit, &, mercede accepta, vadoſum locum nocte monſtravit, unde ſuperari potuit flumen: & potuiſſet aliorſum intentis hoſtibus exercitus inde tranſgreſſus, nullo id opinante, cuncta vaſtare, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militiæ cura commiſſa, populares ſuos hæc per nuntios docuiſſent occultos, ut quidam exiſtimabant. Infamabat autem hæc ſuſpicio Latinum domeſticorum comitem, & Agilonem tribunum ſtabuli, atque Scudilonem ſcutariorum rectorem, qui tunc ut dextris ſuis geſtantes rempublicam colebantur. At barbari, ſuſcepto pro inſtantium rerum ratione conſilio, dirimentibus forte auſpicibus, vel

congredi prohibente auctoritate ſacrorum, mollito vigore, quo fidentius reſiſtebant, optimates miſere delictorum veniam petituros & pacem. Tentis igitur regis utriuſque legatis, & negotio tectius diu penſato, cum pacem oportere tribui, quæ juſtis conditionibus petebatur, eamque ex re tum fore ſententiarum via concinens approbaſſet, advocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali aſſiſtens, circumdatus poteſtatum coetu celſarum, ad hunc diſſeruit modum:

Nemo, quæſo, miretur, ſi poſt exſudatos labores itinerum longos, congeſtoſque affatim commeatus, fiducia veſtri ductante, barbaricos pagos adventans, velut mutato repente conſilio ad placidiora diverti. Pro ſuo enim loco & animo quiſque veſtrûm reputans, id inveniet verum, quod miles ubique, licet membris vigentibus firmus, ſe ſolum vitamque propriam circumſpicit & defendit: Imperator vero officiorum, dum æquis omnibus alienæ cuſtos ſalutis, nihil non ad ſui ſpectare tutelam rationes populorum cognoſcit, & remedia cuncta, quæ ſtatus negotiorum admittit, arripere debet alacriter, ſecunda numinis voluntate delata. Ut in breve igitur conferam, & oſtendam, qua ex cauſa omnes vos ſimul adeſſe volui, commilitiones mei fidiſſimi, accipite æquis auribus, quæ ſuccinctius explicabo. Veritatis enim abſolutus ſermo ac ſemper eſt ſimplex. Arduos veſtræ gloriæ gradus, quos fama per plagarum quoque accolas extimarum diffundit, excellenter accreſcens, Alamannorum reges & populi formidantes, per oratores, quos videtis, ſummiſſis cervicibus conceſſionem præteritorum poſcunt & pacem: quam ut cuncta-

tor & cautus utiliumque monitor, ſi veſtra voluntas adeſt, tribui debere cenſeo, multa contemplans: primo, ut Martis ambigua declinentur: dein, ut auxiliatores pro adverſariis adſciſcamus, quod pollicentur: tum autem, ut incruenti mitigemus ferociæ flatus, pernicioſos ſæpe provinciis: poſtremo id reputantes, quod non ille hoſtis vincitur ſolus, qui cadit in acie, pondere armorum oppreſſus, & virium; ſed multo tutius etiam, tuba tacente, ſub jugum mittitur voluntarius, qui ſentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatem in ſupplices animos deeſſe. In ſumma, tanquam arbitros vos, quid ſuadetis, opperior, ut princeps tranquillus temperanter adhibere modum allapſa felicitate decernens. Non enim inertiæ, ſed modeſtiæ humanitatique, mihi credite, hoc, quod recte conſultum eſt, aſſignabitur.

Mox dicta finierat, multitudo omnis ad quæ Imperator voluit promtior, laudato conſilio, conſenſit in pacem, ea ratione maxime percita, quod norat expeditionibus crebris, fortunam ejus in malis tantum civilibus vigilaſſe: cum autem bella moverentur externa, accidiſſe plerumque luctuoſa. Icto poſt hæc fœdere gentium ritu, perfectaque ſolemnitate, Imperator Mediolanum ad hiberna diſceſſit.

XI. Ubi curarum abjectis ponderibus aliis, tanquam nodum Gordium difficillimum, Cæſarem convellere niſu valido cogitabat: eique deliberanti cum proximis, clandeſtinis colloquiis & nocturnis, qua vi, quibuſve commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia, acciri mollioribus ſcriptis per ſimulatio-

nem tractatus publici nimis urgentis, eundem placuerat Gallum, ut, auxilio deſtitutus, ſine ullo interiret obſtaculo. Huic ſententiæ verſabilium adulatorum refragantibus globis (inter quos erat Arbetio ad inſidiandum acer & flagrans, & Euſebius tunc præpoſitus cubiculi, effuſior ad nocendum) id occurrebat, Cæſare diſcedente Urſicinum in Oriente pernicioſe relinquendum, ſi nullus eſſet, qui prohiberet, altiora meditaturum. Iiſdemque reſidui regii acceſſere ſpadones, quorum ea tempeſtate plus habendi cupiditas ultra mortalem modum adoleſcebat, inter miniſteria vitæ ſecretioris per arcanos ſuſurros nutrimenta fictis criminibus ſubſerentes: qui ponderibus invidiæ gravioris virum fortiſſimum opprimebant, ſuboleſcere imperio adultos ejus filios muſſitantes, decore corporum favorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ ſcientiam agilitatemque membrorum inter quotidiana proludia exercitus, conſulto conſilio cognitos: Gallum, ſuopte ingenio trucem, per ſuppoſitos quoſdam ad ſæva facinora ideo animatum, ut eo digna omnium ordinum deteſtatione exoſo, ad magiſtri equitum liberos principatus inſignia transferantur. Cum hæc taliaque ſollicitas ejus aures everberarent, expoſitas ſemper hujuſmodi rumoribus & patentes, varia animo tum miſcente conſilia, tandem id ut optimum factu elegit: & Urſicinum primum ad ſe venire ſummo cum honore mandavit, ea ſpecie, ut pro rerum tunc urgentium captu diſponeretur concordi conſilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus fran-

gerentur. Et ne quid ſuſpicaretur adverſi venturus, vicarius ejus, dum redit, Proſper miſſus eſt comes: acceptiſque literis, & copia rei vehiculariæ data, Mediolanum, itineribus properavimus magnis. Reſtabat, ut Cæſar poſt hæc properaret accitus: & abſtergendæ cauſa ſuſpicionis ſororem ſuam, ejus uxorem, Conſtantius ad ſe tandem deſideratam venire multis fictiſque blanditiis hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens ſæpe cruentum, ſpe tamen, quod eum lenire poterat ut germanum, profecta, cum Bithyniam introiſſet, in ſtatione, quæ Cænos Gallicanos appellatur, abſumta eſt vi febrium repentina. Cujus poſt obitum maritus, contemplans cecidiſſe fiduciam, qua ſe fultum exiſtimabat, anxia cogitatione, quid moliretur, hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc unum mentem ſollicitam dirigebat, quod Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam conferens, nec ſatisfactionem ſuſcipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed ut erat in propinquitatis perniciem inclinatior, laqueos ei latenter obtendens, ſi cepiſſet incautum, morte mulctaret. Eo neceſſitatis adductus, ultimaque, ni vigilaſſet, opperiens, principem locum, ſi qua patuiſſet copia, affectabat: ſed perfidiam proximorum ratione biſaria verebatur, qui eum ut truculentum horrebant & levem, quique altiorem Conſtantii fortunam in diſcordiis civilibus formidabant. Inter has curarum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuſcipiebat aſſidua, monentis orantiſque, ut ad ſe veniret, & mente monſtrantis obliqua, rempublicam nec poſſe dividi, nec debere, ſed pro vi-

ribus quemque ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vaſtitatem. Quibus ſubſerebat non adeo vetus exemplum, quod Diocletiano & ejus collegæ, ut apparitores, Cæſares non reſides, ſed ultro citroque diſcurrentes obtemperabant: & in Syria Auguſti vehiculum iraſcentis per ſpatium mille paſſuum fere pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus. Advenit poſt multos Scudilo ſcutariorum tribunus, velamento ſubagreſtis ingenii perſuaſionis opifex callidus: qui eum adulabili ſermone feriis admixto, ſolus omnium proficiſci pellexit, vultu aſſimulato ſæpius replicando, quod flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam geſtum eſt, remiſſurus ut mitis & clemens: participemque eum ſuæ majeſtatis aſcitum, & futurum laborum quoque ſocium, quos Arctoæ provinciæ diu feſſæ poſcebant. Utque ſolent manum injectantibus fatis hebetari ſenſus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum exſpectationem erectus, egreſſuſque Antiochia numine lævo ductante, prorſus ire tendebat de fumo, ut proverbium loquitur vetus, ad flammam: & ingreſſus Conſtantinopolim, tanquam in rebus proſperis & ſecuris, editis equeſtribus ludis, capiti Coracis aurigæ coronam impoſuit ut victoris. Quo cognito, Conſtantius ultra mortalem modum exarſit: ac ne quo caſu idem Gallus, de futuris incertus, agitare quædam conducentia ſaluti ſuæ per itinera conaretur, remoti ſunt omnes de induſtria milites agentes in civitatibus perviis. Eoque tempore Taurus quæſtor ad Armeniam miſ-

ſus, confidenter, nec appellato eo, nec viſo, tranſivit. Venere tamen aliqui juſſu Imperatoris, adminiſtrationum ſpecie diverſarum, eundem, ne commovere ſe poſſet, neve tentaret aliquid occulte cuſtodituri : inter quos Leontius erat, poſtea urbi præfectus, ut quæſtor, & Lucillianus quaſi domeſticorum comes, & ſcutariorum tribunus nomine Bainobaudes. Emenſis itaque longis intervallis & planis, cum Hadrianopolim introiſſet urbem Hæmimontanam, Uſcudamam antehac appellatam, feſſaſque labore diebus duodecim recreans vires, comperit, Thebeas legiones in vicinis oppidis hiemantes, conſortes ſuos miſiſſe quoſdam, eum ut remaneret promiſſis fidis hortaturos & firmis, fiducia ſui abunde per ſtationes locati confines : ſed obſervante cura pervigili proximorum, nullam videndi vel audiendi, quæ ferebant, furari potuit facultatem. Inde aliis ſuper alias urgentibus literis exire, & decem vehiculis publicis, ut præceptum eſt, uſus, relicto palatio omni, præter paucos tori miniſtros & menſæ, quos adduxerat ſecum, ſqualore concretus celerare gradum compellebatur adigentibus multis, temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quæ eum jam deſpectum & vilem arbitrio ſubdiderat infimorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabantur ejus ſenſus circumſtridentium terrore larvarum : interfectorumque catervæ, Domitiano & Montio præviis, correptum eum, ut exiſtimabat in ſomnis, uncis furialibus objectabant. Solutus enim corporeis nexibus animus, ſemper vigens motibus inde-

feſſis, & cogitationibus ſubjectus & curis, quæ mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas phantaſias nos appellamus. Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſſima, qua præſtitutum erat eum vita & imperio ſpoliari, itineribus interjectis permutatione jumentorum emenſis, venit Petobionem oppidum Noricorum: ubi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ omnes, & Barbatio repente apparuit comes, qui ſub eo domeſticis præfuit, cum Apodemio agente in rebus, milites ducens, quos beneficiis ſuis oppigneratos elegerat Imperator, certus, nec præmiis nec miſeratione ulla poſſe deflecti. Jamque non adumbratis fallaciis res agebatur: ſed qua palatium eſt extra muros, armatis omne circumdedit. Ingreſſuſque obſcuro jam die, ablatis regiis indumentis, Cæſarem tunica texit & paludamento communi, eum poſt hæc nihil paſſurum velut mandato principis jurandi crebritate confirmans: & *ſtatim*, inquit, *exſurge*: & inopinum carpento privato impoſitum, ad Iſtriam duxit prope oppidum Polam, ubi quondam peremtum Conſtantini filium accepimus Criſpum. Et cum ibi ſervaretur arctiſſime, terrore propinquantis exitus jam præſepultus, accurrit Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, Pentadiuſque notarius, & Mellobaudes armaturarum tribunus, juſſu Imperatoris compulſuri eum ſingillatim docere, quam ob cauſam quemque apud Antiochiam necatorum juſſerat trucidari. Ad quæ Adraſteo pallore perfuſus, hactenus valuit loqui, quod pleroſque incitante conjuge jugulaverit Conſtantina: ignorans profe-

cto, Alexandrum Magnum urgenti matri, ut occideret quendam inſontem, & dictitanti ſpe impetrandi poſtea, quæ vellet, eum ſe per novem menſes utero portaſſe prægnantem, ita reſpondiſſe prudenter: *Aliam, parens optima, poſce mercedem; hominis enim ſalus beneficio nullo penſatur.* Quo comperto, irrevocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ ſecuritatis in eodem poſuit abolendo. Et miſſo Sereniano, quem in crimen majeſtatis vocatum, præſtigiis quibuſdam abſolutum eſſe ſupra monſtravimus, Pentadio quin etiam notario, & Apodemio agente in rebus, eum capitali ſupplicio deſtinavit: & ita colligatis manibus in modum noxii cujuſdam latronis cervice abſciſſa, ereptaque vultus & capitis dignitate, cadaver eſt relictum informe, paulo ante urbibus & provinciis formidatum. Sed vigilavit utrobique ſuperni numinis æquitas. Nam & Gallum actus oppreſſere crudeles, & non diu poſtea ambo cruciabili morte abſumti ſunt, qui eum licet nocentem, blandius palpantes, perjuriis aduſque plagas perduxere letales: quorum Scudilo deſtillatione jecoris pulmones vomitans interiit: Barbatio, qui in eum jam diu falſa compoſuerat crimina, cum ex magiſterio peditum altius niti quorundam ſuſurris incuſaretur, damnatus, exſtincti per fallacias Cæſaris manibus lacrimoſo obitu parentavit. Hæc & hujuſmodi quædam innumerabilia ultrix facinorum impiorum, bonorumque præmiatrix aliquoties operatur Adraſtia, (atque utinam ſemper!) quam vocabulo duplici etiam Nemeſin appellamus: Jus

quoddam ſublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitum, vel, ut definiunt alii, ſubſtantialis tutela generali potentia partilibus præſidens fatis: quam theologi veteres fingentes Juſtitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc ut regina cauſarum, & arbitra rerum ac diſceptatrix, urnam ſortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatumque noſtrarum exorſa interdum alio, quam quo contendebant, exitu terminans, multiplices actus permutando convolvit. Eademque neceſſitatis inſolubili retinaculo mortalitatis vinciens faſtus tumentes incaſſum, & incrementorum detrimentorumque momenta verſans, ut novit, nunc erectas mentium cervices opprimit & enervat: nunc bonos ab imo ſuſcitans, ad bene vivendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabuloſa vetuſtas aptavit, ut adeſſe velocitate volucri cunctis exiſtimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eique ſubdidit rotam, ut univerſitatem regere per elementa diſcurrens omnia non ignoretur. Hoc immaturo interitu, ipſe quoque ſui pertæſus, exceſſit e vita ætatis anno nono atque vigeſimo, cum quadriennio imperaſſet: natus apud Tuſcos in Maſſa Veternenſi, patre Conſtantio, Conſtantini fratre Imperatoris, matreque Galla ſorore Rufini & Cerealis, quos trabeæ conſulares nobilitarunt, & præfecturæ. Fuit autem forma conſpicuus bona, decente filo corporis, membrorumque recta compage, flavo capillo & molli, barba licet recens emergente lanugine tenera, ita tamen, ut maturius

auctoritas emineret: tantum a temperatis moribus Juliani differens fratris, quantum inter Veſpaſiani filios fuit Domitianum & Titum. Aſſumtus autem in ampliſſimum fortunæ faſtigium, verſabiles ejus motus expertus eſt, qui ludunt mortalitatem: nunc evehentes quoſdam ad ſidera, nunc in Cocyti profunda mergentes. cujus rei cum innumera ſint exempla, pauca tactu ſummo tranſcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconſtans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionyſium, gentium quondam terrorem, Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramytenum Andriſcum in fullonio natum, ad pſeudo-Philippi nomen evexit: & Perſei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem Mancinum poſt imperium dedidit Numantinis, Samnitum atrocitati Veturium & Claudium Corſis, ſubſtravitque feritati Carthaginis Regulum: iſtius iniquitate Pompejus, poſt quæſitum Magni ex rerum geſtarum amplitudine cognomentum, ad ſpadonum libidinem in Ægypto trucidatur. Et Eunus quidam ergaſtularius ſervus ductavit in Sicilia fugitivos. Quam multi ſplendido loco nati, eadem rerum domina connivente, Viriathi genua ſunt amplexi, vel Spartaci? quot capita, quæ horruere gentes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in vincula ducitur, alter inſperatæ præficitur poteſtati, alius a ſummo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia ſi ſcire quiſquam velit quam varia ſint & aſſidua, arenarum numerum idem jam deſipiens, & montium pondera ſcrutari putabit.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XV.

Mors Galli Cæſaris imperatori nuntiatur. *C. I.* Urſicinus Magiſter equitum per Orientem, Julianus Galli Cæſ. frater, & Gorgonius præpoſitus Cæſariani cubiculi, accuſantur majeſtatis. *II.* In Galli Cæſaris amicos & miniſtros animadvertitur. *III.* Lentienſes Alamanni a Conſtantio A. pars cæſi, pars fugati. *IV.* Silvanus Francus, magiſter peditum per Gallias, Coloniæ Auguſtus appellatur, & XXVIII imperii die per inſidias opprimitur. *V.* Silvani amici & conſcii necati. *VI.* Ab Leontio præfecto urbi populi Romani ſeditiones repreſſæ. Liberius epiſcopus ſede pulſus. *VII.* Julianus Galli frater a Conſtantio A. fratre patrueli Cæſar creatur ac præficitur Galliis. *VIII.* De origine Gallorum, & unde dicti Celtæ ac Galatæ, deque eorum doctoribus. *IX.* De Alpibus Gallicanis, & de variis per eas itineribus. *X.* Brevis diviſio ac deſcriptio Galliarum, & curſus fluminis Rhodani. *XI.* De moribus Gallorum. *XII.* De Muſoniano præfecto prætorio per Orientem. *XIII.*

UTCUNQUE potuimus veritatem ſcrutari, ea, quæ videre licuit per ætatem, vel perplexe interrogando verſatos in medio ſcire, narravimus ordine caſuum expoſito diverſorum: reſidua, quæ ſecuturus aperiet textus, pro virium captu limatius abſolvemus, nihil obtrectatores longi, ut putant, operis formi-

dantes. Tunc enim laudanda eſt brevitas, cum moras rumpens intempeſtivas, nihil ſubtrahit cognitioni geſtorum.

I. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius, quoad vixerat, igneus turbarum incentor, raptos ejus calceos vehens equorum permutatione veloci, ut nimietate cogendi quoſdam exſtingueret, præcurſorius index Mediolanum advenit: ingreſſuſque regiam ante pedes projecit Conſtantii, velut ſpolia regis occiſi Parthorum: & perlato nuntio repentino, docente rem inſperatam & arduam, ad ſententiam tota facilitate completam, hi, qui ſummam aulam tenebant, omni placendi ſtudio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatemque Imperatoris extollebant in cœlum: cujus nutu, in modum gregariorum militum, licet diverſis temporibus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille ſtudio blanditiarum exquiſito ſublatus, immunemque ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimans, confeſtim a juſtitia declinavit ita intemperanter, ut æternitatem eam aliquoties aſſereret ipſe dictando, ſcribendoque propria manu orbis totius ſe dominum appellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is, qui ad æmulationem civilium principum vitam formare moreſque ſuos, ut prædicabat, diligentia laborabat eniſa. Namque etiamſi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitante Magnus ſomniabat Alexander, id reputaſſet legens vel audiens, quod (ut docent mathematici concinentes) ambitus terræ

totius, quæ nobis videtur immenſa, ad magnitudinem univerſitatis inſtar brevis obtinet puncti.

II. Jamque poſt miſerandam deleti Cæſaris cladem, ſonante periculorum judicialium tuba, in crimen læſæ majeſtatis arceſſebatur Urſicinus, adoleſcente magis magiſque contra ejus ſalutem livore, omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur difficultate, quod ad ſuſcipiendas defenſiones æquas & probabiles Imperatoris aures occluſæ, patebant ſuſurris inſidiantium clandeſtinis: qui Conſtantii nomine per Orientis tractus omnes abolito, antedictum ducem domi foriſque deſiderari, ut formidoloſum Perſicæ genti fingebant. Sed contra accidentia vir magnanimus ſtabat immobilis, ne ſe projiceret abjectius cavens, parum tuto loco innocentiam ſtare medullitus gemens: hocque uno triſtior, quod amici ante hæc frequentes ad potiores deſciverant, ut ad ſucceſſores, officiorum more poſcente, ſolent tranſire lictores. Impugnabat autem eum per fictæ benignitatis illecebras collega, & virum fortem propalam ſæpe appellans Arbetio, ad innectendas letales inſidias vitæ ſimplici perquam callens, & ea tempeſtate nimium potens. Ut enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidens occultum, aſſultu ſubito ſingulos tranſitores obſervans inceſſit: ita ille ab imæ ſortis gregario ad ſummum evectus militiæ munus, nec læſus aliquando nec laceſſitus, inexplebili quodam lædendi propoſito conſcientiam polluebat. Igitur paucis arcanorum præfectis conſciis, latenter cum Imperatore ſententiam rogante id ſederat, ut nocte ventura procul a conſpectu mili-

tarium raptus Urſicinus indemnatus occideretur, ut quondam Domitius Corbulo dicitur cæſus in colluvione illa Neroniani ſeculi, provinciarum fidus defenſor & cautus. Quibus ita compoſitis, cum ad hoc deſtinati prædictum tempus opperirentur, conſilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem ſecundam differri præceptum eſt. Indeque ad Julianum recens perductum calumniarum vertitur machina, memorabilem poſtea principem, gemino crimine ut iniquitas æſtimabat implicitum : quod a Macelli fundo in Cappadocia poſito, ad Aſiam demigrarat liberalium deſiderio doctrinarum, & per Conſtantinopolim tranſeuntem viderat fratrem. Qui cum objecta dilueret, oſtenderetque, neutrum ſine juſſu feciſſe, nefando aſſentatorum cœtu periſſet urgente, ni aſpiratione ſuperni numinis, Euſebia ſuffragante regina, ductus ad Comum oppidum Mediolano vicinum, ibique pauliſper moratus, procudendi ingenii cauſa, ut cupidine flagravit, ad Græciam ire permiſſus eſſet. Nec defuere deinceps ex his emergentia caſibus, quæ diſpiceres ſecundis avibus contigiſſe, dum punirentur ex jure, vel tanquam irrita diffluebant & vana. Sed accidebat nonnunquam, ut opulenti pulſantes præſidia potiorum, iiſdemque tanquam ederæ celſis arboribus adhærentes, abſolutionem pretiis mercarentur immenſis : tenues vero, quibus exiguæ vires erant ad redimendam ſalutem aut nullæ, damnabantur abrupte. Ideoque & veritas mendaciis velabatur, & valuere pro veris aliquoties falſa. Perductus eſt iiſdem diebus & Gorgonius, cui erat

thalami Cæſariani cura commiſſa : cumque eum auſorum fuiſſe participem concitoremque interdum, ex confeſſo pateret, conſpiratione ſpadonum, juſtitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo evolutus abſceſſit.

III. Hæc dum Mediolani aguntur, militarium catervæ ab Oriente perductæ ſunt Aquilejam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus ſpiritum trahentes exiguum, vivendique moras per ærumnas deteſtati multiplices. Arceſſebantur enim miniſtri fuiſſe Galli ferocientis, perque eos Domitianus diſcerptus credebatur, & Montius, & alii poſt eos acti in exitium præceps. Ad quos audiendos Arboreus miſſus eſt, & Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, ambo inconſideratæ jactantiæ, injuſti pariter & cruenti : qui nulla perſpicacitate, ſine innocentium ſontiumque differentia, alios verberibus vel tormentis afflictos exſulari pœna damnarunt, quoſdam ad infimam truſere militiam, reſiduos capitalibus addixere ſuppliciis. Impletiſque funerum buſtis, reverſi velut ovantes, geſta retulerunt ad principem, erga hæc & ſimilia palam obſtinatum & gravem. Vehementius hinc & deinde Conſtantius, quaſi præſcriptum fatorum ordinem convulſurus, recluſo pectore patebat inſidiantibus multis. Unde rumorum aucupes ſubito exſtitere complures, honorum vertices ipſos ferinis morſibus appetentes, poſteaque pauperes & divites indiſcrete : non ut Cibyratæ illi Verrini, tribunal unius legati lambentes, ſed reipublicæ membra totius per incidentia mala vexantes. Inter quos facile

Paullus & Mercurius eminebant : hic origine Perſa, ille natus in Dacia : notarius ille, hic ex miniſtro triclinii rationalis. Et Paullo quidem, ut relatum eſt ſupra, Catenæ inditum eſt cognomentum, eo quod in complicandis calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, tetra venena ſerens, varieque diſperdens, ut in colluctationibus calce tenere quidam ſolent artifices palæſtritæ. Mercurius ſomniorum appellatus Comes, quod ut clam mordax canis, interno vitio ſubmiſſus, agitans caudam, epulis cœtibuſque ſe crebris inſerens, ſi per quietem quiſquam, ubi ſuſius natura vagatur, vidiſſe aliquid amico narraſſet, id venenatis artibus coloratum in pejus, patulis imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tanquam inexpiabili obnoxius culpæ, gravi mole criminis pulſabatur. Hæc augente vulgatius fama, tantum aberat, ut proderet quiſquam viſa nocturna, cum ægre homines dormiſſe ſeſe præſentibus faterentur externis : mœrebantque docti quidam, quod apud Atlanteos nati non eſſent, ubi memorantur ſomnia non videri : quod unde eveniat, rerum ſcientiſſimis relinquamus. Inter has quæſtionum ſuppliciorumque ſpecies diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progreſſa. In convivio Africani Pannoniæ ſecundæ rectoris, apud Sirmium poculis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes, licenter imperium præſens ut moleſtiſſimum incuſabant : e quibus alii optatam permutationem temporum adventare, veluti e præſagiis affirmabant : nonnulli majorum auguria ſibi

portendi incogitabili dementia promittebant. E quorum numero Gaudentius, agens in rebus, mente præcipiti ſtolidus, rem ut ſeriam detulerat ad Rufinum, apparitionis præfecturæ prætorianæ tunc principem, ultimorum ſemper avidum hominem, & coalita pravitate famoſum. qui confeſtim, quaſi pinnis elatus, ad comitatum principis advolavit: eumque, ad ſuſpiciones hujuſmodi mollem & penetrabilem, ita acriter inflammavit, ut ſine deliberatione ulla Africanus, & omnes letalis menſæ participes juberentur rapi ſublimes. Quo facto delator funeſtus, vetita ex more humano validius cupiens, biennio id, quod agebat, ut poſtularat, continuare præceptus eſt. Miſſus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domeſticus cum collega, onuſtos omnes catenis, ut mandatum eſt, perducebat. Sed ubi ventum eſt Aquilejam, Marinus tribunus ex campidoctore eo tempore vacans, auctor pernicioſi ſermonis, & alioquin naturæ ferventis, in taberna relictus, dum parantur itineri neceſſaria, lateri ſuo cultrum caſu repertum impegit, ſtatimque extractis vitalibus interiit. Reſidui ducti Mediolanum, excruciatique tormentis, & confeſſi vi quæſtionis, inter epulas petulanter ſe quædam locutos, juſſi ſunt attineri pœnalibus clauſtris, ſub abſolutionis aliqua ſpe, licet incerta. Protectores vero pronuntiati vertere ſolum exſilio, ut Marino iiſdem conſciis mori permiſſo, veniam Arbetione meruere precante.

IV. Re hoc modo finita, paulo poſt & Lentienſibus Alamannicis pagis indictum eſt bellum, colli-

mitia ſæpe Romana latius irrumpentibus : ad quem procinctum imperator egreſſus, in Rhætias campoſque venit Caninos: & digeſtis diu conſiliis, id viſum eſt honeſtum & utile, ut eo cum militis parte Arbetio magiſter equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinus barbaris congreſſurus : cujus loci figuram breviter, quantum ratio patitur, deſignabo. Inter montium celſorum anfractus immani pulſu Rhenus exoriens per præruptos ſcopulos extenditur nullis aquis externis adoptatis, ut.... per cataractas inclinatione præcipiti funditur Nilus. Et navigari ab ortu poterat primigenio copiis exuberans propriis, ni ruenti curreret ſimilis potius, quam fluenti. Jamque abſolutus, altaque divortia riparum adradens, lacum invadit rotundum & vaſtum, quem Brigantiam accola Rhætus appellat, perque quadringenta & ſexaginta ſtadia longum, parique pæne ſpatio late diffuſum, horrore ſilvarum ſqualentium inacceſſum, (niſi qua vetus illa Romana virtus & ſobria iter compoſuit latum) barbaris & natura locorum & cœli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo verticibus amnis irrumpens, & undarum quietem permeans pigram, mediam velut finali interſecat libramento : & tanquam elementum perenni diſcordia ſeparatum, nec aucto, nec imminuto agmine, quod intulit, vocabulo & viribus abſolvitur integris, nec contagia deinde ulla perpetiens, Oceani gurgitibus intimatur. Quodque eſt impendio mirum, nec ſtagnum aquarum rapido tranſcurſu movetur, nec limoſa ſubluvie tardatur

properans flumen, & confuſum miſceri non poteſt corpus : quod ni ita agi ipſe doceret aſpectus, nulla vi credebatur poſſe diſcerni. Sic Alpheus oriens in Arcadia, cupidine fontis Aretuſæ captus, ſcindens Jonium mare, ut fabulæ ferunt, aduſque amatæ confinia progreditur. *** Arbetio qui adventus barbarorum nuntiarent, non exſpectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorum, in occultas delatus inſidias, ſtetit immobilis, malo repentino perculſus. Interea viſi e latebris hoſtes exſiliunt, & ſine parſimonia quidquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant : nec enim reſiſtere noſtrorum quiſquam potuit, nec aliud vitæ ſubſidium, niſi diſceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus declinandis intenti, incompoſito agmine milites huc & illuc diſpalantes terga ferienda dederunt. Plerique tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculoque præſidio tenebroſæ noctis extracti, revoluta jam luce redintegratis viribus agmini quiſque proprio ſeſe conſociavit. In quo caſu ita triſti & inopino abundans numerus armatorum, & tribuni deſiderati ſunt decem. Ob quæ Alamanni, ſublatis animis ferocius incedentes, quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis mucronibus diſcurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreſſique repente ſcutarii, cum objectu turmarum hoſtilium repercuſſi ſtetiſſent, omnes ſuos conſpiratis mentibus ciebant ad pugnam. Verum cum pleroſque recentis ærumnæ documenta terrerent, & in tuto fore reſidua credens hæreret Arbetio : tres ſimul exſiluere tribuni, Arintheus,

agens vicem armaturarum rectoris, & Seniauchus, qui equeſtrem turmam comitum tuebatur, & Bappo ducens promotos, cum commiſſis ſibi a principe. Urgebat cauſa communis velut propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo: inſtarque fluminis hoſtibus ſuperfuſi, non juſto prœlio, ſed diſcurſionibus prædatoriis, univerſos in fugam coegere fœdiſſimam: qui diſperſi laxatis ordinibus, dumque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta, gladiorum haſtarumque denſis ictibus truncabantur. Multique cum equis interfecti, jacentes etiam tum eorum dorſis videbantur innexi: quo viſo omnes e caſtris effuſi, qui prodire in prœlium cum ſociis ambigebant, cavendi immemores proterebant barbaram plebem, niſi quos fuga exemerat morti; calcantes cadaverum ſtrues, & perfuſi ſanie peremtorum. Hocque exitu prœlio terminato, Imperator Mediolanum ad hiberna ovans revertit & lætus.

V. Exoritur jam hinc rebus afflictis haud diſpari provinciarum malo, calamitatum turbo novarum: exſtincturus omnia ſimul, ni fortuna moderatrix humanorum caſuum, motum eventu celeri conſummaſſet impendio formidatum. Cum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas, rapinaſque & incendia, barbaris licenter graſſantibus, nullo juvante perferrent; Silvanus pedeſtris militiæ rector, ut efficax ad hæc corrigenda, principis juſſu perrexit, Arbetione id maturari modis, quibus poterat, adigente, ut abſenti æmulo, quem ſupereſſe adhuc gravabatur, periculoſæ molis onus impingeret. ** Dynamius quidam actuarius ſarcinalium principis jumentorum,

commendatitias ab eo petierat literas ad amicos, ut quaſi familiaris ejuſdem eſſet notiſſimus. Hoc impetrato, cum ille nihil ſuſpicans ſimpliciter præſtitiſſet, ſervabat epiſtolas, ut perniciosum aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex republica diſcurſante, barbaroſque propellente, jam ſibi diffidentes & trepidantes: idem Dynamius inquietius agens, ut verſutus & in fallendo exercitatus, fraudem comminiſcitur impiam, ſubornatore & conſcio, ut jactavere rumores incerti, Lampadio præfecto prætorio, & Euſebio ex-comite rei privatæ, cui cognomentum erat inditum Mattiocopæ, atque Ædeſio ex-magiſtro memoriæ, quos ad conſulatum, ut amicos junctiſſimos, idem curarat rogari præfectus: & peniculo ſerie literarum abſterſa, ſola incolumi relicta ſubſcriptione, alter multum a vero illo diſſonans ſuperſcribitur textus: velut Silvano rogante verbis obliquis, oranteque amicos agentes intra palatium, vel privatos, (inter quos & Tuſcus erat Albinus, aliique plures) ut ſe altiora cœptantem, & propediem ſolium principis aditurum juvarent. Hunc faſcem ad arbitrium figmenti commiſit, vitam pulſaturus inſontis. Dynamius præfectus eſt, ut hæc pro Imperatore ſcrutaretur. Hæc & ſimilia cum aſtu texeret, conſiſtorium ſolus ingreſſus intimum, captato tempore vincire ſperans pervigilem ſalutis imperatoriæ cuſtodem. Lectaque in conſiſtorio aſtu callido conſarcinata materia, tribuni juſſi ſunt cuſtodiri, & de provinciis duci privati, quorum epiſtolæ nomina deſignabant. Confeſtimque iniquitate rei percitus Ma-

larichus Gentilium rector, collegis adhibitis ſtrepebat immaniter, circumveniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minime debere proclamans: petebatque, ut ipſe, relictis obſidum loco neceſſitudinibus ſuis, Mallobaude armaturarum tribuno ſpondente quod remeabit, velocius juberetur ire ducturus Silvanum, aggredi nihil tale conatum, quale inſidiatores acerrimi concitarunt: vel contra ſe paria promittente, Mallobaudem orabat properare permitti, hæc, quæ ipſe pollicitus eſt, impleturum. Teſtabatur enim id ſe procul dubio ſcire, quod ſi quis mitteretur externus, ſuopte ingenio Silvanus, etiam nulla re perterrente timidior, compoſita forte turbabit. Et quamquam utilia moneret & neceſſaria, ventis tamen loquebatur incaſſum. Namque Arbetione auctore, Apodemius ad eum vocandum cum literis mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & gravis: qui incidentia parvi pendens cum veniſſet in Gallias, diffidens a mandatis, quæ proficiſcenti ſunt data, nec viſo Silvano, nec oblatis ſcriptis, ut veniret admonito, remanſit: aſcitoque rationali, quaſi proſcripti jamque necandi magiſtri peditum clientes & ſervos hoſtili tumore vexabat. Inter hæc tamen dum præſentia Silvani ſperatur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius ut argumento validiore impie ſtructorum aſſereret fidem, compoſitas literas, his concinentes, quas obtulerat principi per præfectum, ad tribunum miſerat fabricæ Cremonenſis, nomine Silvani & Malarichi, a quibus ut arcanorum conſcius monebatur parare propere cuncta. Qui cum hæc legiſ-

ſet, hærens & ambigens diu, quidnam id eſſet (nec enim meminerat ſecum, aliquando ſuper negotio ullo interiore, hos, quorum literas acceperat, collocutos) epiſtolas ipſas per bajulum, qui portarat, juncto milite ad Malarichum miſit, obſecrans, ut doceret aperte, quæ vellet, non ita perplexe: nec enim intellexiſſe firmabat, ut ſubagreſtem & ſimplicem, quid ſignificatum eſſet obſcurius. Hæc Malarichus ſubito nactus, etiam tunc ſqualens & mœſtus, ſuamque & popularis Silvani vicem graviter ingemiſcens, adhibitis Francis, quorum ea tempeſtate in palatio multitudo florebat, erectius jam loquebatur: tumultuabaturque, patefactis inſidiis, retectaque jam fallacia, per quam ex confeſſo ſalus eorum appetebatur. Hiſque cognitis ſtatuit Imperator, diſpicientibus conſiſtorianis & militaribus univerſis, in negotium præterinquiri. Cumque judices faſtidiſſent, Florentius Nigriniani filius, agens tunc pro magiſtro officiorum, contemplans diligentius ſcripta, apicumque priſtinorum reliquias quaſdam reperiens, animadvertit, ut factum eſt, priore textu interpolato longe alia, quam dictarat Silvanus, ex libidine conſarcinatæ falſitatis adſcripta. Proinde fallaciarum nube diſcuſſa, Imperator doctus geſta relatione fideli, abrogata poteſtate, præfectum ſtatui ſub quæſtione præcipit: ſed abſolutus eſt eniſa conſpiratione multorum: ſuſpenſus autem Euſebius ex-comite privatarum, ſe conſcio hæc dixerat concitata. Ædeſius enim, minus ſciſſe, quid actum ſit, pertinaci infitiatione contendens, abiit innoxius: & ita finito negotio, omnes ſunt

abſoluti, quos exhiberi delatio compulit criminis. Dynamius vero, ut præclaris artibus illuſtratus, cum correctoris dignitate regere juſſus eſt Tuſcos. Agens inter hæc apud Agrippinam Silvanus, aſſiduiſque ſuorum compertis nuntiis, quæ Apodemius in labem ſuarum ageret fortunarum, & ſciens animum tenerum verſabilis principis, timens, ne abſens & indemnatus perageretur reus, in difficultate poſitus maxima, barbaricæ ſe fidei committere cogitabat. Sed Laniogaiſo vetante, tunc tribuno, quem, dum militaret candidatus, ſolum affuiſſe morituro Conſtanti ſupra retulimus, docenteque Francos, unde oriebatur, interfecturos eum, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præſentibus ratus, in conſilia cogebatur extrema: & ſenſim cum principiorum verticibus ſecretius collocutus, iiſdemque magnitudine promiſſæ mercedis accenſis, cultu purpureo a draconum & vexillorum inſignibus ad tempus abſtracto, ad culmen imperiale ſurrexit. Dumque hæc aguntur in Galliis, ad occaſum inclinato jam die, perfertur Mediolanum inſperabilis nuntius, aperte Silvanum demonſtrans, dum ex magiſterio peditum altius nititur, ſollicitato exercitu ad auguſtum culmen evectum. Hac mole caſus inopini Conſtantio icto, quaſi fulmine fati, primates, conſilio ſecunda vigilia convocato, properarunt omnes in regiam. Cumque nulli ad eligendum, quid agi deberet, mens ſuppetere poſſet aut lingua, ſubmiſſis verbis perſtringebatur Urſicini mentio, ut conſiliis rei bellicæ præſtantiſſimi, fruſtraque gravi injuria laceſſiti: & per admiſſionum

magiſtrum, (qui mos eſt honoratior) accito eodem, ingreſſo conſiſtorium offertur purpura, multo quam antea placidius.... omnium primus extero ritu & regio more inſtituit adorari, cum ſemper antea ad ſimilitudinem judicum, ſalutatos principes legerimus. Et qui paulo antea cum inſectatione malevola, Orientis vorago, invadendæque ſummæ rei per filios affectator compellabatur, tunc dux prudentiſſimus & Conſtantini Magni fuerat commilito, ſoluſque ad exſtinguendum probis quidem, ſed inſidioſis rationibus petebatur. Diligens enim opera navabatur Silvanum exſtingui, ut fortiſſimum perduellem: aut ſi ſecus accidiſſet, Urſicinum exulceratum jam penitus aboleri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendio formidandus. Igitur cum de profectione celeranda diſponeretur, propulſationem objectorum criminum eundem ducem parantem, prægreſſus oratione leni prohibet Imperator, non id eſſe memorans tempus, ut controverſa defenſio cauſæ ſuſciperetur, cum viciſſim reſtitui in priſtinam concordiam partes neceſſitas ſubigeret urgentium rerum, antequam creſceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potiſſimum tractabatur, quo commento Silvanus geſta etiam tum Imperatorem ignorare exiſtimaret. Et probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis ſcriptis, ut, accepto Urſicino ſucceſſore, cum poteſtate rediret intacta. Poſt hæc ita digeſta, protinus jubetur exire, tribunis & protectoribus domeſticis decem, ut poſtularat, ad juvandas neceſſitates publicas ei conjunctis: inter quos ego quoque eram

cum Veriniano collega, reſidui omnes propinqui & familiares. Jamque eum egreſſum, ſolum de ſe metuens quiſque per longa ſpatia deducebat. Et quamquam ut beſtiarii objiceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen, hoc bonum habere triſtia præcedentia, quod in locis ſuis ſecunda ſubſtituunt, mirabamur illam ſententiam Tullianam, ex internis veritatis ipſius promulgatam, quæ eſt talis: *Et quamquam optatiſſimum eſt, perpetuo fortunam quam florentiſſimam permanere; illa tamen æquabilitas vitæ non tantum habet ſenſum, quantum cum ex ſævis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna revocatur.* Feſtinabamus itaque itineribus magnis, ut ambitioſus magiſter armorum, ante allapſum per Italicos de tyrannide ullum rumorem, in ſuſpectis finibus appareret. Verum curſim nos properantes aeria quædam antevolans prodiderat fama: & Agrippinam ingreſſi invenimus cuncta noſtris conatibus altiora. Namque convena undique multitudine trepide cœpta fundante, coactiſque copiis multis, pro ſtatu rei præſentis id aptius videbatur, ut ad Imperatoris novelli, per ludibrioſa auſpicia virium acceſſu firmandi, ſenſum ac voluntatem dux flebilis verteretur: quo variis aſſentandi figmentis in mollius vergente ſecuritate, nihil metuens hoſtile deciperetur. Cujus rei finis arduus videbatur. Erat enim cautius obſervandum, ut appetitus opportunitati obtemperarent, nec præcurrentes eam, nec deſerentes: qui ſi eluxiſſent intempeſtive, conſtabat nos omnes ſub elogio uno morte mulctandos. Suſceptus tamen idem dux leniter, adactuſque, inclinante

negotio ipſo cervices, adorare ſolemniter anhelantem celſius purpuratum, ut ſpectabilis colebatur, & intimus: facilitate aditus, honoreque menſæ regalis adeo antepoſitus aliis, ut jam ſecretius de rerum ſumma conſultaretur. Ægre ferebat Silvanus, ad conſulatum poteſtateſque ſublimes elatis indignis, ſe & Urſicinum ſolos, poſt exſudatos magnos pro republica labores & crebros, ita fuiſſe deſpectos, ut ipſe quidem per quæſtiones familiarium ſub diſceptatione ignobili crudeliter agitatus, commiſiſſe in majeſtatem arceſſeretur: alter vero ab Oriente raptus, odiis inimicorum addiceretur: & hæc aſſidue clam querebatur & palam. Terrebant nos tamen, cum dicerentur hæc & ſimilia, circumfrementia undique murmura cauſantis inopiam militis, & rapida celeritate ardentis anguſtias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æſtu mentis ancipiti, ad effectum tendens conſilium occulta ſcrutabamur indagine: ſederatque tandem, mutatis præ timore ſæpe ſententiis, ut quæſitis magna induſtria cautis rei miniſtris, obſtricto religionum conſecratione colloquio, Braccati ſollicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei, & ubertate mercedis ad momentum omne verſabiles. Firmato itaque negotio per ſequeſtres quoſdam gregarios, obſcuritate ipſa ad id patrandum idoneos, præmiorum exſpectatione accenſos, ſolis ortu jam rutilo ſubitus armatorum globus erupit: atque, ut ſolet in dubiis rebus audentior, cæſis cuſtodibus regia penetrata, Silvanum extractum ædicula, quo exanimatus confugerat, ad conventiculum ritus Chriſtiani tendentem, denſis

gladiorum ictibus trucidarunt. Ita dux haud exilium meritorum hoc genere oppetit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus eſt abſens, ut tueri poſſit ſalutem, ad præſidia progreſſus extrema. Licet enim ob tempeſtivam illam cum armaturis proditionem ante Murſenſe prœlium, obligatum gratia retineret Conſtantium, ut dubium tamen & mutabilem verebatur: licet patris quoque Boniti prætenderet fortia facta, Franci quidem, ſed pro Conſtantini partibus in bello civili acriter contra Licinianos ſæpe verſati. Evenerat autem, antequam hujuſmodi aliquid agitaretur in Galliis, ut Romæ in Circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus, an præſagio, *Silvanus devictus eſt*, magnis vocibus exclamaret. Igitur Silvano Agrippinæ, ut relatum eſt, interfecto, inæſtimabili gaudio re cognita, princeps inſolentia coalitus & tumore, hoc quoque felicitatis ſuæ proſperis curſibus aſſignabat: eo more, quo ſemper oderat fortiter facientes, ut quondam Domitianus, ſuperare tamen quacunque arte contraria cupiebat. Tantumque abfuit laudare induſtrie geſta, ut etiam quædam ſcriberet de Gallicanis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Idque ſcrutari juſſerat arctius, interrogato Remigo etiam tum rationario apparitionis armorum magiſtri: cui multo poſtea Valentiniani temporibus laqueus vitam in cauſa Tripolitanæ legationis eripuit. Poſt quæ ita completa, Conſtantius, ut jam cœlo contiguus, caſibuſque imperaturus humanis, magniloquentia ſufflabatur adulatorum: quos augebat ipſe, ſpernendo projiciendoque id genus parum

callentes. Ut Crœſum legimus ideo regno ſuo Solonem expuliſſe præcipitem, quia blandiri neſciebat: & Dionyſium intentaſſe poetæ Philoxeno mortem, cum eum recitantem proprios verſus abſurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, ſolus audiret immobilis: quæ res pernicioſa vitiorum eſt altrix. Ea demum enim laus grata eſſe poteſtati debet excelſæ, cum interdum & vituperationi ſecus geſtorum pateat locus.

VI. Jamque poſt ſecuritatem quæſtiones agitabantur ex more, & vinculis cateniſque plures ut noxii plectebantur. Exſurgebat enim effervens lætitia Paullus, tartareus ille delator, ad venenatas artes ſuas licentius exercendas: & inquirentibus in negotium conſiſtorianis atque militaribus, ut præceptum eſt, Proculus admovetur equuleo, Silvani domeſticus, homo gracilis & morboſus, metuentibus cunctis, ne vi nimia tormentorum levi corpore fatigato, reos atrocium criminum perſpicue citari faceret multos: verum contra, quam ſperatum eſt, contigit. Memor enim ſomnii, quo vetitus erat per quietem, ut ipſe firmavit, pulſare quemquam inſontem, uſque ad confinia mortis vexatus, nec nominavit, nec prodidit aliquem: ſed aſſerebat factum Silvani conſtanter, id eum cogitaſſe, quod iniit, non cupiditate, ſed neceſſitate compulſum, argumento evidenti demonſtrans. Cauſam enim probabilem ponebat in medio, multorum teſtimoniis claram, quod die quinto, antequam infulas ſuſciperet principatus, donatum ſtipendio militem Conſtantii nomine allocutus eſt, fortis eſſet & fidus.

Unde apparebat, quod ſi præſumere fortunæ ſuperioris inſignia conaretur, auri tam grave pondus largiretur ut ſuum. Poſt hunc damnatorum ſorte Pœmenius raptus ad ſupplicium interiit : qui, ut ſupra retulimus, cum Treveri civitatem Cæſari clauſiſſent Decentio, ad defendendam plebem electus eſt. Tum Aſclepiodotus, & Luto, & Maudio Comites interemti ſunt, aliique plures, hæc & ſimilia perplexe temporis obſtinatione ſcrutante.

VII. Dum has exitiorum communium clades ſuſcitat turbo feralis, urbem æternam Leontius regens, multa ſpectati judicis documenta præbebat, in audiendo celer, in diſceptando juſtiſſimus, natura benevolus, licet auctoritatis cauſa ſervandæ acer quibuſdam videbatur, & inclinatior ad amandum. Prima igitur cauſa ſeditionis in eum concitandæ viliſſima fuit & levis. Philoromum enim aurigam rapi præceptum, ſecuta plebs omnis velut defenſura proprium pignus, terribili impetu præfectum inceſſebat ut timidum : ſed ille ſtabilis & erectus, immiſſis apparitoribus, correptos aliquot vexatoſque tormentis, nec ſtrepente ullo, nec obſiſtente, inſulari pœna mulctavit. Diebuſque paucis ſecutis, cum itidem plebs excita calore, quo conſuevit, vini cauſando inopiam, ad Septemzodium conveniſſet, celebrem locum, ubi operis ambitioſi Nymphæum Marcus condidit Imperator : illuc de induſtria pergens præfectus, ab omni toga apparitioneque rogabatur eniſius, ne in multitudinem ſe arrogantem immitteret & minacem, ex commotione priſtina ſævientem : difficiliſque ad pavorem recte tetendit,

adeo ut eum obſequentium pars deſereret, licet in periculum feſtinantem abruptum. Inſidens itaque vehiculo, cum ſpecioſa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantium undique cuneorum veluti ſerpentium vultus: perpeſſuſque multa dici probroſa, agnitum quendam inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilique capilli, interrogavit, an ipſe eſſet Petrus Valvomeres, ut audierat, cognomento: eumque, cum eſſe ſono reſpondiſſet objurgatorio, ut ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis, poſt terga manibus vinctis ſuſpendi præcepit. Quo viſo ſublimi, tribuliumque adjumentum nequidquam implorante, vulgus omne paulo ante confertum, per varia urbis membra diffuſum ita evanuit, ut turbarum acerrimus concitor, tanquam in judiciali ſecreto exaratis lateribus ad Picenum ejiceretur: ubi poſtea auſus eripere virginis non obſcuræ pudorem, Patruini conſularis ſententia ſupplicio eſt capitali addictus. Hoc adminiſtrante Leontio, Liberius Chriſtianæ legis antiſtes, a Conſtantio ad comitatum mitti præceptus eſt, tanquam Imperatoris juſſis & plurimorum ſui conſortium decretis obſiſtens, in re quam brevi textu percurram. Athanaſium epiſcopum eo tempore apud Alexandriam, ultra profeſſionem altius ſe efferentem, ſciſcitarique conatum externa, ut prodidere rumores aſſidui, cœtus in unum quæſitus ejuſdem loci multorum (ſynodus, ut appellant) removit a ſacramento, quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quæve augurales portenderent alites, ſcientiſſime callens,

aliquoties prædixiſſe futura. ſuper his intendebantur ei alia quoque a propoſito legis abhorrentia, cui præſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abjicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens ceteris, jubente principe, Liberius monitus, perſeveranter renitebatur, nec viſum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum ſæpe exclamans, aperte ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio. Id enim ille, Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen auctoritate quoque, qua potiores æternæ urbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti: quo non impetrato, Liberius ægre populi metu, qui ejus amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit abſportari.

VIII. Et hæc quidem Romæ, ut oſtendit textus ſuperior, agebantur. Conſtantium vero exagitabant aſſidui nuntii, deploratas jam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris vaſtantibus univerſa: æſtuanſque diu, qua vi propulſaret ærumnas, ipſe in Italia reſidens, ut cupiebat, (periculoſum enim exiſtimabat ſe in partem contrudere longe dimotam) reperit tandem conſilium rectum: & Julianum patruelem fratrem, haud ita dudum ab Achaico tractu accitum, etiam tum palliatum, in ſocietatem imperii aſciſcere cogitabat. Id ubi urgente malorum impendentium mole confeſſus eſt proximis, ſuccumbere tot neceſſitatibus tamque crebris unum ſe, quod nunquam fecerat, aperte demonſtrans: illi in aſſentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil eſſe ita aſperum dictitantes, quod præpotens ejus virtus, fortuna-

que tam vicina ſideribus, non ſuperaret ex more. Addebantque, noxarum conſcientia ſtimulante complures, deinceps caveri debere Cæſaris nomen, replicantes geſta ſub Gallo. Queis annitentibus obſtinate, opponebat ſe ſola regina, incertum migrationem ad longinqua pertimeſcens, an pro nativa prudentia conſulens in commune, omnibuſque memorans anteponi debere propinquum. Poſt multaque per deliberationes ambiguas actitata, ſtetit fixa ſententia: abjectiſque diſputationibus irritis, ad imperium placuit Julianum aſſumere. Cum veniſſet accitus prædicto die, advocato omni, quod aderat, commilitio, tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilæ circumdederunt & ſigna, Auguſtus inſcendens, eumque manu retinens dextera, hæc ſermone placido peroravit: *Aſſiſtimus apud vos, optimi reipublicæ defenſores, cauſæ communi uno pæne omnium ſpiritu vindicandæ, quam acturus, tanquam apud æquos judices, ſuccinctius edocebo. Poſt interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tentanda, quæ moverunt, rabies egit & furor, velut impiis eorum manibus Romano ſanguine parentantes, perſultant barbari Gallias rupta limitum pace; hac animati fiducia, quod nos per disjunctiſſimas terras arduæ neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo ultra appoſita jam proſerpenti, ſi, dum patitur tempus, occurrerit noſtri veſtrique conſulti ſuffragium, & colla ſuperbarum gentium detumeſcent, & imperii fines erunt intacti. Reſtat, ut rerum ſpem, quam gero, ſecundo roboretis effectu. Julianum hunc fratrem meum patruelem, ut noſtis, verecundia, qua nobis ita ut neceſſitudine carus eſt, recte ſpectatum,*

jamque elucentis induſtriæ juvenem, in Cæſaris adhibere poteſtatem exopto, cœptis, ſi videntur utilia, etiam veſtra conſenſione firmandis. Dicere ſuper his plura conantem interpellans concio lenius prohibebat, arbitrium ſummi numinis id eſſe, non mentis humanæ, velut præſcia venturi prædicans. Stanſque Imperator immobilis, dum ſilerent, reſidua fidentius explicavit: *Quia igitur veſtrum quoque favorem adeſſe fremitus indicat lætus, adoleſcens vigoris tranquilli, cujus temperati mores imitandi ſunt potius, quam prædicandi, ad honorem proſperatum exſurgat: cujus præclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo plene videor expoſuiſſe, quod elegi. Ergo eum præſente nutu Dei cæleſtis amictu principali velabo.* Dixit: moxque indutum avita purpura Julianum, & Cæſarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore vultu ſubmœſtum: *Recepiſti primævus originis tuæ ſplendidum florem, amantiſſime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor, qui juſtus in deferenda ſuperiori poteſtate nobilitati mihi propinquæ, quam ipſa poteſtate, videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur laborum periculorumque particeps, & tutelam miniſterii ſuſcipe Galliarum, omni beneficentia partes levaturus afflictas: & ſi hoſtibus congredi ſit neceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, audendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes accedens præeundo cautiſſime, turbatoſque ſubſidiis fulciens, modeſte increpans deſides, veriſſimus teſtis affuturus induſtriis & ignavis. Proinde urgente rei magnitudine, perge vir fortis, ducturus viros itidem fortes. Aderimus nobis viciſſim amoris robuſta conſtantia, militabimus*

ſimul, una orbem pacatum, Deus modo velit, quod oramus, pari moderatione pietateque recturi. Mecum ubique videberis præſens, & ego tibi quodcunque acturo non deero. Ad ſummam i, i, propera ſociis omnium votis, velut aſſignatam tibi ab ipſa republica ſtationem cura pervigili defenſurus. Nemo poſt hæc finita reticuit: ſed militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes (quod eſt proſperitatis indicium plenum: nam contra cum haſtis clypei feriuntur, iræ documentum eſt & doloris) immane quo quantoque gaudio præter paucos Auguſti probavere judicium: Cæſaremque admiratione digna ſuſcipiebant, imperatorii muricis fulgore flagrantem. Cujus oculos cum venuſtate terribiles, vultumque excitatius gratum, diu multumque contuentes, qui futurus ſit colligebant, velut ſcrutatis veteribus libris, quorum lectio per corporum ſigna pandit animarum interna. Eumque, ut potiori reverentia ſervaretur, nec ſupra modum laudabant, nec infra quam decebat: atque ideo cenſorum voces ſunt æſtimatæ, non militum. Suſceptus denique ad conſeſſum vehiculi, receptuſque in regiam, hunc verſum ex Homerico carmine ſuſurrabat:

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή.

Hæc die octavo Iduum Novembr. geſta ſunt, cum Arbetionem conſulem annus haberet & Lollianum. Deinde diebus paucis, Helena virgine Conſtantii ſorore, eidem Cæſari jugali fœdere copulata, paratiſque univerſis, quæ maturitas proficiſcendi poſcebat, comitatu parvo ſuſcepto, Kalendis Decembri-

lius egreſſus eſt : deductuſque ab Auguſto ad uſque locum duabus columnis inſignem, qui Laumellum interjacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos pervenit : ubi nuntio percellitur gravi, qui nuper in comitatum Auguſti perlatus, de induſtria ſilebatur, ne parata diffluerent. Indicabat autem, Coloniam Agrippinam, ampli nominis urbem in ſecunda Germania, pertinaci barbarorum obſidione reſeratam magnis viribus, & deletam. Quo mœrore perculſus, velut primo adventantium malorum auſpicio, murmurans querulis vocibus ſæpe audiebatur : nihil ſe plus aſſecutum, quam ut occupatior interiret. Cumque Viennam veniſſet, ingredientem optatum quidem & impetrabilem honorifice ſuſceptura omnis ætas concurrebat & dignitas : proculque viſum plebs univerſa cum vicinitate finitima, Imperatorem clementem appellans & fauſtum, prævia contonis laudibus celebrabat, avidius pompam regiam in principe legitimo cernens : communiumque remedium ærumnarum in ejus locabat adventu, ſalutarem quendam genium affulſiſſe conclamatis negotiis arbitrata. Tunc anus quædam orba luminibus, cum percontando, quinam eſſet ingreſſus, Julianum Cæſarem comperiſſet, exclamavit, hunc Deorum templa reparaturum.

IX. Proinde, quoniam, ut Mantuanus vates prædixit excelſus, majus opus moveo, majorque mihi rerum naſcitur ordo, Galliarum tractus & ſitum oſtendere puto nunc tempeſtivum, ne inter procinctus ardentes prœliorumque varios caſus ignota quibuſdam expediens, imitari videar deſides

nauticos, attrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari ſecurius, inter fluctus reſarcire coactos & tempeſtates. Ambigentes ſuper origine prima Gallorum ſcriptores veteres notitam reliquere negotii ſemiplenam : ſed poſtea Timagenes & diligentia Græcus & lingua, quæ diu ſunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris : cujus fidem ſecuti obſcuritate dimota, eadem diſtincte docebimus & aperte. Aborigines primos in his regionibus quidam viſos eſſe firmarunt, Celtas nomine regis amabilis, & matris ejus vocabulo Galatas dictos : ita enim Gallos ſermo Græcus appellat. Alii Dorienſes, antiquiorem ſecutos Herculem, Oceani locos inhabitaſſe confines. Dryſidæ memorant revera fuiſſe populi partem indigenam : ſed alios quoque ab inſulis extimis confluxiſſe & tractibus tranſrhenanis, crebritate bellorum, & alluvione fervidi maris ſedibus ſuis expulſos. Ajunt quidam, paucos poſt excidium Trojæ, fugitantes Græcos ubique diſperſos, loca hæc occupaſſe, tunc vacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus aſſèverant, quod etiam nos legimus in monumentis eorum inciſum, Amphitruonis filium Herculem ad Geryonis & Tauriſci ſævium tyrannorum perniciem feſtinaſſe, quorum alter Hiſpanias, alter Gallias infeſtabat : ſuperatiſque ambobus, coiſſe cum generoſis feminis, ſuſcepiſſeque liberos plures, & eos partes, quibus imperitabant, ſuis nominibus appellaſſe. A Phocæa vero Aſiaticus populus Harpali inclementiam vitans, Cyri regis præfecti, Italiam navigio petiit. Cujus pars in Lucania Veliam, alia condidit in Vienneſi

Maſſiliam. dein ſecutis ætatibus oppida aucta virium copia, inſtituere non pauca: ſed declinanda varietas, ſæpe ſatietati conjuncta. Per hæc loca hominibus paulatim excultis, viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos, & Euhages, & Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt: Euhages vero ſcrutantes ſeriem & ſublimia naturæ pandere conabantur. Inter hos Druidæ ingeniis celſiores, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, ſodalitiis adſtricti conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum altarumque erecti ſunt, & deſpectantes humana pronuntiarunt animas immortales.

X. Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium arduos, & horrore nivali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac pæne ignotam (niſi qua litoribus eſt vicina) munimina claudunt undique, natura velut arte circumdata. Et a latere quidem auſtrali Tyrrheno alluitur & Gallico mari: qua cœleſte ſuſpicit plauſtrum, a feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: ubi occidentali ſubjecta eſt ſideri, Oceano & altitudine Pirenæi cingitur; unde ad ſolis ortus attollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius, perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inviaque locorum aſperitate confiſus, lenito tandem tumore in amicitiam Octaviani receptus principis, molibus magnis exſtruxit ad vicem memorabilis muneris, compendiarias & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus comperta paulo poſtea

referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium a Seguſione eſt oppido, præcelſum erigitur jugum, nulli fere ſine diſcrimine penetrabile. Eſt enim e Galliis venientibus prona humilitate devexum, pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terribile, præſertim verno tempore, cum, liquente gelu, nivibuſque ſolutis flatu calidiore ventorum, per diruptas utrinque anguſtias, & lacunas pruinarum congerie latebroſas, deſcendentes cunctantibus plantis homines & jumenta procidunt & carpenta: idque remedium ad arcendum exitium repertum eſt ſolum, quod pleraque vehicula vaſtis funibus illigata, pone cohibente virorum vel boum niſu valido, vix greſſu reptante paulo tutius dovolvuntur. Et hæc, ut diximus, anni verno contingunt. Hieme vero humus cruſtata frigoribus, & tanquam lævigata, ideoque labilis, inceſſum præcipitantem impellit, & patulæ valles per ſpatia plana glacie perfidæ vorant nonnunquam tranſeuntes. ob quæ locorum callidi, eminentes ligneos ſtilos per cautiora loca defigunt, ut eorum ſeries viatorem ducat innoxium: qui ſi nivibus operti latuerint, montanis defluentibus rivis everſi, agreſtibus præviis difficile pervaduntur. A ſummitate autem hujus Italici clivi, planities aduſque ſtationem nomine Martis, per ſeptem extenditur millia: & hinc alia celſitudo erectior, ægreque ſuperabilis, ad Matronæ porrigitur verticem, cujus vocabulum caſus feminæ nobilis dedit. Unde declive quidem iter, ſed expeditius aduſque caſtellum Virgantiam patet. Hujus ſepulcrum reguli, quem itinera ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt mœnibus proxi-

mum: manetque ejus ratione gemina religioſe colitur, quod juſto moderamine rexerat ſuos, & aſcitus in ſocietatem rei Romanæ, quietem genti præſtitit ſempiternam. Et licet hæc, quam diximus viam, media ſit & compendiaria, magiſque celebris, tamen etiam aliæ multo antea temporibus ſunt conſtructæ diverſis. Primam Thebæus Hercules ad Geryonem exſtinguendum, ut relatum eſt, & Tauriſcum lenius gradiens, prope maritimas compoſuit Alpes: hicque harum indidit nomen: Monœci ſimiliter arcem & portum ad perennem ſui memoriam conſecravit. Deinde emenſis poſtea ſeculis multis, hac ex cauſa ſunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani pater P. Cornelius Scipio Saguntinis memorabilibus ærumnis & fide, pertinaci deſtinatione Afrorum obſeſſis, iturus auxilio in Hiſpaniam, traduxit onuſtam manu valida claſſem: ſed civitate Pœnorum Marte deleta, Hannibalem aſſequi nequiens, triduo ante tranſito Rhodano ad Italiæ partes contendentem, navigatione veloci intercurſo ſpatio maris haud longo, degreſſurum montibus apud Genuam obſervabat Liguriæ oppidum, ut cum eo, ſi copiam fors dediſſet, viarum aſperitate fatigato, decerneret in planitie. Conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fratrem ire monuit in Hiſpanias, ut Haſdrubalem exinde ſimiliter erupturum arceret. quæ Hannibal doctus a perfugis, ut erat expeditæ mentis & callidæ, Taurinis ducentibus accolis, per Tricaſtinos & oram Vocontiorum extremam, ad ſaltus Tricorios venit. Indeque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: exciſaque

rupe in immenſum elata, quam cremando vi magna flammarum acetoque infuſo diſſolvit, per Druentiam flumen gurgitibus vagis intutum, regiones occupavit Etruſcas. Hactenus ſuper Alpibus: nunc ad reſtantia veniamus.

XI. Temporibus priſcis cum laterent hæ partes, ut barbaræ, tripartitæ fuiſſe creduntur, in Celtas eoſdemque Gallos diviſæ, & Aquitanos, & Belgas, lingua, inſtitutis, legibuſque diſcrepantes. Et Gallos quidem, qui Celtæ ſunt, ab Aquitanis Garumna diſterminat flumen, a Pyrenæis oriens collibus, poſtque oppida multa tranſcurſa in oceano deliteſcens. A Belgis vero eandem gentem Matrona diſcernit & Sequana, amnes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdunenſem, poſt circumclauſum ambitu inſulari Pariſiorum caſtellum, Lutetiam nomine, conſociatim meantes protinus prope caſtra Conſtantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur eſſe fortiſſimi, ea propter, quod ab humaniore cultu longe diſcreti, nec adventitiis effeminati deliciis, diu cum tranſrhenanis certavere Germanis. Aquitani enim, ad quorum litora, ut proxima placidaque, merces adventitiæ convehuntur, moribus ad mollitiem lapſis, facile in ditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, jam inde uti crebritate bellorum urgenti ceſſere Julio dictatori, poteſtate in partes diviſa quatuor: quarum Narbonenſis una, Viennenſem intra ſe continebat, & Lugdunenſem: altera Aquitanis præerat univerſis: ſuperiorem & inferiorem Germaniam, Belgaſque

duæ juriſdictiones iiſdem rexere temporibus. At nunc numerantur provinciæ per omnem ambitum Galliarum: ſecunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, civitatibus amplis & copioſis. Dein prima Germania, ubi præter alia municipia Mogontiacus eſt, & Vangiones & Nemetæ, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Poſt has Belgica prima Mediomatricos prætendit, & Treviros domicilium principum clarum. Huic annexa ſecunda eſt Belgica, qua Ambiani ſunt, urbs inter alias eminens, & Catelauni & Remi. Apud Sequanos Biſontios videmus, & Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunenſem primam Lugdunus ornat, & Cabillonüs, & Senones, & Biturigæ, & mœnium Auguſtuduni magnitudo vetuſta. Secundam enim Lugdunenſem Rothomagi, & Turini, Mediolanum oſtendunt, & Tricaſſini: Alpes Grajæ & Pœninæ, exceptis obſcurioribus.... habent & Aventicum, deſertam quidem civitatem, ſed non ignobilem quondam, ut ædificia ſemiruta nunc quoque demonſtrant. Hae provinciæ urbeſque ſunt ſplendidæ Galliarum. In Aquitania, quæ Pirenæos montes & eam partem ſpectat oceani, quæ pertinet ad Hiſpanos, prima provincia eſt Aquitanica, amplitudine civitatum admodum culta: omiſſis aliis multis, Burdegala & Arverni excellunt, & Santones, & Pictavi. Novem populos Auſci commendant, & Vaſatæ. In Narbonenſi Eluſa & Narbona, & Toloſa principatum urbium tenent. Viennenſis civitatum exſultat decore multa-

rum, quibus potiores ſunt Vienna ipſa, & Arelate, & Valentia: quibus Maſſilia jungitur, cujus ſocietate & viribus in diſcriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romam. His prope Salluvii ſunt, & Nicæa, & Antipolis, inſulæque Stœchades. Et quoniam ad has partes opere contexto pervenimus, ſilere ſuper Rhodano, maximi nominis flumine, incongruum eſt, & abſurdum. A Pœninis Alpibus effuſiore copia fontium Rhodanus fluens, & proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi ſeſe ingurgitat nomine Lemanno, eamque intermeans, nuſquam aquis miſcetur externis: ſed altrinſecus ſummitates undæ præterlabens ſegnioris, quæritans exitus, viam ſibi impetu veloci molitur. Unde ſine jactura rerum per Sapaudiam fertur & Sequanos, longeque progreſſus, Viennenſem latere ſiniſtro perſtringit, dextro Lugdunenſem: & emenſus ſpatia flexuoſa, Ararim (quem Sauconnam appellant) inter Germaniam primam fluentem, ſuum in nomen aſciſcit: qui locus exordium eſt Galliarum. Exindeque non millenis paſſibus, ſed leugis itinera metiuntur. Hinc Rhodanus aquis advenis locupletior, vehit grandiſſimas naves, ventorum difflatu jactari ſæpius aſſuetas: finitiſque intervallis, quæ ei natura præſcripſit, ſpumeus Gallico mari concorporatur per patulum ſinum, quem vocant Ad Gradus, ab Arelate octavo decimo ferme lapide diſparatum. Sit ſatis de ſitu locorum: nunc figuras & mores hominum deſignabo.

XII. Celſioris ſtaturæ & candidi pæne Galli ſunt

omnes, & rutili, luminumque torvitate terribiles, avidi jurgiorum, & ſublatius inſoleſcentes. Nec enim eorum quemquam adhibita uxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maxime cum illa inflata cervice ſuffrendens, ponderanſque niveas ulnas & vaſtas, admixtis calcibus emittere cœperit pugnos, ut catapultas tortilibus nervis excuſſas. Metuendæ voces complurium & minaces, placatorum juxta & iraſcentium: terſi tamen pari diligentia cuncti & mundi: nec in tractibus illis, maximeque apud Aquitanos, poterit aliquis videri, vel femina, licet perquam pauper, ut alibi, fruſtis ſqualere pannorum. Ad militandum omnis ætas aptiſſima: & pari pectoris robore ſenex ad procinctum ducitur & adultus, gelu duratis artubus & labore aſſiduo, multa contemturus & formidanda: nec eorum aliquando quiſquam, ut in Italia, munus Martium pertimeſcens, pollicem ſibi præcidit, quos jocaliter murcos appellant. Vini avidum genus, affectans ad vini ſimilitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtuſis ebrietate continua ſenſibus, quam furoris voluntariam ſpeciem eſſe Catoniana ſententia definivit, raptantur diſcurſibus vagis: ut verum illud videatur, quod ait defendens Fonteium Tullius, *Gallos poſt hæc dilutius eſſe poturos*, quod illi venenum eſſe arbitrabantur. Hæ regiones, præcipue quæ confines Italicis, paulatim levi ſudore ſub imperium venere Romanum: primo tentatæ per Fulvium, deinde prœliis parvis quaſſatæ per Sextium, ad ultimum per Fabium Maxi-

mum domitæ, cui negotii plenus effectus, aſperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum. nam omnes Gallias, niſi qua paludibus inviæ fuere, ut Salluſtio docetur auctore, poſt decennalis belli mutuas clades ſubegit Cæſar, ſocietatique noſtræ fœderibus junxit æternis. Evectus ſum longius, ſed remeabo tandem ad cœpta.

XIII. Domitiano crudeli morte conſumto, Muſonianus ejus ſucceſſor Orientem prætoriani regebat poteſtate præfecti, facundia ſermonis utriuſque clarus: unde ſublimius, quam ſperabatur, eluxit. Conſtantinus enim cum limatius ſuperſtitionum quæreret ſectas, Manichæorum & ſimilium, nec interpres inveniretur idoneus, hunc ſibi commendatum ut ſufficientem elegit: quem officio functum perite, Muſonianum voluit appellari, ante Strategium dictitatum: & ex eo percurſis honorum gradibus multis, aſcendit ad præfecturam: prudens alia, tolerabiliſque provinciis, & mitis, & blandus; ſed ex qualibet occaſione, maximeque ex controverſis litibus, quod nefandum eſt, & in totum lucrandi aviditate ſordeſcens: ut inter alia multa evidenter apparuit in quæſtionibus agitatis ſuper morte Teophili Syriæ conſularis, proditione Cæſaris Galli, impetu plebis promiſcuæ diſcerpti: ubi damnatis pauperibus, quos, cum hæc agerentur, peregre conſtabat fuiſſe, auctores diri facinoris, exuti patrimoniis, abſoluti ſunt divites. Hunc Proſper adæquabat, pro magiſtro equitum, agente etiam tum in Galliis, militem regens, abjecte ignavus, &, ut ait Comicus, arte deſpecta furtorum

rapiens propalam. Queis concordantibus, mutuisque commercia viciſſim ſibi conciliando locupletatis, Perſici duces vicini fluminibus, rege in ultimis terrarum ſuarum terminis occupato, per prædatorios globos noſtra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Meſopotamiam confidentius incurſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obedientium exuvias occupatis.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVI.

Juliani Cæſaris laus. *C. I.* Julianus Cæſ. Alamannos adoritur, cædit, capit & fugat. *II.* Coloniam a Francis captam recipit, & pacem ibi cum Francorum regibus facit. *III.* Apud Senonas oppidum ab Alamannis obſidetur. *IV.* Juliani Cæſaris virtutes. *V.* Arbetio, vir conſularis accuſatur, & abſolvitur. *VI.* Julianus Cæſ. a præpoſito cubiculi ſui Eutherio apud imperatorem defenditur adverſus Marcellum: & laus Eutherii. *VII.* Delationes & calumniæ in caſtris Conſtantii Auguſti, & aulicorum rapacitas. *VIII.* Agitur de pace cum Perſis. *IX.* Conſtantii A. militaris ac velut triumphalis in urbem Romam adventus. *X.* Julianus Cæſ. Alamannos in inſulis Rheni, quo ſe & ſua receperant, aggreditur, & Tres Tabernas adverſus eos reparat. *XI.* Idem Alamannorum reges Galliam incubantes aggreditur, & barbaros apud Argentoratum acie fundit. *XII.*

I. HÆC per orbem Romanum fatorum ordine contexto verſante, Cæſar apud Viennam in collegium faſtorum a conſule octies Auguſto aſcitus, urgente genuino vigore, pugnarum fragores cædeſque barbaricas ſomniabat, colligere provinciæ fragmenta jam parans, ſi affuiſſet flatu tandem ſecundo. Quia igitur res magnæ, quas per Gallias vir-

tute felicitateque convexit, multis veterum factis fortibus præſtans, ſingula ſerie progrediente monſtrabo, inſtrumenta omnia mediocris ingenii, ſi ſuffecerint, commoturus. Quidquid autem narrabitur, quod non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra rerum abſolvit, documentis evidentibus fulta, ad laudativam pæne materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam vitæ melioris hunc juvenem a nobilibus cunis, aduſque ſpiritum comitata ſupremum. Namque incrementis velocibus ita domi foriſque colluxit, ut prudentia Veſpaſiani filius Titus alter æſtimaretur, bellorum glorioſis curſibus Trajani ſimillimus, clemens ut Antoninus, rectæ perfectæque rationis indagine congruens Marco, ad cujus æmulationem actus ſuos effingebat & mores. Et quoniam, ut Tulliana docet auctoritas, omnium magnarum artium ſicut arborum altitudo nos delectat, radices ſtirpeſque non item: ſic præclaræ hujus indolis rudimenta tunc multis obnubilantibus tegebantur, quæ anteferri geſtis ejus poſtea multis & miris hac ratione deberent, quod adoleſcens primævus, ut Erechtheus in ſeceſſu Minervæ nutritus, ex academiæ quietis umbraculis, non e militari tabernaculo, in pulverem Martium tractus, ſtrata Germania, pacatiſque rigentis Rheni meatibus, cruenta ſpirantium regum hic ſanguinem fudit, alibi manus catenis afflixit.

II. Agens itaque negotioſam hiemem apud oppidum ante dictum, inter rumores, qui volitabant aſſidui, comperit, Auguſtoduni civitatis antiquæ muros, ſpatioſi quidem ambitus, ſed carie vetuſtatis

invalidos, barbarorum impetu repentino inſeſſos, torpente præſentium militum manu, veteranos concurſatione pervigili defendiſſe : ut ſolet abrupta ſæpe diſcrimina ſalutis ultima deſperatio propulſare. Nihil itaque remittentibus curis, ancillari adulatione poſthabita, qua eum proximi ad amœnitatem flectebant & luxum, ſatis omnibus comparatis, VIII Kalend. Julias Auguſtodunum pervenit, velut dux diuturnus, viribus eminens & conſiliis, per diverſa palantes barbaros, ubi dediſſet ſors copiam, aggreſſurus. Habita itaque deliberatione, aſſiſtentibus locorum peritis, quodnam iter eligeretur ut tutum, multa ultro citroque dicebantur, aliis per Arbor..... quibuſdam per Sedelaucum & Coram iri debere firmantibus. Sed cum ſubſtererent quidam, Silvanum paulo ante magiſtrum peditum, per compendioſas vias, verum ſuſpectas, quia tenebris multis umbrantur, cum octo auxiliarium millibus ægre tranſiſſe, fidentius Cæſar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur. Et ne qua interveniret mora, adhibitis cataphractariis ſolis, & balliſtariis, parum ad tuendum rectorem idoneis, percurſo eodem itinere Autoſidorum pervenit. Ubi brevi, ſicut ſolebat, otio cum milite recreatus, ad Tricaſſinos tendebat : & barbaros in ſe catervatim ruentes, partim cum timeret ut ampliores, confertis lateribus obſervabat : alios occupatis habilibus locis decurſu facili proterens, nonnullos pavore traditos cepit : reſiduos, in curam celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi non valebat gravitate præpeditus

armorum, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiore jam ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus, per multa diſcrimina venerat Tricaſſas adeo inſperatus, ut eo portas pæne pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu, aditus urbis non ſine anxia panderentur cunctatione. Et paulíſper moratus, dum fatigato conſulit militi, civitatem Remos, nihil prolatandum exiſtimans, petit: ubi in unum congregatum exercitum vehentem...... juſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Urſicini ſucceſſor Marcellus, & ipſe Urſicinus, aduſque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. Poſt variatas itaque ſententias plures, cum placuiſſet per decem-pagos Alamannam aggredi plebem, denſatis agminibus tendebat illuc ſolito alacrior miles. Et quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat aſpectum, juvante locorum gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma cogentes adorti pæne deleſſent, ni ſubito concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet. Hinc & deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe ſine inſidiis putans, erat providus & cunctator: quod præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus & ſalutem. Audiens itaque, Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, Saliſonem, Nemetas, & Vangionas, & Mongontiacum civitates barbaros poſſidentes, territoria earum habitare: (nam ipſa oppida ut circumdata retiis buſta declinant) primam omnium Brocomagum occupavit: eique jam adventanti Germanorum manus pugnam intentans

occurrit. Cumque in bicornem figuram acie diviſa, collato pede res agi cœpiſſet, exitioque hoſtes urgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipſo prœlii fervore truncatis, reſidui diſceſſere celeritatis præſidio tecti.

III. Nullo itaque poſt hæc repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæſaris in Gallias adventum exciſam: per quos tractus nec civitas ulla viſitur, nec caſtellum, niſi quod apud Confluentes, locum ita cognominatum, ubi amnis Moſella confunditur Rheno, Rigomagum oppidum eſt, & una prope ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingreſſus, non ante motus eſt exinde, quam, Francorum regibus furore miteſcente perterritis, pacem firmaret reipublicæ interim profuturam, & urbem reciperet munitiſſimam. Quibus vincendi primitiis lætus, per Treveros hiematurus apud Senonas oppidum tunc opportunum abſceſſit. ubi bellorum inundantium molem humeris ſuis, quod dicitur, vehens, ſcindebatur in multiplices curas: ut milites, qui a ſolitis deſcivere præſidiis, reducerentur ad loca ſuſpecta, & conſpiratas gentes in noxam Romani nominis disjectaret, ac provideret, ne alimenta deeſſent exercitui per varia diſcurſuro.

IV. Hæc ſollicite perpenſantem hoſtilis aggreditur multitudo, oppidi capiundi ſpe in majus accenſa: idéo confidentes, quod ei nec Scutarios adeſſe, & quidem monentibus perfugis, didicerant, nec Gentiles, per municipia diſtributos, ut commodius veſcerentur. Cum autem . . * . . Clauſa ergo

urbe, murorum non integra parte firmata, ipſe cum armatis die noctuque inter propugnacula viſebatur & pinnas, ira exundante ſubfrendens, cum, erumpere ſæpe conatus, paucitate præſentis manus impediretur. Poſt triceſimum denique diem abiere barbari triſtes, inaniter ſtolideque cogitaſſe civitatis obſidium muſſitantes. At, quod indignitati rerum eſt aſſignandum, periclitanti Cæſari diſtulit ſuppetias ferre Marcellus magiſter equitum, agens in ſtationibus proximis: cum, etiamſi civitas abſque principe vexaretur, oppoſita multitudine malis obſidentibus expediri deberet. Hoc metu ſolutus efficaciſſimus Cæſar, providebat conſtanti ſollicitudine, ut militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet brevis, ad recreandas tamen ſufficiens vires: quamquam, ultima ſqualentes inopia, terræ ſæpe vaſtitate exigua quædam victui congrua aggerebant. Verum hoc quoque diligentia curatum pervigili, ubi ſub leniore ſpe proſperorum, ſublato animo ad exſequenda plurima conſurgebat.

V. Primum [illegible] difficile, temperantiam ita ſibi indixit, atque retinuit, tanquam adſtrictus ſumptuariis legibus viveret, quas ex rhetris Lycurgi, & axibus Romam tranſlatas diuque obſervatas, & ſeneſcentes paulatim, reparavit Sulla dictator: reputans ex prædictis Democriti, quod ambitioſam menſam fortunæ, parcam virtus apponit. Id enim etiam Tuſculanus Cato prudenter definiens, cui Cenſorii cognomentum caſtior vitæ indidit cultus, *Magna*, inquit, *cura cibi*, *magna virtutis incuria*. Denique cum legeret libellum aſſidue,

quem Conſtantius ut privignum ad ſtudia mittens, manu ſua conſcripſerat, prælicenter diſponens, quid in convivio Cæſaris impendi deberet, phaſianum, & vulvam, & ſumen exigi vetuit & inferri, munificis militis vili & fortuito cibo contentus. Hinc contingebat, ut noctes ad officia divideret tripertita, quietis, & publicæ rei, & Muſarum: quod factitaſſe Alexandrum legimus Magnum; ſed multo hic fortius. Ille namque, ænea concha ſuppoſita brachio extra cubile protento, pilam tenebat argenteam, ut cum nervorum vigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Julianus vero abſque inſtrumento, quoties voluit, evigilavit: & nocte dimidiata ſemper exſurgens, non e plumis vel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, & σισύρᾳ, quam vulgaris ſimplicitas ſiſurnam appellat, occulte Mercurio ſupplicabat, quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicæ prodidere doctrinæ: atque in tanto rerum defectu explorate reipublicæ munera curabat. Poſt quæ, ut ardua & ſeria, terminata, ad procudendum ingenium vertebatur: & incredibile quo quantoque ardore rerum principalium notitiam celſam indagans, & quaſi pabula quædam animo ad ſubliniora ſcandendi conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen cum hæc effecte pleneque colligeret, nec humiliora deſpexit, poeticam mediocriter, & rhetoricam, (ut oſtendit orationum epiſtolarumque ejus cum gravitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarumque rerum

hiſtoriam multiformem. Super his aderat Latine quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. Si itaque verum eſt, quod ſcriptores varii memorant, Cyrum regem, & Simonidem lyricum, & Hippiam Eleum ſophiſtarum acerrimum ideo valuiſſe memoria, quod epotis quibuſdam remediis id impetrarunt: credendum eſt, hunc etiam tum adultum totum memoriæ dolium, ſi uſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidem pudicitiæ virtutumque ſunt ſigna nocturna; Diebus vero quæ ornate dixerit & facete, quæve in apparatu, vel in ipſis egit congreſſibus prœliorum, aut in re civili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæque loco ſingula demonſtrabuntur. Cum exercere proludia diſciplinæ caſtrenſis philoſophus cogeretur, ut princeps, artemque modulatius incedendi per pyrrhicham concinentibus diſceret fiſtulis; vetus illud proverbium, *Clitellæ bovi impoſitæ ſunt, plane non eſt noſtrum onus*, Platonem crebro nominans exclamabat. Inductis quadam ſolemnitate agentibus in rebus in conſiſtorium, ut aurum acciperent; inter alios quidam ex eorum conſortio, non, ut moris eſt, expanſa chlamyde, ſed utraque manu cavata ſuſcepit. & Imperator: *Rapere*, inquit, *non accipere ſciunt Agentes in rebus.* Aditus a parentibus virginis raptæ, eum, qui violarat, convictum relegari decrevit. Hiſque indigna pati querentibus, quod non ſit morte mulctatus, reſponderat hactenus: *Incuſent jura clementiam: ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare ceteris decet.* Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, ut læſi, quos audiendos provinciarum

rectoribus commendabat: & reverſus, quid egerint ſinguli quærens, delictorum vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad ultimum exceptis victoriis, per quas cadentes ſæpe incolumi contumacia barbaros fudit, quod profuerit anhelantibus extrema penuria Gallis, hinc maxime claret, quod primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari: diſcedens vero ſeptenos tantum, munera univerſa complentes: ob quæ tanquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe, cum alacritate & tripudiis lætabantur. Denique id eum aduſque imperii finem & vitæ ſcimus utiliter obſervaſſe, ne per indulgentias, quas appellant, tributariæ rei concederet reliqua. Norat enim, hoc facto ſe aliquid locupletibus additurum, cum conſtet, ubique pauperes inter ipſa dictorum exordia ſolvere univerſa ſine laxamento compelli. Inter has tamen regendi moderandique vias, bonis principibus æmulandas, barbarica rabies exarſerat in majus. Utque beſtiæ cuſtodum negligentia raptu vivere ſolitæ, ne his quidem remotis appoſitiſque fortioribus abſceſſerunt, ſed tumeſcentes inedia, ſine reſpectu ſalutis, armenta vel greges incurſant: ita etiam illi, cunctis, quæ diripuere, conſumtis, fame urgente agebant aliquoties prædas: interdum, antequam contingerent aliquid, oppetebant.

VI. Hæc per eum annum ſpe dubia, eventu tamen ſecundo, per Gallias agebantur. In comitatu vero Auguſti circumlatrabat Arbetionem invidia, velut ſumma mox adepturum, decora cultus impe-

ratorii præſtruxiſſe: inſtabatque ei ſtrepens immania comes Veriſſimus nomine, arguens coram, quod a gregario ad magnum militiæ culmen evectus, hoc quoque non contentus ut parvo, locum appeteret principalem. Sed ſpecialiter eum inſectabatur Dorus quidam ex-medico ſcutariorum, quem nitentium rerum centurionem ſub Magnentio Romæ provectum, retulimus accuſaſſe Adelphium urbi præfectum, ut altiora cœptantem. Cumque res in inquiſitionem veniret, neceſſariiſque negotio tentis, objectorum probatio ſperaretur, tanquam per ſaturam ſubito cubiculariis ſuffragantibus, ut loquebatur pertinax rumor, & vinculis ſunt exutæ perſonæ, quæ ſtringebantur ut conſciæ, & Dorus evanuit, & Veriſſimus illico tacuit, velut aulæo depoſito ſcenæ.

VII. Iiſdem diebus allapſo rumore Conſtantius doctus, obſeſſo apud Senonas Cæſari auxilium non tuliſſe Marcellum, eum ſacramento ſolutum abire juſſit in larem: qui, tanquam injuria gravi perculſus, quædam in Julianum moliebatur, auribus Auguſti confiſus, in omne patentibus crimen. Ideoque cum diſcederet, Eutherius præpoſitus cubiculi mittitur ſtatim poſt, eum, ſi quid finxerit, convicturus. Verum ille hoc neſciens, mox venit Mediolanum, ſtrepens & tumultuans, ut erat vanidicus & amenti propior, admiſſus in conſiſtorium, Julianum ut procacem inſimulat: jamque ad evagandum altius, validiores ſibi pinnas aptare: ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentius, Eutherius, ut poſtulavit, inductus,

juſſuſque loqui, quod vellet, verecunde & modice docet, velari veritatem mendaciis. Magiſtro enim armorum (ut credebatur) ceſſante conſulto, induſtria vigili Cæſarem obſeſſum apud Senonas diu, barbaros repuliſſe: apparitoremque fidum auctori ſuo, quoad vixerit, fore, obligata cervice ſua ſpondebat. Res monuit ſuper hoc eodem Eutherio pauca ſubſerere, forſitan non credenda; ea re, quod ſi Numa Pompilius, vel Socrates bona quædam dicerent de ſpadone, dictiſque religionum adderent fidem, a veritate deſciviſſe arguerentur. Sed inter vepres roſæ naſcuntur, & inter feras nonnullæ miteſcunt. Itaque carptim ejus præcipua, quæ ſunt comperta, monſtrabo. Natus in Armenia ſanguine libero, captuſque a finitimis hoſtibus etiam tum parvulus, abſtractis geminis, Romanis mercatoribus venumdatus, ad palatium Conſtantini deducitur: ubi paulatim adoleſcens rationem recte vivendi ſollertiamque oſtendebat, literis, quantum tali fortunæ ſatis eſſe poterat, eruditus, cogitandi inveniendique dubia & ſcrupuloſa acumine nimio præſtans, immenſum quantum memoria vigens, beneſaciendi avidus, plenuſque juſti conſilii: quem ſi Conſtans Imperator olim ex adulto jamque maturum audiret honeſta ſuadentem & recta, nulla, vel venia certe digna peccaſſet. Is præpoſitus cubiculi etiam Julianum aliquoties corrigebat, Aſiaticis coalitum moribus, ideoque levem. Denique digreſſus ad otium, aſcituſque poſtea in palatium, ſemper ſobrius, & in primis conſtans, ita fidem continentiamque virtutes coluit amplas, ut nec prodidiſſe

aliquando arcanum, niſi tuendæ cauſa alienæ ſalutis, nec exarſiſſe cupidine plus habendi arceſſeretur, ut ceteri. Unde factum eſt, ut ſubinde Romam ſecedens, ibique fixo domicilio conſeneſcens, comitem circumferens conſcientiam bonam, colatur a cunctis ordinibus, & ametur; cum ſoleant id genus homines, poſt partas ex iniquitate divitias, latebras captare ſecretas, ut lucifugæ vitantes multitudinis læſæ conſpectus. Cui ſpadonum veterum hunc comparare debeam, antiquitatem replicando compluries invenire non potui. Fuerunt enim apud veteres, licet oppido pauci, fideles & frugi, ſed ob quædam vitia maculoſi: inter præcipua enim, quæ eorum quiſque ſtudio poſſederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propentior ad lædendum, vel diligentibus nimium blandus, aut potentiæ faſtu ſuperbior: ex omni latere autem ita peritum, neque legiſſe me, neque audiſſe confiteor, ætatis noſtræ teſtimonio locupleti confiſus. Verum ſi forte ſcrupuloſus quidam lector antiquitatum, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchum nobis opponat, hoc monitu recordetur, nihil ſuper eo relatum, præter id ſolum, quod in ſupremo diſcrimine glorioſe monſtravit. Ingenti prœlio ſuperatus a Romanis & Pompejo rex prædictus, fugienſque ad regna Colchorum, adultam filiam nomine Drypetinam vexatam aſperitate morborum in caſtello Synhorio huic Menophilo commiſſam reliquit: qui virginem omni remediorum ſolatio plene curatam patri tutiſſime ſervans, cum a Manlio Priſco Imperatoris legato munimentum, quo claudeba-

tur, obſideri cœpiſſet, defenſoreſque ejus deditionem meditari ſentiret: veritus, ne parentis opprobrio puella nobilis captiva ſupereſſet & violata, interfecta illa mox gladium in viſcera ſua compegit. Nunc redeam, unde diverti.

VIII. Superato, ut dixi, Marcello, reverſoque Serdicam, unde oriebatur, in caſtris Auguſti per ſimulationem tuendæ majeſtatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam ſi quis ſuper occentu ſoricis vel occurſu muſtelæ, vel ſimilis ſigni gratia conſuluiſſet quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem, (quod medicinæ quoque admittit auctoritas) reus, unde non poterat opinari, delatus, raptuſque in judicium, pœnaliter interibat. Per id tempus fer..........num, quendam nomine Danum, terrore tenus uxor rerum levium incuſarat; certum an incertum, inſontem Rufinus ſubſidebat, (quo indicante quædam cognita per Gaudentium agentem in rebus, conſularem Pannoniæ tunc Africanum, cum convivis retulimus interfectum) Apparitionis præfecturæ prætorianæ tum etiam princeps ob devotionem. Is ut loquebatur jactantius, verſabilem feminam poſt nefandum concubitum periculoſam in fraudem illexit: ſuaſitque conſarcinatis mendaciis, læſæ majeſtatis arceſſere maritum inſontem, & fingere, quod velamen purpureum a Diocletiani ſepulcro furatus, quibuſdam conſciis occultabat. Hiſque ad multorum exitium ita formatis, ipſe ſpe potiorum ad Imperatoris pervolat caſtra, excitaturus calumnias conſuetas. Reque comperta jube-

tur Mavortius tunc præfectus prætorio, vir ſublimis conſtantiæ, crimen acri inquiſitione ſpectare, juncto ad audiendi ſocietatem Urſulo largitionum comite, ſeveritatis itidem non improbandæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, cum nihil poſt tormenta multorum inveniretur, judiceſque hærerent ambigui: tandem veritas reſpiravit oppreſſa, & in abrupto neceſſitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur auctorem, nec adulterii fœditate ſuppreſſa: ſtatimque legibus contemplatis, prout poſcebant ordo & juſtitia, ambos ſententia damnavere letali. Quo cognito Conſtantius fremens, & tanquam vindicem ſalutis ſuæ lugens exſtinctum, miſſis equitibus citis, Urſulum redire ad comitatum minaciter juſſit. Et ille, ſpretis, qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingreſſuſque conſiſtorium, ore & pectore libero docuit geſta: hacque fiducia linguis adulatorum occluſis, & præfectum & ſe diſcrimine gravi ſubtraxit. Tunc illud apud Aquitanos evenit, quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum convivium rogatus & mundum, qualia ſunt in his regionibus plurima, cum vidiſſet linteorum toralium par, duos clavos ita latiſſimos, ut ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohærerent, menſamque operimentis paribus tectam: anteriorem chlamydis partem utraque manu vehens, intrinſecus ſtructuram omnem ut amictus adornaverat principales quærens, patrimonium dives evertit. Malignitate ſimili quidam agens in rebus in Hiſpania, ad cœnam itidem invitatus, cum inferentes veſpertina lumina pueros ex-

clamaſſe audiſſet ex uſu, *Vincamus perun* .... ſolemne interpretatus atrociter, delevit nobilem domum. Hæc taliaque ideo magis magiſque creſcebant, quod Conſtantius impendio timidus, ſemper ſe feriri ſperabat, ut Dionyſius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idem vitium & tonſtrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret læviganda: ædemque brevem, ubi cubitare ſueverat, alta circumdedit foſſa, eamque ponte ſolubili ſuperſtravit: cujus disjectos aſſeres & axiculos ſecum in ſomnum abiens transferebat, eoſdemque compaginabat lucis initio proceſſurus. Inflabant itidem has malorum civilium buccinas potentes in regia, ea re, ut damnatorum petita bona ſuis adcorporarent, eſſetque materia per vicinitates eorum late graſſandi. Namque ut documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Conſtantinus: ſed eos medullis provinciarum ſaginavit Conſtantius. Sub hoc enim ordinum ſingulorum auctores infinita cupidine divitiarum arſerunt, ſine juſtitiæ diſtinctione vel recti, inter ordinarios judices Rufinus primus præfectus prætorio: & inter militares equitum magiſter Arbetio, præpoſituſque cubiculi Euſebius, & .... anus quæſtor, & in urbe Anicii, quorum ad avorum æmulationem poſteritas tendens, ſatiari nunquam potuit cum poſſeſſione multo majore.

IX. At Perſæ in Oriente per furta & latrocinia potius, quam, ut ſolebant antea, per concurſatorias pugnas, hominum prædas agitabant & pecorum: quîs nonnunquam lucrabantur ut repentini;

aliquoties ſuperati multitudine militum amittebant; interdum nihil proſpicere prorſus, quod poterat rapi, permittebantur. Muſonianus tamen præfectus prætorio, multis, ut ante diximus, bonis artibus eruditus, ſed venalis, & flecti a veritate pecunia facilis, per emiſſarios quoſdam fallendi perſtringendique gnaros, Perſarum ſciſcitabatur conſilia, aſſumto in deliberationes hujuſmodi Caſſiano Meſopotamiæ duce, ſtipendiis & diſcriminibus indurato diverſis. Qui cum fide concinente ſpeculatorum aperte cognoſcerent, Saporem in extremis regni limitibus ſuorum ſanguine fuſo multiplici ægre propulſare gentes infeſtas; Tamſaporem ducem parti noſtræ contiguum, occultis per ignotos milites tentavere colloquiis, ut, ſi copiam fors dediſſet, ſuaderet regi per literas pacem tandem aliquando cum principe Romano firmare, ut hoc facto latere ab omni ſecurus, perduelles advolaret aſſiduos. Paruit Tamſapor, hiſque fretus refert ad regem, quod bellis acerrimis Conſtantius implicatus, pacem poſtulat precativam. Dumque ad Chionitas & Euſenos hæc ſcripta mittuntur, in quorum confiniis agebat hiemem Sapor, tempus interſtitit longum.

X. Hæc dum per Eoas partes & Gallias pro captu temporum diſponuntur, Conſtantius tanquam recluſo Jani templo, ſtratiſque hoſtibus cunctis, Romam viſere geſtiebat, poſt Magnentii exitium abſque nomine ex ſanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem ullam bella cientem per ſe ſuperavit, aut victam fortitudine ſuorum comperit du-

cum, vel addidit quædam imperio, aut uſquam in neceſſitatibus ſummis primus, vel inter primos eſt viſus: ſed ut pompam nimis extentam, rigentiaque auro vexilla, & pulchritudinem ſtipatorum oſtenderet agenti tranquillius populo, hæc vel ſimile quidquam videre nec ſperanti unquam, nec optanti: ignorans fortaſſe, quoſdam veterum principum in pace quidem lictoribus fuiſſe contentos: ubi vero prœliorum ardor nihil perpeti poterat ſegne, alium anhelante rabido flatu ventorum lenunculo ſe commiſiſſe piſcantis, alium ad Deciorum exempla voviſſe pro republica ſpiritum, alium hoſtilia caſtra per ſemetipſum cum militibus infimis exploraſſe: diverſos denique actibus inclaruiſſe magnificis, ut glorioſas ſuas res poſteritati celebri memoria commendarent. Ut igitur multa quæque conſumta ſunt in apparatu....... ſecunda Orfiti præfectura, tranſcurſo Ocriculo, elatus honoribus magnis, ſtipatuſque agminibus formidandis, tanquam acie ducebatur inſtructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Cumque urbi propinquaret, ſenatus officia, reverendaſque patriciæ ſtirpis effigies ore ſereno contemplans, non ut Cineas ille Pyrrhi legatus in unum coactam multitudinem regum, ſed aſylum mundi totius adeſſe exiſtimabat. Unde cum ſe vertiſſet ad plebem, ſtupebat, qua celeritate omne, quod ubique eſt, hominum genus confluxerit Romam: & tanquam Euphratem armorum ſpecie territurus aut Rhenum, altrinſecus præeuntibus ſignis, inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidum variorum: quo mican-

te, lux quædam miſceri videbatur alterna. Eumque poſt antegreſſos multiplices alios, purpureis ſubteminibus texti circumdedere dracones, haſtarum aureis gemmatiſque ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflabiles, & ideo velut ira perciti ſibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum. Et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus; ſparſique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Perſæ, thoracum muniti tegminibus, & limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti; ut quocunque artus neceſſitas commoviſſet, veſtitus congrueret junctura cohærenter aptata. Auguſtus itaque fauſtis vocibus appellatus, montium litorumque intonante fragore cohorruit, talem ſe tamque immobilem, qualis in provinciis ſuis viſebatur, oſtendens. Nam & corpus perhumile curvabat portas ingrediens celſas, & velut collo munito rectam aciem luminum tendens, nec dextra vultum, nec læva flectebat; tanquam figmentum hominis: non cum rota concuteret nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens vel fricans, manumve agitans viſus eſt unquam. Quæ licet affectabat, erant tamen hæc & alia quædam in citeriore vita patientiæ non mediocris indicia, ut exiſtimari dabatur, uni illi conceſſæ. Quod autem per omne tempus imperii, nec in conſeſſum vehiculi quemquam ſuſcepit, nec in trabea ſocium privatum aſcivit, ut fecere principes con-

ſecrati, & ſimilia multa, quæ elatus in arduum ſupercilium tanquam leges æquiſſimas obſervavit, prætereo, memor, ea me retuliſſe, cum incidiſſent. Proinde Romam ingreſſus, imperii virtutumque omnium larem, cum veniſſet ad Roſtra, perſpectiſſimum priſcæ potentiæ forum obſtupuit: perque omne latus, quo ſe oculi contuliſſent, miraculorum denſitate præſtrictus, allocutus nobilitatem in curia, populumque e tribunali, in palatium receptus favore multiplici, lætitia fruebatur optata: & ſæpe cum equeſtres ederet ludos, dicacitate plebis oblectabatur, nec ſuperbæ, nec a libertate coalita deſciſcentis, reverenter modum ipſe quoque debitum ſervans. Non enim, ut per civitates alias, ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur: ſed, ut mos eſt, variis caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem montium culmina, per acclivitates planitiemque poſita urbis membra colluſtrans & ſuburbana, quidquid viderat primum, id eminere inter alia cuncta ſperabat: Jovis Tarpei delubra, quantum terrenis divina præcellunt: lavacra in modum provinciarum exſtructa: amphitheatri molem ſolidatam lapidis Tiburtini compage, ad cujus ſummitatem ægre viſio humana conſcendit: Pantheum, velut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornicatam; elatoſque vertices, qui ſcanſili ſuggeſtu conſurgunt, priorum principum imitamenta portantes, & Urbis templum, forumque Pacis, & Pompeji theatrum, & odeum, & ſtadium, aliaque inter hæc decora urbis æternæ. Verum cum ad Trajani forum veniſſet, ſingularem ſub omni cœlo ſtructuram, ut

opinamur, etiam numinum aſſenſione mirabilem, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu ineffabiles, nec rurſus mortalibus appetendos. Omni itaque ſpe hujuſmodi quidpiam conandi depulſa, Trajani equum ſolum locatum in atrii medio, qui ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, & poſſe. Cui prope adſtans regalis Hormiſda, cujus e Perſide diſceſſum ſupra monſtravimus, reſpondit geſtu gentili: *Ante*, inquit, *Imperator, ſtabulum tale condi jubeto, ſi vales: equus, quem fabricare diſponis, ita late ſuccedat, ut iſte, quem videmus.* Is ipſe interrogatus, quid de Roma ſentiret, *id tantum ſibi placuiſſe*, ajebat, *quod didiciſſet, ibi quoque homines mori.* Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, Imperator de fama querebatur, ut invalida vel maligna, quod augens omnia ſemper in majus, erga hæc explicanda, quæ Romæ ſunt, obſoleſcit: deliberanſque diu, quid ageret, urbis addere ſtatuit ornamentis, ut in proximo circo erigeret obeliſcum, cujus originem formamque loco competenti monſtrabo. Inter hæc Helenæ ſorori Conſtantii, Juliani conjugi Cæſaris, Romam affectionis ſpecie ductæ, regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa, quoad vixerat, ſterilis: quæſitumque venenum bibere per fraudem illexit, ut, quotieſcunque concepiſſet, immaturum abjiceret partum. Nam & pridem in Galliis, cum marem genuiſſet infantem, hoc perierat dolo, quod obſtetrix, corrupta mercede, mox natum præſecto pluſquam convenerat umbilico necavit: tanta tamque diligens opera navabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles appa-

reret. Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutius Imperator, ut otio puriore frueretur & voluptate, aſſiduis nuntiis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rætias incurſare, Quadoſque Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi peritiſſimum genus, ſuperiorem Mœſiam & ſecundam populari Pannoniam: quibus percitus, triceſimo poſtquam ingreſſus eſt die, IV Kalend. Junias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinavit. Unde miſſo in locum Marcelli Severo, bellorum uſu & maturitate firmato, Urſicinum ad ſe venire præcepit. Et ille, literis gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus ſociis: libratiſque diu ſuper pace conſiliis, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in Orientem cum magiſterii remittitur poteſtate: provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu majoribus, adoleſcentes eum ſequi jubemur, quidquid pro republica mandaverit impleturi.

XI. At Cæſar, exacta apud Senonas hieme turbulenta, Auguſto novies, ſeque iterum Coſs. Germanicis undique circumfrementibus minis, ſecundis ominibus motus, Remos properavit, alacrior magiſque lætus, quod exercitum regebat Severus, nec diſcors, nec arrogans, ſed longa militiæ frugalitate compertus, & eum recta præeuntem ſecuturus, ut ductorem morigerus miles. Parte alia Barbatio poſt Silvani interitum promotus ad peditum magiſterium, ex Italia juſſu principis cum XXV millibus armatorum Rauracos venit. cogitatum eſt enim, ſolliciteque præſtructum, ut ſævientes ultra ſolitum

opinamur, etiam numinum aſſenſione mirabilem, hærebat attonitus, per giganteos contextus circumferens mentem, nec relatu ineffabiles, nec rurſus mortalibus appetendos. Omni itaque ſpe hujuſmodi quidpiam conandi depulſa, Trajani equum ſolum locatum in atrii medio, qui ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, & poſſe. Cui prope adſtans regalis Hormiſda, cujus e Perſide diſceſſum ſupra monſtravimus, reſpondit geſtu gentili: *Ante*, inquit, *Imperator, ſtabulum tale condi jubeto, ſi vales: equus, quem fabricare diſponis, ita late ſuccedat, ut iſte, quem videmus*. Is ipſe interrogatus, quid de Roma ſentiret, *id tantum ſibi placuiſſe*, ajebat, *quod didiciſſet, ibi quoque homines mori*. Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo, Imperator de fama querebatur, ut invalida vel maligna, quod augens omnia ſemper in majus, erga hæc explicanda, quæ Romæ ſunt, obſoleſcit: deliberanſque diu, quid ageret, urbis addere ſtatuit ornamentis, ut in proximo circo erigeret obeliſcum, cujus originem formamque loco competenti monſtrabo. Inter hæc Helenæ ſorori Conſtantii, Juliani conjugi Cæſaris, Romam affectionis ſpecie ductæ, regina tunc inſidiabatur Euſebia, ipſa, quoad vixerat, ſterilis: quæſitumque venenum bibere per fraudem illexit, ut, quotieſcunque concepiſſet, immaturum abjiceret partum. Nam & pridem in Galliis, cum marem genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo, quod obſtetrix, corrupta mercede, mox natum præſecto pluſquam convenerat umbilico necavit: tanta tamque diligens opera navabatur, ne fortiſſimi viri ſoboles appa-

reret. Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutius Imperator, ut otio puriore frueretur & voluptate, aſſiduis nuntiis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rætias incurſare, Quadoſque Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi peritiſſimum genus, ſuperiorem Mœſiam & ſecundam populari Pannoniam : quibus percitus, triceſimo poſtquam ingreſſus eſt die, IV Kalend. Junias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinavit. Unde miſſo in locum Marcelli Severo, bellorum uſu & maturitate firmato, Urſicinum ad ſe venire præcepit. Et ille, literis gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus ſociis : libratiſque diu ſuper pace conſiliis, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in Orientem cum magiſterii remittitur poteſtate : provectis e conſortio noſtro ad regendos milites natu majoribus, adoleſcentes eum ſequi jubemur, quidquid pro republica mandaverit impleturi.

XI. At Cæſar, exacta apud Senonas hieme turbulenta, Auguſto novies, ſeque iterum Coss. Germanicis undique circumfrementibus minis, ſecundis ominibus motus, Remos properavit, alacrior magiſque lætus, quod exercitum regebat Severus, nec diſcors, nec arrogans, ſed longa militiæ frugalitate compertus, & eum recta præeuntem ſecuturus, ut ductorem morigerus miles. Parte alia Barbatio poſt Silvani interitum promotus ad peditum magiſterium, ex Italia juſſu principis cum XXV millibus armatorum Rauracos venit. cogitatum eſt enim, ſolliciteque præſtructum, ut ſævientes ultra ſolitum

Alamanni, vagenteſque fuſius, multitudine geminata noſtrorum, forcipis ſpecie truſi in anguſtias cæderentur. Dum hæc tamen rite diſpoſita celerantur, læti barbari ad tempeſtiva furta ſollertes, inter utrumque exercitus caſtra occulte tranſgreſſi, invaſere Lugdunum incautam: eamque populatam niſu valido concremaſſent, ni clauſis aditibus repercuſſi, quidquid extra oppidum potuit inveniri, vaſtaſſent. Qua clade cognita, agili ſtudio Cæſar miſſis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, tria obſervavit itinera, ſciens, per ea erupturos procul dubio graſſatores: nec conatus irritus fuit. Cunctis enim, qui per eos tramites exiere, truncatis, receptaque præda omni intacta, hi ſoli innoxii abſoluti ſunt, qui per vallum Barbationis tranſiere ſecuri: ideo labi permiſſi, quod Bainobaudes tribunus & Valentinianus poſtea Imperator, cum equeſtribus turmis, quas regebant, ad exſequendum id ordinati, a Cella tribuno ſcutariorum, qui Barbationi ſociatus venerat ad procinctum, iter obſervare ſunt vetiti, unde redituros didicere Germanos. Quo non contentus magiſter peditum ignavus, & gloriarum Juliani pervicax obtrectator, ſciens, ſe id contra utilitatem Romanam juſſiſſe (hoc enim cum argueretur, Cella confeſſus eſt) relatione fefellit Conſtantium: finxitque hos eoſdem tribunos ad ſollicitandos milites, quos duxerat, per ſpeciem veniſſe negotii publici: qua cauſa, abrogata poteſtate ad lares rediere privati. Iiſdem diebus exercituum adventu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias, & ſuapte natura clivoſas concædi-

bus clauſere ſollerter, arboribus immenſi roboris cæſis: alii occupatis inſulis, ſparſis crebro per flumen Rhenum, ululantes lugubre conviciis & Romanos inceſſebant & Cæſarem: qui graviore motu animi percitus, ad corripiendos aliquos, ſeptem a Barbatione petierat naves, ex his, quas velut tranſiturus amnem, ad compaginandos paraverat pontes: qui, ne quid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recens captorum, æſtate jam torrida fluvium vado poſſe tranſiri, hortatus auxiliares velites cum Bainobaude Cornutorum tribuno miſit, facinus memorabile, ſi juviſſet fors, patraturos: qui nunc incedendo per brevia, aliquoties ſcutis in modum alveorum ſuppoſitis, nando ad inſulam venere propinquam: egreſſique promiſcue virile & muliebre ſecus, ſine ætatis ullo diſcrimine, trucidabant ut pecudes: nactique vacuas lintres, per eas licet vacillantes evecti, hujuſmodi loca plurima perruperunt: &, ubi cædendi ſatietas cepit, opimitate prædarum onuſti, cujus partem vi fluminis amiſerunt, rediere omnes incolumes. Hocque comperto reſidui Germani, ut infido præſidio inſularum relicto, ad ulteriora neceſſitudines & fruges opeſque barbaricas contulerunt. Converſus hinc Julianus ad reparandas Tres-tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obſtinatione ſubverſum hoſtili (quo ædificato conſtabat, ad intima Galliarum, ut conſueverant, adire Germanos arceri) & opus ſpe celerius conſummavit, & victum defenſoribus ibi locandis ex barbaricis meſſibus, non ſine diſcriminis metu col-

lectum militis manu, condidit in uſus anni totius. Nec tamen hoc ſolo contentus, ſibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentius enim bellatores inſito dextris propriis utebantur, admodum indignati, quoniam ex commeatu, qui eis recens advectus eſt, ideo nihil ſumere potuerunt, quod partem ejus Barbatio, cum tranſiret juxta, ſuperbe præſumſit: reſiduum, quod ſuperfuit, congeſtum in acervum exuſſit: quæ utrum ut vanus gerebat & demens, an mandatu principis confidenter nefanda multi tentabant, uſque in id temporis latuit. Illud tamen rumore tenus ubique jactabatur, quod Julianus non levaturus incommoda Galliarum electus eſt, ſed ut poſſit per bella deleri ſæviſſima: rudis etiam tum, ut exiſtimabatur, ac ne ſonitum quidem duraturus armorum. Dum caſtrorum opera mature conſurgunt, militiſque pars ſtationes prætendit agrarias, alias frumenta inſidiarum metu colligit caute: multitudo barbarica rumorem nimia velocitate præverſa, Barbationem cum exercitu, quem regebat (ut prædictum eſt) Gallico vallo diſcretum, impetu repentino aggreſſa, ſequenſque fugientes aduſque Rauracos, & ultra, quoad potuit, rapta ſarcinarum & jumentorum cum calonibus parte maxima, redit ad ſuos. Et ille, tanquam expeditione eventu proſpero terminata, milite diſperſo per ſtationes hibernas, ad comitatum Imperatoris revertit, crimen compoſiturus in Cæſarem, ut ſolebat.

XII. Quo diſpalato fœdo terrore, Alamannorum reges Chnodomarius & Veſtralpus, Urius quin etiam & Urſicinus cum Serapione & Suomario &

Hortario, in unum robore virium ſuarum omni collecto, conſedere prope urbem Argentoratum, extrema metuentem Cæſarem arbitrati retroceſſiſſe, cum ille tum etiam perficiendi munimenti ſtudio ſtringeretur. Erexit autem confidentiam caput altius attollentium ſcutarius perfuga: qui, commiſſi criminis metuens pœnam, tranſgreſſus ad eos poſt ducis fugati diſceſſum, armatorum tredecim millia tantum remanſiſſe cum Juliano docebat: is enim numerus eum ſequebatur, barbara feritate certaminum rabiem undique concitante. Cujus aſſeveratione, eadem ſubinde replicantis, ad majora ſtimulati fiducia, miſſis legatis ſatis pro imperio Cæſari mandaverunt, ut terris abſcederet virtute ſibi quæſitis & ferro. qui, ignarus pavendi, nec ira nec dolore perculſus, ſed faſtus barbaricos ridens, detentis legatis aduſque perfectum opus caſtrorum, in eodem gradu conſtantiæ ſtetit immobilis. Agitabat autem miſcebatque omnia ſine modo, ubique ſeſe diffunditans, & princeps audendi periculoſa rex Chnodomarius, ardua ſubrigens ſupercilia, ut ſæpe ſecundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæſarem ſuperavit æquo Marte congreſſus, & civitates erutas multas vaſtavit & opulentas, licentiuſque diu, nullo refragante, Gallias perſultavit. Ad cujus roborandam fiduciam recens quoque fuga ducis acceſſit, numero præſtantis & viribus. Alamanni enim, ſcutorum inſignia contuentes, norant eos milites permiſiſſe paucis ſuorum latronibus terram, quorum metu aliquoties cum gradum conferrent, amiſſis pluribus abiere diſperſi. quæ

ingreſſo, nec reſiſtere auſi, nec apparere, pacem impetraverunt ſuppliciter obſecrantes. Sed nullus mutatam rationem temporis advertebat, quod tunc tripertito exitio premebantur: Imperatore urgente per Rætias, Cæſare proximo nuſquam elabi permittente, finitimis, quos hoſtes fecere diſcordiæ, modo non occipitia conculcantibus hinc indeque cinctorum. Poſtea vero pace data, diſceſſerat Imperator: &, ſedata jurgiorum materia, vincinæ gentes jam concordabant: & turpiſſimus ducis Romani digreſſus ferociam natura conceptam auxit in majus. Alio itidem modo res eſt aggravata Romana ex negotio tali. Regii duo fratres vinculo pacis adſtricti, quam anno præterito impetraverant a Conſtantio, nec tumultuare, nec commoveri ſunt auſi. Sed paulo poſtea uno ex his Gundomado, qui potior erat fideique firmioris, per inſidias interemto, omnis ejus populus cum noſtris hoſtibus conſpiravit: & confeſtim Vadomarii plebs, ut aſſerebat, agminibus bella cientium barbarorum ſeſe conjunxit. Cunctis igitur ſummis infimiſque approbantibus tunc opportune congrediendum, nec de rigore animorum quidquam remittentibus, exclamavit ſubito ſignifer: *Perge, feliciſſime omnium Cæſar, quo te fortuna proſperior ducit: tandem per te virtutem & conſilia militare ſentimus. I prævius, ut fauſtus anteſignanus & fortis: experieris, quid miles ſub conſpectu bellicoſi ductoris, teſtiſque individui gerendorum, modo aſſit ſuperum numen, iis rebus efficiet excitatus.* His auditis, cum nullæ laxarentur induciæ, promotus exercitus prope collem adve-

nit molliter editum, opertum ſegetibus jam maturis, a ſuperciliis Rheni haud longo intervallo diſtantem: e cujus ſummitate ſpeculatores hoſtium tres equites exciti, ſubito nuntiaturi Romanum exercitum adventare, feſtinarunt ad ſuos: unus vero pedes, qui ſequi non potuit, captus agilitate noſtrorum indicavit, per triduum & trinoctium flumen tranſiſſe Germanos. Quos cum jam prope denſantes ſemet in cuneos noſtrorum conſpexere ductores, ſteterunt veſtigiis fixis, antepilanis haſtatiſque & ordinum primis velut inſolubili muro fundatis: & pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Cumque ita, ut antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem a dextro latere ſibi vidiſſent oppoſitum, quidquid apud eos per equeſtres copias præpollebat, in lævo cornu locavere confertum. Iiſdemque ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores & leves, profecto ratione tuta poſcente. Norant enim, licet prudentem ex equo bellatorem, cum clibanario noſtro congreſſum, frena retinentem & ſcutum, haſta una manu vibrata, tegminibus ferreis abſcondito bellatori nocere non poſſe: peditem vero inter ipſos diſcriminum vertices, cum nihil caveri ſolet præter id, quod occurrit, humi occulte reptantem, latere forato jumenti, incautum rectorem præcipitem agere, levi negotio trucidandum. Hoc itaque diſpoſito, dextrum ſui latus ſtruxere clandeſtinis inſidiis & obſcuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & ſævos Chnodomarius & Serapio, poteſtate excelſiores ante alios reges. Et Chnodomarius quidem, nefarius belli totius in-

centor, cujus vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu ſiniſtrum audax & fidens ingenti robore lacertorum, ubi ardor prœlii ſperabatur immanis, equo ſpumante ſublimior, erectus in jaculum formidandæ vaſtitatis, armorumque nitore conſpicuus, antea ſtrenuus & miles, & utilis præter ceteros ductor. Latus vero dextrum Serapio agebat, etiamtum adultæ lanuginis juvenis, efficacia præcurrens ætatem, Mederichi fratris Chnodomarii filius, hominis, quoad vixerat, perfidiſſimi; ideo ſic appellatus, quod pater ejus diu obſidatus pignore tentus in Galliis, doctuſque Græca quædam arcana, hunc filium ſuum, Agenarichum genitali vocabulo dictitatum, ad Serapionis tranſtulit nomen. Hos ſequebantur poteſtate proximi reges numero quinque, regaleſque decem, & optimatum ſeries magna, armatorumque millia triginta & quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto viciſſitudinis reddendæ quæſita. Jamque torvum concrepantibus tubis, Severus dux Rom. aciem dirigens lævam, cum prope foſſas armatorum refertas veniſſet, unde diſpoſitum erat, ut abditi repente exorti cuncta turbarent, ſtetit impavidus: ſuſpectiorque de obſcuris, nec referre gradum, nec ulterius ire tentavit. Quo viſo, animoſus contra labores maximos Cæſar, ducentis equitibus ſeptus, ut ardor negotii flagitabat, agmina peditum impetu veloci diſcurrens verbis hortabatur. Et cum alloqui pariter omnes, nec longitudo ſpatiorum extenta, nec in unum coactæ multitudinis permitteret crebritas (& alioquin vi-

tabat gravioris invidiæ pondus, ne videretur id affectaſſe, quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat) cautior ſui, hoſtium tela prætervolans, his & ſimilibus notos pariter & ignotos ad faciendum fortiter accendebat: *Advenit, o ſocii, juſtum pugnandi jam tempus, olim exoptatum mihi vobiſcum: quod antehac arceſſentes, arma inquietis motibus poſcebatis.* Item cum ad alios poſtſignanos in acie locatos extrema veniſſet: *En*, inquit, *commilitones, diu ſperatus præſto eſt dies, compellens nos omnes elutis priſtinis maculis Romanæ majeſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari, quos rabies & immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coegit occurrere, noſtris viribus opprimendos.* Alios itidem bellandi uſu diutino callentes aptius ordinans, his exhortationibus adjuvabat: *Exſurgamus, viri fortes; propellamus fortitudine congrua illiſa noſtris partibus probra: quæ contemplans, Cæſaris nomen cunctando ſuſcepi.* Quoſcunque autem pugnæ ſignum inconſulte poſcentes, rupturoſque imperium irrequietis motibus prævideret: *Quæſo*, inquit, *ne hoſtes vertendos in fugam ſequentes avidius, futuræ victoriæ gloriam violetis, neu quis ante neceſſitatem ultimam cedat. Nam fugituros procul dubio deſeram: hoſtium terga cæſuris adero indiſcretus, ſi hoc penſatione moderata fiat & cauta.* Hæc aliaque in eundem modum ſæpius replicando, majorem exercitus partem primæ barbarorum oppoſuit fronti: & ſubito Alamannorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus eſt, unanimi conſpiratione vociferantium, relictis equis ſecum oportere verſari regales: ne, ſi quid contigiſſet ad-

verſum, deſerta miſerabili plebe facilem diſcedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chnodomarius jumento ſtatim deſiluit, & ſecuti eum reſidui idem facere nihil morati: nec enim eorum quiſquam ambigebat partem ſuam fore victricem. Dato igitur ahenatorum accentu ſolemniter ſigno, ad pugnandum utrinque magnis concurſum eſt viribus. Propilabantur miſſilia, & properantes cito quam conſiderato curſu Germani, telaque dextris explicantes, involavere noſtrorum equitum turmas, frendentes immania: eorumque ultra ſolitum ſævientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam ex oculis furor: quos contra pertinax miles ſcutorum obicibus vertices tegens, ejectanſque gladios, vel tela concriſpans mortem minitantia perterrebat. Cumque in ipſo prœliorum articulo eques ſe fortiter conturmaret, & muniret latera ſua firmius pedes, frontem arctiſſimis conſerens parmis, erigebantur craſſi pulveris nubes, variique fuere diſcurſus, nunc reſiſtentibus, nunc cedentibus noſtris: & obniſi genibus quidam barbari peritiſſimi bellatores hoſtem propellere laborabant: ſed deſtinatione nimia dexteræ dexteris miſcebantur, & umbo trudebat umbonem: cœlumque exſultantium cadentiumque reſonabat a vocibus magnis: & cum cornu ſiniſtrum altius gradiens, urgentium tot agmina Germanorum vi nimia pepuliſſet, iretque in barbaros fremens, equites noſtri cornu tenentes dextrum, præter ſpem incondite diſceſſerunt: dumque primi fugientium poſtremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prœlio gradum.

Hoc autem exinde acciderat, quod, dum ordinum reſtituitur ſeries, cataphracti equites, viſo rectore ſuo leviter vulnerato, & conſorte quodam per cervicem equi labentis pondere armorum oppreſſo, dilapſi, qua quiſque poterat, peditesque calcando cuncta turbaſſent, ni conferti illi ſibique viciſſim inniſi ſtetiſſent immobiles. Igitur cum equites, nihil præter fugæ circumſpectantes præſidia, vidiſſet longius Cæſar, concito equo eos velut repagulum quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum Draconis, ſummitati haſtæ longioris aptatum, velut ſenectutis pandentis exuvias, ſtetit unius turmæ tribunus, & pallore timoreque perculſus, ad aciem integrandam recurrit. Utque in rebus amat fieri dubiis, eoſdem lenius increpans Cæſar, *Quo*, inquit, *cedimus, viri fortiſſimi? an ignoratis fugam, quæ ſalutem nunquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicare? redeamus ad noſtros, ſaltem gloriæ futuri participes, ſi eos pro republica dimicantes non relinquimus inconſulte.* Hæc reverenter dicendo, reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus ſalva differentia veterem Sullam: qui, cum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prœlio fatigabatur ardenti, relictus a militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum; raptoque & conjecto vexillo in partem hoſtilem, *Ite*, dixerat, *ſocii periculorum electi, & ſciſcitantibus ubi relictus ſim Imperator, reſpondete nihil fallentes, ſolus in Bœotia pro omnibus nobis cum diſpendio ſanguinis ſui decernens.* Proinde Alamanni, pulſis disjectiſque equitibus noſtris, primam aciem

peditum inceſſerunt, eam abjecta reſiſtendi animoſitate pulſuri. Sed poſtquam cominus ventum eſt, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Braccati, uſu prœliorum diuturno firmati, eos jam geſtu terrentes, barritum civere vel maximum: qui clamor ipſo fervore certaminum a tenui ſuſurro exoriens, paulatimque adoleſcens, ritu extollitur fluctuum cautibus illiſorum: jaculorum deinde ſtridentium crebritate hinc inde convolante, pulvis æquali motu aſſurgens, & proſpectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. Sed violentia iraque incompoſiti barbari in modum exarſere flammarum, nexamque ſcutorum compagem, quæ noſtros in modum teſtudinis tuebatur, ſcindebant ictibus gladiorum aſſiduis. Quo cognito, opitulatum conturmalibus ſuis celeri curſu Batavi venere cum regibus (formidabilis manus, extremæ neceſſitatis articulo circumventos, ſi juviſſet fors, ereptura) torvumque canentibus claſſicis, adultis viribus certabatur. Verum Alamanni, bellum acriter ineuntes, altius anhelabant, velut quodam furoris affectu oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen verutaque miſſilia non ceſſabant, ferratæque arundines fundebantur: quamquam etiam cominus mucro feriebat contra mucronem, & loricæ gladiis findebantur, & vulnerati, nondum effuſo cruore, ad audendum exertius conſurgebant. Pares enim quodammodo coivere cum paribus, Alamanni robuſti & celſiores; milites uſu nimio dociles: illi feri & turbidi; hi quieti & cauti: animis iſti fidentes; grandiſſimis illi corporibus freti. Reſurgebat

tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Romanus: laſſatiſque impreſſus genibus, lævum reflectens poplitem barbarus ſubſidebat, hoſtem ultro laceſſens: quod indicium eſt obſtinationis extremæ. Exſiluit itaque ſubito ardens optimatium globus, inter quos decernebant & reges, &, ſequente vulgo, ante alios agmina noſtrorum irrupit, & iter ſibi aperiendo aduſque primanorum legionem pervenit, locatam in medio, (quæ confirmatio Caſtra prætoria dictitatur) ubi denſior & ordinibus frequens miles, inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, prœlium majore ſpiritu repetivit: & vulneribus declinandis intentus, ſeque in modum mirmillonis operiens, hoſtium latera, quæ nudabat ira flagrantior, diſtrictis gladiis perforabat. At illi prodigere vitam pro victoria contendentes, tentabant agminis noſtri laxare compagem. Sed continuata ſerie peremtorum, quos Romanus jam fidentior ſtravit, ſuccedebant barbari ſuperſtites interfectis: auditoque occumbentium gemitu crebro, pavore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot ærumnis, & ad ſolam deinceps ſtrenui fugam, per diverſos tramites tota celeritate egredi feſtinabant: ut e mediis ſævientis pelagi fluctibus, quocunque avexerit ventus, ejici nautici properant & vectores: quod voti magis, quam ſpei, fuiſſe, fatebitur quilibet tunc præſens. Aderatque propitiati numinis arbitrium clemens: & ſecans terga cedentium miles, cum interdum flexis enſibus feriendi non ſuppeterent inſtrumenta, ipſis barbaris tela eorum vitalibus immergebat: nec quiſquam vulnerantium ſanguine iram explevit, nec ſa-

tiavit cæde multiplici dexteram, vel miſeratus ſupplicantem abſceſſit. Jacebant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia mortis compendio poſtulantes: alii ſemineces, labente jam ſpiritu, lucis uſuram oculis morientibus inquirebant: quorundam capita diſciſſa trabalibus telis, & pendentia jugulis cohærebant: pars per lutoſum & lubricum ſolum in ſociorum cruore lapſi, intactis ferro corporibus, acervis ſuperruentium obruti necabantur. Quæ ubi ſatis evenere proſperrime, validius inſtante victore, acumina denſis ictibus hebeſcebant, ſplendenteſque galeæ ſub pedibus volvebantur, & ſcuta: ultimo denique trudente diſcrimine, barbari, cum elati cadaverum aggeres exitus impedirent, ad ſubſidia fluminis petivere, quæ ſola reſtabant, eorum terga jam perſtringentis. Et quia curſu ſub armis concito fugientes miles indeſeſſus urgebat, quidam, nandi peritia eximi ſe poſſe diſcriminibus arbitrati, animas fluctibus commiſerunt. Qua cauſa celeri corde futura prævidens Cæſar, cum tribunis & ducibus clamore objurgatorio prohibebat, ne hoſtem avidius ſequens noſtrorum quiſquam ſe gurgitibus committeret verticoſis. Unde id obſervatum eſt, ut marginibus inſiſtentes confoderent telorum varietate Germanos: quorum ſi quem morti velocitas ſubtraxiſſet, jacti corporis pondere ad ima fluminis ſubſidebat. Et velut in quodam theatrali ſpectaculo aulæis miranda monſtrantibus, multa licebat jam ſine metu videre: nandi ſtrenuis quoſdam neſcios adhærentes; fluitantes alios, cum expeditioribus linquerentur, ut ſtipites; & velut luctante amnis

violentia, vorari quoſdam fluctibus involutos; nonnullos clypeis vectos, præruptas undarum occurſantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas ulteriores poſt multa diſcrimina pervenire. Spumans denique cruore barbarico decolor alveus inſueta ſtupebat augmenta. Dum hæc aguntur, rex Chnodomarius, reperta copia diſcedendi, lapſus per funerum ſtrues, cum ſatellitibus paucis celeritate rapida properabat ad caſtra, quæ prope Tribuncos & Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus, ut eſcenſis navigiis, dudum paratis ad caſus aucipites, in ſecretis ſe seceſſibus amandaret. Et quia non niſi Rheno tranſito ad territoria ſua poterat pervenire, vultum, ne agnoſceretur, operiens, ſenſim retulit pedem. Cumque propinquaret jam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circumgrediens, ut tranſiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt evolutus: & confeſtim, licet obeſo corpore gravior, ad ſubſidium vicini collis evaſit: quem agnitum (nec enim potuit celare, qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cum tribuno ſecuta, armis circumdatum aggerem nemoroſum cautius obſidebat, perrumpere verita, ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus viſis compulſus ad ultimos metus, ultro ſe dedit, ſolus egreſſus: comiteſque ejus ducenti numero, & tres amici junctiſſimi, flagitium arbitrati poſt regem vivere, vel pro rege non mori, ſi ita tulerit caſus, tradidere ſe vinciendos. Utque nativo more ſunt barbari humiles in adverſis, diſpareſque in ſecundis,

H 3

ſervus alienæ voluntatis trahebatur pallore confuſus, claudente noxarum conſcientia linguam: immenſum quantum ab eo differens, qui poſt feros lugubreſque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur & ſæva. Quibus ita favore superni numinis terminatis, poſt exactum jam diem occinente liticine revocatus invictiſſimus miles, prope ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorumque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & ſomno. Ceciderunt autem in hac pugna Romani quidem CCXL & III, rectores vero IV, Bainobaudes cornutorum tribunus, adæque Laipſo, & Innocentius cataphractarios ducens, & vacans quidam tribunus, cujus non ſuppetit nomen: ex Alamannis vero ſex millia corporum inventa ſunt in campo conſtrata, & inæſtimabiles mortuorum acervi per undas fluminis ferebantur. Tunc Julianus, ut erat fortuna ſui ſpectatior, meritiſque magis, quam imperio, potens, Auguſtus acclamatione concordi totius exercitus appellatus, ut agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec ſperare, nec adipiſci velle jurando confirmans. Et ut augeret eventus ſecundi lætitiam, concilio Chnodomarium juſſit ſibi offerri: qui primo curvatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentilique prece veniam poſcens, bono animo eſſe eſt juſſus. Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, miſſuſque exinde Romam, in caſtris peregrinis, quæ in monte ſunt Cælio, morbo veterni conſumtus eſt. His tot ac talibus proſpero peractis eventu, in palatio Conſtantii quidam Julianum culpantes, ut princeps ipſe de-

lectaretur, irriſive Victorinum ideo nominabant, quod verecunde referens, quoties imperaret, ſuperatos indicabat ſæpe Germanos. Interque exaggerationem inanium laudum, oſtentationemque aperte lucentium, inflabant ex uſu Imperatorem ſuopte ingenio nimium, quidquid per omnem terræ ambitum agebatur, felicibus ejus auſpiciis aſſignantes. Quocirca magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propoſitis arroganter ſatis multa mentiebatur, ſe ſolum, cum geſtis non affuiſſet, & dimicaſſe, & viciſſe, & ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens: & ſi, verbi gratia, eo agente tunc in Italia, dux quidam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla ejus mentione per textum longiſſimum facta, laureatas literas ad provinciarum damna mittebat, ſe inter primores verſatum cum odioſa ſui jactatione ſignificans. Exſtant denique ejus edicta in tabulariis principis publicis condita . . . . delata narrandi, extollendique ſemet in cœlum. ab Argentorato cum pugnaretur manſione quadrageſima diſparatus, deſcribens prœlium, aciem ordinaſſe, & ſtetiſſe inter ſigniferos, & barbaros fugaſſe præcipites, ſibique oblatum falſo indicat Chnodomarium, (proh rerum indignitas!) ſuper Juliani glorioſis actibus conticeſcens: quos ſepelierat penitus, ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis ſilere neſciret.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVII.

Julianus C. tranſito Rheno Alamannorum vicos diripit ac incendit: ibi munimentum Trajani reparat, & decimeſtres inducias barbaris concedit. *C. I.* DC Francos Germaniam II vaſtantes obſidet, & ad deditionem fame compellit. *II.* Gallos tributis oppreſſos levare conatur. *III.* Juſſu Conſtantii A. obeliſcus Romæ in circo maximo ſubrectus conſtituitur: & de obeliſcis, ac de notis hieroglyphicis. *IV.* Conſtantius A. & Sapor Perſarum rex fruſtra de pace per literas & legatos agunt. *V.* Juthungi, gens Alamannica, in Rætiis, quas populabantur, a Romanis cæſi fugatique. *VI.* Nicomedia terræ motu proſtrata: & quot modis terra quatiatur. *VII.* Julianus C. Salios, gentem Francicam, in deditionem accipit: Chamavorum alios cædit, alios capit, reliquis pacem tribuit. *VIII.* Tria munimenta ad Moſam everſa a barbaris inſtaurat, & a milite famem patiente probris ac minis inceſſitur. *IX.* Suomarius & Hortarius Alamannorum reges, captivis redditis, ab Juliano C. pacem impetrant. *X.* Julian. C. poſt res in Gallia bene geſtas, in aula Conſtantii A. ab invidis deridetur, ſegniſque & timidus appellatur. *XI.* Conſtantius A. Sarmatas dominos olim, tum exſules, & Quados, Pannoniarum & Mœſiæ vaſtatores, ad obſides dandos & captivos reddendos compellit: atque exſulibus Sarmatis, in libertatem avitaſque ſedes reſtitutis, regem imponit. *XII.*

Conſtantius A. Limigantes Sarmatas ſervos, poſt magnam ipſorum cædem factam, cogit ſedibus ſuis emigrare, ac milites ſuos alloquitur. *XIII.* Romani legati de pace, re infecta revertuntur ex Perſide, Sapore Armeniam & Meſopotamiam repetente. *XIV.*

I. HAC rerum, quas jam digeſſimus, varietate ita concluſa, martius juvenis, Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſe fluente ſecurus, ſollicituſque, ne diræ volucres conſumerent corpora peremtorum, ſine diſcretione cunctos humari mandavit: abſolutiſque legatis, quos ante certamen ſuperba quædam portaſſe prædiximus, ad Tres-tabernas revertit. Unde cum captivis omnibus prædam Mediomatricos, ſervandam ad reditum uſque ſuum, duci præcepit: & petiturus ipſe Mogontiacum, ut, ponte compacto tranſgreſſus, in ſuis requireret barbaros, cum nullum reliquiſſet in noſtris, refragante vetabatur exercitu: verum facundia jucunditateque ſermonum allectum, in voluntatem traduxerat ſuam. Amor enim, poſt documenta flagrantior, ſequi libenter hortatus eſt omnis operæ conturmalem, auctoritate magnificum ducem, plus laboris indicere ſibi, quam militi, ſicut perſpicue contigit, aſſuetum. Moxque ut ad locum prædictum eſt ventum, flumine pontibus conſtratis tranſmiſſo, occupavere terras hoſtiles. At barbari, præſtricti negotii magnitudine, qui ſe in tranquillo poſitos otio tunc parum inquietari poſſe ſperabant, aliorum exitio, quid fortunis ſuis immineret, anxie cogitantes, ſimulata pacis petitione, ut primæ ver-

tiginis impetum declinarent, miſere legatos cum verbis compoſitis, quæ denuntiarent concordem fœderum firmitatem: incertumque quo conſilio aut inſtituto mutata voluntate, per alios curſu celeri venire compulſos, acerrimum noſtris minati ſunt bellum, ni eorum regionibus exceſſiſſent. Quibus clara fide compertis, Cæſar prima noctis quiete navigiis modicis & velocibus octingentos impoſuit milites: ea re, ut vi ingenti ſurſum verſum decurſo egreſſi, quidquid invenire potuerint, ferro violarent & flammis. Quo ita diſpoſito, ſolis primo exortu viſis per montium vertices barbaris, ad celſiora ducebatur alacrior miles: nulloque invento (hoc ſiquidem opinati diſceſſere confeſtim) eminus ingentia fumi volumina viſebantur, indicantia, noſtros perruptas populari terras hoſtiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atque deſertis inſidiis, quas per arcta loca & latebroſa ſtruxerant noſtris, trans Mœnum nomine fluvium ad opitulandum ſuis neceſſitudinibus avolarunt. Ut enim rebus amat fieri dubiis & turbatis, hinc equitum noſtrorum accurſu, inde navigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, evadendi ſubſidium velox locorum invenere prudentes: quorum digreſſu miles libere gradiens, opulentas pecore villas & frugibus rapiebat nulli parcendo. Extractiſque captivis, domicilia cuncta curatius ritu Romano conſtructa, flammis ſubditis exurebat. Emenſaque æſtimatione decimi lapidis, cum prope ſilvam veniſſet ſqualore tenebrarum horrendam, ſtetit diu cunctando, indicio perfugæ doctus, per ſubterra-

nea quædam occulta foſſaſque multifidas latere plurimos, ubi habile viſum fuerit erupturos. Auſi tamen omnes accedere fidentiſſime, ilicibus inciſis & fraxinis, roboreque abietum magno ſemitas invenere conſtratas. Ideoque gradientes cautius retro, non niſi per anfractus longos & aſperos ultra progredi poſſe, vix indignationem capientibus animis, advertebant. Et quoniam aeris urente ſævitia, cum diſcriminibus ultimis laborabatur incaſſum, (æquinoctio quippe autumnali exacto, per eos tractus ſuperfuſæ nives opplevere montes ſimul & campos) opus arreptum eſt memorabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentum, quod in Alamannorum ſolo conditum Trajanus ſuo nomine voluit appellari, dudum violentius oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt: locatiſque ibi pro tempore defenſoribus, ex barbarorum viſceribus alimenta congeſta ſunt. Quæ illi maturata ad ſuam perniciem contemplantes, metuque rei peractæ volucriter congregati, precibus & humilitate ſuprema petiere, miſſis oratoribus, pacem: quam Cæſar, omni conſiliorum via firmata, cauſatus veriſimilia plurima, per decem menſium tribuit intervallum: id nimirum ſollerti colligens mente, quod caſtra, ſupra quam optari potuit occupata ſine obſtaculo, tormentis muralibus & apparatu deberent valido communiri. Hac fiducia tres immaniſſimi reges venerunt, tandem aliquando jam trepidi, ex his, qui miſere victis apud Argentoratum auxilia, jurantes conceptis ritu patrio verbis, nihil inquietum acturos, ſed fœdera ad præſtitutum

uſque diem, quia id noſtris placuerat, cum munimento ſervaturos intacto, frugeſque portaturos humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores: quod utrumque metu perfidiam frenante fecerunt. Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, ſed diſpendiis rei Romanæ peracto leviſſimis, ut fauſtus Cæſar exſultabat & felix: credique obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum ubique feciſſe fingentibus, quod oppetere dimicando glorioſe magis optabat, quam damnatorum ſorte, ſicut ſperabant, ut frater Gallus occidi: ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Conſtantii actibus mirandis inclaruiſſet.

II. Quibus, ut in tali re, compoſitis firmiter, ad ſedes revertens hibernas, ſudorum reliquias reperit tales. Remos Severus magiſter equitum per Agrippinam petens & Juliacum, Francorum validiſſimos cuneos in ſexcentis velitibus, ut poſtea claruit, vacua præſidiis loca vaſtantes offendit: hac opportunitate in ſcelus audaciam erigente, quod Cæſare in Alamannorum ſeceſſibus occupato, nulloque vetante, expleri ſe poſſe prædarum opimitate ſunt arbitrati. Sed metu jam reverſi exercitus, munimentis duobus, quæ olim exinanita ſunt, occupatis, ſe, quoad fieri poterat, tuebantur. Hac Julianus rei novitate perculſus, & conjiciens, quorſum erumperet, ſi iiſdem tranſiſſet intactis, retento milite circumvallare diſpoſuit.... Moſa fluvius præterlambit, & aduſque quartum & quinquageſimum diem, Decembri ſcilicet & Januario menſe, obſidionales tractæ ſunt moræ, deſtinatis barbarorum

animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimeſcens ſollertiſſimus Cæſar, ne obſervata nocte illuni, barbari gelu vinctum amnem pervaderent, quotidie a ſole in veſperam flexo aduſque lucis principium, luſoriis navibus diſcurrere flumen ultro citroque milites ordinavit, ut, cruſtis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendum quopiam facile perveniret. Hocque commento, inedia, & vigiliis, & deſperatione poſtrema laſſati, ſponte ſe propria dederunt: ſtatimque ad comitatum Auguſti ſunt miſſi. Ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egreſſa, cum captos comperiſſet & aſportatos, nihil amplius auſa repedavit ad ſua: hiſque perfectis, acturus hiemem revertit Pariſios Cæſar.

III. Quia igitur plurimæ gentes vi majore collaturæ capita ſperabantur, dubia bellorum conjectans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtringebatur. Dumque per inducias, licet negotioſas & breves, ærumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe credebat, tributi ratiocinia diſpenſavit. Cumque Florentius præfectus prætorio cuncta permenſus, ut contendebat, quidquid in capitatione deeſſet, ex conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, animam prius amittere, quam hoc ſinere fieri memorabat. Norat enim hujuſmodi proviſionum, immo everſionum, ut verius dixerim, inſanabilia vulnera, ſæpe ad ultimam egeſtatem provincias contraxiſſe: quæ res, ut docebitur poſtea, penitus evertit Illyricum. Ob quæ præfecto prætorio, ferri non poſſe, clamante, ſe repente factum infidum, cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum; Julianus

eum ſedatius leniens, ſcrupuloſe computando & vere, docuit, non ſufficere ſolum, verum etiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum neceſſarios apparatus. Nihilominus tamen diu poſtea indictionale augmentum oblatum ſibi, nec recitare nec ſubnotare perpeſſus, humi projecit. Literiſque Auguſti monitus ex relatione præfecti, non agere ita perplexe, ut videretur parum Florentio credi: reſcripſit, gratandum eſſe, ſi provincialis hinc inde vaſtatus, ſaltem ſolemnia præbeat, nedum incrementa, quæ nulla ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factumque eſt tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter ſolita nemo Gallis quidquam exprimere conaretur..... inique. Inuſitato exemplo id petendo Cæſar impetraverat a præfecto, ut ſecundæ Belgicæ multiformibus malis oppreſſæ diſpoſitio ſibi committeretur, ea videlicet lege, ut nec præfectianus, nec præſidialis apparitor ad ſolvendum quemquam urgeret. Quo levati ſolatio cuncti, quos in curam ſuſceperat ſuam, nec interpellati, ante præſtitutum tempus debita contulerunt.

IV. Inter hæc recreandarum exordia Galliarum, adminiſtrante ſecundam adhuc Orfito præfecturam, obeliſcus Romæ in circo erectus eſt maximo. Super quo nunc, quia tempeſtivum eſt, pauca diſcurram. Urbem priſcis ſeculis conditam ambitioſa mœnium ſtruc, & portarum centum quondam aditibus celebrem, hecatompylos Thebas inſtitutores ex facto cognominarunt, cujus vocabulo provincia nunc uſque Thebais appellatur. Hanc inter

exordia pandentis ſe late Carthaginis, improviſo excurſu duces oppreſſere Pœnorum: poſteaque reparatam Perſarum rex ille Cambyſes, quoad vixerat, alieni cupidus & immanis, Ægypto perrupta aggreſſus eſt, ut opes exinde raperet invidendas, ne Deorum quidem donariis parcens. Qui dum inter prædatores turbulente concurſat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac ſuomet pugione, quem aptatum femori dextro geſtabat, ſubita vi ruinæ nudato, vulneratus pæne letaliter interiſſet. Longe autem poſtea Cornelius Gallus, Octaviano res tenente Romanas, Ægypti procurator, exhauſit civitatem plurimis interceptis: reverſuſque, cum furtorum arceſſeretur & populatæ provinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto incubuit ferro. Is eſt, ſi recte exiſtimo, Gallus poeta, quem flens quodammodo in poſtrema Bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. In hac urbe inter labra ingentia, diverſaſque moles, figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliſcos vidimus plures, alioſque jacentes & comminutos: quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perſcrutatis exciſos erectoſque, Diis ſuperis in religione dicarunt. Eſt autem obeliſcus aſperrimus lapis, in figuram metæ cujuſdam ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam; utque radium imitetur, gracileſcens, pauliſper ſpecie quadrata in verticem productus anguſtum, manu lævigatus artifici. For-

marum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei undique videmus inciſas, initialis ſapientiæ vetus inſignivit auctoritas. Volucrum enim ferarumque, etiam alieni mundi, genera multa ſculpentes, ad ævi quoque ſequentis ætates ut patratorum vulgatius perveniret memoria, promiſſa vel ſoluta regum vota monſtrabant. non enim, ut nunc literarum numerus præſtitutus & facilis exprimit, quidquid humana mens concipere poteſt, ita priſci quoque ſcriptitarunt Ægyptii: ſed ſingulæ literæ ſingulis nominibus ſerviebant & verbis; nonnunquam ſignificabant integros ſenſus. Cujus rei ſcientiæ in his interim ſit duobus exemplum. Per vulturem naturæ vocabulum pandunt; quia mares nullos poſſe inter has alites inveniri rationes memorant phyſicæ: perque ſpeciem apis mella conficientis indicant regem: moderatori cum jucunditate aculeos quoque innaſci debere his ſignis oſtendentes, & ſimilia plurima. Et quia ſufflantes adulatores ex more Conſtantium, id ſine modo ſtrepebant, quod cum Octavianus Auguſtus obeliſcos duos ab Heliopolitana civitate tranſtuliſſet Ægyptia, quorum unus in circo maximo, alter in campo locatus eſt Martio; hunc recens advectum, difficultate magnitudinis territus, nec contrectare auſus eſt, nec movere: diſcant, qui ignorant, veterem principem translatis aliquibus hunc intactum ideo præteriſſe, quod Deo Soli ſpeciali munere dedicatus, fixuſque intra ambitioſi templi delubra, quæ contingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Verum Conſtantinus id parvi ducens, avulſam

hanc molem ſedibus ſuis, nihilque committere in religionem recte exiſtimans, ſi ablatum uno templo miraculum Romæ ſacraret, id eſt, in templo mundi totius, jacere diu perpeſſus eſt, dum translationi pararentur utilia. Quo convecto per alveum Nili, projectoque Alexandriæ, navis amplitudinis antehac inuſitatæ ædificata eſt, ſub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita proviſis, digreſſoque vita principe memorato, urgens effectus intepuit: tandemque ſero impoſitus navi per maria fluentaque Tybridis velut paventis, ne, quod pæne ignotus miſerat Nilus, ipſe parum ſub meatus ſui diſcrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab urbe ſejunctum: unde chamulcis impoſitus, tractuſque lenius, per Oſtienſem portam piſcinamque publicam circo illatus eſt maximo. Sola poſt hæc reſtabat erectio, quæ vix aut ne vix quidem ſperabatur poſſe compleri: erectiſque uſque periculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vaſti funes & longi, ad ſpeciem multiplicium liciorum cœlum denſitate nimia ſubtexentes: quibus colligatus mons ipſe effigiatus ſcriptilibus elementis, paulatimque id per arduum inane protentus, diu penſilis, hominum millibus multis tanquam molendinarias rotantibus metas, cavea locatur in media, eique ſphæra ſuperponitur ahenea, aureis laminis nitens: qua confeſtim vi ignis divini contacta, ideoque ſublata, facis imitamentum infigitur æreum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma candentis. Secutæque ætates alios tranſtulerunt: quorum unus in

Vaticano, alter in hortis Sallußtii, duo in Auguſti monumento erecti ſunt. Qui autem notarum textus obeliſco inciſus eſt veteri, quem videmus in circo, Hermapionis librum ſecuti, interpretatum literis ſubjecimus Græcis.

ΑΡΧΗΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΜΕΝΑ ΕΧΕΙ

ΣΤΙΧΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΑΔΕ.

Ἥλιος βασιλεῖ Ῥαμέστῃ. δεδώρημαί σοι ἀνὰ πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύειν. ὃν Ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀτόλλων. κρατερὸς φιλαλήθης υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος κτιστὴς τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ῥαμέστης. ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ῥαμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος.

ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ἀπόλλων κρατερὸς, ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους, ὃν Ἥλιος φιλεῖ.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πληρώσας τὸν νεὼν τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος βασιλεὺς οἰκουμένης Ῥαμέστης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τοὺς ἀλλοεθνεῖς νικήσας. ὃν Ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοὶ, δεσπότης οἰκουμένης Ῥαμέστης αἰωνόβιος.

ΑΛΛΟΣ ΣΤΙΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ. δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος, ὧν ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος.

ΤΡΙΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ῥαμέστῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν. ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων, καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκρινεν διὰ τὸν Ἄρεα. βασιλεὺς παγχαρὴς Ἡλίου παῖς, καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος.

ΑΦΗΛΙΩΤΗΣ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΙΧΟΣ.

Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλλων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγώγησεν. ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ. καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκρίνας αἰώνιον βασιλέα. & reliqua.

V. Datiano & Cereali Coſs. cum univerſa per Gallias ſtudio cautiore diſponerentur, formidoque præteritorum barbaricos hebetaret excurſus, rex Perſarum in confiniis agens adhuc gentium extimarum, jamque cum Chionitis & Gelanis, omnium acerrimis bellatoribus, pignore icto ſocietatis, rediturus ad ſua, Tamſaporis ſcripta ſuſcepit, pacem Romanum principem nuntiantis poſcere precativam. Ideoque non niſi infirmato imperii robore tentari talia ſuſpicatus, latius ſemet extentans, pa-

cis amplectitur nomen, & conditiones propoſuit graves: miſſoque cum muneribus Narſeo quodam legato, literas ad Conſtantium dedit, nuſquam a genuino faſtu declinans, quarum hunc fuiſſe accepimus ſenſum: *Rex regum Sapor, particeps ſiderum, frater Solis & Lunæ, Conſtantio Cæſari fratri meo ſalutem plurimam dico. Gaudeo, tandemque mihi placet ad optimam te viam revertiſſe, & incorruptum æquitatis agnoviſſe ſuffragium, rebus ipſis expertum, pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit ſtrages. Quia igitur veritatis oratio ſoluta eſſe debet & libera, & celſiores fortunas idem loqui decet atque ſentire; propoſitum meum in pauca conferam, reminiſcens, hæc, quæ dicturus ſum, me ſæpius replicaſſe. Aduſque Strymona flumen, & Macedonicos fines tenuiſſe majores meos, antiquitates quoque veſtræ teſtantur: hæc me convenit flagitare (ne ſit arrogans, quod affirmo) ſplendore virtutumque inſignium ſerie vetuſtis regibus antiſtantem. Sed ubique mihi cordi eſt recordatio, cui coalitus ab adoleſcentia prima, nihil unquam pœnitendum admiſi. Ideoque Armeniam recuperare cum Meſopotamia debeo, avo meo compoſita fraude præreptam. Illud apud nos nunquam acceptum fuit, quod aſſeritis vos exſultantes, nullo diſcrimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorum eventus. Poſtremo ſi morem gerere ſuadenti volueris recte, contemne partem exiguam, ſemper luctificam & cruentam, ut cetera regas ſecurus: prudenter reputans, medelarum quoque artifices urere nonnunquam & ſecare, & partes corporum amputare, ut reliquis uti liceat integris: hocque beſtias factitare; quæ, cum advertant, cur maximopere capian-*

tur, illud propria ſponte amittunt, ut vivere deinde poſſint impavidæ. Id ſane pronuntio; quod ſi hæc mea legatio redierit irrita, poſt tempus hiemalis quietis exemtum, viribus totis accinctus, fortuna conditionumque æquitate ſpem ſucceſſus ſecundi fundante, venire, quoad ratio ſiverit, feſtinabo. His literis diu libratis, recto pectore (quod dicitur) conſiderateque reſponſum eſt hoc modo: *Victor terra marique Conſtantius ſemper Auguſtus fratri meo Sapori regi ſalutem plurimam dico. Soſpitati quidem tuæ gratulor, ut futurus, ſi velis, amicus: cupiditatem vero ſemper indeflexam fuſiuſque vagantem vehementer inſimulo. Meſopotamiam poſcis, ut tuam, perindeque Armeniam: & ſuades integro corpori adimere membra quædam, ut ſalus ejus deinceps locetur in ſolido: quod refutandum eſt potius, quam ulla conſenſione firmandum. Accipe igitur veritatem, non obtectam præſtigiis, ſed perſpicuam, nulliſque minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus, opinatus aggredi negotium publicæ utilitati conducens, cum duce tuo per quoſdam ignobiles, me inconſulto ſermones conſeruit ſuper pace. Non refūtamus hanc, nec repellimus: adſit modo cum decore & honeſtate, nihil pudori noſtro præreptura vel majeſtati. Eſt enim abſurdum & indecens, cum geſtarum rerum ordine explicatæ ſint aures, quas invidiæ nobis multipliciter incluſerunt, cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quæ contracti in Orientales anguſtias diu ſervavimus illibata. Ceſſent autem, quæſo, formidines, quæ nobis intentantur ex more: cum ambigi nequeat, non inertia nos, ſed modeſtia, pugnas interdum excepiſſe potius, quam in-*

tuliſſe : & noſtra, quoties laceſſimur, fortiſſimo benevolentiæ ſpiritu defenſare, id experiendo legendoque ſcientes, in prœliis quibuſdam raro rem titubaſſe Romanam, in ſumma vero bellorum nunquam ad deteriora prolapſum. Hanc legationem, nullo impetrato remiſſam, (nec enim effrenatæ regis cupiditati reſponderi amplius quidquam potuit) poſt pauciſſimos dies ſecutus eſt Proſper comes, & Spectatus tribunus & notarius, itemque Euſtathius Muſoniano ſuggerente Philoſophus, ut opifex ſuadendi: Imperatoris ſcripta perferentes & munera, eniſuri apparatum interim Saporis arte quadam ſuſpendere, ut ſupra humanum modum provinciæ munirentur Arctoæ.

VI. Inter quæ ita ambigua Juthungi Alamannorum pars, Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum, quæ adepti ſunt obſecrando, Rætias turbulente vaſtabant, adeo ut etiam oppidorum tentarent obſidia præter ſolitum. Ad quos repellendos cum valida manu miſſus Barbatio, in locum Silvani peditum promotus magiſter, ignavus, ſed verbis effuſior, alacritate militum vehementer erecta, proſtravit acerrime multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu ſe dedit in fugam, ægre dilapſa res ſuas non ſine lacrimis reviſeret & lamentis. Huic pugnæ Nevita, poſtea conſul, equeſtris præpoſitus turmæ, & affuiſſe, & fortiter feciſſe firmatur.

VII. Iiſdem diebus terræ motus horrendi per Macedoniam, Aſiamque, & Pontum aſſiduis pulſibus oppida multa concuſſerunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum emi-

nuere Nicomediæ clades, Bithyniæ urbium matris, cujus ruinarum eventum vere breviterque abſolvam. Primo lucis exortu die nono Kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, lætam paulo ante cœli ſpeciem confuderunt: &, amandato ſolis ſplendore, nec contigua vel appoſita cernebantur: ita oculorum obtutu præſtricto, humo involutus craſſæ caliginis ſqualor inſedit. Dein velut numine ſummo fatales contorquente manubias, ventoſque ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum, cujus impetu pulſorum auditus eſt montium gemitus, & eliſi litoris fragor: hæcque ſecuti typhones atque preſteres, cum horrifico tremore terrarum, civitatem & ſuburbana funditus everterunt. Et quoniam acclivitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ ſuper alias concidebant, reclangentibus cunctis ſonitu ruinarum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa culmina reſultabant, quæritantium conjugium liberoſque, & ſi quid neceſſitudinis arcte conſtringit. Poſt horam denique ſecundam, multo ante tertiam, aer jam ſudus & liquidus latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuperruentium ruderum vi nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, cum ſupereſſe poſſent, ſi qui juviſſent, auxiliorum inopia necabantur. Alii lignorum exſtantium acuminibus fixi pendebant. Uno ictu cæſi complures paulo ante homines, tunc promiſcuæ ſtrages cadaverum cernebantur. Quoſdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebant intactos, angore & inedia con-

ſumendos. Inter quos Ariſtænetus affectatam recens diœceſim curans vicaria poteſtate, quam Conſtantius ad honorem uxoris Euſebiæ Pietatis cognominaverat, animam hoc caſu cruciatam diutius exhalavit. Alii, ſubita ruinæ magnitudine oppreſſi, iiſdem adhuc molibus conteguntur. Colliſis quidam capitibus, vel humeris præſectis aut cruribus, inter vitæ mortiſque confinia, aliorum adjumenta paria perferentium implorantes, cum obteſtatione magna deſerebantur. Et ſupereſſe potuit ædium ſacrarum & privatarum, hominumque pars major, ni palantes abrupte flammarum ardores per quinquaginta dies & noctes, quidquid conſumi poterat, exuſſiſſent. Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quæ de terræ pulſibus conjectura veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modo hæc noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondum exhauſta phyſicorum jurgia penetrarunt. Unde & in ritualibus & pontificiis obſervatur obtemperantibus ſacerdotiis caute, ne, alio Deo pro alio nominato, cum, quis eorum terram concutiat, ſit in abſtruſo, piacula committantur. Accidunt autem, ut opiniones exiſtimant, inter quas Ariſtoteles æſtuat & laborat, aut in cavernis minutis terrarum, quas Græce ſyringas appellamus, impulſu crebriore aquis undabundis: aut certe, ut Anaxagoras affirmat, ventorum vi ſubeuntium ima terrarum: qui cum ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint humidi. Unde plerumque obſervatur, terra tremente, ven-

torum apud nos ſpiramina nulla ſentiri, quod in ultimis ejus ſeceſſibus occupantur. Anaximander ait, areſcentem nimia æſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium, terram rimas pandere grandiores, quas penetrat ſupernus aer violentus & nimius, ac per eas vehementi ſpiritu quaſſatam cieri propriis ſedibus. Qua de cauſa terrores hujuſmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cœleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideoque Neptunum humentis ſubſtantiæ poteſtatem, Ennoſigæon & Siſichthona poetæ veteres & theologi nuncupaverunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor. Aut enim braſmatiæ ſunt, qui, humum moleſtius ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles; ut in Aſia Delos emerſit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus, Ophiuſa & Pelagia prioribus ſeculis dictitata, aureo quondam imbri perfuſa, & Eleuſin in Bœotia, & apud Tyrrhenos Vulcanus, inſulæque plures: aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui, urbes, ædificia, monteſque complanant: aut chaſmatiæ, qui grandiori motu patefactis ſubito voratrinis, terrarum partes abſorbent; ut in Atlantico mari Europæo orbe ſpatioſior inſula, & in Criſſæo ſinu Helice & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Saccumum, ad Erebi profundos hiatus abactæ, æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera terræ motuum, mycematiæ ſonitu audiuntur minaci, cum diſſolutis elementa compagibus ultro aſſiliunt, vel relabuntur conſidentibus terris. Tunc enim neceſſe eſt, velut taurinis reboare

mugitibus fragores fremituſque terrenos. Sed hinc ad exorſa.

VIII. At Cæſar, hiemem apud Pariſios agens, Alamannos prævenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in unum coactos, ſed in inſaniam poſt Argentoratum audaces omnes & ſævos: opperienſque Julium menſem, unde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania, æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus & pruinis, veheretur annona. Sed ut eſt difficultatum pæne omnium diligens ratio victrix, multa mente verſans & varia, id tandem reperit ſolum, ut anni maturitate non exſpectata, barbaris occurreret inſperatus, firmatoque conſilio XX dierum frumentum, ex eo, quod erat in ſedibus conſumendum, ad uſus diuturnitatem excoctum, buccellatum, ut vulgo appellant, humeris impoſuit libentium militum: hocque ſubſidio fretus, ſecundis, ut ante, auſpiciis profectus eſt, intra menſem quintum vel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe urgentes & neceſſarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet, quos conſuetudo Salios appellavit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxiandriam locum habitacula ſibi figere prælicenter. Cui, cum Tungros veniſſet, occurrit legatio prædictorum, opinantium, reperiri Imperatorem etiam tum in hibernis, pacem ſub hac lege prætendens, ut quieſcentes eos tanquam in ſuis nec laceſſeret quiſquam, nec vexaret. Hos legatos, negotio plene digeſto, oppoſitaque conditionum

perplexitate, ut in iiſdem tractibus moraturus, dum redeunt, muneratos abſolvit. Dictoque citius ſecutus profectos, Severo duce miſſo per ripam, ſubito cunctos aggreſſus, tanquam fulminis turbo perculſit: jamque precantes potius, quam reſiſtentes, in opportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo, dedentes ſe cum opibus liberiſque ſuſcepit. Chamavos itidem, auſos ſimilia, adortus, eadem celeritate partim cecidit, partim acriter repugnantes, vivoſque captos, compegit in vincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad ſua, ne militem ſpatio longo defatigaret, abire interim permiſit innocuos: quorum legatis paulo poſtea miſſis precatum conſultumque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtutibus ejus, pacem hoc tribuit pacto, ut ad ſua redirent incolumes.

IX. Cunctis igitur ex voto currentibus, ſtudio pervigili properans modis omnibus utilitatem fundare provinciarum, munimenta tria recta ſerie ſuperciliis impoſita fluminis Moſæ, ſubverſa dudum obſtinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: & illico ſunt inſtaurata, procinctu pauliſper omiſſo. Atque ut conſilium prudens celeritas faceret tutum, ex annona decem dierum & ſeptem, quam in expeditionem pergens vehebat cervicibus miles, portionem ſubtractam in iiſdem condidit caſtris, ſperans ex Chamavorum ſegetibus id ſuppleri poſſe, quod ablatum eſt. Longe autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expenſis, quæ portabat, nuſquam reperiens victus, extrema minitans Julianum compellationibus in-

ceſſebat & probris, Aſianum appellans, Græculum, & fallacem, & ſpecie ſapientiæ ſtolidum. Utque inveniri ſolent quidam inter armatos verborum volubilitate conſpicui, hæc & ſimilia multa ſtrepebant: *Quo trahimur, ſpe meliorun abolita, olim quidem dura & perpeſſu aſperrima per nives tolerantes & acumina crudelium pruinarum? ſed nunc, proh nefas! cum ultimis hoſtium fatis inſtamus, fame, ignaviſſimo mortis genere tabeſcentes. Et ne quis nos turbarum exiſtimet concitores, pro vita loqui ſola teſtamur; non aurum, neque argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus, nec videre, ita nobis negata velut contra rempublicam tot ſuſcepiſſe labores & pericula confutatis.* Et erat ratio juſta querelarum. Inter tot enim rerum probabilium curſus articulosque neceſſitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles exhauſtus, nec donativum meruit, nec ſtipendium, jam inde ut Julianus illo eſt miſſus: ea re, quod nec ipſi quod daret ſuppetere poterat uſquam, nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat. Hocque exinde claruit fraude potius, quam tenacitate committi, quod cum idem Cæſar, petenti ex uſu gregario cuidam, ut barbas detonderet, dediſſet aliquid vile, contumelioſis calumniis appetitus eſt a Gaudentio tunc notario, ad explorandos ejus actus diu morato per Gallias, quem poſtea ipſe interfici juſſit, ut loco monſtrabitur competenti.

X. Lenito tandem tumultu non ſine blanditiarum genere vario, contextoque navali ponte Rheno tranſito, terris Alamannorum calcatis, Severus

magiſter equitum bellicoſus ante hæc & induſtrius, repente commarcuit. Et qui ſæpe univerſos ad fortiter faciendum hortabatur & ſingulos, tunc diſſuaſor pugnandi contemtus videbatur & timidus, mortem fortaſſe metuens adventantem: ut in Tageticis libris legitur, Vejovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitrum, nec majores aliquos poſſint audire fragores: & iter ignaviter egerat præter ſolitum, ut ductores viarum præeuntes alacri gradu, ultima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in unum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes auctoritatem, nuſquam deinde ſunt progreſſi. Inter has tamen moras Alamannorum rex Suomarius ultro cum ſuis improviſus occurrit, ferox ante ſævienſque in damna Romana, ſed tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſuſque ſupplicem indicabat, ſuſceptus, bonoque animo eſſe juſſus & placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pacem genibus curvatis orabat. Et eam cum conceſſione præteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros, &, quoties ſit neceſſe, militibus alimenta præberet, ſuſceptorum vilium more ſecuritates accipiens pro illatis: quas ſi non oſtendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea de re fatigandum. Quod ita recte diſpoſitum, eſt impræpedite completum. Hortarii nomine petendus erat regis alterius pagus: & quia nihil videbatur deeſſe præter ductores, Neſticæ tribuno ſcutariorum, & Chariettoni viro fortitudinis miræ, imperaverat Cæſar, ut magna quæſitum

induſtria comprehenſumque offerrent ſibi captivum; & correptus velociter adoleſcens ducitur Alamannus, pacto obtinendæ ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum. Hoc prægreſſo ſecutus exercitus, celſarum arborum obſiſtente concæde ire protinus vetabatur. Verum per circuitus longos & flexuoſos ventum eſt tandem ad loca: & ira quiſque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat & homines, reſiſtenteſque ſine ulla parſimonia contruncabat. His malis perculſus rex, cum multiplices legiones, vicorumque reliquias cerneret exuſtorum, ultimas fortunarum jacturas adeſſe jam contemplatus, oravit ipſe quoque veniam, facturum ſe imperanda, jurandique exſecratione reſtituere univerſos promiſit: id enim cura agebatur impenſiore: detentiſque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito, ad indignationem juſtam Julianus erectus, cum munerandus veniſſet ex more, quatuor comites ejus, quorum ope & fide maxime nitebatur, non ante abſolvit, dum omnes rediere captivi. Ad colloquium tamen accitus a Cæſare, trementibus oculis adorato, victoriſque ſuperatus aſpectu, conditione difficili premebatur: hac ſcilicet, ut quoniam conſentaneum erat, poſt tot ſecundos eventus civitates quoque reparari vi barbarorum exciſas, carpenta & materias ex opibus ſuis ſuorumque præberet: & hæc pollicitus, imprecatuſque, ſi perfidum quidquam egiſſet, luenda ſibi cruore ſupplicia, ad propria remeare permiſſus eſt. Annonam enim transferre, ita ut Suomarius, ea re compelli non potuit, quod ad interne-

cionem regione ejus vaſtata nihil inveniri poterat, quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapiniſque diteſcere aſſueti noſtrorum, Romanæ potentiæ jugo ſubdidere colla jam domita, & velut inter tributarios nati & educati, obſecundabant imperiis ingravate. Quibus hoc modo peractis, diſperſo per ſtationes milite conſuetas, ad hiberna regreſſus eſt Cæſar.

XI. Hæc cum in comitatu Conſtantii ſubinde noſcerentur (erat enim neceſſe, tanquam apparitorem Cæſarem ſuper omnibus geſtis ad Auguſti referre ſcientiam) omnes, qui plus poterant in palatio, adulandi profeſſores jam docti, recte conſulta proſpereque completa vertebant in deridiculum: talia ſine modo ſtrepentes inſulſe, *In odium venit cum victoriis ſuis capella, non homo:* ut hirſutum Julianum carpentes, appellanteſque loquacem talpam, & purpuratam ſimiam, & literionem Græcum: & his congruentia plurima atque vernacula principi reſonantes, audire hæc taliaque geſtienti, virtutes ejus obruere verbis impudentibus conabantur, ut ſegnem inceſſentes, & timidum, & umbratilem, geſtaque ſecus verbis comtioribus exornantem: quod non tunc primitus accidit. Namque ut ſolet ampliſſima gloria objecta eſſe ſemper invidiæ, legimus in veteres quoque magnificos duces vitia criminaque, etiamſi inveniri non poterant, finxiſſe malignitatem, ſpectatiſſimis actibus eorum offenſam: ut Cimonem Miltiadis filium inſimulatum intemperantiæ, qui prope Eurimedonta Pamphylium flumen Perſarum populum delevit innumerum,

coegitque gentem, inſolentia ſemper elatam, obſecrare ſuppliciter pacem: Æmilianum itidem Scipionem, ut ſomniculoſum æmulorum incuſari malevolentia, cujus impetrabili vigilantia, obſtinatæ in perniciem Romæ, duæ ſunt potentiſſimæ urbes exciſæ. Nec non etiam in Pompejum obtrectatores iniqui multa ſcrutantes, cum nihil, unde vituperari deberet, inveniretur, duo hæc obſervaverunt ludibrioſa & irrita: quod genuino quodam more caput digito uno ſcalpebat, quodque aliquamdiu tegendi ulceris cauſa deformis faſciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare ut diſſolutum, alterum ut novarum rerum cupidum, aſſerebant: nihil intereſſe oblatrantes argumento ſubfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ majeſtatis inſigni: eum virum, quo nec fortior, nec cautior quiſquam patriæ fuit, ut documenta præclara teſtantur. Dum hæc ita aguntur, Romæ Artemius curans vicariam, præfecturam pro Baſſo quoque agebat: qui recens promotus urbi præfectus, fatali deceſſerat ſorte. Cujus adminiſtratio ſeditiones perpeſſa eſt turbulentas, nec memorabile quidquam habuit, quod narrari ſit dignum.

XII. Auguſto inter hæc quieſcenti per hiemem apud Sirmium, indicabant nuntii graves & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, vicinitate & ſimilitudine morum armaturæque concordes, Pannonias Mœſiarumque alteram cuneis incurſare diſperſis. Quibus ad latrocinia magis, quam aperto habilibus Marti, haſtæ ſunt longiores, & loricæ ex cornibus raſis & lævigatis, plumarum ſpecie linteis indu-

mentis innexæ: equorumque plurimi ex uſu caſtrati, ne aut feminarum viſu exagitati raptentur, aut in ſubſidiis ferocientes, prodant hinnitu denſiore vectores. Et per ſpatia diſcurrunt ampliſſima ſequentes alios, vel ipſi terga vertentes, inſidendo velocibus equis & morigeris, trahenteſque ſingulos, interdum & binos, uti permutatio vires foveat jumentorum, vigorque otio integretur alterno. Æquinoctio itaque temporis verni confecto, Imperator, coacta militum valida manu, ductu lætioris fortunæ profectus, cum ad locum aptiſſimum perveniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum jam reſoluta congerie, ſuper navium foros ponte contexto tranſgreſſus, populandis barbarorum incubuit terris: qui, itinere feſtinato præventi, catervaſque bellatoris exercitus jugulis ſuis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vitantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt in fugam. Stratiſque plurimis, quorum greſſus vinxerat timor, hi, quos exemit celeritas morti, inter latebroſas convalles montium occultati, videbant patriam ferro pereuntem: quam vindicaſſent profecto, ſi vigore, quo diſceſſerant, reſtitiſſent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ, quæ ſecundam proſpectat Pannoniam: parique fortitudine circa Valeriam opes barbaricas, urendo rapiendoque occurrentia, militaris turbo vaſtabat. Cujus cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio latendi, Sarmatæ petendæ ſpecie pacis agmine tripertito agentes ſecurius noſtros aggredi cogitarunt: ut nec expedire tela, nec vim

vulnerum declinare, nec, quod eſt in rebus arctiſſimis ultimum, verti poſſent in fugam. Aderant autem illico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum ſæpe ſocii fuerant indiſcreti: ſed ne eos quidem promta juvit audacia, in diſcrimina ruentes aperta. Cæſis enim compluribus, pars, quæ potuit ſupereſſe, per notos colles evaſit: quo eventu vires & animos incitante, junctis denſius cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus: qui ex præterito caſu impendentia formidantes, rogaturi ſuppliciter pacem, fidentes ad principis venere conſpectum, erga hæc & ſimilia lenioris: dictoque die ſtatuendis conditionibus, Zizais quoque etiam tum regalis, haud parvi corporis juvenis, ordines Sarmatarum more certaminis inſtruxit ad preces: viſoque Imperatore, abjectis armis pectore toto procubuit exanimis ſtratus. Et amiſſo vocis officio præ timore, tum, cum orare deberet, majorem miſericordiam movit, conatus aliquoties, parumque, impediente ſingultu, permiſſus explicare, quæ poſcebat. Recreatus denique tandem, juſſuſque exſurgere, genibus niſus, uſu linguæ recuperato, conceſſionem delictorum ſibi tribui ſupplicavit & veniam: eoque ad precandum admiſſa multitudo, cujus ora formido muta claudebat, periculo adhuc præſtantioris ambiguo, ubi ille ſolo juſſus attolli, orandi ſignum exſpectantibus diu monſtravit, omnes clypeis teliſque projectis manus precibus dederunt, plura excogitantes, ut vincerent humilitate ſupplicandi regalem. Duxerat potior cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem, & Zinafrum, & Fragiledum ſubregulos,

plurimoſque optimates, cum impetrandi ſpe ſimilia petituros. Qui, licet elati gaudio ſalutis indultæ, conditionum ſarcina compenſare inimice facta pollicebantur, ſeque cum facultatibus & liberis & conjugibus terrarumque ſuarum ambitu, Romanæ potentiæ libenter offerrent: prævaluit tamen æquitati juncta benignitas: juſſique obtinere ſedes impavidi, noſtros reddidere captivos. Duxeruntque obſides poſtulatos, & obedire præceptis deinde promtiſſime ſpoponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, advolarunt regales cum ſuis omnibus Araharius & Uſafer, inter optimates excellentes, agminum gentilium duces, quorum alter Transjugitanorum Quadorumque parti, alter quibuſdam Sarmatis præerat, locorum confiniis & feritate junctiſſimis: quorum plebem veritus Imperator, ne ferire fœdera ſimulans, in arma repente conſurgeret, diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſecrantes juſſit pauliſper abſcedere, dum Araharii & Quadorum negotium ſpectaretur. Qui cum eorum ritu oblati, ſtantes curvatis corporibus, facinora gravia purgare non poſſent, ultimæ ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, nunquam antea pignora fœderis exhibere compulſi. His ex æquo bonoque compoſitis, Uſafer in preces admiſſus eſt: Arahario pertinaciter obſtrepente, firmanteque, pacem, quam ipſe meruit, ei quoque debere proficere, ut participi, licet inferiori, & obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verum quæſtione diſcuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatæ juſſi, ut ſemper Romanorum clientes, offerre obſides, quietis vincula conſervandæ, gra-

tanter amplexi ſunt. Ingerebat autem ſe poſt hæc maximus numerus catervarum confluentium nationum & regum, ſuſpendi a jugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquam Arabarium impune compererant abſceſſiſſe: & pari modo ipſi quoque adepti pacem, quam poſcebant, accitos ex intimis regni procerum filios, obſidatus ſorte opinione celerius obtulerunt; itidemque captivos, ut placuerat, noſtros, quos haud minori gemitu perdidere, quam ſuos. Quibus ordinatis, translata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potius, quam ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis hæc attulit cauſa: ut verum illud exiſtimetur, quod opinantur quidam, fatum vinci principis poteſtate, vel fieri. Potentes olim ac nobiles erant hujus indigenæ regni: ſed conjuratio clandeſtina ſervos armavit in facinus. Atque ut barbaris eſſe omne jus in viribus aſſuevit, vicerunt dominos ferocia pares, ſed numero præminentes. Qui, confundente metu conſilia, ad Victohalos diſcretos longius confugerunt, obſequi defenſoribus, ut in malis, optabile, quam ſervire ſuis mancipiis arbitrati: quæ deplorantes, poſt impetratam veniam recepti in fidem, poſcebant præſidia libertati: eoſque, iniquitate rei permotus, inſpectante omni exercitu, convocatos allocutus verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi ducibuſque Romanis parere præcepit. Atque ut reſtitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem iiſdem præfecit, conſpicuæ fortunæ tum inſignibus aptum profecto, ut res docuit, & fidelem: nec diſcedere quiſquam poſt hæc glorioſe

geſta permiſſus eſt, antequam (ut placuerat) remearent noſtri captivi. His in barbarico geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt, ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus, lacrimæ vel ſanguis exſtingueret. Quorum regalis Vitrodorus Viduarii filius regis, & Agilimundus ſubregulus, aliique optimates, & judices variis populis præſidentes, viſo exercitu in gremio regni ſolique genitalis, ſub greſſibus jacuere militum, & adepti veniam juſſa fecerunt: ſobolemque ſuam obſidatus pignore, ut obſecuturi conditionibus impoſitis, tradiderunt: eductiſque mucronibus, quos pro numinibus colunt, juravere, ſe permanſuros in fide.

XIII. His, ut narratum eſt, ſecundo finitis eventu, ad Limigantes Sarmatas ſervos ocius ſigna transferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas, impune multa & nefaria perpetraſſe. Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus liberis, ipſi quoque tempus aptiſſimum nacti, limitem perrupere Romanum, ad hanc ſolam fraudem dominis ſuis hoſtibuſque concordes. Deliberatum eſt tamen id quoque lenius vindicari, quam criminum magnitudo poſcebat, hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati amitterent copiam noſtra vexandi: quos pericula formidare monebat ſcelerum conſcientia diutius commiſſorum. Ideoque in ſe pugnæ molem ſuſpicati vertendam, dolos parabant, & ferrum, & preces. Verum aſpectu primo exercitus tanquam fulminis ictu perculſi, ultimaque cogitantes, vitam precati, tributum annuum, dele-

ctumque validæ juventutis, & ſervitium ſpoponderunt: abnuere parati, ſi juberentur alìorſum migrare, ut geſtibus indicabant & vultibus, locorum confiſi præſidio, ubi lares poſt exactos dominos fixere ſecuri. Has enim terras Parthiſcus irruens obliquatis meatibus Iſtro miſcetur. Sed dum ſolus licentius fluit, ſpatia longa & lata ſenſim præterlabens, & ea coarctans prope exitum in anguſtias, accolas ab impetu Romanorum alveo Danubii defendit, a barbaricis vero excurſibus ſuo tutos præſtat obſtaculo: ubi pleraque humidioris ſoli natura & incrementis fluminum redundantia, ſtagnoſa & referta ſalicibus, ideoque invia, niſi perquam gnaris: & ſuper his inſularem anfractum aditu Parthiſci pæne contiguum amnis potior ambiens, terræ conſortio ſeparavit. Hortante igitur principe, cum genuino faſtu ad citeriorem venere fluminis ripam, ut exitus docuit, non juſſa facturi, ſed ne viderentur militis præſentiam formidaſſe: ſtabantque contumaciter, ideoque propinquaſſe monſtrantes, ut jubenda repudiarent. Quæ Imperator accidere poſſe contemplans, in agmina plurima clam diſtributo exercitu, celeritate volucri migrantes intra ſuorum acies clauſit. Stanſque in aggere celſiore cum paucis, & ſtipatorum præſidio tectus, eos, ne ferocirent, lenius admonebat. Sed fluctuantes ambiguitate mentium, in diverſa rapiebantur, & furori mixta verſutia tentabant cum precibus prœlium: vicinumque ſibi in noſtros parantes excurſum, projecere conſulto longius ſcuta, ut, ad ea recuperanda ſenſim progreſſi, ſine ullo fraudis indicio ſpatia furarentur.

Jamque vergente in veſperum die, cum moras rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur: qui conferti, acieque denſiore contracta, adverſus ipſum principem ſtantem, ut dictum eſt, altius, omnem impetum contulerant, eum oculis inceſſentes & vocibus truculentis. Cujus furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eoſque Imperatori, ut dictum eſt, acriter imminentes, deſinente in anguſtum fronte, quem habitum caput porci ſimplicitas militaris appellat, impetu disjecit ardenti: & dextra pedites catervas peditum obtruncabant; equites læva equitum ſe turmis agilibus infuderunt. Cohors prætoria, ex adverſo Auguſtum cautius ſtipans, reſiſtentium pectora, moxque terga fugientium incidebat: & cadentes inſuperabili contumacia barbari, non tam mortem dolere, quam noſtrorum lætitiam, horrendo ſtridore monſtrabant: & jacentes abſque mortuis plurimi ſuccisis poplitibus, ideoque ademto fugiendi ſubſidio; alii dextris amputatis, nonnulli ferro quidem intacti, ſed ſuperruentium colliſi ponderibus, cruciatus alto ſilentio perferebant. Nec eorum quiſquam inter diverſa ſupplicia veniam petiit, aut ferrum projecit, aut exoravit celerem mortem: ſed arma jugiter retinentes, licet afflicti, minus criminis æſtimabant, alienis viribus potius, quam conſcientiæ ſuæ judicio vinci: muſſanteſque audiebantur interdum, fortunæ, non meriti, fuiſſe, quod evenit. Ita in ſemihoræ curriculo diſcrimine prœliorum emenſo, tot procubuere ſubito barbari, ut pugnam fuiſſe ſola victoria decla-

raret. Vix dum populis hoſtilibus ſtratis, gregatim peremtorum neceſſitudines ducebantur humilibus extractæ tuguriis, ætatis ſexuſque promiſcui: &, faſtu vitæ prioris abolito, ad infimitatem obſequiorum venere ſervilium: & exiguo temporis intervallo decurſo, cæſorum aggeres, & captivorum agmina cernebantur. Incitante itaque fervore certaminum, fructuque vincendi, conſurrectum eſt in perniciem eorum, qui deſeruere prœlia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos, cum ad loca veniſſet avidus barbarici ſanguinis miles, disjectis culmis levibus obtruncabat: nec quemquam caſa, vel trabibus compacta firmiſſimis, periculo mortis extraxit. Denique cum inflammarentur omnia, nulluſque latere jam poſſet, cunctis vitæ præſidiis circumciſis, aut obſtinate igni peribat abſumtus, aut incendium vitans egreſſuſque, uno ſupplicio declinato, ferro ſternebatur hoſtili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorumque magnitudinem, amnis vicini ſe commiſere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare poſſe ſperantes: quorum plerique ſubmerſi necati ſunt, alii jaculis periere confixi: adeo ut, abunde cruore diffuſo, meatus fluminis ſpumaret immenſi: ita per elementum utrumque Sarmatas vincentium ira virtuſque delevit. Placuerat igitur, poſt hunc rerum ordinem cunctis adimi ſpem omnem vitæque ſolatium: & poſt lares incenſos raptaſque familias, navigia juſſa ſunt colligi, ad indagandos, quos a noſtrorum acie ulterior diſcreverat ripa. Statimque, ne alacritas intepeſceret pugnatorum, impoſiti lintribus per abdita ducti ve-

lites expediti, occuparunt latibula Sarmatarum: quos repentinus feſellit aſpectus, gentiles lembos & nota remigia conſpicantes. Ubi vero, procul micantibus telis, quod verebantur, propinquare ſenſerunt, ad ſuffugia locorum paluſtrium ſe contulerunt: eoſque ſecutus infeſtius miles, cæſis plurimis, ibi victoriam reperit, ubi nec caute poſſe conſiſtere, nec audere aliquid credebatur. Poſt abſumtos pæne diffuſoſque Amicenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere ſociorum ærumnæ, rumorum aſſiduitate compertæ. Ad quos opprimendos (erat enim arduum ſequi per diverſa conſperſos, imprudentia viarum arcente) Taifalorum auxilium, & liberorum adæque Sarmatarum aſſumtum eſt. Cumque auxiliorum agmina locorum ratio ſepararet, tractus contiguos Mœſiæ ſibi miles elegit; Taifali proxima ſuis ſedibus obtinebant; liberi terras occupaverant e regione ſibi oppoſitas. Limigantes, territi recentibus ſubactorum exemplis & proſtratorum, diu hæſitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent, an rogarent, cum utriuſque rei ſuppeterent documenta non levia. Vicit tamen ad ultimum, cœtu ſeniorum urgente, dedendi ſe conſilium: variæque palmæ victoriarum acceſſit eorum quoque ſupplicatio, qui armis libertatem invaſerant: & reliqui eorum cum precibus, ut ſuperatos & imbelles dominos aſpernati, fortioribus viſis inclinavere cervices. Accepta itaque publica fide, & deſerto montium propugnaculo, ad caſtra Romana convolavit eorum pars major, dif-

fuſa per ſpatia ampla camporum, cum parentibus, & natis, atque conjugibus, opumque vilitate, quam eis celeritatis ratio furari permiſit. Et qui animas amittere potius, quam cogi ſolum vertere, putabantur, dum licentem amentiam libertatem exiſtimarent, parere imperiis, & ſedes alias ſuſcipere ſunt aſſenſi tranquillas & fidas; ut nec bellis vexari, nec mutari ſeditionibus poſſint. Iiſdemque ex ſententia, ut credebatur, acceptis, quievere paulliſper, poſt feritate nativa in exitiale ſcelus erecti, ut congruo docebitur textu. Hoc rerum proſpero currente ſucceſſu, tutela Illyrico competens gemina eſt ratione firmata: cujus negotii duplicem magnitudinem Imperator aggreſſus, utramque perfecit. Exſules populos, licet mobilitate ſuſpectos, acturos tamen paulo verecundius, tandem reductos in avitis ſedibus collocavit. Iiſdemque ad gratiæ cumulum, non ignobilem quempiam regem, ſed quem ipſi antea ſibi præfecere, regalem impoſuit, bonis animi corporiſque præſtantem. Tali textu recte factorum, Conſtantius jam metuente ſublimior, militarique conſenſu ſecundo Sarmaticus appellatus ex vocabulo ſubactorum, jamque diſceſſurus, convocatis cohortibus, & centuriis, & manipulis omnibus, tribunal inſiſtens, ſigniſque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium poteſtatum, his exercitum allocutus eſt, ore omnium favorabilis, ut ſolebat: *Hortatur recordatio rerum glorioſè geſtarum, omni jucunditate viris fortibus gratior, admodum verecundè replicare, quæ divinitus delata ſorte vincendi, & ante prœlia, & in ipſo conteximus fervore pugnarum, Romanæ rei fidiſſi-*

mi defenſores. Quid enim tam pulchrum, tamque poſteritatis memoriæ juſta ratione mandandum, quam ut miles ſtrenue factis, ductor prudenter conſultis exſultet? Perſultabat Illyricum furor hoſtilis, abſentiam noſtram inanitate tumenti deſpiciens, dum Italos tueremur & Gallos: variiſque diſcurſibus vaſtabat extima limitum: nunc cavatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congreſſibus, nec armis fretus, aut viribus, ſed latrociniis aſſuetus occultis, aſtu & ludificandi varietate jam inde ab inſtituta gente noſtris quoque majoribus formidatus: quæ longius diſparati, qua ferri poterant, tulimus, leviores jacturas efficacia ducum vetari poſſe ſperantes. Ubi vero per licentiam ſcandens in majus, ad funeſtas provinciarum clades erepſit & crebras: communitis aditibus Ræticis, tutelaque pervigili Galliarum ſecuritate fundata, terrore nullo relicto poſt terga, venimus in Pannonias, ut placuit numini ſempiterno, labentia firmaturi: cunctiſque paratis, ut noſtis, vere adulto egreſſi, arripuimus negotiorum maximas moles: primum ne ſtruendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo: quo opera levi perfecto, viſis terris hoſtilibus & calcatis, obſtinatis ad mortem animis conatos reſiſtere Sarmatas abſque noſtrorum diſpendio ſtravimus: parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados, Sarmatis adjumenta ferentes, attrivimus. qui poſt ærumnoſa diſpendia inter diſcurſus & repugnandi minaces anhelitus, quid noſtra valeat virtus experti, manus ad dimicandum paratas, armorum abjecto munimine, pone terga vinxerunt: reſtareque ſolam ſalutem contemplantes in precibus, affuſi ſunt veſtigiis Auguſti cle-

mentis, cujus prœlia ſæpe comperérant exitus habuiſſe felices. His ſequeſtratis, Limigantes quoque fortitudine ſuperavimus pari: interfectiſque pluribus, alios periculi declinatio adegit ſuffugia petere latebrarum paluſtrium. Hiſque ſecundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempeſtivæ. Limigantes ad loca migrare compulimus longe diſcreta, ne in perniciem noſtrorum ſe commovere poſſent ulterius, & pepercimus plurimis; & Zizaim præfecimus liberis, dicatum nobis futurum & fidum, plus æſtimantes creare, quam auferre barbaris regem: hoc decore augente ſolemnitatem, quod iiſdem quoque rector tributus, antehac electus eſt, & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod unus procinctus abſolvit, nos quæſivimus & reſpublica: primo, ultione parta de graſſatoribus noxiis; deinde, quod vobis abunde ſufficient ex hoſtibus captivi. His enim virtutem oportet eſſe contentam, quæ ſudore quæſivit & dexteris. Nobis amplæ facultates, opumque ſunt magni theſauri: integra omnium patrimonia, noſtri labores & fortitudo ſervarint. Hoc enim boni Principis menti, hoc ſucceſſibus congruit proſperis. Poſtremo ego quoque hoſtilis vocabuli ſpolium præ me fero, ſecundi Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque ſentientes, mihi (ne ſit arrogans dicere) merito tribuiſtis.

Poſt hunc dicendi finem, concio omnis alacrior ſolito, aucta ſpe potiorum & lucri, vocibus feſtis in laudes Imperatoris aſſurgens, Deumque ex uſu teſtata, non poſſe Conſtantium vinci, tentoria repetit bidui læta. Et reductus Imperator ad regiam, otioque bidui recreatus, Sirmium cum pompa trium-

phali regreſſus eſt, & militares numeri deſtinatas remearunt ſedes.

XIV. Hiſce iiſdem diebus Proſper, & Spectatus, atque Euſtathius legati ad Perſas, ut ſupra docuimus, miſſi, Cteſiphonta reverſum regem adiere, literas proferentes Imperatoris & munera: poſcebantque rebus integris pacem, & mandatorum memores nuſquam ab utilitate Rom. rei majeſtateque diſcedebant, amicitiæ fœdus ſub hac lege firmari debere aſſeverantes, ne ſuper turbando Armeniæ vel Meſopotamiæ ſtatu quidquam moveretur. Diu igitur ibi morati, cum obſtinatiſſimum regem, niſi harum regionum dominio ſibi adjudicato, obdureſcentem ad ſuſcipiendam cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Poſt quod, id ipſum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus miſſus eſt comes, & Procopius tunc notarius, qui poſtea nodo quodam violentæ neceſſitatis adſtrictus, ad res conſurrexit novas.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XVIII.

Julianus C. Gallorum commodis conſulit, & ubique ab omnibus jus ſervandum curat. *C. I.* Caſtellorum ad Rhenum, quæ receperat, mœnia reparat: Rhenum tranſit, & hoſtili Alamanniæ parte vaſtata, V Alamannorum reges ad pacem petendam & captivos reddendos compellit. *II.* Barbationi magiſtro peditum & uxori ejus cur capita abſciſſa ſint juſſu Conſtantii A. *III.* Rex Perſarum Sapor Romanos totis viribus aggredi parat. *IV.* Antoninus protector cum ſuis omnibus ad Saporem transfugit: eumque in bellum Romanum ſponte jam motum impellit. *V.* Urſicinus magiſter militum ex oriente evocatus, cum jam veniſſet in Thraciam, remittitur in Meſopotamiam: quo reverſus, per Marcellinum Saporis adventum explorat. *VI.* Sapor cum Chionitarum & Albanorum regibus Meſopotamiam intrat. Romani ſuos ipſi agros incendunt, agreſtes in oppida compellunt, ac citeriorem ripam Euphratis caſtellis præſidiiſque communiunt. *VII.* Septingenti equites Illyriciani necopinantes a Perſis conjiciuntur in fugam. Evadunt hinc Urſicinus, inde Marcellinus. *VIII.* Deſcriptio Amidæ, & quot tum ibi legiones ac turmæ in præſidio fuerint. *IX.* Sapor duo caſtella Romana in fidem recipit. *X.*

I. HÆC per orbis varias partes uno eodemque anno ſunt geſta. At in Galliis cum in meliore ſtatu res eſſent, & Euſebium atque Hypatium fratres ſublimarent vocabula conſulum, Julianus, contextis ſucceſſibus clarus, apud hiberna, ſequeſtratis interim ſollicitudinibus bellicis, haud minore cura provinciarum fortunis multa conducentia diſponebat: diligenter obſervans, ne quem tributorum ſarcina prægravaret, neve potentia præſumeret aliena, aut ii verſarentur in medio, quorum patrimonia publicæ clades augebant, vel judicum quiſquam ab æquitate deviaret impune. Idque ea re levi labore correxit, quod ipſe jurgia dirimens, ubi cauſarum cogebat magnitudo vel perſonarum, erat indeclinabilis juſtorum injuſtorumque diſtinctor. Et licet multa ſint ejus laudanda in hujuſmodi controverſiis, unum tamen ſufficiet poni, ad cujus ſimilitudinem acta, vel dicta ſunt. Numerium Narbonenſis paulo ante rectorem accuſatum ut furem, inuſitato cenſorio vigore pro tribunali palam admiſſis volentibus audiebat. qui cum infitiatione defenderet objecta, nec poſſet in quoquam confutari; Delphidius orator acerrimus, vehementer eum impugnans, documentorum inopia percitus exclamavit: *Ecquis, florentiſſime Cæſar, nocens eſſe poterit uſquam, ſi negare ſuffecerit?* contra quem Julianus prudenter motus ex tempore, *Ecquis*, ait, *innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Et hæc quidem & hujuſmodi multa civilia.

II. Egreſſurus autem ad procinctum urgentem,

cum Alamannorum pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, & auſuros immania, ni ipſi quoque ad ceterorum ſternerentur exempla: hærebat anxius, qua vi, qua celeritate, cum primum ratio copiam tribuiſſet, rumore præcurſo terras eorum invaderet repentinus. Seditque tandem multa & varia cogitanti, id tentare, quod utile probavit eventus. Hariobaudem vacantem tribunum fidei fortitudiniſque notæ, nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſerat regem jam pacatum, ut exinde facile ad collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus commovenda, ſcitari poſſit, quid molirentur, ſermonis barbarici perquam gnarus. Quo fidenter ad hæc patranda digreſſo, ipſe anni tempore opportuno, ad expeditionem undique milite convocato profectus, id inter potiſſima mature duxit implendum, ut ante prœliorum fervorem civitates multo ante exciſas introiret, receptaſque communiret: horrea quin etiam exſtrueret pro incenſis, ubi condi poſſet annona, a Britannis ſueta transferri. Et utrumque perfectum eſt ſpe omnium citius. nam & horrea veloci opere ſurrexerunt, alimentorumque in iiſdem ſatias condita: & civitates occupatæ ſunt ſeptem, Caſtra Herculis, Quadriburgium, Triceſimæ, Noveſium, Bonna, Antunnacum, & Bingio: ubi læto quodam eventu etiam Florentius præfectus apparuit ſubito, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam ſufficientem uſibus longis. Poſt hæc impetrata, reſtabat, adigente neceſſitatum articulo, receptarum urbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: idque claris

indiciis apparet, ea tempeſtate utilitati publicæ metu barbaros obediſſe, rectoris amore Romanos. Reges ex pacto ſuperioris anni ædificiis habilia multa ſuis miſere carpentis: & auxiliarii milites ſemper munia ſpernentes hujuſmodi, ad obſequendi ſedulitatem Juliani blanditiis deflexi, quinquagenarias longioreſque materias vexere cervicibus ingravate, & fabricandi miniſteriis opem maximam contulerunt. Quæ dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes, exploratis omnibus, rediit, docuitque comperta. Poſt cujus adventum incitatis viribus omnes venere Mogontiacum: ubi Florentio & Lupicino, Severi ſucceſſore, deſtinate certantibus per pontem illic conſtitutum tranſiri debere, renitebatur firmiſſime Cæſar, aſſerens pacatorum terras non debere calcari, ne, ut ſæpe contigit per incivilitatem militis occurrentia vaſtantis, abrupte fœdera frangerentur. Alamanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, ut a tranſitu Romanos arceret. Ejus enim pagi Rheni ripis ulterioribus adhærebant. Quo teſtante, reſiſtere ſolum non poſſe: in unum coacta barbarica multitudo venit prope Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum, ne tranſmitteret flumen. Gemina itaque ratione viſum eſt habile, quod ſuaſerat Cæſar, ne pacatorum terræ corrumperentur, neve renitente pugnaciſſima plebe, pons cum multorum diſcrimine jungeretur, iri in locum ad compaginandum pontem aptiſſimum. Quod hoſtes ſollertiſſime contemplati, per

contrarias ripas leniter incedentes, ubi noſtros ſigere tentoria procul cernebant, ipſi quoque noctes agebant exſomnes, cuſtodientes pervigili ſtudio, ne tranſitus tentaretur. Verum cum noſtri locum adventarent proviſum, vallo foſſaque quievere circumdati: & aſcito Lupicino in conſilium, Cæſar certis imperavit tribunis, ut trecentenos pararent cum ſudibus milites expeditos, quid agi, quove iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte provecta, impoſitique omnes, quos luſoriæ naves quadraginta, quæ tunc aderant ſolæ, ceperunt, decurrere jubentur per flumen adeo taciti, ut etiam remi ſuſpenderentur, ne barbaros ſonitus excitaret undarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hoſtes noſtrorum ignes obſervant, adverſas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex nobis antea fœderatus, non novaturus quædam, ſed amicus finitimis quoque ſuis, reges omnes, & regales, & regulos ad convivium corrogatos retinuit, epulis aduſque vigiliam tertiam gentili more extentis: quos diſcedentes inde, caſu noſtri ex improviſo adorti, nec interficere, nec corripere ullo genere potuerunt, tenebrarum equorumque adjumento, quo dubius impetus truſit abreptos: lixas vero vel ſervos, qui eos pedibus ſequebantur, niſi quos exemit diſcrimine temporis obſcuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum tranſitu, qui tunc perque expeditiones præteritas ibi levamen ſumere laborum opinabantur, ubi hoſtem contingeret inveniri: perculſi reges eorumque populi, qui pontem, ne ſtrueretur, ſtudio ſervabant intento,

metu exhorreſcentes diffuſe vertuntur in pedes: & indomito furore ſedato, neceſſitudines opeſque ſuas transferre longius feſtinabant. Statimque difficultate omni depulſa, ponte conſtrato, ſollicitarum gentium opinione præventa, viſus in barbarico miles, per Hortarii regna tranſibat intacta. Ubi vero terras infeſtorum etiam tum tetigit regum, urens omnia rapienſque per medium rebellium ſolum graſſabatur intrepidus. Poſtque ſæpimenta fragilium penatium inflammata, & obtruncatam hominum multitudinem, viſoſque cadentes multos, alioſque ſupplicantes, cum ventum fuiſſet ad regionem, cui Capellatii, vel Palas nomen eſt, ubi terminales lapides Alamannorum & Burgundiorum confinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea propter ut Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges, ſuſciperentur impavidi; qui propinquare ſibi perniciem ſentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarius venit, cujus erat domicilium contra Rauracos: ſcriptiſque Conſtantii principis, quibus commendatus eſt arctius, allegatis, leniter ſuſceptus eſt, ut decebat, olim ab Auguſto in clientelam rei Romanæ ſuſceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admiſſus & ſigna, ſtupebat armorum viriumque varium decus, viſa tunc primitus, proque ſuis orabat. Vadomarius vero noſtris coalitus, utpote vicinus limiti, mirabatur quidem apparatum ambitioſi procinctus, ſed vidiſſe ſe talia ſæpe ab adoleſcentia meminerat prima. Libratis denique diu conſiliis, concordi aſſenſione cunctorum, Macriano quidem

& Hariobaudo pax eſt attributa: Vadomario vero; qui ſuam locaturus ſecuritatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Urio, & Urſicino, & Veſtralpo regibus, pacem itidem obſecrans, interim reſponderi non poterat, ne, ut ſunt fluxioris fidei barbari, poſt abitum recreati noſtrorum, parum acquieſcerent per alios impetratis. Sed cum ipſi quoque, miſſis legatis, poſt meſſes incenſas & habitacula, captoſque plures & interfectos, ita ſupplicarent, tanquam ipſi hæc deliquiſſent in noſtros; pacem conditionum ſimilitudine meruerunt. Inter quas id feſtinatum eſt maxime, ut captivos reſtituerent omnes, quos rapuerant excurſibus crebris.

III. Hæc dum in Galliis cœleſtis corrigit cura, in comitatu Auguſti turbo novarum exoritur rerum, a primordiis levibus ad luctus & lamenta progreſſus, in domo Barbationis pedeſtris militiæ tunc rectoris, examen apes fecere perſpicuum. Superque hoc ei prodigiorum gnaros ſollicite conſulenti, diſcrimen magnum portendi reſponſum eſt, conjectura videlicet tali, quod hæ volucres poſt compoſitas ſedes opeſque congeſtas, fumo pelluntur & turbulento ſonitu cymbalorum. Huic uxor erat Aſſyria nomine, nec taciturna, nec prudens: quæ, eo ad expeditionem profecto, & multiplici metu ſuſpenſo, ob ea, quæ meminerat ſibi prædicta, perculſa vanitate muliebri, ancilla aſcita notarum perita, quam e patrimonio Silvani poſſederat, ad maritum ſcripſit intempeſtive, velut flens obteſtanſque, ne poſt obitum Conſtantii propinquantem in imperium ipſe, ut ſperabat, admiſſus, deſpecta ſe anteponeret

Euſebiæ matrimonium tunc reginæ, decore corporis inter multas feminas excellentis. Quibus literis occulte, quantum fieri potuit, miſſis, ancilla, quæ domina dictante perſcripſerat, reverſis omnibus e procinctu, exemplum ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit, avideque ſuſcepta, chartulam prodidit. Hocque indicio ille confiſus, ut erat ad criminandum aptiſſimus, principi detulit: atque ex uſu nec mora ulla negotio tributa, nec quiete, Barbatio epiſtolam ſuſcepiſſe confeſſus, & mulier ſcripſiſſe documento convicta non levi, cervicibus interiere præciſis. Hiſce punitis, quæſtiones longe ſerpebant, vexatique multi nocentes ſunt, & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorum tribunus, ut conſcius inter complures alios tortus aliquoties ſupervixit, penitus quid erat geſtum ignorans. Ideoque ad injuriæ periculique compenſationem, ducis in Illyrico meruit poteſtatem. Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantiſque propoſiti, ea re multis exoſus, quod & dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt ejus exceſſum nobilioris militiæ faſtu elatus, in Julianum itidem Cæſarem paria confingebat, crebroque deteſtantibus bonis ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat & ſæva. Ignorans profecto vetus Ariſtotelis ſapiens dictum, qui Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat, ut quam rariſſime & jucunde apud hominem loqueretur, vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines

profutura diſcernere nonnumquam & nocentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur, animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent: ut exemplum eſt hoc perquam notum. Linquentes Orientem anſeres ob calorem, plagamque petentes occiduam, cum montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clangorem: iiſdemque collibus agiliore volatu tranſcurſis projiciunt calculos, atque ita ſecurius pergunt.

IV. Dum apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impenſa, Orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium, quas placarat, adjumentis accinctus, augendique regni cupiditate ſupra homines flagrans, arma vireſque parabat & commeatus, conſilia tartareis manibus miſcens, & præſtigiatores omnes conſulens de futuris: hiſque ſatis collectis, pervadere cuncta prima verni temperie cogitabat. Et cum hæc primo rumores, dein nuntii certi perferrent, omneſque ſuſpenſos adventantium calamitatum complicaret magna formido, comitatenſis fabrica eandem incudem, ut dicitur, diu noctuque tundendo ad ſpadonum arbitrium, Imperatori ſuſpicaci ac timido intendebat Urſicinum, velut vultus Gorgonei torvitatem: hæc ſæpe taliaque replicans, quod interemto Silvano, quaſi penuria meliorum ad tuendas partes Eoas denuo miſſus, altius anhelabat. Hac autem aſſentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Euſebii favorem, cubiculi tunc præpo-

ſiti, apud quem (ſi vere dici debeat) multa Conſtantius potuit, antedicti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis, ratione bifaria: quod omnium ſolus nec opis ejus egebat, ut ceteri, & domo ſua non cederet Antiochiæ, quam moleſtiſſime flagitabat. Qui ut coluber copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum ægre ſerpentium excitans ad nocendum, emittebat cubicularios jam adultos: ut inter miniſteria vitæ ſecretioris, gracilitate vocis ſemper puerilis & blandæ, apud principis aures nimium patulas exiſtimationem viri fortis invidia gravi pulſarent: & brevi juſſa fecerunt. Horum & ſimilium tædio juvat veterem laudare Domitianum, qui, licet patris fratriſque diſſimilis, memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit; tamen receptiſſima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat, ne intra terminos juriſdictionis Romanæ caſtraret quiſquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum ferret examina, quorum paucitas difficile toleratur? Actum eſt tamen cautius, ne, ut fingebat, rurſus accitus idem Urſicinus metu cuncta turbaret, ſed cum fors copiam detuliſſet, raperetur ad mortem. Hæc opperientibus illis, & ancipiti cogitatione diſtrictis, nobis apud Samoſatam, Commageni quondam regni clariſſimam ſedem, parumper morantibus, repente novi motus rumoribus denſis audiuntur & conſertis; quos docebit orationis progrediens textus.

V. Antoninus quidam, ex mercatore opulento rationarius apparitor Meſopotamiæ ducis, tunc protector, exercitatus & prudens, perque omnes illas

notiſſimus terras, aviditate quorundam nexus ingentibus damnis, cum jurgando contra potentes ſe magis magiſque injuſtitia frangi contemplaretur, ad deferendam potioribus gratiam, qui ſpectabant negotium, inclinatis; ne contra acumina calcitraret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſuſque debitum, per colludia in nomen fiſci translatum, jamque auſurus immania, rimabatur tectius reipublicæ membra totius: & utriuſque linguæ literas ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel quarum virium milites ubi agant, vel procinctus tempore quos tuerentur deſcribens: itidem armorum & commeatuum copiæ, aliaque uſui bello futura an abunde ſuppetant, indefeſſa ſcitatione percontans. Et cum totius Orientis didiciſſet interna, virorum ſtipendiique parte maxima per Illyricum diſtributa, ubi diſtinebatur ex negotiis ſeriis Imperator: allapſuro jam præſtituto die ſolvendæ pecuniæ, quam per ſyngrapham debere ſe confiteri vi metuque compulſus eſt, cum omnibus ſe proſpiceret undique periculis opprimendum, largitionum Comite ad alterius gratiam infeſtius perurgente, fugam ad Perſas cum conjuge, liberis, & omni vinculo caritatum ingenti molimine conabatur. Atque ut lateret ſtationarios milites, fundum in Hiaſpide, qui locus Tigridis fluentis alluitur, pretio non magno mercatur. Hocque commento cum nullus cauſam veniendi ad extremas Romani limitis partes, jam poſſeſſorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos periroſque nandi occultis ſæpe colloquiis cum Tamſapore habitis, qui tractus omnes adverſos ducis po-

teſtate tunc tuebatur, & antea cognitus, miſſo a Perſicis caſtris auxilio virorum pernicium, lembis impoſitus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia transfretat, re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonii proditoris. Rebus per Meſopotamiam in hunc ſtatum deductis, Palatina cohors palinodiam in exitium concinens noſtrum, invenit tandem anſam nocendi fortiſſimo viro, auctore & incitatore cœtu ſpadonum: qui feri & acidi ſemper, carenteſque neceſſitudinibus ceteris, divitias ſolas ut filiolas jucundiſſimas amplectuntur. Stetitque ſententia, ut Sabinianus vietus quidem ſenex & bene nummatus, ſed imbellis & ignavus, & ab impetranda magiſterii dignitate per obſcuritatem adhuc longe diſcretus, præficiendus Eois partibus mitteretur: Urſicinus vero curaturus pedeſtrem militiam, & ſucceſſurus Barbationi, ad comitatum reverteretur, quo præſens rerum novarum avidus concitor, ut jactabant, a gravibus inimicis & metuendis inceſſeretur. Dum hæc in caſtris Conſtantii quaſi per luſtra aguntur & ſcenam, & diribitores venumdatæ ſubito poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hiberna perductus aventer ſuſcipitur: & apicis nobilitatus auctoritate (quo honore participantur menſæ regales, & meritorum apud Perſas ad ſuadendum ferendaſque ſententias in concionibus ora panduntur) non contis, nec remulco, (ut ajunt) id eſt, non flexiloquis ambagibus vel obſcuris, ſed velificatione plena in rempublicam ferebatur: eundemque incitans regem, ut quondam Maharbal lentitudinis in-

crepans Hannibalem, poſſe eum vincere, ſed victoria uti neſcire, aſſidue prædicabat. Educatus enim in medio, ut rerum omnium gnarus, auditorum nactus vigiles ſenſus, & aurium delenimenta captantes, nec laudantium, ſed ſecundum Homericos Phæacas cum ſilentio admirantium, jam inde quadrageſimi anni memoriam replicabat: poſt bellorum aſſiduos caſus, & maxime apud Hilejam & Singaram, ubi acerrima illa nocturna concertatione pugnatum eſt, noſtrorum copiis ingenti ſtrage confoſſis, quaſi dirimente quodam medio feciali, Perſas nondum Edeſſam nec pontes Euphratis tetigiſſe victores: quos armipotentia fretos ſucceſſibuſque magnificis, ita dilataſſe decuerat rem, eo maxime tempore, quo diuturnis bellorum civilium motibus ſanguis utrinque Romani roboris fundebatur. His ac talibus ſubinde inter epulas ſobrius perfuga, ubi de apparatu bellorum & ſeriis rebus apud eos Grajorum more veterum conſultatur, regem incendebat ardentem, ut exacta hieme ſtatim arma, fretus fortunæ ſuæ magnitudine, concitaret: ipſe quoque in multis ac neceſſariis operam ſuam fidenter promittens.

VI. Sub iiſdem fere diebus Sabinianus, adepta repentina poteſtate ſufflatus, & Ciliciæ fines ingreſſus, deceſſori ſuo Principis literas dedit hortantis, ut ad comitatum dignitate afficiendus ſuperiore citius properaret: eo neceſſitatum articulo, quo etiamſi apud Thulen moraretur Urſicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat; utpote diſciplinæ veteris, & longo uſu bellandi

artis Perſicæ ſcientiſſimum. Quo rumore provinciis percitis, ordines civitatum & populi, decretis & acclamationibus denſis, injecta manu detinebant penes ſe publicum defenſorem, memores, quod relictus ad ſui tutelam cum inerti & umbratili milite, nihil amiſerat per decennium: ſimul metuentes ſaluti, quod tempore dubio, remoto illo, adveniſſe hominem compererant inertiſſimum. Credimus, neque enim dubium eſt, per aerios tramites famam præpetem volitare, cujus indicio hæc geſta pandente, conſiliorum apud Perſas ſumma proponebatur: & multis ultro citroque deliberatis placuit, Antonino ſuadente, & Urſicino procul amoto, deſpectoque novello duce, poſthabitis civitatum pernicioſis obſidiis, perrumperetur Euphrates, ireturque prorſus: ut occupari poſſint provinciæ, fama celeritate præventa, omnibus ante bellis (niſi temporibus Gallieni) intactæ, paceque longiſſima locupletes: cujus rei, proſperante Deo, ductorem commodiſſimum fore ſpondebat. Laudato firmatoque concordi omnium voluntate conſilio, converſiſque univerſis ad ea, quæ erant citius congerenda, commeatus, milites, arma, ceteraque inſtrumenta, quæ poſcebat procinctus adventans, perpetua hieme parabantur. Nos interea pauliſper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Italiæ feſtinantes, prope flumen venimus Hebrum, ex Odryſarum montibus decurrentem: ibique Principis ſcripta ſuſcepimus, jubentia, omni cauſatione poſthabita reverti Meſopotamiam ſine apparitione, nullam expeditionem curaturi periculoſam, ad alium omni

poteſtate translata. Quod ideo per moleſtos formatores imperii ſtruebatur, ut ſi Perſæ fruſtra habiti rediſſent ad ſua, ducis novi virtuti facinus aſſignaretur egregium : ſi fortuna ſequior ingruiſſet, Urſicinus reus proditor reipublicæ deferretur. Agitati igitur ſine rationibus, diu cunctati, reverſique, faſtidii plenum Sabinianum invenimus, hominem mediocris ſtaturæ, & parvi anguſtique animi, vix ſine turpi metu ſufficientem ad levem convivii, nedum prœlii ſtrepitum perferendum. Tamen quoniam ſpeculatores apparatus omnes apud hoſtes fervere conſtanti aſſeveratione perfugis concinentibus affirmabant, oſcitante homunculo Niſibin propere venimus utilia paraturi, ne diſſimulantes obſidium Perſæ civitati ſupervenirent incautæ. Dumque intra muros maturanda perurgerentur, fumus micanteſque ignes aſſidue a Tigride per caſtra Maurorum, & Siſara, & collimitia reliqua aduſque civitatem continui perlucebant ſolito crebriores, erupiſſe hoſtium vaſtatorias manus ſuperato flumine permonſtrantes. Qua cauſa ne occuparentur itinera, celeri curſu prægreſſi, cum ad ſecundum lapidem veniſſemus, liberali forma puerum Torquatum, ut conjectabamus, octennem, in aggeris medio vidimus ejulantem, ingenui cujuſdam filium, ut ajebat : quem mater, dum imminentium hoſtium terrore percita fugeret, impeditior trepidando reliquerat ſolum. Hunc dum imperatu ducis miſerati commotique, impoſitum equo præ me ferens ad civitatem reduco, circumvallato murorum ambitu prædatores latius vagabantur. Et quia me obſidionales ærumnæ

terrebant, intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero, noſtrorum agmen agilitate volucri repetebam exanimis: nec multum fuit, quin caperer. Nam cum Abdigidum quendam tribunum fugientem cum calone ala ſequeretur hoſtilis, lapſoque per fugam domino ſervum deprehenſum, cum ego rapido ictu tranſirem, interrogaſſent, quiſnam provectus ſit judex, audiſſentque, Urſicinum paulo ante urbem ingreſſum, montem Izalam petere: occiſo indice, in unum quæſiti complures nos irrequietis curſibus ſectabantur. Quos cum jumenti agilitate prægreſſus, apud Amudim munimentum infirmum, diſperſis per pabulum equis, recubantes noſtros ſecurius inveniſſem, porrecto extentius brachio, & ſummitatibus ſagi contortis elatius, adeſſe hoſtes ſigno ſolito demonſtrabam: iiſdemque junctus impetu communi ferebar, equo jam fatiſcente. Terrebat autem nos plenilunium noctis, & planities ſupina camporum, nulla, ſi occupaſſet arctior caſus, latibula præbere ſufficiens, ubi nec arbores, nec fruteta, nec quidquam præter herbas humiles viſebatur. Excogitatum eſt ergo, ut ardente ſuperpoſita lampade, & circumligata, ne rueret, jumentum ſolum, quod eam vehebat, ſolutum ſine rectore lævorſum ire permitteretur, cum nos ad montanos exceſſus dextra poſitos tenderemus: ut prælucere ſebalem facem duci lenius gradienti Perſæ credentes, eum tenerent potiſſimum curſum: quod niſi fuiſſet prævifum, circumventi & capti ſub ditionem veniſſemus hoſtilem. Hoc extracti periculo, cum ad nemoroſum quendam locum vineis arbuſtiſque po-

miſeris conſitum, Mejacarire nomine veniſſemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapſis accolis omnibus, ſolum in remoto receſſu latentem invenimus militem: qui oblatus duci, & locutus varia præ timore, ideoque ſuſpectus, adigente metu, qui intentabatur, pandit rerum integram fidem: docetque, quod apud Pariſios natus in Galliis, & equeſtri militans turma, vindictam quondam commiſſi facinoris timens, ad Perſas abierat profugus; exindeque morum probitate ſpectata ſortita conjuge, liberiſque ſuſceptis, ſpeculatorem ſe miſſum ad noſtra, ſæpe veros nuntios reportaſſe. At nunc ſe a Tamſapore & Nohodare optimatibus miſſum, qui catervas ductaverant prædatorum, ad eos redire, quæ didicerat, perlaturum. Poſt hæc, adjectis, quæ agi in parte diverſa norat, occiditur. Proinde curarum creſcente ſollicitudine, inde paſſibus citis Amidam pro temporis copia venimus, civitatem poſtea ſecutis cladibus inclitam. Quo reverſis exploratoribus noſtris, in vaginæ internis notarum figuris membranam reperimus ſcriptam, a Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatum ad Perſas antea miſſum cum comite Lucilliano prædixi: hæc conſulto obſcurius indicantem, ne captis bajulis, ſenſuque intellecto ſcriptorum, excitaretur materia funeſtiſſima: *Amandatis procul Grajorum legatis, forſitan & necandis, rex longævus non contentus Helleſponto, junctis Granici & Ryndaci pontibus, Aſiam cum numeroſis populis pervaſurus adveniet, ſuopte ingenio irritabilis & aſperrimus, auctore & incenſore Hadriani quondam Romani prin-*

eiꝰs ſucceſſore: actum & conclamatum eſt, ni caverit Græcia. Qui textus ſignificabat, Perſarum regem, tranſitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium Orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrime lectis, conſilium ſuſcipitur prudens. Erat eo tempore ſatrapa Corduenæ, quæ obtemperabat poteſtati Perſarum, Jovinianus nomine appellatus, in ſolo Romano adoleſcens, nobiſcum occulte ſentiens: ea gratia, quod obſidatus ſorte in Syriis detentus, & dulcedine liberalium ſtudiorum illectus, remeare ad noſtra ardenti deſiderio geſtiebat. Ad hunc miſſus ego cum centurione quodam fidiſſimo, exploratius noſcendi gratia, quæ gerebantur, per avios montes anguſtiaſque præcipites veni. Viſuſque & agnitus, comiterque ſuſceptus, cauſam præſentiæ meæ uni illi confeſſus, adjuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor ad præcelſas rupes exinde longe diſtantes: unde niſi oculorum deficeret acies, ad quinquageſimum uſque lapidem quodvis etiam minutiſſimum apparebat. Ibi morati integrum biduum, cum ſol tertius affulſiſſet, cernebamus terrarum omnes ambitus ſubjectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegreſſum regem veſtis claritudine rutilantem. Quem juxta lævus incedebat Grumbates Chionitarum rex, ætate quidem media, rugoſiſque membris, ſed mente quadam grandifica, multiſque victoriarum inſignibus nobilis: dextera rex Albanorum, pari loco atque honore ſublimis: poſt, duces varii auctoritate & poteſtatibus eminentes: quos ordinum omnium

multitudo ſequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum aſperitatem diuturnis caſibus erudita. Quouſque nobis Doriſcum Thraciæ oppidum, & agminatim intra conſæpta exercitus recenſitos Græcia fabuloſa narrabis? cum nos cauti, vel, ut verius dixerim, timidi nihil exaggeremus, præter ea, quæ fidei teſtimonia neque dubia, neque incerta monſtrarunt.

VII. Poſtquam reges Nineve Adiabene ingenti civitate tranſmiſſa, in medio pontis Anzabæ hoſtiis cæſis extiſque proſperantibus tranſiere lætiſſimi, conjectantes nos reſiduam plebem omnem ægre penetrare poſt triduum poſſe, citius exinde ad ſatrapen reverſi quievimus, hoſpitalibus officiis recreati. Unde per loca itidem deſerta & ſola, magno neceſſitatis ducente ſolatio, celerius, quam potuit ſperari, reverſi, confirmavimus animos hæſitantium, unum e navalibus pontem tranſiſſe reges abſque ulla circuitione perdoctos. Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Caſſianum Meſopotamiæ ducem, rectoremque provinciæ tunc Euphronium, compulſuri agreſtes cum familiis & pecoribus univerſis ad tutiora tranſire, & agiliter deſeri Carras oppidum, invalidis circumdatum muris: ſuper his campos omnes incendi, ne pabulorum ſuppeteret copia. Et imperatis ſine mora completis, injecto igne, furentis elementi vis maxima frumenta omnia, cum jam ſtipula flaventi turgerent, herbaſque pubentes ita contorruit, ut aduſque Euphratem ab ipſis marginibus Tigridis nihil viride cerneretur. Tunc exuſtæ ſunt feræ complures, maximeque leo-

nes per ea loca ſævientes immaniter, conſumi vel cæcari ſueti paulatim hoc modo. Inter harundineta Meſopotamiæ fluminum & fruteta leones vagantur innumeri, clementia hiemis ibi molliſſimæ ſemper innocui. At ubi ſolis radiis exarſerit tempus, in regionibus æſtu ambuſtis, vapore ſideris & magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta ſunt omnia. Et quoniam oculos quaſi humida & lucentia membra eædem appetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus inſidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus merſi ſorbentur, ad quæ remedii cauſa confugiunt, aut amiſſis oculis, quos unguibus crebro lacerantes effodiunt, immanius efferaſcunt: quod ni fieret, univerſus Oriens hujuſmodi beſtiis abundaret. Dum campi cremantur (ut dictum eſt) tribuni cum protectoribus miſſi, citeriores ripas Euphratis caſtellis, & præacutis ſudibus, omnique præſidiorum genere communibant, tormenta, qua non erat voraginoſum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectiſſimus moderator belli internecivi, per Edeſſena ſepulcra, quaſi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitæ remiſſioris fluxius agens, militari pyrricha ſonantibus modulis pro hiſtrionicis geſtibus in ſilentio ſummo delectabatur, ominoſo ſane & incepto & in loco. Cum hæc & hujuſmodi factu dictuque triſtia futuros prænuntiant motus, vitare optimum quemque debere ſeculi progreſſione diſcamus. Interea reges Niſibi pro-

ſtratione vili tranſmiſſa, incendiis arida nutrimentorum varietate creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub montium pedibus per valles gramineas incedebant. Cumque Bebaſen villam veniſſent, unde ad Conſtantinam uſque oppidum, quod centeſimo lapide diſparatur, areſcunt omnia ſiti perpetua, niſi quod in puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu cunctati, jamque ſuorum duritiæ fiducia tranſituri, exploratore fido docente, cognoſcunt Euphratem nivibus tabefactis inflatum, late fuſis gurgitibus evagari: ideoque vado nequaquam poſſe tranſiri. Convertuntur ergo ad ea, quæ amplectenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta præter opinionem excluſi: ac propoſito pro abrupto rerum præſentium ſtatu urgenti conſilio, Antoninus dicere, quid ſentiat, juſſus orditur, flecti iter ſuadens in dexterum latus, ut per longiorem circuitum, omnium rerum uſu regionum feracium, & conſideratione ea, qua rectus pergeret hoſtis, adhuc intactarum, caſtra duo præſidiaria Barzala & Laudias peterentur ſeſe ductante: ubi tenuis fluvius prope originem & anguſtus, nulliſque adhuc aquis advenis adoleſcens, facile penetrari poterit ut vadoſus. His auditis, laudatoque ſuaſore, & juſſo ducere, qua norat, agmina cuncta ab inſtituto itinere converſa prævium ſequebantur.

VIII. Quo certis ſpeculationibus cognito, nos diſpoſuimus properare Samoſata, ut, ſuperato exinde flumine, pontiumque apud Zeugma & Caperſana juncturis abſciſſis, hoſtiles impetus, ſi juviſſet fors ulla, repelleremus. Sed contigit atrox &

ſilentio omni dedecus obruendum. Namque duarum turmarum equites circiter ſeptingenti, ad ſubſidium Meſopotamiæ recens ex Illyrico miſſi, enerves & timidi, præſidium per eos traductus agentes, nocturnaſque paventes inſidias, ab aggeribus publicis veſperi, quando cuſtodiri magis omnes tramites conveniret, longius diſcedebant. Hocque obſervato, eos vino oppreſſos & ſomno, viginti millia fere Perſarum, Tamſapore & Nohodare ductantibus, nullo proſpiciente tranſgreſſa, poſt tumulos celſos vincinos Amidæ occultabantur armata. Moxque (ut dictum eſt) cum abituri Samoſatam luce etiam tum dubia pergeremus, ab alta quadam ſpecula radiantium armorum ſplendore præſtricti, hoſteſque adeſſe excitatius clamitantes, ſigno dato, quod ad prœlium ſolet hortari, reſtitimus conglobati: nec fugam capeſſere, cum eſſent jam in contuitu, qui ſectarentur, nec congredi cum hoſte, equitatu & numero prævalente, metu indubitatæ mortis cautum exiſtimantes. Denique ex ultima neceſſitate manibus jam conſerendis, cum quid agi oporteat cunctaremur, occiduntur quidam noſtrorum temere procurſantes: & urgente utraque parte, Antoninus ambitioſe prægrediens agmina, ab Urſicino agnitus, & objurgatorio ſono vocis increpitus, proditorque & nefarius appellatus, ſublata tiara, quam capiti ſummo ferebat honoris inſigne, deſiluit equo: curvatiſque membris, humum vultu pæne contingens, ſalutavit, patronum appellans & dominum, manus poſt terga connectens, quod apud Aſſyrios ſupplicis indicat formam: Et,

ignoſce mihi, inquit, *ampliſſime comes, neceſſitate, non voluntate, ad hæc, quæ novi, ſceleſta prolapſo: egere me præcipitem flagitatores, ut noſti: quorum avaritiæ ne tua quidem excelſa illa fortuna, propugnans miſeriis meis, potuit refragari.* Simul hæc dicens, e medio proſpectu abſceſſit, non averſus, ſed, dum evaneſceret, verecunde retrogradiens, & pectus oſtentans. Quæ dum in curriculo ſemihoræ aguntur, poſtſignani noſtri, qui tenebant editiora collis, exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum pone viſam, celeritate quammaxima propinquare. Atque ut in rebus ſolet afflictis, ambigentes, cuinam deberet aut poſſet occurri, trudente pondere plebis immenſæ, paſſim, qua cuique proximum videbatur, diffundimur univerſi. Dumque ſe quiſque expedire diſcrimine magno conatur, ſparſim disjecti hoſti concurſatori miſcemur. Itaque ſpreta jam vivendi cupiditate fortiter decernentes, ad ripas pellimur Tigridis alte exciſas. Unde quidam præcipites pulſi, implicantibus armis hæſerunt, ubi vadoſus eſt amnis: alii lacunarum hauſti vertigine vorabantur: nonnulli cum hoſte congreſſi, vario eventu certabant: quidam cuneorum denſitate perterriti, petebant proximos Tauri montis exceſſus. Inter quos dux ipſe agnitus, pugnatorumque mole circumdatus, cum Ajadalthe tribuno, caloneque uno, equi celeritate ereptus abſceſſit. Mihi, dum avius ab itinere comitum, quid agerem, circumſpicio, Verennianus domeſticus protector occurrit, femur ſagitta confixus: quam dum avellere obteſtante collega conarer, cinctus undique

antecedentibus Perſis, civitatem petebam anhelo curſu rependo, ex eo latere, quo inceſſebamur, in arduo ſitam, unoque aſcenſu perangusto meabilem, quem ſciſſis collibus molinæ ad calles arctandas ædificatæ, denſius conſtringebant. Hic mixti cum Perſis, eodem ictu procurrentibus ad ſuperiora nobiſcum, aduſque ortum alterius ſolis immobiles ſtetimus, ita conferti, ut cæſorum cadavera multitudine fulta reperire ruendi ſpatium nuſquam poſſent: utque miles ante me quidam diſcriminato capite, quod in æquas partes ictus gladii fiderat validiſſimus, in ſtipitis modum undique coarctatus hæreret. Et licet multiplicia tela, per tormentorum omnia genera volarent e propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tandemque per poſticam ingreſſus, refertam inveni confluente ex finitimis virili & muliebri ſexu. Nam & caſu illis ipſis diebus, in ſuburbanis peregrina commercia circumacto anno ſolita celebrari, multitudo convenarum augebat agreſtium. Interea ſonitu vario cuncta miſcentur, partim amiſſos gementibus, aliis cum exitio ſauciis, multis caritates diverſas, quas præ anguſtiis videre non poterant, invocantibus.

IX. Hanc civitatem olim perquam brevem, Cæſar etiam tum Conſtantius, ut accolæ ſuffugium poſſint habere tutiſſimum, eo tempore, quo Antoninupolim oppidum aliud ſtruxit, turribus circumdedit amplis & mœnibus: locatoque ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hoſtibus formidatam, ſuoque nomine voluit appellari. Et a la-

tere quidem auſtrali, geniculato Tigridis meatu ſubluitur propius emergentis: qua Euri opponitur flatibus, Meſopotamiæ plana deſpectat: unde Aquiloni obnoxia eſt, Nymphæo amni vicina, verticibus Taurinis umbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus & Armeniam: ſpiranti Zephyro contraverſa Gumathenam contingit, regionem uberem & cultu juxta fœcundam: in qua vicus eſt Abarne nomine, ſoſpitalium aquarum lavacris calentibus notus. In ipſo autem Amidæ meditullio ſub arce fons dives exundat, potabilis quidem, ſed vaporatis æſtibus nonnunquam fœtens. Cujus oppidi præſidio erat ſemper quinta Parthica legio deſtinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Perſarum multitudinem ſex legiones raptim percurſis itineribus antegreſſæ, muris adſtitere firmiſſimis, Magnentiaci & Decentiaci, quos poſt conſummatos civiles procinctus, ut fallaces & turbidos, ad Orientem venire compulit Imperator, ubi nihil præter bella timetur externa: & Triceſimani Decimanique Fortenſes, & ſuperventores atque præventores cum Æliano jam comite, quos tirones tum etiam novellos, hortante memorato adhuc protectore, erupiſſe a Singara, Perſaſque fuſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures. Aderat comitum quoque ſagittariorum pars major, equeſtres videlicet turmæ ita cognominatæ, ubi merent omnes ingenui barbari, armorum viriumque firmitudine inter alios eminentes.

X. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat inſperatis, rex cum populo ſuo gentibuſque,

quas ductabat, a Bebaſe loco itinere flexo dextrorſus, ut monuerat Antoninus, per Horren & Mejacarire & Charcha, ut tranſiturus Amidam, cum prope caſtella Romana veniſſet, quorum unum Reman, alterum Buſan appellatur, perfugarum indicio didicit, multorum opes illuc translatas ſervari, ut in munimentis præcelſis & fidis: additumque eſt, ibi cum ſupellectili pretioſa inveniri feminam pulchram cum filia parvula, Craugaſii Niſibeni cujuſdam uxorem, in municipali ordine genere, fama, potentiaque circumſpecti. Aviditate itaque rapiendi aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella: unde ſubita animi conſternatione defenſores, armorum varietate præſtricti, ſe cunctoſque prodidere, qui ad præſidia confugerunt, & digredi juſſi, confeſtim claves obtulere portarum: patefactiſque aditibus, quidquid ibi congeſtum erat, eruitur: & productæ ſunt attonitæ metu mulieres, & infantes matribus implicati, graves ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Cumque rex, percontando cujuſnam conjux eſſet, Craugaſii comperiſſet, vim in ſe metuentem prope venire permiſit intrepidam, & viſam opertamque abſque labra ipſa atro velamine, certiore jam ſpe mariti recipiendi, & pudoris inviolati manſuri, benignius confirmavit. Audiens enim, conjugem miro ejus amore flagrare, hoc præmio Niſibenam ſe proditionem mercari poſſe arbitrabatur. Inventas tamen alias quoque virgines Chriſtiano ritu cultui divino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſervire ſolito more, nullo vetante præcepit: lenitudinem

profecto in tempore ſimulans : ut omnes, quos antehac diritate crudelitateque terrebat, ſponte ſua, metu remoto, venirent, exemplis recentibus docti, humanitate eum & moribus jam placidis magnitudinem temperaſſe fortunæ.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XIX.

Sapor, dum Amidenſes ad deditionem hortatur, a præſidiariis ſagittis & tragulis petitur. Idem dum tentat Grumbates rex, filius ejus interficitur. *C. I.* Amida circumſidetur, & intra biduum bis oppugnatur a Perſis. *II.* Urſicinus noctu obſidentibus ſupervenire fruſtra conatur, Sabiniano magiſtro militum repugnante. *III.* Peſtilentia Amidæ orta intra decimum diem exiguo imbre ſedatur. Et de cauſis ac generibus peſtilentiæ. *IV.* Amida hinc circum muros, inde per ſubterraneos fornices duce transfuga oppugnatur. *V.* Gallicanarum legionum eruptio, Perſis exitiabilis. *VI.* Turres & alia opera urbis muris admoventur; incenduntur a Romanis. *VII.* Amida per celſos aggeres muris proximos tentatur a Perſis ac invaditur. Marcellinus poſt captam urbem nocte evadit, ac fuga Antiochiam petit. *VIII.* Amidæ ex ducibus Rom. alii ſupplicio affecti, alii vincti. Craugaſius Niſibenus deſiderio uxoris captivæ transfugit ad Perſas. *IX.* Plebs Rom. inopiam frumenti metuens ſeditiones movet. *X.* Limigantes Sarmatæ, dum ſimulata petitione pacis deceptum imperatorem invadunt, maxima ſuorum ſtrage reprimuntur. *XI.* Læſæ majeſtatis multi arceſſiti atque damnati. *XII.* Lauricius comes Iſaurorum latrocinia compeſcit. *XIII.*

I. Hoc miſeræ noſtrorum captivitatis eventu rex lætus, ſucceſſuſque opperiens ſimiles, egreſſus exinde paulatimque incedens, Amidam die tertio venit. Cumque primum aurora fulgeret, univerſa, quæ videri poterant, armis ſtellantibus coruſcabant, ac ferreus equitatus campos opplevit & colles. Inſidens autem equo, ante alios celſior ipſe præibat agminibus cunctis, aureum capitis arietini figmentum interſtinctum lapillis pro diademate geſtans, multiplici vertice dignitatum & gentium diverſarum comitatu ſublimis. Satiſque eum conſtabat colloquio tenus defenſores mœnium tentaturum, aliorſum Antonini conſilio feſtinantem. Verum cœleſte numen, ut Romanæ rei totius ærumnas intra unius regionis concluderet ambitum, adegerat in immenſum ſe extollentem, credentemque, quod viſo ſtatim obſeſſi omnes metu exanimati, ſupplices venirent in preces. Portis obequitabat, comitante cohorte regali: qui dum ſe prope confidentius inſerit, ut etiam vultus ejus poſſit aperte cognoſci; ſagittis miſſilibuſque ceteris ob decora petitus inſignia, corruiſſet, ni pulvere jaculantium adimente conſpectum, parte indumenti tragulæ ictu diſciſſa, editurus poſtea ſtrages innumeras evaſiſſet. Hinc quaſi in ſacrilegos violati ſæviens templi, temeratumque tot regum & gentium dominum prædicans, eruendæ urbis apparatu niſibus magnis inſtabat: & orantibus potiſſimis ducibus, ne profuſus in iram a glorioſis deſciſceret cœptis, leni ſummatum petitione placatus, poſtridie quoque ſuper de-

ditione moneri decreverat defenſores. Ideoque cum prima lux adveniſſet, rex Chionitarum Grumbates fidenter eam operam navaturus tendebat ad mœnia, cum manu promtiſſima ſtipatorum: quem ubi venientem jam telo forte contiguum contemplator peritiſſimus advertiſſet, contorta balliſta filium ejus primæ pubis adoleſcentem lateri paterno hærentem, thorace cum pectore perforato profudit, proceritate & decore corporis æqualibus anteſtantem. Cujus occaſu in fugam dilapſi populares ejus omnes, moxque, ne raperetur, ratione juſta regreſſi, numeroſas gentes ad arma clamoribus diſſonis concitarunt: quarum concurſu ritu grandinis hinc inde convolantibus telis, atrox committitur pugna. Et poſt interneciva certamina aduſque finem diei protenta, cum jam noctis eſſet initium, per acervos cæſorum & ſcaturigines ſanguinis ægre defenſum caligine tenebrarum extrahitur corpus; ut apud Trojam quondam ſuper comite Theſſali ducis exanimi acies Marte acerrimo conflixerunt. Quo funere regia mœſta, & optimatibus univerſis cum parente ſubita clade perculſis, indicto juſtitio juvenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque ut armari ſolebat elatus, in amplo quodam ſuggeſtu locatur & celſo: circaque eum lectuli decem ſternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorum, ita curate pollincta, ut imagines eſſent corporibus ſimiles jam ſepultis: ac per dierum ſpatium ſeptem, viri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant ſaltando, & cantando triſtia quædam genera næ-

niarum, regium juvenem lamentantes. Feminæ vero miſerabili planctu, in primævo flore ſucciſam ſpem gentis ſolitis fletibus conclamabant; ut lacrimare cultrices Veneris ſæpe ſpectantur in ſolemnibus Adonidis ſacris, quod ſimulacrum aliquod eſſe frugum adultarum religiones myſticæ docent.

II. Poſt incenſum corpus, oſſaque in argenteam urnam conjecta, quæ ad gentem humo mandanda portari ſtatuerat pater, agitata ſumma conſiliorum placuerat, buſto urbis ſubverſæ expiare peremti juvenis manes: nec enim Grumbates inulta unici pignoris umbra ire ultra patiebatur. Biduoque ad otium dato, ac miſſis abunde, qui pacis modo patentes agros pingues cultoſque vaſtarent, quinquies ordine multiplicato ſcutorum cingitur civitas: ac tertiæ principio lucis coruſci globi turmarum impleverunt cuncta, quæ proſpectus humanus potuit undique contueri: & ſorte loca diviſa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Perſæ omnes murorum ambitus obſidebant. Pars, quæ orientem ſpectabat, Chionitis evenit, qua funeſtus nobis ceciderat adoleſcens. Vertæ meridiano lateri ſunt deſtinati: tractum ſervabant ſeptemtrionis Albani: occidentali portæ oppoſiti ſunt Segeſtani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum ſpecie elephantorum agmina, rugoſis horrenda corporibus, leniter incedebant armatis onuſta, ultra omnem diritatem tætri ſpectaculi formidanda, ut retulimus ſæpe. Cernentes populos tam indimenſos, ad orbis Romani incendium diu quæſitos, in noſtrum converſos exitium, ſalutis rata deſpe-

ratione glorioſos vitæ exitus deinde curabamus, jamque omnibus nobis optatos. A ſole itaque orto uſque diei ultimum acies immobiles ſtabant, ut fixæ, nullo variato veſtigio, nec ſonitu, vel equorum audito hinnitu: eademque figura digreſſi, qua venerant, cibo recreati & ſomno, cum ſupereſſet exiguum noctis, æneatorum clangore ductante, urbem, ut mox caſuram, terribili corona cinxerunt. Vixque ubi Grumbates haſtam infectam ſanguine ritu patrio noſtrique more conjecerat fecialis, armis exercitus concrepans involat in muros: confeſtimque lacrimabilis belli turbo crudeſcit, rapido turmarum proceſſu in procinctum alacritate omni tendentium, & contra acri intentaque occurſatione noſtrorum. Proinde diffractis capitibus multos hoſtium ſcorpionum jactu moles ſaxeæ colliſerunt: alii trajecti ſagittis, pars confixi tragulis humum corporibus obſtruebant; vulnerati alii ſocios fuga præcipiti repetebant. Nec minores in civitate luctus aut mortes, ſagittarum creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obumbrante, tormentorumque machinis, quæ, direpta Singara, poſſederant Perſæ, vulnera inferentibus plura. Namque viribus collectis propugnatores, omiſſa viciſſim certamina repetentes, in maximo defendendi ardore ſaucii pernicioſe cadebant, aut laniati, volvendo ſtantes proxime ſubvertebant, aut certe ſpicula membris infixa viventes adhuc vellendi peritos quæritabant. Ita ſtrages ſtragibus implicatas, & ad extremum uſque diei productas, ne veſpertinæ quidem hebetaverant tenebræ: ea re, quod obſtinatione utrinque magna de-

cernebatur. Agitatis itaque ſub onere armorum vigiliis, reſultabant altrinſecus exortis clamoribus colles: noſtris virtutes Conſtantii Cæſaris extollentibus, ut domini rerum & mundi; Perſis Saporem & Saanſaan appellantibus & Pyroſen, quod rex regibus imperans, & bellorum victor interpretatur. Ac priuſquam lux occiperet, ſigno per lituos dato, ad fervorem ſimilium prœliorum excitæ undique inæſtimabiles copiæ in modum alituum ferebantur: unde longe ac late proſpici poterat, campis & convallibus nihil præter arma micantia ferarum gentium demonſtrantibus. Moxque clamore ſublato, cunctis temere prorumpentibus, telorum vis ingens volabat e muris: utque opinari dabatur, nulla fruſtra mittebantur, inter hominum cadentia denſitatem. Tot enim nos circumſtantibus malis, non obtinendæ cauſa ſalutis, ut dixi, ſed fortiter moriendi ſtudio flagrabamus: & a diei principio adusque lucem obſcuram neutrubi prœlio inclinato, ferocius, quam conſultius, pugnabatur. Exſurgebant enim ruentium ferientiumque clamores, ut præ alacritate conſiſtere ſine vulnere quiſquam vix poſſit. Tandemque nox finem cædibus fecit, & ſatias ærumnarum inducias partibus dederat longiores. Ubi enim quieſcendi nobis tempus eſt datum, exiguas, quæ ſupererant, vires continuus cum inſomnia labor abſumſit, ſanguine & pallente exſpirantium facie perterrente, quibus ne ſuprema quidem humandi ſolatia tribui ſinebant anguſtiæ ſpatiorum, intra civitatis ambitum non nimium amplæ legionibus ſeptem, & promiſcua advenarum civiumque

ſexus utriuſque plebe, & militibus aliis paucis adusque numerum millium XX concitis incluſis. Medebatur ergo ſuis quiſque vulneribus pro poſſibilitate, vel curantium copia: cum quidam graviter ſaucii cruore exhauſto ſpiritus reluctantes efflarent: alii confoſſi mucronibus proſtrati, animis in ventum ſolutis projiciebantur exſtincti: aliquorum foratis undique membris mederi periti vetabant, ne offenſionibus caſſis animæ vexarentur afflictæ: nonnulli vellendis ſagittis in ancipiti curatione graviora morte ſupplicia perferebant.

III. Dum apud Amidam hac partium deſtinatione pugnatur, Urſicinus mœrens, quod ex alterius pendebat arbitrio, auctoritatis tunc in regendo milite potioris Sabinianum, etiam tum ſepulcris hærentem crebro monebat, ut compoſitis velitaribus cunctis, per imos pedes montium occultis itineribus properarent: quo levium armorum auxilio, ſi qua fors juviſſet, ſtationibus interceptis, nocturnas hoſtium aggrederentur excubias, quæ ingenti circuitu vallaverant muros, aut laceſſitionibus crebris occuparent obſidioni fortiter adhærentes. Quibus Sabinianus renitebatur, ut noxiis, palam quidem literas imperiales prætendens, intacto ubique milite, quidquid geri potuiſſet, impleri debere aperte jubentes: clam vero corde altiſſimo retinens, ſæpe in comitatu ſibi mandatum, ut anſam omnem adipiſcendæ laudis deceſſori ſuo ardenti ſtudio gloriæ circumcideret, etiam ex republica proceſſuram. Adeo vel cum exitio provinciarum feſtinabatur, ne bellicoſus homo memorabilis alicujus facinoris auctor

nuntiaretur, aut ſocius. Ideoque his attonitus malis, exploratores ad nos ſæpe mittendo (licet ob cuſtodias arctas nullus facile oppidum poterat introire) & utilia agitando complura nihil proficiens, viſebatur ut leo magnitudine corporis & torvitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, unguibus ademtis & dentibus.

IV. Sed in civitate, ubi ſparſorum per vias cadaverum multitudo humandi officia ſuperaret, peſtilentia tot malis acceſſit, verminantium corporum lue tabifica, vaporatis æſtibus, varioque plebis languore nutrita: quæ genera morborum unde oriri ſolent, breviter explicabo. Nimietatem frigoris, aut caloris, vel humoris, vel ſiccitatis, peſtilentias gignere philoſophi & illuſtres medici tradiderunt. Unde accolentes loca paluſtria vel humecta, tuſſes, & oculares caſus, & ſimilia perferunt: contra confines caloribus, tepore febrium areſcunt. Sed quanto ignis materies ceteris eſt efficacior, tanto ad perimendum celerior ſiccitas. Hinc cum decennali bello Græcia deſudaret, ne peregrinus pœnas diſſociati regalis matrimonii lucraretur, hujuſmodi graſſante pernicie, telis Apollinis periere complures, qui ſol æſtimatur. Atque, ut Thucydides exponit, clades illa, quæ in Peloponneſiaci belli principiis Athenienſes acerbo genere morbi vexavit, abuſque ferventi Æthiopiæ plaga paulatim proſerpens, Atticam occupavit. Aliis placet, auras, ut ſolent, aquaſque vitiatas fœtore cadaverum, vel ſimilibus, ſalubritatis vio-

lare maximam partem: vel certe aeris permutationem ſubitam ægritudines parere leviores. Affirmant etiam aliqui, terrarum halitu denſiore craſſatum aera, emittendis corporis ſpiraminibus reſiſtentem, necare nonnullos: qua cauſa animalia præter homines cetera jugiter prona, Homero auctore, & experimentis deinceps multis, cum talis inceſſerit labes, ante novimus interire. Et prima ſpecies luis Pandemus appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellari: ſecunda Epidemus, quæ tempore ingruens acies hebetat luminum, & concitat periculoſos humores: tertia Lœmodes, quæ itidem temporaria eſt, ſed volucri velocitate letabilis. Hac exitiali peſte quaſſati, paucis intemperanti æſtu conſumtis, quos multitudo angebat, tandem nocte, quæ diem conſecuta eſt decimum, exiguis imbribus disjecto concreto ſpiritu & craſſato, ſoſpitas retenta eſt corporum firma.

V. Verum inter hæc, inquies Perſa vimineis civitatem pluteis circumdabat, & erigi aggeres cœpti: turreſque fabricabantur frontibus ferratis excelſæ, quarum faſtigiis balliſtæ locatæ ſunt ſingulæ, ut a propugnaculis propellerent defenſores: levia tamen per funditores & ſagittarios prœlia ne puncto quidem brevi ceſſabant. Erant nobiſcum duæ legiones Magnentiacæ, recens e Galliis ductæ, ut prædiximus, virorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas vero belli artes, quibus ſtringebamur, non modo inhabiles, ſed contra nimii turbatores. qui, cum neque in machi-

nis, neque in operum conſtructione juvarent aliquem, ſtolidius erumpentes dimicanteſque fidentiſſime, minuto numero revertebant; tantum proficientes, quantum in publico, ut ajunt, incendio aqua unius hominis manu aggeſta. Poſtremo obſeratis portis, precantibuſque tribunis egredi nequeuntes, frendebant ut beſtiæ. Verum ſecutis diebus efficacia eorum eminuit, ut docebimus. In ſubmoto loco partis meridianæ murorum, quæ deſpectat fluvium Tigrim, turris fuit in ſublimitatem exſurgens, ſub qua hiabant rupes abſciſſæ, ut deſpici ſine vertigine horrenda non poſſent: unde cavatis fornicibus ſubterraneis per radices montis ſcalæ aduſque civitatis ducebant planitiem, quo ex amnis alveo haurirentur aquæ furtim, ut in omnibus per eas regiones munimentis, quæ contingunt flumina, vidimus, fabre politæ. Per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diverſam partem deſciverat, LXX ſagittarii Perſæ ex agmine regio, arte fiduciaque præſtantes, ſilentio ſubmoti loci defenſi, ſubito ſinguli noctis medio ad contignationem turris tertiam aſcenderunt: ibique occultati, mane ſago punicei coloris elato, quod erat ſubeundæ indicium pugnæ, cum ex omni parte circumveniri urbem ſuis copiis inundantibus advertiſſent, exinanitis projectiſque ante pedes pharetris, clamoris ululabilis incendio tela ſumma peritia diſpergebant. Moxque acies omnes denſæ petebant multo infeſtius, quam antea, civitatem. Inter incertos nos & ancipites, quibus occurri deberet, inſtantibus ſu-

pra, an multitudini tranſcenſu ſcalarum jam propugnacula ipſa prenſanti, dividitur opera: & translatæ leviores quinque balliſtæ contra turrim locantur: quæ ocius lignea tela fundentes, nonnunquam binos forabant: e quibus pars graviter vulnerati ruebant: alii machinarum metu ſtridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatiſque ad loca ſueta tormentis, paulo ſecurius mœnia omnium concurſu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum ſceleſtum facinus perfugæ, quaſi decurrentes in planum, ita jaculantes diverſa miſſilia lacertis fortibus incumbebant, ut Vertæ in meridiem degentes, vulnerum acri repulſa disjecti, lacrimantes complurium mortes tentoria repeterent metu.

VI. Adſpiravit auram quandam ſalutis fortuna, innoxio die cum hoſtili clade emenſo: cujus reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, poſteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto caſtello ad hoſticum ducebatur: ad quem locum ut capaciſſimum & munitum (ſpatio quippe decem ſtadiorum ambitur) promiſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimenta iiſdem diebus rapta ſunt & incenſa, unde hominum millia extracta complura ſervituri ſequebantur: inter quos multi ſenecta infirmi, & mulieres jam grandævæ, cum ex variis deficerent cauſis, itineris longinquitate offenſæ, abjecta vivendi cupiditate, ſuris vel ſuffraginibus relinquebantur exſectis. Has miſerabiles turmas Galli mili-

tes contuentes, rationabili quidem, ſed intempeſtivo motu, conſerendæ cum hoſtibus manus copiam ſibi dari poſcebant, mortem tribunis vetantibus primiſque ordinibus minitantes, ſi deinceps prohiberent. Utque dentatæ in caveis beſtiæ, tætro pædore acerbius efferatæ, evadendi ſpe repagulis verſabilibus illiduntur: ita gladiis portas cædebant, quas ſupra diximus obſeratas: admodum anxii, ne urbe exciſa ipſi quoque ſine ullo ſpecioſo facinore deleantur, aut exuta periculis, nihil egiſſe operæ pretium pro magnanimitate Gallica memorentur: licet antea ſæpe egreſſi, ſtructoreſque aggerum confoſſis quibuſdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos conſilii, &, quid opponi deberet ſævientibus, ambigentes, id potiſſimum, ægre iiſdem aſſentientibus, tandem elegimus, ut quoniam ultra ferri non poterant, pauliſper morati cuſtodias aggredi permitterentur hoſtiles, quæ non procul erant a conjectu locatæ telorum, ut eis perruptis pergerent prorſus. apparebat enim, eos, ſi impetraſſent, ſtrages maximas edituros. Quæ dum parantur, per varia certaminum genera defenſabantur acriter muri, laboribus & vigiliis, & tormentis ad emittenda undique ſaxa telaque diſpoſitis. Duo tamen aggeres celſi, Perſarum peditum manu erecti, & expugnatio civitatis ſtruebatur operibus lentis: contra quos noſtrorum impenſiore cura moles excitabantur altiſſimæ, faſtigio adverſæ celſitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ. Inter hæc Galli morarum impatientes, ſecuribus gladiiſque ſuccincti,

patefacta ſunt egreſſi poſtica, obſervata nocte ſqualida & interluni, orantes cœleſte præſidium, ut propitium adeſſet & libens. Atque ipſum ſpiritum reprimentes, cum prope veniſſent, conferti valido curſu, quibuſdam ſtationariis interfectis, exteriores caſtrorum vigiles, ut in nullo tali metu ſopitos, obtruncantes, ſupervenire ipſi regiæ, ſi proſperior juviſſet eventus, occulte meditabantur. Verum audito licet levi tendentium ſonitu, gemituque cæſorum, diſcuſſo ſomno, excitatis multis, & ad arma pro ſe quoque clamitante, ſteterunt milites veſtigiis fixis, progredi ultra non auſi: neque enim cautum deinde, expergefactis, quos petebant inſidiæ, in apertum properare diſcrimen, cum jam undique frendentium catervæ Perſarum in prœlia venirent accenſæ. Contra Galli corporum robore audaciaque, quoad poterant, inconcuſſi, gladiis ſecantes adverſos, parte ſuorum ſtrata, vel ſagittarum undique volantium crebritate confixa, cum unum in locum totam periculi molem converſam, & currentium hoſtium agmina advertiſſent, nullo terga vertente evadere feſtinabant: & velut repedantes ſub modulis, ſenſim extra vallum protruſi, cum manipulos confertius invadentes ſuſtinere non poſſent, tubarum perciti clangore caſtrenſium, diſcedebant. Et reſultantibus e civitate lituis multis, portæ panduntur recepturæ noſtros, ſi pervenire illuc uſque valuiſſent: tormentorumque machinæ ſtridebant ſine jaculatione ulla telorum, ut ſtationibus præſidentes, poſt interemtos ſocios pone agerentur ignari, urbis oppoſiti mœnibus nudatis

ut viri fortes ſuſciperentur innoxii. Hacque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam pernicioſe, pars leviter vulnerati, quadringentis ea nocte deſideratis: qui non Rhœſum, nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, ſed Perſarum regem armatorum centum millibus circumſeptum, ni obſtitiſſet violentior caſus, in ipſis tentoriis obtruncarant. Horum campiductoribus, ut fortium factorum anteſignanis, poſt civitatis excidium, armatas ſtatuas apud Edeſſam in regione celebri locari juſſerat Imperator, quæ ad præſens ſervantur intactæ. Retectis ſequenti luce funeribus, cum inter cæſorum cadavera optimates invenirentur & ſatrapæ, clamoreſque diſſoni fortunam aliam alibi cum lacrimis indicabant, luctus ubique & indignatio regum audiebatur, arbitrantium, per ſtationes muris objectas irrupiſſe Romanos: induciiſque ob hoc tridui datis aſſenſu communi, nos quoque ſpatium ad reſpirandum accepimus.

VII. Perculſæ deinde novitate rei efferatæque gentes, omiſſa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minime procedebat, decernere jam cenſebant: & concito extremo belli ardore, omnes oppetere glorioſe jam properabant, aut ruina urbis animis litaſſe cæſorum. Jamque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exſiliente lucifero, operum variæ ſpecies cum turribus ferratis admovebantur: quorum in verticibus celſis aptatæ balliſtæ propugnatores agitantes humilius disjectabant. Et albeſcente jam die, ferrea munimenta membrorum cœlum omne ſubtexunt: denſitatæque acies

non inordinatim, ut antea, ſed tubarum ſonitu leni ductante, nullis procurſantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, crateſque vimineas prætendentes. Cumque propinquantes ad conjectum venere telorum, oppoſitis ſcutis Perſæ pedites ſagittas tormentis excuſſas e muris ægrius evitantes, laxarunt aciem, nullo pæne jaculi genere in vanum cadente: etiam cataphracti hebetati & cedentes animos auxere noſtrorum. Tamen quia hoſtiles balliſtæ, ferratis impoſitæ turribus, in humiliora ex ſupernis valentes, ut loco diſpari, ita eventu diſſimili noſtra multo cruore fœdabant: ingruente jam veſpera cum requieſcerent partes, noctis ſpatium majus conſumtum eſt, ut excogitari poſſit, quid exitio ita atroci objectaretur. Et tandem multa verſantibus nobis ſedit conſilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iiſdem balliſtis ſcorpiones opponi: qui dum translati e regione caute, quod artis eſt difficillimæ, collocantur, lux nobis advenit mœſtiſſima, Perſarum manipulos formidatos oſtentans, adjectis elephantorum agminibus, quorum ſtridore immanitateque corporum nihil humanæ mentes terribilius cernunt. Cumque omni ex latere armorum & operum belluarumque molibus urgeremur, per ſcorpionum ferreas fundas e propugnaculis ſubinde rotundi lapides acti, diſſolutis turrium coagmentis, balliſtas earumque tortores ita fudere præcipites, ut quidam citra vulnerum noxas, alii obtriti magnitudine ponderum interirent: elephantis vi magna propulſis, quos flammis conjectis undique circumnexos, jam corporibus tactis, gradienteſque

N 4

retrorſus, retinere magiſtri non poterant: poſtque exuſtis operibus, nulla quies certaminibus data. Rex enim ipſe Perſarum, qui nunquam adeſſe certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, novo & nunquam ante cognito more, prœliatoris militis ritu proſiluit in confertos: & quia conſpectior tegentium multitudine procul ſpeculantibus viſebatur, petitus crebritate telorum, multis ſtipatoribus ſtratis abſceſſit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei nec mortium truci viſu, nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permiſit.

VIII. Verum nocte prœlia dirimente, ſomno per breve otium capto, innoteſcente jam luce ad potiunda ſperata, ira & dolore exundans, nec fas ullum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Cumque crematis operibus, ut docuimus, pugna per aggeres celſos muris proximos tentaretur, ex aggeſtis erectis intrinſecus, quantum facere nitique poterant, noſtri æquis viribus per ardua reſiſtebant. Et diu cruentum prœlium ſtetit, nec metu mortis quiſquam ex aliqua parte a ſtudio propugnandi removebatur: eoque producta contentione, cum ſors partium eventu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa noſtrorum, velut terræ quodam tremore quaſſata procubuit: & tanquam itinerario aggere, vel ſuperpoſito ponte complanatum ſpatium, quod inter murum congeſtamque forinſecus ſtruem hiabat, patefecit hoſtibus tranſitum, nullis obicibus impeditum; & pars pleraque militum dejectorum oppreſſa vel debilitata ceſſabat.

Concurſum eſt tamen undique ad propulſationem periculi tam abrupti : & feſtinandi ſtudio aliis irretientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat. Actis igitur regis imperio prœliatoribus univerſis, ſtrictoque cominus ferro, cum ſanguis utrubique immenſis cædibus funderetur, oppletæ ſunt corporibus foſſæ, latiorque via ideo pandebatur : & concurſu copiarum ardenti jam civitate oppleta, cum omnis defendendi vel fugiendi ſpes eſſet abſciſſa, pecorum ritu armati & imbelles ſine ſexus diſcrimine trucidabantur. Itaque veſpera tenebrante, cum adhuc, licet iniqua reluctante fortuna, multitudo noſtrorum manu conſerta diſtringeretur; in abſtruſa quadam parte oppidi cum duobus aliis latens obſcuræ præſidio noctis, poſtica, per quam nihil ſervabatur, evado, & ſqualentum peritia locorum, comitumque adjutus celeritate, ad decimum lapidem tandem perveni. In qua ſtatione lenius recreati, cum ire protinus pergeremus, & incedenti nimietate jam ſuperarer ut inſuetus ingenuus, offendi dirum aſpectum, ſed fatigato mihi laſſitudine gravi levamen impendio tempeſtivum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſſit, ex more habenam, qua ductabatur, ſiniſtra manu arctius illigavit : moxque decuſſus, vinculi nodum abrumpere nequiens, per avia ſaltuſque membratim diſcerptus, jumentum exhauſtum curſu, pondere cadaveris detinebat : cujus dorſualis comprehenſi ſervitio uſus in tempore, cum iiſdem ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura calentium ægre perveni. Et quia

per æſtum arida ſiti reptantes aquam diu quæritando, profundum bene vidimus puteum, & neque deſcendendi præ altitudine, nec reſtium aderat copia, neceſſitate docente poſtrema, indumenta lintea, quibus tegebamur, in oblongos diſcidimus pannulos: unde, explicato fune ingenti, centonem, quem ſub galea unus ferebat e noſtris, ultimæ aptavimus ſummitati: qui per funem conjectus, aquaſque hauriens ad peniculi modum, facile ſitim, qua hauriebamur, exſtinxit. Unde citi ferebamur ad flumen Euphratem, ulteriorem ripam petituri per navem, quam transfretandi cauſa jumenta & homines, in eo tractu diuturna conſuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equeſtribus ſignis disjectum eminus cernimus, quod perſequebatur multitudo Perſarum, incertum unde impetu tam repentino terga viantum aggreſſa. Quo exemplo terrigenas illos non ſinibus terræ emerſos, ſed exuberanti pernicitate credimus natos: qui, quoniam inopini per varia viſebantur, Sparti vocitati, humo exſiluiſſe, vetuſtate, ut cetera, fabuloſius extollente, ſunt exiſtimati. Hoc conciti, cum omne jam eſſet in celeritate ſalutis præſidium, per dumeta & ſilvas montes petimus celſiores: exindeque Melitinam minoris Armeniæ oppidum venimus: ubi repertum ducem comitati jam profecturum, Antiochiam reviſimus.

IX. Interea Sapor & Perſæ, quia tendere jam introrſus autumno præcipiti hædorumque improbo ſidere exorto prohibebantur, captivos agentes & prædas, remeare cogitabant ad ſua. Inter hæc ta-

men funera direptioneſque civitatis excisæ, Æliano comite & tribunis, quorum efficacia diu defenſa ſunt mœnia, ſtrageſque multiplicatæ Perſarum, patibulis ſceleſte ſuffixis, Jacobus & Cæſius numerarii apparitionis magiſtri equitum, aliique protectores poſt terga vinctis manibus ducebantur: Transtigritanis, qui ſollicita quærebantur induſtria, nullo infimi ſummique diſcrimine, ad unum omnibus contruncatis. Uxor vero Craugaſii, quæ, retinens pudorem inviolatum, ut matrona nobilis colebatur, mœrebat, velut orbem alium ſine marito viſura, quamquam ſperabat documentis præſentibus altiora. In rem itaque conſulens ſuam, & accidentia longe ante proſpiciens, anxietate bifaria ſtringebatur, viduitatem deteſtans & nuptias. Ideo familiarem ſuum perquam fidum, regionumque Meſopotamiæ gnarum, per Izalam montem inter caſtella præſidiaria duo, Maride & Lorne, introiturum Niſibin occulte dimiſit, mandatis arcaniſque vitæ ſecretioris maritum exorans, ut auditis, quæ contigerint, veniret ſecum beate victurus. Quibus contentus expeditus viator, per ſaltuoſos tramites & fruteta Niſibin paſſibus citis ingreſſus, cauſatuſque, ſe domina nuſquam viſa, & forſitan interemta, data evadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſſiſſe, & ideo ut vilis neglectus, docet Craugaſium geſta: moxque accepta fide, quod ſi tuto licuerit, ſequetur conjugem libens, evaſit exoptatum mulieri nuntium ferens: quæ, hoc cognito, per Tamſaporem ducem ſupplicaverat regi, ut, ſi daretur facultas, antequam Romanis excederet finibus, in

poteſtatem ſuam juberet propitius maritum aſciſci. Præter ſpem itaque omnium digreſſo advena repentino, qui poſtliminio reverſus, ſtatim ſine ullius evanuit conſcientia, perculſus ſuſpicione dux Caſſianus, præſidenteſque ibi proceres alii, minitantes ultima Craugaſium inceſſebant, non ſine ejus voluntate vel veniſſe, vel abiſſe hominem clamitantes. Qui, proditionis metuens crimen, impendioque ſollicitus, ne tranſitione perfugæ uxor ejus ſupereſſe doceretur, & tractari piiſſime, per ſimulationem matrimonium alterius ſplendidæ virginis affectavit. Et velut paraturus neceſſaria convivio nuptiali, egreſſus ad villam octavo lapide ab urbe diſtantem, concito equo ad Perſarum vaſtatorium globum, quem didicerat adventare, confugit: ſuſceptuſque aventer, qui eſſet ex iis cognitus, quæ loquebatur, Tamſapori poſt diem traditur quintum: perque eum regi oblatus, opibus & neceſſitudine omni recuperata cum conjuge, quam paucos poſt menſes amiſit, erat ſecundi loci poſt Antoninum, ut ait poeta præclarus, longo proximus intervallo. Ille enim ingenio & uſu rerum diuturno firmatus, conſiliis validis ſufficiebat in cuncta, quæ conabatur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidem pervulgati. Et hæc quidem haud diu poſtea contigerunt. Rex vero licet ſecuritatem referens vultu, exſultanſque ſpecie tenus urbis excidio videbatur; profundo tamen animi graviter æſtuabat, reputans in obſidionalibus malis ſæpe luctuoſas ſe pertuliſſe jacturas, multoque ampliores ſe ipſum populos perdidiſſe, quam e noſtris ceperat vivos,

vel certe per diverſas fuderat pugnas : ut apud Niſibin aliquoties evenit, & Singaram : parique modo cum ſeptuaginta treſque dies Amidam multitudine circumſediſſet armorum, XXX millia perdidit bellatorum ; quæ paulo poſtea per Diſcenen tribunum & notarium numerata ſunt hac diſcretione facilius, quod noſtrorum cadavera mox cæſorum fatiſcunt & defluunt, adeo ut nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur : interfectorum vero Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, ut nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod vita parcior facit, &, ubi naſcuntur, exuſtæ caloribus terræ.

X. Dum hæc per varios turbines in Orientis extimo feſtinantur, difficultatem adventantis inopiæ frumentorum urbs verebatur æterna : vique minaciſſimæ plebis, famem ultimum malorum omnium exſpectantis, ſubinde Tertullus vexabatur ea tempeſtate præfectus, irrationabiliter plane : nec enim per eum ſteterat, quo minus tempore congruo alimenta navibus veherentur, quas maris caſus aſperiores ſolitis, ventorumque procellæ reflantium, delatas in proximos ſinus, introire portum Auguſti diſcriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem ſæpe præfectus ſeditionibus agitatus, ac plebe jam ſævitante immanius, quam urebat impendens exitium, ab omni ſpe tuendæ ſalutis excluſus, ut æſtimabat, tumultuanti acriter populo, ſed accidentia conſiderare ſueto, prudenter objecit parvulos filios : & lacrimans, *En*, inquit, *cives veſtri, procul omen Dii cæleſtes avertant! eadem per-*

laturi vobiſcum, *ni fortuna affulſerit lætior. Si itaque his abolitis*, *nihil triſte accidere poſſe exiſtimatis*, *præſto in poteſtate ſunt veſtra.* Qua miſeratione vulgus, ad clementiam ſuapte natura proclive, lenitum conticuit, æquanimiter venturam opperiens ſortem. Moxque divini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuamque fore reſpondit, dum Tertullus, apud oſtia in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare mollivit: mutatoque in auſtrum placidum vento, velificatione plena portum naves ingreſſæ, frumentis horrea referſerunt.

XI. Inter hæc ita ambigua Conſtantium, Sirmii etiam tum hiberna quiete curantem, permovebant nuntii metuendi & graves, indicantes id, quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas, quos expuliſſe paternis avitiſque ſedibus dominos ſuos ante monſtravimus, paulatim poſthabitis locis, quæ eis anno præterito utiliter ſunt deſtinata, ne, ut ſunt verſabiles, aliquid molirentur inimicum, regiones confines limitibus occupaſſe: vagarique licentius genuino more, ni pellerentur, omnia turbaturos. Quæ ſuperbius incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, coacta undique multitudine militis ad bella promtiſſimi, nec dum adulto vere ad procinctum egreſſus eſt, gemina conſideratione alacrior: quod expletus prædarum opimitate exercitus æſtate nuper emenſa, ſimilium ſpe fidenter in effectus animabitur proſperos: quodque Anatolio regente tunc per Illyricum præfecturam, neceſſaria cuncta vel ante tempus coacta ſine

ullius diſpendiis affluebant. Nec enim diſpoſitionibus unquam alterius præfecturæ (ut inter omnes conſtat) ad præſens Arctoæ provinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium benevola & ſollerti, vehiculariæ rei jacturis ingentibus, quæ clauſere domos innumeras, & cenſuali profeſſione ſpecioſa fiducia relevatæ: indemneſque deinde & innoxii earum incolæ partium, querelarum ſopitis materiis viverent, ni poſtea exquiſitorum deteſtanda nomina titulorum, per offerentes ſuſcipienteſque criminoſe in majus exaggerata, his propugnare ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omnium opibus ſe fore ſperantibus tutos, aduſque proſcriptiones miſerorumque ſuſpendia pervenerunt. Rem igitur emendaturus urgentem, profectus cum inſtrumentis ambitioſis Imperator, ut dictum eſt, Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & inſtitutam & ita cognominatam: ſub pellibuſque exercitu diffuſo per Iſtri fluminis margines, barbaros obſervabat, ante adventum ſuum amicitiæ velamento Pannonias furtim vaſtandas invadere hiemis duriſſimo cogitantes, cum necdum ſolutæ vernis caloribus nives amnem undique pervium faciunt, noſtrique pruinis ſubdivales moras difficile tolerabant. Confeſtim itaque miſſis ad Limigantes duobus tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat modeſtius percontando, quam ob rem, relictis laribus, poſt pacem & fœdera petentibus attributis, ita palarentur varii, limiteſque contra interdicta pulſarent. Qui vana quædam cauſantes & irrita, pavore adi-

gente mentiri, Principem exorabant in veniam, obſecrantes, ut ſimultate abolita, tranſmiſſo flumine ad eum venire permitterentur, docturi, quæ ſuſtinerent incommoda: paratique intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuſcipere longe diſcretas, ut diuturno otio involuti, & quietem colentes tanquam ſalutarem Deam, tributariorum onera ſubirent & nomen. His poſt reditum tribunorum compertis, Imperator exſultans, ut negotio, quod rebatur inexplicabile, ſine ullo pulvere conſummando, cunctos admiſit, aviditate plus habendi incenſus: quam adulatorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quod, externis ſopitis, & ubique pace compoſita, proletarios lucrabitur plures, & tirocinia cogere poterit validiſſima: aurum quippe gratanter provinciales corporibus dabunt, quæ ſpes rem Romanam aliquoties aggravavit. Proinde vallo prope Acimincum locato, celſoque aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naves vehentes quoſdam legionarios expeditos, alveum fluminis proximum ripis obſervare ſunt juſſæ, cum Innocentio quodam agrimenſore hujus auctore conſilii: ut, ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga pervaderent improviſi. Quæ Limigantes licet properari ſentirent, nihil tamen præter preces fingentes ſtabant incurvi, longe alia, quam quæ geſtu præferebant & verbis, altis mentibus perpenſantes. Viſoque Imperatore ex alto ſuggeſtu jam ſermonem parante leniſſimum, meditanteque alloqui velut morigeros jam futuros: quidam ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, *mar-*

ha, *marha*, quod eſt apud eos ſignum bellicum, exclamavit: eumque ſecuta incondita multitudo, vexillo elato repente barbarico, ululans ferum in ipſum principem ferebatur. Qui cum ex alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbæ cum miſſilibus vidiſſet, retectiſque gladiis & verutis jam propinquam perniciem: externis mixtus & ſuis, ignotuſque dux eſſet, an miles, quia neque cunctandi aderat tempus, neque ceſſandi, equo veloci impoſitus, curſu effuſo evaſit. Stipatores tamen pauci, dum ignis more inundantes conabantur arcere, aut vulnerati interierunt, aut ponderibus ſuperruentium ſolis afflicti: ſellaque regalis cum aureo pulvinari, nullo vetante direpta eſt. Mox autem audito, quod ad ultimum pæne tractus exitium, in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum juvare (nondum enim exemtum periculis æſtimavit) ſalutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorum & Martium frendens, barbarorum mori obſtinatorum catervis ſemet immerſit. Et quia virtute dedecus purgatura ardens copia noſtrorum erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obvia quæque obtruncabat ſine parſimonia, vivos conculcans & ſemineces ac peremtos: & antequam exſatiaret cædibus barbaricis manus, acervi conſtipati ſunt mortuorum. Urgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore disjectis: quorum pars ſpem vitæ caſſis precibus uſurpando, multiplicatis ictibus cædebantur: poſtque deletos omnes in receptum canentibus lituis, noſtri quoque licet rari videbantur exa-

nimes, quos impetus conculcaverat vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateraque nudantes intecta, ordo fatalis abſumſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ ſcutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia primus omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit. Poſt quæ tam ſæva, digeſtis pro ſecuritate limitum, quæ rationes monebant urgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vindictam: & maturatis, quæ neceſſitates temporis poſcebant inſtantes, egreſſus exinde Conſtantinopolim petit: ut Orienti jam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & redintegrato ſupplementis exercitu, impetus regis Perſarum pari virium robore cohiberet: quem conſtabat (ni cœleſtis ratio, impenſiorque repelleret cura multorum) Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpatia ſigna moturum.

XII. Inter has tamen ſollicitudines, velut ex recepto quodam antiquitus more, ad vicem bellorum civilium inflabant litui quædam colorata læſæ crimina majeſtatis: quorum exſecutor & adminiſter ſæpe dicendus ille notarius miſſus eſt Paullus: qui peritus artium cruentarum, ut laniſta ex commerciis libitinæ vel ludi, ipſe quoque ex eculeo, vel carnifice quæſtum fructumque captabat. Ut enim erat obſtinatum fixumque ejus propoſitum ad lædendum, ita nec furtis abſtinuit, innocentibus exitiales cauſas adſtringens, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur. Materiam autem in infinitum quæſtionibus extendendis dedit occaſio vilis & parva. Oppidum eſt Abydum in Thebaidis parte ſi-

tum extrema. hic Beſæ Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priſcis circumjacentium regionum cærimoniis ſolitum coli. Et quoniam quidam præſentes, pars per alios deſideriorum indice miſſa ſcriptura, ſupplicationibus expreſſe conceptis conſulta numinum ſcitabantur; chartulæ ſeu membranæ, continentes, quæ petebatur, poſt data quoque reſponſa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad Imperatorem maligne ſunt miſſa: qui, ut erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam nimium ſeriis, in hoc titulo ima, quod ajunt, auricula mollior, & ſuſpicax, & minutus, acri felle concaluit: ſtatimque ad Orientem ocius ire monuit Paullum, poteſtate delata, ut inſtar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium ſuum audiri efficeret cauſas. Datumque eſt negotium Modeſto etiam, tum per Orientem comiti, apto ad hæc & ſimilia. Hermogenes enim Ponticus ea tempeſtate præfectus prætorio, ut lenioris ingenii ſpernebatur. Perrexit, ut præceptum eſt, Paullus, funeſti furoris & anhelitus plenus: dataque calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe prope terrarum, juxta nobiles & obſcuri: quorum aliquos vinculorum afflixerunt nexus, alios clauſtra pœnalia conſumſerunt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum feralium civitas in Palæſtina Scythopolis, gemina ratione viſa magis omnibus opportuna, quod ſecretior, & inter Antiochiam Alexandriamque media, unde multi plerumque ad crimina trahebantur. Ductus eſt itaque inter primos Simplicius Philippi filius ex præfecto & conſule, reus

hac gratia poſtulatus, quod ſuper adipiſcendo interrogaſſe dicebatur imperio: perque elogium principis torqueri præceptus, qui in his caſibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato lata fuga damnatus eſt. Dein Parnaſius ex præfecto Ægypti, homo ſimplicium morum, eo deductus periculi, ut pronuntiaretur capitis reus, itidem pulſus eſt in exſilium: ſæpe auditus multo antehac retuliſſe, quod, cum Patras Achaicum oppidum, ubi genitus habuit larem, impetrandæ cauſa cujuſdam relinqueret poteſtatis, per quietem deducentia ſe habitus tragici figmenta viderat multa. Andronicus poſt a ſtudiis liberalibus & claritudine carminum notus, in judicium introductus, cum ſecura mente nullis ſuſpicionibus urgeretur, purgando ſemper & fidentius abſolutus eſt. Demetrius itidem Chytras cognomento philoſophus, grandævus quidam, & corpore durus & animo, ſacrificaſſe aliquoties confutatus infitiari non potuit, aſſerens propitiandi cauſa numinis hæc a prima adoleſcentia factitaſſe, non tentandi ſublimiora ſcrutatis: nec enim quemquam id noverat affectare. Diu itaque adhærens eculeo, cum, fiducia gravi fundatus, nequaquam varians, eadem oraret intrepidus, Alexandriam, unde oriebatur, innoxius abire permiſſus eſt. Et hos quidem alioſque paucos æqua ſors veritatis adjutrix, periculis exemit abruptis. Criminibus vero ſerpentibus latius per implicatos nexus ſine fine diſtentos, quidam corporibus laniatis exſtinguebantur: alii pœnis ulterioribus damnati ſunt, bonis ereptis,

Paullo ſuccentore fabularum crudelium, quaſi e promtuaria cella fallaciarum & nocendi ſpecies ſuggerente complures, cujus ex nutu (prope dixerim) pendebat incedentium omnium ſalus. Nam ſi qui remedia quartanæ, vel doloris alterius, collo geſtaret, ſive per monumentum tranſiſſe veſpere malevolorum argueretur indiciis, ut veneficus, ſepulcrorumque horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. Et prorſus ita res agebatur, quaſi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim ſolemnia, in Imperatoris exitium ſollicitaverint multi. Unde blanditiarum tætra commenta palatina cohors exquiſite confingens, immunem eum fore malorum communium aſſerebat, fatum ejus vigens ſemper & præſens in abolendis adverſa conantibus eluxiſſe, vocibus magnis exclamans. Et inquiſitum in hæc negotia fortius, nemo, qui quidem recte ſapiat, reprehendit. Nec enim abnuimus ſalutem legitimi principis, propugnatoris bonorum & defenſoris, unde ſalus quæritur aliis, conſociato ſtudio muniri debere cunctorum: cujus redimendæ cauſa validius, ubi majeſtas pulſata defenditur, a quæſtionibus vel cruentis nullam Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exſultare mœſtis caſibus effrenate non decet, ne videantur licentia regi ſubjecti, non poteſtate. Imitandus ſit Tullius, cum parcere vel lædere potuiſſet, ut ipſe affirmat, ignoſcendi quærens cauſas, non puniendi occaſiones: quod judicis lenti & conſiderati eſt proprium. Tunc apud Daphnen, amœnum illud & ambitioſum Antio-

chiæ ſuburbanum, viſu relatuque horrendum natum eſt monſtrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuorque oculis, & breviſſimis duabus auriculis: qui partus ita diſtortus præmonebat, rempublicam in ſtatum verti deformem. Naſcuntur hujuſcemodi ſæpe portenta, indicantia rerum variarum eventus: quæ quoniam non expiantur, ut apud veteres, publice, inaudita prætereunt & incognita.

XIII. His temporibus Iſauri diu quieti, poſt geſta, quæ ſuperior continet textus, tentatumque Seleuciæ civitatis obſidium, paulatim reviviſcentes (ut ſolent verno tepore foveis exſilire ſerpentes) ſaltibus degreſſi ſcrupuloſis & inviis, confertique in cuneos denſos, per furta & latrocinia finitimos affiictabant; prætenturas militum ut montani fallentes, perque rupes & dumeta ex uſu facile diſcurrentes. Ad quos vi vel ratione ſedandos Lauricius, adjecta comitis dignitate, miſſus eſt rector, homo civilis prudentiæ: qui minis potius, quam acerbitate, pleraque correxit, adeo ut eo diu provinciam obtinente, nihil accideret, quod animadverſione dignum æſtimaretur.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XX.

Lupicinus magiſter armorum adverſus Scotorum & Pictorum incurſiones in Britannias cum exercitu mittitur. *C. I.* Urſicinus magiſter peditum Præſentalis, calumniis appetitus diſcingitur. *II.* Defectus ſolis: & de duobus ſolibus; ac de cauſis defectuum ſolis & lunæ; deque variis lunæ mutationibus ac figuris. *III.* Julianus C. a militibus Gallicanis, quos Conſtantius ipſi detrahi, & in orientem adverſus Perſas transferri juſſerat, Lutetiæ Pariſiorum, ubi hiemabat, per vim Auguſtus appellatur. *IV.* Julianus A. concionem habet ad milites. *V.* Singara a Sapore oppugnata & capta: oppidani cum equitibus auxiliaribus & duabus legionibus præſidiariis in Perſidem abducti: oppidum exciſum. *VI.* Bezabden oppidum, a tribus legionibus defenſum, Sapor expugnat, ac reparatum præſidio commeatuque inſtruit: idem Virtam munimentum fruſtra adoritur. *VII.* Julianus A. per literas Conſtantium A. de re Lutetiæ geſta certiorem facit. *VIII.* Conſtantius A. Julianum Cæſaris nomine contentum eſſe jubet, legionibus Gallicanis uno animo conſtanter repugnantibus. *IX.* Julianus A. Francos cognomine Attuarios trans Rhenum inopinantes aggreſſus, poſt plurimos partim captos, partim occiſos, ceteris pacem petentibus dedit. *X.* Conſtantius A. Bezabden omnibus copiis oppugnat, ac re infecta diſcedit: & de arcu cœleſti. *XI.*

I. Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum ſeries fuit. Conſulatu vero Conſtantii decies, terque Juliani, in Britanniis cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excurſus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina vaſtarent, & implicaret formido provincias, præteritarum cladium congerie feſſas: hiemem agens apud Pariſios Cæſar, diſtractuſque in ſollicitudines varias, verebatur ire ſubſidio tranſmarinis, (ut retulimus ante feciſſe Conſtantem) ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alamannis ad ſævitiam etiam tum incitatis & bella. Ire igitur ad hæc ratione vel vi componenda Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrum armorum, bellicoſum ſane, & caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem ut cornua, & de tragico, quod ajunt, cothurno ſtrepentem: ſuper quo diu ambigebatur, avarus eſſet potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Ærulis ſcilicet & Batavis, numeriſque Mœſiacorum duobus, adulta hieme dux antedictus Bononiam venit: quæſitiſque navigiis, & omni impoſito milite, obſervato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex adverſo defertur, petitque Lundinium, ut exinde, ſuſcepto pro rei qualitate conſilio, feſtinaret ocius ad procinctum.

II. Quæ cum ita geruntur, poſt Amidæ oppugnationem Urſicinum ad commilitium principis ut peditum magiſtrum reverſum (ſucceſſiſſe enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primo diſſeminantes mordaces ſuſurros, dein propalam ficta crimina ſubnectentes. Quibus Imperator

aſſenſus, ex opinione pleraque æſtimans & inſidiantibus patens, Arbetionem & Florentium officiorum magiſtrum quæſitores dederat, ſpectaturos, quas ob res oppidum ſit exciſum. Quibus apertas probabileſque refutantibus cauſas, veritiſque, ne offenderetur Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, ſi documenta ſuſcepiſſent perſpicue domonſtrantia, Sabiniani pertinaci ignavia hæc accidiſſe, quæ contigerunt: a veritate detorti, inania quædam, longeque a negotio diſtantia ſcrutabantur. Qua iniquitate percitus, qui audiebatur, *Etſi me*, inquit, *deſpicit Imperator, negotii eſt tamen magnitudo, ut non niſi judicio principis noſci poſſit, & vindicari: ſciat tamen velut quodam præſagio, quod dum mœret ſuper his, quæ apud Amidam geſta emendata didicit fide, dumque ad ſpadonum arbitrium trahitur, defruſtandæ Meſopotamiæ proximo vere ne ipſe quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præſens.* Relatis adjectiſque cum interpretatione maligna compluribus, iratus ultra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec patefieri, quæ ſcientiam ejus latebant, permiſſis, appetitum calumniis, depoſita militia digredi juſſit ad otium, Agilone ad ejus locum immodico ſaltu promoto, ex gentilium ſcutariorum tribuno.

III. Eodem tempore per Eoos tractus cœlum ſubtextum caligine cernebatur obſcura, & a primo auroræ exortu aduſque meridiem intermicabant jugiter ſtellæ. hiſque terroribus accedebat, quod cum lux cœleſtis operiretur, e mundi conſpectu penitus luce abrepta, defeciſſe diutius ſolem pavidæ men-

tes hominum æſtimabant : primo attenuatum in lunæ corniculantis effigiem, deinde in ſpeciem auctum ſemenſtrem, poſteaque in integrum reſtitutum. Quod alias non evenit ita perſpicue, niſi cum poſt inæquales curſus intermenſtruum lunæ ad idem revocatur initium certis temporum intervallis : id eſt, cum in domicilio ejuſdem ſigni tota reperitur luna ſub ſole liniamentis objecta rectiſſimis, atque in his pauliſper conſiſtit minutis, quæ geometrica ratio partium partes appellat. Ac licet utriuſque ſideris converſiones & motus, ut ſcrutatores cauſarum intelligibilium adverterant, in unum eundemque finem lunari curſu impleto, perenni diſtinctione conveniunt : tamen ſol non ſemper his diebus obducitur, ſed cum luna e regione, velut libramento quodam, igneo orbi & aſpectui noſtro opponitur media. Ad ſummam, tum ſol occultatur ſplendore ſuppreſſo, cum ipſe & lunaris globus aſtrorum omnium infimus parili comitatu obtinentes circulos proprios, ſalvaque ratione altitudinis interjectæ junctim locati, ut ſcienter & decore Ptolemæus exponit, ad dimenſiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiva Græco dictitant ſermone. Et ſi contigua iiſdem juncturis præſtrinxerint ſpatia, dilutior erit defectus. Si vero articulis ipſis inhæſerint, qui coactius aſcenſus vinciunt & deſcenſus, offunditur denſioribus tenebris cœlum, ut craſſato aere, ne proxima quidem & appoſita cernere queamus. Sol autem geminus ita videri exiſtimatur, ſi erecta celſius ſolito nubes, æternorumque ignium

propinquitate collucens, orbis alterius claritudinem, tanquam e ſpeculo puriore, formaverit. Nunc veniamus ad lunam. Apertum & evidentem ita demum ſuſtinet luna defectum, cum pleno lumine rotundata, ſolique contraria, ab ejus orbe centum octoginta partibus, id eſt, ſigno ſeptimo diſparatur. Et quamquam hoc per omne plenilunium ſemper eveniat, non ſemper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & a cœlo totius pulchritudinis extima, nonnunquam ferienti ſe ſubſerit luci, objectu metæ noctis in conum deſinentis anguſtum latet parumper umbrata: tumque nigrantibus involvitur globis, ſi ſol ſphæræ inferioris curvamine circumfuſus, mole obſiſtente terrena, radiis eam ſuis illuſtrare non poſſit: quam nunquam habere proprium lumen opiniones variæ collegerunt. Et cum ad idem ſignum æquis partibus ſoli concurrerit, obſcuratur (ut dictum eſt) penitus hebetato candore; *σύνοδος* Græce *μήνης* dicitur. Naſci autem putatur, cum parva declinatione velut e perpendiculo ſuperjectum gerit ſolem. Exortus vero ejus adhuc gracilifcens primitus mortalitati videtur, cum ad ſecundum, relicto ſole, migraverit ſignum. Progreſſa itaque porrectius, jamque abunde nitens cornutæ habitu, *μηνοειδὴς* eſt appellata. Cum autem ſole longo cœperit interſtitio ſubmoveri, & ad quintum pervenerit ſignum, radiis ejus ad ſe converſis, majus concipit lumen, & fit Græco ſermone *διχόμηνος*, quæ forma ſemiorbem oſtendit, procedens deinde jam disjunctiſſime quintoque ſigno arrepto, figuram monſtrat *ἀμφικύρτον*, utrinque prominenti-

bus gibbis. E regione vero cum normaliter ſteterit contra, lumine pleno fulgebit, domicilium ſeptimi retinens ſigni: & in eodem tum etiam agens, paululumque progreſſa minuitur, quem habitum vocamus ἀπόκρουσιν, atque eaſdem formas repetit ſeneſcendo. traditurque doctrina multiplici congruente, non niſi tempore intermenſtrui deficere viſam uſquam lunam. Quod autem ſolem nunc in æthere, nunc in mundo inferiore curſare prædiximus; ſciendum eſt, ſiderea corpora, quantum ad univerſitatem pertinet, nec occidere, nec oriri: ſed ita videri noſtris obtutibus conſtitutis in terra, ſpiritus cujuſdam interni motu ſuſpenſa, rerumque magnitudini inſtar exigui ſubdita puncti, nunc cœlo infixas ſuſpicere ſtellas, quarum ordo eſt ſempiternus, aliquoties humana viſione languente diſcedere ſuis ſedibus arbitrari. Verum ad inſtituta jam revertamur.

IV. Properantem Conſtantium Orienti ferre ſuppetias, turbando propediem excurſibus Perſicis, ut perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, urebant Juliani virtutes, quas per ora gentium diverſarum fama celebrior effundebat, magnorum ejus laborum factorumque vehens adoreas celſas, poſt Alamanniæ quædam regna proſtrata, receptaque oppida Gallicana ante direpta a barbaris & exciſa, quos tributarios ipſe fecit & vectigales. Ob hæc & ſimilia percitus, metuenſque, ne augerentur in majus, ſtimulante (ut ferebatur) præfecto Florentio, Decentium tribunum & notarium miſit, auxiliares milites exinde protinus abſtracturum Ærulos & Ba-

tavos, cumque Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac ſpecie juſſos accelerare, ut adeſſe poſſint armis primo vere movendis in Parthos. Et ſuper auxiliariis quidem & trecentenis cogendis ocius proficiſci, Lupicinus conventus eſt ſolus, tranſiſſe ad Britannias nondum compertus: de ſcutariis autem & gentilibus excerpere quemque promtiſſimum, & ipſe perducere Sintula jubetur, Cæſaris ſtabuli tunc tribunus. Cònticuit, hiſque acquieverat Julianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec diſſimulare potuit, nec ſilere, ut illi nullas paterentur moleſtias, qui, relictis laribus tranſrhenanis, ſub hoc venerant pacto, ne ducerentur ad partes unquam tranſalpinas: verendum eſſe affirmans, ne voluntarii barbari militares, ſæpe ſub ejuſmodi legibus aſſueti tranſire ad noſtra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incaſſum. Tribunus enim, parvi querelas Cæſaris ducens, Auguſti juſſis obtemperabat: & lecta expeditiore manu, vigore corporumque levitate præſtanti, cum iiſdem profectus eſt, ſpe potiorum erectus. Et quia ſollicitus Cæſar, quid de reſiduis mitti præceptis agi deberet, perque varias curas animum verſans, attente negotium tractari oportere cenſebat; cum hinc barbara feritas, inde juſſorum urgeret auctoritas, maximeque abſentia magiſtri equitum augente dubietatem, redire ad ſe præfectum hortatus eſt, olim Viennam ſpecie annonæ parandæ digreſſum, ut ſe militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem ſuam, quam olim putabatur miſiſſe, abſtrahendos a Galliarum defenſione pugnaces numeros,

barbariſque jam formidatos. Qui cum ſuſcepiſſet Cæſaris literas, monentis petentiſque, ut venire accelararet, rempublicam conſiliis juvaturus, obſtinatiſſime detrectabat: ea ratione pavore mente confuſa, quod aperta ſcripta ſignificabant, ab Imperatore nuſquam dijungi debere præfectum in ardore terribilium rerum. Adjectumque eſt, quod ſi procurare diſſimularet, ipſe propria ſponte projiceret inſignia principatus: glorioſum eſſe exiſtimans, juſſa morte oppetere, quam ei provinciarum interitum aſſignari. Sed vicit præfecti propoſitum pertinax, his, quæ rationabiliter poſcebantur, parere contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras abſentis Lupicini, motuſque militares timentis præfecti, Julianus conſiliorum adminiculo deſtitutus, ancipitique ſententia fluctuans, id optimum factu exiſtimavit: via ſolemni cunctos e ſtationibus egreſſos, in quibus hiemabant, maturare diſpoſuit. Hocque comperto, apud Petulantium ſigna famoſum quidam libellum humi projecit occulte, inter alia multa etiam id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum extrema ut noxii pellimur & damnati: caritates vero noſtræ Alamannis denuo ſervient, quas captivitate prima poſt internecivas liberavimus pugnas.* Quo textu ad comitatum perlato lectoque, Julianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficiſci præcepit, clavularis curſus facultate permiſſa: & cum ambigeretur diutius, qua pergerent via, placuit, notario ſuggerente Decentio, per Pariſios homines tranſire, ubi morabatur adhuc Cæſar nuſquam motus. Et ita factum eſt. Iiſdemque

adventantibus in ſuburbanis Princeps occurrit ex more, laudans quos agnoſcebat, factorumque fortium ſingulos monens, animabat lenibus verbis, ut ad Auguſtum alacri gradu pergerent, ubi poteſtas eſt ample patens & larga, præmia laborum adepturi digniſſima. Utque honoratius procul abituros tractaret, ad convivium proceribus corrogatis, petere jure, ſi quid in promtu eſſet, edixit. Qui liberaliter ita ſuſcepti, dolore duplici ſuſpenſi diſceſſerunt & mœſti, quod eos fortuna quædam inclemens & moderato rectore & terris genitalibus diſpararet. Hocque angore impliciti, in ſtativa ſolita receſſerunt. Nocte vero cœptante, in apertum erupere diſſidium: incitatiſque animis, ut quemque inſperata res afflictabat, ad tela convertuntur & manus: fremituque ingenti omnes petivere palatium, & ſpatiis ejus ambitis, ne ad evadendi copiam quiſquam perveniret, Auguſtum Julianum horrendis clamoribus concrepabant, eum ad ſe prodire deſtinatius adigentes: exſpectareque coacti, dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo viſo, iterata magnitudine ſonus Auguſtum appellavere conſenſione firmiſſima. Et ille mente fundata univerſis reſiſtebat & ſingulis, nunc indignari ſemet oſtendens, nunc manus tendens, oranſque & obſecrans, ne poſt multas feliciſſimaſque victorias agatur aliquid indecorum; neve intempeſtiva temeritas & prolapſio diſcordiarum materias excitaret. Hæcque adjiciebat, tandem ſedatos leniter allocutus: *Ceſſet ira, quæſo, pauliſper: abſque diſſenſione, vel rerum appetitu novarum impetrabitur facile, quod poſtulatis:*

quoniam vos dulcedo patriæ retinet, & inſueta peregrinaque metuitis loca, redite jam nunc ad ſedes, nihil viſuri, quia diſplicet, tranſalpinum. hocque apud Auguſtum capacem rationis & prudentiſſimum ego competenti ſatisfactione purgabo. Conclamabatur poſt hæc ex omni parte nihilominus, uno parique ardore nitentibus univerſis: maximoque contentionis fragore, probro & conviciis mixto, Cæſar aſſentire coactus eſt. Impoſituſque ſcuto pedeſtri, & ſublatius eminens, nullo ſilente Auguſtus renuntiatus, jubebatur diadema proferre: negansque, unquam habuiſſe, uxoris colli vel capitis poſcebatur. Eoque affirmante, primis auſpiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, uti coronatus ſpeciem ſaltem obſcuram ſuperioris prætenderet poteſtatis. Sed cum id quoque turpe eſſe aſſeveraret: Maurus nomine quidam, poſtea comes, qui rem male geſſit apud Succorum anguſtias, Petulantium tunc haſtatus, abſtractum ſibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Juliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſſitatem extremam, jamque periculum præſens vitare non poſſe advertens, ſi reniti perſeveraſſet, quinos omnibus aureos, argentique ſingula pondo promiſit. Hiſque geſtis, haud minore, quam antea, cura conſtrictus, futuraque celeri providens corde, nec diadema geſtavit, nec procedere auſus eſt uſquam, nec agere ſeria, quæ nimis urgebant. Sed cum ad latebras ſeceſſiſſet occultas accidentium varietate perterritus Julianus; aliquis palatii decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus

atque Celtarum, facinus indignum turbulente exclamat, pridie Auguſtum eorum arbitrio declaratum, clam interemtum. Hocque comperto, milites, quos ignota pari ſollicitudine movebant & nota, pars criſpantes miſſilia, alii minitantes nudatis gladiis, diverſo vagoque (ut in repentino ſolet) excurſu occupavere volucriter regiam: ſtrepituque immani excubitores perculſi, & tribuni, & domeſticorum comes Excubitor nomine, veritique verſabilis perfidiam militis, evanuere metu mortis ſubitæ diſpalati. Viſo tamen otio ſummo, quieti ſtetere pauliſper armati: & interrogati, quæ cauſa eſſet inconſulti motus & repentini, diu tacendo hæſitantes ſuper ſalute principis, non antea diſceſſerunt, quam acciti in conſiſtorium fulgentem eum auguſto habitu conſpexiſſent.

V. His tamen auditis, etiam illi, quos antegreſſos retulimus ducente Sintula, cum eo jam ſecuri Pariſios revertuntur: edictoque, ut futura luce cuncti convenirent in campo, progreſſus princeps ambitioſius ſolito tribunal aſcendit, ſignis aquiliſque circumdatus & vexillis, ſeptuſque tutius armatarum cohortium globis. Cumque interquieviſſet paululum, dum alte contemplatur præſentium vultus, alacres omnes viſos & lætos, quaſi lituis, verbis (ut intelligi poſſit) ſimplicibus incendebat. *Res ardua poſcit & flagitat, propugnatores mei reique publicæ fortes & fidi, qui mecum pro ſtatu provinciarum vitam ſæpius objeciſtis, quoniam Cæſarem veſtrum firmo judicio ad poteſtatum omnium columen ſuſtuliſtis, perſtringere pauca ſummatim, ut remedia permutatæ rei*

a colligantur & cauta. Vixdum adoleſcens ſpecie te-s purpuratus (ut noſtis) veſtræ tutelæ nutu cœleſti miſſus, nunquam a propoſito recte vivendi dejectus n: vobiſcum in omni labore perſpicuus, cum diſper-ntium confidentia, poſt civitatum excidia, perem-ue innumera hominum millia, pauca, quæ ſemiinte-ſunt relicta, cladis immenſitas perſultaret. Et re-re ſuperfluum puto, quoties hieme cruda, rigentique o, quo tempore terræ ac maria opere Martio vacant, emitos antea cum jactura virium ſuarum repulimus amannos. Id ſane nec prætermitti eſt æquum, nec ta-i, quod cum prope Argentoratum illuxiſſet ille bea-ſimus dies, vehens quodammodo Galliis perpetuam rtatem, inter confertiſſima tela me diſcurrente, vos ore uſuſque diuturnitate fundati, velut incitatos tor-tes, hoſtes abruptius inundantes, ſuperaſtis ferro ſtratos, vel fluminis profundo ſubmerſos, paucis re-is noſtrorum, quorum exſequias honeſtavimus cele-potius laude, quam luctu. Poſt quæ, opinor, tanta & ia nec poſteritatem tacituram de veſtris in rempubli-n meritis in gentibus cunctis, ſi plene, quem altiore igio majeſtatis ornaſtis, virtute gravitateque, ſi quid verſum ingruerit, defendatis. Ut autem rerum integer lo ſervetur, præmiaque virorum fortium maneant in-rupta, nec honores ambitio præripiat clandeſtina, id reverenda conſilii veſtri facie ſtatuo, ut NEQUE CI-LIS QUISQUAM JUDEX, NEC MILITIÆ RECTOR, IO QUODAM PRÆTER MERITA SUFFRAGANTE, POTIOREM VENIAT GRADUM, NON SINE DE-IMENTO PUDORIS EO, QUI PRO QUOLIBET PE-RE TENTAVERIT, DISCESSURO. Hac fiducia ſpei

majoris animatus inferior miles, dignitatum jam [illegible]
expers & præmiorum, haſtis feriendo clypeos [illegible]
nitu aſſurgens ingenti, uno propemodum ore [illegible]
favebat & cœptis. Statimque ne turbandæ diſpo[illegible]
tioni conſultæ tempus ſaltem breve concederetu[r]
pro actuariis obſecravere Petulantes & Celtæ, [illegible]
cturi, quas placuiſſet, provincias mitterentur: qu[illegible]
non impetrato abiere nec offenſi, nec triſtes. Noc[illegible]
tamen, quæ declarationis Auguſtæ præceſſerat die[illegible]
junctioribus proximis retulerat Imperator, per qui[illegible]
tem aliquem viſum, ut formari genius publicus ſo[illegible]
let, hæc objurgando dixiſſe: *Olim, Juliane, ve[illegible]*
bulum ædium tuarum obſervo latenter, augere tuam [illegible]
ſtiens dignitatem; & aliquoties tanquam repudiat[illegible]
abſceſſi: [illegible] nunc quidem recipior, ſententia con[illegible]
cordan[illegible]; ibo demiſſus & mœſtus. Id tam[illegible]
retine[illegible] quod tecum non diutius habitabo.
[illegible] er Galli[illegible] ntur intente, tr[illegible]
[illegible] Perſ[illegible] entivo Antoni[illegible]
[illegible] du[illegible] lore obtinend[illegible]
[illegible] ans [illegible] t cum exercit[illegible]
[illegible], a[illegible] catis & virib[illegible]
[illegible] er [illegible] gnandam ado-
[illegible] e u[illegible] is omnibus, u[illegible]
[illegible] io[illegible], abunde mu[illegible]
[illegible] gn[illegible] e longiſſime [illegible]
[illegible] s per turres
[illegible] que bell[illegible]
[illegible] bent o[illegible]
[illegible], ſi [illegible]
[illegible], cum [illegible]

optimates ſuos propius admiſſos, pacatiore colloquio flectere defenſores ad ſuum non potuiſſet arbitrium, quieti diem integrum dedit: & matutinæ lucis exordio, ſigno per flammeum erecto vexillum, circumvaditur civitas a quibuſdam vehentibus ſcalas, aliis componentibus machinas, pleriſque objectu vinearum pluteorumque tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus ſubvertenda. Contra hæc oppidani ſuperſtantes propugnaculis celſis, lapidibus eminus telorumque genere omni ad interiora ferocius ſe proripientes arcebant. Et pugnabatur eventu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amiſſis & vulneratis: poſtremo fervente certaminum mole, & propinquante jam veſpera, inter machinas plures admotus aries robuſtiſſimus orbiculatam turrim feriebat ictibus denſis, unde reſeratam urbem obſidio ſuperiore docuimus. Ad quam converſa plebe, dimicabatur arctiſſime: faceſque cum tædis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum undique convolabant, nec ſagittarum crebritate, nec glandis hinc inde ceſſante. Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens ſtructorum, madoreque etiam tum infirmium. Dumque adhuc ferro certatur & ignibus, turri collapſa cum patuiſſet iter in urbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi disjecerat magnitudo, Perſarum agmina, undique ululabili clamore ſublato, nullo cohibente cuncta oppidi membra complebant: cæſiſque promiſce pauciſſimis, reſidui omnes mandatu Saporis vivi comprehenſi, ad regiones Perſidis

ultimas ſunt aſportati. Tuebantur autem hanc civitatem legiones duæ, prima Flavia, primaque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum illico ob repentinum malum incluſorum: qui omnes, ut dixi, vinctis manibus ducebantur, nullo juvante noſtrorum. Niſibin enim ſub pellibus agens pars major exercitus cuſtodiebat, intervallo perquam longo diſcretam: alioquin nunquam labenti Singaræ vel temporibus priſcis quiſquam ferre auxilium potuit, aquarum penuria cunctis circum arentibus locis. Et licet ad præſciſcendos adverſos ſubitoſque motus, id munimentum opportune locavit antiquitas, diſpendio tamen fuit rei Romanæ, cum defenſorum jactura aliquoties interceptum.

VII. Exciſo itaque oppido, rex Niſibin prudenti conſilio vitans, memor nimirum, quæ ſæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis: Bezabden, quam Phœnicam quoque inſtitutores veteres appellarunt, vi vel promiſſorum dulcedine illectis defenſoribus retenturus, munimentum impendio validum, in colle mediocriter edito poſitum, vergenſque in margines Tigridis, atque ubi loca ſuſpecta ſunt & humilia, duplici muro vallatum: ad cujus tutelam tres legiones ſunt deputatæ, ſecunda Flavia, ſecundaque Armeniaca, & Parthica itidem ſecunda, cum ſagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum ſolo tunc nobis obtemperantium hoc eſt municipium poſitum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium rex ipſe ſublimior ceteris, caſtrorum ambitum circumcurſans, prope labra ipſa foſſarum venit audentius:

petituſque balliſtarum ictibus certis & ſagittarum, denſitate opertus armorum in modum teſtudinis contextorum, abſceſſit innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata, caduceatoribus miſſis ex more, clauſos blandius hortabatur, ut vitæ ſpeique conſulturi obſidium deditione ſolverent opportuna, reſeratiſque portis egreſſi, ſupplices victori gentium ſemet offerrent. Quibus adire propius auſis defenſores mœnium ideo pepercerunt, quod cohærenter ſibi junctos duxerant hiſdem notos ingenuos, Singaræ captos. eorum enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper pace reſpondit. Deinde datis induciis diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Perſarum populus omnis adortus avide vallum, acriterque minans ac fremens, ubi ad ipſa mœnia confidenter acceſſit, dimicabat vi magna reſiſtentibus oppidanis. Quare ſauciabantur plerique Parthorum, quod pars ſcalas vehentes, alii opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrſus, nec noſtris innocui. Sagittarum enim nimbi crebrius volitantes, ſtantes confertius perforabant: partibuſque poſt ſolis occaſum æqua jactura digreſſis, appetente poſtridie luce ardentius multo, quam antea, pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis: nec minores ſtrages utrobique viſæ ſunt, ambobus obſtinatiſſime colluctatis. Verum ſecuto die otio communi aſſenſu poſt ærumnas multiplices attributo, cum magnus terror circumſiſteret muros, Perſæque paria formidarent: Chriſtianæ legis antiſtes exire ſe velle geſtibus oſtendebat & nutu; acceptaque fide, quod redire permitteretur incolumis,

aduſque tentoria regis acceſſit. Ubi data copia dicendi, quæ vellet, ſuadebat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua, poſt communes partis utriuſque luctus formidari etiam majores affirmans, forſitan adventuros. Sed perſtabat incaſſum hæc multaque ſimilia differendo, efferata veſania regis obſtante, non ante caſtrorum excidium digredi pertinaciter adjurantis. Perſtrinxit tamen ſuſpicio vana quædam epiſcopum, ut opinor, licet aſſeveratione vulgata multorum, quod clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, ut fragilia intrinſecus & invalida. Hocque exinde veriſimile viſum eſt, quod poſtea intuta loca carieque nutantia cum exſultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hoſtiles. Et quamquam anguſti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatique arietes ægre promovebantur, manualium ſaxorum ſagittarumque metu arcente: nec balliſtæ tamen ceſſavere, nec ſcorpiones, illæ tela torquentes, hi. lapides crebros, qualique ſimul ardentes pice & bitumine illiti: quorum aſſiduitate per proclive labentium machinæ hærebant velut altis radicibus fixæ, eaſque malleoli & faces jactæ deſtinatius exurebant. Sed cum hæc ita eſſent, caderentque altrinſecus multi, ardebant magis oppugnatores naturali ſitu & ingenti opere munitum oppidum ante brumale ſidus exſcindere, rabiem regis non ante ſedari poſſe credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio, nec confixi mortiferis vulneribus plurimi ceteros ab audacia parili revocabant. Sed diu cum exi-

tio decernentes poſtremo, periculis objectavere ſemet abruptis: & agitantes arietes, denſo ſaxorum molarium pondere fomentiſque ignium variis, ire protinus vetabantur. Verum unus aries reſiduis celſior, humectis taurinis opertus exuviis, ideoque minus caſus flammeos pertimeſcens aut tela, antegreſſus omnes repſit niſibus magnis ad murum: vaſtoque acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam evertit. Qua ſonitu lapſa ingenti, ſuperſtantes quoque repentina ruina dejecti, diffractique vel obruti, mortibus interiere diverſis & inſperatis: inventoque tutiore aſcenſu, armata irruit multitudo. Trepidis deinde ſuperatorum auribus ululantium undique Perſarum intonante fragore, arctius prœlium intra muros exarſit, hoſtium noſtrorumque catervis certantibus cominus, cum confertis inter ſe corporibus, hinc indeque ſtricto mucrone nulli occurrentium parceretur. Magna denique mole ancipiti diu exitio renitentes obſeſſi, poſtremo plebis immenſæ ponderibus effuſe disjecti ſunt. Et poſt hæc iratorum hoſtium gladii, quidquid inveniri poterat, concidebant: abreptique ſinibus matrum parvuli, ipſæ quoque matres trucidabantur, nullo, quid ageret, reſpectante. Inter ea tam funeſta, gens rapiendi cupidior, onuſta ſpoliorum genere omni, captivorumque examen maximum ducens, tentoria repetivit exſultans. Rex tamen gaudio inſolenti elatus, diuque deſiderio capiendæ Phœnicæ flagrans, munimenti perquam tempeſtivi, non ante diſceſſit, quam labefactata murorum parte reparata firmiſſime, alimentiſque affatim conditis,

armatos ibi locaret inſignes origine, bellique artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amiſſionem caſtrorum ingentium ferentes ægre Romani, ad eadem obſidenda viribus magnis accingerentur. Latius ſe proinde jactans, additaque ſpe, quidquid aggredi poſſet, adipiſcendi, interceptis caſtellis aliis vilioribus, Virtam adoriri diſpoſuit, munimentum valde vetuſtum, ut ædificatum a Macedone credatur Alexandro, in extremo quidem Meſopotamiæ ſitum, ſed muris velut ſinuoſis circumdatum & cornutis, inſtructioneque varia inacceſſum. Quod cum omni tentaret arte, nunc promiſſis defenſores alliciens, nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties ſtruere aggeres parans, obſidionaleſque admovens machinas, multis acceptis vulneribus, quam illatis, omiſſo vano incepto tandem abſceſſit.

VIII. Hæc eo anno inter Tigrim geſta ſunt & Euphratem. Quæ cum frequentibus nuntiis didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthicas, hiemem apud Conſtantinopolim agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tirocinia cogens, legioneſque augens juventutis validæ ſupplementis, quarum ſtatariæ pugnæ per orientales ſæpius emicuere procinctus: auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede vel gratia, ut adulto vere profectus e Thraciis, loca ſuſpecta protinus occuparet. Inter quæ Julianus, apud Pariſios hibernis locatis, ſumma cœptorum quorſum evaderet pertimeſcens, erat anxius, nuſquam aſſenſurum Conſtantium factis

multa volvendo conſiderans, apud quem ſordebat ut infimus & contemtus. Circumſpectis itaque trepidis rerum novarum exordiis, legatos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos, eiſque concinentes literas dedit, quid actum ſit, quidve fieri oporteat deinceps, monens apertius & demonſtrans. Quamquam eum hæc dudum comperiſſe opinabatur, relatu Decentii olim reverſi, & cubiculariorum recens de Galliis prægreſſorum, qui ad Cæſarem aliqua portavere ſolemnia. Et quamquam non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quidquam ſcripſit, ne videretur ſubito reclinaſſe. Erat autem literarum ſenſus hujuſmodi: *Ego quidem propoſiti mei fidem non minus moribus, quam fœderum pacto, quoad fuit, unum ſemper atque idem ſentiens conſervavi, ut effectu multiplici claruit evidenter. Jamque inde ut me creatum Cæſarem pugnarum horrendis fragoribus objeciſti, poteſtate delata contentus, currentium ex voto proſperitatum nuntiis crebris, ut apparitor fidus, tuas aures implevi, nihil uſquam periculis meis aſſignans: cum documentis aſſiduis conſtet, diffuſis permixtiſque paſſim Germanis, in laboribus me ſemper viſum omnium primum, in laborum refectione poſtremum. Sed bona venia tua dixerim, ſi quid novatum eſt nunc, ut exiſtimas, in multis bellis & aſperis ætatem ſine fructu conterens miles, olim deliberatum implevit, fremens, ſecundique impatiens loci rectorem, cum nullas ſibi vices a Cæſare diuturni ſudoris & victoriarum frequentium rependi poſſe contemplaretur. Cujus iracundiæ, nec dignitatum augmenta, nec annuum merentis ſtipendium, id quoque inopinum*

acceſſit, quod ad partes orbis Eoi poſtremas venire juſſi, homines aſſueti glacialibus terris, ſeparandique liberis & conjugibus, egentes trahebantur & nudi. Unde ſolito ſævius efferati, nocte in unum collecti palatium obſedere, Auguſtum Julianum vocibus magnis appellantes & crebris. Cohorrui, fateor, & ſeceſſi: amandatuſque, dum potui, ſalutem ſimulatione quæritabam & latebris. Cumque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro, ut ita dixerim, ſeptus, progreſſus ante conſpectum omnium ſteti, molliri poſſe tumultum auctoritate ratus, vel ſermonibus blandis. Exarſere mirum in modum, eouſque provecti, ut, cum precibus vincere pertinaciam conabar, inſtanter mortem contiguis aſſultibus intentarent. Victus denique, mecumque ipſe conteſtans, quod alter confoſſo me forſitan libens declarabitur princeps, aſſenſus ſum, vim lenire ſperans armatam. Geſtorum hic textus eſt, quem mente, quæſo, accipito placida. Nec actum quidquam ſecus exiſtimes, vel ſuſurrantes pernicioſa malignos admittas, ad compendia ſua excitare ſeceſſiones principum aſſuetos: ſed adulatione vitiorum altrice depulſa, excellentiſſimam virtutum omnium adverte juſtitiam, & conditionum æquitatem, quam propono, bona fide ſuſcipito, cum animo diſputans, hæc ſtatui Romano prodeſſe, nobiſque, qui caritate ſanguinis, & fortunæ ſuperioris culmine ſociamur. Ignoſce enim: quæ cum ratione poſcuntur, non tam fieri cupio, quam a te utilia probari & recta, avide tua præcepta deinde quoque ſuſcepturus. Quæ neceſſe ſit fieri, in compendium redigam breve. Equos præbebo curules Hiſpanos, & miſcendos gentilibus atque ſcutariis adoleſcentes Letos quoſdam, cis

Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certe ex dedititiis, qui ad noſtra deſciſcunt. & hæc aduſque exitum vitæ me ſpondeo non modo grato animo, verum cupido quoque, facturum. Præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: reſiduos ordinarios judices, militiæque moderatores promovendos arbitrio meo concedi eſt conſentaneum, itidemque ſtipatores. Stultum eſt enim, cum ante caveri poſſit, ne fiat, eos ad latus Imperatoris adſciſci, quorum mores ignorantur & voluntates. Hoc ſane ſine ulla dubitatione firmaverim: tirones ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione caſibuſque vexati graviſſimis, nec ſponte ſua poterunt, nec coacti, ne conſumta penitus juventute, ut affliguntur præterita recordantes, ita deſperatione pereant impendentium. Nec Parthicis gentibus apponenda auxilia hinc acciri conveniet, cum adhuc nec barbarici ſint impetus interclusi, & (ſi dici, quod verum eſt, pateris) hæ provinciæ malis jactatæ continuis, externis indigeant adjumentis & fortibus. Hæc hortando, ut æſtimo, ſulutariter ſcripſi, poſcens & rogans. Scio enim, ſcio, ne quid ſublatius dicam cum imperio congruens, quas rerum acerbitates jam conclamatas & perditas, concordia viciſſim ſibi cedentium principum meliorem revocavit in ſtatum: cum appareat majorum exemplo noſtrorum, moderatores, hæc & ſimilia cogitantes, fortunate beateque vivendi reperire quodammodo viam, & ultimo tempori poſteritatique jucundam ſui memoriam commendare. His literis junctas ſecretiores alias Conſtantio offerendas clanculo miſit, objurgatorias & mordaces: quarum ſeriem nec ſcrutari licuit, nec, ſi licuiſſet, proferre decebat

in publicum. Ad id munus implendum electi viri ſunt graves, Pentadius officiorum magiſter, & Eutherius cubiculi tunc præpoſitus, poſt oblatas literas relaturi, nullo ſuppreſſo, quæ viderunt, & ſuper ordine futurorum fidenter acturi. Auxerat inter hæc cœptorum invidiam Florentii fuga præfecti: qui, velut præſagiens concitandos motus ob militem, ut ſermone tenus jactabatur, accitum, conſulto diſceſſerat Viennam, alimentariæ rei gratia divelli cauſatus a Cæſare, quem ſæpe tractatum aſperius formidabat. Dein cum comperiſſet, eum ad auguſtum culmen evectum, exigua ac prope nulla vivendi ſpe verſus in metum, ut longe disjunctus, malis ſe, quæ ſuſpicabatur, exemit: & neceſſitudine omni relicta digreſſus, venit ad Conſtantium itineribus lentis: utque ſe nulli obnoxium culpæ monſtraret, Julianum, ut perduellem, multis criminibus appetebat. Cujus poſt abitum bene Julianus cogitans & prudenter, ſcirique volens, quod præſenti quoque peperciſſet, caritates ejus cum re familiari intacta, publici curſus uſu permiſſo, ad Orientem redire tutius imperavit.

IX. Nec minore ſtudio ſecuti legati, hæc ſecum ferentes, quæ prædiximus, intentique ad viandum, cum venirent ad judices celſiores, oblique tenebantur: moraſque per Italiam & Illyricum perpeſſi diuturnas & graves, tandem transfretati per Boſporum, itineribuſque lentis progreſſi, apud Cæſaream Cappadociæ etiam tum degentem invenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam urbem & celebrem, ſub Argæi montis

pedibus ſitam. Qui intromiſſi, data poteſtate, offerunt ſcripta : iiſque recitatis, ultra modum ſolitæ indignationis excanduit Imperator, limibuſque oculis eos aduſque metum contuens mortis, egredi juſſit, nihil poſt hæc percontatus, vel audire perpeſſus. Perculſus tamen ardenter contatione ſtringebatur ambigua, utrum in Perſas, an contra Julianum moveri juberet acies, quibus fidebat : hæſitanſque diu perpenſis conſiliis, flexus eſt quorundam ſententia utilium ſuaſorum, & iter orientem verſus edixit. Statim tamen & legatos abſolvit, & Leonam quæſtorem ſuum in Gallias cum literis datis ad Julianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil novatorum ſe aſſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuæ proximorumque conſulit) tumenti flatu depoſito, intra Cæſaris ſe poteſtatem continere præcipiens. Utque id facile formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, in locum Florentii præfectum prætorio Nebridium, tum quæſtorem ejuſdem Cæſaris, promoverat, & Felicem notarium, officiorum magiſtrum, & quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequam ſciretur hujuſmodi quidquam, magiſtrum provexit armorum. Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus ut honoratus & prudens, poſtridie principi progreſſo in campum cum multitudine armata pariter & plebeja, quam de induſtria convocarat, e tribunali, ut emineret, altius ſuperſtanti, ſcripta jubetur offerre. Replicatoque volumine edicti, quod miſſum eſt, & legi ab exordio cœpto, cum ventum fuiſſet ad locum id continentem, quod geſta

omnia Conſtantius improbans, Cæſaris poteſtatem ſufficere Juliano cenſebat, exclamabatur undique vocum terribilium ſonu: *Auguſte Juliane, ut provincialis, & miles, & reipublicæ decrevit auctoritas, recreatæ quidem, ſed adhuc metuentis redivivos barbarorum excurſus.* Quibus auditis Leonas, cum Juliani literis hæc eadem indicantibus revertit incolumis: ſoluſque admiſſus eſt ad præfecturam Nebridius: id enim Cæſar quoque ſcribens, ex ſententia ſua fore aperte prædixit. Magiſtrum enim officiorum jampridem ipſe Anatolium ordinavit, libellis antea reſpondentem, & quoſdam alios, ut ſibi utile videbatur & tutum. Et quoniam, cum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet abſens, agenſque etiam tum apud Britannos, homo ſuperbæ mentis & turgidæ; eratque ſuſpicio, quod, ſi hæc trans mare didiciſſet, novarum rerum materias excitaret: notarius Bononiam mittitur, obſervaturus ſollicite, ne quiſquam fretum oceani tranſire permitteretur. Quo vetito, reverſus Lupicinus, antequam horum quidquam ſciret, nullas ciere potuit turbas.

X. Julianus tamen jam celſiore fortuna militiſque fiducia lætior, ne intepeſceret, neve ut remiſſus argueretur & deſes, legatis ad Conſtantium miſſis, in limitem Germaniæ ſecundæ eſt egreſſus; omnique apparatu, quem flagitabat inſtans negotium, communitus, Tricenſimæ oppido propinquabat. Rheno exinde tranſmiſſo, regionem ſubito pervaſit Francorum, quos Attuarios vocant, inquietorum hominum, licentius etiam tum percurſantium extima Galliarum. Quos adortus ſubito nihil metuentes

hoſtile, nimiumque ſecuros, quod, ſcrupoſa viarum difficultate arcente, nullum ad ſuos pagos introiſſe meminerant principem, ſuperavit negotio levi; captiſque plurimis & occiſis, orantibus aliis, qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus finitimis arbitratus. Unde reverſus pari celeritate per flumen, præſidiaque limitis explorans diligenter & corrigens, aduſque Rauracos venit: lociſque recuperatis, quæ olim barbari intercepta retinebant ut propria, iiſdemque pleniore cura firmatis, per Beſantionem Viennam hiematurus abſceſſit.

XI. Hic per Gallias erat ordo geſtorum. Quæ dum ita proſpere ſuccedunt & caute, Conſtantius accitum Arſacen Armeniæ regem, ſummaque liberalitate ſuſceptum, præmonebat & hortabatur, ut nobis amicus eſſe perſeveraret & fidus. Audiebat enim ſæpius eum tentatum a rege Perſarum fallaciis, & minis, & dolis, ut Romanorum ſocietate poſthabita, ſuis rationibus ſtringeretur. Qui crebro adjurans, animam prius poſſe amittere, quam ſententiam, muneratus cum comitibus, quos duxerat, rediit ad regnum, nihil auſus temerare poſtea promiſſorum, obligatus gratiarum multiplici nexu Conſtantio: inter quas illud potius excellebat, quod Olympiada Ablabii filiam præfecti quondam prætorio, ei copulaverat conjugem, ſponſam fratris ſui Conſtantis. Quo dimiſſo a Cappadocia, ipſe per Melitinam minoris Armeniæ oppidum, & Lacotena, & Samoſata, tranſito Euphrate, Edeſſam venit: ibique, dum agmina undique convenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias opperitur, diu moratus,

poſt æquinoctium egreditur autumnale, Amidam petens. Cujus cum prope veniſſet mœnia, favillis oppleta colluſtrans, flebat cum gemitu, reputans, quales miſeranda civitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Urſulus præſens, qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamavit: *En quibus animis urbes a milite defenduntur, cui ut abundare ſtipendium poſſit, imperii opes jam fatiſcunt!* Quod dictum ita amarum militaris multitudo poſtea apud Chalcedona recordata, ad ejus exitium conſurrexit. Exinde cuneis confertis incedens, cum Bezabden adventaret, fixis tentoriis, vallo foſſarumque altitudine circumſeptis, obequitans caſtrorum ambitum longius, docebatur relatione multorum, inſtaurata eſſe firmius loca, quæ antehac incuria corruperat vetuſtatis. Et ne quid omitteret, quod ante fervorem certaminum erat neceſſario præſtruendum; viris prudentibus miſſis, conditione poſita dupla, cogebat mœnium defenſores redire ad ſuos, alienis ſine cruore conceſſis, aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos & præmiis. Atque cum illi deſtinatione nativa retinerentur ut clare nati, periculiſque & laboribus indurati, cuncta obſidioni congrua parabantur. Denſis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus alacris miles, legionibus in teſtudines varias conglobatis, paulatim tuto progrediens ſubruere mœnia conabatur: & quia telorum omne genus in ſubeuntes effundebatur, nexu clypeorum ſoluto diſceſſum eſt, in receſſum canentibus ſignis. Laxatis deinde ad diem unum induciis, tertia luce curioſius tecti, elatis

paſſim clamoribus aſcenſus undique tentabant. Et licet defenſores obtentis ciliciis, ne conſpicerentur ab hoſtibus, latebant intrinſecus; tamen, quoties flagitabat neceſſitas, lacertos fortiter exſertantes, lapidibus ſubjectos inceſſebant & telis. Et vimineæ crates cum procederent confidenter, eſſentque parietibus contiguæ, dolia deſuper cadebant, molæ & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur oppugnatores, hiatuque violento diſjectis operimentis, cum periculis ultimis evadebant. Decimo itaque poſtquam pugnari die cœptum eſt, cum ſpes noſtrorum interiora cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molem arietis magni, quam Perſæ quondam, Antiochia pulſibus ejus exciſi, relatam reliquerant apud Carras: quæ ſubito viſa, aptataque faberrime, clauſorum hebetaverat mentes, aduſque deditionis remedia pæne prolapſas, ni reſumtis viribus opponenda machinæ huic præparaſſent. Nec temeritas poſt hæc ceſſaverat, nec conſilium. namque dum inſtrueretur aries vetuſtus, & diſſolutus, ut facile veheretur, omni arte, omnique virium niſu, & oppugnatorum vi & firmitudine ſumma defenſabatur: tormenta nihilominus & lapidum crebritas atque fundarum ex utraque parte plurimos conſumebant: & aggerum moles incrementis celeribus conſurgebant: acriorque in dies adoleſcebat obſidio, multis noſtrorum idcirco cadentibus, quod decernentes ſub Imperatoris conſpectu, ſpe præmiorum, ut poſſent facile, qui eſſent, agnoſci, nudantes galeis capita, ſagittariorum hoſtilium peritia fundebantur. Proin dies

& noctes intentæ vigiliis, cautiores ſtantes utrobique faciebant. Et Perſæ aggerum altitudine jam in ſublime porrecta, machinæque ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſequebantur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & aſſidue malleolos atque incendiaria tela torquentes, laborabant incaſſum: ea re, quod humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis in eas laberetur innoxius. Verum has admoventes fortitudine magna Romani, licet difficile defenſabant, tamen cupiditate potiundi oppidi ne promta quidem pericula contemnebant. Et contra propugnatores, cum jam diſcuſſurus turrim oppoſitam aries maximus adventaret, prominentem ejus ferream frontem, quæ revera formam effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longiſſimis, ne retrogradiens reſumeret vires, neve ferire muros aſſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque ferventiſſimam picem: & diu promotæ machinæ ſtabant, muralia ſaxa perferentes & tela. Jamque aggeribus cumulatius excitatis, defenſores, ni vigilaſſent, exitium affore jam ſperantes, in audaciam ruere præcipitem: & repentino decurſu portis effuſi, primoſque adorti noſtrorum, faces ſitellaſque ferreas onuſtas ignibus in arietes magnis viribus jaciebant. Verum poſt ambiguam prœlii virtutem, plurimi nihil impetrato intra mœnia repelluntur: moxque ex aggeribus, quos erexerant Romani, iidem Perſæ propugnaculis inſiſtentes, ſagittis inceſſebantur & fundis, te-

liſque igniferis: quæ per tegumenta turrium volitantia, paratis, qui reſtinguerent, plerumque irrita labebantur. Cumque pauciores utrobique fierent bellatores, & Perſæ truderentur ad ultima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſiore opera procurſus tentabatur ex caſtris: & eruptione ſubita multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes amplioribus ordinatis, jaciebantur corbes in materias ferreæ plenæ flammarum, & ſarmenta, aliaque ad ignes concipiendos aptiſſima. Et quia conſpectum abſtulerant fumi nigerrimæ nubes, claſſico excitante in pugnam, legiones procinctæ celeri gradu venerunt: & ſuccreſcente paulatim ardore bellandi, cum ventum fuiſſet ad manus, repente machinæ omnes effuſis ignibus urebantur, præter majorem: quam, direptis reſtibus, quibus e muro jactis implicabatur, virorum fortium acrior niſus ægre ſemiuſtam extraxit. At ubi nocturnæ tenebræ finem prœliis attulerunt, non in longum militi quies data: cibo enim exiguo refectus & ſomno, rectorum monitu excitus, munitiones a muro longe demovit, dimicare ſuccinctius parans per ſublimes aggeſtus, qui jam conſummati muris altius imminebant. Utque facile defenſores mœnibus pellerentur, in ipſis aggerum ſummitatibus binæ ſunt locatæ balliſtæ, quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium quiſquam crederetur. His ſatis proviſis, prope ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtructa, coniſque galearum minacius nutans, ſcalas vehentibus multis impetum conabantur in muros. Jam reſultantibus armis & tubis, uno

parique ardore hinc inde pugnabatur audaci conflictu: latiuſque ſeſe pandentes Romani, cum Perſas occultari viderent pavore impoſitorum aggeribus tormentorum, pulſabant turrim ariete: & cum ligonibus & dolabris & vectibus ſcaliſque propinquabant, utrinque convolante miſſilium crebritate. Afflictabant tamen multo vehementius Perſas ictus varii balliſtarum, tanquam per tranſennam a clivis ſtructilibus decurrentes. Unde fortunas ſuas ſitas in extremo jam cogitantes, deſtinatam ruebant in mortem: & partiti munera dimicandi inter neceſſitatis articulos, relictis, qui mœnia tuerentur, reſerata latenter poſtica, ſtrictis gladiis valida manus erupit, pone ſequentibus aliis, qui flammas occulte portabant. Dumque Romani nunc inſtant cedentibus, nunc ultro inceſſentes excipiunt: qui vehebant foculos repentes incurvi, prunas unius aggeſti inſeruere juncturis, ramis arborum diverſarum, & junco, & manipulis conſtructi cannarum: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis jam cremabantur, militibus cum intactis tormentis exinde periculoſe digreſſis. Ut vero certaminibus finem veſpera dedit incedens, parteſque diſceſſerunt ad otium breve, Imperator in varia ſeſe conſilia diducens & verſans, cum excidio Phœnicæ diutius imminere neceſſariæ rationes urgerent, quod munimentum, velut inſolubile clauſtrum, hoſtium excurſibus erat objectum, & ſerum repelleret tempus: certaturus leviter ibi ſtatuit immorari, alimentis deſtituendos forſitan cedere exiſtimans Perſas: quod ſecus, atque rebatur, evenit. Cum enim

remiſſius pugnaretur, humente cœlo undantes nubes cum tenebris advenere minacibus: aſſiduiſque imbribus ita immaduerat ſolum, ut luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſſimi cæſpitis omnia perturbaret: & ſuper his jugi fragore tonitrua fulguraque mentes hominum pavidas perterrebant. Accedebant arcus cœleſtis conſpectus aſſidui: quæ ſpecies unde ita figurari ſit ſolita, expoſitio brevis oſtendet. Halitus terræ calidiores & humoris ſpiramina conglobata in nubes, exindeque disjecta in aſpergines parvas, ac radiorum fuſione ſplendida facta, ſupinantur volubiliter contra ipſum igneum orbem, irimque conformant, ideo ſpatioſo curvamine ſinuoſam, quod in noſtro panditur mundo, quem ſphæræ dimidiæ parti rationes phyſicæ ſuperponunt. Cujus ſpecies quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea viſitur, ſecunda flaveſcens vel fulva, punicea tertia, quarta purpurea, poſtrema cæruleo concreta & viridi. Hac autem mixta pulchritudine temperatur ideo, ut terrenæ exiſtimant mentes, quod prima ejus pars dilutior cernitur, aeri concolor circumfuſo: ſequens fulva, id eſt, paulo excitatior, quam lutea: punicea tertia, quod ſolis obnoxia claritudini, pro receptatione ſpiritus fulgores ejus puriſſimi e regione deflorat: quarta ideo purpurat, quod intermicante aſperginum denſitate, per quas moritur, radiorum ſplendor, conſpiciens offendit aſpectum ſlammeo propiorem: cui color quanto magis diffunditur, concedit in cæruleum & virentem. Arbitrantur alii, tunc iridis formam rebus apparere mundanis, cum altius delatæ nubi

craſſæ radii ſolis infuſi lucem injecerint liquidam: quæ non reperiens exitum, in ſe conglobata nimio ſplendeſcit attritu: & proximos quidem albo colores a ſole ſublimiore decerpit: ſubvirides vero a nubis ſimilitudine ſuperjectæ: ut in mari ſolet uſu venire, ubi candidæ ſunt undæ, quæ litoribus illiduntur, interiores ſine ulla concretione cæruleæ. Et quoniam indicium eſt permutationis auræ, (ut diximus) a ſudo aere nubium concitans globos, aut contra ex concreto immutans in ſerenam lætitiam cœlum; ideo apud poetas legimus ſæpe, Irim de cœlo mitti, cum præſentium rerum verti neceſſe ſit ſtatus. Suppetunt aliæ multæ opiniones & variæ, quas dinumerare nunc eſt ſupervacuum, narratione redire, unde digreſſa eſt, feſtinante. His ac talibus Imperator inter ſpem metumque jactabatur, ingraveſcente hiemis magnitudine, ſuſpectiſque per avios tractus inſidiis: inter quæ etiam tumultum exaſperati militis verebatur. Super his urebat ejus anxiam mentem, quod velut patefacta janua divitis domus, irritus propoſiti reverteretur. Quas ob res omiſſo vano incepto, hiematurus Antiochiæ redit in Syriam ærumnoſam, perpeſſus & ulcerum ſed atrocia, diuque deflenda. Evenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diverſos eventus, ut ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur afflictior: unde vincere ſaltem per duces optabat: quod aliquoties meminimus contigiſſe.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXI.

Julianus A. Viennæ quinquennalia celebrat: quomodo Conſtantium A. brevi moriturum prænoverit: & de variis artibus futura prænoſcendi. *C. I.* Julianus A. Viennæ Chriſtianum ſe ſimulat, illiciendæ multitudinis cauſa: & die feſto in eccleſia inter Chriſtianos Deum precatur. *II.* Vadomarius rex Alamannorum, rupto fœdere, per emiſſarios limites vaſtat, & Libinonem comitem cum paucis interficit. *III.* Julianus A. interceptis Vadomarii literis ad Conſtantium A. eum in convivio comprehendendum curavit: & Alamannis aliis occiſis, aliis in deditionem acceptis, ceteris pacem petentibus dedit. *IV.* Julianus A. milites ſuos alloquitur, & in verba ſua univerſos adigit, Conſtantio A. bellum illaturus. *V.* Conſtantius A. Fauſtinam ducit uxorem: auget ſupplementis exercitum: Armeniæ & Hiberiæ reges donis ſibi conciliat. *VI.* Conſtantius A. Antiochiæ tum agens, per Gaudentium notarium Africam in poteſtate ſua retinet; ac Euphrate tranſito Edeſſam ſe exercitumque confert. *VII.* Julianus A. poſt ordinatas res Galliarum, ripam Danubii petit, & partem militum per Italiam perque Rætias præmittit. *VIII.* Taurus & Florentius conſules, ac præfecti prætorio, hic per Illyricum, ille per Italiam, fugiunt appropinquante Juliano. A. Lucillianus magiſter equitum, qui reſiſtere Juliano parabat, opprimitur. *IX.* Julianus A. Sirmium, caput Illyrici

occidui, una cum præſidio in fidem recipit; Succos occupat, & ad Senatum ſcribit contra Conſtantium. *X.* Duæ legiones Conſtantianæ, quæ apud Sirmium ad Julianum A. tranſierant, ab eo miſſæ in Gallias, Aquilejam occupant conſentientibus oppidanis, ac Juliani militi portas claudunt. *XI.* Aquileja favens Conſtantii A. partibus oppugnatur: quæ poſtea, comperto ejus obitu, Juliano ſe dedidit. *XII.* Sapor domum reducit copias, inhibentibus bellum auſpiciis: Conſtantius A. in Julianum arma moturus, Hierapoli milites alloquitur. *XIII.* Præſagia mortis Conſtantii A. *XIV.* Moritur Conſtantius A. apud Mopſucrenas Ciliciæ. *XV.* Conſtantii A. virtutes & vitia. *XVI.*

I. INTERCLUSO hac bellorum difficili ſorte Conſtantio trans flumen Euphratem, Julianus agens apud Viennam, formandis in futura conſiliis dies impendebat & noctes, quantum opes patiebantur anguſtæ, altius ſemet attolens: ſemperque ambigens, utrum Conſtantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia laceſſeret prior. Quæ ſollicite reputans, utrumque formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis civilibus ſæpe victorem: maximeque Galli fratris exemplum mentem ejus anxiam ſuſpendebat, quem inertia mixtæque perjuriis fraudes prodidere quorundam. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & urgentia, tutiſſimum ratus inimicum ſe ex confeſſo monſtrare ei, cujus ex præteritis motus conjectabat ut prudens, ne per amicitias fictas inſidiis falleretur occultis. Parvi igitur habitis, quæ per Leonam Conſtantius ſcripſerat, nulloque arbitrio ejus promotorum ſuſcepto præter Nebridium, quin-

quennalia Auguſtus jam edidit : & ambitioſo diademate utebatur lapidum fulgore diſtincto, cum inter exordia principatus aſſumti vili corona circumdatus erat, xyſtarchæ ſimilis purpurato. Inter quæ Helenæ conjugis defunctæ ſuprema miſerat Romam, in ſuburbano viæ Nomentanæ condenda, ubi uxor quoque Galli, quondam ſoror ejus, ſepulta eſt Conſtantina. Accidebat autem, incendebatque ejus cupiditatem, pacatis jam Galliis inceſſere ultro Conſtantium : conjiciens, eum per vaticinandi præſagia multa (quæ callebat) & ſomnia, e vita protinus exceſſurum. Et quoniam erudito & ſtudioſo cognitionum omnium principi malevoli prænoſcendi futura pravas artes aſſignant, advertendum eſt breviter, unde ſapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinæ genus haud leve. Elementorum omnium ſpiritus, utpote perennium corporum præſentiendi motu ſemper & ubique vigens, ex his, quæ per diſciplinas varias affectamus, participat nobiſcum munera divinandi : & ſubſtantiales poteſtates ritu diverſo placatæ, velut ex perpetuis fontium venis vaticina mortalitati ſuppeditant verba, quibus numen præeſſe dicitur Themidis : quam ex eo, quod fixa fatali lege decreta præſcire facit in poſterum, quæ τεθειμένα ſermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili ſolioque Jovis vigoris vivifici theologi veteres collocarunt. Auguria & auſpicia non volucrum arbitrio futura neſcientium colliguntur : (nec enim hoc vel inſipiens quiſquam dicet) ſed volatus avium dirigit Deus, ut roſtrum ſonans, aut prætervolans pinna turbido meatu vel

leni futura præmonſtret. Amat enim benignitas numinis, ſeu quod merentur homines, ſeu quod tangitur eorum affectione, his quoque artibus prodere, quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in ſpecies converti ſuetis innumeras, accidentia ſciunt. Cujus diſciplinæ Tages nomine quidam monſtrator eſt; ut fabulantur, in Etruriæ partibus emerſiſſe ſubito viſus e terra. Aperiunt tunc quoque ventura, cum æſtuant hominum corda, ſed loquuntur divina. Sol enim (ut ajunt phyſici) mens mundi, noſtras mentes ex ſeſe velut ſcintillas diffunditans, cum eas incenderit vehementius, futuri conſcias reddit. Unde Sibyllæ crebro ſe dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Multa ſignificant ſuper his crepitus vocum, & occurrentia ſigna, tonitrua quin etiam & fulgura & fulmina, itidemque ſiderum ſulci. Somniorum autem rata fides & indubitabilis foret, ni ratiocinantes conjectura fallerentur. Interdumque, ut Ariſtoteles affirmat, tum fixa ſunt & ſtabilia, cum animantis altius quieſcentis ocularis pupilla neutrobi inclinata, rectiſſime cernit. Et quia vanities aliquoties plebeja ſtrepit, hæc imperite muſſando, ſi eſſet præſentiendi notitia quædam, cur ille ſe caſurum in bello, vel alius hoc ſe paſſurum ignoravit, aut illud? ſufficiet dici, quod & grammaticus locutus interdum eſt barbare, & abſurde cecinit muſicus, & ignoravit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec muſica, nec medicina ſubſiſtit. Unde præclare hoc quoque, ut alia, Tullius, *Signa oſtenduntur*, ait, *a Diis rerum futurarum. In his ſi quis erraverit, non Deorum*

natura, ſed hominum conjectura peccavit. Ne igitur extra calcem, quod dicitur, ſermo decurrens lecturo faſtidium ferat, ad explicanda proſpecta revertamur.

II. Cum apud Pariſios adhuc Cæſar Julianus, quatiens ſcutum variis motibus exerceretur in campo, axiculis, queis orbis erat compaginatus, in vanum excuſſis, anſa remanſerat ſola: quam retinens valida manu ſtringebat. Territiſque, ut omine diro, præſentibus cunctis, *Nemo,* inquit, *vereatur: habeo firmiter, quod tenebam.* Item cum apud Viennam poſtea quieſceret ſobrius, horrore medio noctis imago quædam viſa ſplendidior, hos ei verſus heroos modo non vigilanti aperte dixit, eadem ſæpius replicando: quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat.

Ζεὺς ὅταν εἰς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἰης
Τέρμα φίλου βιοτοῦ στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſtatu rerum præſentium mutans, ſed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta diſponens, paulatimque ſeſe corroborans, ut dignitatis augmento virium quoque congruerent incrementa. Utque omnes, nullo impediente, ad ſui favorem illiceret, adhærere cultui Chriſtiano fingebat, a quo jam pridem occulte deſciverat, arcanorum participibus paucis, haruſpicinæ auguriiſque intentus, & ceteris, quæ Deorum ſemper fecere cultores. Et ut hæc interim celaren-

tur, feriarum die, quem celebrantes menſe Januario Chriſtiani Epiphania dictitant, progreſſus in eorum eccleſiam, ſolemniter numine orato diſceſſit.

III. Dum hæc ita aguntur, propinquante jam vere, nuntio percitus inopino, ad triſtitiam verſus eſt & mœrorem. Didicit enim, Alamannos a pago Vadomarii exorſos, unde nihil poſt ictum fœdus ſperabatur incommodum, vaſtare confines Rætiis tractus: nihilque ſinere intentatum manus prædatorias fuſius diſcurrentes. Quod ne diſſimulatum redivivas bellorum materias excitaret, Libinonem quendam comitem cum Celtis & Petulantibus miſit hiemantibus ſecum, negotium, ut poſcebat ratio, correcturum. Qui cum mature prope oppidum Sanctionem veniſſet, longe viſus a barbaris, qui jam certamina meditantes ſeſe per valles abdiderant: hortatuſque milites, licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementius irritatos, aggreditur inconſulte Germanos, interque dimicandi exordia ipſe concidit omnium primus: cujus interitu erecta barbarorum fiducia, Romaniſque ad ducis vindictam accenſis, certamen committitur obſtinatum: & urgente magnitudinis mole disjecti ſunt noſtri, occiſis paucis & vulneratis. Cum hoc Vadomario, & Gundomado ejus fratre itidem rege, Conſtantius (ut jam relatum eſt) firmaverat pacem. Poſt quæ mortuo Gundomado, hunc ſibi fore exiſtimans fidum, ſecretorumque taciturnum exſecutorem & efficacem, mandabat, (ſi famæ ſolius admittenda eſt fides) ſcribebatque, ut tanquam rupto concordiæ pacto, ſubinde collimitia ſibi vicina vexaret: quo

Julianus, id metuens, nuſquam a tutela diſcederet Galliarum. Quibus (ut dignum eſt credere) obtemperans Vadomarius, hæc & ſimilia perpetrabat: ad perſtringendum fallendumque miris modis ab ætatis primitiis callens, ut poſtea quoque ducatum per Phœnicen regens oſtendit. Sed re ipſa convictus, abſtinuit. Capto enim a ſtationariis militibus notario, quem miſerat ad Conſtantium, ſcrutatoque, ſi quid portaret, epiſtola ejus reperta eſt, in qua præter alia multa id quoque ſcripſerat: *Cæſar tuus diſciplinam non habet.* Julianum autem aſſidue per literas dominum & Auguſtum appellabat & Deum.

IV. Hæc, ut erant perículoſa & dubia, Julianus in exitiale malum eruptura conſiderans, in unum omni cogitatione intenta, eum incautum rapere feſtinabat, ut ſecuritatem ſuam provinciarumque locaret in tuto: & iniit conſilium tale. Philagrium notarium, Orientis poſtea comitem, ad eas miſerat partes, cujus prudentiæ fidebat olim ſibi comperti: eique inter multa, quæ pro captu inſtantium rerum erat acturus, ſignatam quoque chartulam tradidit, mandavitque, ne aperiret, vel recitaret, niſi Vadomario viſo cis Rhenum. Perrexit Philagrius, ut præceptum eſt: eoque præſente, & negotiis adſtricto diverſis, tranſgreſſus Vadomarius flumen, ut nihil in profunda metuens pace, nihilque ſecus geſtorum ſimulans ſcire, viſo præpoſito militum ibi degentium, pauca locutus ex more, ultro ſemet, ut ſuſpicionis nihil relinqueret abiturus, ad convivium ejus venire promiſit, ad quod erat etiam Philagrius invitatus. Qui ſtatim ingreſſus, rege con-

ſpecto, Imperatoris recordatus eſt verba, cauſatuſque rem ſeriam & urgentem, ad diverſorium rediit: ſcriptiſque lectis doctus, quid agi conveniret, confeſtim reverſus diſcubuit inter ceteros. Finitiſque epulis, Vadomarium fortiter apprehenſum, rectori militum arcte cuſtodiendum apud ſigna commiſit, textu lecto juſſorum, comitibus ejus ad ſua redire compulſis, ſuper quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex ad Principis caſtra, jamque ſpe veniæ omni præcluſa, cum interceptum notarium, & quæ ſcripſerat ad Conſtantium comperiſſet jam publicata, ne convicio quidem tenus compellatus, miſſus eſt ad Hiſpanias. Id enim ſtudio curabatur ingenti, ne, Juliano diſcedente a Galliis, immaniſſimus homo provinciarum ſtatum ægre compoſitum licentius conturbaret. Hoc caſu elatior Julianus, regis opinione citius intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri diſpoſuit, quos peremiſſe Libinonem comitem in congreſſu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor adventus ſui eos ad remotiora traduceret, ſuperato Rheno noctis alto ſilentio, cum auxiliorum expeditiſſimis globis, nihil metuentes hujuſmodi circumvenit: excitatoſque hoſtilium fragore armorum, dum gladios circumſpectant & tela, celeriter involavit: & quoſdam occidit, orantes alios, prædamque offerentes, dedititios cepit: reliquis, qui remanſere, pacem precantibus dedit, quietem pollicitis firmam.

V. Quæ dum mentibus aguntur erectis, conjectans, quantas inteſtinæ cladis excitaverat moles,

nihilque tam convenire conatibus ſubitis, quam celeritatem, ſagaci prævidens mente, profeſſa palam defectione ſe tutiorem fore exiſtimavit: incertuſque de militum fide, placata ritu ſecretiore Bellona, claſſico ad concionem exercitu convocato, ſaxeo ſuggeſtu inſiſtens, jamque, ut apparebat, fidentior, hæc clarius ſolito diſſerebat: *Jamdudum tacita deliberatione vos æſtimo, magni commilitones, geſtorum excitos amplitudine, hoc opperiri conſilium, ut eventus, qui ſperantur, perpendi poſſint, & præcaveri. Plus enim audire, quam loqui, militem decet, actibus coalitum glorioſis: nec alia ſpectatæ æquitatis ſentire rectorem, quam ea, quæ laudari digne potuerunt & probari. Ut igitur quæ propoſui abjectis abſolvam, advertite, oro, benevole, quæ ſermone brevi percurram. Arbitrio Dei cæleſtis vobis inter ipſa juventæ rudimenta permixtus, irruptiones Alamannorum aſſiduas & Francorum, populandique jugem licentiam fregi: & vigore communi Romanis agminibus, quoties libet, Rhenum pervium feci: contra rumorum fremitus, gentiumque validarum violentos excurſus ſtando immobilis, virtutis veſtræ nimirum firmamento confiſus. Et hæc, laborum, quos exhauſimus, Galliæ ſpectatrices, poſt funera multa jacturaſque recreatæ diuturnas & graves, poſteritati per ætatum examina commendabunt. At nunc cum auctoritate veſtri judicii, rerumque neceſſitate compulſus, ad auguſtum elatus ſum culmen, Deo vobiſque fautoribus, ſi fortuna cœptis affuerit, altius affecto majora: id præ me ferens, quod exercitui, cujus æquitas armorumque inclaruit magnitudo, domi moderatus viſus ſum & tranquillus,*

& in crebritate bellorum contra conſpiratas gentium copias conſideratus & cautus. Ut igitur adverſa præveniamus mentium ſocietate junctiſſima, ſequimini viam conſilii mei ſalutarem, ut puto, cum integritas rerum intentioni noſtræ voluntatique reſpondeat; & dum majoribus vacant præſidiis regiones Illyricæ, impræpedito curſu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde, quid agi oporteat, bonis ſucceſſibus inſtruendi. At vos ex more fidentium ducum, juramento, quæſo, concordiam ſpondete manſuram & fidem, operam mihi navaturo ſedulam & ſolitam, ne quid agatur inconſultum & ſegne; & producturo, ſi quis exegerit, incorruptam conſcientiam meam, quod nihil voluntate, præter ea, quæ in commune conducunt, aggrediar aut tentabo. Illud ſane obteſtor & rogo, obſervate, ne impetu gliſcentis ardoris in privatorum damna quiſquam veſtrûm exſiliat: id cogitans, quod haud ita nos illuſtrarunt hoſtium innumeræ ſtrages, ut indemnitas provinciarum & ſalus, exemplis virtutum pervulgatæ. Hoc ſermone Imperatoris vice alicujus oraculi comprobato, mota eſt incitatius omnis concio: & rerum cupida novandarum, unanimanti conſenſu voces horrendas immani ſcutorum fragore miſcebat, magnum elatumque ducem, & ut experta eſt, fortunatum domatorem gentium appellans & regum. Juſſique univerſi in ejus nomen jurare ſolemniter, gladiis cervicibus ſuis admotis ſub exſecrationibus diris, verbis juravere conceptis, omnes pro eo caſus, quoad vitam profuderint, ſi id neceſſitas exegerit, perlaturos: quæ ſecuti rectores, omneſque principis

proximi fidem ſimili religione firmarunt. Solus omnium, licet propoſito ſtabili, audacter tamen præfectus repugnavit Nebridius, jurisjurandi nexu contra Conſtantium nequaquam ſe conſtringi poſſe commemorans, cujus beneficiis obligatus erat crebris & multis. Quibus auditis, cum ſtantes propius milites acriter inflammati eum appeterent trucidandum; ad genua ſua prolapſum Imperator paludamento protexit: indeque reverſus in regiam cum antegreſſum eum vidiſſet, ſupplicemque jacentem orare, ut levandi cauſa timoris ei porrigeret dexteram: *Ecquid*, ait, *præcipuum amicis ſervabitur, ſi tu manum tetigeris meam? Sed hinc, quo libet, abi ſecurus.* Hocque audito, ille innoxius ad larem ſuum receſſit in Tuſciam. His Julianus, ut poſcebat negotii magnitudo, præſtructis, expertus, quid in rebus tumultuoſis anteverſio valeat & prægreſſus, per teſſeram edicto itinere in Pannonias, caſtris promotis & ſignis, temere ſe fortunæ commiſit ambiguæ.

VI. Replicare nunc convenit tempore, & narrare ſummatim, quæ (dum aguntur in Galliis antedicta) Conſtantius hiemans Antiochiæ, domi militiæque perfecit. Inter complures alios honore conſpicuos, adoraturi Imperatorem peregre venientem ordinantur etiam ex tribunis inſignibus. Cum igitur a Meſopotamia reverſus Conſtantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem diſcordiarum ſeviſſe cauſas inter priores fratres, ſuſpiciones contiguæ veritati pulſabant, auſus paulo petulantius ſtare, ut ipſe quoque ad parile obſequium ad-

mittendus, agnitus eſt & prohibitus: ſtrepentibuſque multis, & intueri lucem ulterius non debere clamantibus ut perduellem & obſtinatum, Conſtantius circa hæc lenior ſolito, *Deſinite*, ait, *urgere hominem, ut exiſtimo, ſontem, ſed nondum aperte convictum: & mementote, quod ſi quid admiſit hujuſmodi, ſub obtutibus meis conſcientiæ ipſius ſententia punietur, quam latere non poterit*: & ita diſceſſum eſt. Poſtridie ludis Circenſibus idem ex adverſo Imperatoris, ubi conſueverat, ſpectans, repentino clamore ſublato, cum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis, quibus una cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo in vanum excuſſis, læſiſque leviter paucis, interna compage diſrupta efflaſſe ſpiritum repertus eſt ſolus: unde Conſtantius futurorum quoque præſcius exſultabat. Eodem tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt conjugem, amiſſa jampridem Euſebia, cujus fratres erant Euſebius & Hypatius conſulares, corporis morumque pulchritudine pluribus antiſtante, & in culmine tam celſo humana: cujus favore juſtiſſimo exemtum periculis, declaratumque Cæſarem retulimus Julianum. Habita eſt iiſdem diebus etiam Florentii ratio, e Galliis novitatis metu digreſſi, & Anatolio recens mortuo præfecto prætorio per Illyricum, ad ejus mittitur locum: cumque Tauro itidem præfecto prætorio per Italiam, ampliſſimi ſuſcepit inſignia magiſtratus. Parabantur nihilominus externorum atque civilium inſtrumenta bellorum, & augebatur turmarum equeſtrium numerus, parique ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, indictis per pro-

vincias tirociniis: omniſque ordo & profeſſio vexabatur, veſtem armaque exhibens & tormenta, aurum quin etiam & argentum, multipliciſque rei cibariæ copias, & diverſa genera jumentorum. Et quia Perſarum rege ob difficultatem hiberni temporis ægre contruſo, reſerata cœli temperie validior impetus timebatur, ad Transtigritanos reges & ſatrapas legati cum muneribus miſſi ſunt amplis,048monituri cunctos & hortaturi noſtra ſentire, & nihil fallax tentare vel fraudulentum. Ante omnia tamen Arſaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioſo indumentorum emercabantur & multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, ſi rebus tum etiam dubiis deſciviſſent ad Perſas. Inter tot urgentia Hermogene defuncto, ad præfecturam promovetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aſpectu vilis & lingua, ſed ſimplicioris ingenii, incruentus & mitis: adeo ut cum ei coram innocentem quendam torquere Conſtantius præcepiſſet, æquo animo abrogari ſibi poteſtatem oraret, hæcque potioribus aliis ex ſententia Principis agenda permitti.

VII. Rigore itaque inſtantium negotiorum anceps Conſtantius, quid capeſſeret, ambigebat, diu multumque anxius, utrum Julianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret jam tranſituros, ut minabantur, Euphratem: hærenſque, tandem cum ducibus communicato ſæpe conſilio in id flexus eſt, ut finito propiore bello, vel certe mollito, nullo poſt terga relicto, quem formidaret, Illyriis percurſis & Italia, ut rebatur, Julianum inter exordia ipſa

cœptorum, tanquam venatitiam prædam, caperet: hoc enim ad leniendum ſuorum metum ſubinde prædicabat. Tamen ne intepeſceret, aut omiſiſſe belli videretur aliud latus, adventus ſui terrorem ubique diſpergens, verituſque, ne Africa abſente eo perrumperetur, ad omnes caſus, principibus opportuna, velut finibus Orientis egreſſus, per mare notarium miſit Gaudentium, quem exploratorem actuum Juliani per Gallias aliquamdiu fuiſſe præſtrinximus. Hunc enim obſequio celeri cuncta conſideratione gemina efficere poſſe ſperabat, quod adverſam partem metueret offenſam, & properabat, nactus hanc opportunitatem, commendari Conſtantio, quem credebat procul dubio fore victorem: nemo enim omnium tunc ab hac conſtanti ſententia diſcrepabat. Qui cum eo veniſſet, mandatorum Principis memor, per literas Cretione comite, quid ageretur, edocto, reliquiſque rectoribus, lecto undique milite fortiore, translatiſque ab utraque Mauritania diſcurſatoribus expeditis, Aquitaniæ & Italiæ objecta litora tuebatur arctiſſime. Neque id conſilium fefellit Conſtantium. Eo enim ſuperſtite nullus adverſorum illas tetigit terras, licet oram Sicilienſem a Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo ſervabat armata, ſi patuiſſet facultas, ocius tranſitura. His pro rerum ratione, ut ſibi prodeſſe exiſtimabat Conſtantius, aliiſque minutis & levioribus ordinatis, ducum nuntiis docebatur & literis, Perſarum copias in unum coactas rege turgido præeunte, jam prope margines tendere Tigridis, incertum, quonam erumpere cogitantes. Quibus percitus,

ut propius agens futuros poſſit antevenire conatus, quamprimum hibernis egreſſus, accito undique equitatu peditumque robore, quo fidebat, per Capeſſanam Euphrate navali ponte tranſcurſo, Edeſſam petit uberem commeatibus & munitam: ibi parumper opperiens, dum exploratores aut perfugæ motum caſtrorum hoſtilium indicarent.

VIII. Diſcedens inter hæc Julianus a Rauracis, peractis, quæ docuimus dudum, Salluſtium præfectum promotum remiſit in Gallias, Germaniano juſſo vicem tueri Nebridii: itidemque Nevitæ magiſterium commiſit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem, cum ſcutarios ageret, latenter prodidiſſe Veteranionem ſuum principem audiebat; & Jovio quæſturam, cujus in actibus Magnentii meminimus; & Mamertino largitiones curandas: & Dagalaiphum præfecit domeſticis, alioſque plures ex arbitrio ſuo militibus regendis appoſuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaque per Marcianas ſilvas, viaſque junctas Iſtri fluminis ripis, inter ſubita vehementer incertus id verebatur, ne contemtus, ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem. Quod ne fieret, conſilio ſollerti prævidit: & agminibus diſtributis, per itinera Italiæ nota quoſdam properaturos cum Jovino miſit & Jovio; alios per mediterranea Rætiarum magiſtro equitum Nevitæ commiſſos, quo diffuſi per varia opinionem numeri præberent immenſi, formidineque cuncta complerent. Id enim & Alexander Magnus, & deinde alii plures, negotio ita poſcente, periti fecere ductores. Mandabat

tamen egreſſis, ut, tanquam hoſte protinus occurſuro, ocius graderentur, ſtationeſque nocturnas agerent & vigilias, ne improviſo invaderentur excurſu.

IX. Quibus ita, ut videbatur, apte diſpoſitis, more, quo tractus perruperat ſæpe barbaricos, contextis ſucceſſibus fidens, porrectius ire pergebat. Cumque ad locum veniſſet, unde navigari poſſe didicit flumen, lembis aſcenſis, quos opportune fors dederat plurimos, per alveum (quantum fieri potuit) ferebatur occulte: ideo latens, quod toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, ſed paucis contentus & vilibus, oppida forinſecus tranſibat & caſtra: imitatus egregium illud Cyri veteris dictum, qui, cum delatus ad hoſpitem, interrogaretur ab eo, quid ad convivium parari deberet, panem reſponderat ſolum: ſperare enim ajebat, prope rivum ſe cœnaturum. Fama vero, quæ mille, ut ajunt, linguis rerum miſere exaggerat fidem, per Illyrios omnes celebrior fundebatur, Julianum, ſtrata per Gallias multitudine regum & gentium, numeroſo exercitu & ſucceſſibus tumidum variis adventare. Quo rumore perculſus præfectus prætorio Taurus, ut hoſtem vitans exterum mature diſceſſit: vectuſque mutatione celeri curſus publici, tranſitis Alpibus Juliis, eodem ictu Florentium itidem præfectum ſecum abduxit. Levibus tamen indiciis ſuper Juliani motu Lucillianus percitus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempeſtate caſtrenſem, agenſque apud Sirmium, milites congregans, quos ex ſtationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogitabat. Sed ille, ut fax, vel in-

cenſus malleolus volucriter ad deſtinata feſtinans; cum veniſſet Bononiam, a Sirmio milliario nono diſparatam & decimo, feneſcente luna, ideoque obſcurante noctis maximam partem, e navi exſiluit improviſus: ſtatimque Dagalaiphum miſit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendumque, ſi reniteretur. Qui tum etiam quieſcens, cum ſtrepitu excitatus turbulento vidiſſet ignotorum hominum ſe circulo circumſeptum, concepto negotio, & imperatorii nominis metu præſtrictus, præceptis paruit invitiſſimus: ſecutuſque alienum arbitrium magiſter equitum, paulo ante ſuperbus & ferox, jumentoque impoſitus repentino, Principi ut captivus offertur ignobilis, oppreſſam terrore vix colligens mentem. Verum cum primitus viſus, adorandæ purpuræ datam ſibi copiam advertiſſet, recreatus tandem ſuique ſecurus, *Incaute* inquit, *Imperator*, *& temere cum paucis alienis partibus te commiſiſti.* Cui amarum Julianus ſubridens, *Hæc verba prudentia ſerva*, inquit, *Conſtantio: majeſtatis enim inſigne, non ut conſiliario tibi, ſed ut deſinas pavere, porrexi.*

X. Nihil deinde amoto Lucilliano differendum, nec agendum ſegne ratus, ut erat in rebus trepidis audax & confidentior, civitatem, ut præſumebat, dedititiam petens, citis paſſibus incedebat: eumque ſuburbanis propinquantem amplis nimiumque protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo & floribus, votiſque fauſtis, Auguſtum appellans & Dominum, duxit in regiam. Ubi eventu lætus & omine, firmata ſpe venturorum, quod

ad exemplum urbium matris & populoſæ & celebris, per alias quoque civitates ut ſidus ſalutare ſuſciperetur, edito poſtridie curuli certamine cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum impatiens, percurſis aggeribus publicis, Succos, nemine auſo reſiſtere, præſidiis occupavit: iiſdemque tuendis Nevitam præfecit, ut fidum: cujus loci ſitum ex nunc convenienter oſtendam. Conſertæ celſorum montium ſummitates Æmi & Rhodopes, quorum alter ab ipſis Iſtri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriori parte conſurgit, in anguſtias tumidoſis collibus deſinentes, Illyrios interſcindunt & Thracas, hinc vicinæ mediterraneis Dacis, & Serdicæ, inde Thracias deſpectantes & Philippopolim, civitates amplas & nobiles: & (tanquam Natura, in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas, prænoſente) ita figuratæ conſulto, inter arctos colles quondam hiantes obſcurius, ad magnitudinem ſplendoremque poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpentis: aditibuſque aliquoties clauſis, magnorum ducum populorumque repulere conatus. Et pars, quæ Illyricum ſpectat, mollius edita, velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus vero e regione oppoſitum Thraciis, prona humilitate deruptum, hincque & inde fragoſis tramitibus impeditum, difficile ſcanditur, etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum utrobique ſpatioſa camporum planities jacet, ſuperior aduſque Julias Alpes extenta, inferior ita reſupina & panda, ut nullis habitetur obſtaculis aduſque fretum & Propontidem. His, ut in re tali tamque urgenti, compoſitis,

magiſtro equitum illic relicto, imperator revertitur Næſſum copioſum oppidum, quo impræpedite cuncta diſponeret ſuis utilitatibus profutura. Ubi Victorem apud Sirmium viſum ſcriptorem hiſtoricum, exindeque venire præceptum, Pannoniæ ſecundæ conſularem præfecit, & honoravit ænea ſtatua, virum ſobrietatis gratia æmulandum, multo poſt Urbi præfectum. Jamque altius ſe extollens, & nunquam credens ad concordiam provocare poſſe Conſtantium, orationem acrem & invectivam, probra quædam in eum explanantem & vitia, ſcripſerat ad ſenatum. Quæ cum, Tertullo adminiſtrante adhuc præfecturam, recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia benignitas grata. Exclamatum eſt enim, in unum cunctorum ſententia congruente, AUCTORI TUO REVERENTIAM ROGAMUS. Tunc & memoriam Conſtantini, ut novatoris turbatoriſque priſcarum legum & moris antiquitus recepti, vexavit, eum aperte incuſans, quod barbaros omnium primus aduſque faſces auxerat & trabeas conſulares: inſulſe nimirum & leviter: qui cum vitare deberet id, quod infeſtius objurgavit, brevi poſtea Mamertino in conſulatu junxit Nevitam, nec ſplendore, nec uſu, nec gloria horum ſimilem, quibus magiſtratum ampliſſimum detulerat Conſtantinus: contra inconſummatum & ſubagreſtem, &, quod minus erat ferendum, celſa in poteſtate crudelem.

XI. Hæc & talia cogitanti, ſollicitoque ſuper maximis rebus & ſeriis, nuntius metuendus intimatur & inſperatus, auſa indicans quorundam imma-

nia, impeditura curſus ejus ardentes, ni vigilanter hæc quoque, antequam adoleſcerent, hebetaſſet: quæ breviter exponentur. Duas legiones Conſtantiacas, addita una ſagittariorum cohorte, quas invenerat apud Sirmium, ut ſuſpectæ adhuc fidei per ſpeciem neceſſitatum urgentium miſit in Gallias. quæ pigrius motæ, ſpatiaque itinerum longa, & Germanos hoſtes truces & aſſiduos formidantes, novare quædam moliebantur, auctore & incitatore Nigrino, equitum turmæ tribuno, in Meſopotamia genito: reque digeſta per ſecreta colloquia, & alto roborata ſilentio, cum Aquilejam perveniſſent, urbem ſitu & opibus muriſque circumdatam validis, eam hoſtiliter repente clauſere, juvante indigena plebe tumultus horrorem, cui Conſtantii nomen erat tum etiam amicum. Et obſeratis aditibus, turribuſque armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant utilia, interim ſoluti & liberi: hocque facinore ita audaci, ad favendum Conſtantii partibus, ut ſuperſtitis, Italicos incolas excitabant.

XII. Quibus Julianus acceptis, agens tunc apud Næſſum, nihil a tergo timens adverſum, legenſque & audiens, hanc civitatem circumſeſſam quidem aliquoties, nunquam tamen exciſam aut deditam, impenſiore ſtudio ſibi ſociare, vel fraude, vel diverſis adulationum generibus, antequam majus orietur aliquid, properabat. Ideoque Jovinum magiſtrum equitum, venientem per Alpes, Noricoſque ingreſſum, ad id, quod exarſerat, quoquo modo corrigendum redire citius imperavit. Et ne quid deeſſet, milites omnes, qui comitatum ſequebantur aut

ſigna, retineri juſſit per idem oppidum tranſeuntes, pro viribus laturos auxilium. Hiſque diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita morte Conſtantii, diſcurſis Thraciis, Conſtantinopolim introiit: ac ſæpe doctus lentius fore id obſidium, quam verendum, Immone cum comitibus aliis ad hoc deſtinato, removit exinde Jovinum, alia, quæ potiores flagitabant neceſſitates, acturum. Ordine itaque ſcutorum gemino Aquileja circumſepta, concinentibus ſententiis ducum, conveniens viſum eſt, ad deditionem allicere defenſores minacium blandorumque varietate ſermonum: & multis ultro citroque dictitatis, in immenſum obſtinatione gliſcente, ex colloquio re infecta diſceditur. Et quia nihil præter pugnam jam ſpectabatur, curatis utrobique cibis ſomnoque corporibus, aurora jam ſurgente, concrepante ſonitu buccinorum, partes accenſæ in clades mutuas, ferocientes magis, quam conſultius, elatis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, crateſque denſius textas, ſenſim incedentes & caute, murorum ima ſuffodere ferramentorum multitudine conabantur: factas plerique vehentes ad menſuram mœnium ſcalas, jamque parietibus pæne contigui, pars lapidibus volutis in pronum colliſi, pars confixi ſtridentibus jaculis, retroque gradientes averterunt ſecum omnes alios, metu ſimilium a propoſito pugnandi retortos. Hoc primo congreſſu erecti in audaciam clauſi, aſſumta fiducia meliorum, parvi ducebant reſtantia: mentibuſque fundatis, & compoſitis per opportuna tormentis, indefeſſo labore vigilias & cetera ſubſidia ſecuritatis

implebant. Contra munitores, licet pavore diſcriminum anxii, pudore tamen ne ſocordes viderentur & ſegnes, ubi parum vis procedebat Marte aperto tentata, ad inſtrumenta obſidionalium artium transtulerunt. Et quia nec arietibus admovendis, nec ad intentandas machinas, vel ut poſſint forari cuniculi, inveniebatur uſquam habilis locus, diſparatione brevi civitatem Natiſone amni præterlabente, commentum excogitatum eſt cum veteribus admirandum. Conſtructas veloci ſtudio ligneas turres, propugnaculis hoſtium celſiores, impoſuere trigeminis navibus valde ſibi connexis, quibus inſiſtentes armati, uno parique ardore prohibitores diſpellere, collatis ex propinquo viribus, nitebantur: ſubterque expediti velites a turrium cavernis egreſſi, injectis ponticulis, quos ante compaginarant, tranſgredi feſtinarunt indiviſo negotio: ut dum viciſſim miſſilibus ſe petunt & ſaxis utrinqueſecus alte locati, hi, qui tranſiere per pontes, nullo interpellante, ædificii parte convulſa, aditus in penetralia reſerarent. Iterum ſumma cœpti prudentis aliorſum evaſit. Cum enim adventarent jam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quin etiam, ſarmentis ac vario fomite flammarum inceſſebantur. Quæ quoniam incendio celeri, ponderibuſque trepide ſuperſtantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedites poſt navalium ſociorum occaſum, obtriti ſunt ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti ſcilicet per impedita ſuffugia ve-

locitas exemerat pedum. Ad ultimum certamine protracto in veſperam, datoque ſigno in receptum ex more, ambo digreſſi, diei reſiduum animis egere diſparibus. Munitorum enim mœrores, funera lugentium propria, prohibitores ſpe jam ſuperandi firmabant, licet ipſi quoque paucos gemebant amiſſos. Properabatur tamen nihilominus: & quantum recreandis viribus quiete & cibo ſatis fuit, tributo per noctis integræ ſpatium, reparatur lucis exordio prœlium incitamento tubarum. Et quidam elatis ſuper capita ſcutis, ut pugnaturi levius, alii vehentes humeris, ut antea, ſcalas, ferventique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. Alii ferratas portarum obices effringendas adorti, ultro ignibus petebantur, vel ſaxis muralibus oppetebant. Quidam, foſſas fidentius tranſire conati, repentinis eorum aſſultibus, qui erumpebant clanculo per poſticas, ruebant incaute, aut ſaucii diſcedebant. Recurſus enim ad mœnia tutior, vallumque antemuranum, cæſpitibus fultum, inſidiantes ab omni diſcrimine defendebat. Et quamquam prohibitores duritia bellorumque artibus antiſtarent, quibus nihil præter mœnium ſuperaret adjumentum: collectus tamen ex potioribus numeris miles diuturnas ferre nequiens moras, ſuburbana omnia circumibat diligenter inquirens, qua vi vel machinis poſſet patefactam irrumpere civitatem. Quod ubi patrare non poterat, magnitudine vetante difficultatum, obſideri remiſſius cœpta eſt: & excubiis ſtationibuſque relictis, præſidiarii milites vaſtantes agros propinquos, omnibus congruentibus

abundabant, raptorum pleraque concorporalibus ſuis impertientes. Unde largiore admodum potu ſaginiſque diſtenti marcebant. His relatione Immonis conſortiumque cognitis, Julianus Conſtantinopoli etiam tum hibernans, ſollerti remedio turbatis conſuluit rebus: moxqne Agilonem magiſtrum peditum ea tempeſtate probe cognitum miſerat, ut, viſo honoratiſſimo viro, compertaque per eum morte Conſtantii, ſolveretur obſidium. Inter quæ ne ceſſaret Aquilejæ oppugnatio, cum in reliquis opera conſumeretur incaſſum, placuit reſiſtentes acriter ad deditionem ſiti compelli. Et ubi aquarum ductibus interſectis nihilominus celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus avertitur magnis; quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim avidioribus bibendi ſubſidiis, hi, quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parce vixerunt. Quæ dum agitantur caſibus antedictis, ſupervenit, ut præceptum eſt, Agilo, ſcutorumque denſitate contectus, prope fidenter acceſſit: multaque locutus & vera, quibus Conſtantii obitum, firmatumque Juliani docebat imperium, non ſine conviciis computabatur ut fallax. Nec ei quiſquam credidit geſta narranti antequam pacta ſalute ſuſceptus ad pugnaculum ſolus, fide religioſius reddita, ea, quæ docuerat, replicaret. His auditis, ex diuturno angore portis recluſis omnes effuſi, ſuſcepere læti pacificum ducem: ſeque purgantes, Nigrinum totius furoris auctorem, paucoſque alios obtulerunt, eorum ſupplicio læſæ crimina majeſtatis & urbis ærumnas expiari poſcentes. Paucis denique poſt diebus exploratius ſpe-

ſtato negotio, Mamertino tum judicante præfecto prætorio, Nigrinus, ut acerrimus belli inſtinctor, exuſtus eſt vivus. Romulus vero poſt eum & Saboſtius curiales, convicti ſine reſpectu periculi ſtudia ſeviſſe diſcordiarum, pœnali conſumti ſunt ferro: reſidui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem neceſſitas egerat, non voluntas. Id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens. Et hæc quidem poſtea geſta ſunt. Julianus vero, agens etiam tum apud Næſſum, curis altioribus ſtringebatur, multa utrinque pertimeſcens: formidabat enim, ne clauſorum militum apud Aquilejam repentino aſſultu obſeratis anguſtiis Alpium Juliarum, provincias & adminicula perderet, quæ exinde ſperabat in dies. Itidemque opes Orientis magnopere verebatur, audiens, diſperſum per Thracias militem contra vim ſubitam cito coactum adventare Succorum confinia, comite Marciano ducente. Sed tamen congrua inſtantium ſollicitudinum moli ipſe quoque agitans, efficaciter Illyricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum Martio, promtumque in certaminibus bellicoſo jungi rectori. Nec privatorum utilitates in tempore adflagranti deſpiciens, liteſque audiens controverſas, maxime municipalium ordinum, ad quorum favorem propenſior, injuſte plures muneribus publicis annectebat. Ibi Symmachum repertum & Maximum, ſenatores conſpicuos, a nobilitate legatos ad Conſtantium miſſos, exinde reverſos honorifice vidit: & potiore poſthabito, in locum Tertulli Maximum urbi præfecit æternæ, ad Rufini Vulcatii gra-

tiam, cujus ſororis eum filium norat. Hoc adminiſtrante alimentaria res abundavit, & querelæ plebis excitari crebro ſolitæ ceſſaverunt. Tunc ut ſecuritatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum deſignavit conſulem, & Nevitam: qui nuper, ut primum augendæ barbaricæ vilitatis auctorem, immoderate notaverat Conſtantinum.

XIII. His ac talibus inter ſpem metumque nova negotia commovente, Conſtantius apud Edeſſam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes diducebatur ancipites, nunc ad concurſatorias pugnas militem ſtruens: nunc, ſi copia patuiſſet, obſidione gemina Bezabden aggreſſurus: conſultans prudenter, ne mox partes petiturus Arctoas, improtectum Meſopotamiæ relinqueret latus. Verum conſiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem rege, dum moveri permitterent ſacra. Nam ſi permeato flumine nullum, qui reſiſteret, inveniſſet, abſque difficultate penetrarat Euphraten: alioquin ad civilia bella cuſtodiens militem, timebat eum periculis objectare circummuranis, firmitatem mœnium munimenti defenſorumque alacritatem expertus. Ne quieſceret tamen, neve condemnaretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem, pedeſtris equeſtriſque militiæ magiſtros, cum agminibus maximis properare coegit: non ut laceſſerent Perſas in prœlia, ſed prætenturis juncturos citeriores Tigridis ripas, & ſpeculaturos, quonam rex erumperet violentus. Addebatque monendo ſæpius & ſcribendo, ut, ſimulatque multitudo tranſire

cœpiſſet hoſtilis, referrent citius pedem. Dumque collimitia juſſa cuſtodiunt duces, & occulta fallaciſſimæ gentis obſervantur, agens ipſe cum parte validiori exercitus curabat urgentia, velut pugnaturus, oppidaque tuebatur excurſu. Speculatores vero & transfugæ ſubinde venientes repugnantia prodebant: ideo futurorum incerti, quod apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentii quoque colitur numen. Accerſebatur autem a memoratis ducibus Imperator aſſidue, orantibus ferri ſibi ſuppetias. Teſtabantur enim, ſe non niſi coactis in unum viribus cunctis poſſe impetum regis ardentiſſimi ſuſtinere. Quæ dum aguntur ita ſollicite, nuntii percrebuere certiſſimi: quorum clara fide compertum eſt, Julianum Italiam & Illyricum curſu celeri prætergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum, accita undique præſtolantem auxilia, ut multitudine ſtipatus armorum pervaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offuſus Conſtantius, ſolatio uno ſuſtentabatur, quod inteſtinos ſemper ſuperaverit motus: re tamen magnam ei difficultatem ad capeſſendum conſilium afferente, id elegit potiſſimum, ut vehiculis publicis impoſitum paulatim præmitteret militem, imminenti caſus atrocitati velocius occurſurum. Omniumque conſenſu approbata ſententia, pergebant, ut præceptum eſt, expediti. Eique hæc diſponenti luce poſtera nuntiatur, regem cum omni manu, quam duxerat, ad propria revertiſſe, auſpiciis dirimentibus: lenitoque metu, revocatis omnibus, præter eos, quos conſuetudo præſidio Meſo-

potamiæ deſtinarat, reverſus eſt Hierapolim. Summa itaque cœptorum quorſum evaderet ambigens, cum in unum exercitus conveniſſet, omnes centurias, & manipulos, & cohortes in concionem vocavit concinentibus tubis: oppletoque multitudinis campo, ut eam ad firmanda promtius adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens, ſtipatoque ſolito denſius, hæc proſecutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem & fiduciæ vultu formato. *Sollicitus ſemper, ne quid re levi vel verbo committam inculpatæ parum congruens honeſtati, utque cautus navigandi magiſter, clavos pro fluctuum motibus erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos, amantiſſimi viri, confiteri meos errores, quin potius (ſi dici liceat verum) humanitatem, quam credidi negotiis communibus profuturam. Proinde ut ſacilius ſciri poſſit, quæ ſit hujus concilii convocandi materia, accipite, quæſo, æquis auribus & ſecundis. Gallum patruelem meum, tempore quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruere veſtræ virtutes, poteſtate Cæſaris ſublimatum ad Orientis præſidium miſi: qui cum a juſtitia per multa viſu relatuque nefaria defeciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atque utinam hoc contenta eſſet invidia, turbarum acerrima concitatrix! & angebat nos una, ſed ſecura doloris præteriti, recordatio. At nunc aliud accidit, auſim dicere, præteritis mœſtius, quod per fortitudinem vobis ingenitam adjumenta cæleſtia coercebunt. Julianus, quem, dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis, tuendis præfecimus Galliis, levium confidentia prœliorum, quæ cum Germanis geſſit ſemiermibus, ut vecors elatus, aſcitis in ſocietatem*

ſuperbam auxiliaribus paucis, feritate ſpeque poſtrema ad perniencioſam audaciam promtis, in noxam publicam conſpiravit, æquitate calcata, parente nutriceque orbis Romani: quam tumentes ſpiritus tanquam favillas eſſe facturam deinde, ut ſceleſtorum ultricem, & ipſe expertus, & docente antiquitate facile credo. Quid igitur ſupereſt, niſi ut turbinibus excitis occurramus? ſuccreſcentis rabiem belli, antequam pubeſcat validius, celeritatis remediis oppreſſuri. Nec enim dubium, favore numinis ſummi præſente, cujus perenni ſuffragio damnantur ingrati, ferrum impie præparatum ad eorum interitum eſſe vertendum, qui non laceſſiti, ſed aucti beneficiis pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt. Ut enim mea mens auguratur, juſtitiaque rectis conſiliis affutura promittit, ſpondeo, quod ſi ventum fuerit cominus, ita pavore torpeſcent, ut nec oculorum veſtrorum vibratæ lucis ardorem, nec barritus ſonum perferant primum. Omnes poſt hæc in ſententiam ſuam, haſtaſque vibrantes irati, poſt multa, quæ benevole reſponderant, petebant ſe duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiam Imperator verſus ex metu, concione mox abſoluta, Arbetionem ante alios fauſtum ad inteſtina bella ſedanda ex anteactis jam ſciens, iter ſuum præire cum lanceariis & Mattiariis, & catervis expeditorum præcepit, & cum Lætis itidem Gomoarium, venturis in Succorum anguſtias opponendum, ea re aliis antelatum, quod ut contemtus in Galliis, erat Juliano infeſtus.

XIV. In hoc rerum adverſarum tumultu hærens ejus fortuna jam & ſubſiſtens, adventare caſum vitæ difficilem, modo non loquentibus ſignis aperte

monſtrabat. Namque & nocturnis imaginibus terrebatur, & nondum penitus merſus in ſomnum, umbram viderat patris obtuliſſe pulchrum infantem: eumque ſuſceptum & locatum in gremio ſuo, excuſſam ſibi projeciſſe longius ſphæram, quam ipſe dextera manu geſtabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia reſponderent. Poſt hæc confeſſus eſt junctioribus proximis, quod tanquam deſolatus ſecretum aliquid videri deſierit, quod interdum affuiſſe ſibi ſqualidius exiſtimabat: & putabatur Genius quidam tutelæ ſalutis appoſitus eum reliquiſſe, mundo citius digreſſurum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, ſalva firmitate fatali, hujuſmodi quædam velut actus rectura numina ſociari, admodum tamen pauciſſimis viſa, quos multiplices auxere virtutes. Idque & oracula & auctores docuere præclari: inter quos eſt etiam Menander comicus, apud quem hi ſenarii duo leguntur:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Itidem ex ſempiternis Homeri carminibus intelligi datur, non Deos cœleſtes cum viris fortibus collocutos, nec affuiſſe pugnantibus, vel juviſſe, ſed familiares genios cum iiſdem verſatos, quorum adminiculis freti præcipuis Pythagoras enituiſſe dicitur & Socrates, Numaque Pompilius, & ſuperior Scipio: & ut quidam exiſtimant, Marius, & Octavianus, cui Auguſti vocabulum delatum eſt primo: Hermeſque Termaximus, & Tyaneus Apollonius,

atque Plotinus, auſus quædam ſuper hac re diſſerere myſtica, alteque monſtrare, quibus primordiis hi genii animis connexi mortalium, eas tanquam gremiis ſuis ſuſceptas tuentur, quoad licitum eſt, docentque majora, ſi ſenſerint puras, & a colluvione peccandi immaculata corporis ſocietate diſcretas.

XV. Ingreſſus itaque Antiochiam feſtinando Conſtantius, ad motum certaminum civilium, ut ſolebat, avide ſurrecturus, paratis omnibus exire properabat immodice, renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim diſſuadere palam audebat quiſquam, vel vetare. Autumno jam ſeneſcente profectus, cum ad ſuburbanum veniſſet diſtantem exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente jam die cadaver hominis interfecti dextra jacens capite avulſo conſpexit, contra occidentem latus extentum: territuſque omine, finem præſtruentibus fatis deſtinatius ipſe tendebat: venitque Tarſum, ubi leviore febri contactus, ratuſque itinerario motu imminutæ valetudinis excuti poſſe diſcrimen, petit per vias difficiles Mopſucrenas, Ciliciæ ultimam hinc pergentibus ſtationem, ſub Tauri montis radicibus poſitam: egredique ſecuto die conatus, invalescente morbi gravitate detentus eſt: paulatimque urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus ejus poſſet in modum foculi fervens, cum uſus deficeret medelarum, ultimum ſpirans deflebat exitum: mentiſque ſenſu tum etiam integro, ſucceſſorem ſuæ poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Julianum. Deinde anhelitu jam pulſatus letali conticuit: diuque cum anima colluctatus jam diſceſſura, abiit e vita III. Non. Octobrium,

imperii vitæque anno quadrageſimo, & menſibus paucis. Poſt quæ, ſupremis cum gemitu conclamatis, excitiſque lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primum, quid agerent, quidve moliri deberent: pauciſque occulte ſuper eligendo Imperatore tentatis, incitante, ut ferebatur, Euſebio, quem noxarum conſcientia ſtimulabat, cum novandis rebus imminens obſiſteret Julianus, mittuntur ad eum Theolaiphus & Aligildus, tunc comites, mortem indicantes propinqui, & oraturi, ut mora omni depulſa ad obtinendum obtemperare ſibi paratum tenderet Orientem. Fama tamen rumorque loquebatur incertus, Conſtantium voluntatem ordinaſſe poſtremam: in qua Julianum, ut prædiximus, ſcripſit heredem: & iis, quos diligebat, fideicommiſſa detulit & legata. Uxorem autem prægnantem reliquit, unde edita poſtuma, ejuſque nomine appellata, cum adoleviſſet, matrimonii jure copulata eſt Gratiano.

XVI. Bonorum igitur vitiorumque ejus differentia vere ſervata, præcipua prima conveniet expediri. Imperatoriæ auctoritatis cothurnum ubique cuſtodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magno: erga tribuendas celſiores dignitates impendio parcus: nihil circa adminiſtrationum augmenta, præter pauca, novari perpeſſus: nunquam erigens cornua militarium. Nec ſub eo dux quiſquam cum Clariſſimatu provectus eſt. erant enim, ut nos quoque meminimus, Perfectiſſimi: nec occurrebat magiſtro equitum provinciæ rector, nec contingi ab eo civile negotium permittebat. Sed cunctæ caſtren-

les & ordinariæ poteſtates, ut honorum omnium apicem, priſcæ reverentiæ more præfectos ſemper ſuſpexere prætorio. In conſervando milite nimium cautus, examinator meritorum nonnunquam ſubſcrupoſus, palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpendiculo: & ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, repentinus adhibitus eſt vel incognitus: ſed qui poſt decennium officiorum magiſterium, vel largitiones, vel ſimile quidquam eſſet recturus, apertiſſime noſcebatur. Valdeque parum contigerat, ut militarium aliquis ad civilia regenda tranſiret: contraque non niſi pulvere bellico indurati præficiebantur armatis. Doctrinarum diligens affectator: ſed cum a rhetorica per ingenium desereretur obtunſum, ad verſificandum tranſgreſſus, nihil operæ pretium fecit. In vita parca & ſobria, edendi potandique moderatione valetudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, ſed eos non procul a vitæ periculis: id enim evenire corporibus a laſcivia demotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monſtrarunt. Somno contentus exiguo, cum id poſceret tempus & ratio: perque ſpatia vitæ longiſſima impendio caſtus, ut nec mare miniſtro ſaltem ſuſpicione tenus poſſet redargui; quod crimen etiamſi non invenit malignitas, fingit in ſummarum licentia poteſtatum. Equitandi & jaculandi, maximeque perite dirigendi ſagittas, artiumque armaturæ pedeſtris perquam ſcientiſſimus. Quod autem nec terſiſſe unquam nares in publico, nec ſpuiſſe, nec tranſtuliſſe in partem alterutram vultum aliquando viſus eſt, nec

pomorum quidquam, quoad vixerat, guſtaverit, ut dicta ſæpius prætermitto. Dinumeratis carptim bonis, quæ ſcire potuimus, nunc ad explananda ejus vitia veniamus. Cum eſſet in negotiis aliis principibus mediis comparandus, ſi affectatæ dominationis anſam quandam falſam reperiſſet aut levem, hanc ſine fine ſcrutando, faſque eodem loco ducens & nefas, Caligulæ, & Domitiani, & Commodi immanitatem facile ſuperabat: quorum æmulatus ſævitiam inter imperandi exordia, cunctos ſanguine & genere ſe contingentes turpiter interemit. Addebatur miſerorum ærumnis, qui rei majeſtatis imminutæ vel læſæ deferebantur, acerbitas ejus & iracundæ ſuſpiciones, in hujuſmodi cuncta diſtentæ. Et ſi quid tale increpuiſſet, in quæſtiones acrius exſurgens, quam civiliter, ſpectatores apponebat his litibus truces: mortemque longius in puniendis quibuſdam, ſi natura permitteret, conabatur extendi, in hujuſmodi controverſiarum partibus etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris veriſque appetitus inſidiis, Aureoli, & Poſtumi, & Ingenui, & Valentis cognomento Theſſalonici, aliorumque plurium, mortem factura crimina aliquoties lenius vindicabat: hic etiam facta vel dubia adigebat videri certiſſima, vi nimia tormentorum. Juſtumque in ejuſmodi titulis capitaliter oderat, cum maxime id ageret, ut juſtus exiſtimaretur & clemens. Et tanquam ex arida ſilva volantes ſcintillæ, flatu leni ventorum aduſque diſcrimina vicorum agreſtium incohibili curſu perveniunt, ita ille quoque ex minimis cauſis malorum congeries excita-

bat, Marci illius diſſimilis Principis verecundi: qui cum ad imperiale culmen in Syria Caſſius ſurrexiſſet, epiſtolarum faſcem ab eo ad conſcios miſſum, perlatore capto ſibi oblatum, illico ſignatum exuri præcepit, agens adhuc in Illyrico, ne inſidiatoribus cognitis, invitus quoſdam habere poſſet offenſos. Utque recte ſentientes quidam arbitrabantur, virtutis erat potius indicium magnæ, imperio eundem Conſtantium ſine cruore ceſſiſſe, quam vindicaſſe tam inclementer. Ut Tullius quoque docet, crudelitates increpans Cæſarem in quadam ad Nepotem epiſtola. *Neque enim quidquam aliud eſt felicitas*, inquit, *niſi honeſtarum rerum proſperitas.* Vel ut alio modo definiam: *Felicitas eſt fortuna adjutrix conſiliorum bonorum: quibus qui non utitur, felix eſſe nullo pacto poteſt. Ergo in perditis impiiſque conſiliis, quibus Cæſar uſus erat, nulla potuit eſſe felicitas. Feliciorque meo judicio Camillus exſulans, quam temporibus iiſdem Manlius, etiamſi (id quod cupierat) regnare potuiſſet.* Id Epheſius quoque Heraclitus aſſerens monet, & ab inertibus & ignavis, eventus variante fortuna, ſuperatos aliquoties viros fuiſſe præſtantes: illud vero eminere inter præcipuas laudes, cum poteſtas in gradu, velut ſub jugum miſſa nocendi ſæviendique cupiditate & iraſcendi, in arce victoris animi tropæum erexit glorioſum. Ut autem in externis bellis hic Princeps fuit ſaucius & afflictus: ita proſpere ſuccedentibus pugnis civilibus tumidus, & inteſtinis ulceribus reipublicæ ſanie perfuſus horrenda: quo pravo propoſito magis, quam recto vel uſitato, triumphales arcus ex clade pro-

vinciarum ſumtibus magnis erexit in Galliis & Pannoniis, titulis geſtorum affixis...... ſe quoad ſtare poterunt monumenta lecturis. Uxoribus, ac ſpadonum gracilentis vocibus, & palatinis quibuſdam nimium quantum addictus, ad ſingula ejus verba plaudentibus, & quid ille ajat vel neget, ut aſſentiri poſſint, obſervantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quam pecuniæ, conferentium. Hocque multis intolerantius videbatur, quod nec cauſam aliquando audivit, nec provinciarum indemnitati proſpexit, cum multiplicatis tributis & vectigalibus vexarentur. Eratque ſuper his adimere facilis, quæ donabat. Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem anili ſuperſtitione confundens: in qua ſcrutanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit diſcidia plurima; quæ progreſſa fuſius aluit concertatione verborum: ut catervis antiſtitum jumentis publicis ultro citroque diſcurrentibus per ſynodos, quas appellant, dum ritum omnem ad ſuum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariæ ſuccideret nervos. Figura tali ſituque membrorum: ſubniger, luce oculorum edita, cernenſque acutum, molli capillo, raſis aſſidue genis lucentibus ad decorem, ad uſque pubem ab ipſis colli confiniis longior, breviſſimis cruribus & incurvis: unde ſaltu valebat & curſu. Pollinctum igitur corpus defuncti, conditumque in loculis, Jovianus etiam tum protector domeſticus, cum regia proſequi pompa Conſtantinopolim uſque juſſus eſt, prope neceſſitudines ejus humandum. Eique vehiculo inſidenti, quod

portabat reliquias, ut principibus ſolet, annonæ militaris offerebantur indicia, ut ipſi nominant, proba, & animalia publica monſtrabantur, & ex uſu crebreſcebant occurſus : quæ, & alia horum ſimilia, eidem Joviano imperium quidem, ſed & caſſum & umbratile, ut miniſtro rerum funebrium, portendebant.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXII.

Julianus A. metu Conſtantii A. ſubſiſtit in Dacia, & clam haruſpices ac augures conſulit. *C. I.* Julianus cognita morte Conſtantii tranſcurrit Thracias, & Conſtantinopolim pacatam intrat, totumque imperium Rom. citra pugnam recipit. *II.* Conſtantiani quidam, pars jure, pars injuria damnantur. *III.* Eunuchos omnes, & tonſores ac coquos palatio expellit Julianus A. & de palatinorum ſpadonum vitiis, ac de corrupta diſciplina militari. *IV.* Julianus A. cultum Deorum, antea diſſimulatum, palam & libere profitetur, & Chriſtianorum epiſcopos inter ſe committit. *V.* Qua arte complures litigatores Ægyptios, a quibus moleſte interpellabatur, domum redire coegerit. *VI.* Julianus Conſtantinopoli ſæpe jus dicit in curia, & dum ibi Thraciarum res ordinat, variis exterarum gentium legationibus aditur. *VII.* Deſcriptio Thraciarum, & ſinus Pontici, regionumque ac nationum Ponto adjacentium. *VIII.* Julianus A. aucta ornataque Conſtantinopoli, Antiochiam petit, ac in itinere Nicomedienſibus ad reparandas urbis ruinas pecunias tribuit, Ancyræ juriſdictionibus vacat. *IX.* Antiochiæ hiemans Julianus jura reddit, nec quemquam propter religionem gravat. *X.* Georgius Alexandriæ epiſcopus ab ethnicis Alexandrinis cum duobus aliis per vicos trahitur, diſcerpiturque ac crematur impune. *XI.* Expeditionem Julianus parat in Perſas, &

ad prænoſcendum belli eventum oracula conſulit, victimaſque innumerabiles cædit, totus haruſpicinæ & auguriis addictus. *XII.* Templi Apollinis Daphnæi incendium Julianus A. immerito imputat Chriſtianis, & majorem Antiochiæ eccleſiam claudi jubet. *XIII.* Julianus A. in monte Caſio Jovi ſacra facit: cur Antiochenſibus iratus, Miſopogonem ſcripſerit. *XIV.* Deſcriptio rerum Ægyptiacarum: & de Nilo, de Crocodilo, de Ibi, ac de Pyramidibus. *XV.* De quinque Ægypti provinciis, deque claris earum urbibus. *XVI.*

I. DUM hæc in diverſa parte terrarum fortunæ ſtruunt volubiles caſus, Julianus inter multa, quæ per Illyricum agitabat, exta rimabatur aſſidue, aveſque ſuſpiciens, præſcire feſtinabat accidentium finem: ſed reſponſis ambiguis & obſcuris hærebat futurorum incertus. Eique tandem haruſpicinæ peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector poſtea Narbonenſis, nuntiavit eventus, inſpectu jecoris, ut ajebat ipſe, prædoctus, quod operimento duplici viderat tectum. Cumque ille timeret, ne cupiditati ſuæ congruentia fingerentur, atque ideo mœſtus, omen multo præſentius ipſe conſpexit, quod exceſſum Conſtantii clare monſtrabat. Eodem enim puncto, quo idem obierat in Cilicia, lapſo milite, qui ſe inſeſſurum equo dextra manu erexit, humique proſtrato, exclamavit illico audientibus multis, cecidiſſe, qui eum ad culmen evexit. Fixa tamen firmitate conſiſtens, intra terminos Daciæ ſe continebat, ſic quoque plurima pertimeſcens. Nec enim cautum ducebat conjecturis credere, forſitan in contrarium erupturis.

II. Inter quæ tam ſuſpenſa, advenere ſubito miſſi ad eum legati, Theolaiphus atque Aliguldus, defunctum Conſtantium nuntiantes, addenteſque, quod eum voce ſuprema ſucceſſorem ſuæ fecerit poteſtatis. Qua re cognita, poſt exemtos periculorum æſtus, & bellicarum ſollicitudinum turbas imminentes elatus, jamque vaticiniis credens, & celeritatem negotiis ſuis aliquoties profuiſſe expertus, edixit iter in Thracias: motiſque propere ſignis, emenſa declivitate Succorum, Philippopolim petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu ſequentibus, quos duxerat, cunctis. Advertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu diſcriminum, præter ſpem ordinario jure conceſſum. Utque ſolet fama novitates augere, properabat exinde ſublimior, ut quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgreſſus aeriis ſerpentibus & pinigeris fabuloſa vetuſtas imponit: perque terras & maria formidatus, nullis obſtantibus muris, Heracleam ingreſſus eſt Perinthum. Quo apud Conſtantinopolim mox comperto, effundebatur ætas omnis & ſexus, tanquam demiſſum aliquem viſura de cœlo. Exceptus igitur tertio Iduum Decembrium verecundis ſenatus officiis, & popularium conſonis plauſibus, ſtipatuſque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur inſtructa: omnium oculis in eum non modo contuitu deſtinato, ſed cum admiratione magna defixis. Somnio enim propius videbatur, adultum adhuc juvenem, exiguo corpore, factis præſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus regum & gentium, ab urbe in urbem inopina velocitate

tranſgreſſum, quaqua incederet acceſſione opum & virium flammæ inſtar cuncta facilius occupaſſe: principatum denique deferente nutu cœleſti abſque ulla publicæ rei ſuſcepiſſe jactura.

III. Brevi deinde Secundo Salluſtio, promoto præfecto prætorio, ſummam quæſtionum agitandarum ut fido commiſit: Mamertino, & Arbetione, & Agilone atque Nevita adjunctis, itidemque Jovino magiſtro equitum per Illyricum recens provecto. Qui omnes tranſgreſſi Chalcedona, præſentibus Jovianorum Herculianorumque principibus & tribunis, cauſas vehementius æquo bonoque ſpectaverunt, præter paucas, in quibus veritas reos nocentiſſimos offerebat. Et Palladium primum ex magiſtro officiorum in Britannos exterminarunt, ſuſpicione tenus inſimulatum, quædam in Gallum compoſuiſſe apud Conſtantium, dum ſub eodem Cæſare officiorum eſſet magiſter. Dein Taurum ex præfecto prætorio in exſilium egere Vercellum: cujus factum apud judices, juſtorum injuſtorumque diſtinctores, videri potuit veniæ plenum. Quid enim deliquit, ſi ortum turbinem veritus, ad tutelam Principis ſui confugit? Et acta ſuper eo geſta non ſine magno legebantur horrore, cum id voluminis publici contineret exordium: *Conſulatu Tauri & Florentii, inducto ſub præconibus Tauro.* Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id objectum eſt, quod a Conſtantio miſſus notis excepit, quæ propinquante pernicie ſuper multis interrogatus, reſponderat Gallus. Sed cum ſe juſte defenderet, tandem abiit innoxius. Iniquitate ſimili Florentius

tunc magiſter officiorum, Nigriniani filius, contruſus eſt in inſulam Dalmatiæ Boas. Alter enim Florentius ex præfecto prætorio conſul etiam tum, rerum mutatione ſubita territus, cum conjuge periculis exemtus diu delituit, nec redire ante mortem potuit: capitis crimine tamen damnatus eſt abſens. Pari ſorte Evagrius comes rei privatæ, & Saturninus ex cura palatii, & Cyrinus ex notario, portati ſunt in exſilium. Urſuli vero necem largitionum comitis ipſa mihi videtur fleſſe Juſtitia, Imperatorem arguens ut ingratum. Cum enim Cæſar in partes mitteretur occiduas, omni tenacitate ſtringendus, nullaque poteſtate militi quidquam donandi delata, ut pateret ad motus aſperior exercitus; hic idem Urſulus, datis literis ad eum, qui Gallicanos tuebatur theſauros, quidquid poſceret Cæſar, procul dubio juſſerat dari. Quo exſtincto, cum maledictis exſecrationibuſque multorum ſe Julianus ſentiret expoſitum, impurgabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, abſque conſcientia ſua hominem affirmabat occiſum, prætendens, quod eum militaris ira delevit, memor quæ dixerat, ut ante retulimus, cum Amidam vidiſſet exciſam. Ideoque timidus videbatur, vel parum intelligens, quid conveniret, cum Arbetionem ſemper ambiguum & prætumidum his quæſtionibus præfeciſſet, aliis ſpecie tenus cum principiis legionum præſentibus, quem primum omnium ſaluti ſuæ norat objectum, ut decuit victoriarum civilium participem fortem. Et quamquam hæc, quæ retulimus, ejus diſplicuere fautoribus; ſequentia tamen ſeveritatis recto vigore

ſunt geſta. Apodemium enim ex agente in rebus, quem in Silvani necem & Galli effrenatius arſiſſe docuimus, Paullumque notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, vivos exuſtos, qui ſperari debuit, oppreſſit eventus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, alte ſpirantem & dirum addixere pœnæ letali: quem ab ima ſorte aduſque jubendum Imperatori pæne elatum, ideoque intolerabilem, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem, quod dicitur, vellens, monenſque ut caſtigatius viveret, reluctantem præcipitem tanquam e rupe quadam egit excelſa.

IV. Converſus poſt hæc Princeps ad Palatinos, omnes omnino, qui ſunt, quique eſſe poſſunt, non ut philoſophus indagandæ veritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam, licet paucos, retinuiſſet, morumque probitate compertos. Namque fatendum eſt, pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium effuſius aluiſſe, ita ut rempublicam inficerent cupiditatibus pravis: pluſque exemplis, quam peccandi licentia, læderent multos. Paſti enim ex his quidam templorum ſpoliis, & lucra ex omni odorantes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati divitiarum ingentium, nec largiendi, nec rapiendi, nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena invadere ſemper aſſuefacti. Unde fluxioris vitæ initia pullularunt, & perjuria, & nullus exiſtimationis reſpectus, demenſque ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ ingluvies & gur-

gites crevere prærupti conviviorum, & pro victorialibus epulares triumphi: uſuſque abundantes ſerici & textiles auctæ ſunt artes, & culinarum ſollicitior cura: & ambitioſa ornatarum domorum exquiſita ſunt ſpatia: quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis. Quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſciplinæ caſtrenſis, cum miles cantilenas meditaretur pro jubilo molliores: & non ſaxum erat, ut antehac, armato cubile, ſed pluma & flexiles lectuli, & graviora gladiis pocula: teſta enim bibere jam pudebat: & quærebantur ædes marmoreæ, cum ſcriptum ſit in antiquitatibus, Spartanum militem coercitum acriter, quod procinctus tempore auſus ſit videri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos illis temporibus miles & rapax, ignavus vero in hoſtes & fractus, ut, per ambitiones otiumque opibus partis, auri & lapillorum varietates diſcerneret ſcientiſſime, contra quam recens memoria tradit. Notum eſt enim, ſub Maximiano Cæſare vallo regis Perſarum direpto, gregarium quendam poſt ſacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, projectis imperitia gemmis, abiſſe pellis nitore ſolo contentum. Evenerat iiſdem diebus, ut ad demendum Imperatoris capillum tonſor venire præceptus, introiret quidam ambitioſe veſtitus. Quo viſo, Julianus obſtupuit: *Ego*, inquit, *non rationalem juſſi, ſed tonſorem acciri.* Interrogatus tamen ille, quid haberet ex arte compendii: vicenas diurnas reſpondit annonas, totidemque pabula jumentorum (quæ vulgo dictitant

capita) & annuum ſtipendium grave, abſque fructuoſis petitionibus multis. Unde motus, omnes hujuſmodi cum coquis ſimilibuſque aliis eadem accipere bene conſuetos, ut parum ſibi neceſſarios, data, quo velint, eundi poteſtate projecit.

V. Et quamquam a rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paulatimque adoleſcens deſiderio rei flagrabat, multa metuens tamen agitabat quædam ad id pertinentia, quantum fieri poterat, occultiſſime. Ubi vero, abolitis, quæ verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus faciundi, quæ vellet, advertit, ſui pectoris patefecit arcana: & planis abſolutiſque decretis aperiri templa, ariſque hoſtias admoveri ad Deorum ſtatuit cultum. Utque diſpoſitorum roboraret effectum, diſſidentes Chriſtianorum antiſtites cum plebe diſciſſa in palatium intromiſſos monebat, ut, civilibus diſcordiis conſopitis, quiſque nullo vetante religioni ſuæ ſerviret intrepidus. Quod agebat ideo obſtinate, ut, diſſenſiones augente licentia, non timeret unanimantem poſtea plebem: nullas infeſtas hominibus beſtias, ut ſunt ſibi ferales plerique Chriſtianorum, expertus. Sæpeque dictitabat, *Audite me, quem Alamanni audierunt & Franci:* imitari putans Marci principis veteris dictum. Sed parum advertit, hoc ab eo nimium diſcrepare. Ille enim cum Palæſtinam tranſiret, Ægyptum petens, fœtentium Judæorum & tumultuantium ſæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe: *O Marcomanni, o Quadi, o Sarmatæ, tandem alios vobis inertiores inveni!*

VI. Per hoc idem tempus rumoribus exciti variis

Ægyptii venere complures, genus hominum controverſum, & aſſuetudine perplexius litigandi ſemper lætiſſimum, maximeque avidum multiplicatum repoſcere, ſi compulſori quidquam dederit, ut levari debito poſſit, vel certe commodius per dilationem inferre, quæ flagitantur, aut criminis vitandi formidine, divites pecuniarum repetundarum interrogare. Hi omnes denſati in unum, Principem ipſum, & præfectos prætorio graculorum more ſtrepentes interpellabant incondite, modo non ante ſeptuageſimum annum extorquentes, quæ dediſſe ſe jure, vel ſecus, plurimis affirmabant. Cumque nihil aliud agi permitterent, edicto propoſito univerſos juſſit tranſire Chalcedona, pollicitus, quod ipſe quoque protinus veniret, cuncta eorum negotia finiturus. Quibus tranſgreſſis, mandatum eſt navigiorum magiſtris ultro citroque diſcurrentium, ne quis transfretare auderet Ægyptium: hocque obſervato cura propenſiore, evanuit pertinax calumniandi propoſitum, & omnes ſpe præſumta fruſtrati redierunt ad lares. Unde, velut æquitate ipſa dictante, lex eſt promulgata, qua cavetur, nullum interpellari ſuffragatorem ſuper his, quæ eum recte conſtiterit accepiſſe.

VII. Allapſo itaque Kalendarum Januariarum die, cum Mamertini & Nevittæ nomina ſuſcepiſſent paginæ conſulares, humilior Princeps viſus eſt, in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alii, quidam, ut affectatum & vile, carpebant. Dein Mamertino ludos edente Circenſes, manumittendis ex more inductis per admiſſionum pro-

ximum, ipſe lege agi dixerat, ut ſolebat: ſtatimque admonitus, juriſdictionem eo die ad alterum pertinere, ut errato obnoxium decem libris auri ſemet ipſe mulctavit. Frequentabat inter hæc curiam agendo diverſa, quæ diviſiones multiplices ingerebant. Et cum die quodam ei cauſas ibi ſpectanti veniſſe nuntiatus eſſet ex Aſia philoſophus Maximus, exſiluit indecore: & qui eſſet oblitus, effuſo curſu a veſtibulo longe progreſſus, exoſculatum ſuſceptumque reverenter ſecum induxit, per oſtentationem intempeſtivam nimius captator inanis gloriæ viſus, præclarique illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum: *Ipſi illi philoſophi, etiam in his libris, quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt, ut in eo ipſo, quo prædicationem nobilitatemque deſpiciunt, prædicari de ſe ac nominari velint.* Nec multo deinceps, duo agentes in rebus ex iis, qui projecti ſunt, eum adiere, fidentius promittentes latebras monſtrare Florentii, ſi eis gradus militiæ redderetur: quos inceſſens, delatoreſque appellans, addebat, non eſſe imperatorium, obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu abſconditum, qui forte non diu latitare citra ſpem veniæ permitteretur. Aderat his omnibus Prætextatus, præclaræ indolis gravitatiſque priſcæ ſenator, ex negotio proprio forte repertus apud Conſtantinopolim, quem arbitrio ſuo Achajæ proconſulari præfecerat poteſtate. Nec tamen, cum corrigendis civilibus ita diligenter inſtaret, omiſit caſtrenſia: rectores militibus diu exploratos apponens, urbes quin etiam per Thracias omnes cum

munimentis reparans extimis, curanſque ſollicite, ne arma vel indumenta, aut ſtipendium, vel alimenta deeſſent his, quos per ſupercilia Iſtri diſperſos, excurſibuſque barbarorum oppoſitos, agere vigilanter audiebat & fortiter. Quæ cum ita divideret, nihil ſegnius agi permittens: ſuadentibus proximis, ut aggrederetur propinquos Gothos ſæpe fallaces & perfidos, hoſtes quærere ſe meliores, ajebat: illis enim ſufficere mercatores Galatas, per quos ubique ſine conditionis diſcrimine venumdantur. Hæc eum curantem & talia, commendabat externis nationibus fama, ut fortitudine, ſobrietate, militaris rei ſcientia, virtutumque omnium incrementis excelſum: paulatimque progrediens ambitum oppleverat mundi. Proinde timore ejus adventus per finitimos longeque diſtantes latius explicato, legationes undique ſolito ocius concurrebant: hinc Transtigritanis pacem obſecrantibus & Armeniis, inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abuſque Divis & Serendivis: ab auſtrali plaga ad famulandum rei Romanæ ſemet offerentibus Mauris: ab aquilone & regionibus ſolis, per quas in mare Phaſis accipitur, Boſporanis aliiſque antehac ignotis legationes vehentibus ſupplices, ut annua complentes ſolemnia intra terrarum genitalium terminos otioſe vivere ſinerentur.

VIII. Appoſitum eſt, ut exiſtimo, tempus, ad has partes nos occaſione magni Principis devolutos, ſuper Thraciarum extimis, ſituque Pontici ſinus viſa vel lecta quædam perſpicua fide monſtrare. Athos in Macedonia mons ille præcelſus, navibus

quondam Medicis pervius, & Caphareus Euboicus ſcopulus, ubi Nauplius Palamedis pater claſſem colliſit Argivam, licet longo ſpatio controverſi, a Theſſalo mari diſtinguunt Ægæum: quod paulatim fuſius adoleſcens, dextra, qua late protenditur, per Sporadas eſt inſuloſum atque Cycladas, ideo ſic appellatas, quod omnes ambiunt Delon partu Deorum inſignem: læva Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnum & Thaſum: quando perflatur, Lesbo illiditur violentius. Unde gurgitibus refluis Apollinis Sminthii templum & Troada perſtringit, & Ilium heroicis caſibus clarum: efficitque Melana ſinum oppoſitum Zephyro: cujus apud principium Abdera viſitur Protagoræ domicilium & Democriti: cruentæque Diomedis Thracii ſedes, & convalles, per quas Hebrus ſibi miſcetur, & Maronea, ac Ænus, qua diris auſpiciis cœpta, moxque relicta, ad Auſoniam veterem ductu numinum properavit Æneas. Hinc gracileſcens paulatim, & velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, ejuſque partem aſſumens, in ſpeciem Φ Græcæ literæ formatur: exin Helleſpontum a Rhodopa ſcindens, Cynoſſema, ubi ſepulta creditur Hecuba, & Cœla præterlabitur & Seſton & Callipolin: contra per Achillis Ajaciſque ſepulcra Dardanum contingit & Abydon, unde junctis pontibus Xerxes maria pedibus peragravit: dein Lampſacum, Themiſtocli dono datam a rege Perſarum, & Parion, quam condidit Jaſionis filius Parius. Unde ſemiorbe curveſcens altrinſecus, lataque aperiens terrarum divortia, circumfluis ſpatiis Propontidos reſpergit ex

Eoo latere Cyzicum, & Dindyma religioſa matris magnæ delubra, & Apamiam, Ciumque, & Aſtacum, ſecuto tempore Nicomediam a rege cognominatam: qua in occaſum procedit, Cherroneſum pulſat & Ægos-potamους, in quo loco lapides caſuros ex cœlo prædixit Anaxagoras, & Lyſimachiam, & civitatem, quam Hercules conditam Perinthi comitis ſui memoriæ dedicavit. Et ut effecte pleneque Φ literæ figura ſervetur, in meditullio ipſo rotunditatis Proconeſus inſula eſt oblonga, & Besbicus. Poſt cujus ſummitatem in anguſtias rurſus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrens, per Chalcedona, Chryſopolim, & ſtationes tranſit obſcuras. Nam ſupercilia ejus ſiniſtra Athyras portus deſpectat & Selymbria, & Conſtantinopolis, vetus Byzantium, Atticorum colonia, & promontorium Ceras prælucentem navibus vehens conſtructam celſius turrim: quapropter Elatas appellatur ventus inde ſuetus oriri prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris utriuſque finitum, jamque miteſcens, in æquoream panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub aſpectum, late diffuſum & longe. Omnis autem ejus velut inſularis circuitus litorea navigatio viginti tribus dimenſa millibus ſtadiorum, ut Eratoſthenes affirmat, & Hecatæus, & Ptolemæus, aliique hujuſmodi cognitionum minutiſſimi ſcrutatores, in ſpeciem Scythici arcus nervo coagmentati geographiæ totius aſſenſione formatur. Et qua ſol Oceano exſurgit Eoo, paludibus clauditur Mæotidos: qua declinat in veſperum, Romanis provinciis terminatur: unde ſuſpi-

cit ſidus arctoum, homines alit linguis & moribus diſpares: latus ejus auſtrinum molli devexitate ſubductum. Per hæc ampliſſima ſpatia oppida ſunt diſperſa Græcorum: quæ cuncta ætatibus variis præter pauca Athenienſium coloni condidere Mileſii, inter Jonas alios in Aſia per Nileum multo ante locati, Codri illius filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico devoviſſe. Extremitates autem arcus utrinque tenues duo exprimunt Boſpori, e regione ſibi oppoſiti, Thracius & Cimmericus: hac cauſa Boſpori vocitati, quod per eos quondam Inachi filia mutata, ut poetæ loquuntur, in bovem, ad mare Jonium permeavit. Dextram igitur inflexionem Boſpori Thracii excipit Bithyniæ latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena ſunt regiones, & Amyci ſævitia Bebryces exemti virtute Pollucis, remotaque ſtatio, in qua volitantes minaciter harpyias Phineus vates horrebat: per quæ litora in ſinus oblongos curvata Sangarius & Phyllis, & Bizes & Rhebas fluvii funduntur in maria: quibus controverſæ extraneæ ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in vertices undique porrecti diruptos, aſſueti priſcis ſeculis obviam ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, cedenteſque retrorſus acri aſſultu ad ea reverti, quæ pulſarant. Per has ſaxorum dehiſcentium concurſantiumque crebritates, ſi etiam ales intervolaſſet, nulla celeritate pinnarum eripi poterat, quin interiret oppreſſa. Hi ſcopuli cum eos Argo, prima omnium navis, Colchos ad direptionem aurei properans velleris, præteriſſet innoxia, immobiles tur-

bine circumfracto ſtetere concorporati, ut eos aliquando fuiſſe diremtos nulli nunc conſpicantium credant, niſi ſuper hoc congruerent omnes priſcorum carminum cantus. Poſt Bithyniæ partem, provinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea, & Sinope, & Polemonion, & Amiſos amplae ſunt civitates, & Tios, & Amaſtris, omnes ab auſpicio diligentia fundatæ Græcorum: & Ceraſus, unde advexit hujuſmodi poma Lucullus, inſulæque arduæ, Trapezunta & Pityunta continentes, oppida non obſcura. Ultra hæc loca Acheruſium ſpecus eſt, quod accolæ μυχοπόντιον appellant, & portus Acone: fluvii diverſi, Acheron, itidemque Arcadius, & Iris, & Tibris, & juxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodon his eſt proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiſcyræos interlabens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare neceſſitas ſubegerat talis. Attritis damnorum aſſiduitate finitimis, Amazones veteres, quæ eos cruentis populabantur incurſibus, altiora ſpirabant: vireſque ſuas circumſpectantes his, quæ propinqua ſæpius appetebant, validiores, raptæ præcipiti cupiditatis ardore, perruptis nationibus plurimis, manus Athenienſibus intulerunt: acrique concertatione effuſe disjectæ, omnes nudatis equitatus ſui lateribus corruere. Harum interitu cognito, reſiduæ ut imbelles domi relictæ, extrema perpeſſæ, vicinitatis eis repenſantis ſimilia funeſtos impetus declinantes, ad pacatiorem ſedem tranſiere Thermodontis: quarum progenies longe deinde propagata per nu-

merofam ſobolem, manu firmiſſima ad loca reverterat genitalia, ſecuto tempore populis diverſarum originum formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placide collis, contra ſeptemtrionem Helicen exſurgens, cujus e regione eſt Criουmetopon Tauricæ promontorium, duobus millibus & quingentis ſtadiis diſparatum. Hocque ex loco omnis ora maritima, cujus initium Halys eſt amnis, velut longitudine lineali directa nervi efficit ſpeciem, duabus arcus ſummitatibus complicati. His regionibus Dahæ confines ſunt, acerrimi omnium bellatores, & Chalybes, per quos erutum & domitum eſt primitus ferrum. Poſt quos terras patentes Byzares obtinent, & Sapires, & Tibareni, & Moſſynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis aſſuetudine cogniti. A quibus brevi ſpatio diſtant virorum monumenta nobilium, in quibus Sthenelus eſt humatus, & Idmon, & Tiphys: primus, Herculis ſocius, Amazonico bello letaliter vulneratus; alter augur Argonautarum; tertius ejuſdem navis cautiſſimus rector. Prætercurſis partibus memoratis, Aulion antrum eſt, & fluenta Callichori ex facto cognominati, quod, ſuperatis poſt triennium Indicis nationibus, ad eos tractus Liber verſus, circa hujus ripas virides & opacas orgia priſtina reparavit & choros: Trieterica hujuſmodi ſacra quidam exiſtimant appellari. Poſt hæc confinia Camaritarum pagi ſunt celebres, & Phaſis fremebundis curſibus Colchos attingit, Ægyptiorum antiquam ſobolem: ubi inter civitates alias Phaſis eſt nomine fluvii dictitata, & Dioſcurias nunc uſque nota:

cujus auctores Amphitus & Cercius Spartani traduntur, aurigæ Caſtoris & Pollucis, a quibus Heniochorum natio eſt inſtituta. Paulum ab his ſecernuntur Achæi: qui bello anteriore quodam apud Trojam conſummato, non cum ſuper Helena certaretur, ut auctores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctiſque hoſtilibus, ſtabilem domiciliis ſedem nuſquam reperientes, verticibus montium inſedere ſemper nivalium: & horrore cœli diſtricti, victum etiam ſibi cum periculis rapto parare aſſuefacti ſunt: atque eo ultra omnem deinde ferociam ſævierunt. Super Cercetis, qui iiſdem annexi ſunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum poſt terga Cimmerici agitant incolæ Boſpori, ubi Mileſiæ ſunt civitates, harumque velut mater omnium Panticapæum: quam perſtringit Hypanis fluvius, genuinis intumeſcens aquis & externis. Itineribus hinc extenſis, Amazones aduſque Caſpium mare porrectæ circumcolunt Tanain: qui inter Caucaſias oriens rupes, per ſinuoſos labitur circumflexus, Aſiamque diſterminans ab Europa, in ſtagnis Mæoticis deliteſcit. Huic Rha vicinus eſt amnis, in cujus ſuperciliis quædam vegetabilis ejuſdem nominis gignitur radix, proficiens ad uſus multiplices medelarum. Ultra Tanain panduntur in latitudinem Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Maraccus, & Rhombites, & Theophanes, & Totordanes. Licet alia quoque diſtans immanibus intervallis Sauromatarum prætenditur natio, litori juncta, quod Coracem ſuſcipiens fluvium in æquor ejectat extremum. Prope

palus eſt Mæotis ampliſſimi circumgreſſus : ex cujus uberrimis venis per Patares anguſtias undarum magnitudo prorumpit in Pontum : cujus in dextro latere inſulæ ſunt Phanagorus & Hermonaſſa, ſtudio conſtructæ Græcorum. Circa hæc ſtagna ultima extimaque plures habitant gentes, ſermonum inſtitutorumque varietate diſpariles : Jaxamatæ & Mæotæ, & Jazyges, Roxolanique & Alani, & Melanchlænæ, & cum Gelonis Agathyrſi, apud quos adamantis eſt copia lapidis : aliique ultra latentes, quod ſunt omnium penitiſſimi. Sed Mæotidos lateri lævo Cherroneſus eſt propinqua, coloniarum plena Græcarum. Unde quieti ſunt homines & ſedati, adhibentes vomeri curam, & proventibus fructuariis victitantes. A quibus per varia regna diducti itineribus modicis Tauri diſſociantur, inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi, & Napæi, intendente ſævitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhoſpitali : & a contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur, ut evethen Græci dicimus ſtultum, & noctem euphronen, & furias Eumenidas. Diis enim hoſtiis litantes humanis, & immolantes advenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Oreiloche, cæſorum capita fani parietibus præfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum. In hac Taurica inſula Leuce ſine habitatoribus ullis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint quidam forte delati, viſis antiquitatis veſtigiis, temploque & donariis eidem heroi conſecratis, veſperi repetunt naves : ajunt enim, non ſine diſcrimine vitæ illic quemquam pernoctare,

Ibi & aquæ ſunt, & candidæ aves naſcuntur halcyonibus ſimiles: ſuper quarum origine, & Helleſpontiacis prœliis tempore diſſeremus. Sunt autem quædam per Tauricam civitates: inter quas eminet Eupatoria, & Dandace, & Theodoſia, & minores aliæ nullis humanis hoſtiis impiatæ. Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur. Ejus nunc reſidua leniter ſinuata, ſubjectaque urſæ cœleſti aduſque lævum Boſpori Thracii latus, ut ordo poſtulat, exſequemur: id admonentes, quod cum arcus omnium gentium flexis curventur haſtilibus, Scythici ſoli vel Parthici circumductis utrinque introrſus pandis & patulis cornibus, effigiem lunæ decreſcentis oſtendunt, medietatem recta & rotunda regula dividente. Ergo in ipſo hujus compagis exordio, ubi Riphæi deficiunt montes, habitant Arimphæi juſti homines, placiditateque cogniti, quos amnes Chronius & Biſula præterfluunt: juxtaque Maſſagetæ, Alani & Sargetæ, aliique plures obſcuri: quorum nec vocabula nobis ſunt nota, nec mores. Interjectu deinde non mediocri Carcinites panditur ſinus, ejuſdemque nominis fluvius: & religioſus per eas terras Triviæ lucus. Dein Boryſthenes a montibus oriens Neurorum, primigeniis fontibus copioſus, concurſuque multorum amnium adoleſcens, mari præruptis undarum verticibus intimatur: cujus in marginibus nemoroſis Boryſthenes eſt civitas, & Cephaloneſus, & aræ Alexandro Magno, Cæſarique Auguſto ſacratæ. Longo exinde intervallo pæne eſt inſula, quam incolunt Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus conjugiis potiti

dominorum & rebus: quibus ſubjectum gracile litus, Achilleos vocant indigenæ dromon, exercitiis ducis quondam Theſſali memorabilem. Eique proxima eſt civitas Tyros, colonia Phœnicum, quam præſtringit fluvius Tyras. In medio autem ſpatio arcus, quod prolixæ rotunditatis eſſe prædiximus, quodque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europæi ſunt Alani, & Coſtobocæ, genteſque Scytharum innumeræ, quæ porriguntur adusque terras ſine cognito fine diſtentas: quarum pars exigua frugibus alitur: reſiduæ omnes palantes per ſolitudines vaſtas, nec ſtivam aliquando nec ſementem expertas, ſed ſqualentes & pruinoſas, ferarum tætro ritu veſcuntur: eiſque caritates, & habitacula, vileſque ſupellectiles plauſtris impoſitæ ſunt corticibus tectis: & cum placuerit, ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta, quo libuerit, convolventes. Cum autem ad alium portuoſum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet inſula, quam circumcolunt Troglodytæ & Peuci, minoreſque aliæ gentes: & Hiſtros quondam potentiſſima civitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odiſſos: aliæ præterea multæ, quas litora continent Thraciarum. Amnis vero Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Ræticis, per latiorem orbem prætentus, ac ſexaginta navigabiles pæne recipiens fluvios, ſeptem oſtiis per hoc Scythicum latus erumpit in mare. Quorum primum eſt Peuce inſula ſupra dicta, ut interpretata ſunt vocabula Græco ſermone, ſecundum Naracuſtoma, tertium Ca-

lonſtoma, quartum Pſeudoſtoma: nam Boreonſtoma ac deinde Sthenoſtoma longe minora ſunt ceteris: ſeptimum ingens & paluſtri ſpecie nigrum. Omnis autem circumfluo ambitu pontus, & nebuloſus eſt, & dulcior æquorum ceteris, & vadoſus: quod & concreſcit aer ex humorum ſpiramine ſæpe denſatus, & irruentium undarum magnitudine temperatur, & conſurgit in brevia tortuoſa, limum globoſque aggerente multitudine circumvenientium fluentorum. Et conſtat, ab ultimis noſtri finibus maris agminatim ad hunc receſſum pariendi gratia petere piſces, ut aquarum ſuavitate ſalubrius fœtus educant, in receptaculis cavis, quæ ſunt ibi denſiſſima, ſecuri voracium belluarum: nihil enim in Ponto hujuſmodi aliquando eſt viſum, præter innoxios delphinas & parvos. Quidquid autem ejuſdem pontici ſinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perſtringitur gelu, ut nec amnium curſus ſubtervolvi credantur, nec per infidum & labile ſolum greſſus hominis poſſit vel jumenti firmari: quod vitium nunquam mare ſincerum, ſed permixtum aquis amnicis tentat. Perlati aliquantorſum longius, quam ſperabamus, pergamus ad reliqua. Acceſſerat aliud ad gaudiorum præſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum. Nuntiatum eſt enim per Agilonem & Jovium poſtea quæſtorem, Aquilejæ defenſores longioris obſidii tædio, cognitoque Conſtantii exceſſu, patefactis portis egreſſos, auctores prodidiſſe turbarum: iiſdemque vivis exuſtis, ut ſupra relatum eſt, omnes conceſſionem impetraſſe delictorum & veniam.

IX. At proſperis Julianus elatior, ultra homines jam ſpirabat, periculis expertus aſſiduis, quod ei orbem Romanum placide jam regenti, velut mundanam cornucopiam Fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera: antegreſſis victoriarum titulis hæc quoque adjiciens, quod dum teneret imperium ſolus, nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam ultra ſuos exſiluit fines: ſed populi omnes aviditate ſemper inſectandi præterita, ut damnoſa & noxia, in laudes ejus ſtudiis miris accendebantur. Omnibus igitur, quæ res diverſæ poſcebant & tempora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, & militibus orationibus crebris, ſtipendioque competenti ad expedienda incidentia promtius animatis, cunctorum favore ſublimis, Antiochiam ire contendens, reliquit Conſtantinopolim incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam, ut genitalem patriam, & colebat. Tranſgreſſus itaque fretum, prætercurſa Chalcedona & Libyſſa, ubi ſepultus eſt Hannibal Poenus, inde Nicomediam venit urbem antehac inclitam, ita magnis retro principum amplificatam impenſis, ut ædium multitudine privatarum & publicarum recte noſcentibus regio quædam urbis æſtimaretur æternæ. Cujus mœnia cum vidiſſet in favillas miſerabiles conſediſſe, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriore gradu pergebat ad regiam: hoc maxime ærumnis ejus illacrimans, quod ordo ſqualens occurrit & populus nimium quantum antehac florentiſſimus: & agnoſcebat quoſdam, ibidem ab Euſebio educatus epiſcopo, quem

genere longius contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda, quæ terræ ſubverterat tremor, abunde præſtitis plurimis, per Nicæam venit ad Gallograeciæ fines: unde dextroſus itinere declinato, Peſſinunta convertit, viſurus vetuſta Matris magnæ delubra: a quo oppido bello Punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Naſicam ſimulacrum translatum eſt Romam. Cujus ſuper adventu in Italiam pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi principis digeſſimus per exceſſum: quam autem ob rem hoc nomine oppidum ſit appellatum, variant rerum ſcriptores. Quidam enim figmento Deæ cœlitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod cadere nos dicimus, urbem aſſeruere cognominatam. Alii memorant, Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum ſic appellaſſe. Theopompus non Ilum id egiſſe, ſed Midam affirmat, Phrygiæ quondam potentiſſimum regem. Venerato igitur numine, hoſtiiſque litato & votis, Ancyram redit: eumque exinde progredientem ulterius multitudo inquietabat, pars violenter erepta reddi ſibi poſcentium, alii querentes, conſortiis ſe curiarum addictos injuſte; nonnulli ſine reſpectu periculi agentes adusque rabiem, ut adverſarios ſuos læſæ majeſtatis criminibus illigarent. Verum ille judicibus Caſſiis triſtior & Lycurgis, cauſarum momenta æquo jure perpendens, ſuum cuique tribuebat, nuſquam a vero abductus, acrius in calumniatores exſurgens: quos oderat, multorum hujuſmodi petulantem ſæpe dementiam aduſque diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & privatus. Exemplumque patientiæ

ejus in tali negotio, licet ſint alia plurima, id unum ſufficiet poni. Inimicum quidam ſuum, cum quo diſcordabat aſperrime, commiſiſſe in majeſtatem turbulentius deferebat: Imperatoreque diſſimulante, eadem diebus continuis replicans, interrogatus ad ultimum, qui eſſet, quem argueret, reſpondit, municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens, *quibus indiciis*, ait, *ad hoc perveniſti?* Et ille, *purpureum ſibi*, inquit, *indumentum ex ſerico pallio parat.* Juſſuſque poſt hæc ut vilis, arduæ rei vilem incuſans, abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Julianus defatigatus, ad largitionum comitem viſum propius, *Jube*, inquit, *periculoſo garritori pedum tegmina dari purpurea, ad adverſarium perferenda: quem, ut datur intelligi, chlamydem hujus coloris memorat ſibi conſarcinaſſe; ut ſciri poſſit, ſine viribus maximis quid pannuli proficiant leves.* Sed ut hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda: ita illud amarum & notabile fuit, quod ægre ſub eo a curialibus quiſquam appetitus, licet privilegiis, & ſtipendiorum numero, & originis penitus alienæ firmitudine communitus, obtinebat æquiſſimum, adeo ut plerique territi emercarentur moleſtias pretiis clandeſtinis. Itineribus itaque emenſis cum ad Pylas veniſſet, qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas, oſculo ſuſceptum rectorem provinciæ nomine Celſum, jam inde a ſtudiis cognitum Atticis, aſcitumque in conſeſſum vehiculi Tarſum ſecum induxit. At hinc videre properans Antiochiam, Orientis apicem pulchrum, uſus itineribus ſolitis venit: urbique propinquans in ſpeciem ali-

cujus numinis votis excipitur publicis, miratus voces multitudinis magnæ, ſalutare ſidus illuxiſſe Eois partibus acclamantis. Evenerat autem iiſdem diebus, annuo curſu completo, Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, ut fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et viſum eſt triſte, quod amplam urbem principumque domicilium introeunte Imperatore nunc primum, ululabiles undique planctus & lugubres ſonus audiebantur. Hic patientiæ ejus & lenitudinis documentum leve quidem apparuit, ſed mirandum. Thalaſſium quendam ex proximo libellorum, inſidiatorem fratris oderat Galli: quo adorare adeſſeque officio inter honoratos prohibito, adverſarii, cum quibus litigabat in foro, poſtridie turba congregata ſuperflua, adito Imperatore, *Thalaſſius*, clamitabant, *inimicus pietatis tuæ noſtra violenter eripuit.* Et ille hac occaſione hominem opprimi poſſe conjiciens, *Agnoſco*, reſpondit, *quem dicitis offendiſſe me juſta de cauſa: & ſilere vos interim conſentaneum eſt, dum mihi inimico potiori faciat ſatis.* Mandavitque aſſidenti præfecto, ne audiretur eorum negotium, antequam ipſe cum Thalaſſio rediret in gratiam, quod brevi evenit.

X. Ibi hiemans ex ſententia, nullis interim voluptatis rapiebatur illecebris, quibus abundant Syriæ omnes: verum per ſpeciem quietis judicialibus cauſis intentus, non minus arduis, quam bellicis, diſtrahebatur multiformibus curis, exquiſita docilitate librans, quibus modis ſuum cuique tribueret: juſtiſque ſententiis & improbi modicis co-

ciarentur ſuppliciis, & innocentes fortunis de-fenderentur intactis. Et quamquam in diſceptando aliquoties erat intempeſtivus, quid quiſque jurgantium coleret, tempore alieno interrogans : tamen nulla ejus definitio litis a vero diſſonans reperitur : nec argui unquam potuit ob religionem vel quodcunque aliud, ab æquitatis recto tramite deviaſſe. Judicium enim hoc eſt optandum & rectum, ubi per varia negotiorum examina juſtum id eſt & injuſtum : a quo ille ne aberraret, tanquam ſcopulos cavebat abruptos. Hoc autem ideo aſſequi potuit, quod levitatem agnoſcens commotioris ingenii ſui, præfectis proximiſque permittebat, [ut fidenter impetus ſuos aliorſus tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent : monſtrabatque] ſubinde, ſe dolere delictis, & gaudere correctione. Cumque eum defenſores cauſarum, ut conſcium rationis perfectæ, plauſibus maximis celebrarent, fertur id dixiſſe permotus : *Gaudebam plane, præ meque ferebam, ſi ab his laudarer, quos & vituperare poſſe adverterem, ſi quid factum ſit ſecus aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoſcendis, hoc unum ponere nec abhorrens a propoſito, nec abſurdum. Inducta in judicium femina quædam, cum palatinum adverſarium ſuum e numero projectorum cinctum præter ſpem conſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur : & Imperator, *Proſequere*, ait, *mulier, ſi quid te læſam exiſtimas : hic enim ſic cinctus eſt, ut expeditius per lutum incedat : at parum nocere tuis partibus poteſt.* Et æſtimabatur per hæc & ſimilia,

ut ipſe dicebat aſſidue, vetus illa juſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cœlum, imperante eo reverſa ad terras, ni quædam ſuo ageret, non legum arbitrio, erranſque aliquoties obnubilaret gloriarum multiplices curſus. Poſt multa enim etiam jura quædam correxit in melius, ambagibus circumciſis, indicantia liquide, quid juberent fieri, vel vetarent. Illud autem erat inclemens, obruendum perenni ſilentio, quod arcebat docere magiſtros rhetoricos & grammaticos, ritus Chriſtiani cultores.

XI. Iiſdem diebus Gaudentius ille notarius, quem opponendum per Africam miſſum ſupra diximus a Conſtantio: Julianus quin etiam ex vicario, earundem partium nimius fautor, retracti ſub vinculis, morte periere pœnali. Tunc & Artemius ex duce Ægypti, Alexandrinis urgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali mulctatus eſt. Poſt quem Marcelli, ex magiſtro equitum & peditum filius, ut injectans imperio manus, publica deletus eſt morte. Romanus quin etiam & Vincentius, ſcutariorum ſcholæ primæ ſecundæque tribuni, agitaſſe convicti quædam ſuis viribus altiora, acti ſunt in exſilium. Cumque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexandrini Artemii comperto interitu, quem verebantur, ne cum poteſtate reverſus, (id enim minatus eſt) multos læderet ut offenſus, iram in Georgium verterunt epiſcopum, vipereis, ut ita dixerim, morſibus ab eo ſæpius appetiti. In fullonio natus, ut ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, actuſque in damna complurium, con-

tra utilitatem ſuam reique communis epiſcopus Alexandriæ eſt ordinatus, in civitate, quæ ſuopte motu, & ubi cauſæ non ſuppetunt, ſeditionibus crebris agitatur & turbulentis, ut oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus Georgius quoque ipſe grave acceſſerat incentivum, apud patulas aures Conſtantii multos exinde incuſans, ut ejus recalcitrantes imperiis: profeſſioniſque ſuæ oblitus, quæ nihil niſi juſtum ſuadet & lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat. Et inter cetera dicebatur id quoque maligne docuiſſe Conſtantium, quod in urbe prædicta ædificia cuncta ſolo cohærentia, a conditore Alexandro magnitudine impenſarum publicarum exſtructa, emolumentis ærarii proficere debent ex jure. Ad hæc mala id quoque addiderat, unde paulo poſt truſus eſt in exitium præceps. Reverſus ex comitatu principis, cum tranſiret per ſpecioſum Genii templum, multitudine ſtipatus ex more, flexis ad ædem ipſam luminibus, *Quamdiu*, inquit, *ſepulcrum hoc ſtabit?* Quo audito, velut fulmine multi perculſi, metuenteſque, ne illud quoque tentaret evertere, quidquid poterant, in ejus perniciem clandeſtinis inſidiis concitabant. Ecce autem repente perlato lætabili nuntio indicante exſtinctum Artemium, plebs omnis elata gaudio inſperato, vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptumque diverſis mulctandi generibus proterens & conculcans divaricatis pedibus. Cumque eo Dracontius monetæ præpoſitus, & Diodorus quidam veluti comes, injectis per crura funibus ſimul exanimati ſunt:

ille, quod aram in moneta, quam regebat, recens locatam evertit: alter, quod dum ædificandæ præeſſet eccleſiæ, cirros puerorum licentius detondebat, id quoque ad Deorum cultum exiſtimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadavera peremtorum camelis impoſita vexit ad litus: iiſdemque ſubdito igne crematis, cineres projecit in mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis ſupremis, ædes illis exſtruerentur, ut reliquis, qui deviare a religione compulſi, pertulere cruciabiles pœnas, aduſque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi, & nunc martyres appellantur. Poterantque miſerandi homines ad crudele ſupplicium ducti, Chriſtianorum adjumento defendi, ni Georgii odio omnes indiſcrete flagrabant. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, jamque expetiturus pœnas a noxiis ultimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſoque edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema, ſi deinde tentatum fuerit aliquid, quod juſtitia vetet & leges.

XII. Inter hæc expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad ultionem præteritorum vehementer elatus eſt, ſciens & audiens, gentem aſperrimam per ſexaginta ferme annos inuſſiſſe Orienti cædum & direptionum monumenta ſæviſſima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis. Urebatur autem bellandi gemino deſiderio: primo, quod impatiens otii lituos ſomniabat & prœlia: dein, quod in ætatis flore primævo objectus efferarum gentium armis, reca-

lentibus etiam tum regum precibus & regalium, qui vinci magis poſſe, quam ſupplices manus tendere credebantur, ornamentis illuſtrium gloriarum inſerere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus feſtinari cernentes obtrectatores deſides & maligni, unius corporis permutatione tot cieri turbas intempeſtivas indignum & perniciofum eſſe ſtrepebant, ſtudium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præſentibus, quos audita referre ad Imperatorem poſſe rebantur, eum, ni ſedatius ageret, immodica rerum ſecundarum proſperitate, velut luxuriantes ubertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſurum. Et hæc diu multumque agitantes, fruſtra virum circumlatrabant immobilem occultis injuriis, ut Pygmæi, vel Thiodamas agreſtis homo Lindius Herculem. Ille tamen ut majoris præter ceteros ſpiritus, nihilo lentius magnitudinem expeditionis ſecum commentans, in præparandis congruis operam navabat eniſam. Hoſtiarum tamen ſanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varii pecoris greges, aveſque candidas terra quæſitas & mari: adeo ut in dies pæne ſingulos milites carnis diſtentiore ſagina victitantes incultius, potuſque aviditate corrupti, humeris impoſiti tranſeuntium, per plateas ex publicis ædibus, ubi vindicandis potius, quam cedendis conviviis indulgebant, ad ſua diverſoria portarentur: Petulantes ante omnes & Celtæ, quorum ea tempeſtate confidentia creverat ultra modum. Augebantur autem cærimoniarum ritus immodice,

cum impenſarum amplitudine antehac inuſitata & gravi: & quiſque cum impræpedite liceret, ſcientiam vaticinandi profeſſus, juxta imperitus & docilis, ſine fine vel præſtitutis ordinibus, oraculorum permittebantur ſcitari reſponſa, & extiſpicia, nonnunquam futura pandentia: oſcinumque & auguriorum, & ominum fides, ſi reperiri uſquam poſſet, affectata varietate quærebatur. Hæcque dum ita procedunt, more pacis multorum curioſior Julianus novam conſilii viam ingreſſus eſt, venas fatidicas Caſtalii recludere cogitans fontis: quem obſtruxiſſe Cæſar dicitur Hadrianus mole ſaxorum ingenti, veritus, ne, ut ipſe præcinentibus aquis capeſſendam rempublicam comperit, etiam alii ſimilia docerentur: ac ſtatim circumhumata corpora ſtatuit exinde transferri eo ritu, quo Athenienſes inſulam purgaverant Delon.

XIII. Eodem tempore die XI Kalend. Novembrium ampliſſimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracundus & ſævus, & ſimulacrum in eo Olympiaci Jovis, imitamenti æquiparans magnitudinem, ſubita vi flammarum exuſtum eſt. Quo tam atroci caſu repente conſumto, ad id uſque Imperatorem ira provexit, ut quæſtiones agitari juberet ſolito acriores, & majorem eccleſiam Antiochiæ claudi. Suſpicabatur enim, id Chriſtianos egiſſe ſtimulatos invidia, quod idem templum inviti videbant ambitioſo circumdari periſtylio. Ferebatur autem, licet rumore leviſſimo, hac ex cauſa conflagraſſe delubrum: quod Aſclepiades philoſophus, cujus in

actibus Magnentii meminimus, cum viſendi gratia Juliani peregre ad id ſuburbanum veniſſet, Deæ Cœleſtis argenteum breve figmentum, quocunque ibat, ſecum ſolitus efferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accenſiſque cereis ex uſu ceſſit: unde, medietate noctis emenſa, cum nec adeſſe quiſquam potuit, nec juvare, volitantes ſcintillæ adhæſere materiis vetuſtiſſimis, igneſque aridis nutrimentis erecti, omne, quidquid contigi potuit, licet ardua diſcretum celſitudine, concremarunt. Eo anno, ſidere etiam tum inſtante brumali, aquarum inceſſit inopia metuenda, ut & rivi areſcerent quidam, & fontes antehac aquarum copioſis pulſibus abundantes: ſed in integrum poſtea reſtituti ſunt. Et quarto Nonas Decembres, vergente in veſperam die, reliqua Nicomedia collapſa eſt terræ motu, itidemque Nicææ portio non mediocris.

XIV. Quæ tametſi mœſtitiam ſollicito incuterent Principi, reſidua tamen non contemnebat urgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatum. Inter præcipua tamen & ſeria illud agere ſuperfluum videbatur, quod nulla probabili ratione ſuſcepta, popularitatis amore, vilitati ſtudebat venalium rerum, quæ nonnunquam ſecus, quam convenit, ordinata, inopiam gignere ſolet & famem. Et Antiochenſi ordine id tunc fieri, cum ille juberet, non poſſe, aperte monſtrante, nuſquam a propoſito declinabat, Galli ſimilis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps ſæviens, ut obtrectatores & contumaces, volumen compoſuit invectivum, quod Antiochenſe vel Miſopogonem ap-

pellavit, probra civitatis infenſa mente dinumerans, addenſque veritati complura: poſt quæ multa in ſe facere dicta comperiens, coactus diſſimulare pro tempore, ira ſufflabatur interna. Ridebatur enim ut Cercops, homo brevis, humeros extentans anguſtos, & barbam præ ſe ferens hircinam, grandiaque incedens tanquam Oti frater & Ephialtis, quorum proceritatem Homerus in immenſum tollit: itidemque victimarius pro ſacricola dicebatur, ad crebritatem hoſtiarum alludentibus multis: & culpabatur hinc opportune, cum oſtentationis gratia vehens licenter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatuſque mulierculis lætabatur. Et quamquam his paribuſque de cauſis indignaretur, tacens tamen motumque in animi retinens poteſtate, ſolemnia celebrabat. Denique præſtituto feriarum die Caſium montem aſcendit nemoroſum, & tereti ambitu in ſublime porrectum, unde ſecundis galliciniis videtur primo ſolis exortus. Cumque Jovi faceret rem divinam, repente conſpexit quendam humi proſtratum, ſupplici voce vitam precantem & veniam. Interrogantique ei, qui eſſet, reſponſum eſt Præſidalem eſſe Theodotum Hierapolitanum: qui profectum a civitate ſua Conſtantium inter honoratos deducens, adulando deformiter, tanquam futurum ſine dubietate victorem, orabat, lacrimas fingens & gemitum, ut Juliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, ſpecie illa, qua Magnentii circumlatum meminerat membrum. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, *hoc dictum*, Imperator, *relatione multorum: ſed abi ſecurus ad lares, exutus omni*

metu clementia principis, qui ut prudens definivit, inimicorum minuere numerum, augereque amicorum ſponte ſua contendit ac libens. Exin ſacrorum perfecto ritu digreſſo, offeruntur rectoris Ægypti ſcripta, Apim bovem, operoſa quæſitum induſtria, tamen poſt tempus inveniri potuiſſe, firmantis: quod, ut earum regionum exiſtimant incolæ, fauſtum, & ubertatem frugum, diverſaque indicat bona. Super qua re pauca conveniet expediri. Inter animalia antiquis obſervationibus conſecrata, Mnevis & Apis ſunt notiora: Mnevis Soli ſacratur, ſuper quo nihil dicitur memorabile: ſequens Lunæ. Eſt enim Apis bos diverſis genitalium notarum figuris expreſſus, maximeque omnium corniculantis lunæ ſpecie latere dextro inſignis: qui cum poſt vivendi ſpatium præſtitutum ſacro fonte immerſus e vita abierit (nec enim ultra eum trahere licet ætatem, quam ſecreta librorum præſcribit auctoritas myſticorum: nec niſi ſemel ei in anno bos femina inventa cum notis certis offertur) alter cum publico quæritur luctu: & ſi omnibus ſignis conſummatus reperiri potuerit, ducitur Memphim urbem frequentem, præſentiaque numinis Æſculapii claram. Cumque, initiante antiſtitum numero centum, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, conjecturis apertis ſigna rerum futurarum dicitur demonſtrare: & adeuntes quoſdam indiciis averti videtur obliquis; ut offerentem cibum aliquando Germanicum Cæſarem, ſicut lectum eſt, averſatus, portenderat paulo poſt eventura.

XV. Strictim itaque, quoniam tempus videtur

hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangantur, quarum notitiam in actibus Hadriani & Severi principum digeſſimus late, viſa pleraque narrantes. Ægyptiam gentem omnium vetuſtiſſimam, niſi quod ſuper antiquitate certat cum Scythis, a meridiali latere Syrtes majores & Phycus promontorium, & Borion, & Garamantes, nationeſque variæ claudunt: qua Orientem e regione proſpicit, Elephantinen & Meroen, urbes Æthiopum, & Catadupos rubrumque pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: ſeptemtrioni oppoſita terrarum ſitu cohæret immenſo, unde exordium Aſia Syriarumque provinciæ ſumunt: a veſpera Iſſiaco disjungitur mari, quod quidam nominavere Parthenium. Pauca itaque ſuper benevolo omnium flumine Nilo, quem Ægyptum Homerus appellat, præſtringi conveniet, mox oſtendendis aliis, quæ ſunt in his regionibus admiranda. Origines fontium Nili, ut mihi quidem videri ſolet, ſicut adhuc factum eſt, poſteræ quoque ignorabunt ætates. Verum quoniam fabulantes poetæ, varianteſque geographi in diverſa latentem notitiam ſcindunt, opiniones eorum veritati confines, ut arbitror, expediam paucis. Affirmant aliqui phyſicorum, in ſubjectis ſeptemtrioni ſpatiis, cum hiemes frigidæ cuncta conſtringunt, magnitudinem nivium congeleſcere: eaſque poſtea vi flagrantis ſideris reſolutas, fluxis humoribus nubes efficere gravidas, quæ in meridianam plagam Eteſiis flantibus pulſæ, expreſſæque tepore nimio, incrementa ubertim ſuggerere Nilo creduntur. Ex Æthiopicis imbribus, qui abun-

dantes in tractibus illis per æſtus torridos cadere memorantur, exundationes ejus erigi anni temporibus afferunt alii præſtitutis: quod utrumque diſſonare videtur a veritate. Imbres enim apud Æthiopas aut nunquam, aut per intervalla temporum longa, cadere memorantur. Opinio eſt celebrior alia, quod ſpirantibus prodromis, perque dies quadraginta & quinque Eteſiarum continuis flatibus repellentibus ejus meatum, velocitate cohibita ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controverſo adoleſcens in majus, hinc vi reverberante ventorum, inde urgente curſu venarum perennium, progrediens in ſublime tegit omnia, & humo ſuppreſſa, per ſupina camporum ſpeciem exhibet maris. Rex autem Juba Punicorum confiſus textu librorum, a monte quodam oriri eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat oceanum: hiſque indiciis hoc proditum ait, quod piſces & herbæ, & belluæ ſimiles per eas paludes gignuntur. Æthiopiæ autem partes prætermeans Nilus, nominum diverſitate decurſa, quæ ei orbem peragranti nationes indidere complures, æſtuans inundatione ditiſſima ad cataractas, id eſt, præruptos ſcopulos venit, e quibus præcipitans ruit potius, quam fluit: unde Atos olim accolas, uſu aurium fragore aſſiduo deminuto, neceſſitas vertere ſolum ad quietiora coegit. Exinde lenius means per oſtia ſeptem, quorum ſingula perpetuorum amnium uſum & faciem præbent, nullis per Ægyptum aquis externis adjutus ejectatur. Et præter amnes plurimos ex alveo derivatos auctore, cadenteſque in

ſuppares ejus, ſeptem navigabiles ſunt & undoſi, quibus ſubjecta vocabula veteres indiderunt: Heracleoticus, Sebennyticus, Bolbiticus, Phatniticus, Mendeſius, Taniticus, & Peluſiacus. Oriens autem inde, ut dictum eſt, propellitur e paludibus aduſque cataractas, inſulaſque efficit plures: quarum aliquæ ita porrectis aquis dicuntur extentæ, ut ſingulas ægre tertio die relinquat. Inter quas duæ ſunt claræ, Meroe, & Delta, a triquetræ literæ forma hoc vocabulo ſignatius appellata. Cum autem ſol per cancri ſidus cœperit vehi, augeſcens aduſque tranſitum ejus in libram, diebuſque centum ſublatius fluens, minuitur poſtea, & mitigatis ponderibus aquarum, navibus antea pervios equitabiles campos oſtendit. Abunde itaque luxurians ita eſt noxius, ut infructuoſus, ſi venerit parcior: gurgitum enim nimietate humectans diutius terras, culturas moratur agrorum: parvitate autem minatur ſteriles ſegetes. Eumque nemo aliquando extolli cubitis altius XVI poſſeſſor optavit. Et ſi inciderit moderatius, aliquoties jactæ ſementes in loco pinguis cæſpitis cum augmento fere ſeptuageſimo renaſcuntur: ſoluſque fluminum auras nullas inſpirat. Exuberat Ægyptus etiam pecudibus multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles: aliæ, quæ humi & in humoribus vivunt, unde ἀμφίβιοι nominantur. Et in aridis quidem capreoli veſcuntur, & bubali, & ſpinturnicia omni deformitate ridicula, aliaque monſtra, quæ numerare non refert. Inter aquatiles autem beſtias crocodilus ubique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes

malum, aſſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillam ſuperiorem commovens ſolam, ordine dentium pectinato, pernicioſis morſibus quidquid contigerit pertinaciter petens, per ova edens fœtus anſerinis ſimilia. Utque armatus eſt unguibus, ſi haberet etiam pollices, ad evertendas quoque naves ſufficeret viribus magnis: ad cubitorum enim longitudinem decem interdum extentus, noctibus quieſcens per undas, diebus humi veſcitur, confidentia cutis, quam ita validam gerit, ut ejus terga cataphracta vix tormentorum ictibus perforentur. Et ſævientes ſemper eædem feræ, quaſi pacto fœdere quodam caſtrenſi, per ſeptem cærimonioſos dies miteſcunt, ab omni ſævitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Memphi natales celebrant Apis. Præter eos autem, qui fortuita pereunt morte, alii dirumpuntur ſuffoſſis alvis mollibus certis ferarum dorſualibus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluvius antedictus: alii exitio intereunt tali. Trochilus avicula brevis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem feram volitans blande, genaſque ejus irritatius titillando pervenit aduſque ipſam viciniam gutturis. Quod factum contuens hydrus, ichneumonis genus, oris aditum penetrat alite prævia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monſtrum fugacibus; ubi audacem ſenſerit, timidiſſimum, & in terra acutius cernens, per quatuor menſes hibernos nullo veſci dicitur cibo. Hippopotami quoque generantur in illis partibus, ultra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſſimi ad ſpe-

ciem equorum, bifidas habentes ungulas, caudaſque breves: quorum ſollertiæ duo interim oſtendere documenta ſufficiet. Inter arundines celſas & ſqualentes nimia denſitate hæc bellua cubilibus poſitis, otium pervigili ſtudio circumſpectat, laxataque copia ad ſegetes depaſcendas egreditur. Cumque jam cœperit redire diſtenta, averſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne unius plani itineris lineas inſidiatores ſecuti, repertum ſine difficultate confodiant. Item cum aviditate nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos recens exſectos femora convolvit & crura, ut pedibus vulneratis cruor egeſtus ſagina diſtentum faciat levem: & carnes ſaucias cœno oblinit, quamdiu in cicatrices conveniant plagæ. Has monſtruoſas antehac raritates in belluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus, patris illius Scauri, quem defendens Tullius imperat Sardis, ut de familia nobili ipſi quoque cum orbis terrarum auctoritate ſentirent: & per ætates exinde plures ſæpe huc ducti, nunc inveniri nuſquam poſſunt, ut conjectantes regionum incolæ dicunt, inſectantis multitudinis tædio ad Blemmyas migraſſe compulſi. Inter Ægyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt & amabilis, & innocua, ideo quod nidulis ſuis ad cibum ſuggerens ova ſerpentum efficit, ut rareſcant mortiferæ peſtes abſumtæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eoſque antequam finibus ſuis excedant, prœliis ſuperatos aeriis

vorant: quas aves per roſtra edere fœtus accepimus. Serpentes quoque Ægyptus alit innumeras, ultra omnem perniciem ſævientes: baſiliſcos, & amphisbænas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & viperas, aliaſque complures, quas omnes magnitudine & decore aſpis facile ſupereminens, nunquam ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere, e quibus pauca conveniet explicari. Templa ubique molibus magnis exſtructa. Pyramides ad miracula ſeptem provectæ, quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Herodotus docet, ultra omnem omnino altitudinem, quæ humanis confici poteſt, erectæ ſunt turres, ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes. Quæ figura apud geometras ideo ſic appellatur, quod ad ignis ſpeciem, τοῦ πυρὸς, ut nos dicimus, extenuatur in conum. Quarum magnitudo quoniam in celſitudinem nimiam ſcandens gracileſcit paulatim, umbras quoque mechanica ratione conſumit. Sunt & ſyringes ſubterranei quidam & flexuoſi receſſus, quos, ut fertur, periti rituum vetuſtorum adventare diluvium præſcii, metuenteſque, ne cærimoniarum oblitteraretur memoria, penitus operoſis digeſtos fodinis per loca diverſa ſtruxerunt: & exciſis parietibus volucrum ferarumque genera multa ſculpſerunt, & animalium ſpecies innumeras, quas hierographicas literas appellarunt. Dein Syene, in qua ſolſtitii tempore, quo ſol æſtivum curſum extendit, recta omnia ambientes radii excedere ipſis corporibus umbras non ſinunt. Inde ſi ſtipitem quiſ-

quam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa lineamentorum ipſas extremitates contemplabitur umbras abſumi: ſicut apud Meroen, Æthiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam, dicitur evenire, ubi per nonaginta dies umbræ noſtris in contrarium cadunt, unde Antiſcios ejus incolas vocant. Quæ quoniam miracula multa ſunt, opuſculi noſtri propoſitum excedentia, ad ingenia celſa rejiciamus, pauca ſuper provinciis narraturi.

XVI. Tres provincias Ægyptus fertur habuiſſe temporibus priſcis, Ægyptum ipſam, & Thebaidam, & Libyam: quibus duas adjecit poſteritas, ab Ægypto Auguſtamnicam, & Pentapolim a Libya ſicciore diſſociatam. Igitur Thebais multas inter urbes, clariores aliis Hermopolim habet, & Copton, & Antinoû, quam Hadrianus in honorem Antinoi condidit ſui: hecatompylos enim Thebas nemo non novit. In Auguſtamnica Peluſium eſt oppidum nobile, quod Peleus, Achillis pater, dicitur condidiſſe, luſtrari Deorum monitu juſſus in lacu, qui ejuſdem civitatis alluit mœnia, cum poſt interfectum fratrem nomine Phocum horrendis furiarum imaginibus raptaretur: & Caſſium, ubi Pompeji ſepulcrum eſt Magni, & Oſtracine, & Rhinocolura. In Pentapoli Libya Cyrene eſt poſita, urbs antiqua, ſed deſerta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemais, & Arſinoe eademque Teuchira, & Darnis, & Berenice, quas Heſperidas appellant. In ſicciore vero Libya Parætonion, & Chærecla, & Neapolis, inter municipia pauca &

brevia. Ægyptus ipſa, quæ jam inde, uti Romano imperio juncta eſt, regitur a præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui, & Memphi maximis urbibus nitet. Alexandria enim vertex omnium eſt civitatum, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altiſſimi, & architecti ſollertia Dinocratis: qui [cum ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis ad momentum parum repertæ] omnes ambitus lineales farina reſperſit: quod civitatem poſt hæc alimentorum uberi copia circumfluere fortuito monſtravit. Inibi auræ ſalubriter ſpirantes, aer tranquillus & clemens: atque ut periculum docuit per varias collectum ætates, nullo pæne die incolentes hanc civitatem ſolem ſerenum non vident. Hoc litus cum fallacibus & inſidioſis acceſſibus affligeret antehac navigantes diſcriminibus plurimis, excogitavit in portu Cleopatra turrim excelſam, quæ Pharos a loco ipſo cognominatur, prælucendi navibus nocturna ſuggerens miniſteria: cum quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, per pandas oras & patulas, montium nullas ſpeculas vel collium ſigna cernentes, arenarum illiſæ glutinoſæ mollitiæ frangerentur. Hæc eadem regina heptaſtadium, ſicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira conſtruxit ob cauſam notam & neceſſariam. Inſula Pharos, ubi Protea cum phocarum gregibus diverſatum Homerus fabulatur inflatius, a civitatis litore mille paſſibus diſparata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod cum in die quodam nimium quantum petituri veniſ-

ſent, femina callida ſemper in fraudes, ſolemnium ſpecie feriarum, iiſdem publicanis ſecum ad ſuburbana perductis, opus juſſerat irrequietis laboribus conſummari: & ſeptem diebus totidem ſtadia, molibus jactis in mare, ſolo propinquanti terræ ſunt vindicata. Quo cum vehiculo ingreſſa, errare ait Rhodios, inſularum, non continentis, portorium flagitantes. His accedunt altis ſublata faſtigiis templa: inter quæ eminet Serapeum, quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis ampliſſimis, & ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita eſt exornatum, ut poſt Capitolium, quo ſe venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat. In quo bibliothecæ fuerunt inæſtimabiles: & loquitur monumentorum veterum concinens fides, ſeptingenta voluminum millia, Ptolemæis regibus vigiliis intentis compoſita, bello Alexandrino, dum diripitur civitas ſub dictatore Cæſare, conflagraſſe. Canopus inde duodecimo disjungitur lapide: quem, ut priſcæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominavit. Hactenus impendio locus & diverſoriis lætis exſtructus, auris & ſalutari temperamento perflabilis: ita ut extra mundum noſtrum morari ſe quiſquam arbitretur in illis tractibus agens, cum ſæpe aprico ſpiritu immurmurantes audierit ventos. Sed Alexandria ipſa non ſenſim, ut aliæ urbes, ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, interniſque ſeditionibus diu aſpere fatigata, ad ultimum multis poſt annis Aureliano imperium agente, civilibus jur-

giis ad certamina interneciva prolapſis, dirutiſque mœnibus, amiſit regionis maximam partem, quæ Bruchion appellabatur, diuturnum præſtantium hominum domicilium. Unde Ariſtarchus grammaticæ rei donis excellens, & Herodianus artium minutiſſimus ſciſcitator, & Saccas Ammonius Plotini magiſter, aliique plurimi ſcriptores multorum in literis nobilium ſtudiorum: inter quos Chalcenterus eminuit Didymus, multiplicis ſcientiæ ſcriptis memorabilis: qui in illis ſex libris, ubi nonnunquam imperfecte Tullium reprehendit, ſillographos imitatus ſcriptores maledicos, judicio doctarum aurium incuſatur, ut immania frementem leonem putredulis vocibus canus catulus longius circumlatrans. Et quamquam veteres cum iis, quorum memini, floruere complures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinæ variæ ſilent: nam & diſciplinarum magiſtri quodammodo ſpirant, & nudatur ibi geometrico radio, quidquid reconditum latet, nondumque apud eos penitus exaruit muſica, nec harmonia conticuit, & recalet apud quoſdam adhuc, licet raros, conſideratio mundani motus & ſiderum, doctique ſunt numeros haud pauci: ſuper his ſcientiam callent, quæ fatorum vias oſtendit. Medicinæ autem, cujus in hac vita noſtra nec parca nec ſobria deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur in dies, ut licet opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimento ſufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixerit eruditum: & hæc quidem hactenus. Sed ſi intelligendi divini aditio-

nem multiplicem, & præſenſionum originem mente vegeta quiſquam voluerit replicare, per mundum omnem inveniet mathemata hujuſmodi ab Ægypto circumlata. Hic primum homines longe ante alios ad varia religionum incunabula, ut dicitur, pervenerunt, & initia prima ſacrorum caute tuentur, condita ſcriptis arcanis. Hac inſtitutus prudentia Pythagoras colens ſecretius Deos, quidquid dixit, aut voluit, auctoritatem eſſe inſtituit ratam, & femur ſuum aureum apud Olympiam ſæpe monſtrabat, & cum aquila colloquens ſubinde viſebatur. Hinc Anaxagoras lapides e cœlo lapſuros, & putealem limum contrectans, tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon ſententiis adjutus Ægypti ſacerdotum, latis juſto moderamine legibus, Romano quoque juri maximum addidit firmamentum: ex his fontibus per ſublimia gradiens ſermonum amplitudine Jovis æmulus Platon viſa Ægypto, militavit ſapientia glorioſa. Homines autem Ægyptii plerique ſubfuſculi ſunt, & atrati, magiſque mœſtiores, gracilenti & aridi, ad ſingulos motus excandeſcentes, controverſi, & repoſcones acerrimi. Erubeſcit apud eos, ſi quis non infitiando tributa, plurimas in corpore vibices oſtendat. Et nulla tormentorum vis inveniri adhuc potuit, quæ obdurato illius tractus latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium dicat. Id autem notum eſt, ut annales veteres monſtrant, quod Ægyptus omnis ſub amicis erat antea regibus: ſed ſuperatis apud Actium bello navali Antonio & Cleopatra, provinciæ nomen accepit ab Octaviano Auguſto poſ-

ſeſſa. Aridiorem Libyam ſupremo Apionis regis conſecuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis civitatibus Libyæ Pentapoleos, Ptolemæi liberalitate ſuſcepimus. Evectus longius, ad ordinem remeabo cœptorum.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIII.

Julianus A. templum apud Hieroſolyma pridem dirutum, fruſtra inſtaurare conatur. *C. I.* Arſacem idem Armeniæ regem ad bellum Perſicum parari jubet, & cum exercitu ac Scytharum auxiliis tranſit Euphratem. *II.* Juliano A. per Meſopotamiam iter facienti Saracenarum gentium reguli coronam auream & auxilia ultro offerunt: claſſis Rom. mille & centum navium adveniens conſternit Euphratem. *III.* Deſcriptiones muralium machinarum, balliſtæ, ſcorpionis vel onagri, arietis, helepoleos, ac malleoli. *IV.* Julianus A. apud Circeſium Aboram flumen cum omnibus copiis ponte navali tranſgreditur, & milites alloquitur. *V.* Deſcribuntur majores provinciæ XVIII regni Perſarum, una cum ſuis quæque urbibus, moreſque nationum. *VI.*

I. HÆC eo anno, ut prætereamus negotiorum minutias, agebantur. Julianus vero jam ter conſul, aſcito in collegium trabeæ Salluſtio præfecto per Gallias, quater ipſe ampliſſimum inierat magiſtratum: & videbatur novum, adjunctum eſſe Auguſto privatum, quod poſt Diocletianum & Ariſtobulum nullus meminerat geſtum. Et licet accidentium va-

rietatem ſollicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagranti ſtudio perurgeret: diligentiam tamen ubique dividens, imperiique ſui memoriam magnitudine operum geſtiens propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſolymam templum, quod poſt multa & interneciva certamina obſidente Veſpaſiano poſteaque Tito ægre eſt expugnatum, inſtaurare ſumtibus cogitabat immodicis: negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curaverat pro præfectis. Cum itaque rei idem fortiter inſtaret Alypius, juvaretque provinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris aſſultibus erumpentes, fecere locum exuſtis aliquoties operantibus inacceſſum: hocque modo elemento deſtinatius repellente, ceſſavit inceptum. Iiſdem diebus legatos ad ſe miſſos ab urbe æterna, clare natos meritiſque probabilis vitæ compertos, Imperator honoribus diverſis affecit: & Apronianum Romæ decrevit eſſe præfectum, Octavianum proconſulem Africæ, Venuſto vicariam commiſit Hiſpaniæ, Rufinum Aradium comitem Orientis in locum avunculi ſui Juliani recens defuncti provexit. Quibus ut convenerat ordinatis, terrebatur omine quodam, ut docuit exitus, præſentiſſimo. Felice enim largitionum comite profluvio ſanguinis repente exſtincto, eumque comite Juliano ſecuto, vulgus publicos contuens titulos, Felicem Julianum Auguſtumque pronuntiabat. Præceſſerat aliud ſævum. Namque Kalendis ipſis Januariis aſcendente eo gradile Genii templum, e ſacerdotum conſortio quidam ceteris

diuturnior, nullo pulſante concidit, animamque inſperato caſu efflavit: quod adſtantes interitum per imperitiam, an adulandi cupiditate, memorabant conſulum ſeniori portendi nimirum Salluſtio: ſed, ut apparuit, non ætati, ſed poteſtati majori interitum propinquare monſtrabatur. Super his alia quoque minora ſigna ſubinde, quid accideret, oſtendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici diſponendi, nuntiatum eſt, Conſtantinopolim terræ pulſu vibratam: quod horum periti minus lætum eſſe pronuntiabant, aliena pervadere molienti rectori. Ideoque intempeſtivo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum hæc & ſimilia contemni oportere firmantes, cum irruentibus armis externis lex una ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil remittente vi moris. Iiſdem diebus nuntiatum eſt ei per literas, Romæ ſuper hoc bello libros Sibyllæ conſultos, ut juſſerat, Imperatorem eo anno diſcedere a limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo.

II. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarum, auxilia pollicentium, liberaliter ſuſceptæ remittebantur, ſpecioſa fiducia Principe reſpondente, nequaquam decere adventitiis adjumentis rem vindicari Romanam, cujus opibus foveri conveniret amicos & ſocios, ſi auxilium eos adegerit neceſſitas implorare. Solum Arſacem monuerat Armeniæ regem, ut collectis copiis validis jubenda opperiretur, quo tendere, quid deberet urgere, propere cogniturus. Proinde cum primam conſultæ rationes copiam præbuiſſent, rumore præcurſo hoſtiles oc-

cupare properans terras, nondum adulto vere miſſa per militares numeros expeditionali teſſera, cunctos tranſire juſſit Euphraten. Quo comperto, omnes evolant ex hibernis, transmiſſoque, ut textus docebat ſcriptorum, diſperſi per ſtationes varias, adventum Principis exſpectabant. Ipſe autem Antiochiam egreſſurus, Heliopoliten quendam Alexandrum Syriacæ juriſdictioni præfecit, turbulentum & ſævum: dicebatque, non illum meruiſſe; ſed Antiochenſibus avaris & contumelioſis hujuſmodi judicem convenire. Cumque eum profecturum deduceret multitudo promiſcua, itum felicem reditumque glorioſum exoptans, oranſque, ut deinde placabilis eſſet & lenior: nondum ira, quam ex compellationibus & probris conceperat, emollita, loquebatur aſperius, ſe eſſe eos aſſerens poſtea non viſurum. Diſpoſuiſſe enim ajebat, hiemandi gratia per compendiariam viam, conſummato procinctu, Tarſum Ciliciæ reverſurum: ſcripſiſſeque ad Memorium præſidem, ut in eadem urbe cuncta ſibi congrua pararentur: & hoc haud diu poſtea contigit. Corpus namque ejus illuc relatum, exſequiarum humili pompa in ſuburbano ſepultum eſt, ut ipſe mandarat. Jamque apricante cœlo, tertio Nonas Martias profectus, Hierapolim ſolitis itineribus venit: ubi cum introiret civitatis capaciſſimæ portas, ſiniſtra porticus ſubito lapſa, ſubter tendentes quinquaginta milites, exceptis plurimis vulneratis, tignorum tegularumque pondere magno colliſit. Unde contractis copiis omnibus, Meſopotamiam tam propere ſigna commovit, ut fama de ſe nulla

præverſa, (id enim curatius obſervarat) improviſus Aſſyrios occuparet. Denique cum exercitu & Scytharum auxiliis Euphrate navali ponte tranſmiſſo, venit ad Batnas municipium Oſdroenæ, ibique illætabile portentum offendit. Cum enim calonum frequens multitudo ad ſuſcipiendum conſuete pabulum prope acervum palearum ſtetiſſet impendio celſum, (hoc enim modo per regiones illas tales ſpecies conſtruuntur) rapientibus multis quaſſata congeries inclinata eſt, parique exitio quinquaginta obruit homines mole maxima ruinarum.

III. Mœſtus exinde digreſſus venit curſu propero Carras, antiquum oppidum, Craſſorum & Romani exercitus ærumnis inſigne: unde duæ ducentes Perſidem viæ regiæ diſtinguuntur, læva per Adiabenam & Tigridem, dextera per Aſſyrios & Euphraten. Ibi moratus aliquot dies dum neceſſaria parat, & Lunæ, quæ religioſe per eos colitur tractus, ritu locorum fert ſacra, dicitur ante aras, nullo arbitrorum admiſſo, occulte paludamentum purpureum propinquo ſuo tradidiſſe Procopio, mandaſſeque arripere fidentius principatum, ſi ſe interiſſe didicerit apud Parthos. Hic Juliani quieſcentis animus agitatus inſomniis, eventurum triſte aliquid præſagiebat. Quocirca & ipſe, & viſorum interpretes præſentia contemplantes, diem ſecuturum, qui erat quartum decimum Kalend. Apriles, obſervari debere pronuntiabant. Verum ut compertum eſt poſtea, hac eadem nocte Palatini Apollinis templum, præfecturam regente Aproniano, in urbe conflagravit æterna: ubi, ni multiplex juviſſet auxilium,

etiam Cumana carmina conſumſerat magnitudo flammarum. Poſt quæ ita digeſta, agmina & commeatus omnis generis diſponenti, procurſatorum adventu anhelantium etiam tum indicatur, equeſtres hoſtium turmas vicino limite quodam perrupto avertiſſe ſubito prædas. Cujus atrocitate mali perculſus, illico, ut ante cogitaverat, triginta millia lectorum militum eidem commiſit Procopio, juncto ad parilem poteſtatem Sebaſtiano comite ex duce Ægypti: iiſdemque præcepit, ut intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia ſervaturi, ne quid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa ſæpe didicerat eveniſſe: mandabatque eis, ut ſi fieri potius poſſet, regi ſociarentur Arſaci: cumque eo per Corduenam & Moxoenam, Chiliocomo uberi Mediæ tractu, partibuſque aliis præſtricto curſu vaſtatis, apud Aſſyrios adhuc agenti ſibi concurrerent, neceſſitatum articulis affuturi. His ita ordinatis, ipſe, exitu ſimulato per Tigrim, quod iter etiam re cibaria de induſtria juſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: & quieta nocte emenſa, mane jumentum, quo veheretur ex uſu, popoſcit: oblatuſque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens volvitur, auro lapilliſque ornamenta diſtincta conſperſit. Quo oſtento lætior exclamavit, plaudentibus proximis, *Babylona humi procidiſſe, ornamentis omnibus ſpoliatam.* Et pauliſper detentus, ut omen per hoſtias litando firmaret, Davanam venit caſtra præſidiaria, unde ortus Belias fluvius funditur in Euphraten. Hic corporibus cibo curatis & quiete,

poſtridie ventum eſt ad Callinicum, munimentum robuſtum & commercandi opimitate gratiſſimum: ubi ante diem ſextum Kalendas, quo Romæ Matri Deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum, quo vehitur ſimulacrum, Almonis undis ablui perhibetur, ſacrorum ſolemnitate priſco more completa, ſomno per otium capto, exſultans pernoctavit & lætus. Luce vero ſecuta profectus exinde per ſupercilia riparum fluvialium, aquis adoleſcentibus undique convenis, cum armigera gradiens manu, in ſtatione quadam ſub pellibus manſit: ubi Saracenarum reguli gentium genibus ſupplices niſi, oblata ex auro corona, tanquam mundi nationumque ſuarum dominum adorarunt, ſuſcepti gratanter, ut ad furta bellorum appoſiti. Dumque hos alloquitur, Xerxis illius, potentiſſimi regis, inſtar claſſis advenit, tribuno Conſtantiano cum comite Lucilliano ductante, quæ latiſſimum flumen Euphraten arctabat: in qua mille erant onerariæ naves ex diverſa trabe contextæ, commeatus abunde ferentes & tela, & obſidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidemque ad compaginandos neceſſariæ pontes.

IV. Re ipſa admoneor, breviter, quantum mediocre poteſt ingenium, hæc inſtrumentorum genera ignorantibus circumſcripte monſtrare: & balliſtæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vaſtum, in modum regulæ majoris extentum: cujus ex volumine tereti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet ſtilus extentius, recto canalis anguſti meatu

cavatus, & hac multiplici chorda nervorum tortilium illigatus: eique cochleæ duæ ligneæ conjunguntur aptiſſime, quarum prope unam aſſiſtit artifex contemplabilis, & ſubtiliter apponit in temonis cavamine ſagittam ligneam ſpiculo majore conglutinatam: hocque facto, hinc inde validi juvenes verſant agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremitatem nervorum acumen venerit ſummum, percita interno pulſu a balliſta ex oculis avolat, interdum nimio ardore ſcintillans: & evenit ſæpius, ut antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoſcat. Scorpionis autem, quem appellant nunc onagrum, hujuſmodi forma eſt. Dolantur axes duo quernei vel ilicei, curvanturque mediocriter, ut prominere videantur in gibbas, hique in modum ſerratoriæ machinæ connectuntur, ex utroque latere patentius perforati: quos inter per cavernas funes colligantur robuſti, compagem, ne diſſiliat, continentes. Ab hac medietate reſtium ligneus ſtilus exſurgens obliquus, & in modum jugalis temonis erectus, ita nervorum nodulis implicatur, ut altius tolli poſſit, & inclinari: ſummitatique ejus unci ferrei copulantur, e quibus pendet ſtuppea vel ferrea funda: cui ligno fulmentum proſternitur ingens, cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum, & locatum ſuper congeſtos cæſpites vel latericios aggeres. Nam muro ſaxeo hujuſmodi moles impoſita, disjectat quidquid invenerit ſubter, concuſſione violenta, non pondere. Cum igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ impoſito, quaterni altrinſecus juvenes repagu-

la, quibus incorporati ſunt funes, explicantes, retrorſus ſtilum pæne ſupinum inclinant: itaque demum ſublimis adſtans magiſter, clauſtrum, quod totius operis continet vincula, reſerat malleo forti percuſſum. unde abſolutus ictu volucri ſtilus, & mollitudine offenſus cilicii, ſaxum contorquet, quidquid incurrerit, colliſurum. Et tormentum quidem appellatur ex eo, quod omnis explicatio torquetur: ſcorpio autem, quoniam aculeum deſuper habet erectum: cui etiam onagri vocabulum indidit ætas novella ea re, quod aſini feri, cum venatibus agitantur, ita eminus lapides poſt terga calcitrando emittunt, ut perforent pectora ſequentium, aut perfractis oſſibus capita ipſa diſplodant. Hinc ad arietem veniemus. Eligitur abies, vel ornus excelſa, cujus ſummitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiens prominulam ſpeciem, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit: & ſic ſuſpenſa utrinque tranſverſis aſſeribus & ferratis, quaſi ex lance, vinculis trabis alterius continetur: eamque, quantum menſuræ ratio patitur, multitudo retro repellens, rurſus ad obvia quæque rumpenda protrudit ictibus validiſſimis, inſtar aſſurgentis & cædentis arietis. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis ſciſſis in rimas, concidunt ſtructuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, ſi fuerit exſerto vigore diſcuſſum, nudatis defenſoribus, ideoque ſolutis obſidiis, civitates munitiſſimæ recluduntur. Pro his arietum meditamentis jam crebritate deſpectis, conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis nota, quam Helepolim Græci cognomi-

namus : cujus opera diuturna Demetrius, Antigoni filius regis, Rhodo aliiſque urbibus oppugnatis, Poliorcetes eſt appellatus. Ædificatur autem hoc modo. Teſtudo compaginatur immanis, axibus roborata longiſſimis, ferreiſque clavis aptata, & contegitur coriis bubulis virgarumque recenti textura, atque limo aſperguntur ejus ſuprema, ut flammeos detrectet & miſſiles caſus. Conſeruntur autem ejus frontalibus triſulcæ cuſpides præacutæ, ponderibus ferreis graves, qualia nobis pictores oſtendunt fulmina vel fictores, ut quidquid petierit, aculeis exſertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regens numeroſus intrinſecus miles, languidiori murorum parti viribus admovet concitis : &, niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis parietibus aditus patefacit ingentes. Malleoli autem, teli genus, figurantur hac ſpecie. Sagitta eſt cannea, inter ſpiculum & arundinem multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, concavatur ventre ſubtiliter & plurifariam patens, atque in alveo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimento. Et ſi emiſſa lentius arcu invalido, (ictu enim rapidiore exſtinguitur) hæſerit uſquam, tenaciter cremat, aquiſque conſperſa acriores excitat æſtus incendiorum, nec remedio ullo, quam ſuperjacto pulvere, conſopitur. Hactenus de inſtrumentis muralibus, e quibus pauca ſunt dicta : nunc ad rerum ordinem revertamur.

V. Adſcitis Saracenorum auxiliis, quæ animis obtulere promtiſſimis, tendens Imperator agili gradu,

Cercuſium principio menſis Aprilis ingreſſus eſt, munimentum tutiſſimum, & fabre politum: cujus mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, velut ſpatium inſulare fingentes. Quod Diocletianus exiguum antehac & ſuſpectum, muris turribuſque circumdedit celſis, cum in ipſis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, ne vagarentur per Syriam Perſæ, ita ut paucis ante annis cum magnis provinciarum contigerat damnis. Namque cum Antiochiæ in alto ſilentio, ſcenicis ludis mimus cum uxore immiſſus, in medio ſumta quædam imitaretur, populo venuſtate attonito, conjux, *Niſi ſomnus eſt*, inquit, *en Perſæ*: & retortis plebs univerſa cervicibus, exacervantia in ſe tela declinans ſpargitur paſſim. Ita civitate incenſa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſius, incenſiſque locis finitimis & vaſtatis, onuſti præda hoſtes ad ſua remearunt innoxii: Mareade vivo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum civium duxerat inconſulte. Et hæc quidem Gallieni temporibus evenerunt. Julianus vero dum moratur apud Cercuſium, ut per navalem Aboræ pontem exercitus & omnes ſequelæ tranſirent: literas triſtes Salluſtii Galliarum præfecti ſuſcepit, orantis ſuſpendi expeditionem in Parthos, obteſtantiſque, ne ita intempeſtive, nondum pace numinum exorata, irrevocabile ſubiret exitium. Poſthabito tamen ſuaſore cautiſſimo, fidentius ultra tendebat: quoniam nulla vis humana vel virtus meruiſſe unquam potuit, ut, quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat. Statimque tranſgreſſus, pontem avelli præce-

pit, ne cui militum ab agminibus propriis revertendi fiducia remaneret. Pari ſorte hic quoque omen illætabile viſum eſt, apparitoris cujuſdam cadaver extentum carnificis manu deleti: quem præfectus Salluſtius præſens ea re ſupplicio capitali damnarat, quod intra præſtitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, caſu impediente fruſtratus eſt. Sed miſerando homine trucidato, poſtridie advenit, ut ille promiſerat, alia claſſis abunde vehens annonam. Profecti exinde Zaitham venimus locum, qui olea arbor interpretatur. Hic Gordiani Imperatoris longe conſpicuum vidimus tumulum, cujus actus a pueritia prima, exercituumque feliciſſimos ductus, & inſidioſum interitum digeſſimus tempore competenti. Ubi cum pro ingenita pietate conſecrato Principi parentaſſet, pergeretque ad Duram deſertum oppidum, procul militarem cuneum conſpicatus ſtetit immobilis: eique dubitanti, quid ferrent, offertur ab eis immaniſſimi corporis leo, cum aciem peteret multiplici telorum jactu confoſſus. Quo omine velut certiore jam ſpectaculi proſperioris elatus, exſultantius incedebat: ſed incerto fatu fortunæ aliorſum prorupit eventus. Obitus enim regis portendebatur, ſed cujus, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ non niſi caſus diſcrevere poſtremi: ut fidem vaticinii Delphici, quæ poſt Halyn flumen tranſmiſſum, maximum regnum dejecturum prædixerat Crœſum: & aliam, quæ Athenienſibus ad certandum contra Medos oblique deſtinaverat mare: ſortemque his poſteriorem veram quidem, ſed non minus ambiguam, *Ajo te, Æacida,*

Romanos vincere poſſe. Etruſci tamen haruſpices, qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, cum illis procinctum hunc ſæpe arcentibus non crederetur, prolatis libris exercitualibus oſtendebant, ſignum hoc eſſe prohibitorium, principique aliena, licet juſte, invadenti contrarium. Sed calcabantur philoſophis refragantibus, quorum reverenda tunc erat auctoritas, errantium ſubinde, & in parum cognitis perſeverantium diu. Etenim ut probabile argumentum ad fidem implendam ſcientiæ ſuæ id prætendebant, quod & Maximiano antehac Cæſari, cum Narſeo, Perſarum rege, jam congreſſuro, itidem leo & aper ingens trucidati ſimul oblati ſunt, & ſuperata gente diſceſſit incolumis: illo minime contemplato, quod aliena petenti portendebatur exitium, & Narſeus primus Armeniam, Romano juri obnoxiam, occuparat. Secuto itidem die, qui erat VII Idus Aprilis, ſole vergente jam in occaſum, ex parva nubecula, ſubito aere craſſato, uſus adimitur lucis: & poſt minacem tonitruum crebritatem & fulgurum, Jovianus nomine miles de cœlo tactus cum duobus equis concidit, quos potu ſatiatos a flumine reducebat. Eoque viſo, harum rerum interpretes arceſſiti interrogatique, etiam id vetare procinctum fidentius affirmabant, fulmen conſiliarium eſſe monſtrantes: ita enim appellantur, quæ diſſuadent aliquid fieri, vel ſuadent. Ideoque hoc nimis cavendum, quod militem celſi nominis cum bellatoriis jumentis exſtinxit: & hoc modo contacta loca nec intueri, nec calcari debere, fulgurales pronuntiant libri. Contra philoſophi, candorem ignis ſacri re-

pente conſpecti nihil ſignificare ajebant, ſed eſſe acrioris ſpiritus curſum, ex æthere aliqua vi ad inferiora detruſum: aut ſi exinde prænoſcitur aliquid, incrementa claritudinis Imperatori portendi glorioſa cœptanti, cum conſtet, flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia convolare. Peracto igitur, ut ante dictum eſt, ponte, cunctiſque transgreſſis, Imperator antiquiſſimum omnium ratus eſt, militem alloqui, ſui rectoriſque fiducia properantem intrepide. Signo itaque per lituos dato, cum centuriæ omnes, & cohortes, & manipuli convenissent, ipſe aggere glebali aſſiſtens, coronaque celſarum circumdatus poteſtatum, talia ore ſereno diſſeruit, favorabilis ſtudio concordi cunctorum. *Contemplans, maximis viribus & alacritate vos vigere, fortiſſimi milites, concionari diſpoſui, docturus ratione multiplici, non nunc primitus, ut maledici muſſitant, Romanos penetraſſe regna Perſidis. Namque ut Lucullum tranſeam, vel Pompejum, qui per Albanos, & Maſſagetas, quos Alanos nunc appellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caſpios lacus: Ventidium novimus Antonii legatum ſtrages per hos tractus innumeras edidiſſe. Sed ut a vetuſtate diſcedam, hæc, quæ tradidit recens memoria, replicabo. Trajanus, & Verus, ac Severus hinc ſunt digreſſi victores & tropæati: rediſſetque pari ſplendore junior Gordianus, cujus monumentum nunc vidimus honorate, apud Reſainam ſuperato fugatoque rege Perſarum, ni factione Philippi præfecti prætorio, ſceleſte juvantibus paucis, in hoc, ubi ſepultus eſt loco, vulnere impio cecidiſſet. Nec erravere diu manes ejus inulti, quod, velut elaborante juſtitia,*

omnes, qui in eum conſpiravere, cruciabilibus interiere ſuppliciis. Et illos quidem voluntas ad altiora propenſior ſubire impulit facinora memoranda: nos vero miſeranda recens captarum urbium, & inultæ cæſorum exercituum umbræ, & damnorum magnitudines, caſtrorumque amiſſiones ad hæc, quæ propoſuimus, hortantur, votis omnium ſociis, ut medeamur præteritis, & honorata hujus lateris ſecuritate republica, quæ de nobis magnifice loquatur poſteritas, relinquamus. Adero ubique vobis adjumento numinis ſempiterni Imperator, & anteſignanus, & conturmalis ominibus ſecundis, ut reor. At ſi fortuna verſabilis in pugna me uſquam fuderit, mihi vero pro Romano orbe memet voviſſe ſufficiet, ut Curtii Muciique veteres, & clara proſapia Deciorum. Abolenda nobis natio moleſtiſſima, cujus in gladiis nondum noſtræ propinquitatis exaruit cruor. Plures abſumtæ ſunt majoribus noſtris ætates, ut interirent radicitus, quæ vexabant. Devicta eſt perplexo & diuturno Marte Carthago: ſed eam dux inclitus timuit ſupereſſe victoriæ. Evertit funditus Numantiam Scipio poſt multiplices caſus obſidionis emenſos. Fidenas, ne imperio ſuccreſcerent æmulæ, Roma ſubvertit: & Faliſcos ita oppreſſit, & Vejos, ut ſuadere nobis laboret monumentorum veterum fides, ut has civitates aliquando valuiſſe credamus. Hæc ut antiquitatum peritus expoſui: ſupereſt, ut aviditate rapiendi poſthabita, quæ inſidiatrix ſæpe Romani militis fuit, quiſque agmini cohærens incedat; cum ad neceſſitatem congrediendi fuerit ventum, ſigna propria ſecuturus; ſciens, quod ſi remanſerit uſquam, exſectis cruribus relinquetur. Nihil enim, præter dolos & inſidias hoſtium vereor nimium callidorum. Ad

ſummam polliceor univerſis, rebus poſt hæc proſpere mitigatis, abſque omni prærogativa principum, qui, quod dixerint vel cenſuerint pro poteſtate auctoritatis, juſtum eſſe exiſtimant, rationem me recte conſultorum vel ſecus, ſi quis exegerit, redditurum. Quocirca erigite jam nunc, quæſo, erigite animos veſtros, multa præſumentes & bona, æquata ſorte nobiſcum, quidquid occurrerit, difficile ſubituri, & conjectantes æquitati ſemper ſolere jungi victoriam. Concluſa oratione ad hunc graviſſimum finem, ductoris gloria prœliator miles exſultans, ſpeque proſperorum elatior, ſublatis altius ſcutis, nihil periculoſum fore vel arduum clamitabat, ſub Imperatore plus ſibi laboris, quam gregariis, indicente. Maxime omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monſtrabant: memores, aliquoties eo ductante, perque ordines diſcurrente, cadentes vidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes.

VI. Res adegit huc prolapſa, ut in exceſſu celeri ſitum monſtrare Perſidis, deſcriptoribus gentium curioſe digeſtum, e quibus ægre vera dixere pauciſſimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quiſquis enim affectat nimiam brevitatem, ubi narrantur incognita: non quid ſignatius explicet, ſed quid debeat præteriri, ſcrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multiſque antea nominibus appellatum ob cauſas, quas ſæpe retulimus, cum apud Babylona Magnum fata rapuiſſent Alexandrum, in vocabulum Parthi conceſſit Arſacis obſcure geniti, latronum inter adoleſcentiæ rudimenta ductoris, verum paulatim in melius mutato propoſito, clarorum contextu factorum

aucti ſublimius. Qui poſt multa glorioſe & fortiter geſta, ſuperato Nicatore Seleuco, ejuſdem Alexandri ſucceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præſidiiſque Macedonum pulſis, ipſe tranquillius agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Denique poſt finitima cuncta, vi vel æquitatis conſideratione, vel metu ſubacta, civitatum & caſtrorum caſtellorumque munimentis oppleta Perſide, aſſuefactaque timori eſſe accolis omnibus, quos antea formidabat, medium ipſe agens curſum ætatis, placida morte deceſſit. Certatimque ſummatum & vulgi ſententiis concinentibus, aſtris, ut ipſi exiſtimant, ritus ſui conſecratione permixtus eſt omnium primus. Unde ad id tempus reges ejuſdem gentis prætumidi, appellari ſe patiuntur Solis fratres & Lunæ : utque Imperatoribus noſtris Auguſta nuncupatio amabilis eſt & optata ; ita regibus Parthicis, abjectis & ignobilibus antea, incrementa dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice venerantur & colunt, eouſque propagatis honoribus, ut ad noſtri memoriam non niſi Arſacides is ſit, quiſquam in ſuſcipiendo regno cunctis anteponatur : & in qualibet civili concertatione, quæ aſſidue apud eos eveniunt, velut ſacrilegium quiſque caveat, ne dextera ſua Arſacidem arma geſtantem feriat vel privatum. Satiſque conſtat, hanc gentem regna, populis vi ſuperatis compluribus, dilataſſe aduſque Propontidem & Thracias : ſed alte ſpirantium ducum ſuperbia, licenter graſſantium per longinqua, ærumnis maxi-

mis imminutam : primo per Cyrum, quem Boſpori fretum cum multitudine fabuloſa tranſgreſſum, ad internecionem delevit Tomyris regina Scytharum, ultrix acerrima filiorum. Deinde cum Dareus, poſteaque Xerxes, Græciam elementorum uſu mutato aggreſſi, cunctis pæne copiis terra marique conſumtis, vix ipſi tutum invenere diſceſſum : ut bella prætereamus Alexandri, & teſtamento nationem omnem in ſucceſſoris unius jura translatam. Quibus peractis tranſcurſiſque temporibus longis, ſub conſulibus, & deinceps in poteſtatem Cæſarum redacta republica, nobiſcum eæ nationes ſubinde dimicarunt, paribuſque momentis interdum, aliquoties ſuperatæ, nonnunquam abiere victrices. Nunc locorum ſitum, quantum ratio ſinit, carptim breviterque abſolvam. Hæ regiones in amplitudines diffuſæ longas & latas, ex omni latere inſuloſum & celebre Perſicum ambiunt mare : cujus oſtia adeo eſſe perhibentur anguſta, ut ex Harmozonta Carmaniæ promontorio contra oppoſitum aliud promontorium, quod appellant incolæ Maces, ſine impedimento cernatur. Quibus anguſtiis permeatis, cum latitudo patuerit nimis extenſa, navigatio aduſque urbem Teredona porrigitur, ubi poſt jacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates : omniſque ſinus dimenſione litorea in numerum viginti millium ſtadiorum, velut ſpatio detornato finitur : cujus per oras omnes oppidorum eſt denſitas & vicorum, naviumque crebri diſcurſus. Ergo permeatis anguſtiis ante dictis, venitur ad Armeniæ ſinum, Orienti objectum intervallo. Can-

tichus nomine panditur ſinus auſtralis : haud procul inde alius, quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius ſideri. Hinc præſtrictis pluribus inſulis, e quibus paucæ ſunt notæ, Indorum mari junguntur oceano, qui ferventem ſolis exortum ſuſcipit omnium primus, ipſe quoque nimium calens. Utque geographici ſtili formarunt, hac ſpecie diſtinguitur omnis circuitus antedictus. Ab Arctoo cardine aduſque Caſpias portas Caduſiis conterminat, & Scytharum gentibus multis, & Arimaſpis hominibus luſcis & feris : ab occidua plaga contingit Armenios, & Niphaten, & in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum, & Scenitas Arabas, quos Saracenos poſteritas appellavit : Meſopotamiam ſub axe meridiali deſpectat : Orienti a fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum interſecans terras, in pelagus ejectatur auſtrale. Sunt autem in omni Perſide hæ regiones maximæ, quas Vitaxæ, id eſt, magiſtri equitum curant, & regis ſatrapæ (nam minores plurimas recenſere difficile eſt, & ſuperfluum) Aſſyria, Suſiana, Media, Perſis; Parthia, Carmania major, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia ultra Emodem montem, Serica, Aria, Paropaniſadæ, Drangiana, Arachoſia, & Gedroſia. Citra omnes propinqua eſt nobis Aſſyria, celebritate & magnitudine, & multiformi feracitate ditiſſima : quæ per populos pagoſque amplos diffuſa quondam & copioſa, ad unum conceſſit vocabulum, & nunc omnis appellatur Aſſyria : ubi inter baccarum vulgariumque abundantiam frugum bitumen naſcitur

prope lacum nomine Soſingiten, cujus alveo Tigris voratus fluenſque ſubterraneus, percurſis ſpatiis longis emergit. Hic & naphtha gignitur picea ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quoque bitumini: cui etiamſi avicula inſederit brevis, præpedito volatu ſubverſa penitus evaneſcit. Et cum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inveniet humana mens, præter pulverem, exſtinguendi commentum. In his pagis hiatus quoque conſpicitur terræ, unde halitus letalis exſurgens, quodcunque animal proxime ſteterit, odore gravi conſumit. Quæ lues oriens a profundo quodam puteo, cum os ejus exceſſerit latum, antequam ſublimius vagaretur, terras circumſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cujus ſimile foramen apud Hierapolim Phrygiæ antehac, ut aſſerunt aliqui, videbatur: unde emergens itidem noxius ſpiritus perſeveranti odore, quidquid prope venerat, corrumpebat, abſque ſpadonibus ſolis: quod qua cauſa eveniat, rationibus phyſicis permittatur. Apud Asbamæi quoque Jovis templum in Cappadocia, ubi ampliſſimus ille philoſophus Apollonius traditur natus prope oppidum Tyana, ſtagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus ſeſeque reſorbens, nunquam extra margines intumeſcit. Intra hunc circuitum Adiabena eſt, Aſſyria priſcis temporibus vocitata, longaque aſſuetudine ad hoc translata vocabulum ea re, quod inter Onam & Tigridem ſita, navigeros fluvios, adiri vado nunquam potuit: *tranſire* enim διαβαίνειν dicimus Græci: & veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem id dicimus, quod in his ter-

ris amnes ſunt duo perpetui, quos & tranſivimus, Diabas & Adiabas, juncti navalibus pontibus: ideoque intelligi Adiabenam cognominatam, ut a fluminibus maximis Ægyptus, Homero auctore, & India, & Euphratenſis antehac Commagena: itidemque Hiberia ex Hibero, nunc Hiſpania, & a Bæti amne inſigni provincia Bætica. In hac Adiabena Ninus eſt civitas, quæ olim Perſidis regna poſſederat, nomen Nini potentiſſimi quondam regis Semiramidis mariti declarans, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, ubi Darium Alexander poſt diſcrimina varia prœliorum incitato Marte proſtravit. In omni autem Aſſyria multæ ſunt urbes: inter quas Apamia eminet Meſene cognominata, & Teredon, & Apollonia, & Vologeſſia, hiſque ſimiles multæ. Splendidiſſimæ vero & pervulgatæ hæ ſolæ ſunt tres: Babylon, cujus mœnia bitumine Semiramis ſtruxit, (arcem enim antiquiſſimus rex condidit Belus) & Cteſiphon, quam Vardanes priſcis temporibus inſtituit, poſteaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine Perſidis effecit ſpecimen ſummum: poſt hanc Seleucia, ambitioſum opus Nicatoris Seleuci. Qua per duces Veri Cæſaris, ut ante retulimus, expulſata, avulſum ſedibus ſimulacrum Comei Apollinis, perlatumque Romam, in æde Apollinis Palatini Deorum antiſtites collocarunt. Fertur autem, quod poſt direptum hoc idem figmentum, incenſa civitate, milites fanum ſcrutantes invenere foramen anguſtum: quo reſerato, ut pretioſum aliquid invenirent, ex adyto quodam

concluſo a Chaldæorum arcanis labes primordialis exſiluit, quæ inſanabilium vi concepta morborum, ejuſdem Veri Marcique Antonini temporibus, ab ipſis Perſarum finibus, aduſque Rhenum & Gallias cuncta contagiis polluebat & mortibus. Hic prope Chaldæorum eſt regio altrix philoſophiæ veteris, ut memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit. Perfluunt autem has eaſdem terras potiores ante alios amnes hi, quos prædiximus, & Marſes, & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus, navigabilis per omnes eſt rivos, inſulaſque circumfluens, & arva cultorum induſtria diligentius rigans, vomeri & gignendis arbuſtis habilia facit. His tractibus Suſiani junguntur, apud quos non multa ſunt oppida, inter alia tamen eminet Suſa, ſæpe domicilium regum, & Arſiana, & Sele, & Aracha: cetera brevia ſunt & obſcura. Fluvii vero multi per hæc loca diſcurrunt, quibus præſtant Oroates, & Harax, & Meſeus, per arenoſas anguſtias, quæ a rubro prohibent Caſpium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in læva Media confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnum Cyri ſuperioris, & incrementa Perſidos, legimus Aſiæ reginam totius Aſſyriis domitis, quorum plurimos pagos in Acropatenæ vocabulum permutatos belli jure poſſedit. * Pugnatrix natio, & formidanda poſt Parthos, quibus vincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratæ figuræ formatas. Harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eiſque maximæ celſitudines imminent montium,

quos Zacram, & Orontem, & Jaſonium vocant. Coroni quoque, montis altiſſimi partem habitantes occiduam, frumentariis agris affluunt & vinariis, pingui fœcunditate lætiſſimi, & fluminibus fontiumque venis liquidis locupletes. Sunt apud eos prata virentia, fœtus equarum nobilium, quibus (ut ſcriptores antiqui docent, nos quoque vidimus) ineuntes prœlia viri ſumma vi vehi exſultantes ſolent, quos Neſæos appellant. Abundant æque civitatibus, quibus Media, & vicis in modum oppidorum exſtructis, & multitudine incolarum. Utque abſolute dicatur, uberrimum eſt habitaculum regum. In his tractibus magorum agri ſunt fertiles: ſuper quorum ſecta ſtudiiſque, quoniam huc incidimus, pauca conveniet expediri. Magiam opinionum inſignium auctor ampliſſimus Plato, Machagiſtiam eſſe verbo myſtico docet, divinorum incorruptiſſimum cultum, cujus ſcientiæ ſeculis priſcis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde Hyſtaſpes rex prudentiſſimus, Darii pater. Qui cum ſuperioris Indiæ ſecreta fidentius penetraret, ad nemoroſam quandam venerat ſolitudinem, cujus tranquillis ſilentiis præcelſa Brachmanorum ingenia potiuntur: eorumque monitu rationes mundani motus & ſiderum, puroſque ſacrorum ritus, quantum colligere potuit, eruditus, ex his, quæ didicit, aliqua ſenſibus magorum infudit: quæ illi cum diſciplinis præſentiendi futura, per ſuam quiſque progeniem, poſteris ætatibus tradunt. Ex eo per ſecula multa ad præſens una eademque proſapia multitudo creata, Deorum culti-

bus dedicatur. Feruntque, ſi juſtum eſt credi, etiam ignem cœlitus lapſum apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri, cujus portionem exiguam ut fauſtam præiſſe quondam Aſiaticis regibus dicunt. Hujus originis apud veteres numerus erat exilis, ejuſque miniſteriis Perſicæ poteſtates in faciendis rebus divinis ſolemniter utebantur. Eratque piaculum aras adire, vel hoſtiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria. Verum aucti paulatim, in amplitudinem gentis ſolidæ concesſerunt & nomen: villaſque inhabitantes nulla murorum firmitudine communitas, & legibus ſuis uti permiſſi, religionis reſpectu ſunt honorati. Ex hoc magorum ſemine ſeptem poſt mortem Cambyſis regnum iniſſe Perſidos, antiqui memorant libri, docentes, eos Darii factione oppreſſos, imperitandi initium equino hinnitu ſortiti. In hac regione oleum conficitur medicum, quo illitum telum ſi emiſſum lentius laxiore arcu (nam ictu exſtinguitur rapido) hæſerit uſquam, tenaciter cremat: & ſi aqua voluerit abluere quiſquam, æſtus excitat acriores incendiorum, nec remedio ullo, quam jactu pulveris, conſopitur. Paratur autem hoc modo. Oleum uſus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem ſervantes, & coaleſcens durant ex materia venæ naturalis, ſimilis oleo craſſiori: quæ ſpecies gignitur apud Perſas, quam, ut diximus, naphtham vocabulo appellavere gentili. Per hæc loca civitates diſperſæ ſunt plures, queis omnibus præſtant Zombis, & Patigran, & Gazaca: inter quas

opibus & magnitudine mœnium conſpicuæ ſunt Heraclia, & Arſacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana, ſub Jaſonio monte in terris ſitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi ſunt Choaſpes, & Gyndes, & Amardus, & Charinda, & Cambyſes, & Cyrus, cui magno & ſpecioſo Cyrus ille ſuperior rex amabilis, abolito vetere id vocabulum dedit, cum ereptum ire regna Scythica deſtinaret: quod & fortis eſt, ut ipſe etiam ferebatur, & vias ſibi, ut ille, impetu ingenti molitus, in Caſpium delabitur mare. Per tractus meridianos expanſa, poſt hæc confinia, litoribus proxima Perſis habitatur antiqua, minutis frugibus dives & palmite, aquarumque copia jucundiſſima. Amnes quippe multi per eam antedictum influunt ſinum: quorum maximi ſunt Vatrachites, Rogomanis, & Briſoana, atque Bagrada. Oppida vero mediterranea ſunt ampliora: incertum enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt inſigne: inter quæ Perſepolis eſt clara, & Ardea, & Obroatis, atque Tragonice. Inſulæ vero viſuntur ibi tres tantum, Tabiana, & Fara, & Alexandria. His propinquant Parthi ſiti ſub Aquilone, colentes nivales terras & pruinoſas: quorum regiones Choatres fluvius interſcindit ceteris abundantior: & hæc potiora reſiduis ſunt oppida, Genonia, Mœſia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, a cujus finibus per Caſpia litora adusque portarum anguſtias ſtadia quadraginta numerantur & mille. Feri ſunt illic habitatores pagorum omnium, atque pugnaces: eoſque ita certamina

juvant & bella, ut judicetur inter alios omnes beatus, qui in prœlio profuderit animam. Excedentes enim e vita morte fortuita, conviciis inſectantur, ut degeneres & ignavos. Quibus ab Orientali Auſtralique plaga Arabes beati conterminant, ideo ſic appellati, quod frugibus juxta, & fœtibus, & palmite, odorumque ſuavitate multiplici ſunt locupletes: magnæque eorum partes mare rubrum a latere dextro contingunt: læva Perſico mari collimitant, elementi utriuſque potiri bonis omnibus aſſueti. Ubi & ſtationes, & portus tranquilli ſunt plures, & emporia denſa, & diverſoria regum ambitioſa nimium & decora: aquarumque ſuapte natura calentium ſaluberrimi fontes, & rivorum fluminumque multitudo perſpicua, ſoſpitaliſque temperies cœli, ut recte ſpectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deeſſe ſupremam. Ac licet abundet urbibus mediterraneis atque maritimis, campiſque copioſis & vallibus, has tamen civitates habet eximias, Geapolim, & Naſcon, & Baraba, itidemque Nagara, & Mephram, & Taphra, & Dioſcuriada. Inſulas autem complures habet per utrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Inſignior tamen aliis Turgana eſt, in qua Serapidis maximum eſſe dicitur templum. Poſt hujus terminos gentis, Carmania major verticibus celſis erigitur, aduſque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreiſque fœtibus culta, ſed obſcurior Arabum terris multo & minor: fluminibus tamen ipſa quoque non minus abundans, cæſpitiſque ubere juxta fœcunda. Amnes autem ſunt hic ceteris notiores Sagareus, & Saganis,

& Hydriacus. Sunt etiam civitates, licet numero paucæ, victu tamen & cultu perquam copioſæ: inter quas nitet Carmana omnium mater, & Portoſpana, & Alexandria, & Hermουpolis. Interius vero pergenti occurrunt Hyrcani, quos ejuſdem nominis alluit mare. Apud quos glebæ macie internecante ſementes, ruris colendi cura eſt levior: ſed veſcuntur venatibus, quorum varietate immane quantum exuberant. Ubi etiam tigridum millia multa cernuntur, feræque beſtiæ plures: quæ cujuſmodi ſolent capi commentis, dudum nos meminimus retuliſſe. Nec ideo tamen ſtivam ignorant, ſed ſeminibus teguntur aliquæ partes, ubi ſolum eſt pinguius: nec arbuſta deſunt in locis habilibus ad plantandum, & marinis mercibus plerique ſuſtentantur. Hic amnes duo pervulgati ſunt nominis, Oxus & Maxera, quos urgente inedia ſuperantes natatu aliquoties tigres, improviſæ finitima populantur. Habent etiam civitates inter minora municipia validas, duas quidem maritimas, Socunda & Saramanna, mediterraneas alias, Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hanc gentem ſub Aquilone dicuntur Abii verſari, genus piiſſimum, calcare cuncta mortalia conſuetum: quos, ut Homerus fabuloſius canit, Juppiter ab Idæis montibus contuetur. Sedes vicinas poſt Hyrcanos ſortiti ſunt Margiani, omnes pæne collibus altis undique circumſepti, ideo a mari diſcreti. Et quamquam pleraque ſunt ibi deſerta aquarum penuria, quædam tamen habent oppida: ſed Jaſonion, & Antiochia, & Niſea, ſunt aliis no-

tiora. Proximos his limites poſſident Bactriani, natio antehac bellatrix & potentiſſima, Perſiſque ſemper infeſta, antequam circumſitos populos omnes ad ditionem gentilitatemque traherent nominis ſui: quam rexere veteribus ſeculis etiam Arſaci formidabiles reges. Ejus pleræque partes, ita ut Margiana, procul a litoribus ſunt diſparatæ, ſed humi gignentium fertiles: & pecus, quod illic per campeſtria loca veſcitur & montana, membris eſt magnis compactum & validis: ut indicio ſunt cameli a Mithridate exinde perducti, & primitus in obſidione Cyzicena viſi Romanis. Gentes iiſdem Bactrianis obediunt plures, quas exſuperant Tochari: & ad Italiæ ſpeciem crebris fluminibus inundantur: e quibus Artemis & Zariaſpes ante ſibi conſociati, itidemque Ochus & Orgomanes juncti convenis aquis augent immania Oxi fluenta. Sunt & hic civitates, quas amnes diverſi perſtringunt, his cedentes ut melioribus, Chatra, & Charte, & Alicodra, & Aſtacia, & Menapila, & Bactra ipſa, unde regnum & vocabulum nationis eſt inſtitutum. Sub imis montium pedibus, quos appellant Sogdios: inter quos amnes duo fluunt navium capaciſſimi, Araxates & Dymas, qui per juga valleſque præcipites in campeſtrem planitiem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longe lateque diffuſam. Hic inter alia oppida celebrantur Alexandria, & Cyreſchata, & Drepſa metropolis. His contigui ſunt Sacæ, natio fera, ſqualentia incolens loca, ſolo pecori fructuoſa, ideo nec civitatibus culta: cui Aſcanimia mons imminet, & Comedus. Præter

quorum radices, & vicum, quem Lithinon pyrgon appellant, iter longiſſimum patet mercatoribus pervium, ad Seras ſubinde commeantibus. Circa defectus & crepidines montium, quos Imavos & Tapurios vocant, Scythæ ſunt intra Perſicos fines, Aſianis contermini Sarmatis, Alanorumque latus tangentes extremum. Qui velut agentes quodam in receſſu, coalitique ſolitudine, per intervalla diſperſi ſunt longa, aſſueti victu vili & paupertino. Et gentes quidem variæ hos incolunt tractus, quas nunc recenſere alio properans ſuperfluum puto. Illud tamen ſciendum eſt, inter has nationes, pæne ob aſperitatem nimiam inacceſſas, homines eſſe quoſdam mites & pios; ut Jaxartæ ſunt & Galactophagi, quorum meminit vates Homerus in hoc verſu:

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Inter flumina vero multa, quæ per has terras vel potioribus jungit natura, vel lapſu poſt trahit in mare, Rœmnus celebris eſt, & Jaxartes, & Talicus. Civitates autem non niſi tres ſolas habere noſcuntur, Aſpabota, & Chauriana, & Saga. Ultra hæc utriuſque Scythiæ loca, contra orientalem plagam in orbis ſpeciem conſertæ celſorum aggerum ſummitates ambiunt Seras ubertate regionum & amplitudine circumſpectos: ab occidentali latere Scythis annexos: a ſeptemtrione & orientali, nivoſæ ſolitudini cohærentes: qua meridiem ſpectant, aduſque Indiam porrectos & Gangem. Appellantur autem iidem montes, Anniva, & Nazavicium, & Aſmira, & Emodon, & Opurocarra. Hanc itaque

planitiem undique prona declivitate præruptam, terraſque lato ſitu diſtentas, duo famoſi nominis flumina, Œchardes & Bautis lentiore meatu percurrunt. Et diſpar eſt tractuum diverſorum ingenium: hic patulum, alibi molli devexitate ſubductum: ideoque ſatietate frugum, & pecoribus, & arbuſtis exuberat. Incolunt autem fœcundiſſimam glebam variæ gentes, e quibus Alitrophagi, & Annibi, & Sizyges, & Chardi Aquilonibus objecti ſunt & pruinis. Exortum vero ſolis ſuſpiciunt Rabannæ, & Aſmiræ, & Eſſedones omnium ſplendiſſimi: quibus Athagoræ ab occidentali parte cohærent, & Aſpacaræ. Betæ vero auſtrali celſitudini montium inclinati, urbibus licet non multis, magnis tamen celebrantur & opulentis: inter quas maximæ Aſmira, & Eſſedon, & Aſparata, & Sera, nitidæ ſunt & notiſſimæ. Agunt autem ipſi quietius Seres, armorum ſemper & prœliorum expertes: utque hominibus ſedatis & placidis otium eſt voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Cœli apud eos jucunda ſalubriſque temperies, aeris facies munda, leniumque ventorum commodiſſimus flatus, & abunde ſilvæ ſublucidæ: a quibus arborum fœtus aquarum aſperginibus crebris, velut quædam vellera molientes, ex lanugine & liquore mixtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt: nenteſque ſubtemina, conficiunt ſericum, ad uſus antehac nobilium, nunc etiam infimorum ſine ulla diſcretione proficiens. Ipſi præter alios frugaliſſimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorum mortalium cœtus. Cumque ad coemenda fila, vel quædam alia, fluvium

tranſierint advenæ, nulla ſermonum vice, propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur : & ita ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent adventitium. Ariani vivunt poſt Seras, Boreæ obnoxii flatibus : quorum terras amnis vehendis ſufficiens navibus, Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria oppidis: inter quæ ſunt celebria, Bitaxa, Sarmatina, & Sotera, & Niſibis, & Alexandria, unde naviganti ad Caſpium mare quingenta ſtadia numerantur & mille. His locis Paropaniſatæ ſunt proximi, Indos ab oriente, Caucaſumque ab occidentali latere proſpectantes, ipſi quoque montium defectibus inclinati : quos reſiduis omnibus major Ortogordomaris interluit fluvius, a Bactrianis exſurgens. Habent autem etiam civitates aliquas: quibus clariores ſunt Agazaca, & Naulibus, & Ortopana, unde litorea navigatio aduſque Mediæ fines, portis proximos Caſpiis, ſtadiorum ſunt duo millia & ducenta. Antedictis continui ſunt Drangiani collibus cohærentes, quos flumen alluit Arabium nomine ideo appellatum, quod inde exoritur, interque alia duobus municipiis exſultantes Prophthaſia & Ariaſpe, ut opulentis & claris. Poſt quos exadverſum Arachoſia viſitur, dextrum vergens in latus Indis objecta: quam ab Indo fluviorum maximo, unde regiones cognominatæ ſunt, amnis multo minor exoriens aquarum alluit amplitudine, efficitque paludem Arachotoſcrenem appellatam. Hic quoque civitates ſunt inter alias utiles, Alexandria, & Arbaca, & Choa-

ſpa. At in penitiſſima parte Perſidos Gedroſia eſt, dextra terminos contingens Indorum, inter minores alios Artabio uberior flumine: ubi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alii fluvii Indo miſcentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Civitates autem etiam hic ſunt: inter civitates præter inſulas Sedratyra & Gynæcon limen meliores reſiduis æſtimantur. Ne igitur oræ maritimæ ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demonſtrantes, a propoſito longius aberremus, id ſufficiet dici: quod mare prætentum a Caſpiis montibus per boreum latus aduſque memoratas anguſtias, novem millium ſtadiorum; auſtrale vero ab oſtiis Nili fluminis aduſque principia Carmanorum, quatuordecim millium ſtadiorum numero definitur. Per has nationes diſſonas & multiplices, hominum quoque diverſitates ſunt, ut locorum. Sed ut generaliter corpora deſcribamus & mores, graciles pæne ſunt omnes, ſubnigri vel livido colore pallentes, caprinis oculis torvi, & ſuperciliis in ſemiorbium ſpeciem curvatis junctiſque, non indecoribus barbis, capilliſque promiſſis hirſuti: omnes tamen promiſcue, vel inter epulas feſtoſque dies, gladiis cincti cernuntur. Quem Græcorum veterum morem abjeciſſe primos Athenienſes, Thucydides eſt auctor ampliſſimus. Effuſius plerique ſoluti in Venerem, ægreque contenti multitudine pellicum: puerilium ſtuprorum expertes: pro opibus quiſque aſciſcens matrimonia plura vel pauca. Unde apud eos per libidines varias caritas diſperſa torpeſcit. Munditias convivio-

rum & luxum, maximeque potandi aviditatem vitantes, ut luem. Nec apud eos extra regales menſas hora eſt præſtituta prandendi, ſed venter unicuique velut ſolarium eſt, eoque monente, quod inciderit, editur: nec quiſquam poſt ſatietatem ſuperfluos ſibi ingerit cibos. Immane quantum reſtricti & cauti, ut inter hoſtiles hortos gradientes nonnunquam & vineta, nec cupiant aliquid, nec contingant, venenorum & ſecretarum artium metu. Super his nec ſtando mingens, nec ad requiſita naturæ ſecedens facile viſitur Perſa: ita obſervantius hæc aliaque pudenda declinant. Adeo autem diſſoluti ſunt, & artuum laxitate vagoque inceſſu ſe jactitantes, ut effeminatos exiſtimes, cum ſint acerrimi bellatores: ſed magis artifices, quam fortes, eminuſque terribiles: abundantes inanibus verbis, inſanumque loquentes & ferum: magnidici, & graves, ac tætri, minaces juxta in adverſis rebus & proſperis, callidi, ſuperbi, crudeles, vitæ neciſque poteſtatem in ſervos & plebejos vidicantes obſcuros. Cutes vivis hominibus detrahunt particulatim vel ſolidas: nec miniſtranti apud eos famulo menſæque adſtanti hiſcere vel loqui licet, vel ſpuere: ita proſtratis pellibus labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impendio formidatæ: inter quas diritate exſuperant latæ contra ingratos, & deſertores: & abominandæ aliæ, per quas ob noxam unius omnis propinquitas perit. Ad judicandum autem uſu rerum ſpectati deſtinantur & integri, parum alienis conſiliis indigentes: unde noſtram conſuetudinem rident, quæ interdum facundos, juriſ-

que publici peritiſſimos poſt indoctorum collocat terga. Nam quod ſuperſidere corio damnati ob iniquitatem judicis judex alius cogebatur, aut finxit vetuſtas, aut olim recepta conſuetudo ceſſavit. Militari cultu ac diſciplina, proludiiſque continuis rei caſtrenſis & armaturæ, quam ſæpe formavimus, metuendi vel exercitibus maximis: equitatus virtute confiſi, ubi deſudat nobilitas omnis & ſplendor. Pedites enim in ſpeciem mirmillonum contecti, juſſa faciunt, ut calones. Sequiturque ſemper hæc turba tanquam addicta perenni ſervitio, nec ſtipendiis aliquando fulta nec donis. Et gentes plurimas, præter eas, quas abunde perdomuit, ſub jugum hæc natio miſerat, ita audax & ad pulveres Martios erudita; ni bellis civilibus externiſque aſſidue vexarentur. Indumentis plerique eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus vario, ut, licet ſinus lateraque diſſuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen & verticem nihil videatur intectum. Armillis uti monilibuſque aureis, & gemmis, præcipue margaritis, quibus abundant, aſſuefacti poſt Lydiam victam, & Crœſum. Reſtat, ut ſuper ortu lapidis hujus pauca ſuccinctius explicentur. Apud Indos & Perſas margaritæ reperiuntur in teſtis marinis robuſtis & candidis, permixtione roris anni tempore præſtituto conceptæ. Cupientes enim velut coitum quendam, humores ex lunari aſpergine capiunt denſius oſcitando. Exindeque gravidulæ edunt minutas binas, aut ternas, vel uniones ideo ſic appellatas, quod eviſceratæ conchulæ ſingulas aliquoties pariunt,

ſed majores. Idque indicium eſt, ætherea potius derivatione, quam ſaginis pelagi hos oriri fœtus & veſci: quod guttæ matutini roris iiſdem infuſæ claros efficiunt lapillos & teretes: veſperini vero flexuoſos contra, & rutilos, & maculoſos interdum. Minima autem vel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſæ vero ſæpiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certe vitiis diffluunt abortivis. Capturas autem difficiles & periculoſas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quod frequentari ſueta litora propter piſcantium inſidias declinantes, ut quidam conjiciunt, circa devios ſcopulos, & marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod genus gemmæ etiam in Britannici ſeceſſibus maris gigni legique, licet dignitate diſpari, non ignoramus.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
QUI DE XXXI SUPERSUNT
LIBRI XVIII
AD OPTIMAS EDITIONES COLLATI

PRÆMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDUNT INDICES

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINÆ

VOLUMEN SECUNDUM

BIPONTI
Ex Typographia Societatis
CIƆIƆCCLXXXVI

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIV.

Julianus cum exercitu Aſſyriam ingreditur, & Anathan caſtellum ad Euphratem in fidem recipit, ac incendit. *C. I.* Imperator caſtellis & oppidis aliis intentatis, aliis, quæ deſerta erant, incenſis, Piriſaboram in deditionem accipit ſuccenditque. *II.* Julianus A. ob rem bene geſtam centenos viritim denarios militibus promittit, & exiguum donativum dedignantes, modeſta oratione ad ſanitatem revocat. *III* Oppidum Maozamalcha expugnatum a Romanis atque exciſum. *IV.* Munitiſſimum ſitu & opere caſtellum expugnant Romani ac incendunt. *V.* Perſarum duobus millibus & quingentis interfectis, & vix LXX ſuorum amiſſis, Julianus multos coronis pro concione donat. *VI.* Imperator a Cteſiphontis obſidione deterritus, cunctas naves ſuas temere jubet exuri, & a flumine recedit. *VII.* Imperator, cum jam nec pontes facere, nec parti copiarum ſuarum poſſet adjungi, per Corduenam reverti ſtatuit. *VIII.*

I. POST exploratam alacritatem exercitus, uno parique ardore impetrabilem Principem ſuperari non poſſe, Deum uſitato clamore teſtati, Julianus ſummæ rei finem imponendum maturius credens,

extracta quiete nocturna itinerarium ſonare lituos jubet: præſtructiſque omnibus, quæ difficultates arduæ belli poſcebant, candente jam luce Aſſyrios fines ingreſſus, celſo præter alios ſpiritu obequitans ordinibus, æmulatione ſui cunctos ad officia fortitudinis incendebat. Utque ductor uſu & docilitate firmatus, metuens, ne per locorum inſolentiam inſidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorſus eſt. Excurſatores quidem quingentos & mille ſenſim præire diſpoſuit, qui cautius gradientes ex utroque latere, itidemque a fronte, ne quis repentinus irrueret, proſpectabant. Ipſe vero medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Nevitta ſupercilia fluminis præſtringere juſſit Euphratis. Cornu vero lævum cum equitum copiis Arinthæo tradidit & Hormiſdæ, ducendum confertius per plana camporum & mollia. Agmina vero poſtrema Dagalaiphus cogebat & Victor, ultimuſque omnium Oſdruenæ dux Secundinus. Deinde ut hoſtibus, ſi erupiſſent uſquam, vel conſpicantibus procul timorem multitudinis majoris incuteret, laxatis cuneis jumenta dilatavit & homines, ut decimo pæne lapide poſtremi diſpararentur a ſigniferis primis: quod arte mira ſæpe feciſſe Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis caſtrametandi, armorumque ſpeciem diffundendi ex induſtria, vel attenuandi perquam ſcientiſſimus, ut, ubi uſu veniſſet, plures æſtimarentur, aut pauci. Sarcinas vero & calones & apparitionem imbellem, impedimentorumque genus omne inter utrum-

que latus inſtituit procedentium ordinatim, ne qua vi ſubita raperentur, ut ſæpe contigit, improtecta. Claſſis autem, licet per flumen ferebatur aſſiduis flexibus tortuoſum, nec reſidere, nec præcurrere ſinebatur. Emenſo itaque itinere bidui, prope civitatem venimus Duram deſertam, marginibus amnis impoſitam. In quo loco greges cervorum plures inventi ſunt, quorum alii confixi miſſilibus, alii ponderibus eliſi remorum, ad ſatietatem omnes paverunt: pars maxima natatu aſſueta, veloci alveo penetrato, incohibili curſu evaſit ad ſolitudines notas. Exin dierum quatuor itinere levi peracto, veſpera incedente cum expeditis mille impoſitis navibus, Lucillianus comes imperitia præceps mittitur Anathan munimentum expugnaturus: quod ut pleraque alia circumluitur fluentis Euphratis. Et navibus, ut præceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula, nebuloſa nocte obumbrante impetum clandeſtinum. Sed poſtquam advenit lux certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubito hoſtibus ululabili clamore ſublato, excitos tumultuoſis vocibus propugnatores armavit. Et mox ſpecula quadam altiſſima explorato ſitu caſtrorum, quam ociſſime cum duarum præſidio navium amnem ſupermeat Imperator, pone ſequentibus navigiis multis, quæ obſidionales machinas advehebant. Jamque muris propinquans, cum non abſque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero & minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquium petito Hormiſda, promiſſis ejus & juramentis illecti, multa ſibi de

lenitudine Romana ſpondebant. Denique præ ſe bovem coronatum agentes, quod eſt apud eos ſuſceptæ pacis indicium, deſcendere ſuppliciter: & ſtatim munimento omni incenſo, Puſæus ejus præfectus, dux Ægypti poſtea, honore tribunatus affectus eſt. Reliquum vero cum caritatibus ſuis & ſupellectile, humaniore cultu ad Syriacam civitatem Chalcida tranſmiſſi ſunt. Inter hos miles quidam, cum Maximianus perrupiſſet quondam Perſicos fines, in his locis æger relictus, prima etiam tum lanugine juvenis, ut ajebat, uxores ſortitus gentis ritu complures, cum numeroſa ſobole tunc ſenex incurvus, exſultans proditioniſque auctor ducebatur ad noſtra, teſtibus affirmans, & præſciſſe ſe olim, & prædixiſſe, quod centenario jam contiguus ſepelietur in ſolo Romano. Poſt quæ Saraceni procurſatores quoſdam partis hoſtium obtulere lætiſſimo Principi, & munerati ad agenda ſimilia ſunt remiſſi. Acciderat aliud poſtridie dirum. Ventorum enim turbo exortus, pluresque vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, ut tabernacula multa conſcinderentur, & ſupini plerique milites ſternerentur vel proni, ſpiritu ſtabilitatem veſtigii ſubvertente. Nec minus eodem die aliud periculoſum evenit. Amne enim repente extra margines evagato, merſæ ſunt quædam frumentariæ naves, cataractis avulſis, ad detundendas reprimendasque aquas rigare ſuetas opere ſaxeo ſtructis: quod utrum per inſidias, an magnitudine acciderit fluentorum, ſciri non potuit. Poſt perruptam incenſamque urbem omnium primum, &

captivos tranſmiſſos, certiore jam ſpe provectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in favores Principis conſurgebat, affore ſibi etiam deinde cœleſtem exiſtimans curam. Et quia per regiones ignotas de obſcuris erat ſuſpectior cura, aſtus gentis & ludificandi varietas timebatur. Ideoque Imperator nunc anteſignanus, nunc agminibus cogendis inſiſtens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abſtruſum, fruteta ſqualida valleſque ſcrutabatur: licentiores militum per longinqua diſcurſus affabilitate nativa prohibendo vel minis. Hoſtiles tamen agros omni frugum genere divites cum ſegetibus & tuguriis inflammari permiſit ita demum, cum uſui neceſſaria abunde ſibi quiſque collegiſſet: & hoc modo ſauciabatur ſalus hoſtium neſciorum. Bellatores enim libenter quæſitis dextris propriis utebantur, alia virtutis ſuæ horrea reperiſſe exiſtimantes, & læti, quod vitæ quoque ſubſidiis affluentes, alimenta ſervabant, quæ navigiis vehebantur. Hic vino gravis quidam temerarius miles, ad ulteriorem ripam nullo urgente tranſgreſſus, in conſpectu noſtro ab hoſtibus captus, occiſus eſt.

II. Quibus tali caſu patratis, ad caſtra pervenimus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita, locum immenſo quodam vertice tumeſcentem, & poteſtate naturæ velut manu circumſeptum humana: cujus ad deditionem incolæ tentati mollius, ut decebat, quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armorum, intempeſtivam tunc defectionem eſſe firmabant. Sed hactenus reſponderunt, cum interiora occupaverint protinus gradientes Romani, ſe quo-

que, utpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſuros. Et poſt hæc prætermeantes ipſa mœnia, naves noſtras cum verecundia quiete ſpectabant immobiles. Quo tranſito, cum ad munimentum aliud Achaiachala nomine veniſſemus, fluminis circumitione vallatum, arduumque tranſcenſu, refutati pari reſponſo diſceſſimus. Alia poſtridie caſtra ob muros invalidos derelicta, prætereuntur incenſa. Poſtera igitur & inſequenti die ſtadiis ducentis emenſis, ventum eſt ad locum Baraxmalcha. Unde amne tranſito, milliario ſeptimo diſparata Diacira invaditur civitas, habitatoribus vacua, frumento & ſalibus nitidis plena, in qua templum alti culminis arci vidimus ſuperpoſitum: qua incenſa, cæſiſque mulieribus paucis, quæ repertæ ſunt, trajecto fonte ſcatenti bitumine, Ozogardana occupavimus oppidum, quod formidine advenientis exercitus itidem deſeruere cultores: in quo principis Trajani tribunal oſtendebatur. Hac quoque exuſta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis, quæ ſecundum diem ſecuta eſt, Surena poſt regem apud Perſas promeritæ dignitatis, & Malechus Podoſaces nomine, Phylarchus Saracenorum Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſævitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Hormiſdæ inſidiis, quem ad ſpeculandum exiturum incertum unde præſenſerant, ideo ſunt tentamento fruſtrati, quod anguſta fluminis interluvies & præalta tranſiri vado non potuit. Et primo lucis exordio, cum eſſent hoſtes jam in contuitu, viſi tunc primitus coruſci galeis, & horrentes

indutibus rigidis: milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos involavere fortiſſime. Et quamvis arcus validis viribus flecterentur, & ſplendor ferri intermicans Romanorum metum augeret: ira tamen acuente virtutem, clypeorum denſitate contecti, ne poſſent emittere, coegerunt. Animatus his vincendi primitiis miles, ad vicum Macepracta pervenit, in quo ſemiruta murorum veſtigia videbantur: qui priſcis temporibus in ſpatia longa protenti, tueri ab externis incurſibus Aſſyriam dicebantur. Hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarum agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, uſui agris futura & civitatibus circumjectis: alia Nahamalcha nomine, quod *fluvius regum* interpretatur, Cteſiphonta prætermeat: cujus in exordio turris in modum Phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis pontibus caute digeſtis tranſivit. Equites vero cum jumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati tranſnarunt: alii multitudine ſubita petiti telorum hoſtilium, quos egreſſi auxiliares ad curſuram leviſſimi, fugientiumque cervicibus inſiſtentes, laniatu avium proſtraverunt. Quo negotio itidem glorioſe perfecto, ad civitatem Piriſaboram ventum eſt, amplam & populoſam, ambitu inſulari circumvallatam. Cujus obequitans mœnia Imperator & ſitum, obſidium omni cautela cœptabat, quaſi ſola formidine oppidanos a propugnandi ſtudio ſubmoturus. Quibus per colloquia ſæpe tentatis, cum nec promiſſis quiſquam flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi exordium: & armatorum triplici corona circumdatis muris,

die primo aduſque noctis initium miſſilibus certabatur. Tum defenſores animo præſtantes & viribus, per propugnacula ciliciis undique laxius panſis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti ſcutis vimine firmiſſimo textis, & crudorum tergorum denſitate veſtitis, validiſſime reſiſtebant, ferrea nimirum facie omni: quia laminæ ſingulis membrorum lineamentis cohærenter aptatæ, fido operimento totam hominis ſpeciem contegebant. Et aliquoties Hormiſdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obniſe, propinquantem probris atque conviciis ut male fidum inceſſebant & deſertorem: hac lenta cavillatione diei maxima parte exemta, tenebrarum ſilentio primo multiformes admotæ ſunt machinæ, cœptaque altitudo complanari foſſarum. Quæ vixdum ambigua luce defenſores intentius contemplati, eo accedente, quod angularem turrim ictus foravit arietis violentior, relictis civitatis duplicibus muris, continentem occupant arcem, aſperi montis interrupta planitie ſuperpoſitam: cujus medietas in ſublime conſurgens, tereti ambitu Argolici ſcuti ſpeciem oſtendebat, niſi quod a ſeptemtrione id, quod rotunditati deerat, in Euphratis fluenta projectæ cautes eminentius tuebantur: in qua excellebant minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificii genere nihil eſſe tutius conſtat. Jamque ferocior miles pervaſa urbe, quam viderat vacuam, adverſus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Cum enim iidem prohibitores catapultis noſtrorum urgerentur atque balliſtis: ipſi

quoque ex edito arcus erigebant fortiter tenſos: quibus panda utrinque ſurgentia cornua ita lentius flectebantur, ut nervi digitorum acti pulſibus violentis arundines ferratas emitterent, quæ corporibus illiſæ contrariis letaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus utrobique ſaxorum manualium nimbis: & neutrobi inclinato momento, prœlium atrox a lucis ortu ad initium noctis deſtinatione magna protractum, pari ſorte diremtum eſt. Proinde die ſecuto, cum certaretur aſperrime, multique funderentur altrinſecus, & æquæ vires geſta librarent: Imperator omnes aleæ caſus inter mutuas clades experiri feſtinans, cuneatim ſtipatus, denſatiſque clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu, comitantibus promtis, prope portam venit hoſtilem, craſſo ferro cruſtatam. Et licet ſaxis & glande, ceteriſque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valvarum latera, ut aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non ante diſceſſit, quam telorum congerie, quæ ſuperjaciebantur, ſe jam cerneret obruendum. Evaſit cum omnibus tamen, paucis levius vulneratis, ipſe innoxius, verecundo rubore ſuffuſus. Legerat enim, Æmilianum Scipionem, cum hiſtoriarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade, & triginta militibus, portam Carthaginis impetu ſimili ſuffodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorum veterum recens factum defendit. Æmilianus enim teſtudine lapidea tectam ſucceſſerat portam, ſub qua tutus & latens, dum moles ſaxeas detegunt hoſtes, urbem nudatam irrupit: Julianus vero locum patentem aggreſſus,

obumbrata cœli facie fragmentis montium & miſſilibus, ægre repulſus abſceſſit. His raptim ac tumultuarie agitatis, cum operoſitas vinearum & aggerum impeditiſſima a ceteris urgentibus cerneretur: machinam, quæ cognominatur Helepolis, juſſit expeditius fabricari: qua, ut ſupra docuimus, rex uſus Demetrius, ſuperatis oppidis pluribus Poliorcetes appellatus eſt. Ad hanc molem ingentem, ſuperaturam celſarum turrium minas, prohibitores oculorum aciem intentius conferentes, itidemque inſtantiam obſidentium perpenſantes, ſubito vertuntur ad preces: circumfuſique per turres ac mœnium minas, & fidem Romanam panſis manibus proteſtantes, vitam cum venia poſtulabant. Cumque ceſſaſſe opera, & munitores nihil tentare viderent ulterius, quod quietis erat indicium certum: copiam ſibi dari conferendi ſermonis cum Hormiſda poſcebant. Hocque impetrato, Mamerſides præſidiorum præfectus demiſſus per funem, ductuſque ad Imperatorem, ut obſecravit, vita cum impunitate ſibi conſortibuſque ſuis firmiter pacta, redire permiſſus eſt. Geſtiſque nuntiatis, plebs omnis utriuſque ſexus ad ſententiam ſuam cunctis acceptis, pace fœderata cum religionum conſecrationibus fidis, patefactis egreditur portis, ſalutarem genium affulſiſſe ſibi clamitans Cæſarem magnum & lenem. Numerata ſunt autem dedititiorum duo millia & quingenti: nam cetera multitudo obſidium ante ſuſpectans, navigiis parvis permeato amne diſceſſit. In hac arce armorum alimentorumque copia reperta eſt maxima: unde ne-

ceſſariis ſumtis, reliqua cum loco ipſo exuſſere victores.

III. Poſtera die, quam hæc acta erant, perfertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius gravis, Surenam Perſicum ducem procurſatorum partis noſtræ tres turmas inopinum aggreſſum, pauciſſimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno, unum rapuiſſe vexillum. Statimque concitus ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſſimus pervolavit: & graſſatoribus fœda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos ſacramento ſolvit, ut deſides & ignavos: decem vero milites ex his, qui fugerant, exauctoratos capitali addixit ſupplicio, ſecutus veteres leges. Incenſa denique urbe, ut memoratum eſt, conſtructo tribunali inſiſtens, actis gratiis exercitui convocato, cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nummos centenos viritim pollicitus, cum eos parvitate promiſſi percitos tumultuari ſenſiſſet, ad indignationem plenam gravitatis erectus, *En*, inquit, *Perſæ circumfluentes rerum omnium copiis: ditare vos poterit opimitas gentis, ſi unum ſpirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandem, credite, Romana reſpublica per eos, qui, ut augerent divitias, docuerunt Principes, auro quiete a barbaris redemta, redire. Impetitum ærarium eſt, urbes exinanitæ, populatæ provinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit, quamvis ortu ſim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honeſtam. Nam & Fabricii familiari re pauperes rexere*

bella graviſſima, gloria locupletes. Hæc vobis cuncta poterunt abundare, ſi imperterriti, Deo meque, quantum humana ratio patitur, caute ductante, mitius egeritis: ſin reſiſtitis, ad ſeditionum revoluti dedecora priſtinarum, pergite. Ut imperatorem decet, ego ſolus, confecto tantorum munerum curſu, moriar ſtando, contemturus animam, quam mihi febricula eripiet una. Aut certe diſcedam: nec enim ita vixi, ut non poſſim aliquando eſſe privatus. Præque me fero & lætor, ductores ſpectatiſſimos eſſe nobiſcum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum. Hac modeſta Imperatoris oratione, inter ſecunda & aſpera medii, miles pro tempore delinitus, aſſumta cum meliorum exſpectatione fiducia, regibilem [ſe fore pollicitus & morigerum, cunctorum aſpirante conſenſu] auctoritatem ejus ſublimitatemque cordis extollebat in cœlum: quod cum vere atque ex animo dicitur, ſolet armorum crepitu leni monſtrari. Repetitis poſt hæc tentoriis, pro copia rei præſentis victu ſe recreavit & quiete nocturna. Animabat autem Julianus exercitum, cum non per caritates, ſed per inchoatas negotiorum magnitudines dejeraret aſſidue: *Sic ſub jugum mitteret Perſas: ita quaſſatum recrearet orbem Romanum:* ut Trajanus fertur aliquoties jurando dicta conſueſſe firmare: *Sic in provinciarum ſpeciem reductam videam Daciam: ſic pontibus Iſtrum & Euphraten ſuperem*, & ſimilia plurima. Poſt hæc decurſis millibus paſſuum quatuordecim, ad locum quendam eſt ventum, arva aquis abundantibus fœcundantem: quo itinere nos ituros Perſæ prædocti, ſublatis cataractis undas

evagari fuſius permiſerunt. Itaque humo late ſtagnante, altero die militi requie data, Imperator ipſe prægreſſus, conſtratis ponticulis multis ex utribus, & coriaceis navibus, itidemque confectis palmarum trabibus, exercitum non ſine difficultate traduxit. In his regionibus agri ſunt plures conſiti vineis, varioque pomorum genere: ubi oriri arbores aſſuetæ palmarum, per ſpatia ampla aduſque Meſenem & mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemorum. Et quaqua inceſſerit quiſquam, termites & ſpadica cernit aſſidua, quorum ex fructu mellis & vini conficitur abundantia: & maritari palmæ ipſæ dicuntur, facileque ſexus poſſe diſcerni. Additur etiam, generare feminas ſeminibus illitas marium, feruntque, eas amore mutuo delectari: hocque inde clarere, quod contra ſe viciſſim nutantes, ne turgidis quidem flatibus avertuntur. Et ſi ex more femina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fœtus emittit intempeſtivos. Et ſi qua femina cujus arboris amore perculſa ſit ignoretur, unguento ipſius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit: hiſque indiciis, velut coeundi quædam proditur fides. Qua cibi copia ſatur exercitus, plures prætergreſſus eſt inſulas: & ubi formidabatur inopia, ibi timor ſaginæ gravis inceſſit. Sagittariorum denique hoſtilium impetu latenti tentatus, neque inultus, prope locum venit, ubi pars major Euphratis in rivos dividitur multifidos.

IV. In hoc tractu civitas, ob muros humiles ab incolis Judæis deſerta, iratorum manu militum con-

flagravit. Quibus actis pergebat ulterius Imperator, placida ope numinis, ut arbitrabatur, eréctior. Cumque Maogamalcha veniſſet, urbem magnam & validis circumdatam mœnibus, tentoriis fixis providit ſollicite, ne caſtra repentino equitatus Perſici turbarentur accurſu: cujus fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus eſt formidata. Et hoc diſpoſito, ſtipatus velitibus paucis, ipſe quoque pedes civitatis ſitum diligenti inquiſitione exploraturus, in pernicioſas præcipitatus inſidias, ex ipſo vitæ diſcrimine tandem emerſit. Namque per latentem oppidi portam Perſæ decem armati degreſſi, imaque clivorum pervadentes poplitibus ſubſidendo, repentino impetu noſtros aggreſſi ſunt. E quibus duo conſpectiorem habitu Principem gladiis petiere diſtrictis: ſed occurrit ictibus erectum altius ſcutum: quo contectus magna elataque fiducia unius lateri ferrum infixit: alterum ſtipatores multiplicatis ictibus occiderunt. Reſiduis, e quibus vulnerati ſunt aliqui, disjectis in fugam, ſpoliatiſque ambobus, reducens incolumes ſocios cum exuviis remeavit ad caſtra, omnium lætitia magna ſuſceptus. Suſtulit in hoſte proſtrato aureum colli monile Torquatus: fudit confidentiſſimum Gallum alitis propugnatione Valerius, poſtea cognomento Corvinus: hacque gloria poſteritati ſunt commendati. non invidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum. Conſtratis poſtridie pontibus, exercituque trajecto, & metatis alibi ſalubrius caſtris vallo duplici circumductis, quoniam, ut diximus, timebantur ſolitu-

dines planæ, oppidi ſuſcepit obſidium, periculoſum fore exiſtimans, ſi gradiens prorſus, a tergo relinqueret, quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur, Surena hoſtium dux jumenta adortus, quæ in lucis palmaribus veſcebantur, a cohortibus noſtris repulſoriis cum paucorum exitio habitus fruſtra diſceſſit. Et duarum incolæ civitatum, quas amnes amplexi faciunt inſulas, parva ſui fiducia trepidi ad Cteſiphontis mœnia ſe contulerunt: pars per ſilvarum denſa; alii per paludes vicinas alveis arborum cavatarum invecti, ad unicum auxilium & potiſſimum itineris longi, quod ſupererat, dilabuntur, ulteriora petituri terrarum. E quibus reſiſtentes aliquos noſtri milites trucidabant: ipſi quoque lintribus & cymbis per varia diſcurrentes, captivos alios ſubinde perducebant. Id enim erat librata ratione diſpoſitum, ut dum copiæ pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmæ diviſæ per globos abigendis inſiſterent prædis: hocque proviſo, nullo provincialium damno miles viſceribus hoſtium paſcebatur. Jamque Imperator muris duplicibus oppidum, ordine circumdatum trino ſcutorum, ſpe patrandi incepti maximis viribus oppugnabat. Sed ut erat neceſſarius appetitus, ita effectu res difficillima: nam acceſſus undique rupibus anfractu celſiore diſciſſis, flexuoſiſque exceſſibus, ob periculum anceps adeundi copiam denegabat: maxime cum turres celebritate & altitudine formidandæ, montem ſaxeum arcis naturaliter editum æquabant, & proclivis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate mu-

niebatur. Accedebat his haud levius malum, quod lecta manus & copioſa, quæ obſidebatur, nullis ad deditionem illecebris flectebatur, ſed tanquam ſuperatura vel devota cineribus patriæ, reſiſtebat adverſis. Jam ægre retentabatur inferens ſe protervius miles, & pugnam vel æquo campo juſtoque prœlio poſcens: cumque receptui caneretur, aſſidue animoſis hoſtem urgendi conatibus urebatur. Vicit tamen noſtrorum conſilium contentionem virium maximam: diviſiſque operibus, officia quiſque diſtributa capeſſit ociſſime. Hinc enim ardui ſuggeſtus erigebantur: inde foſſarum altitudines alii complanabant: terrarum latibula concava oblongis tramitibus alibi ſtruebantur: locabant etiam artifices tormenta muralia, in funeſtos ſonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum vineis Nevitta & Dagalaiphus curabant: ineundis autem conflictibus, & defendendis ab incendio vel eruptionibus machinis præerat Imperator. Cumque, apparatu omni exſcindendæ urbis labore multiplici conſummato, pugna flagitaretur: Victor nomine dux reverſus eſt, aduſque Cteſiphonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nuntians offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes, elatique firmioribus animis ad certandum, ſignum opperiebantur armati. Jamque clangore Martio ſonantibus tubis ſtrepebant utrinque partes: & primi Romani hoſtem undique laminis ferreis in modum tenuis plumæ conſeptum, fidentemque, quod tela rigentis ferri lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationibus & minaci murmure laceſſebant: nonnunquam

compage ſcutorum, qua velut teſtudine inſigurabilium fornicum operiebantur aptiſſime, aſſiduis motibus laxius dehiſcente. Contra Perſæ muris obſtinatius adhærentes, quantum facere nitique poterant, eludere & fruſtrari exitiales impetus conabantur. Verum ubi vimineas crates præ ſe ferentes oppugnatores jam mœnia perurgerent, cum ſagittariis funditores, alii quin etiam ſaxa volventes ingentia, cum facibus & malleolis eos longius propulſabant: tum aptatæ ligneis ſagittis balliſtæ flexu ſtridoreque torquebantur, creberrima ſpicula funditantes, & ſcorpiones, quocunque manus peritæ duxiſſent, rotundos lapides evibrabant. Iterum deinde ac ſæpe geminatis congreſſibus, æſtus in meridiem creſcens, efferveſcente vaporatius ſole, apparatu operum & ſtudio prœliandi intentos cunctos, revocaverat fatigatos & ſudore perfuſos. Eodem mentis propoſito ſecuto quoque die per varia certaminum genera controverſæ partes dimicantes inſtanter, æquis manibus & pari fortuna diſcedunt. Verum in omne diſcrimen armatis proximus Princeps civitatis urgebat excidium, ne circa muros diu excubans, omitteret majora, quæ tentabat. Sed in diſtrictis neceſſitatibus nihil tam leve eſt, quod non interdum etiam contra ſperata, rerum afferat momenta magnarum. Cum enim, ut ſæpe, diſceſſuræ partes levius concertarent, abuſive incuſſo ariete, qui paulo ante erat admotus, ſternitur reſiduis omnibus altior turris, latere coctili firmiſſime ſtructa: cujus ruina muri contiguum latus ſecum immani fragore protraxit. Ibi tum va-

rietate caſuum obſidentium labor, obſeſſorumque induſtria, viciſſim facinoribus ſpecioſis inclaruit. Nihil enim aſperum ira & dolore ſuccenſo militi videbatur: nihil munitoribus erat pro ſalute currentibus metuendum aut dirum. Nam cum anceps pugna diutius fervens, ſanguine utrinque multis cædibus fuſo, diei finiſſet occaſu, tandem fatigationi conſulitur. Dumque hæc luce agerentur ac palam, nuntiatur Imperatori pervigili cura diſtento, legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ mandatæ, cavatis tramitibus ſubterraneis ſublicibuſque ſuſpenſis, ima penetraſſe fundamentorum, jam, ſi ipſe diſpoſuerit, evaſuros. Cum itaque noctis plerumque proceſſiſſet, æneatorum accentu ſigno dato progrediendi ad pugnam, ad arma concurſum eſt: & conſulto murorum invaduntur utrinque frontes, ut, dum propulſaturi pericula defenſores ultro citroque diſcurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinſecus obſiſtente, cunicularіorum ſubito manus emergat. Quibus ita, ut convenerat, ordinatis & occupatis prohibitoribus, patefactiſque latebris, evolat Exſuperius de victorum numero miles, poſt quem Magnus tribunus, & Jovianus notarius: quos audax multitudo ſecuta, his prius confoſſis, quos in æde, per quam in lucem prodierant, invenerunt, ſuſpenſis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, ex uſu moris gentici juſtitiam felicitatemque regis ſui canoris vocibus extollentes. Exiſtimabatur Mars ipſe, ſi miſceri hominibus numina majeſtatis jura permittunt, af-

fuiſſe caſtra Lucanorum invadenti Luſcino. Hocque ideo creditum eſt, quod in congreſſu flagranti ſcalas vehens viſus formidandæ vaſtitatis armatus, poſtridie cum recenſeretur exercitus, præcipuo ſtudio quæſitus, reperiri non potuit: cum ſe ultro offerret, ſi miles fuiſſet, memorabilis conſcius facti. Sed ut tunc, qui eſſet pulchri facinoris auctor, penitus eſt ignoratum, ita nunc enituerunt ii, qui fecere fortiſſime, obſidionalibus coronis donati, & pro concione laudati veterùm more. Tandem nudata reſeratis aditibus multis, lapſura invaditur civitas: & ſine ſexus diſcrimine vel ætatis, quidquid impetus reperit, poteſtas iratorum abſumſit: alii exitii imminentis timore, cum hinc ignis, inde mucrones urgerent, ultimum flentes, e muris acti ſua ſponte præcipites, membriſque omnibus infirmati, vitam morte funeſtiorem pauliſper, dum cæderentur, egerunt. Extractus eſt autem vivus cum ſatellitibus LXXX Nabdates præſidiorum magiſter, quem oblatum ſibi cum aliis ſervari juſſit intactum ſerenus Imperator & clemens. Diviſa itaque perpenſis meritis & laboribus præda, ipſe, ut erat parvo contentus, mutum puerum oblatum ſibi ſuſcepit geſticularium, multa, quæ callebat, nutibus venuſtiſſimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ victoriæ præmium jucundum, ut exiſtimabat, & gratum. Ex virginibus autem, quæ ſpecioſæ ſunt captæ, ut in Perſide, ubi feminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre: Alexandrum imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangerentur cupiditate, qui ſe in-

victos a laboribus ubique præſtiterunt. Inter hæc certamina noſtræ partis architectus, cujus nomen non ſuppetit, poſt machinam ſcorpionis forte aſſiſtens, reverberato lapide, quem artifex titubanter aptaverat fundæ, obliſo pectore ſupinatus profudit animam, disjecta compage membrorum, adeo ut ne ſigna quidem totius corporis noſcerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiaverat certus, circa muros ſubverſi oppidi fallaces foveas & obſcuras, quales in tractibus illis ſunt plurimæ, ſubſediſſe manum inſidiatricem latenter, ut improviſo inde exorta agminis noſtri terga feriret extrema. Confeſtimque ad extrahendam eam miſſi ſunt compertæ fortitudinis pedites. Qui cum neque pervadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere poſſent ad decernendum, collectam ſtipulam & ſarmenta ſpecuum faucibus aggeſſerunt. Unde fumus anguſtius penetrans, ideoque ſpiſſior, quoſdam vitalibus obſtructis necavit: alios ignium afflatus immiſſus prodire in perniciem coegit abruptam: & ita omnibus ferro incendiove conſumtis, ad ſigna repedavit ocius miles. Hoc modo civitas ampla & populoſa virtute roboris exciſa Romani, in pulverem concidit & ruinas. Poſt quæ tam glorioſa tranſitis pontibus, multorum amnium concurſu continuatis, ad munimenta gemina venimus ædificiis cautis extructa: ubi Victorem comitem exercitus prævium a tranſitu fluminis regis filius, propulſus a Cteſiphonte cum optimatibus & multitudine armata, prohibere conatus, catervis ſequentium militum viſis abſceſſit.

V. Pergentes itaque protinus ad lucos venimus, agroſque pube variorum ſeminum lætos: ubi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, manſit intacta. Erat etiam in hac eadem regione extentum ſpatium & rotundum, loricæ ambitu circumclauſum, deſtinatas regiis voluptatibus continens feras, cervicibus jubatis leones, armiſque hiſpidos apros, & urſos, ut ſunt Perſici, ultra omnem rabiem ſævientes, & alia lecta immania corpora beſtiarum: quas omnes, diffractis portarum obicibus, equites noſtri venatoriis lanceis & miſſilium multitudine confoderunt. Quæ loca pingui ſitu & cultu: quibus Coche, quam Seleuciam nominant, haud longius diſparatur: ubi vallatis opere tumultuario caſtris, & exercitu omni per aquarum & pabuli opportuna biduo recreato, antegreſſus cum procurſatoribus princeps, & civitatem deſertam colluſtrans, a Vero Principe quondam exciſam, in qua perpetuus fons ſtagnum ingens ejectat, in Tigridem defluens: corpora vidit ſuffixa patibulis multa neceſſitudinum ejus, quem prodidiſſe civitatem Piriſaboram retulimus ſupra. Hic & Nabdates vivus exuſtus eſt, quem extractum cum LXXX latebris expugnatæ docui civitatis: eo, quod inter exordia obſidii cœpti clam pollicitus prodere, dimicavit acerrime, adeptuſque veniam inſperatam, ad id proruperat inſolentiæ, ut Hormiſdam laceraret omnibus probris. Itaque aliquantum progreſſi, triſti percellimur facto: dum enim tres procurſatorum cohortes expeditæ cum cuneo Perſico decertarent, quem patefactis ſubito portis

profuderat civitas; proruptores alii ex contraria fluminis ripa jumenta nos ſequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. Unde profectus Imperator iratus & frendens, jamque regionibus Cteſiphontis propinquans, celſum caſtellum offendit & munitiſſimum: ad quod explorandum auſus accedere, obſcurior, ut ipſe rebatur, cum paucis obequitans muros, pauloque avidius intra jactum telorum repertus, latere non potuit: ſtatimque diverſorum miſſilium nube exagitatus oppetiſſet tormento murali, ni vulnerato armigero, qui lateri ejus hærebat, ipſe ſcutorum denſitate contectus, evitato magno diſcrimine diſceſſiſſet. Qua cauſa concitus immane, munimentum diſpoſuit obſidere, prohibitoribus acriter ad reſiſtendum intentis, quod loco fidebant propemodum inacceſſo, quodque rex cum ambitioſis copiis paſſibus citis incedens propediem affore credebatur. Jamque vineis & reſiduis omnibus, quæ poſcebat obſidium, paratis, vigilia ſecunda præcipiti, cum nox caſu tunc lunari ſplendore nitens, his, qui propugnaculis inſiſtebant, aperte cuncta monſtraret: repente in unum pondus coacta multitudo, patefactis ſubito portis, erupit: cohortemque necopinantem adorta, noſtrorum cecidit complures: inter quos etiam tribunus peremtus eſt, periculum propulſare conatus. Quæ cum ita aguntur, pari modo ut antea, Perſæ ex adverſa fluminis ripa partem adorti noſtrorum, interfectis quibuſdam, vivos cepere nonnullos. Et timore, ſimul quia veniſſe in majorem numerum copiæ putabantur hoſtiles, ege-

re noſtri tunc ſegnius : ſed ubi animis in audaciam reſtitutis, armiſque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, cum minaci murmure feſtinaret, eruptores perterriti reverterunt intacti. Et Imperator, ira gravi permotus, reliquos ex ea cohorte, qui abjecte ſuſtinuerant impetum graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quæ oneroſior eſt, dignitatibus imminutis. Flagrans poſt hæc ad eruendum caſtellum, ubi periclitatus eſt, operam convertit & curam, nunquam ab anteſignanis ipſe digrediens, ut inter primos dimicans militi ad fortiter faciendum eſſet exemplo ſpectator probatorque geſtorum. Quo inter diſcriminum vertices diu multumque verſato, varietate munitionum atque telorum, & conſpiratione oppugnatorum, idem caſtellum inceditur captum. Poſt quæ, conſideratis aſperitatibus ante geſtarum rerum & impendentium, requievit exercitus labore nimio quaſſatus, multis victui congruis affatim diſtributis. Vallum tamen ſudibus denſis & foſſarum altitudine cautius deinde ſtruebatur, cum a vicina jam Cteſiphonte repentini excurſus, & alia formidarentur occulta.

VI. Ventum eſl hinc ad foſſile flumen Naarmalcha nomine, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Trajanus, poſteaque Severus, egeſto ſolo fodiri in modum canalis ampliſſimi ſtudio curaverat ſummo, ut aquis illuc ab Euphrate transfuſis, naves ad Tigridem commigrarent. Tutiſſimumque ad omnia viſum eſt, eadem loca purgari, quæ quondam ſimilia Perſæ timentes mole

ſaxorum obruere multorum. Hacque valle purgata, avulſis cataractis undarum magnitudine claſſis ſecura ſtadiis XXX decurſis, in alveum ejecta eſt Tigridis: & contextis illico pontibus tranſgreſſus exercitus, iter Cochen verſus promovit. Utque laſſitudini ſuccederet quies opportuna, in agro conſedimus opulento, arbuſtis & vitibus & cupreſſorum viriditate lætiſſimo, cujus in medio diverſorium opacum eſt & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes oſtendens, regis beſtias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud, præter varias cædes & bella. Proinde cunctis ex ſententia terminatis, Auguſtus altius jam contra difficultates omnes incedens, tantumque a fortuna ſperans nondum afflicta, ut propius temeritatem multa crebro auderet: validiores naves, ex his, quæ alimenta portabant & machinas, deoneratas octogenis implevit armatis: retentoque ſecum claſſis robore firmiore, quam in tres diviſerat partes, unam cum Victore comite quiete prima noctis emitti diſpoſuit, ut flumine raptim tranſmiſſo ripæ occuparentur hoſtiles. Quod cum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neque deſtinationem flecterent Principis, ſublato vexillo, ut juſſum eſt, evolant e conſpectu quinque ſubito naves: & cum ripas jam adventarent, facibus & omni materia, qua alitur ignis, petitæ aſſiduis jactibus, cum militibus jam conflagraſſent, ni veloci vigore pectoris excitus Imperator, ſignum ſibi datum, noſtros, quod margines jam tenerent, ut mandatum eſt, erexiſſe pro-

clamans, claſſem omnem properare citis remigiis adegiſſet. Quo facto & naves incolumes ſunt receptæ: & reſiduus miles, quamquam ſaxis & varietate telorum ex edito vexaretur, poſt concertationem acerrimam præaltas ripas & arduas ſupergreſſus, ſtabat immobilis. Et miratur hiſtoria, Rhodanum, arma & loricam retinente Sertorio, tranſnatatum: cum eo momento turbati quidam milites, veritique, ne remanerent poſt ſignum erectum, ſcutis, quæ patula ſunt & incurva, proni firmius adhærentes, eaque licet imperite regendo, per voraginoſum amnem velocitatem comitati ſint navium. Contra hæc Perſæ objecerunt inſtructas cataphractorum equitum turmas ſic confertas, ut laminis coaptati corporum flexus ſplendore præſtringerent occurſantes obtutus, operimentis ſcorteis equorum multitudine omni defenſa: quorum in ſubſidiis manipuli locati ſunt peditum, contecti ſcutis oblongis & curvis, quæ texta vimine & coriis crudis geſtantes, denſius ſe commovebant. Poſt hos elephanti gradientium collium ſpecie, motuque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc Imperator catervis peditum infirmis medium inter acies ſpatium, ſecundum Homericam diſpoſitionem, præſtituit, ne locati priores, cedenteſque deformiter, cunctos averterent ſecum, aut poſtſignani pone omnes rejecti centurias, nullo retinente licentius verterent terga: ipſe cum levis armaturæ auxiliis per prima poſtremaque diſcurrens. Ergo ubi viciſſim contiguæ ſe cernerent partes, criſtatis galeis coruſci Ro-

mani, vibranteſque clypeos, velut pedis anapæſti præcinentibus modulis lenius procedebant: & præpilatis miſſilibus per procurſatores principiis pugnæ tentatis, excita undique humus rapido turbine portabatur. Et cum undique ſolito more conclamaretur, virorumque alacritatem ſonantia claſſica jam juvarent, haſtis & mucronibus ſtrictis hinc inde cominus pugnabatur: ſagittarum periculis miles erat immunis, quantum interiora feſtinatius occupabat. Inter quæ Julianus pulſos fulcire ſubſidiis, incitareque tardantes, quaſi conturmalis ſtrenuus properabat & rector. Laxata itaque acies prima Perſarum, leni ante, dein concito gradu calefactis armis retrorſus gradiens, propinquam urbem petebat: quam ſequebatur miles itidem feſſus, in campis torridis aduſque diei finem a lucis ortu decernens: ejuſque occipitiis pertinacius hærens, omnem cum Pigrane, & Surena, & Narſeo potiſſimis ducibus aduſque Cteſiphontis muros egit præcipitem, adverſorum feriens ſuras & terga. Perrupiſſetque civitatis aditus, lapſorum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuiſſet & vocibus, ipſe humerum & ſagitta præſtrictus: & timens, ne intra mœnium ambitus rapidus miles inconſulte repertus, nulloſque inveniens exitus, multitudinis pondere circumveniretur. Sonent Hectoreas poetæ veteres pugnas: fortitudinem Theſſali ducis extollant: longæ loquantur ætates Sophanem, & Aminiam, & Callimachum, & Cynægirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum: non minus illo die quorundam ex noſtris incla-

ruiſſe virtutem, omnium confeſſione monſtratur. Poſt timorem depoſitum, calcataſque ruinas hoſtilium corporum, juſto ſanguine miles etiam tum cruentus, ad imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quod ignoratus ubique dux eſſet an miles magis, tum ita rem proſpere geſſerat, ut, cæſis Perſarum plus minuſve duobus millibus & quingentis, LXX caderent ſoli noſtrorum. Qui appellans pleroſque nominatim, quos ſtabili mente aliquid clarum feciſſe ipſe arbiter perſpexit, navalibus donavit coronis, & civicis, & caſtrenſibus. Abunde ratus poſt hæc proſperitates ſimiles adventare, complures hoſtias Marti parabat Ultori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua novem procubuere triſtiſſimi: decimus vero, qui diffractis vinculis lapſus, ægre reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtravit. Quibus viſis, exclamavit indignatus acriter Julianus, Jovemque teſtatus eſt, nulla Marti jam ſacra facturum: nec reſecravit, celeri morte præreptus.

VII. Digeſto itaque conſilio cum primatibus ſuper Cteſiphontis obſidio, itum eſt in voluntatem quorundam, facinus audax & importunum eſſe noſcentium id aggredi: quod & civitas ſitu ipſo inexpugnabilis defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus rex affore credebatur. Vicit ſententia melior: cujus utilitate Princeps ſollertiſſimus approbata, Arinthæum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circumſitas miſit, armentis lætas & frugibus, hoſtes pari perſecuturum

induſtria, quos diſpalatos nuper denſi tramites & latebræ texere notiſſimæ: hinc opulenta. Sed ille avidæ ſemper ad ulteriora cupiditatis, parvi habitis vetantium dictis, & increpitis optimatibus, quod ob inertiam [otiique deſiderium amitti ſuaderent prope jam] parta regna Perſidis: flumine læva relicto, infauſtis ductoribus præviis, mediterraneas vias arripere citato propoſuit gradu. Et tanquam funeſta face Bellonæ ſubjectis ignibus exuri cunctas juſſerat naves, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus diſpoſuit vehi carpentis: idque putabat utiliter ordinaſſe, ne relicta claſſis uſui hoſtibus foret, aut certe, ut ab expeditionis primordio factum eſt, armatorum fere viginti millia in trahendis occuparentur iiſdem navibus & regendis. Dein cum metuens ſibi quiſque muſſaret, monſtraretque perſpicua veritas, quod repulſus forſitan ariditate vel altitudine montium, ad aquas redire non poterit miles, tortique perfugæ aperte faterentur ſe fefelliſſe, concurſu maximo exſtingui juſſæ ſunt flammæ. Et quoniam ignis auctus immaniter pleraſque conſumſit, XII tantummodo naves potuerunt intactæ ſervari, quæ, ut poſſint cuſtodiri, diſcretæ ſunt. Hoc caſu claſſe, cum non oporteret, abolita, Julianus conſociato fretus exercitu, cum armatorum nulli per diverſa diſtringerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulentis ſuggerentibus locis. Quo cognito, hoſtes, ut inedia nos cruciarent, herbas

cum adultis ſegetibus incenderunt: & conflagratione procedere vetiti, ſtativis caſtris, dum flammæ ſeneſcerent, tenebamur. Inſultanteſque nobis longius Perſæ, nunc de induſtria ſe diffundebant, aliquoties confertius reſiſtentes: ut procul conſpicantibus viderentur adveniſſe jam regis auxilia, ideoque eos æſtimaremus erupiſſe ad audaces excurſus & inſolita tentamenta. Mœrebat tamen ob hæc Imperator & miles, quod nec contabulandi pontis erat facultas, amiſſis navibus temere, nec occurri poterat hoſtis adventitii motibus, quem adeſſe coruſcus nitor indicabat armorum, arte pro ſingulis membris inflexus. Hiſque accedebat aliud haud exiguum malum: quod nec adminicula, quæ præſtolabamur cum Arſace & noſtris ducibus, apparebant, ob cauſas impedita prædictas.

VIII. Has ob res ut ſolaretur anxios milites Princeps, captivos graciles ſuapte natura, ut pæne ſunt Perſæ, & macie jam confectos, juſſit in medium duci: noſtroſque reſpiciens, *En*, inquit, *quos Martia iſta pectora viros exiſtimant, deformes illuvie capellas & tætras, utque crebri docuerunt eventus, antequam manus conferant, abjectis armis vertentes ſemet in fugam.* Quibus dictis, remotiſque captivis, ſuper rerum ſumma conſultabatur. Et multis ultro citroque dictitatis, cum reverti debere per loca, qua venimus, plebs vociferaretur imprudens: reſiſtebat intentius Princeps, multis cum eo nequaquam fieri poſſe monſtrantibus, per effuſam planitiem pabulo

abſumto & frugibus, vicorumque reliquiis exuſtorum inopia ſqualentibus ultima: quodque liquentibus jam brumæ pruinis omne immaduerat ſolum, & ruptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Eo etiam ad difficultatem accedente negotii, quod per eas terras vapore ſideris caleſcentes, muſcarum & culicum multitudine referta ſunt omnia, earumque volatu dies & aſtrorum noctu micantium facies obumbratur. Et cum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuantes & dubii, exſtructis aris cæſiſque hoſtiis conſulta numinum ſcitabamur: utrum nos per Aſſyriam reverti cenſerent, an præter radices montium lenius gradientes, Chiliocomum prope Corduenam ſitam ex improviſo vaſtare: quorum neutrum extis inſpectis conſore dicebatur. Sedit tamen ſententia, ut, omni ſpe meliorum ſucciſa, Corduenam arriperemus: & XVI Kalend. Julias promotis jam ſignis, progreſſo imperatore cum lucis exordio, fumus vel vis quædam turbinata pulveris apparebat: ut opinari daretur, aſinorum eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera, ideo ſimul incedens, ut conſtipatione denſa feroces leonum fruſtrentur aſſultus. Quidam arbitrabantur, Sacenæ duces advenire jam noſtros, rumoribus percitos, quod Imperator Cteſiphonta magnis viribus oppugnaret: nonnulli Perſas nobis viantibus incubuiſſe firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua ne quid adverſum accideret, revocantibus agmina claſſicis, in valle

graminea prope rivum, multiplicato ſcutorum ordine, in orbiculatam figuram metatis tutius quievimus caſtris. Nec enim aduſque veſperam aere concreto diſcerni potuit, quidnam eſſet, quod diu ſqualidius videbatur.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXV.

Perſæ Romanos iter facientes adorti, fortiter reprimuntur. *C. I.* Inopia frumenti & pabuli premitur exercitus : Julianus terretur oſtentis. *II.* Imperator, dum ad repellendos Perſas, qui undique inſtabant, omiſſa lorica temere ſe prœliis inſerit, haſta vulneratur, ac in tabernaculum refertur. *III.* Romanis hinc victoribus, inde fuſis, Julianus in tentorio jacens, circumſtantes alloquitur, ac poſt epotam frigidam moritur. *IV.* Virtutes ejus ac vitia, forma corporis & ſtatura. *V.* Jovianus, primicerius domeſticorum protectorum, tumultuarie eligitur Imperator. *VI.* Romanos ex Perſide redire properantes, procedenteſque, crebris prœliis laceſſunt Perſæ & Saraceni, ac magno cum detrimento repelluntur. *VII.* Fame & inopia ſuorum adductus Jovianus A. pacem cum Sapore neceſſariam, ſed turpiſſimam facit, traditis quinque regionibus cum Niſibi & Singara. *VIII.* Romani, fluvio Tigri tranſito, poſt diuturnam & maximam cibariorum inopiam fortiter toleratam, tandem in Meſopotamiam perveniunt. Jovianus A. res Illyrici atque Galliarum utcunque ordinat. *IX.* Bineſes nobilis Perſa Niſibin urbem inexpugnabilem, nomine Saporis a Joviano recipit : oppidani inviti patria excedere, & Amidam migrare compulſi. V regiones cum urbe Singara & XVI caſtellis ex pacto Perſis optimatibus aſſignantur. *X.* Jovianus metu rerum novarum per Syriam, Cili-

ciam, Cappadociam & Galatiam celeriter itinere facto; Ancyræ cum Varroniano filio infante conſulatum init, ac mox Dadaſtanæ repentina morte fungitur. *XI.*

I. Et hanc quidem noctem nullo ſiderum fulgore ſplendentem, ut ſolet in arduis rebus & dubiis, exegimus, nec ſedere quoquam auſo, nec flectere in quietem lumina præ timore. Ubi vero primum dies inclaruit, radiantes loricæ limbis circumdatæ ferreis, & coruſci thoraces longe proſpecti, adeſſe regis copias indicabant. Hocque viſo accenſum, properantem congredi militem dirimente fluvio brevi prohibuit Imperator: & non procul a vallo ipſo inter excurſatores noſtros & Perſicos prœlio acri conſerto, Machamæus cecidit, ductor unius agminis noſtri. Cui propugnaturus Maurus frater, dux poſtea Phœnices, cum germani trucidaſſet interfectorem, obvium quemque perterrens, infirmatus & ipſe humerum telo, palleſcentem morte propinqua Machamæum extrahere pugna viribus valuit magnis. Et cum fatiſcerent vix toleranda æſtuum magnitudine crebriſque congreſſibus partes, ad ultimum hoſtiles turmæ gravi ſunt repulſa diſcuſſæ. Hinc recedentibus nobis longius, Saraceni, noſtrorum metu peditum repedare compulſi, paulo poſtea innexi Perſarum multitudine tutius irruebant, Romana impedimenta rapturi: verum viſo Imperatore ad alas ſubſidiarias reverterunt. Qua ex regione profecti ad Hucumbra nomine villam pervenimus: ubi per biduum omnibus ad eſum con-

gruis, & ſatietate quæſita frumenti, ultra ſpem recreati diſceſſimus: & confeſtim, abſque his, quæ tempus vehi permiſit, reliqua flammis exuſta ſunt. Poſtridie exercitu ſedatius procedente, extremos, qui eo die forte cogendorum agminum officia ſuſtinebant, nec opinantes Perſæ adorti, negotio levi interfeciſſent, ni proximus equitatus noſter, hoc ocius intellecto, per patulas valles late diffuſus, tantam molem diſcriminis, vulneratis, qui ſupervenerant, repuliſſet. In hac cecidit pugna Adaces nobilis ſatrapa, legatus quondam ad Conſtantium Principem miſſus, ac benigne ſuſceptus: cujus exuviis interfector Juliano oblatis, remuneratus eſt, ut decebat. Eodem die Tertiacorum equeſtris numerus a legionibus incuſatus eſt, quod, cum ipſæ hoſtium adverſas irrumperent acies, illi paulatim dilapſi, alacritatem pæne totius minuiſſent exercitus. Unde ad indignationem juſtam Imperator erectus, ademtis ſignis, haſtiſque diffractis, omnes eos, qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta & ſarcinas & captivos agere iter impoſuit, ductore eorum, qui ſolus fortiter decertarat, aliæ turmæ appoſito, cujus tribunus turpiter prœlium deſeruiſſe convincebatur. Abjecti ſunt autem ſacramento etiam alii quatuor ob flagitium ſimile vexillationum tribuni: hoc enim correctionis moderamine leniori, impendentium conſideratione difficultatum contentus eſt Imperator. Progreſſi itaque LXX ſtadia attenuata rerum omnium copia, herbis frumentiſque crematis, ex flammis ipſis raptas fruges & pabula, ut quiſque vehere potuit, conſervavit. Hoc etiam loco relicto,

cum ad tractum Maranga appellatum omnis veniſſet exercitus, prope lucis confinia immenſa Perſarum apparuit multitudo, cum Merene equeſtris magiſtro militiæ, filiiſque regis duobus, & optimatibus plurimis. Erant autem omnes catervæ ferratæ, ita per ſingula membra denſis laminis tectæ, ut juncturæ rigentes compagibus artuum convenirent: humanorumque vultuum ſimulacra ita capitibus diligenter apta, ut imbracteatis corporibus ſolidis, ibi tantum incidentia tela poſſint hærere, qua per cavernas minutas & orbibus oculorum affixas parcius viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur. Quorum pars contis dimicatura ſtabat immobilis, ut retinaculis æreis fixam exiſtimares: juxtaque ſagittarii (cujus artis fiducia ab incunabulis ipſis gens prævaluit maxima) tendebant divaricatis brachiis flexiles arcus, ut nervi mammas præſtringerent dexteras, ſpicula ſiniſtris manibus cohærerent: ſummaque peritia digitorum pulſibus argutum ſonantes arundines evolabant, vulnera perniciofa portantes. Poſt hos elephantorum fulgentium formidandam ſpeciem, & truculentos hiatus vix mentes pavidæ perferebant: ad quorum ſtridorem odoremque & inſuetum aſpectum magis equi terrebantur. Quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant, acceptæ apud Niſibin memores cladis: & ſi ferociens animal vires exſuperaſſet regentis, ne reverſum per ſuos, ut tunc acciderat, colliſam ſterneret plebem, vertebram, quæ caput a cervice diſterminat, ictu maximo terebrabant. Exploratum eſt enim

aliquando ab Haſdrubale, Hannibalis fratre, ita citius vitam hujuſmodi adimi belluarum. Quibus non ſine magno horrore perſpectis, ſtipatus armatarum cohortium globis cum primatibus fidentiſſimus Imperator, ut flagitabat major vis & atrocior, lunari acie ſinuatiſque lateribus occurſuros hoſti manipulos inſtruebat. Et ne ſagittariorum procurſus noſtrorum cuneos disjectaret, illatis concitatius ſignis, ſpiculorum impetum fregit: datoque ad decernendum ſolemniter ſigno, denſati Romani pedites confertas hoſtium frontes niſu protruſerunt acerrimo. Et fervente certaminum mole, clypeorum ſonitus, & virorum armorumque lugubre ſibilantium fragor, nihil perpetiens jam remiſſum, campos cruore & corporum ſtrage contexit, effuſius cadentibus Perſis: quibus ſæpe languidis in conflictu, arctius pes pede collatus graviter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus conſuetis, &, ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium pone verſus directis ſagittis hoſtes a perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles ſolis curſu flammeo diu laxatus, ſigno in receptum dato, in tentoria repedat, ad audendum deinceps majora ſublatus. In hoc prœlio Perſarum major, ut dictum eſt, apparuit ſtrages; noſtrorum admodum levis. Eminuit tamen inter varios certaminum caſus Vetranionis mors viri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat.

II. Poſt quæ triduo induciis deſtinato, dum ſuo quiſque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos deſtitutos inedia cruciabat jam non ferenda: &

quoniam, frugibus exuſtis & pabulis, homines in diſcrimen ultimum venerant & jumenta, ex eo cibo, quem animalia tribunorum vehebant & Comitum, imæ quoque militum plebi penitus indigenti pars diſtributa eſt magna. Et Imperator, cui non cupediæ ciborum ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi parvis cœnaturo, pultis portio parabatur exigua, etiam munifici faſtidienda gregario, quidquid ad miniſteria poſtulabatur, per contubernia paupertina ſui ſecurus egeſſit. Ipſe autem ad ſollicitam ſuſpenſamque quietem pauliſper protractus, cum ſomno, ut ſolebat, depulſo, ad æmulationem Cæſaris Julii quædam ſub pellibus ſcribens, obſcuro noctis altitudine ſenſus cujuſdam philoſophi teneretur, vidit ſqualidius, ut confeſſus eſt proximis, ſpeciem illam Genii publici, quam, cum ad auguſtum ſurgeret culmen, conſpexit in Galliis, velata cum capite Cornucopia per aulæa triſtius diſcedentem. Et quamquam ad momentum hæſit ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, ventura decretis cœleſtibus commendabat: relictoque humi ſtrato cubili, adulta jam excitus nocte, & numinibus per ſacra depulſoria ſupplicans, flagrantiſſimam facem cadenti ſimilem viſam, aeris parte ſulcata evanuiſſe exiſtimavit: horroreque perfuſus eſt, ne ita aperte minax Martis apparuerit ſidus. Erat enim nitor igneus iſte, quem διαΐσσοντα nos appellamus, nec cadens unquam, nec terram contingens. Corpora enim qui credit cœlitus poſſe labi, profanus merito judicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, e quibus ſufficiet pauca.

monſtrare. Scintillas quidam putant ab æthereo cadentes vigore, parumque porrectius tendere ſufficientes exſtingui: vel certe radiorum flammas injectas nubibus denſis acri ſcintillare contactu: aut cum lumen aliquod cohæſerit nubi. Id enim in ſtellæ ſpeciem figuratum, decurrit quidem, dum viribus ignium ſuſtentatur: amplitudine vero ſpatiorum exinanitum, in aerium ſolvitur corpus, ad ſubſtantiam migrans, cujus attritu incaluit nimio. Confeſtim itaque ante lucis primitias Etruſci haruſpices accerſiti, conſultique, quid aſtri ſpecies portenderet nova, vitandum eſſe cautiſſime reſponderunt, ne quid tunc tentaretur; ex Tarquitianis libris, in titulo *De rebus divinis*, id relatum eſſe monſtrantes: quod face in cœlo viſa committi prœlium, vel ſimile quidquam non oportebit. Quo etiam id inter alia multa ſpernente, orabant haruſpices, ſaltem aliquot horis profectionem differri: & ne hoc quidem ſunt adepti, Imperatore omni vaticinandi ſcientiæ reluctante: ſed exorto jam die, promota ſunt caſtra.

III. Hinc nos egreſſos, Perſæ, cum ſæpe afflicti peditum ſtabiles pugnas horrerent, ſtructis inſidiis occulte comitabantur, altrinſecus viantes catervas a celſis collibus explorando: ut id ſuſpicans miles aduſque perpetuum diem nec vallum erigeret, nec ſudibus ſe communiret. Dumque teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum ſitu quadratis quidem, ſed laxis incedit agminibus, invaſa ſubito terga pone verſus arma cogentium Principi indicatur, etiam tum inermi ad ſpeculanda anteriora progreſ-

ſo. Qua concitus clade, oblitus loricæ, ſcuto inter tumultum arrepto, properans ultimis ferre ſuppetias, revocatur alio metu, qui etiam anteſignanos, unde diſceſſerat, paria perpeti nuntiabat. Quæ dum ſine reſpectu periculi ſui redintegrare feſtinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias: ac ſiniſtro cornu inclinato acriter ſuperfuſus, fœtorem ſtridoremque elephantorum impatienter tolerantibus noſtris, contis & multiplicatis miſſilibus decernebat. Verum Principe volitante inter prima diſcrimina prœliorum, exſilivit noſtra ſuccinctior armatura, averſorumque Perſarum & belluarum ſuffragines concidebat & dorſa. Quos cum Julianus cavendi immemor, diffluxiſſe trepidos, elatis vociferando manibus aperte demonſtrans, iraſque ſequentium excitans, ardenter effunderet ſemet in pugnam, clamabant hinc inde candidati, quos disjecerat terror, ut fugientium molem, tanquam ruinam male compoſiti culminis declinaret: & incertum ſubita equeſtris haſta cute brachii ejus præſtricta, coſtis perfoſſis hæſit in ima jecoris fibra. Quam dum avellere dextera manu conatur, acuto utrinque ferro digitorum nervos ſenſit exciſos: & provolutus jumento, præſentiumque veloci concurſu relatus in caſtra, medicinæ miniſteriis fovebatur. Moxque ubi lenito pauliſper dolore timere deſiit, magno ſpiritu contra exitium certans, arma poſcebat & equum: ut, reviſo prœlio, ſuorum fiduciam repararet, ac videretur ſui ſecurus alienæ ſalutis ſollicitudine vehementer adſtringi: eo vigore, licet in negotio diſpa-

ri, quo Epaminondas ille dux inclitus, letaliter apud Mantineam ſaucius, & revectus ex acie, conquirebat ſollicite ſcutum: quod cum vidiſſet propius, lætior vi vulneris interiit: & qui animam intrepidus amittebat, jacturam clypei formidavit. Sed cum vires parum ſufficerent voluntati, ſanguiniſque profluvio vexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps vivendi abſumta, quod percontando Phrygiam appellari locum, ubi ceciderat, comperit. Hic enim obiturum ſe præſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria Principe, incredibile dictu eſt, quanto ardore miles ad vindictam ira & dolore ferventior involabat, haſtas ad ſcuta concrepans, etiam mori, ſi tuliſſet fors, obſtinatus. Et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris, & æſtus caleſcens officeret alacritati membrorum; tamen velut exauctoratus, amiſſo ductore, ſine parſimonia ruebat in ferrum. Contra animoſius Perſæ ſagittarum volantium crebritate conſpectum ſui rapiebant oppoſitis: quos elephanti tardius præcedentes, magnitudine corporum criſtarumque horrore pavorem jumentis incutiebant & viris. Concurſus itaque armatorum, & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri, procul audiebatur, quamdiu ſatietate vulnerum partibus feſſis, nox diremit certamina jam tenebroſa. Quinquaginta tum Perſarum optimates & ſatrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare, potiſſimis ducibus, interfectis. Obſtupeſcat magniloquentia vetuſtatis diverſis in locis prœlia XX Marcelli: Sicinium Dentatum adjiciat, ornatum

militarium multitudine coronarum : miretur ſuper his Sergium, qui vicies & ter vulneratus eſt in variis pugnis, ut fertur; cujus poſteritatis ultimus Catilina claras gloriarum adoreas ſempiternis maculis obumbravit. Deformabat tamen triſtitia lætiores eventus. Dum hæc poſt diſceſſum ducis ubique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum magiſter : Salluſtius præfectus actus in exitium præceps, & opera ſui apparitoris ereptus, Sophorio amiſſo conſiliario, qui ei aderat, caſu evaſit & fuga : quidamque milites per multa diſcrimina occupato caſtelli vicini præſidio, poſt diem denique tertium jungi exercitui potuerunt. Quæ dum ita aguntur, Julianus in tabernaculo jacens circumſtantes allocutus eſt demiſſos & triſtes : *Advenit, o ſocii, nunc abeundi tempus e vita impendio tempeſtivum, quam repoſcenti naturæ ut debitor bonæ fidei redditurus exſulto : non, ut quidam opinantur, afflictus & mœrens : philoſophorum ſententia generali perdoctus, quantum corpore ſit beatior animus, & contemplans, quoties conditio melior a deteriore ſecernitur, lætandum eſſe potius, quam dolendum. Illud quoque advertens, quod etiam Dii cœleſtes quibuſdam piiſſimis mortem tanquam ſummum præmium perſolverunt. Munus autem id mihi delatum optime ſcio, ne difficultatibus ſuccumberem arduis, neve me projiciam unquam aut proſternam : expertus, quod dolores omnes, ut inſultant ignavis, ita perſiſtentibus cedunt. Nec me geſtorum pœnitet, aut gravis flagitii recordatio ſtringit, vel cum in umbram & angulos amandarer, vel poſt principatum ſuſceptum :*

quem tanquam a cognatione cœlitum deſluentem, immaculatum, ut exiſtimo, conſervavi, & civilia moderatius regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametſi proſperitas ſimul utilitaſque conſultorum non ubique concordent, quoniam cœptorum eventus ſuperæ ſibi vindicant poteſtates. Reputans autem juſti eſſe finem imperii, obedientium commodum & ſalutem, ad tranquilliora ſemper, ut noſtis, propenſior fui, licentiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudenſque, adeo ſciens, quod, ubicunque me velut imperioſa parens conſideratis periculis objecit reſpublica, ſteti fundatus, turbines calcare fortuitorum aſſuefactus. Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici, fide fatidica præcinente. Ideoque ſempiternum veneror numen, quod non clandeſtinis inſidiis, nec longa morborum aſperitate, vel damnatorum fine decedo: ſed in medio curſu florentium gloriarum hunc merui clarum e mundo digreſſum. Æquo enim judicio juxta timidus eſt & ignavus, qui, cum non oportet, mori deſiderat: & qui refugiat, cum ſit opportunum. Hactenus loqui vigore virium labente ſufficiat. Super imperatore vero creando caute reticeo, ne per imprudentiam dignum prætercam: aut nominatum, quem habilem reor, antepoſito forſitan alio, in diſcrimen ultimum trudam. Ut alumnus autem reipublicæ frugi, opto bonum poſt me reperiri rectorem. Poſt hæc placide dicta, familiares opes junctioribus velut ſupremo diſtribuens ſtilo, Anatolium quæſivit officiorum magiſtrum: quem cum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet præfectus, intellexit occiſum: acriterque amici caſum ingemuit, qui elate ante contemſerat ſuum. Et flen-

tes inter hæc omnes, qui aderant, auctoritate integra etiam tum increpabat: humile eſſe, cœlo ſideribuſque conciliatum lugeri Principem dicens. Quibus ideo jam ſilentibus, ipſe cum Maximo & Priſco philoſophis ſuper animorum ſublimitate perplexius diſputans, hiante latius ſuffoſſi lateris vulnere, & ſpiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit, medio noctis horrore vita facilius eſt abſolutus, anno ætatis altero & triceſimo: natus apud Conſtantinopolim: a pueritia uſque parentis obitu deſtitutus Conſtantii, quem poſt fratris Conſtantini exceſſum inter complures alios turba conſumſit imperii ſucceſſorum, & Baſilina matre, jam inde a majoribus nobili.

IV. Vir profecto heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerum & coalita majeſtate conſpicuus. Cum enim ſint, ut ſapientes definiunt, virtutes quatuor præcipuæ, temperantia, prudentia, juſtitia, fortitudo, eiſque accidentes extrinſecus aliæ, ſcientia rei militaris, auctoritas, felicitas atque liberalitas: intento ſtudio coluit omnes, ut ſingulas. Et primum ita inviolata caſtitate enituit, ut poſt amiſſam conjugem nihil unquam venereum agitaret: illud advertens, quod apud Platonem legitur, Sophoclem tragœdiarum ſcriptorem ætate grandævum interrogatum, ecquid adhuc feminis miſceretur, negantem id adjeciſſe, quod gauderet, harum rerum amorem, ut rabioſum quendam effugiſſe dominum & crudelem. Item ut hoc propoſitum validius confirmaret, recolebat ſæpe dictum lyrici Bacchylidis, quem legebat jucunde, id aſſerentem,

quod ut egregius pictor vultum ſpecioſum effingit, ita pudicitia celſius conſurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore juventutis ita caute vitavit, ut ne ſuſpicione quidem tenus libidinis ullius vel citerioris vitæ miniſtris incuſaretur, ut ſæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus creſcebat in majus, juvante parſimonia ciborum & ſomni, quibus domi foriſque tenacius utebatur. Namque in pace victus ejus menſura atque tenuitas erat recte noſcentibus admiranda, velut ad pallium mox reverſuri: per varios autem procinctus, ſtans interdum more militiæ cibum brevem vilemque ſumere viſebatur. Ubi vero exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices & ſtationum, poſt hæc ſerias ad artes confugiens doctrinarum. Et ſi nocturna lumina, inter quæ lucubrabat, potuiſſent voces ullæ teſtari, profecto oſtenderant, inter hunc & quoſdam Principes multum intereſſe, quem norant voluptatibus ne ad neceſſitatem quidem indulſiſſe naturæ. Dein prudentiæ ejus indicia fuere vel plurima, e quibus explicari ſufficiet pauca. Armatæ rei ſcientiſſimus, & togatæ: civilitati admodum ſtudens, tantum ſibi arrogans, quantum a contemtu & inſolentia diſtare exiſtimabat: virtute ſenior, quam ætate: ſtudioſus cognitionum omnium, & indeclinabilis aliquoties judex: cenſor moribus regendis acerrimus, placidus, opum contemtor, mortalia cuncta deſpiciens: poſtremo id prædicabat, *Turpe eſſe ſapienti, cum habeat animum, captare laudes ex corpore.* Quibus au-

tem juſtitiæ inclaruit bonis, multa ſignificant: primo, quod erat pro rerum & hominum diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde, quod paucorum diſcrimine vitia cohibebat: tum autem, quod minabatur ferro potius, quam utebatur. Poſtremo, ut multa prætercam, conſtat, eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos ita conſurrexiſſe mitiſſime, ut pœnarum aſperitatem genuina lenitudine caſtigaret. Fortitudinem certaminum crebritas, uſuſque bellorum oſtendit, & patientia frigorum immanium, & fervoris quoque. Corporis munus a milite, ab imperatore vero animi poſcitur. Ipſe trucem hoſtem ictu confecit audacter congreſſus, ac noſtros cedentes objecto pectore ſuo aliquoties cohibuit ſolus: regnaque furentium Germanorum excidens, & in pulvere vaporato Perſidis, augebat fiduciam militis dimicans inter primos. Caſtrenſium negotiorum ſcientiam plura declarant & nota: civitatum oppugnationes & caſtellorum inter ipſos diſcriminum vertices, acies figura multiformi compoſitæ, ſalubriter & caute caſtra metata, prætenturæ ſtationeſque agrariæ tutis rationibus ordinatæ. Auctoritas adeo valuit, ut dilectus arctiſſime, dum timetur, ac ſi periculorum ſocius & laborum, & inter concertationes acerrimas animadverti juberet in deſides, & Cæſar adhuc, ſine ſtipendio regeret militem feris appoſitum gentibus, ut dudum eſt dictum, allocutuſque tumentes armatos, diſceſſurum ad vitam minaretur privatam, ni tumultuari deſiſterent. Denique id pro multis noſſe ſufficiet: exhortatum eum ſimplici concione militem Galli-

canum, pruinis aſſuetum & Rheno, peragratis ſpatiis regionum extentis, per tepentem Aſſyriam adusque confinia traxiſſe Medorum. Felicitas ita eminuit, ut ipſis quodammodo cervicibus fortunæ aliquamdiu bonæ gubernatricis evectus, victorioſis curſibus difficultates ſuperſtaret immenſas. Et poſtquam ex occidua plaga digreſſus eſt: quoad fuit in terris, quievere nationes omnes immobiles, ac ſi quodam caduceo leniente mundana. Liberalitatis ejus teſtimonia plurima ſunt & veriſſima: inter quæ, indicta ſunt tributorum admodum levia, coronarium indultum, remiſſa debita multa diuturnitate congeſta, æquata fiſci jurgia cum privatis, vectigalia civitatibus reſtituta cum fundis, abſque his, quos velut jure vendidere præteritæ poteſtates: quodque nunquam augendæ pecuniæ cupidus fuit, quam cautius apud dominos ſervari exiſtimabat, id aliquoties prædicans, *Alexandrum Magnum, ubi haberet theſauros interrogatum, apud amicos, benevole reſpondiſſe.* Digeſtis bonis, quæ ſcire potuimus, nunc ad explicanda ejus vitia veniamus, licet dicta ſint carptim. Levioris ingenii: verum hoc inſtituto rectiſſimo temperabat, emendari ſe, cum deviaret a fruge bona, permittens. Linguæ fuſioris & admodum raro ſilentis: præſagiorum ſciſcitationi nimiæ deditus, ut æquiparare videretur in hac parte principem Hadrianum: ſuperſtitioſus magis, quam ſacrorum legitimus obſervator, innumeras ſine parſimonia pecudes mactans: ut æſtimaretur, ſi revertiſſet de Parthis, boves jam defuturos: Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id ac-

cepimus dictum : *οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ Καίσαρι. Ἂν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα.* Vulgi plauſibus lætus, laudum etiam ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſæpe affectans. Verumtamen cum hæc eſſent, æſtimari poterat, ut ipſe ajebat, vetus illa juſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cœlum, eo imperante rediſſe rurſus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens, interdum oſtenderet ſe diſſimilem ſui. Namque & jura condidit non moleſta, abſolute quædam jubentia fieri vel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat illud inclemens, quod docere vetuit magiſtros rhetoricos & grammaticos Chriſtianos, ni tranſiſſent ad numinum cultum. Illud quoque itidem parum ferendum, quod municipalium ordinum cœtibus patiebatur injuſte quoſdam annecti, vel peregrinos, vel ab iis conſortiis, privilegiis, aut origine longe diſcretos. Figura talis utique membrorum. Mediocris erat ſtaturæ, capillis, tanquam pexiſſet, mollibus, hirſuta barba in acutum deſinente veſtitus, venuſtate oculorum micantium flagrans, qui mentis ejus anguſtias indicabant, ſuperciliis decoris, & naſo rectiſſimo, ore paulo majore, labro inferiore demiſſo, opima & incurva cervice, humeris vaſtis & latis, ab ipſo capite uſque unguium ſummitates lineamentorum recta compage, unde viribus valebat & curſu. Et quoniam eum obtrectatores novos bellorum tumultus ad perniciem rei communis inſimulant concitaſſe : ſciant, docente veritate perſpicue, non Julianum, ſed Conſtantium, ardores Parthicos ſuc-

cendiſſe, cum Metrodori mendaciis avidius acquieſcit, ut dudum retulimus plene. Unde cæſi ad internecionem exercitus noſtri, capti militares aliquoties numeri, urbes exciſæ, rapta munimenta vel diruta, provinciæ gravibus impenſis exhauſtæ: & ad effectum tendentibus minis cuncta petebantur a Perſis aduſque Bithynos & litora Propontidis. At in Galliis bellorum tenore gliſcente, diffuſis per noſtra Germanis, jamque Alpibus ad vaſtandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpeſſis hominibus, nihil præter lacrimas ſupererat & terrores: ubi & præteritorum recordatio erat acerba, & exſpectatio triſtior impendentium. Quæ omnia juvenis iſte ad occiduam plagam ſpecie Cæſaris miſſus, regeſque pro mancipiis agitans ignobilibus, cuncta pæne mira dictu celeritate correxit. Utque Orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas, triumphum exinde relaturus & cognomentum, ſi conſiliis ejus & factis illuſtribus decreta cœleſtia congruiſſent. Et cum ſciamus experimento, adeo quoſdam ruere improvidos, ut bella interdum victi, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeant, quibus ſuccubuere ſæpiſſime, ſunt, qui reprehendant, paria repetiſſe Principem ubique victorem.

V. Nec fuit poſt hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, ut, ubi olim ipſe ſtatuerat, conderetur: principio lucis ſecutæ, quæ erat quintum Kalend. Julias, hoſtibus ex omni latere circumfuſis, collecti duces exercitus, advocatiſque legionum principiis

& turmarum, ſuper creando Principe conſultabant. Diſciſſique ſtudiis turbulentis, Arinthæus, & Victor, & e palatio Conſtantii reſidui, de parte ſua quendam habilem ſcrutabantur: contra Nevitta, & Dagalaiphus, proceresque Gallorum, virum talem ex commilitio ſuo quæritabant. Quæ dum ambiguntur, nulla variante ſententia, itum eſt voluntate omnium in Salluſtium: eoque cauſante morbos & ſenectutem, honoratior aliquis miles advertens deſtinatius reluctantem: *Et quid ageretis*, ait, *ſi illud bellum vobis curandum commiſiſſet abſens, ut ſæpe factum eſt, Imperator? nonne poſthabitis ceteris militem inſtantibus ærumnis eriperetis? Id nunc agite: & ſi Meſopotamiam videre licuerit, utriuſque exercitus conſociata ſuffragia legitimum Principem declarabunt.* Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum penſatis ſententiis, tumultuantibus paucis, ut in rebus extremis ſæpe eſt factum, Jovianus eligitur Imperator, domeſticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notiſſimi comitis filius, haud dudum poſt depoſitum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digreſſi. Et confeſtim indumentis circumdatus principalibus, ſubitoque productus e tabernaculo, per agmina jam diſcurrebat proficiſci parantia. Et quoniam acies aduſque lapidem quartum porrigebatur, anteſignani quoſdam clamare Jovianum audientes Auguſtum, eadem multo magis ſonabant: gentilitate enim prope perciti nominis, quod una litera diſcernebat, Julianum recreatum arbitrati ſunt

deduci magnis favoribus, ut ſolebat. Verum cum incurvus ille viſus & longior adventaret, ſuſpicati, quod acciderat, in lacrimas effuſi ſunt omnes & luctum. Quod ſi gravis quidam æquitatis ſpectator in ultimo rerum ſpiritu factum criminatur improvide: nauticos idem juſtius incuſabit, amiſſo perito navigandi magiſtro, ſævientibus flabris & mari, quod clavos regendæ navis cuilibet periculi ſocio commiſerunt. His ita cæco quodam judicio fortunæ peractis, Jovianorum ſignifer, quos Varronianus rexerat dudum, cum novo diffidens Principe, etiamtum privato, ut patris ejus obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens jam communia ſupergreſſo, diſceſſit ad Perſas: ac data dicendi copia, quæ ſciret, docet Saporem jam propinquantem, exſtincto, quem verebatur, turbine concitato calonum ad umbram imperii Jovianum adhuc protectorem aſcitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito, quod ſemper trepidis votis expetebat, & inopina proſperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adjuncta iis, qui dimicavere nobiſcum, celeri diſpoſuit gradu agminis noſtri invadi terga poſtremi.

VI. Quæ dum ultro citroque ordinantur, hoſtiis pro Joviano extiſque inſpectis pronuntiatum eſt, eum omnia perditurum, ſi intra vallum remanſiſſet, ut cogitabat: ſuperiorem vero fore, profectum. Proinde egredi jam cœptantes adoriuntur nos elephantis præviis Perſæ: ad quorum fremitum inceſſumque terribilem equis inter initia turbatis, & viris, Joviani & Herculiani occiſis belluis paucis,

cataphractis equitibus acriter reſtiterunt. Deinde legiones Joviorum atque Victorum laborantibus ſuis ferentes auxilium, elephantos duos ſtraverunt cum hoſtium plebe non parva: & in lævo prœlio viri periere fortiſſimi, Julianus, & Macrobius, & Maximus legionum tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. Hiſque ſepultis, ut rerum anguſtiæ permiſerunt, prope confinia noctis cum ad caſtellum Sumere nomine citis paſſibus tenderemus, jacens Anatolii corpus eſt agnitum, quod tumultuaria opera terræ mandatum eſt. Hic & milites ſexaginta cum palatinis recepimus; quos in munimentum Vaccatum confugiſſe retulimus. Secuto deinde die pro captu locorum reperta in valle caſtra ponuntur, velut murali ambitu circumclauſa, præter unum exitum eundemque patentem, undique in modum mucronum præacutis ſudibus fixis. Hocque viſo, e ſaltibus nos hoſtes diverſitate telorum, ac verbis turpibus inceſſebant, ut perfidos & lectiſſimi Principis peremtores: audierant enim ipſi quoque referentibus transfugis, rumore jactato incerto, Julianum telo cecidiſſe Romano. Auſi denique inter hæc equitum cunei, porta perrupta prætoria, prope ipſum tabernaculum Principis advenire: occiſis multis ſuorum & vulneratis, vi repulſi ſunt magna. Egreſſi exinde, proxima nocte Charcham occupavimus locum: ideo tuti, quod riparum aggeribus humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus, ut ante, vexabat. Cumque his Kalendis Juliis ſtadiis XXX confectis, civitatem nomine Duram

adventaremus, fatigatis jumentis, vectores eorum noviſſimi pedibus incedentes, a Saracena multitudine circumſepti protinus interiſſent, ni expeditiores turmæ noſtrorum opem laborantibus attuliſſent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infeſtos, quod ſalaria muneraque plurima a Juliano ad ſimilitudinem præteriti temporis accipere vetiti, queſtique apud eum, ſolum audierant, Imperatorem bellicoſum & vigilantem ferrum habere, non aurum. In hoc loco Perſarum obſtinatione tritum eſt quatriduum. Nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſſitionibus retrahentes: cum ſtaremus, ut pugnaturi, gradum ſenſim referentes, moris diuturnis excruciabant. Jamque (ut ſolent extrema metuentibus etiam ficta placere) fama circumlata, fines haud procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus vociferans immodeſte, dari ſibi copiam tranſeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus Imperator, tumentemque jam canis exortu ſideris amnem oſtendens, ne ſe periculoſis committerent gurgitibus, exorabat: nandi imperitos aſſerens eſſe complures, ſimulque adjiciens, hoſtiles manus hinc inde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed cum hæc ſæpe congeminando refragaretur incaſſum, mileſque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, id imperatur ægerrime, ut mixti cum Arctois Sarmatis Galli amnem primi omnium penetrarent: ut his magnitudine fluentorum abreptis, reſiduorum pertinacia frangeretur; aut ſi id perfeciſſent innocui, tranſitus fidentior tentaretur. Electique ſunt ad id

negotium habiles, qui maxima præ ceteris flumina tranſmeare in regionibus genuinis a prima pueritia ſunt inſtituti: & cum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam e tranſenna ſimul emiſſi, ſpe citius ripas occupavere contrarias: Perſarumque conculcatis pluribus & truncatis, quos loca ſervare diſpoſitos ſecuritas placido vinxerat ſomno, efficacis audaciæ ſignum elatis manibus contortiſque ſagulis oſtendebant. Hoc longe conſpecto, ardens ad tranſitum miles ea mora tantummodo tenebatur, quod utribus e cæſorum animalium coriis coagmentare pontes architecti promittebant.

VII. Quæ dum vanis conatibus agitantur, rex Sapor, & procul abſens, & cum prope veniſſet, exploratorum perfugarumque veris vocibus docebatur fortia facta noſtrorum, fœdas ſuorum ſtrages, & elephantos, quot nunquam rex ante meminerat, interfectos, exercitumque Romanum continuis laboribus induratum, poſt caſum glorioſi rectoris non ſaluti ſuæ, ut memorabat, conſulere, ſed vindictæ, difficultatemque rerum inſtantium aut victoria ſumma, aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abunde militem per provincias, levi teſſera colligi poſſe: expertus & ſciens, populum ſuum poſt amiſſam maximam plebem ultimis terroribus deformatum: ſimul comperiens, in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ ſuper omnia, hebetarunt ejus anxiam mentem uno parique natatu quingenti viri transgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibuſque confoſſis, reliquos con-

ſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes. Hæc inter cum neque pontes compaginari paterentur undæ torrentes, & abſumtis omnibus, quæ mandi poterant, utilibus, exacto miſerabiliter biduo, furebat inedia iraque percitus miles, ferro properans, quam fame, ignaviſſimo genere mortis, abſumi. Erat tamen pro nobis æternum Dei cœleſtis numen: & Perſæ præter ſperata priores, ſuper fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittunt, animos ipſi quoque deſpondentes, quos omnibus pæne prœliis pars Romana ſuperior gravius quaſſabat in dies. Conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes, humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum regem, quæ jubet ſi impleverit cum primatibus Cæſar. Contra hos cum Salluſtio præfecto mittitur Arinthæus: & dum deliberatur examinatius, quid fieri deberet, dies quatuor ſunt evoluti inedia cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio, antequam hi mitterentur, ſi exabuſus Princeps paulatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profecto veniſſet ad præſidia Corduenæ, uberis regionis & noſtræ, ex eo loco, in quo hæc agebantur, centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem rex obſtinatius, ut ipſe ajebat, ſua dudum a Maximiano erepta: ut docebat autem negotium, pro redemtione noſtra, quinque regiones Tranſtigritanas: Arzanenam, & Moxoenam, & Zabdicenam, itidemque Rehimenam, & Corduenam, cum caſtellis quindecim, & Niſibin, & Singaram, & caſtra Maurorum, munimentum perquam oppor-

tunum. Et cum pugnari decies expediret, ne horum quidquam dederetur: adulatorum globus inſtabat timido Principi, Procopii metuendum ſubſerens nomen: eumque affirmans, niſi rediret, cognito Juliani interitu, cum intacto milite, quem regebat, novas res nullo renitente facile moliturum. Hac pernicioſa verborum ille aſſiduitate nimia ſuccenſus, ſine cunctatione tradidit omnia, quæ petebantur: difficile hoc adeptus, ut Niſibis & Singara ſine incolis tranſirent in jura Perſarum, a munimentis vero alienandis reverti ad noſtra præſidia Romani permitterentur. Quibus exitiale aliud acceſſit & impium, ne poſt hæc ita compoſita, Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur auxilium, amico nobis ſemper & fido. Quod ratione gemina cogitatum eſt, ut puniretur homo, qui Chiliocomum mandatu vaſtaverat Principis, & remaneret occaſio, per quam ſubinde licenter invaderetur Armenia. Unde poſtea contigit, ut vivus caperetur idem Arſaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata inter diſſenſiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, ne quid committeretur per indutias contrarium pactis, obſidatus ſpecie viri celebres altrinſecus dantur Remora, & Victor ex parte noſtrorum, & Bellovædius, inſignium numerorum tribuni: ex parte vero diverſa Bineſes e numero nobilium optimatum, treſque alii ſatrapæ non obſcuri. Fœderata itaque pace annorum triginta, eaque jurisjurandi religionibus conſecrata, reverſi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini ut con-

fragoſa vitabantur & aſpera, potus inopia premebamur & cibi.

VIII. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt verſa multorum: qui, fame aduſque ſpiritum lacerati poſtremum, ideoque latenter progreſſi, aut imperitia nandi gurgite fluminis adhauriebantur: aut ſi undarum vi ſuperata venirent ad ripas, a Saracenis vel Perſis (quos, ut diximus paulo ante, exturbavere Germani) cædebantur ut pecora, vel longius amandati ſunt venumdandi. Ubi vero tranſeundi amnis aperte ſignum dedere buccinæ concrepantes, immane quo quantoque ardore temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quiſque reliquis omnibus anteponens, vitare multa & terribilia feſtinabat: & pars cratibus temere textis jumenta retinentes hinc inde natantia; alii ſuperſidentes utribus, quidam diverſa in neceſſitatis abrupto verſantes, undarum occurſantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipſe brevibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis tranſvectus, eadem navigia ultro citroque diſcurrere ſtatuit, dum omnes conveheremur. Tandemque univerſi præter merſos ad ulteriores venimus margines, favore ſuperi numinis diſcrimine per difficiles caſus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Perſas pontem jungere procul e noſtro conſpectu, ut poſt firmatam pacem & fœdera ſopitis belli turbinibus, incurioſius gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata: verum cum ſe

proditos advertiſſent, a conatu neſario deſtiterunt. Hac etiam ſuſpicione jam liberi, properanteſque itineribus magnis, prope Hatram venimus, vetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olimque deſertum: quod diruendum adorti temporibus variis Trajanus & Severus, principes bellicoſi, cum exercitibus pæne deleti ſunt, ut in eorum actibus has quoque digeſſimus partes. Unde cognito, per porrectam planitiem aduſque lapidem ſeptuageſimum in regionibus aridis nec aquam invenire poſſe, præter ſalſam & fœtidam, nec ad victum aliquid, niſi abrotonum, & abſinthium, & dracontium, aliaque herbarum genera triſtiſſima: vaſa, quæ portabantur, aquis impleta ſunt dulcibus: & mactatis camelis jumentiſque aliis, alimenta quæſita ſunt, licet noxia. Et via ſex dierum emenſa, cum ne gramina quidem invenirentur, ſolatia neceſſitatis extremæ: dux Meſopotamiæ Caſſianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, ad Ur nomine Perſicum venere caſtellum, cibos ferentes ex his, quos relictus cum Procopio & Sebaſtiano exercitus parcius victitans conſervarat. Hinc Procopius alter notarius, & Memoridus militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Juliani mortem, & Jovianum poſt ejus obitum ad culmen auguſtum evectum. Quibus mandaverat Princeps, ut Lucillianum ſocerum ſuum, poſt depoſitum militiæ munus digreſſum ad otium, morantemque eo tempore apud Sirmium, oblatis magiſterii equitum & peditum codicillis, quos iiſdem tradiderat, properare Mediolanum urgerent, res

firmaturum ancipites : & quod magis metuebatur, ſi caſus novi quidam exſurgerent, opponendum. Quibus ſecretiores addiderat literas, Lucillianum itidem monens, ut quoſdam lectos exploratæ induſtriæ fideique duceret ſecum : adminiculis eorum uſurus pro incidentium captu negotiorum. Prudentique conſilio Malarichum ex familiaribus negotiis agentem etiamtum in Italia, miſſis inſignibus, Jovino juſſit ſuccedere armorum magiſtro per Gallias, gemina utilitate præſpeculata : ut & dux meriti celſioris, ideoque ſuſpectus abiret e medio ; & homo inferioris ſpei ad ſublimiora provectus, auctoris ſui nutantem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti. Juſſum eſt autem ad implenda hæc perrecturis, extollere ſeriem geſtorum in melius, & rumores, quaqua irent, verbis diffundere, concinentibus procinctum Parthicum exitu proſpero terminatum : additiſque feſtinando itineri noctibus, provinciarum militiæque rectoribus inſinuare novi Principis ſcripta, omniumque ſententiis occultius ſciſcitatis remeare velociter cum reſponſis, ut comperto, quid in longinquis agatur, principatus corroborandi matura conſilia quærantur & cauta. Hos tabellarios fama prægrediens, index triſtiorum caſuum velociſſima, per provincias volitabat & gentes ; maximeque omnium Niſibenos acerbo dolore perculſit, cum urbem Sapori deditam comperiſſent : cujus iram metuebant & ſimultates, recolentes, quæ aſſidue pertulerit funera, eam ſæpius oppugnare conatus. Conſtabat enim, orbem Eoum in ditionem potuiſſe tranſire Perſidis, niſi hæc civitas habili ſitu

& mœnium magnitudine reſtitiſſet. Miſeri tamen licet majore venturi pavore conſtringerentur, ſpe tamen ſuſtentari potuerunt exigua: hac ſcilicet, velut ſuopte motu, vel exoratus eorum precibus Imperator, eodem ſtatu retinebit urbem, Orientis firmiſſimum clauſtrum. Dum geſtorum ſeriem ubique rumores diffunditant varii, in exercitu abſumtis commeatibus paucis, quos advectos prædiximus, in corpora ſua neceſſitas erat humana vertenda, ni jumentorum caro cæſorum aliquatenus perduraſſet: unde effectum eſt, ut & armorum pleraque projicerentur & ſarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, ut ſi uſquam modius unus farinæ fuiſſet repertus, quod raro contigerat, aureis decem mutaretur ut minus. Profecti exinde Thilſaphata venimus, ubi Sebaſtianus atque Procopius cum tribunis principiiſque militum ſibi ad tuendam Meſopotamiam commiſſorum, ut poſcebat ſolemnitas, occurrerunt: & ſequebantur benigne ſuſcepti. Poſt quæ itinere feſtinato, Niſibi cupide viſa, extra urbem ſtativa caſtra poſuit Princeps: rogatuſque eniſe precante multiplici plebe, ut ingreſſus, palatium more ſuccederet Principum, pertinaciter reluctatus eſt, erubeſcens, agente ſe intra muros, urbem inexpugnabilem iratis hoſtibus tradi. Ibi tunc veſpera tenebrante, raptus a cœna Jovianus, primus inter notarios omnes, quem in obſidione civitatis Majozamalchæ per cuniculum docuimus evaſiſſe cum aliis, ductuſque ad devium locum, & præceps actus in puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine ſuperjecta: hanc profecto ob cauſam, quod

Juliano peremto, ipſe quoque nominatus a paucis, ut imperio dignus, nec poſt creatum Jovianum egit modeſte: ſed ſuſurrans ſuper negotio quædam audiebatur, invitabatque ad convivia ſubinde militares.

IX. Poſtridie Bineſes unus ex Perſis, quem inter alios excellere diximus, mandata regis complere feſtinans, promiſſa flagitabat inſtanter: & Principe permittente Romano civitatem ingreſſus, gentis ſuæ ſignum ab arce extulit, ſubmigrationem e patria civibus nuntians luctuoſam. Et vertere ſolum extemplo omnes præcepti, manus tendentes orabant, ne imponeretur ſibi neceſſitas abſcedendi, ad defendendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimentis publicis affirmantes & milite, ſatis confiſi, affuturam juſtitiam pro genitali ſede dimicaturis, ut experti ſunt ſæpe. Et hæc quidem ſuppliciter ordo & populus precabatur: ſed ventis loquebantur incaſſum, Imperatore, ut fingebat alia metuens, perjurii piacula declinante. Tum Sabinus, fortuna & genere inter municipes clarus, ore volubili replicabat, Conſtantium, immani crudeſcente bellorum materia, ſuperatum a Perſis interdum, deductumque poſtremo per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem intutam, panis fruſto vixiſſe precario, ab anu quadam agreſti porrecto, nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum: & Jovianum inter exordia principatus provinciarum muro ceſſiſſe, cujus obice jam inde a vetuſtate innoxiæ permanſerunt. Cumque nihil promoveretur, jurisjurandi religionem Principe deſtinatius prætenden-

te; cum oblatam ei coronam aliquamdiu recuſans, coactus denique ſuſcepiſſet, Silvanus quidam cauſarum defenſor confidentius exclamavit. *Ita*, inquit, *Imperator a civitatibus reſiduis coroneris.* Quo verbo exaſperatus, intra triduum omnes juſſit excedere mœnibus, deteſtantes rerum præſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus, mortem, ſi qui diſtulerint egredi, minitantibus, mœnia permixta ſunt lamentis & luctu: & per omnia civitatis membra una vox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona exſul fuganda laribus, in quibus nata erat & educata: orbataque mater liberis, vel conjuge viduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatium amplexa vel limina lacrimabat. Exin variæ complentur viæ, qua quiſque poterat, dilabentium. Properando enim multi furabantur opes proprias, quas vehi poſſe credebant, contemta reliqua ſupellectili pretioſa & multa: hanc enim reliquerunt penuria jumentorum. Tu hoc loco, Fortuna orbis Romani, merito incuſaris, quæ difflantibus procellis rempublicam excuſſa regimenta perito rei gerendæ ductori, conſummando juveni porrexiſti: quem nullis anteactæ vitæ inſignibus in hujuſmodi negotiis cognitum, nec vituperari eſt æquum, nec laudari. Illud tamen ad medullas uſque bonorum pervenit: quod, dum extimeſcit æmulum poteſtatis, dumque in animo per Gallias & Illyricum verſat, quoſdam ſæpe ſubliniora cœptaſſe, famam adventus ſui prævenire feſtinans, indignum imperio facinus amictu perjurii fugiendi commiſit,

Niſibi prodita : quæ jam inde a Mithridatici regni temporibus, ne Oriens a Perſis occuparetur, viribus reſtitit maximis. Nunquam enim ab urbis ortu inveniri poteſt annalibus replicatis, ut arbitror, terrarum pars ulla noſtrarum ab Imperatore vel conſule hoſti conceſſa : ſed ne ob recepta quidem, quæ direpta ſunt, verum ob amplificata regna, triumphalis gloria fuiſſe delata. Unde P. Scipioni ob recuperatas Hiſpanias, Fulvio Capua poſt diuturna certamina ſuperata, & Opimio poſt diverſos exitus prœliorum, Fregellanis, tunc internecivis hoſtibus, ad deditionem compulſis, triumphi ſunt denegati. Id etiam memoriæ nos veteres docent, in extremis caſibus icta cum dedecore fœdera, poſtquam partes verbis juravere conceptis, repetitione bellorum illico diſſoluta : ut temporibus priſcis apud Furcas Caudinas ſub jugum legionibus miſſis in Samnio, & per Albinum in Numidia ſceleſte pace cogitata, & auctore turpiter pactionis feſtinatæ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis civibus, & urbe tradita, miſſoque tribuno Conſtantio, qui munimenta præſidiaria cum regionibus, Perſicis optimatibus aſſignaret : cum Juliani ſupremis Procopius mittitur, ea, ut ſuperſtes ille mandarat, humaturus in ſuburbano Tarſenſi. Qui ad exſequendum profectus, confeſtim corpore ſepulto diſceſſit, nec inveniri uſquam potuit ſtudio quæſitus ingenti, niſi quod multo poſtea apud Conſtantinopolim viſus eſt ſubito purpuratus.

X. His hoc modo peractis, diſcurſiſque itineribus, Antiochiam venimus, ubi per continuos dies,

velut offenſo numine, multa viſebantur & dira: quorum eventus fore luctificos gnari rerum prodigialium præcinebant. Nam & Maximiani ſtatua Cæſaris, quæ locata eſt in veſtibulo regiæ, amiſit repente ſphæram æream, formatam in ſpeciem poli, quam geſtabat: & cum horrendo ſtridore ſonuerunt in conſiſtorio trabes: & viſa ſunt interdiu ſidera cometarum, ſuper quorum natura ratiocinantes phyſici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo exiſtimant appellari, quod tortos ignes ſpargunt, ut crines, in unum ſtellis multiplicibus congregatis. Alii eos arbitrantur ex halitu ſicciore terrarum igneſcere, paulatim in ſublimiora ſurgente. Quidam currentes radios ſolis, denſiore nube objecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplendore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. Sedit quorundam opinioni, hanc ſpeciem tunc apparere, cum erecta ſolito celſius nubes æternorum ignium vicinitate colluceat: vel certe ſtellas eſſe quaſdam ceteris ſimiles, quarum ortus obituſque, quibus ſint temporibus præſtituti, humanis mentibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis ſunt lecta: quæ digerere nunc vetat aliorſum oratio properans. Moratum pauliſper Antiochiæ Principem, curarumque ponderibus diverſis afflictum, exeundi mira cupiditas agitabat: proinde nec jumento parcens, nec militi, flagrante hieme inde profectus, ſignis, ut dictum eſt, vetantibus plurimis, Tarſum, urbem Cilicum nobilem, introiit, cujus originem docuimus ſupra. Exindeque egredi

nimium properans, exornari ſepulcrum ſtatuit Juliani, in pomœrio ſitum itineris, quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cujus ſuprema & cineres, ſi qui tunc juſte conſuleret, non Cydnus videre deberet, quamvis gratiſſimus amnis & liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam recte factorum præterlambere Tiberis interſecans urbem æternam, divorumque veterum monumenta præſtringens. Deinde Tarſo profectus, extentis itineribus venit oppidum Cappadociæ Tyana: ubi ei reverſi Procopius notarius & Memoridus tribunus occurrunt, geſtorumque aperiunt textum, hinc, ut ordo poſcebat, exorſi, quod Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho & Valentiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito, quod Malarichus recuſavit ſuſcipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos. Et tanquam in alto gentis ſilentio, extra calcem, ut dicitur, procurrebat: & intempeſtive parum etiam tum firmatis omnibus, ex actuario ratiociniis ſcrutandis incubuit: qui fraudum conſcius & noxarum, ad militaria ſigna confugit: finxitque Juliano ſuperſtite in res novas quendam medium ſurrexiſſe: cujus fallaciis turbo militaris acerrime concitus Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paulo poſtea Principem, trepidum, & quo confugeret ambigentem, Primitivus hoſpes tutius amandarat. His ita triſtibus lætum aliud addebatur, miſſos a Jovino milites adventare, quos Capita ſcholarum ordo caſtrenſis appellat, nuntiantes, æquo animo Joviani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valen-

ſtiniano, qui cum iiſdem redierat, regenda ſcutariorum ſecunda committitur ſchola, & Vitalianus domeſticorum conſortio jungitur, Erulorum e numero miles, qui multo poſtea auctus Comitis dignitate, male rem per Illyricum geſſit: confeſtimque mittitur in Gallias Arinthæus, ferens literas ad Jovinum, ut conſtanter ageret ſuum obtinens locum: eique mandatum eſt, ut animadverteretur in concitorem tumultus, auctoreſque ſeditionis ad comitatum vincti tranſmitterentur. Poſt quæ, ut videbatur expedire, diſpoſita, apud Aſpuna Galatiæ municipium breve Gallicani milites viſi Principi, ingreſſique conſiſtorium, poſt audita gratanter, quæ pertulerant, munerati redire jubentur ad ſigna. Et cum introiſſet Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore neceſſariis, conſulatum iniit, adhibito in ſocietatem trabeæ Varroniano filio ſuo admodum parvulo: cujus vagitus, pertinaciter reluctantis, ne in curuli ſella veheretur ex more, id, quod mox accidit, portendebat. Hinc quoque Jovianum celeri gradu præſcriptus vitæ finiendæ dies exegit. Cum enim veniſſet Dadaſtanam, qui locus Bithyniam diſtinguit & Galatas, exanimatus inventus eſt nocte: ſuper cujus obitu dubietates emerſere complures. Fertur enim, recenti calce cubiculi illiti ferre odorem noxium nequiviſſe, vel extuberato capite periſſe ſuccenſione prunarum immenſa, aut certe ex colluvione ciborum avida cruditate diſtentus. Deceſſit autem anno triceſimo ætatis & tertio. Cumque huic & Æmiliano Scipioni vitæ exitus ſimilis eveniſſet, ſuper neutrius morte quæ-

ſtionem comperimus agitatam. Incedebat autem motu corporis gravi, vultu lætiſſimo, oculis cæſiis, vaſta proceritate & ardua, adeo ut diu nullum indumentum regium ad menſuram ejus aptum inveniretur. Et æmulari malebat Conſtantium, agens ſeria quædam aliquoties poſt meridiem: jocarique palam cum proximis aſſuetus. Chriſtianæ legis idem ſtudioſus, & nonnunquam honorificus, mediocriter eruditus, magiſque benevolus, & perpenſius, ut apparebat ex paucis, quos promoverat, judices electurus: edax tamen, & vino Venerique indulgens, quæ vitia imperiali verecundia forſitan correxiſſet. Dicebatur autem Varronianus pater ejus monitu cujuſdam ſomni dudum præſciſſe, quod evenit, idque duobus amicis commiſiſſe fidiſſimis, illo adjecto, quod ipſi quoque deferretur trabea conſularis. Sed impetrato uno, adipiſci non potuit aliud. Audita enim filii celſiore fortuna, antequam eum videret, fatali præventus eſt morte. Et quia huic nomini ampliſſimum magiſtratum portendi, per quietem prædictum eſt ſeni: Varronianus nepos ejus infans etiamtum, cum Joviano patre declaratus eſt, ut ſupra retulimus, conſul.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVI.

Valentiniano, ſcholæ ſecundæ ſcutariorum tribuno, communi magiſtratuum civilium & militarium conſenſu, Nicææ abſenti defertur imperium: & de ratione biſſexti. *C. I.* Valentinianus cum Ancyra evocatus Nicæam celeriter veniſſet, una omnium voce iterum eligitur imperator, purpuraque & diademate ornatus, Auguſtuſque appellatus, militem alloquitur. *II.* De Aproniani præfectura urbana Romæ. *III.* Valentinianus Valentem fratrem ſuum Nicomediæ tribunum ſtabuli, ac mox apud Conſtantinopolim in Hebdomo, conſentiente exercitu, conſortem imperii conſtituit. *IV.* Imperatores ambo comites & militares numeros inter ſe partiuntur; & paulo poſt alter Mediolani, alter Conſtantinopoli primum conſulatum ineunt. Alamanni Gallias vaſtant; Procopius in Oriente res novas molitur. *V.* Patria & genus, mores, ac dignitates Procopii; deque ejus ſub Joviano latebra: & qua ratione Conſtantinopoli imperator ſit appellatus. *VI.* Procopius Thracias ſine ſanguine in ſuam poteſtatem redigit, & equites pediteſque per Thraciam iter facientes, promiſſis in verba ſua adigit, nec non Jovios & Victores, a Valente adverſus ſe miſſos, ſibi oratione jungit. *VII.* Nicæa & Chalcedone obſidione liberatis, Bithynia in ditionem Procopii redigitur: & mox Cyzico expugnato Helleſpontus. *VIII.* Procopius in Bithynia, in Lycia, & Phrygia a

ſuis deſertus, & vivus Valenti traditus, capite truncatur. *IX.* Marcellus protector, ejus cognatus, & multi Procopianarum partium ſupplicio capitis affecti. *X.*

I. DICTIS impenſiore cura rerum ordinibus adusque memoriæ confinia propioris, convenerat jam referre a notioribus pedem, ut & pericula declinentur veritati ſæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempeſtivos, ſtrepentes ut læſos, ſi præteritum ſit, quod locutus eſt Imperator in cœna, vel omiſſum, quam ob cauſam gregarii milites coerciti ſunt apud ſigna, & quod non decuerat in deſcriptione multiplici regionum, ſuper exiguis ſilere caſtellis: quodque cunctorum nomina, qui ad urbani prætoris officium convenere, non ſunt expreſſa: & ſimilia plurima præceptis hiſtoriæ diſſonantia, diſcurrere per negotiorum celſitudines aſſuetæ, non humilium minutias indagare cauſarum: quas ſi ſcitari voluerit quiſpiam, individua illa corpuſcula volitantia per inane, atomos, ut nos appellamus, numerari poſſe ſperabit. Hæc quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum ſtilis uberibus explicatas non edidere ſuperſtites, ut in quadam ad Cornelium Nepotem epiſtola Tullius quoque teſtis reverendus affirmat. Proinde inſcitia vulgari contemta, ad reſidua narranda pergamus. Hac volubilium caſuum diritate exitu luctuoſo finita, obituque intervallato brevi tempore Principum, corpore curato defuncti, miſſoque Conſtantinopolim, ut inter Auguſtorum

reliquias conderetur, progreſſo Nicæam verſus exercitu, quæ in Bithynia mater eſt urbium, poteſtatum civilium militiæque rectores magnitudine curarum adſtricti communium, interque eos quidam ſpe vana ſufflati, moderatorem quæritabant diu exploratum & gravem. Et rumore tenus obſcuris paucorum ſuſurris nomen præſtringebatur Equitii, ſcholæ primæ ſcutariorum etiamtum tribuni: qui cum potiorum auctoritate diſplicuiſſet, ut aſper & ſubagreſtis; translata eſt ſuffragatio levis in Januarium Joviani affinem, curantem ſummitatem neceſſitatum caſtrenſium per Illyricum. Quo itidem ſpreto, quia procul jacebat: ut aptus ad id, quod quærebatur, atque conveniens, Valentinianus nulla diſcordante ſententia, numinis aſpiratione cœleſtis electus eſt, agens ſcholam ſcutariorum ſecundam, relictuſque apud Ancyram, poſtea ſecuturus, ut ordinatum eſt. Et quia nullo renitente hoc e republica videbatur, miſſis, qui eum venire ocius admonerent, diebus decem nullus imperii tenuit gubernacula: quod tunc eveniſſe, extis Romæ inſpectis haruſpex edixerat Marcus. Inter hæc tamen ne quid novaretur contrarium placitis, neve armatorum mobilitas ſæpe verſabilis in præſentium quendam inclinaret arbitrium, attente providebat Equitius, & cum eo Leo, adhuc ſub Dagalaipho magiſtro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis poſtea magiſter officiorum, exercitus univerſi judicium, quantum facere niti que poterant, ut Pannonii fautoreſque Principis deſignati firmantes. Qui cum veniſſet accitus, implendique

negotii præſagiis, ut opinari dabatur, vel ſomniorum aſſiduitate, nec videri die ſecundo, nec prodire in medium voluit, biſſextum vitans Februarii menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanæ fuiſſe dignorat infauſtum: cujus notitiam certam deſignabo. Spatium anni vertentis id eſſe periti mundani motus & ſiderum definiunt veteres, inter quos Menon, & Euctemon, & Hipparchus, & Archimedes excellunt, cum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero, quem Zodiacum ſermo Græcus appellat, trecentis & ſexaginta quinque diebus emenſis & noctibus, ad eundem redierit cardinem: ut verbo tenus, ſi a ſecunda particula elatus arietis, ad eam dimenſione redierit terminata. Sed anni intervallum veriſſimum memoratis diebus & horis ſex aduſque meridiem concluditur plenam: annique ſequentis erit poſt horam ſextam initium porrectum ad veſperam. Tertius a prima vigilia ſumens exordium, ad horam noctis extenditur ſextam. Quartus a medio noctis aduſque claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio variantibus annorum principiis, & quodam poſt horam ſextam diei, alio poſt ſextam excurſa nocturnam, ſcientiam omnem ſqualida diverſitate confundat, & autumnalis menſis inveniatur quandoque vernalis: placuit, ſenas illas horas, quæ quadriennio viginti colliguntur atque quatuor, in unius diei noctiſque adjectæ tranſire menſuram. Hocque alte conſiderato, eruditis concinentibus multis effectum eſt, ut ad unum diſtinctumque exitum circumverſio curſus annui revoluta, nec vaga ſit, nec

incerta, nulloque errore deinceps obumbrata ratio cœleſtis appareat, & menſes tempora retineant præſtituta. Hæc nondum extentis fuſius regnis, diu ignoravere Romani, perque ſecula multa obſcuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, cum in ſacerdotes poteſtatem transtuliſſent intercalandi : qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium ſuum ſubtrahebant tempora vel augebant. Hocque ex cœpto emerſerunt alia plurima, quæ fallebant, quorum meminiſſe nunc ſupervacuum puto. Quibus abolitis, Octavianus Auguſtus, Græcos ſecutus, hanc inconſtantiam correcta turbatione compoſuit, ſpatiis duodecim menſium & ſex horarum magna deliberatione collectis : per quæ duodecim ſiderum domicilia ſol diſcurrens motibus ſempiternis, anni totius intervalla concludit. Quam rationem biſſexti probatam, etiam victura cum ſeculis Roma adjumento numinis divini fundavit. Proinde pergamus ad reliqua.

II. Elapſo die parum apto ad inchoandas rerum magnitudines, ut quidam exiſtimant, propinquante jam veſpera monitu præfecti Salluſtii ſub exitii denuntiatione ſtatutum eſt promta conſenſione cunctorum, ne potioris quiſquam auctoritatis, vel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie mane. Cumque multorum tædio, quos votorum inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux adveniſſet : in unum quæſito milite omni, progreſſus Valentinianus in campum, permiſſuſque tribunal aſcendere celſius ſtructum, comitiorum ſpecie, voluntate præ-

ſentium ſecundiſſima, ut vir ſerius, rector pronuntiatur imperii. Mox principali habitu circumdatus & corona, Auguſtuſque nuncupatus cum laudibus amplis, quas novitatis potuit excitare dulcedo, præmeditata dicere jam parabat. Eoque, ut expeditius loqueretur, brachium exſertante, obmurmuratio gravis exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, cohortiumque omnium plebe urgentium deſtinate, confeſtim Imperatorem alterum declarari. Quod licet nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum: ex eo tamen id fruſtra creditum videbatur, quod non emercati, ſed conſoni, totius multitudinis paria volentis clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimeſcentis ſublimium fortunarum. Dein ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus violentior apparebat, & confidentia militis erumpentis interdum ad pernicioſa facinora timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis, ne fieret, extimeſcens, elata proſpere dextera vi Principis fiducia pleni, auſus increpare quoſdam ut ſeditioſos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus abſolvebat. *Exſulto, provinciarum fortiſſimi defenſores, & præ me fero, ſemperque laturus ſum, nec ſperanti, nec appetenti moderamina orbis Romani mihi, ut potiſſimo omnium, veſtras detuliſſe virtutes. Quod erat igitur in manu poſitum veſtra, nondum electo imperii formatore, utiliter & glorioſe compleſtis, aſcito in honorum verticem eo, quem ab ineunte adoleſcentia ad hanc uſque ætatis maturitatem ſplendide integreque vixiſſe experiundo cognoſcitis. Proinde pacatis auribus accipite,*

quæſo, ſimplicioribus verbis, quod conducere arbitror in commune. Adhiberi oportere in omnes caſus ſocia poteſtate collegam, contemplatione poſcente multiplici nec ambigo, nec repugno, curarum acervos & mutationes varias accidentium ipſe quoque, ut homo, formidans: ſed ſtudendum eſt concordiæ viribus totis, per quam res quoque minimæ convaleſcunt: quod impetrabitur facile, ſi patientia veſtra cum æquitate conſentiens, id mihi, quod mearum eſt partium, conceſſerit libens. Dabit enim, ut ſpero, fortuna, conſiliorum adjutrix bonorum, quantum efficere & conſequi poſſum, diligenter ſcrutantibus temperatum. Ut enim ſapientes definiunt, non modo in imperio, ubi pericula maxima ſunt & creberrima, verum etiam in privatis quotidianiſque rationibus, alienum ad amicitiam, cum judicaverit quiſquam prudens, adjungere ſibi debebit, non cum adjunxerit, judicare. Hæc cum ſpe lætiorum polliceor: vos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hiberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, ob nuncupationem auguſtam debita protinus accepturi. Finita oratione, quam auctoritas erexerat inopina, flexit Imperator in ſuam ſententiam univerſos: conſiliique ejus viam ſecuti, qui paulo ante flagrantiſſimis vocibus aliud poſtulabant, circumſeptum aquilis & vexillis, agminibuſque diverſorum ordinum ambitioſe ſtipatum, jamque terribilem duxerunt in regiam.

III. Dum hæc in Oriente volubiles fatorum explicant ſortes, Apronianus regens urbem æternam, judex integer & ſeverus, inter curarum præcipua, quibus hæc præfectura ſæpe ſollicitatur, id primum

opera curabat enisa, ut veneficos, qui tunc rareſcebant, captos, poſtque agitatas quæſtiones nocuiſſe quibuſdam apertiſſime confutatos, indicatis conſciis morte mulctaret, atque ita paucorum diſcrimine reliquos, ſi qui laterent, formidine parium exturbaret. Hæc egiſſe ideo efficaciter fertur, quod Juliani promotus arbitrio agentis etiamtum per Syrias, in itinere unum amiſerat oculum: ſuſpicatuſque, artibus ſe nefariis appetitum, juſto quidem, ſed inuſitato dolore hæc & alia magna quæritabat induſtria. Unde quibuſdam atrox viſus eſt, in amphitheatrali curriculo undatim coeunte aliquoties plebe, cauſas diſpiciens criminum maximorum. Denique poſt hujuſmodi vindicata complura, Hilarinum aurigam convictum atque confeſſum, vixdum pubeſcentem filium ſuum venefico tradidiſſe, docendum ſecretiora quædam legibus interdicta, ut nullo conſcio adminiculis juvaretur internis, capitali animadverſione damnavit: qui laxius retinente carnifice, ſubito lapſus confugit ad ritus Chriſtiani ſacrarium, abſtractuſque exinde illico abſciſſa cervice conſumtus eſt. Verum hæc ſimiliaque tum etiam ut coercenda mox cavebantur, & nulli, vel admodum pauci, in his verſati flagitiis, vigori publico inſultarunt: ſed tempore ſecuto, longæva impunitas nutrivit immania, uſque eo graſſante licentia, ut imitatus Hilarinum quidam ſenator, ſervumque ſuum modo non per ſyngrapham arcanis piacularibus inducendum commiſiſſe doctori malarum artium confutatus, ſupplicium redimeret opima mercede, ut crebrior fama vulgarat. Iſque ipſe hoc genere, quo

jactum eſt, abſolutus, cum vitæ pudere deberet & culpæ, non abolendæ incubuit maculæ: ſed tanquam inter multos probroſos ſolus vacuus ab omni delicto, equo phalerato inſidens diſcurrenſque per ſilices, multa poſt ſe nunc uſque trahit agmina ſervulorum, per novum quoddam inſigne curioſius ſpectari affectans: ut Duillium accepimus veterem, poſt glorioſa illa navalis rei certamina id ſibi ſumſiſſe, ut tibicine lenius præcinente rediret ad ſua poſt cœnam. Sub hoc tamen Aproniano ita jugiter copia neceſſariorum exuberavit, ut nulla ſaltem levia murmura ſuper inopia victui congruentium orirentur: quod aſſidue Romæ contingit.

IV. At in Bithynia Valentinianus Princeps, ut prædiximus, declaratus, dato in perendinum diem ſigno proficiſcendi, convocatis primoribus, quaſi tota conſilia quam ſibi placentia ſecuturus, percontabatur, quemnam ad imperii conſortium oporteret aſſumi: ſilentibuſque cunctis, Dagalaiphus tunc equeſtris militiæ rector reſpondit fidentius: *Si tuos*, inquit, *amas*, *Imperator optime*, *habes fratrem; ſi rempublicam*, *quære*, *quem veſtias.* Quo dicto aſperatus ille, ſed tacitus, & occultans, quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingreſſus Kalendis Martiis, Valentem fratrem ſtabulo ſuo cum tribunatus dignitate præfecit. Indeque cum veniſſet Conſtantinopolim, multa ſecum ipſe divolvens, & magnitudine urgentium negotiorum jam ſe ſuperari conſiderans: nihil morandum ratus, quintum Kalend. Aprilis productum eundem Valentem in ſuburbanum, univerſorum ſententiis concinenti-

bus (nec enim audebat quiſquam refragari) Auguſtum pronuntiavit : decoreque imperatorii cultus ornatum , & tempora diademate redimitum , in eodem vehiculo ſecum reduxit : participem quidem legitimum poteſtatis , ſed in modum apparitoris morigerum , ut progrediens aperiet textus. Quibus ita nullo interturbante perfectis , conſtricti rapidis febribus Imperatores ambo diu , ſpe vivendi firmata , ut erant in inquirendis gnaviores, quam in componendis , ſuſpectas morborum cauſas inveſtigandas acerrime Urſatio officiorum magiſtro Delmatæ crudo , & Juventio Siſciano quæſtori tunc commiſerunt : ut loquebatur pertinax rumor , invidiam cientes Juliani memoriæ principis , amiciſque ejus , tanquam clandeſtinis præſtigiis læſi. Sed hoc evanuit facile , ne verbo quidem tenus inſidiarum indicio ullo reperto. Hoc tempore velut per univerſum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis , excitæ gentes ſæviſſimæ limites ſibi proximos perſultabant. Gallias Rætiaſque ſimul Alamanni populabantur ; Sarmatæ Pannonias & Quadi ; Picti , Saxoneſque & Scotti , & Atacotti Britannos ærumnis vexavere continuis ; Auſtoriani Mauricæque aliæ gentes Africam ſolito acrius incurſabant ; Thracias & diripiebant prædatorii globi Gothorum. Perſarum rex manus Armeniis injectabat , eos ad ſuam ditionem ex integro vocare vi nimia properans , ſed injuſte ; cauſando , quod poſt Joviani exceſſum , cum quo fœdera firmarat & pacem , nihil obſtare debebit , quo minus ea recuperaret , quæ antea ad majores ſuos pertinuiſſe monſtrabat.

V. Acta igitur tranquillius hieme, concordiſſimi Principes, unus nuncupatione prælatus, alter honore ſpecie tenus adjunctus, percurſis Thraciis Næſum advenerunt: ubi in ſuburbano, quod appellatum Mediana a civitate tertio lapide diſparatur, quaſi mox ſeparandi, partiti ſunt comites. Et Valentiniano quidem, cujus arbitrio res gerebatur, Jovinus evenit, dudum promotus a Juliano per Gallias magiſter armorum, & Dagalaiphus, quem militiæ rectorem provexerat Jovianus: in Orientem vero ſecuturus Valentem ordinatus eſt Victor, ipſe quoque judicio Principis antedicti provectus, cui junctus eſt Arinthæus. Lupicinus enim pridem a Joviano pari modo promotus magiſter equitum, partes tuebatur Eoas. Tunc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum magiſter, ſed comes: & Serenianus olim ſacramento digreſſus, recinctus eſt, ut Pannonius, ſociatuſque Valenti domeſticorum præfuit ſcholæ. Quibus ita digeſtis, & militares partiti numeri. Et poſt hæc cum ambo fratres Sirmium introiſſent, diviſo palatio, ut potiori decuerat, Valentinianus Mediolanum, Conſtantinopolim Valens diſceſſit. Et Orientem quidem regebat poteſtate præfecti Salluſtius; Italiam vero cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias provincias Germanianus. Agentes igitur in memoratis urbibus Principes, ſumſerunt primitus trabeas conſulares: omniſque hic annus diſpendiis gravibus rem Romanam afflixit. Alamanni enim perrupere Germaniæ limites, hac ex cauſa ſolito infeſtius moti. Cum legatis eorum miſſis ad comitatum certa & præſti-

tuta ex more munera præberi deberent, minora & vilia ſunt attributa: quæ illi ſuſcepta, furenter agentes, ut indigniſſima projecere. Tractatique aſperius ab Urſacio tunc magiſtro officiorum, iracundo quodam & ſævo, regreſſi, factumque exaggerantes, ut contumelioſe deſpectas gentes immaniſſimas concitarunt. Et circa id tempus, aut non multo poſterius, in Oriente Procopius in res ſurrexerat novas: quæ prope Kalendas Novembris venturo Valentiniano Pariſios, eodemque nuntiata ſunt die. Et Alamannis quidem occurſurum Dagalaiphum pergere mature præcepit: qui vaſtitatis propinquioribus locis longius diſceſſerant incruenti. Super appetitu vero Procopii, antequam adoleſceret, reprimendo, curis diducebatur ambiguis, ea potiſſimum ratione ſollicitus, quod ignorabat, utrum Valente ſuperſtite, an exſtincto, memoratus imperium affectarat. Equitius enim, relatione Antonii tribuni accepta, agentis in Dacia mediterranea militem, qui nihil præter negotium ipſum auditum obſcure ſignificabat; ipſe quoque nondum liquida fide comperta, ſimplicibus verbis Principem geſtorum conſcium fecit. His cognitis, Valentinianus, eodem Equitio aucto magiſterii dignitate, repedare ad Illyricum deſtinabat, ne perſultatis Thraciis perduellis jam formidatus invaderet hoſtili excurſu Pannonias. Documento enim recenti impendio terrebatur, reputans, paulo ante Julianum, contemto Imperatore bellorum civilium ubique victore, nec ſperatum ante, nec exſpectatum, ab urbe in urbem incredibili velocitate tranſiſſe.

Verum ardens ad redeundum ejus impetus molliebatur conſiliis proximorum, ſuadentium & orantium, ne interneciva minantibus barbaris exponeret Gallias, neve hac cauſatione provincias deſereret egentes adminiculis magnis: iiſque legationes urbium acceſſere nobilium, precantes, ne in rebus duris & dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas præſens eripere poterit diſcriminibus maximis, metu ambitioſi nominis ſui Germanis incuſſo. Tandem denique utilitate rei perpenſius excogitata, in multorum ſententias flexus, replicabat aliquoties, hoſtem ſuum fratriſque ſolius eſſe Procopium; Alamannos vero totius orbis Romani: ſtatuitque nuſquam interim extra confinia moveri Gallorum. Et aduſque Remos progreſſus, ſollicituſque ſuper Africa, ne repente perrumperetur, Neotherium poſtea conſulem, tunc notarium, ad eandem tuendam ire diſpoſuit, & Maſaucionem domeſticum protectorem ea conſideratione, quod diu ſub patre Cretione quondam comite educatus, ſuſpecta noverat loca; hiſque & ſcutarium adjunxit Gaudentium, olim ſibi cognitum & fidelem. Quia igitur uno eodemque tempore utrobique turbines exarſere mœſtiſſimi, competenti loco ſingula digeremus, nunc partem in Oriente geſtorum, deinde bella barbarica narraturi; quoniam pleraque & in occidentali & in Eoo orbe iiſdem menſibus ſunt excitata: ne, dum ex loco ſubinde ſaltuatim redire feſtinamus in locum, omnia confundentes, ſqualiditate maxima rerum ordines implicemus.

VI. Inſigni genere Procopius in Cilicia natus &

educatus, ea conſideratione, qua propinquitate Julianum poſtea Principem contingebat, a primo gradu eluxit: & ut vita moribuſque caſtigatior, licet occultus erat & taciturnus, notarius diu perſpicaciter militans & tribunus, jamque ſummatibus proximus: poſt Conſtantii obitum in rerum converſione velut Imperatoris cognatus altius anhelabat, adjunctus conſortio Comitum: & apparebat, eum, ſi unquam potuiſſet, fore quietis publicæ turbatorem. Hunc Julianus Perſidem ingrediens, conſociato pari poteſtatis jure Sebaſtiano, in Meſopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandaratque, ut ſuſurravit obſcurior fama (nemo enim dicti auctor exſtitit verus) pro cognitorum ageret textu, & ſi ſubſidia rei Romanæ languiſſe ſenſiſſet, Imperatorem ipſe ſe provideret ocius nuncupari. Qui injuncta civiliter agens & caute, Juliani letaliter vulnerati funus, & ad regenda communia comperit Jovianum evectum: falſoque rumore diſperſo, inter abeuntis anhelitus animæ eundem Julianum vero mandaſſe, placere ſibi, Procopio clavos ſummæ rei gerendæ committi: veritus, ne hac ex cauſa indemnatus occideretur, e medio ſe conſpectu diſcrevit, maxime poſt Joviani territus necem notariorum omnium primi, quem Juliano peremto veluti dignum imperio paucis militibus nominatum, novaque exinde cœptare ſuſpectum, cruciabiliter didicerat interfectum. Et quia ſe quæri induſtria didicerat magna, vitans gravioris invidiæ pondus, ad abdita longiuſque remota diſceſſit. Cumque a Joviano exploratius indagari latibula ſua ſen-

tiret, & ferinæ vitæ jam fuiſſet pertæſum: (quippe a celſiore ſtatu dejectus ad inferiora, etiam edendi penuria in locis ſqualentibus ſtringebatur, hominumque egebat colloquiis) poſtremæ neceſſitatis impulſu, deviis itineribus ad Chalcedonos agrum pervenit. Ubi, quoniam & illud firmius viſum eſt receptaculum, apud fidiſſimum amicorum deliteſcebat, Strategium quendam ex palatino milite ſenatorem, Conſtantinopolim, quantum fieri poterat, clanculo ſæpe intermeans: ut indicio ejuſdem Strategii patuit, poſtquam ſæpius in factionis conſcios eſt inquiſitum. Ritu itaque ſollertiſſimi cujuſdam ſpeculatoris, ignotus ob ſqualorum vultus & maciem rumuſculos colligebat tunc crebreſcentes, ut ſunt acerba ſemper inſtantia, incuſantium multorum Valentem, quaſi cupiditate aliena rapiendi ſuccenſum. Cujus diritati adjectum erat incentivum exitiale ſocer Petronius, ex præpoſito Martenſium militum promotus repentino ſaltu patricius, animo deformis & habitu: qui ad nudandos ſine diſcretione cunctos immaniter flagrans, nocentes pariter & inſontes poſt exquiſita tormenta quadrupli nexibus vinciebat, debita jam inde a temporibus principis Aureliani perſcrutans, & impendio mœrens, ſi quemquam abſolviſſet indemnem. Cujus morum intolerantiæ hæc quoque pernicies accedebat, quod, cum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde duriſſimus, nec reddendæ, nec accipiendæ rationis unquam capax: inviſior Cleandro, quem agentem ſub Imperatore Commodo præfecturam, ſub-

lata vecordia diverſas legimus vexaſſe fortunas: & oneroſior Plautiano, qui præfectus itidem ſub Severo, ultra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio periſſet ultore. Hæc lacrimoſa, quæ incitante Petronio ſub Valente clauſere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiumque ſpes atrocior, provincialium & militum paria gementium ſenſibus imis hærebant: & votis, licet obſcuris & tacitis, permutatio ſtatus præſentis ope numinis ſummi, concordi gemitu poſcebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratuſque, ubi felicius acciderit fatum, negotio levi ad apicem ſummæ poteſtatis aſſumi, ſubſidebat ut prædatrix beſtia, viſo, quod capi poterat, protinus eruptura. Cui hæc, quæ maturabat, ardenti, fors hanc materiam dedit impendio tempeſtivam. Conſumta hieme, feſtinans ad Syriam Valens, jamque fines Bithynorum ingreſſus, docetur relationibus ducum, gentem Gothorum ea tempeſtate intactam, ideoque ſæviſſimam, conſpirantem in unum ad pervadenda parari collimitia Thraciarum: hocque cognito, ut impræpedito ipſe pergeret, quo tendebat, ſufficiens equitum adjumentum & peditum mitti juſſit ad loca, in quibus barbarici timebantur excurſus. Dimoto itaque longius Principe, Procopius ærumnis diuturnis attritus, & vel atrocem mortem clementiorem ratus malis, quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium jecit abrupte: extremaque jam perpeti nequaquam timens, præeunte perdita ratione facinus adoritur audaciſſimum, Divitenſes Tungricanoſque juniores, ad procinctum urgentem

per Thracias inter alios celerare diſpoſitos, & Conſtantinopoli moraturos ſolemniter biduum, per quoſdam ex iiſdem numeris notos ſollicitare properans: quia cum omnibus loqui periculoſum erat & arduum, fidem paucorum elegit. Qui pellecti ſpe præmiorum ingentium, ſub conſecratione jurisjurandi promiſere, ſe, quæ vellet, cuncta facturos: favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipſi potiorem locum obtinebant in ſuadendo, ſtipendiis excellentes & meritis. Utque condictum eſt, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, Anaſtaſianas balneas petit, a ſorore Conſtantini cognominatas, ubi locata noverat ſigna: doctuſque per arcanorum conſcios, omnes in ejus ſtudium conſenſiſſe ſocietate coita nocturna, fide ſalutis data libenter admiſſus, conſtipatione vendibilium militum cum honore quidem, ſed in modum tenebatur obſeſſi: qui, ut prætoriani quondam poſt Pertinacis necem licitantem imperii præmia Julianum ſuſceperant, ipſi quoque Procopium, infauſti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderunt. Stetit itaque ſubtabidus, (excitum putares ab inferis) nuſquam reperto paludamento, tunica auro diſtincta, ut regius miniſter, indutus, a calce in pubem in pædagogiani pueri ſpeciem, purpureis opertus tegminibus pedum: haſtatuſque purpureum itidem pannulum læva manu geſtabat, ut in theatrali ſcena ſimulacrum quoddam inſigne per aulæum vel mimicam cavillationem ſubito putares emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum honorum omnium ludi-

briofe ſublatus, & ancillari adulatione beneficii allocutus auctores, opeſque pollicitus amplas & dignitates ob principatus primitias, proceſſit in publicum multitudine ſtipatus armorum: ſigniſque ſublatis, erectius ire pergebat, circumclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre concrepantium, quæ metuentes, ne a celſioribus tectis ſaxis vel tegularum fragmentis conflictarentur, denſius ipſis galearum criſtis aptabant. Huic intimidius incedenti nec reſiſtebat populus, nec favebat: accendebatur tamen inſita pleriſque vulgarium novitatis repentina jucunditate, ea re potius incitante, quod Petronium, ut prædiximus, divitias violenter augentem, omnes eadem mente deteſtabantur, qui ſepulta jamdudum negotia, & redivivas nebulas debitorum in diverſos ordines excitabat. Cum itaque tribunal idem aſcendiſſet Procopius, & cunctis ſtupore defixis timeretur ſilentium triſte: procliviorem viam ad mortem, ut ſperabat, exiſtimans adveniſſe, per artus tremore diffuſo implicatior ad loquendum, diu tacitus ſtetit: pauca tamen interrupta & moribunda voce dicere jam exorſus, quibus ſtirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuariis ſucclamationibus plebis Imperator appellatus incondite, petit curiam raptim. Ubi nullo clariſſimorum, ſed ignobili paucitate inventa, palatium peſſimo pede feſtinatis paſſibus introiit. Mirantur quidam profecto irriſione digna principia, incaute cœpta & temere, ad ingemiſcendas erupiſſe reipublicæ clades, ignari forſan exemplorum, hæc ac-

cidiſſe primitus arbitrantes. Sic Adramyttenus Andriſcus de genere quidam infimæ ſortis, aduſque Pſeudophilippi nomen evectus, bellis Macedonicis tertium addidit grave. Sic Antiochiæ Macrino Imperatore agente, ab Emeſa Heliogabalus exivit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mamæa matre confoſſus eſt. In Africa ſuperior Gordianus in imperium raptus, adventantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo ſpiritu intercluſo profudit.

VII. Igitur cupediarum vilium mercatores, & qui intra regiam apparebant, aut parere deſierant, quique cœtu militarium nexi ad pacatiora jam vitæ diſceſſerant, in inſoliti caſus ambigua partim inviti, alii volentes aſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora præſentibus rati, e civitate occulte dilapſi, Imperatoris caſtra petivere itineribus feſtinatis. Hos omnes Sophronius vivaciſſimo curſu prægreſſus, tunc notarius, præfectus poſtea Conſtantinopoleos, Valentem a Cæſarea Cappadocum jam profecturum, ut, vaporatis æſtibus Ciliciæ jam lenitis, ad Antiochiæ percurreret ſedes: textu narrato geſtorum, ſpe dubia in talibus percitum & ſtupentem, avertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentiſſima cura Procopius in dies agitabat & noctes, ſubditivos quoſdam oſtentans, qui aſtutia confidenti partim ab Oriente, alii e Galliis ſe veniſſe, & Valentinianum obiiſſe fingentes, cuncta patere novo & favorabili Principi memorabant. Et quia res novæ petulanter arreptæ celeritate muniri ſolent interdum,

ne quid formidandum omitteretur, cum feſtinatione Nebridius in locum Salluſtii præfectus prætorio factione Petronii recens promotus, & Cæſarius Conſtantinopolitanæ urbis præfectus in vincula compinguntur: & jubetur civitatem curare ſolita poteſtate Phronemius, eſſeque magiſter officiorum Euphraſius, ambo Galli, inſtitutis bonarum artium ſpectatiſſimi: & adminiſtratio negotiorum caſtrenſium Gomoario & Agiloni revocatis in ſacramentum committitur inconſulte, ut docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Julius comes per Thracias copiis militaribus præſidens, oppreſſurus rebelles, ſi comperiſſet conata, ex propinquis ſtationibus timebatur, commentum excogitatum eſt validum: & quaſi juſſu Valentis ſeria ſuper barbaricis motibus tractaturus, Nebridii literis adhuc clauſi violenter expreſſis accitus Conſtantinopolim, ſtrictius tenebatur. Hacque callida fraude bellatrices Thraciæ gentes ſine cruore acquiſitæ, admicula auſis tumultuariis maxima compararunt. Poſt quæ ita eventu lætiore completa, Araxius exambita regia prætorio præfectus acceſſit, velut Agilone genero ſuffragante: aliique plures ad aulæ varios actus & adminiſtrandas provincias ſunt admiſſi, quidam inviti, alii ultro ſemet offerentes cum præmiis. Utque in certaminibus inteſtinis uſu venire contingit, emergebant ex vulgari fæce nonnulli, deſperatione conſiliiſque ductantibus cæcis: contraque quidam orti ſplendide, a culminibus ſummis aduſque mortes & exſilia corruebant. Ubi per hæc & ſimilia factio firmiter videbatur eſſe

compoſita, reſtabat, ut abundans cogeretur militum manus: & impetratum eſt facile, id quod in publicis turbamentis aliquoties auſa ingentia, vel juſtis exorſa primordiis impedivit. Tranſeuntes ad expeditionem per Thracias concitatæ equitum peditumque turmæ, blandeque acceptæ & liberaliter cum eſſent, omneſque in unum ſitæ, jamque exercitus ſpecies appareret: promiſſis uberrimis inhiantes, ſub exſecrationibus diris in verba juravere Procopii: hanc polliciti pertinaciam, quod eum ſuis armis defenſabunt. Inventa eſt enim occaſio ad alliciendos eos perquam opportuna, quod Conſtantii filiam parvulam, cujus recordatio colebatur, ſinu ipſe circumferens, neceſſitudinem prætendebat & Juliani. Adeptuſque eſt aliud tempori congruum, quod Fauſtina matre puellæ caſu præſente, quædam acceperat habitus inſigna principalis. Adjungit his aliud veloci diligentia maturandum: & electi quidam ſtoliditate præcipites ad capeſſendum Illyricum miſſi ſunt, nullo præter petulantiam adjumento confiſi, aureos ſcilicet nummos effigiatos in vultum novi Principis, aliaque ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militum rector exſtinxit genere diverſo pœnarum. Pariaque deinde metuens, obſtruxit tres aditus anguſtiſſimos, per quos provinciæ tentantur Arctoæ, unum per ripenſem Daciam, alterum per Succos notiſſimum, tertium per Macedonas, quem appellant Acontiſma. Hacque cautela, vana perſuaſione rapiendi Illyrici deſtitutus uſurpator indebitæ poteſtatis, magna perdidit inſtrumenta bellorum. Dum hæc ita

aguntur, atrocitate nuntii Valens perculſus, jamque revertens per Gallogræciam, auditis apud Conſtantinopolim geſtis, diffidenter incedebat & trepide: ac repentino pavore vias providendi turbante, eouſque deſponderat animum, ut auguſtos amictus abjicere tanquam gravem ſarcinam cogitaret: feciſſetque profecto, ni vetantibus proximis detractus a deformi propoſito, firmatuſque meliorum ſententiis, agmina duo præire juſſiſſet, quibus nomina ſunt Jovii atque Victores, caſtra perduellium irrupturos. His jam propinquantibus, ipſe Procopius a Nicæa regreſſus, quo nuper advenerat, cum Divitenſibus deſertorumque plebe promiſcua, quam dierum brevi ſpatio congregarat, Mygdum acceleravit: qui locus Sangario alluitur flumine. Ubi cum legiones jam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes miſſilia, quaſi procurſatione hoſtem laceſſens, ſolus prorupit in medium. Et ſecundioris ductu fortunæ ex contraria acie velut agnitum quendam Vitalianum, quem ſi norat, ambigitur, Latine ſalute data blande, produxit: eumque porrecta dextera ſuaviatus, omnibus hinc inde attonitis, *En*, inquit, *cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmis juramenta conſtricta! Placet, fortiſſimi viri, pro ignotis tot ſuorum conſurrexiſſe mucrones: utque Pannonius degener labefactans cuncta & proterens, imperio, quod ne votis quidem concipere auſus eſt unquam, potiatur, ingemiſcere nos veſtris noſtriſque vulneribus. Quin potius ſequimini culminis ſummi proſapiam, non* [*ut rapiat aliena, ſed in integrum majeſtatis avitæ*] *reſtituatur, arma*

juſtiſſima commoventem. Hac ſermonis placiditate molliti omnes, qui acriter venerant pugnaturi, ſignorum apicibus aquiliſque ſummiſſis deſcivere libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem ſtipatumque de more, conſentientes in unum reduxerunt ad caſtra, teſtati more militiæ Jovem, invictum Procopium fore.

VIII. Huic perduellium proſperitati lætior acceſſit. Rumitalca enim tribunus in ſocietatem Procopianorum aſcitus, & ſuſcepta cura palatii, digeſto mature conſilio permixtoque cum militibus, mari ad Drepanum antea, nunc Helenopolim venit, exindeque Nicæam ſpe celerius occupavit. Ad quam obſidendam cum hujuſmodi pugnarum peritis Vadomario miſſo ex duce & rege Alamannorum, Valens Nicomediam pergit. Exindeque profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus inſiſtebat: cujus e muris probra in eum jaciebantur, & injurioſe compellabatur ut Sabajarius. Eſt autem ſabaja ex hordeo vel frumento in liquorem converſis paupertinus in Illyrico potus. Feſſus denique inopia commeatuum, & obſtinatione nimia defenſorum, diſcedere jam parabat: cum inter hæc clauſi apud Nicæam, patefactis ſubito portis egreſſi, munitorum magna parte proſtrata, ductore fidentiſſimo Rumitalca properabant ardenter, circumventuri Valentem a tergo, nondum a Chalcedonos ſuburbano digreſſum: & patraſſent conata, ni rumore quodam præverſo imminens exitium ille perdoctus, inſtantem veſtigiis hoſtem per Sunonenſem

lacum & fluminis Galli ſinuoſos anfractus propere diſcedendo fruſtra ſequentem luſiſſet. Et hoc caſu Bithynia quoque in Procopii ditionem redacta eſt. Unde cum Ancyram Valens citis itineribus revertiſſet, comperiſſetque, Lupicinum ab Oriente cum catervis adventare non contemnendis: ſpe proſperorum erectior, Arinthæum lectiſſimum ducem occurſurum hoſtibus miſit. Qui ubi Dadaſtanam tetigit, in qua ſtatione periſſe diximus Jovianum, Hyperechium ſibi oppoſitum repente vidit cum copiis, antehac Caſtrenſis apparitorem, cui ut amico Procopius auxilia ductanda commiſit. Et dedignatus hominem ſuperare certamine deſpicabilem, auctoritatis & celſi fiducia corporis, ipſis hoſtibus juſſit ſuum vincire rectorem: atque ita turmarum anteſignanus umbratilis comprenſus ſuorum manibus. Quæ dum hoc modo procedunt, Venuſtus quidam largitionum apparitor ſub Valente, multo ante Nicomediam miſſus, ut aurum ſuſceptum ſtipendii nomine militibus per Orientem diffuſis viritim tribueret, hac triſtitia cognita alienum pervidens tempus, Cyzicum cum iis, quæ ſuſceperat, ſe citius contulit. Ubi forte Serenianus repertus domeſticorum tunc comes, miſſus ad theſauros tuendos, urbem inexſuperabili mœnium ambitu monumentis quoque veteribus cognitam, fretus tumultuario præſidio cuſtodiebat: ad quam expugnandam Procopius, ut, poſſeſſa Bithynia, ſibi etiam Helleſpontum jungeret, validam deſtinaverat manum. Morabantur autem effectum ſagittis & glandibus ceteriſque jaculis obſidentium ſæpe globi

confixi, & propugnatorum ſollertia clauſtrum per catenam ferream valde robuſtam ori portus inſertum, quæ, ne roſtratæ irruerent naves hoſtiles, erat altrinſecus colligata. Hanc poſt varios militum labores & ducum, fatigatorum acerrimis prœliis, Aliſo quidam tribunus abſcidit, exſertus bellator & prudens, hoc modo. Conjunctis tribus navigiis, teſtudinem hac ſpecie ſuperſtruxit. Denſatis cohærentes ſupra capita ſcutis, primi tranſtris inſtabant armati, alii poſt hos ſemet curvantes humilius, tertiis gradatim inclinatis ſubmiſſe, ita ut noviſſimi ſuffraginibus inſidentes formam ædificii fornicati monſtrarent. Quod machinæ genus contra murales pugnas ideo figuratur hac ſpecie, ut miſſilium ictus atque ſaxorum per decurſus cadentium labiles, inſtar imbrium evaneſcant. Itaque conjectu telorum Aliſo pauliſper defenſus ingenti corporis robore, ſuppoſito ſtipite eandem catenam fortius bipenni concidens ita confregit, ut disjecta patefaceret aditum latum: hocque exitu civitas hoſtili impetu patuit improtecta. Qua cauſa exſtincto poſtea protervíæ totius auctore, cum in factionis participes ſæviretur: hic idem tribunus contemplatione facinoris clari vitam cum militia retinens, diu poſt in Iſauria oppetiit vaſtatoria manu confoſſus. Hoc marte Cyzico reſerata, Procopius ad eam propere feſtinavit: veniaque univerſis, qui repugnavere, donatis, Serenianum ſolum injectis vinculis juſſit duci Nicæam ſervandum arctiſſime. Statimque Hormiſdæ maturo juveni, Hormiſdæ regalis illius filio, poteſtatem proconſulis detulit, & civilia more veterum

& bella recturo. Qui agens pro moribus lenius, a militibus, quos per devia Phrygiæ miſerat Valens, ſubito corripiendus incurſu, tanto vigore evaſit, ut aſcenſa navi, quam ad caſus pararat ancipites, ſequentem ac pæne captam uxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam averteret ſecum: matronam opulentam & nobilem, cujus verecundia & deſtinatio glorioſa abruptis poſtea diſcriminibus maritum exemit. Ea victoria ultra homines Procopius ſeſe efferens, & ignorans, quod quivis beatus verſa rota fortunæ ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus: Arbetionis domum, cui antea tanquam eadem ſibi ſentientis parcebat, ut propriæ, juſſit exinaniri, mobilis cenſus inæſtimabilis plenam: ideo indignatus, quod venire ad eum accitus aliquoties diſtulit, cauſatus incommoda ſenectutis & morbos. Et licet hac ex cauſa præſumtor momentum pertimeſceret grave, tamen cum obſiſtente nullo ſe in orientales provincias effundere libenti cunctorum aſſenſione jam licentius poſſet, avidas novitatem quandam viſere tædio aſperioris imperii, quo tunc tenebantur: erga alliciendas quaſdam civitates Aſiæ, legendoſque eruendi peritos auri, ut ſibi profuturos prœliis, quæ magna exſpectabat & crebra, ſegnius commoratus, in modum acuti mucronis obtuſus eſt. Ut quondam Peſcennius Niger ad ſubveniendum ſpei rerum extremæ a populo Romano ſæpe accitus, dum diu cunctatur in Syria, a Severo ſuperatus in ſinu Iſſico (qui eſt in Cilicia, ubi Dareum Alexander fudit) fugatuſque, in ſuburbano quodam Antiochiæ gregarii manu militis interiit.

IX. Hæc adulta hieme, Valentiniano & Valente Coss. agebantur. Tranſlato vero in Gratianum adhuc privatum & Dagalaiphum ampliſſimo magiſtratu, aperto jam vere ſuſcitatis viribus, Valens juncto ſibi Lupicino cum robuſtis auxiliis Peſſinunta ſigna propere tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ oppidum. Quo præſidiis ocius communito, ne quid inopinum per eos emergeret tractus, præter radices Olympi montis excelſi tramiteſque fragoſos ire tendebat ad Lyciam, oſcitantem ibi Gomoarium aggreſſurus. Cui pertinaci conſpiratione multorum hac maxima conſideratione reſiſtebatur, quod hoſtis ejus, ut ante relatum eſt, Conſtantii filiam parvulam cum matre Fauſtina & in agminibus, & cum prope in acie ſtarent, lectica circumferens ſecum, ut pro imperiali germine, cui ſe quoque junctum addebat, pugnarent audentius, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, regem adhuc infantem in cunis locavere poſt aciem, cujus metu, ne traheretur captivus, adverſos fortius oppreſſerunt. Contra has calliditatis argutias ſagaci opitulatione nutanti negotio conſuluit Imperator: & Arbetionem ex conſule agentem jam dudum in otio, ad ſe venire hortatus eſt, ut Conſtantiniani ducis verecundia truces animi lenirentur: neque ſecus evenit. Nam cum omnibus provectior natu & dignitate ſublimior, canitiem reverendam oſtenderet multis ad perfidiam inclinatis, publicum graſſatorem Procopium; milites vero ſecutos ejus errorem, filios & laborum participes priſtinorum appellans ora-

bat, ut ſe ac ſi parentem magis ſequerentur feliciſſimis ductibus cognitum, quam profligato morem gererent nebuloni, deſtituendo jam & caſuro. Quibus cognitis Gomoarius, cum, eluſis hoſtibus, unde venerat, redire poſſet innoxius, ad caſtra Imperatoris opportunitate intervalli proximi, captivi colore tranſivit, velut accurſu multitudinis viſæ ſubito circumſeptus. Qua ſucceſſus alacritate Valens caſtra promovit ad Phrygiam: & prope Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti Agilo rem excurſu prodidit repentino: eumque ſecuti complures jam pila quatientes & gladios, ad Imperatorem tranſeunt cum vexillis ſcuta perverſa geſtantes, quod defectionis ſignum eſt apertiſſimum. Hoc præter ſpem omnium viſo, Procopius ſalutis intercluſo ſuffragio verſus in pedes, circumjectorum nemorum ſecreta & montium petebat: Florentio ſequente & Barchalba tribuno, quem per ſæviſſima bella jam inde a Conſtantii temporibus notum, neceſſitas in crimen traxerat, non voluntas. Majore itaque noctis parte conſumta, cum a veſpertino ortu luna prælucens in diem metum augeret, undique facultate evadendi exemta conſiliorum inops Procopius, ut in arduis neceſſitatibus ſolet, cum fortuna expoſtulabat luctuoſa & gravi, merſuſque multiformibus curis, ſubito a comitibus ſuis arctius vinctus, relato jam die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atque defixus: ſtatimque abſciſſa cervice, diſcordiarum civilium gliſcentes turbines ſepelivit & bella, ad veteris Perpennæ exemplum: qui poſt Sertorium inter epulas

obtruncatum dominatione pauliſper potitus, a frutetis, ubi latebat, extractus, oblatuſque Pompejo, ejus juſſu eſt interfectus. Parique indignationis impetu Florentius & Barchalba, qui eum duxerunt, confeſtim, non penſata ratione, ſunt interfecti. Nam ſi Principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa juſtitia jure cæſos pronuntiaret: ſi rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas eis memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Exceſſit autem vita Procopius anno quadrageſimo, amplius menſibus decem: corpore non indecoro, nec mediocris ſtaturæ, ſubcurvus, humumque intuendo ſemper incedens, perque morum triſtium latebras illius ſimilis Craſſi, quem in vita ſemel riſiſſe Lucillius affirmat & Tullius: & quod eſt mirandum, quoad vixerat incruentus.

X. Iiſdem fere diebus protector Marcellus, ejuſdem cognatus, agens apud Nicæam præſidium, proditione militum & interitu Procopii cognito, Serenianum intra palatium clauſum medio noctis horrore incautum adortus occidit: cujus mors ſaluti plurimis fuit. Nam ſi victoriæ ſuperfuiſſet incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valentique ob ſimilitudinem morum & genitalis patriæ vincinitatem acceptus: occultas voluntates Principis introſpiciens ad crudelitatem propenſioris, multas innocentium ediderat ſtrages. Quo interfecto, idem Marcellus, occupata celeri curſu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos vilitas & deſperatio trudebat in ſcelus, umbram principatus funeſti capeſſit gemina ratione fallente: quod &

Gothorum tria millia regibus jam lenitis ad auxilium erant miſſa Procopio, Conſtantianam prætendenti neceſſitudinem, quæ ad ſocietatem ſuam parva mercede traduci poſſe exiſtimabat: quodque geſta in Illyrico etiamtum latebant. Inter quæ tam trepida, ſpeculationibus fidis Equitius doctus converſam molem belli totius in Aſiam, digreſſus per Succos Philippopolim clauſam præſidiis hoſtium, Eumolpiadam veterem reſerare magna vi conabatur, urbem admodum opportunam, & impedituram ejus adventus, ſi pone relicta, adjumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Æmimontum cogeretur. Verum paulo poſtea cognita levi præſumtione Marcelli, milites miſſi ſunt audaces & promti, qui eum raptum, ut deditum noxæ mancipium, in cuſtodiam compegerunt. Unde poſt dies productus, lateribus ſulcatis acerrime, pariaque perpeſſis conſortibus, interiit, hoc favorabilis ſolo, quod abſtulit Serenianum e medio, crudelem, ut Phalarim, * illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam cauſis inanibus prætexebat. Exſtirpatis occaſu ducis funeribus belli, ſævitum eſt in multos acrius, quam errata flagitaverant, vel delicta: maximeque in Philippopoleos defenſores, qui urbem ſeque ipſos non niſi capite viſo Procopii, quod ad Gallias portabatur, ægerrime dediderunt. Ad gratiam tamen precantium coerciti ſunt aliqui lenius: inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerum exuſtarum ardore adeptus ambitu præfecturam: & Agilone intercedente genero ſupplicio inſulari mulctatus, breve

poſt tempus evaſit. Euphraſius vero, itemque Phronemius, miſſi ad occiduas partes, arbitrio objecti ſunt Valentiniani: & abſoluto Euphraſio, Phronemius Cherroneſum deportatur, inclementius in eodem punitus negotio, ea re, quod divo Juliano fuit acceptus: cujus memorandis virtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec ſimiles ejus, nec ſuppares. His accedebant alia graviora, & multo magis, quam in prœliis, formidanda. Carnifex enim, & unci, & cruentæ quæſtiones, ſine diſcrimine ullo ætatum & dignitatum per fortunas omnes & ordines graſſabantur, & pacis obtentu judicium deteſtandum agitabatur, infauſtam victoriam exſecrantibus univerſis, internecivo bello quovis graviorem. Nam inter arma & lituos conditionis æquatio leviora facit pericula: & Martiæ virtutis poteſtas aut id, quod auſum, occupat; aut inopinata mors, ſi acciderit, nullum ignominiæ continet ſenſum, finemque ſecum vivendi ſimul & dolendi perducit: ubi vero conſiliis impiis jura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ vel Caſſianæ ſententiæ fuco perliti reſident judices, agitur autem, quod agitur, ad voluntatem prætumidæ poteſtatis, & ex ejus libidine incidentium vitæ neciſque momenta penſantur, ibi capitalis vertitur pernicies & abrupta. Nam ut quiſque ea tempeſtate, ob quamlibet voluerat cauſam, regiæ propere accedens, & aliena rapiendi aviditate exuſtus, licet aperte inſontem arceſſens, ut familiaris ſuſcipiebatur & fidus, ditandus caſibus alienis. Imperator enim promtior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas

delationes aſciſcens, per ſuppliciorum diverſitates effrenatius exſultavit, ſententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices eſſe eos, qui omnia ſibi licere exiſtimarunt. Hæc implacabilitas cauſæ quidem piiſſimæ, ſed victoriæ fœdioris, innocentes tortoribus expoſuit multos, vel ſub eculeo caput incurvos, aut icti carnificis torvi ſubſtravit: quibus, ſi pateretur natura, vel denas animas profundere præſtabat in pugna, quam lateribus fodicatis omni culpa immunes, fortunis gementibus univerſis, quaſi læſæ majeſtatis luere pœnas, dilaniatis ante corporibus, quod omni eſt triſtius morte. Exin cum ſuperata luctibus ferocia deflagraſſet, proſcriptiones, & exſilia, & quæ leviora quibuſdam videntur, quamquam ſint aſpera, viri pertulere ſummates: & ut ditaretur alius, genere nobilis & forte meritis locupletior, actus patrimonio præceps, truſuſque in exſilium, conſumebatur angore, aut ſtipe precaria victitabat: nec modus ullus exitialibus malis impoſitus, quamdiu Principem & proximos opum ſatietas cepit & cædis. Hoc novatore adhuc ſuperſtite, cujus actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum Kalend. Auguſtas, conſule Valentiniano primum cum fratre, horrendi terrores per omnem orbis ambitum graſſati ſunt ſubito, quales nec fabulæ, nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulo enim poſt lucis exortum, denſitate prævia fulgurum acrius vibratorum, tremefacta concutitur omnis terreni ſtabilitas ponderis, mareque diſpulſum retro fluctibus evolutis abſceſſit, ut retecta voragine profundorum, ſpecies

natantium multiformes limo cernerentur hærentes: valliumque vaſtitates & montium tunc, ut opinari dabatur, ſuſpicerent radios ſolis, quos primigenia rerum ſub immenſis gurgitibus amandavit. Multis igitur navibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas undarum reliquias palantibus plurimis, ut piſces manibus colligerent & ſimilia: marini fremitus, velut gravati repulſam, verſa vice conſurgunt, perque vada ferventia inſulis & continentis terræ porrectis ſpatiis violenter illiſi, innumera quædam in civitatibus, & ubi reperta ſunt ædificia, complanarunt: proinde ut elementorum furente diſcordia, involuta facies mundi miraculorum ſpecies oſtendebat. Relapſa enim æquorum magnitudo, cum minime ſperaretur, millia multa necavit hominum & ſubmerſit: recurrentiumque æſtuum incitata vertigine, quædam naves, poſtquam humentis ſubſtantiæ conſenuit tumor, peſſumdatæ viſæ ſunt: exanimataque naufragiis corpora ſupina jacebant, aut prona. Ingentes aliæ naves extruſæ rabidis flatibus, culminibus inſedere tectorum, ut Alexandriæ contigit: & ad ſecundum lapidem fere procul a litore contortæ ſunt aliquæ, ut Laconicam prope Mothonem oppidum nos tranſeundo conſpeximus diuturna carie fatiſcentem.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXVII.

Alamanni, fuſis acie Romanis, Chariettonem & Severianum comites interficiunt. *C. I.* Jovinus magiſter equitum per Gallias, unam & alteram Alamannorum manum imparatam cædit; tertiam barbarorum partem apud Catalaunos prœlio ſuperat, ſex hoſtium millibus interfectis, quatuor vulneratis. *II.* De tribus præfectis urbi, Symmacho, Lampadio, & Juventio. Sub eo Damaſi & Urſini de epiſcopatu Romano contentiones. *III.* Deſcribuntur populi, & ſex provinciæ Thraciarum, ſingularumque claræ urbes. *IV.* Valens Aug. Gothis, qui auxilia Procopio contra ipſum miſerant, bellum infert, & poſt triennium pacem cum eis facit. *V.* Gratianum filium Valentinianus conſentiente exercitu Auguſtum nuncupat, & puerum purpuram indutum ad fortiter faciendum hortatur, militibuſque commendat. *VI.* Valentiniani A. iracundia, feritas & ſævitia. *VII.* Pictis, Attacottis, & Scottis, poſt ducem & comitem interfectos, Britanniam impune vaſtantibus, Theodoſius comes fuſis prædam excuſſit. *VIII.* Mauricæ gentes Africam populantur. Iſaurorum latrocinia Valens compeſcit. De Prætextati præfectura urbana. *IX.* Valentinianus A. Rhenum tranſit, & Alamannos, qui in celſiſſimos montes fugerant, non incruento utrinque certamine fundit fugatque. *X.* De Probi nobilitate, opibus, digni-

tatibus, & moribus. *XI.* Romani & Perſæ de Armenia & Hiberia inter ſe pugnant. *XII.*

I. DUM per Eoum orbem hæc, quæ narravimus, diverſi rerum expediunt caſus, Alamanni poſt ærumnoſas jacturas & vulnera, quæ congreſſi ſæpe Juliano Cæſari pertulerunt, viribus tandem reſumtis, licet imparibus priſtinis, ob cauſam expoſitam ſupra, Gallicanos limites formidati jam perſultabant. Statimque poſt Kalend. Januarias, cum per glaciales tractus hiemis rigidum inhorreſceret ſidus, cuneatim egreſſa multitudo licentius vagabatur. Horum portioni primæ Charietto, tunc per utramque Germaniam comes, occurſurus cum milite egreditur ad bella ineunda promtiſſimo, aſcito in ſocietatem laboris Severiano itidem comite, invalido & longævo, qui apud Cabilona Divitenſibus præſidebat & Tungricanis. Proinde confertius agmine in unum coacto, ponteque brevioris aquæ firma celeritate tranſmiſſo, viſos eminus barbaros Romani ſagittis, aliiſque levibus jaculis inceſſebant, quæ illi reciprocis jactibus valide contorquebant. Ubi vero turmæ congreſſæ ſtrictis conflixere mucronibus, noſtrorum acies impetu hoſtium acriore concuſſa, nec reſiſtendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulſis in fugam, cum Severianum vidiſſent equo deturbatum, miſſilique telo peroffenſum. Ipſe denique Charietto, dum cedentes objectu corporis & vocis jurgatorio ſonu audentius pertinet, pudendumque diluere dedecus

fiducia diu ſtandi conatur, oppetiit telo letali confixus. Poſt cujus interitum, Erulorum Batavorumque vexillum direptum, quod inſultando tripudiantes barbari crebro ſublatum altius oſtendebant, poſt certamina receptum eſt magna.

II. Qua clade cum ultimo mœrore comperta, correcturus ſecius geſta Dagalaiphus a Pariſiis mittitur. Eoque diu cunctante, cauſanteque, diffuſos per varia barbaros ſemet adoriri non poſſe, accitoque paulo poſt, ut cum Gratiano etiamtum privato ſuſciperet inſignia conſulatus; Jovinus equitum magiſter accingitur: & inſtructus paratuſque, cautiſſime obſervans utrumque ſui agminis latus, venit prope locum Scarponna: ubi inopinus majorem barbarorum plebem, antequam armaretur, temporis brevi puncto præventam ad internecionem exſtinxit. Exſultantes innoxii prœlii gloria milites ad alterius globi perniciem ducens, ſenſimque incedens rector eximius, ſpeculatione didicit fida, direptis propius villis vaſtatoriam manum quieſcere prope flumen: jamque adventans, abdituſque in valle denſitate arbuſtorum obſcura, videbat lavantes alios, quoſdam comas rutilantes ex more, potanteſque nonnullos. Et nactus horam impendio tempeſtivam, ſigno repente per lituos dato, latrocinalia caſtra perrupit: contraque Germani, nihil, præter inefficaces minas jactanter ſonantes & fremitum, nec expedire arma diſperſa, nec componere aciem, nec reſurgere in vires permittebantur, urgente inſtanter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures, abſque iis, quos verſos in pedes texere flexuoſi tra-

mites & anguſti. Hoc proſpero rerum effectu, quem virtus peregerat & fortuna, aucta fiducia, Jovinus militem ducens, diligenti ſpeculatione præmiſſa, in tertium cuneum, qui reſtabat, propere caſtra commovit: & maturato itinere omnem prope Catelaunos invenit ad congrediendum promtiſſimum. Et vallo opportune metato, ſuiſque pro temporis copia cibo recreatis & ſomno, primo auroræ exortu in aperta planitie compoſuit aciem dilatatam arte ſollerti, ut ſpatiis amplioribus occupatis æquiparare Romani hoſtium multitudinem apparerent, inferiores numero, licet viribus pares. Signo itaque per buccinas dato, cum pede collato res agi cœpiſſet, ſueta vexillorum ſplendentium facie territi ſtetere Germani. Quibus hebetatis parumper, reparatiſque confeſtim, aduſque diei extimum concertatione protenta, validius imminens miles fructum rei bene geſtæ ſine diſpendio quæſiſſet, ni Balchobaudes armaturarum tribunus magniloquentia ſocordi coalitus, propinquante jam veſpera, ceſſiſſet incondite. Quem ſi ſecutæ reſiduæ cohortes abiiſſent, ad triſtes exitus eouſque negotium venerat, ut nec acta nuntiaturus quiſquam poſſet ſupereſſe noſtrorum. Sed reſiſtens animorum acri robore miles ita lacertis eminuit, ut, hoſtium quatuor millibus ſauciis, ſex alia interficeret millia: ipſe vero non amplius mille ducentis amitteret, ducentis tantummodo vulneratis. Noctis itaque adventu prœlio jam diremto, refectiſque viribus feſſis, prope confinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figuram producto exercitu, cum com-

periſſet, occultantibus tenebris barbaros lapſos, ſecurus inſidiarum per aperta camporum ſequebatur & mollia, calcando ſemineces & conſtrictos, quos, vulneribus frigorum aſperitate contractis, dolorum abſumſerat magnitudo. Exin progreſſus ulterius, revertens, ubi nullum repererat, didicit, regem hoſtilium agminum cum paucis captum ab Aſcariis, quos ipſe per iter aliud ad diripienda tentoria miſerat Alamannica, ſuffixum patibulo. Ideoque iratus in tribunum animadvertere ſtatuit, auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe: eumque damnaſſet, ni, militari impetu commiſſum facinus atrox, documentis evidentibus conſtitiſſet. Et poſt hæc redeunti Pariſios poſt claritudinem recte geſtorum Imperator lætus occurrit: eumque poſtea conſulem deſignavit: illo videlicet ad gaudii cumulum accedente, quod iiſdem diebus Procopii ſuſceperat caput a Valente tranſmiſſum. Præter hæc, alia multa narratu minus digna conſerta ſunt prœlia per tractus varios Galliarum, quæ ſuperfluum eſt explicare, quoniam neque operæ pretium aliquod eorum habuere proventus, nec hiſtoriam producere per minutias ignobiles decet.

III. Hoc tempore, vel paulo ante, nova portenti ſpecies per annonariam apparuit Tuſciam: idque quorſum evaderet, prodigialium rerum periti penitus ignorarunt. In oppido enim Piſtorienſi prope horam diei tertiam, ſpectantibus multis, aſinus tribunali aſcenſo audiebatur deſtinatius rugiens: & ſtupefactis omnibus, qui aderant, quique didicerant referentibus aliis, nulloque conjectante ventura,

poſtea, quod portendebatur, evenit. Terentius enim humili genere in urbe natus & piſtor, ad vicem præmii, quia peculatus reum detulerat Orfitum ex præfecto, hanc eandem provinciam correctoris adminiſtraverat poteſtate. Eaque confidentia deinceps inquietius agitans multa, in naviculariorum negotio falſum admiſiſſe convictus, ut ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam. Multo tamen antequam hoc contingeret, Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiæ, quo inſtante urbs ſacratiſſima otio copiiſque abundantius ſolito fruebatur: [& ambitioſo ponte exſultat atque firmiſſimo, quem] condidit ipſe, & magna civium lætitia dedicavit ingratorum, ut res docuit apertiſſima. Qui, conſumtis aliquot annis, domum ejus in Transtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti, quod vilis quidam plebejus infixerat, illum dixiſſe ſine indice ullo vel teſte, libenter ſe vino proprio calcarias exſtincturum, quam id venditurum pretiis, quibus ſperabatur. Advenit poſt hunc urbis moderator Lampadius ex præfecto prætorio, homo indignanter admodum ſuſtinens, ſi, etiam cum ſpueret, non laudaretur, ut id quoque prudenter præter alios faciens: ſed nonnunquam ſeverus & frugi. Hic cum magnificos prætor ederet ludos, & uberrime largiretur, plebis nequiens tolerare tumultum, indignis multa donari ſæpe urgentis; ut liberalem ſe & multitudinis oſtenderet contemtorem, accitos a Vaticano quoſdam egentes opibus ditaverat magnis. Vanitatis autem ejus

exemplum, ne latius evagemur, hoc unum ſufficiet poni, leve quidem, ſed cavendum judicibus. Per omnia enim civitatis membra, quæ diverſorum Principum exornarunt impenſæ, nomen proprium inſcribebat: non ut veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio laboraſſe Trajanus dicitur Princeps: unde eum herbam parietinam jocando cognominarunt. Hic præfectus exagitatus eſt motibus crebris: uno omnium maximo, cum collecta plebs infima, domum ejus prope Conſtantinianum lavacrum injectis facibus incenderat & malleolis, ni vicinorum & familiarium veloci concurſu a ſummis tectorum culminibus petita ſaxis & tegulis abſceſſiſſet. Eaque vi territus ipſe primitus crebreſcentis ſeditionis in majus, ſeceſſit ad Mulvium pontem (quem ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus) adlenimenta ibidem tumultus opperiens, quem cauſa concitaverat gravis. Ædificia erigere exoriens nova, vel vetuſta quædam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari jubebat impenſas: ſed ſi ferrum quærebatur, aut plumbum, aut æs, aut quidquam ſimile, apparitores immittebantur, qui velut ementes diverſa, raperent ſpecies nulla pretia perſolvendo: unde accenſorum iracundiam pauperum damna deflentium crebra ægre potuit celeri vitare digreſſu. Advenit ſucceſſor ejus ex quæſitore palatii Juventius, integer & prudens, Pannonius, cujus adminiſtratio quieta fuit & placida, copia rerum omnium fluens. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentæ, quæ tale negotium excitavere. Damaſus & Urſinus ſupra huma-

num modum ad rapiendam epiſcopatus ſedem ardentes, ſciſſis ſtudiis, aſperrime conflictabantur, aduſque mortis vulnerumque diſcrimina adjumentis utriuſque progreſſis: quæ nec corrigere ſufficiens Juventius, nec mollire, coactus vi magna ſeceſſit in ſuburbanum. Et in concertatione ſuperaverat Damaſus, parte, quæ ei favebat, inſtante. Conſtatque, in baſilica Sicinini, ubi ritus Chriſtiani eſt conventiculum, uno die centum triginta ſeptem reperta cadavera peremtorum: efferatamque diu plebem ægre poſtea delenitam. Neque ego abnuo, oſtentationem rerum conſiderans urbanarum, hujus rei cupidos ob impetrandum, quod appetunt, omni contentione laterum jurgari debere: cum id adepti, futuri ſint ita ſecuri, ut ditentur oblationibus matronarum, procedantque vehiculis inſidentes, circumſpecte veſtiti, epulas curantes profuſas, adeo ut eorum convivia regales ſuperent menſas. Qui eſſe poterant beati revera, ſi, magnitudine urbis deſpecta, quam vitiis opponunt, ad imitationem antiſtitum quorundam provincialium viverent, quos tenuitas edendi potandique parciſſime, vilitas etiam indumentorum, & ſupercilia humum ſpectantia, perpetuo numini veriſque ejus cultoribus ut puros commendant & verecundos. Hactenus deviaſſe ſufficiet, nunc ad rerum ordines revertamur.

IV. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, novi per Thracias exciti ſunt procinctus. Valens enim, ut conſulto placuerat fratri, cujus regebatur arbitrio, arma concuſſit in Gothos, ratione juſta permotus: quod auxilia miſere Procopio ci-

vilia bella cœptanti. Ergo convenit, pauca ſuper harum origine regionum & ſitu tranſcurrere per brevem exceſſum. Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi veteres concinerent ſtili: quorum obſcura varietas quoniam opus veritatem profeſſum non juvat, ſufficiet, ea, quæ vidiſſe meminimus, expedire. Has terras immenſa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuiſſe porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, Aquilonem & Zephyrum ventos exinde flare, fingentis: quod aut fabuloſum eſt, aut tractus antehac diffuſi latiſſime, deſtinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo cenſebantur. Et partem earum habitavere Scordiſci, longe nunc ab iiſdem provinciis diſparati, ſævi quondam & truces, ut antiquitas docet, hoſtiis captivorum Bellonæ litantes & Marti, humanumque ſanguinem in oſſibus capitum cavis bibentes avidius: quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum ærumnas ſæpe res Romana vexata, poſtremo omnem amiſit exercitum cum rectore. Sed, ut nunc cernimus, eadem loca formata in cornuti ſideris modum, effingunt theatri faciem ſpecioſam. Cujus in ſummitate occidentali montibus præruptis denſitate Succorum pateſcunt anguſtiæ, Thracias dirimentes & Daciam. Partem vero ſiniſtram arctois obnoxiam ſtellis Æmimontanæ celſitudines claudunt, ut & Iſter, qua Romanum cæſpitem lambit, urbibus multis & caſtris contiguus & caſtellis. Per dextrum, quod auſtrale eſt, latus, ſcopuli tenduntur Rhodopes: unde Eoum jubar exſurgit, finitur in fretum: cui undoſius ab Euxino

Ponto labenti, pergentique fluctibus reciprocis ad Ægæum, diſcidium panditur terrarum anguſtum. Ex angulo tamen orientali Macedonicis jungitur collimitiis per arctas præcipiteſque vias, quæ cognominantur Acontiſma: cui proxima Arethuſa convallis & ſtatio, in qua viſitur Euripidis ſepulcrum, tragœdiarum ſublimitate conſpicui, & Stagira, ubi Ariſtotelem, ut Tullius ait, fundentem aureum flumen, accepimus natum. Hæc quoque priſcis temporibus loca barbari tenuere, morum ſermonumque varietate diſſimiles. E quibus præter alios, ut immaniter efferati, timebantur Odryſæ, ita humanum fundere ſanguinem aſſueti, ut, cum hoſtium copia non daretur, ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatem & potus, ſuis, velut alienis, corporibus imprimerent ferrum. Verum aucta republica, dum conſulare vigeret imperium, has gentes antehac ſemper indomitas, vaganteſque ſine cultu vel legibus, Marcus Didius ingenti deſtinatione preſſit; Druſus intra fines continuit proprios; Minucius prope amnem Hebrum, a celſis Odryſarum montibus fluentem, ſuperatos prœlio ſtravit: poſt quos reſidui ab Appio Claudio proconſule ſunt infeſta concertatione deleti. Oppida enim in Boſporo ſita & Propontide claſſes obtinuere Romanæ. Advenit poſt hos imperator Lucullus, qui cum duriſſima gente Beſſorum conflixit omnium primus: eodemque impetu Æmimontanos acriter reſiſtentes oppreſſit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem veterum tranſiere noſtrorum: hocque modo poſt procinctus ancipites, reipublicæ ſex provin-

ciæ ſunt quæſitæ. Inter quas prima ex fronte, quæ Illyriis eſt confinis, Thracia ſpeciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus, & Beroœa, amplæ civitates exornant. Poſt hanc Æmimontus Hadrianopolim habet, quæ dicebatur Uſcudama, & Anchialon, civitates magnas. Dein Myſia, ubi Marcianopolis eſt, a ſorore Trajani Principis ita cognominata, & Doroſtorus, & Nicopolis, & Odyſſus: juxtaque Scythia, in qua celebriora ſunt aliis oppida Dionyſopolis, & Tomi, & Calatis. Europa omnium ultima, præter municipia urbibus nitet duabus, Apris & Perintho, quam Heracleam poſteritas dixit. Rhodopa huic annexa Maximianopolim habet, & Maroneam, & Ænum, qua condita & relicta Æneas Italiam auſpiciorum proſperitate perpetua poſt diuturnos occupavit errores. Conſtat autem, ut vulgavere rumores aſſidui, omnes pæne agreſtes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, ſalubritate virium & prærogativa quadam vitæ longius propagandæ nos anteire: idque inde contingere arbitrantur, quod colluvione ciborum abſtinent calidis, & perenni viriditate roris aſperginibus gelidis corpora conſtringente, auræ purioris dulcedine potiuntur, radioſque ſolis ſuapte natura vitales primi omnium ſentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digeſtis, pedem referamus ad cœptum.

V. Procopio ſuperato in Phrygia, internarumque diſſenſionum materia conſopita, Victor magiſter equitum ad Gothos eſt miſſus, cogniturus

aperte, quam ob cauſam gens amica Romanis, fœderibuſque ingenuæ pacis obſtricta, armorum dederat adminicula bellum Principibus legitimis inferenti. Qui ut factum firma defenſione purgarent, literas ejuſdem obtulere Procopii: ut generis Conſtantiniani propinquo imperium ſibi debitum ſumſiſſe commemorantis, veniaque dignum aſſerentes errorem. Quibus, eodem referente Victore, compertis, Valens parvi ducens excuſationem vaniſſimam, in eos ſigna commovit, motus adventantis jam præſcios: & pubeſcente vere, quæſito in unum exercitu, prope Daphnem nomine munimentum eſt caſtra metatus: ponteque contabulato ſupra navium foros flumen tranſgreſſus eſt Iſtrum, reſiſtentibus nullis. Jamque ſublatus fiducia, cum ultro citroque diſcurrens nullum inveniret, quem ſuperare poſſet, vel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioſo propinquantis, montes petivere Serrorum arduos, & inacceſſos niſi perquam gnaris. Ne igitur, æſtate omni conſumta, ſine ullo remearet effectu, Arinthæo magiſtro peditum miſſo cum prædatoriis globis, familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta venirent & flexuoſa, capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum, quod fors dederat, impetrato, rediit cum ſuis innoxius, nec illato gravi vulnere, nec accepto. Anno ſecuto ingredi terras hoſtiles pari alacritate conatus, fuſius Danubii gurgitibus vagatis impeditus, manſit immobilis, prope Carporum vicum ſtativis caſtris aduſque autumnum locatis emenſum. Unde, quia nihil agi potuit, dirimente

magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna diſceſſit. Simili pertinacia tertio quoque anno per Novidunum navibus ad tranſmittendum amnem connexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greuthungos bellicoſam gentem aggreſſus eſt: poſtque leviora certamina Athanaricum ea tempeſtate judicem potentiſſimum, auſum reſiſtere cum manu, quam ſibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugam: ipſeque cum omnibus ſuis Marcianopolim redivit, ad hiemem agendam, ut in illis tractibus habilem. Aderant poſt diverſos triennii caſus finiendi belli materiæ tempeſtivæ. Prima, quod ex Principis diuturna permanſione metus augebatur hoſtilis: dein, quod commerciis vetitis, ultima neceſſariorum inopia barbari ſtringebantur, adeo ut legatos ſupplices ſæpe mittentes, venialem poſcerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verum ſpectator adhuc æquiſſimus rerum, antequam adulationum pernicioſis illecebris captus rempublicam funeribus perpetuo deflendis affligeret, in commune conſultans pacem dare oportere decrevit. Miſſique viciſſim Victor & Arinthæus, qui tunc equeſtrem ac pedeſtrem militiam agebant: qui cum propoſitis conditionibus aſſentiri Gothos docuiſſent literis veris, præſtituitur componendæ paci conveniens locus. Et quoniam aſſerebat Athanaricus, ſub timenda exſecratione jurisjurandi ſe eſſe obſtrictum, mandatiſque prohibitum patris, ne ſolum calcaret aliquando Romanorum, & adigi non poterat, indecorumque erat & vile ad eum Imperatorem trans-

ire: recte noſcentibus placuit, navibus remigio directis in medium flumen, quæ vehebant cum armigeris Principem, gentiſque judicem inde cum ſuis, fœderari, ut ſtatutum eſt, pacem. Hocque compoſito, & acceptis obſidibus, Valens Conſtantinopolim rediit: ubi poſtea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulſus, fatali ſorte deceſſit, & ambitioſis exſequiis ritu ſepultus eſt noſtro.

VI. Inter hæc Valentiniano magnitudine quaſſato morborum, agitanteque extrema, convivio occultiore Gallorum, qui aderant in commilitio Principis, ad imperium Ruſticus Julianus tunc magiſter memoriæ poſcebatur, quaſi afflatu quodam furoris beſtiarum more humani ſanguinis avidus, ut oſtenderat, cum proconſulari poteſtate regeret Africam. In præfectura enim urbana, quam adhuc adminiſtrans exſtinctus eſt, tempus anceps metuens tyrannidis, cujus arbitrio tanquam inter dignorum inopiam ad id eſcenderat culmen, lenis videri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui ſtudiis altioribus in favorem Severi magiſtri tunc peditum, ut apti ad hoc impetrandum: qui, licet aſper eſſet & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & præferendus modis omnibus antedicto. Sed dum hæc cogitantur incaſſum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, vixque ſe mortis periculo contemplans extractum: Gratianum filium ſuum adulto jam proximum, inſignibus principatus ornare meditabatur. Et paratis omnibus, militeque firmato, ut animis id acciperet promtis, cum Gratianus veniſſet, progreſſus in campum tribunal aſcendit: ſplen-

doreque nobilium circumdatus poteſtatum, dextera puerum apprehenſum productumque in medium, oratione concionaria deſtinatum Imperatorem exercitui commendavit. *Fauſtum erga me veſtri favoris indicium, hunc loci principalis circumferens habitum, quo potior aliis judicatus ſum multis & claris: conſiliorum ſociis votorumque auſpicibus vobis, pietatis officium aggrediar tempeſtivum, proſpera Deo ſpondente, cujus ſempiternis auxiliis ſtabit Romana res inconcuſſa. Accipite igitur, quæſo, placidis mentibus, viri fortiſſimi, deſiderium noſtrum, id reputantes, quod hæc, quæ fieri caritatis ſanciunt jura, non tantum tranſire voluimus per conſcientiam veſtram, verum etiam probata firmari, ut congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu verſatum inter liberos veſtros commune diligitis pignus, undique muniendæ tranquillitatis publicæ cauſa in Auguſtum ſumere commilitium paro, ſi propitia cæleſtis numinis veſtræque majeſtatis voluntas parentis amorem juverit præeuntem: non rigido cultu ab incunabulis ipſis, ut nos, educatum, nec tolerantia rerum coalitum aſperarum, nec capacem adhuc Martii pulveris, ut videtis; ſed familiæ ſuæ laudibus majorumque factis præſtantibus concinentem, potioribus (invidiæ metu dicitur) protinus ſuccreturum. Ut enim mihi videri ſolet, mores ejus & appetitus, licet nondum maturos ſæpe penſanti: ineunte adoleſcentia, quoniam humanitate & ſtudiis diſciplinarum ſollertium eſt politus, librabit ſuffragiis puris merita recte ſecuſve factorum: faciet, ut ſciant ſe boni intelligi: in pulchra facinora procurſabit, ſignis militaribus & aquilis adhæſurus: ſolem ni-*

veſque, & pruinas, & ſitim perferet, & vigilias: caſtris, ſi neceſſitas adegerit, aliquoties propugnabit: ſalutem pro periculorum ſociis objectabit: &, quod pietatis ſummum primumque munus eſt, rempublicam ut domum paternam diligere poterit & avitam. Nondum finita oratione, dictis cum aſſenſu læto auditis, pro ſuo quiſque loco & animo milites alius alium anteire feſtinans, tanquam utilitatis & gaudiorum participes Gratianum delcararunt Auguſtum, claſſicorum ampliſſimo ſonu blandum fragorem miſcentes armorum. Quo viſo, majore fiducia Valentinianus exſultans, corona indumentiſque ſupremæ fortunæ ornatum filium oſculatus, jamque fulgore conſpicuum, alloquitur advertentem, quæ dicebantur. *En*, inquit, *habes, mi Gratiane, amictus, ut ſperavimus omnes, auguſtos, meo commilitonumque noſtrorum arbitrio delatos ominibus fauſtis. Accingere igitur pro rerum urgentium pondere, ut patris patruique collega: & aſſueſce impavidus penetrare cum agminibus peditum gelu pervios Iſtrum & Rhenum, armatis tuis proximus ſtare, ſanguinem ſpiritumque conſiderate pro his impendere, quos regis, nihil alienum putare, quod ad Romani imperii pertinet latus. Hæc pro tempore præcepiſſe ſufficiet: cetera monere non deſinam. Nunc reliqui vos eſtis, rerum maximi defenſores: quos rogo & obteſtor, ut accreſcentem Imperatorum fidei veſtræ commiſſum ſervetis affectione fundata.* His dictis ſolemnitate omni firmatis, Eupraxius Cæſarienſis Maurus, magiſter ea tempeſtate memoriæ, primus omnium exclamavit, *familia Gratiani hoc meretur:* ſtatimque promotus quæſtor, multa & prudenti-

bus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nuſquam a ſtatu naturæ diſcedens intrepidæ, ſed conſtans ſemper legumque ſimilis, quas omnibus una eademque voce loqui in multiplicibus advertimus cauſis: qui tunc magis in ſuſcepta parte juſtitiæ permanebat, cum eum recta monentem exagitaret minax Imperator & nimius. Conſurrectum eſt poſt hæc in laudes majoris Principis & novelli: maximeque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultuſque & reliqui corporis jucundiſſimus nitor, & egregia pectoris indoles: quæ Imperatorem impleſſet cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximoſque licuiſſet, qui virtutem ejus etiamtum inſtabilem obnubilarunt actibus pravis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem inſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Cæſares, ſed Auguſtos, germanum nuncupavit & filium, benevole ſatis. Nec enim quiſquam antehac aſcivit ſibi pari poteſtate collegam, præter Principem Marcum, qui Verum adoptivum fratrem abſque diminutione aliqua auctoritatis Imperatoriæ ſocium fecit.

VII. His ex ſententia rectoris & militum ordinatis, vix dies interceſſere pauci, cum Mamertinum præfectum prætorio ab urbe regreſſum, quo quædam perrexerat correcturus, Avitianus ex vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius ſucceſſit Rufinus omni ex parte perfectus, & velut apicem ſenectutis honoratæ prætendens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe nunquam prætermittens. Qui nactus copiam Principis,

Orſitum ex præfecto urbis ſolutum exſilio, patrimonii redintegrata jactura, remitti fecit in lares. Et quamquam Valentinianus homo propalam ferus, inter imperitandi exordia, ut aſperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnunquam in poteſtate animi nitebatur: ſerpens tamen vitium & dilatum aliquamdiu, licentius erupit ad perniciem plurimorum: quod auxit ira acerbius efferveſcens. Hanc enim ulcus eſſe animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, naſci ex mentis mollitia conſuetum: id aſſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces, mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta levia flammis juſſit exuri: & Diodori ex agente in rebus, triumque apparitorum poteſtatis vicariæ per Italiam, ob id necatorum atrociter, quod apud eum queſtus eſt comes, Diodorum quidem adverſus ſe civiliter imploraſſe juris auxilium, officiales vero juſſu judicis auſos monere proficiſcentem, ut reſponderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc uſque Chriſtiani, locum, ubi ſepulti ſunt, *Ad innocentes* appellant. Dein cum in negotio Maxentii cujuſdam Pannonii, ob exſecutionem a judice recte maturari præceptam, trium oppidorum ordines mactari juſſiſſet, interpellavit Eupraxius tunc quæſtor; &, *parcius*, inquit, *agito, piiſſime Principum: hos enim, quos interfici tanquam noxios jubes, ut martyras, id eſt, divinitati acceptos,*

colit religio Chriſtiana. Cujus ſalutarem fiduciam præfectus imitatus Florentius, cum in re quadam venia digna audiſſet eum percitum ira juſſiſſe itidem ternos per ordines urbium interfici plurimarum, *Et quid agetur*, ait, *ſi oppidum aliquod Curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque ſuſpendi debet, ut, cum habuerit, occidantur.* Ad hanc inclementiam illud quoque accedebat dictu dirum & factu: quod ſi quis eum adiſſet judicium potentis inimici declinans, aliumque ſibi poſtulans dari, hoc non impetrato, ad eundem, quem metuebat, licet multa prætenderet juſta, remittebatur. Itemque aliud audiebatur horrendum, quod, ubi debitorum aliquem egeſtate obſtrictum nihil reddere poſſe dicebatur, interfici debere pronuntiabat. Hæc autem & ſimilia licenter ideo altiore faſtu quidam Principes agunt, quod amicis emendandi ſecus cogitata vel geſta copiam negant: inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis. Nulla vacat quæſtio pravitatum apud eos, qui, quod volunt ipſi, maximas putant eſſe virtutes.

VIII. Profectus itaque ab Ambianis, Treveroſque feſtinans, nuntio percellitur gravi, qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad ultimam vexatas inopiam: Nectaridumque comitem maritimi tractus occiſum, & Fulloſaudem ducem hoſtium inſidiis circumventum. Quibus magno cum horrore compertis, Severum etiamtum domeſticorum comitem miſit, ſi fors caſum dediſſet optatum, correcturum ſequius geſta: quo paulo poſtea revocato, Jovinus eadem loca profectus, Provertuidem ce-

leri gradu præmiſit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim inſtantes neceſſitates flagitare firmabant. Poſtremo ob multa & metuenda, quæ ſuper eadem inſula rumores aſſidui perferebant, electus Theodoſius illuc properare diſponitur, officiis Martiis feliciſſime cognitus: adſcitaque animoſa legionum & cohortium pube, ire tendebat præeunte fiducia ſpecioſa. Et quoniam cum Conſtantis Principis actus componerem, motus adoleſcentis & ſeneſcentis oceani, ſitumque Britanniæ pro captu virium explanavi, ad ea, quæ digeſta ſunt ſemel, revolvi ſuperfluum duxi: ut Ulyxes Homericus apud Phæacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen ſufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes diviſi, Dicalidonas & Vecturiones, itidemque Attacotti bellicoſa hominum natio, & Scotti, per diverſa vagantes multa populabantur: Gallicanos vero tractus Franci & Saxones iiſdem confines, quo quiſque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiiſque, & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda, ſi copiam dediſſet fortuna proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens, cum veniſſet ad Bononiæ litus, quod a ſpatio controverſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur maris, attolli horrendis æſtibus aſſueti, rurſuſque ſine ulla navigantium noxa in ſpeciem complanari camporum: exinde tranſmeato lentius freto defertur Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquillam. Unde cum conſecuti Batavi veniſſent & Eruli, Joviique & Victores, fidentes viribus numeri: egreſſus ten-

deinde ad Lundinium vetus oppidum, quod Auguſtam poſteritas appellavit, diviſis plurifariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium vaſtatorias manus, graves onere ſarcinarum: & propere fuſis, qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excuſſit, quam tributarii perdidere miſerrimi. His denique reſtituta omni, præter partem exiguam impenſam militibus feſſis, merſam difficultatibus ſuis antehac civitatem, ſed ſubito, quam ſalus ſperari potuit, recreatam, in ovantis ſpeciem lætiſſimus introiit. Ubi ad audenda majora proſpero ſucceſſu elatus, tutaque ſcrutando conſilia, futuri morabatur ambiguus, diffuſam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non niſi per dolos occultiores & improviſos excurſus ſuperari poſſe, captivorum confeſſionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propoſitis, impunitateque promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, & multos alios per diverſa libero commeatu diſperſos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus, retentuſque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad ſe popoſcerat mitti, virum acrioris ingenii, ſed juſti tenacem & recti: itidemque Dulcitium, ducem ſcientia rei militaris inſignem.

IX. Hæc in Britanniis agebantur. Africam vero jam inde ab exordio Valentiniani imperii exurebat barbarica rabies, per procurſus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat ſecordia, & aliena invadendi cupiditas, maximeque Romani nomine comitis. Qui venturi providus, transferendæque in alios invidiæ artifex,

ſævitia morum multis erat exoſus, hac præcipue cauſa, quod ſuperare hoſtes in vaſtandis provinciis feſtinabat, affinitate Remigii tunc magiſtri officiorum confiſus: quo prava & contraria referente, Princeps, ut præ ſe ferebat ipſe, cautiſſimus lacrimoſa diſpendia diutius ignoravit Afrorum. Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam, & Ruricii præſidis legatorumque mortem, & cetera luctuoſa, cum adegerit ratio, diligentius explicabo. Et quoniam adeſt liber locus dicendi; quæ ſentimus, aperte loquamur: hunc Imperatorem omnium primum in majus militares faſtus ad damna rerum auxiſſe communium, dignitates opeſque eorum ſublimius erigentem: & quod erat publice privatimque dolendum, indeflexa ſævitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tanquam peccatis indulta licentia, ad labem delictorum immanium conſurgebant: qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. Horum flatus & pondera inventores juris antiqui mollientes, etiam inſontes quoſdam aliquoties ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſæpe contingit, cum ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectuntur innoxii: id enim nonnunquam ad privatorum pertinuit cauſas. At in Iſauria globatim per vicina digreſſi prædones, oppida villaſque uberes libera populatione vexantes, magnitudine jacturarum Pamphyliam afflictabant & Cilicas. Quos cum nullis arcentibus internecive cuncta diſperdere Aſiæ vicarius ea tempeſtate Muſonius advertiſſet, Athenis Atticis antehac

magiſter rhetoricus: deploratis noviſſime rebus, luxuque adjumento militari marcente, adhibitis ſemiermibus paucis, quos Diogmitas appellant, unum graſſatorum cuneum, ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtum quendam tranſiens devexitatis anfractum, ad inevitabiles venit inſidias: & ibi cum his confoſſus eſt, quos ducebat. Tali ſucceſſu latrones prætumidos, palanteſque per varia confidentius, interfectis aliquibus, ad latebroſa montium ſaxa, quæ incolunt, excitæ tandem copiæ contruſerunt: ubi cum eis nec quieſcendi, nec inveniendi ad victum utilia, copia laxaretur, per indutias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos, ut ſigniferæ manus, ſemper valuere ſententiæ: obſidibuſque datis, ut imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile. Hæc inter Prætextatus præfecturam urbis ſublimius curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adoleſcentiæ rudimentis inclaruit, adeptus eſt id, quod raro contingit, ut, cum timeretur, amorem non perderet civium, minus firmari ſolitum erga judices formidatos. Cujus auctoritate juſtiſque veritatis ſuffragiis tumultu lenito, quem Chriſtianorum jurgia concitarunt, pulſoque Urſino, alta quies parta, propoſito civium Romanorum aptiſſima: & adoleſcebat gloria præclari rectoris plura & utilia diſponentis. Namque & mæniana ſuſtulit omnia, fabricari Romæ priſcis quoque vetita legibus: & diſcrevit ab ædibus ſacris privatorum parietes, iiſdem inverecunde connexos: ponderaque per re-

giones inſtituit univerſas, cum aviditati multorum ex libidine trutinas componentium occurri nequiret. In examinandis vero litibus ante alios id impetravit, quod laudando Brutum Tullius refert, ut cum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur eſſe, quæ factitabat.

X. Sub idem fere tempus Valentiniano ad expeditionem caute, ut rebatur, profecto, Alamannus regalis Rando nomine, diu præſtruens, quod cogitabat, Mogontiacum præſidiis vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepſit. Et quoniam caſu Chriſtiani ritus invenit celebrari ſolemnitatem, impræpedite cujuſquemodi fortunæ virile & muliebre ſecus cum ſupellectili non parva indefenſum abduxit. Parvo inde poſt intervallo inopina rei Romanæ ſpes lætiorum affulſit. Cum enim Vithicabius rex Vadomarii filius, ſpecie quidem molliculus & morboſus, ſed audax & fortis, ardores in nos ſemper ſuccenderet bellicos, opera navabatur impenſior, ut qualibet occumberet ſtrage. Et quia tentatus aliquoties nullo genere potuit ſuperari vel prodi, fraude citerioris vitæ miniſtri, ſtudio ſollicitante noſtrorum occubuit: cujus poſt necem aliquatenus hoſtiles torpuere diſcurſus. Interfector tamen præ metu pœnarum, quas verebatur, ſi patuiſſet negotium, ad Romanum ſolum ſe celeri tranſtulit gradu. Parabatur poſt hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alamannos expeditio ſolitis gravior, deſtinatius id publica tutela poſcente, quoniam reparabilis gentis motus timebantur infidi: milite nihilominus accenſo, cui ob ſu-

ſpectos eorum mores, nunc infimorum & ſupplicum, paulo poſt ultima minitantium, nullæ quieſcendi dabantur induciæ. Contracta igitur undique mole maxima catervarum, armis & ſubſidiis rei cibariæ diligenter inſtructa, accitoque Sebaſtiano comite cum Illyriis & Italicis numeris, quos regebat, anni tempore jam tepente Valentinianus cum Gratiano Rhenum tranſgreſſus reſiſtente nemine; diviſis agminibus quadratis ipſe medius incedebat, Jovino & Severo magiſtris rei caſtrenſis altrinſecus ordinum latera ſervantibus, ne repentino invaderentur aſſultu. Protinuſque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis acceſſibus, per regiones longo itu porrectas ſenſim gradiens miles irritatior ad pugnandum, velut repertis barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emenſis nullus potuit, qui reſiſteret, inveniri, cuncta ſatorum & tectorum, quæ videbantur intacta, cohortium manu vorax flamma vaſtabat, præter alimenta, quæ colligi dubius rerum eventus adigebat & cuſtodiri. Poſt hæc leniore greſſu Princeps ulterius tendens, cum prope locum veniſſet, cui Solicinio nomen eſt, velut quadam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione veriſſima, barbaros longe conſpectos. Qui nullam ad tuendam ſalutem viam ſupereſſe cernentes, niſi ſe celeri defendiſſent occurſu, locorum gnaritate confiſi, unum ſpirantibus animis montem occupavere præcelſum, per confragoſos colles undique præruptum & invium, abſque ſeptentrionali latere, unde facilem habet devexitatem & mollem. Signis illico

fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, imperio Principis & ductorum ſtetit regibilis miles, vexillum opperiens extollendum: quod erat opportune ſubeundæ indicium pugnæ. Ergo quia ſpatium deliberandi aut exiguum dabatur, aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrenda circumſonantibus Alamannis, id conſilium ratio celeritatis admiſit, ut arctoam montium partem, quam clementer diximus eſſe proclivem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet, fugientes Germanos, ſi fors ita tuliſſet, levi negotio confoſſurus: quo, ut placuit, maturato, Gratianoque apud ſigna Jovianorum retro detento, cujus ætas erat etiamtum prœliorum impatiens & laborum, Valentinianus ut dux cunctator & tutus, centurias & manipulos capite intecto colluſtrans, nullo potentium in conſcientiam arcani adhibito, remota multitudine ſtipatorum, ſpeculatum radices aggerum avolavit cum paucis, quorum induſtriam norat & fidem: prædicans, ut erat ſui arrogans æſtimator, inveniri poſſe aliam viam, ducentem ad arduos clivos, præter eam, quam inſpexere proculcatores. Per ignota itaque & paluſtres uligines devius tendens, inſidiatricis manus locatæ per obliqua ſubito oppetiiſſet accurſu, ni neceſſitatis adjumento poſtremo, per labilem limum incitato jumento digreſſus, legionum ſe gremiis immerſiſſet poſt abruptum periculum: cui adeo proximus fuit, ut galeam ejus cubicularius ferens, auro lapilliſque diſtinctam, cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea vivus reperiretur, aut interfectus. Proinde

quiete reficiendis corporibus data, ſignoque erecto, quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas promte ante alios præiere duo juvenes lecti in principiis adeundi diſcriminis, Salvius & Lupicinus, ſcutarius unus, alter e ſchola Gentilium, fragore terribili concitantes: haſtaſque criſpando cum ad rupium objecta veniſſent, trudentibuſque Alamannis evadere ad celſiora conarentur, advenit omne pondus armorum, iiſdemque anteſignanis per hirta dumis & aſpera magno virium niſu in editas ſublimitates erepſit. Acri igitur partium ſpiritu conflictus cuſpidibus tentatur infeſtis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari dexteris coiere collatis: quos latius ſeſe pandens exercitus infuſis utrinque cornibus afflictabat, per fremitus territos & equorum hinnitus & tubas. Nihilominus tamen ipſi aſſumta fiducia reſtiterunt: æquataque parumper prœliorum ſorte, haud parva mole certatum eſt, dum turmarum funeribus mutuis res gerebatur. Disjecti denique Romanorum ardore, metuque turbati, miſcentur ultimis primi: dumque in pedes verſi diſcedunt, veruris hoſtilibus forabantur & pilis. Poſtremo dum anheli currunt & feſſi, pandebant ſequentibus poplites & ſuras & dorſa. Stratis denique multis, lapſorum partem Sebaſtianus, cum ſubſidiali manu locatus poſt montium terga, trucidavit ex incauto latere circumventam: diſperſi ceteri ſilvarum ſe latebris amandarunt. In hac dimicatione noſtri quoque oppetiere non contem-

nendi : inter quos Valerianus fuit domeſticorum omnium primus, & Natuſpardo quidam ſcutarius, exſertus ita bellator, ut Sicinio veteri comparetur & Sergio. Hiſque tali caſuum diverſitate perfectis, milites ad hiberna, Imperatores Treveros reverterunt.

XI. Per hæc tempora Vulcatio Rufino abſoluto vita, dum adminiſtrarat; ad regendam præfecturam prætorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem univerſum pæne patrimonia ſparſa poſſedit, juſte, an ſecus, non judicioli eſt noſtri. Hunc quaſi genuina quædam, ut fingunt poetæ, fortuna vehens præpetibus pinnis, nunc beneficum oſtendebat & amicos ſublimius erigentem, aliquoties inſidiatorem dirum, & per cruentas noxium ſimultates. Et licet potuit, quoad vixit, ingentia largiendo, & intervallando poteſtates aſſiduas : erat tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celſior : ut videretur, cum ſibi fideret, de cothurno ſtrepere tragico, & ubi paveret, omni humilior ſocco. Atque ut natantium genus elemento ſuo expulſum, haud tamdiu ſpirat in terris; ita ille marcebat abſque præfecturis : quas jurgiis familiarum ingentium capeſſere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immenſas, utque multa perpetrarent impune, dominum ſuum mergentium in rempublicam. Namque fatendum eſt, nunquam, illa magnanimitate coalitus, clienti vel ſervo agere quidquam juſſit illicitum : ſed ſi eorum quemquam crimen ullum compererat admi-

fuiſſe, vel ipſa repugnante juſtitia, non explorato negotio, ſine reſpectu boni honeſtique defendebat. Quod vitium reprehendens ita pronuntiat Cicero : *Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem ? Aut quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam factum ?* Suſpicioſus tamen, & munitus ſuopte ingenio fuit, & ſubamarum arridens, blandienſque interdum, ut noceat. Id autem perſpicuum eſt in ejuſmodi moribus malum, tum maxime, cum celari poſſe exiſtimatur : ita implacabilis & directus, ut ſi lædere quemquam inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcendum erroribus inclinari : ideoque aures ejus non cera, ſed plumbis videbantur obſtructæ. In ſummis divitiarum & dignitatum culminibus anxius & ſollicitus, ideoque ſemper levibus morbis afflictus. Hæ per occidentales plagas ſeries rerum fuere geſtarum.

XII. Rex vero Perſidis longævus ille Sapor, & ab ipſis imperitandi exordiis dulcedini rapinarum addictus, poſt Imperatoris Juliani exceſſum & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis paulìſper nobis viſus amicus, calcata fide ſub Joviano pactorum, injectabat Armeniæ manum, ut eam, velut placitorum abolita firmitate, ditioni jungeret ſuæ. Et primo per artes fallendo diverſas, nationem omnem renitentem diſpendiis levibus afflictabat, ſollicitans quoſdam optimatum & Satrapas, alios excurſibus occupans improviſis. Dein per exquiſitas perjuriiſque mixtas illecebras captum regem ipſum Arſacem, adhibitumque in convivium, juſſit ad latentem trahi poſticam : eumque effoſſis oculis, vin-

ctum catenis argenteis, quod apud eos honoratis vanum ſuppliciorum æſtimatur eſſe ſolatium, exterminavit ad caſtellum Agabana nomine, ubi diſcruciatus cecidit ferro pœnali. Deinde, ne quid intemeratum perfidia præteriret, Sauromace pulſo, quem auctoritas Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam poteſtatem ejuſdem detulit gentis, diademate addito, ut arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorum. Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpadoni & Artabanni, quos olim ſuſceperat perfugas, commiſit Armeniam (horum alter ante gentis præfectus, alter magiſter fuiſſe dicebatur armorum) iiſdemque mandarat, ut Artogeraſſam intentiore cura exſcinderent, oppidum muris & viribus validum, quod theſauros & uxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere, ut ſtatutum eſt, obſidium duces. Et quoniam munimentum poſitum in aſperitate montana, rigente tunc cœlo nivibus & pruinis, adiri non poterat, eunuchus Cylaces aptuſque ad muliebria palpamenta, Artabanne aſcito, prope mœnia ipſa fide non amittendæ ſalutis accepta, propere venit: & cum ſocio ad interiora ſuſceptus, ut poſtulavit, ſuadebat minaciter defenſoribus & reginæ, motum Saporis inclementiſſimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt hæc ultro citroque dictitatis, ejulanteque muliere truces mariti fortunas, proditionis acerrimi compulſores in miſericordiam flexi mutavere conſilium: & ſpe potiorum erecti, ſecretis colloquiis ordinarunt, hora præſtituta nocturna, recluſis ſubito portis, validam manum erumpere, vallumque hoſtile

cædibus aggredi repentinis, ut lateant id tentantes, polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis, egreſſi, biduumque ad deliberandum, quid capeſſere debeant, ſibi concedi clauſos petiſſe aſſeverantes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: & vigiliis, quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno, civitatis aditu reſerato juventus exſiluit velox: paſſimque inſonis expeditis mucronibus repens, cum caſtra nihil metuentium invaſiſſent, jacentes multos, nullis reſiſtentibus, trucidarunt. Hæc inopina defectio neceſque inſperatæ Perſarum, inter nos & Saporem diſcordiarum excitavere cauſas immanes: illo etiam accedente, quod Arſacis filium Param, ſuadente matre, cum paucis e munimento digreſſum, ſuſceptumque, Imperator Valens apud Neocæſaream morari præcepit, urbem Polemoniaci ponti notiſſimam, liberali victu curandum & cultu. Qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti, miſſis oratoribus ad Valentem, auxilium eundemque Param ſibi regem tribui popoſcerunt. Sed pro tempore adjumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim ſine ullis inſignibus gentem: quod ratione juſta eſt obſervatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis. Hoc comperto textu geſtorum, Sapor ultra hominem efferatus, concitis majoribus copiis, Armenias aperta prædatione vaſtabat. Cujus adventu territus Para, itidemque Cylaces & Artabannes, nulla circumſpectantes auxilia, celſorum montium petivere receſſus, limites noſtros diſterminantes & Lazicam: ubi per ſilvarum profunda & flexuoſos

colles menſibus quinque deliteſcentes, regis multiformes luſere conatus. Qui operam teri fruſtra contemplans, ſidere flagrante brumali, pomiferis exuſtis arboribus, caſtelliſque munitis & caſtris, quæ ceperat ſuperata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circumſeptam, & poſt varios certaminum caſus laſſatis defenſoribus patefactam incendit: Arſacis uxorem erutam inde cum theſauris abduxit. Quas ob cauſas ad eas regiones Arinthæus cum exercitu mittitur comes, ſuppetias laturus Armeniis, ſi eos exagitare procinctu gemino tentaverint Perſæ. Inter quæ Sapor immenſum quantum aſtutus, &, cum ſibi conduceret, humilis aut elatus, ſocietatis futuræ ſpecie Param ut incurioſum ſui per latentes nuntios increpabat, quod majeſtatis regiæ velamento Cylaci ſerviret & Artabanni: quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitaque cæſorum ad Saporem, ut ei morigerus, miſit. Hac clade late diffuſa, Armenia omnis periſſet impropugnata, ni Arinthæi adventu territi Perſæ eam incurſare denuo diſtuliſſent: hoc ſolo contenti, quod ad Imperatorem miſere legatos, petentes, nationem eandem, ut ſibi & Joviano placuerat, non defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulſus, ut ante diximus, Hiberiæ regno, cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & eum amni Cyro jam proximum Aſpacures oravit, ut ſocia poteſtate conſobrini regnarent: cauſatus, ideo ſe nec cedere, nec ad partes poſſe tranſire Romanas, quod Ultra ejus filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas. Quæ imperator doctus,

ut concitandas ex hoc quoque negotio turbas conſilio prudentiaque molliret, diviſioni acquievit Hiberiæ: ut eam medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armeniis finitima retineret & Lazis, Aſpacures Albaniæ Perſiſque contigua. His percitus Sapor, pati ſe exclamans indigna, quod contra fœderum textum juvarentur Armeniæ, & evanuit legatio, quam ſuper hoc miſerat corrigendo, quodque ſe non aſſentiente nec conſcio dividi placuit Hiberiæ regnum: velut obſeratis amicitiæ foribus, vicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuumque parabat exercitum, ut ſerenata cœli temperie ſubverteret omnia, quæ ex re ſua ſtruxere Romani.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXVIII.

Multi, etiam ſenatores, ac ſenatorii generis feminæ, Romæ veneficiorum, ſtuprorum, & adulteriorum accuſantur, & ſupplicio afficiuntur. *C. I.* Valentinianus Aug. totam Rheni ripam Gallicam caſtris, caſtellis, & turribus munit: Alamanni Romanos trans Rhenum munimentum exſtruentes interficiunt. Marathocupreni graſſatores in Syria juſſu Valentis A. cum liberis & vico ſuo deleti. *II.* Theodoſius urbes Britanniæ a barbaris vaſtatas reſtituit, caſtella reparat, & provinciam inſulæ recipit, quæ Valentia eſt appellata. *III.* De Olybrii & Ampelii præfectura urbana: & de vitiis ſenatus populique Romani. *IV.* Saxones in Gallia, poſt factas indutias, a Romanis inſidiis circumventi. Valentinianus, data fide jungendi copias, Burgundiones Alamanniæ immiſit, qui decepti ac illuſi, captivis omnibus occiſis, domum redierunt. *V.* Clades Tripoli provinciæ, Leptitaniſque & Œenſibus ab Auſturianis illatæ, & fraude Romani comitis Valentiniano occultatæ, & minime vindicatæ. *VI.*

I. DUM apud Perſas, ut ſupra narravimus, perfidia regis motus agitat inſperatos, & in Eois tractibus bella rediviva conſurgunt: anno ſextodeci-

mo & eo diutius poſt Nepotiani exitium, ſæviens per urbem æternam urebat cuncta Bellona, ex primordiis minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet utinam juge ſilentium! ne forte paria quandoque tententur, plus exemplis generalibus nocitura, quam delictis. Ac licet ab textu cruento geſtorum exquiſite narrando, juſtus me retraheret metus multa reputantem & varia; tamen præſentis temporis modeſtia fretus, carptim, ut quæque memoria digna ſunt, explanabo: nec pigebit, quid ex his, quæ apud veteres acciderint, timuerim, docere ſuccincte. Bello Medico primo cum diripuiſſent Aſiam Perſæ, obſidentes Miletum molibus magnis, minantesque defenſoribus cruciabiles neces, injecere clauſis neceſſitatem, ut omnes magnitudine malorum afflicti, peremtis caritatibus propriis, projectoque in ignem mobili cenſu, arſuros ſe certatim congererent in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumentum paulo poſtea digeſtum tumore tragico Phrynichus in theatrum induxerat Athenarum: pauliſperque jucunde auditus, cum cothurnatius ſtilus procederet lacrimoſus, indignatione damnatus eſt populi, arbitrati, non conſolandi gratia, ſed probroſe monendi, quæ pertulerat amabilis civitas, nullis auctorum adminiculis fulta, hos quoque dolores ſcenicis annumeraſſe fabulis inſolenter. Erat enim Athenienſium colonia Miletus, deducta inter Jonas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello ſe Dorico devoviſſe. Sed ad propoſita veniamus. Maximinus regens quondam Romæ vicariam præfecturam, apud

Sopianas Valeriæ oppidum obſcuriſſime natus eſt, patre tabulario præſidialis officii, orto a poſteritate Carporum, quos antiquis excitos ſedibus Diocletianus tranſtulit in Pannoniam. Is poſt mediocre ſtudium liberalium doctrinarum, defenſionemque cauſarum ignobilem, & adminiſtratas Corſicam itidemque Sardiniam, rexit deinde Tuſciam. Unde morato in itinere diutius ſucceſſore, progreſſus ad curandam urbis annonam, etiam provinciæ moderamina retinebat: egitque conſideratione triplici inter exordia cautius. Primo, quod recalebant in auribus ejus parentis effata, quid augurales alites vel cantus monerent oſcinum apprime callentis, aduſque ſublimia regimenta, ſed periturum ferro pœnali: dein, quod nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, ut circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias & præſagia ſollicitare larvarum perquam gnarum: dum ſupereſſet ille, timens, ne proderetur, tractabilis erat & mollior: poſtremo, quod tanquam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptando, nondum majores funerum excitare poterat cauſas. Principium autem, unde latius ſe funditabat, emerſit ex negotio tali. Chilo ex vicario, & conjux ejus Maxima nomine, queſti apud Olybrium ea tempeſtate urbi præfectum, vitamque ſuam venenis petitam aſſeverantes, impetrarunt, ut hi, quos ſuſpectati ſunt, illico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus, & Asbolius palæſtrita, & haruſpex Campenſis. Verum negotio tepeſcente ob diuturnam morborum aſperitatem, qua tenebatur Olybrius,

morarum impatientes hi, qui rem detulerunt, libello petiverunt oblato, ut examinandum jurgium præfecto mandaretur annonæ: idque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur nocendi materia, Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo affixam: ut ſæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem ſolutæ poſticis. Cumque multiformiter quaſi in proludiis negotium ſpectaretur, & quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos, tanquam uſos artificibus lædendi per clientes, alioſque humiles notos reos & indices: ſupra plantam, ut dicitur, evagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit Principem, non niſi ſuppliciis acrioribus pernicioſa facinora ſcrutari poſſe, vel vindicari, quæ Romæ perpetravere complures. His ille cognitis efferatus, ut erat vitiorum inimicus acer magis, quam ſeverus, uno proloquio in hujuſmodi cauſas, quas arroganter propoſito majeſtatis imminutæ miſcebat, omnes, quos juris priſci juſtitia Divorumque arbitria quæſtionibus exemere cruentis, ſi poſtulaſſet negotium, ſtatuit tormentis affligi. Utque congeminata poteſtas erectaque ſublatius altiores conſarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere diſpoſito pro præfectis, ſociavit ad hæc cognoſcenda, quæ in multorum pericula ſtruebantur, Leonem notarium, poſtea officiorum magiſtrum, buſtuarium quendam latronem Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatem, etiam ipſum nihilominus humani ſanguinis avidiſſimum. Auxit obſtinatum Maximini ingenium ad lædendum adventus collegæ ſimilis, &

literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideoque pedes huc & illuc exſultando contorquens, ſaltare, non incedere, videbatur, dum ſtudebat inter altaria celſius gradientes, ut quidam memorant, imitari Brachmanas. Jamque lituis cladium concrepantibus internarum, rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorum nec diverſitas comprehendi nec numerus poteſt, mors Marini cauſarum defenſoris eminuit: quem ut auſum Hiſpanillæ cujuſdam artibus pravis affectaſſe conjugium, tranſeunter indiciorum fide diſcuſſa, ſupplicio letali damnavit. Et quoniam exiſtimo, forſitan aliquos hæc lecturos, exquiſite ſcrutando notare, ſtrepentes, id actum eſſe prius, non illud, aut ea, quæ viderint, prætermiſſa: hactenus faciendum eſt ſatis, quod non omnia narratu ſunt digna, quæ per ſqualidas tranſiere perſonas: nec ſi fieri fuiſſet neceſſe, inſtructiones vel ex ipſis tabulariis ſuppeterent publicis, tot calentibus malis, & novo furore ſine retinaculis imis ſumma miſcente: cum juſtitium eſſe, quod timebatur, non judicium aperte conſtaret. Tunc Cethegus ſenator adulterii reus delatus, cervice periit abſciſſa, & Alypius nobilis adoleſcens, ob levem relegatus errorem, aliique humiles publica morte oppetiverunt: in quorum miſeriis velut ſui quiſque diſcriminis cernens imaginem, tortorem & vincula ſomniabat & diverſoria tenebrarum. Eodem tempore etiam Hymetii præclaræ indolis viri negotium eſt actitatum: cujus hunc fuiſſe novimus textum. Cum Africam proconſule regeret, Carthaginienſibus victus inopia jam

laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum dedit: pauloque poſtea cum proveniſſet ſegetum copia, integre ſine ulla reſtituit mora. Verum quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venumdatis, emerat ipſe tricenos, interpretii compendium ad Principis ærarium miſit. Ideoque Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parum, quam oportuerat, miſſum, eum bonorum parte mulctavit. Ad cujus cladem exaggerandam id quoque iiſdem diebus acciderat non minus exitiale. Amantius haruſpex ea tempeſtate præ ceteris notus, occultiore indicio proditus, quod ob prava quædam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet aſcitus Hymetio, inductuſque in judicium, quamquam incurvus ſub equuleo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. Quo infitiante, ſecretioribus chartis ab ejus domo prolatis, commonitorium repertum eſt manu ſcriptum Hymetii, petentis, ut obſecrata ritu ſacrorum ſolemnium numina erga ſe Imperatores delenirent: cujus extima parte quædam invectiva legebantur in Principem, ut & avarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione judicum doctus, aſperius interpretantium facta, vigore nimio in negotium juſſit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti, miniſter fuiſſe conceptæ precationis arguebatur, conciſus virgis atque confeſſus, ablegatus eſt in exſilium ad Britannos: Amantius vero damnatus poſtea rerum capitalium interiit. Poſt hanc geſtorum ſeriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab Ampelio urbi præfecto de Maximino vicario,

confeſtimque perdendus, ut apparebat, data ſibi copia rectius Imperatoris præſidium appellavit, nominiſque ejus perfugio tectus, ſervabatur incolumis. Super hoc Princeps conſultus, ſenatui negotium dedit. Qui cum rem librata juſtitia comperiſſet, eumque ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet, ægre Imperatoris iracundiam tulit perciti vehementer, quod hominem addictum, ut ipſe propoſuerat, morti, clementiori ſententia didicerat plexum. Ob hæc & hujuſmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt cœpta. Et ne tot malis diſſimulatis paulatimque ſerpentibus, acervi creſcerent ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex urbi præfecto, & ex vicario Venuſtus, & ex conſulari Minervius, oraturi, ne delictis ſupplicia ſint grandiora, neve ſenator quiſquam inuſitato & illicito more tormentis exponeretur. Qui cum intromiſſi in conſiſtorium hæc referrent, negantem Valentinianum, ſe id ſtatuiſſe, & calumnias perpeti clamitantem, moderate redarguit quæſtor Eupraxius: hacque libertate emendatum eſt crudele præceptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adoleſcens, Lampadii filius ex præfecto, exploratius cauſam Maximino ſpectante, convictus, codicem noxiarum artium nondum per ætatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exſulque mittendus, ut ſperabatur, patris impulſu provocavit ad Principem: & juſſus ad ejus comitatum duci, de fumo, ut ajunt, in flammam, traditus Phalangio Bæticæ conſulari, cecidit funeſti carnificis manu. Super his

etiam Tarratius Baſſus, poſtea urbi præfectus, & frater ejus Camenius, & Marcianus quidem, & Euſaphius, omnes clariſſimi, arceſſiti in crimen, quod ejuſdem conſcii veneficii aurigam fovere dicebantur Auchenium: documentis etiamtum ambiguis, ſuffragante abſoluti ſunt Victorino, ut diſperſus prodidit rumor, qui erat amicus Maximino junctiſſimus. Nec minus feminæ quoque calamitatum participes fuere ſimilium. Nam ex hoc quoque ſexu peremtæ ſunt originis altæ complures, adulteriorum flagitiis obnoxiæ vel ſtuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flaviana: quarum altera cum duceretur ad mortem, indumento, quo veſtita erat, abrepto, ne velamen quidem ſecreto membrorum ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideoque carnifex, nefas admiſiſſe convictus immane, vivus exuſtus eſt. Paphius quin etiam & Cornelius, ſenatores, ambo venenorum artibus pravis ſe polluiſſe confeſſi, eodem pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam procurator monetæ exſtinctus eſt. Sericum enim & Asbolium ſupra dictos, quoniam cum hortaretur paſſim nominare, quos vellent, adjecta religione firmarat, nullum igni vel ferro ſe puniri juſſurum, plumbi validis ictibus interemit. Et poſt hæc flammis Campenſem haruſpicem dedit, in negotio ejus nullo ſacramento conſtrictus. Opportunum eſt, ut arbitror, explanare nunc cauſam, quæ ad exitium præcipitem Aginatium impulit, jam inde a priſcis majoribus nobilem, ut locuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu ſuperbo Maximinus

etiamtum præfectus annonæ, nactuſque audaciæ incitamenta non levia, tendebat aduſque Probi contemtum, viri ſummatum omnium maximi, jureque præfecturæ prætorianæ regentis provincias. Quod Aginatius indigniſſime ferens, dolenſque in examinandis cauſis Maximinum ab Olybrio ſibi prælatum, cum eſſet ipſe vicarius Romæ: familiari ſermone docuit Probum occulte, facile vanum hominem recalcitrantem ſublimibus meritis poſſe opprimi, ſi ille id fieri cenſuiſſet. Has literas, ut quidam aſſeverabant, Probus ad Maximinum, eruditiorem jam in ſceleribus commendatumque Principi pertimeſcens, nullo conſcio præter bajulum, miſit. Hiſque recitatis, ita homo ferus exarſit, ut machinas omnes in Aginatium deinde commoveret: velut ſerpens vulnere noti cujuſdam attritus. Acceſſit his alia potior inſidiarum materia, quæ eundem Aginatium obruit. Victorinum enim defunctum inſimulabat, ut Maximini actus, dum ſupererat, venditantem: cujus ex teſtamento legata ipſe ſumſerat non aſpernanda: parique petulantia Anepſiæ quoque ejus uxori lites minabatur & jurgia. Quæ hæc metuens, ut Maximini etiam muniretur auxilio, finxit, maritum in voluntate, quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo eidem reliquiſſe. Qui aviditate nimia flagrans, (nec enim hoc quoque vitio caruit) petit hereditatis medietatem. Verum etiam hoc, ut parum ſufficienti, nequaquam contentus, aliud commentus eſt, ut arbitrabatur, honeſtum & tutum: & ne amitteret anſam ſibi oblatam lucrandi uberis patrimonii, Victorini

privignam Anepſiæ filiam petit filio conjugem: idque aſſentiente muliere promte firmatum eſt. Per hæc & alia ſimili mœrore deſlenda, quæ decolorabant ſpeciem urbis æternæ, graſſabatur per ſtrages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, ultra forenſes terminos ſemet extentans. Namque & reſticulam de feneſtra prætorii quadam remota dicitur ſemper habuiſſe ſuſpenſam, cujus ſummitas quædam velut clauſa colligaret, nullis quidem indiciis fulta, ſed nocitura inſontibus multis: & Mucianum Barbarumque apparitores aliquoties diſcretim trudi jubebat, ad fallendum aptiſſimos. Hi tanquam ejulando caſus, quibus ſe ſimulabant oppreſſos, judicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud reis ad obtinendam vitam ſupereſſe eadem replicando ſæpe aſſeverabant, ni criminibus magnis petiſſent nobiles viros: quibus ad ſui ſocietatem annexis, facile eos abſolvi poſſe firmabant. Ob quæ implacabilitate ultra appoſita jam pergente, manus vinclis ſunt arctatæ complurium: ortuique nobiles inculti videbantur & anxii. Nec eorum culpari quiſquam debuit, cum ſalutantes humum pæne curvatis contingentibus membris, perſæpe clamantem audirent ſpiritus ferini latronem, nullum ſe invito reperiri poſſe inſontem. Quæ verba effectui propere juncta terruiſſent profecto Numæ Pompilii ſimiles & Catonum. Prorſus enim ſic agebatur, ut nec in alienis malis quorundam exareſcerent lacrimæ: quod in variis & confragoſis actibus vitæ plerumque contingit. A jure tamen juſtitiaque crebro diſcedens ferreus cogni-

tor, erat uno quaſi præcipuo tolerabilis. Interdum enim exoratus parcebat aliquibus, quod prope vitium eſſe in hoc loco legitur apud Tullium: *Nam ſi implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas: ſin autem exorabiles, ſumma levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt.* Poſt hæc prægreſſo Leone, acceptoque ſucceſſore, ad Principis comitatum Maximinus accitus, auctuſque præfectura prætoriana, nihilo lenior fuit, & jam longius nocens, ut baſiliſci ſerpentes. In id tempus, aut non multo prius, ſcopæ florere ſunt viſæ, quibus nobilitatis curia mundabatur: idque portendebat extollendos quoſdam deſpicatiſſimæ ſortis ad gradus poteſtatum excelſos. Et quamlibet tempeſtivum eſt ad ordinem redire cœptorum, tamen nihil impedituri temporum curſus immorabimur paucis, quæ per iniquitatem curantium vicariam præfecturam in urbe, contra quam oportuerat, geſta ſunt, quia ad nutum Maximini & voluntatem, iiſdem miniſtris velut apparitoribus gerebantur. Poſt hunc venit Urſicinus ad mitiora propenſior: qui, quoniam cautus eſſe voluit & civilis, retulerat Eſaiam cum aliis, ob commiſſum adulterium in Rufinam detentis, Marcellum maritum ejus ex agente in rebus, reum imminutæ majeſtatis deferre conatis: ideoque ut cunctator contemtus, & ad hæc fortiter exſequenda parum conveniens, e vicaria poteſtate diſceſſit. Huic ſucceſſit Emonenſis Simplicius, Maximini conſiliarius ex grammatico, poſt adminiſtratam nec erectus nec tumidus, ſed obliquo aſpectu terribilis: qui compoſitis ad modeſtiam

verbis acerba meditabatur in multos. Et primo Ruſinam cum univerſis auctoribus adulterii commiſſi vel conſciis interfecit, ſuper quibus Urſicinum retuliſſe prædiximus: alios deinde complures nullo noxiorum diſcrimine vel inſontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in ſuccidendis familiarum nobilium nervis ſtudebat: Buſirim veterem & Antæum imitatus, & Phalarim, ut taurus ei ſolus deeſſe videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus actitatis, Heſychia quædam matrona, ob intentatum crimen, in domo apparitoris, cui cuſtodienda eſt tradita, multa pertimeſcens & ſæva, fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animam occluſo narium ſpiramento effudit. Adjunctum eſt his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus, ambo ex cœtu ampliſſimo, infamati ſub Maximino in Fauſianam feminam non obſcuram, poſt Victorini obitum, quo juvante vixere ſecurius, Simplicii adventu perterrefacti, non ſecus volentis magna cum minis, ad ſecreta receptacula ſe contulerunt. Sed Fauſiana damnata inter reos recepti vocatique edictis, ſemet abſtruſius amandarunt: quorum Abienus apud Anepſiam diu deliteſcebat. Sed ut ſolent inſperati caſus aggravare miſerabiles clades, Apaudulus nomine, ſervus Anepſiæ, verberatæ conjugis dolore perculſus, negotium ad Simplicium detulit nocte progreſſus: miſſique apparitores indicatos e latebris abſtraxerunt. Et Abienus quidem, exaggerato crimine ſtupri, quod intuliſſe dicebatur Anepſiæ, morte mulctatus eſt. Mulier

vero, ut continendæ vitæ ſpem firmam dilato poſſet habere ſupplicio, appetitam ſe nefariis artibus, vim in domo Aginatii perpeſſam aſſeveravit. Hæc, ut geſta ſunt, mugitus ad Principem Simplicius retulit: agenſque ibi Maximinus, infeſtus ob cauſam, quam ſupra docuimus, Aginatio, ſimultate una cum poteſtate in majus accenſa, [oravit] impenſe, ut reſcriberetur eum occidi: & impetravit facile male ſanus incitator & potens. Metuenſque gravioris invidiæ pondus, ne, pronuntiante Simplicio & conſiliario ſuo & amico, periret homo patriciæ ſtirpis, tenuit apud ſe pauliſper imperiale præceptum, hærens & ambigens, quemnam potiſſimum exſecutorem atrocis rei fidum inveniret & efficacem. Tandemque, ut ſolent pares facile congregari cum paribus, Doryphorianus quidam repertus eſt Gallus, audax aduſque inſaniam: cui hanc operam implere brevi pollicito deferri providit vicariam, & commonitorium cum Auguſti literis tradidit: inſtruens hominem ſævum quidem, ſed rudem, qua celeritate Aginatium ſine ullo deleret obſtaculo, dilatione qualibet inventa forſitan evaſurum. Feſtinavit, ut mandatum eſt, Doryphorianus magnis itineribus Romam: & inter adminiſtrandi initia magna quæritabat induſtria, qua vi ſenatorem perſpicui generis interficeret juvantibus nullis. Cognitoque, eum jam pridem repertum in villa propria cuſtodiri, ipſe tanquam caput ſontium pariterque Anepſiam horrore medio tenebrarum audire diſpoſuit, quo tempore hebetari ſolent obſtrictæ terroribus mentes, ut inter innumera multa Ajax quoque Home-

ricus docet, optans perire potius luce, quam pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniam judex, quin immo prædo nefandus, ad id ſolum, quod promiſit, intentus, cuncta extollebat in majus, juſſo Aginatio ſtatui, agmina fecit introire carnificum: catenisque ſonantibus triſte, mancipia ſqualore diuturno marcentia in domini caput aduſque ultimum lacerabat exitium: quod in ſtupri quæſtione fieri vetuere clementiſſimæ leges. Denique cum jam contigua morti tormenta ancillæ voces expreſſiſſent obliquas, indicii fide parum plene diſcuſſa, Aginatius ad ſupplicium duci pronuntiatus abrupte, nec auditus, cum magnis clamoribus appellaret nomina Principum, ſublimis raptus occiditur, pari ſententia Anepſia interfecta. Hæc agitante Maximino cum adeſſet, perque emiſſarios cum procul ageret, funera urbs deploravit æterna. Sed accelerarunt ultimæ diræ cæterum. Namque ut poſtea tempeſtive dicetur, & idem Maximinus ſub Gratiano intoleranter ſe efferens, damnatorio jugulatus eſt ferro, & Simplicius in Illyrico truncatus: & Doryphorianum pronuntiatum capitis reum, traſumque carcere Tulliano, matris conſilio Princeps exinde rapuit, reverſumque ad lares per cruciatus oppreſſit immenſos. Unde huc fleximus, revertamur: is urbanarum rerum ſtatus, ut ita dixerim, fuit.

II. At Valentinianus, magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem a Rætiarum exordio aduſque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat, caſtra extollens altius & caſtella, turreſque aſſiduas per habiles locos & opportunos, qua Gal-

liarum extenditur longitudo : nonnunquam etiam ultra flumen ædificiis poſitis ſubradens barbaros fines. Denique cum reputaret munimentum celſum & tutum, quod ipſe a primis fundarat auſpiciis, præterlabente Nicro nomine fluvio, paulatim ſubverti poſſe undarum pulſu immani, meatum ipſum aliorſum vertere cogitavit : & quæſitis artificibus peritis aquariæ rei, copioſaque militis manu arduum eſt opus aggreſſus. Per multos enim dies compaginatæ formæ e roboribus, conjectæque in alveum, fixis refixiſque aliquoties prope ingentibus ſtilis, fluctibus erectis confundebantur, avulſæque vi gurgitis interrumpebantur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura, & morigeri militis labor, mento tenus, dum operaretur, ſæpe demerſi : tandemque non ſine quorundam diſcrimine caſtra præſidiaria inquietudine urgentis amnis exemta, nunc valida ſunt. Ac talibus lætus exſultanſque, pro anni & temporis ſtatu dilapſos conducens, reipublicæ curam habuit, ut officio Principis congruebat. Ratuſque aptiſſimum ad id, quod deliberabat, implendum, trans Rhenum in monte Piri, qui barbaricus locus eſt, munimentum exſtruere diſpoſuit raptim. Utque celeritas effectum negotii faceret tutum, per Syagrium, tunc notarium, poſtea præfectum & conſulem, Aratorem monuit ducem, ut dum undique altum eſſet ſilentium, id arripere conaretur. Tranſiit cum notario dux, ut juſſum eſt, ſtatim, fodereque per militem, quem duxit, fundamenta exorſus, Hermogenem ſuſceperat ſucceſſorem : eodemque puncto quidam optimates Alamanni venere obſidum

patres, quos lege fœderis manſuræque diutius pacis haud aſpernanda pignora tenebamus. Qui flexis poplitibus ſupplicabant, ne Romani ſecuritatis improvidi, quorum fortunam ſempiterna fides cœlo contiguam fecit, pravo deciperentur errore, pactiſque calcatis rem adorirentur indignam. Verum hæc & ſimilia loquentes incaſſum, cum nec audirentur, nec quietum aliquid vel mite referri ſentirent, filiorum flentes exitium diſceſſerunt: hiſdemque digreſſis, ex abdito collis propinqui barbaricus proſiluit globus, optimatibus tum danda reſponſa, ut intelligi dabatur, opperiens: adortuſque milites ſeminudos, humum etiamtum geſtantes, expeditis agiliter gladiis obtruncabant: inter quos etiam duces ambo ſunt cæſi. Nec indicaturus geſta ſuperfuit quiſquam, præter Syagrium: qui, deletis omnibus, ad comitatum reverſus, irati ſententia Principis ſacramento exutus, abiit ad lares, id commeruiſſe ſævo judicatus arbitrio, quod evaſerit ſolus. Hæc inter per Galliam latrociniorum rabies ſæva ſcatebat in perniciem multorum, obſervans celebres vias, fundenſque indubitanter, quidquid inciderat fructuoſum. Denique præter complures alios, quos abſumſerunt inſidiæ tales, Conſtantianus, tribunus ſtabuli, impetu eſt clandeſtino exceptus, moxque interfectus, Valentiniani affinis, Cerealis & Juſtinæ germanus. At procul, tanquam horum ſimilia cientibus furiis per omne latus, Maratocupreni graſſatores acerrimi vagabantur, vici hujus nominis incolæ in Syria prope Apamiam poſiti, nimium quantum numero & exquiſitis fallaciis abundantes: ideoque formi-

dati, quod mercatorum militumque honoratorum ſpecie ſine ſtrepitu ullo diffuſi, opimas domos, villas & oppida pervadebant. Nec quiſquam adventum eorum cavere poterat inopinum, non deſtinata, ſed varia petentium & longinqua, &, quoquo ventus duxerat, irrumpentium: quam ob cauſam præ ceteris hoſtibus Saxones timentur ut repentini. Et quamlibet conjurati multorum opes attriverint, œſtroque concepti furoris exagitati ſtrages edidere luctificas, ſanguinis nihilo minus avidi, quam prædarum: tamen ne per minutias geſta narrando operis impediam curſum, id unum ſufficiet eorum exitiale poni commentum. Quæſitus in unum impiorum hominum globus, imitatus rationalis officium ipſumque judicem, veſpertinis tenebris lugubre clamante præcone civitatem ingreſſi, ambitioſam domum cujuſdam primatis, ut proſcripti juſſique interfici, cum gladiis obſederunt: raptaque ſupellectili pretioſa, quia ſubito perculſi familiares hebetatis ſenſibus non defenderant dominum, cæſis pluribus, ante revolutam lucem greſſu diſceſſere veloci. Verum cum exuviis referti multorum, rapiendi dulcedine nil prætermitterent, intercepti imperiali motu, oppreſſi interiere omnes ad unum: eorumque ſoboles parva etiamtum, ne ad parentum exempla ſuccreſceret, pari ſorte deleta eſt, & lares verſi, quos ambitioſe luctuoſis aliorum diſpendiis conſtruxerunt. Et hæc quidem textu proceſſere narrato.

III. Theodoſius vero dux nominis incliti, animo vigore collecto ab Auguſta profectus, quam veteres appellavere Lundinium, cum milite induſtria com-

parato ſollerti, verſis turbatiſque Britannorum fortunis opem maximam tulit: opportuna ubique ad inſidiandum barbaris præveniens loca, nihil gregariis imperans, cujus non ipſe primitias alacri capeſſeret mente. Hocque genere cum ſtrenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fuſis variis gentibus & fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritate aggredi Romanas res inflammabat, in integrum reſtituit civitates & caſtra multiplicibus quidem damnis afflicta, ſed ad quietem temporis longi fundata. Evenerat autem eodem hæc agente facinus dirum, erupturum in periculum grave, ni inter ipſa conatus principia fuiſſet exſtinctum. Valentinus quidam in Valeria Pannoniæ ſuperbi ſpiritus homo, Maximini illius exitialis vicarii, poſtea præfecti conjugis frater, ob grave crimen actus in Britannias exſul, quietis impatiens malefica beſtia ad res perniciosas conſurgebat & novas, in Theodoſium tumore quodam, quem ſolum reſiſtere poſſe nefandis cogitationibus advertebat. Multa tamen clam palamque circumſpiciens, creſcente flatu cupiditatis immenſæ exſules ſollicitabat & milites, pro temporis captu auſorum illecebroſas pollicendo mercedes. Jamque propinquante tentatorum effectu, doctus hæc unde convenerat dux alacrior ad audendum, & corde celſo ad vindictam compertorum erectus, Valentinum quidem cum paucis arcta ſibi ſocietate junctiſſimis letali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci: militari ſcientia vero, qua ſuperabat præſentes, futura conjiciens, de conjuratis quæſtiones agitari prohibuit, ne formidine

ſparſa per multos, reviviſcerent provinciarum turbines compoſiti. Hinc ad corrigenda plura converſus & neceſſaria, periculo penitus demto, cum aperte conſtaret, nulla ejus cœpta propitiam deſeruiſſe fortunam, inſtaurabat urbes & præſidiaria, ut diximus, caſtra, limiteſque vigiliis tuebatur & prætenturis: recuperatamque provinciam, quæ in ditionem conceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino, ut eodem referente & rectorem haberet legitimum, & Valentia deinde vocaretur arbitrio Principis velut ovantis......... Areanos genus hominum a veteribus inſtitutum, ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus, paulatim prolapſos in vitia a ſtationibus ſuis removit: aperte convictos, acceptarum promiſſarumque magnitudine prædarum allectos, quæ apud nos agebantur, aliquoties barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, ut ultro citroque per longa ſpatia diſcurrentes, vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent. Ita ſpectatiſſime antedictis rebus aliiſque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus, tripudianteſque relinquens provincias, ut Furius Camillus vel Curſor Papirius, victoriis crebris & ſalutaribus erat inſignis. Et favore omnium adusque fretum deductus, leni vento transgreſſus, venit ad commilitium Principis: cumque gaudio ſuſceptus & laudibus, in locum Valentis Jovini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur.

IV. Diu multumque a negotiis diſcurſis urbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim exſequenda regrediar, exorſus ab Olybrii præ-

fectura tranquilla nimis & leni: qui nunquam ab humanitatis ſtatu dejectus, ſollicitus erat & anxius, ne quod uſquam factum ejus aſperum inveniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fiſci lucra, unde poterat, circumcidens, juſtorumque diſtinctor & arbiter plenus, in ſubjectis admodum temperatus. Sed obnubilabat hæc omnia vitium parum quidem nocens rei communi, ſed in alto judice maculoſum, quod citeriorem vitam pæne omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoreſque peregerat nec vetitos, nec inceſtos. Poſt hunc urbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque voluptatum, Antiochiæ genitus, ex magiſtro officiorum ad proconſulatum geminum, indeque multo poſtea ad præfecturæ culmen evectus, lectus alia, & ad populi favorem adipiſcendum aptiſſimus, nonnunquam tamen rigidus, atque utinam in propoſito perſeverans. Correxiſſet enim ex parte, licet exigua, irritamenta gulæ & ganeas tætras, ni flexus in molliora amiſiſſet gloriam diu victuram. Namque ſtatuerat, ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quiſquam, vel aduſque præſtitutum diei ſpatium lixæ coctam proponerent carnem, vel honeſtus quidam mandens videretur in publico. Quæ probra aliaque his majora diſſimulatione jugi neglecta ita effrenatius exarſerunt, ut nec Epimenides ille Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra, ſolus purgare ſufficeret Romam: tanta pleroſque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſit. Et primo nobilitatis, ut

aliquoties pro locorum copia fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci conſtringentes exceſſu. Prænominum claritudine conſpicui quidam, ut putant, in immenſum ſemet extollunt, cum Reburri, & Fabunii, & Pagonii Gerioneſque appellentur, ac Dalii cum Tarraciis & Perrafiis, aliiſque ita decens ſonantibus originum inſignibus multis. Nonnullos fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem, vel ut ſine diritate ominis loquamur, prægreſſo exercitu arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſervorum. Tales, ubi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris tholos introierint balnearum, ubi ſunt noſtrum, minaciter clamant: ſi apparuiſſe ſubito ignota compererint mancipia, aut oppidanæ quondam proſtibulum plebis, vel meritorii corporis veterem lupam: certatim concurrunt, palpanteſque advenam deformitate magna blanditiarum ita extollunt, ut Semiramim Parthi, vel Cleopatras Ægyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi, quorum apud majores cenſoria nota ſenator afflictus eſt, auſus, dum adhuc non deceret, præſente communi filia conjugem oſculari. Ex his quidam, cum ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculanda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuavianda vel manus, id illis ſufficere ad beate vivendum exiſtimantes: & abundare omni cultu humanitatis peregrinum putantes, cujus forte etiam gratia ſunt obligati, interrogatum, quibus thermis utatur aut aquis, aut

ad quam ſucceſſerit domum. Et cum ita graves ſint & cultores virtutum, ut putant, ſi venturos undelibet equos aut aurigas quendam didicerint nuntiaſſe: ita velociter imminent, vident & percontantur, ut Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere majores, cum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent. Horum domus otioſi quidam garruli frequentant, variis aſſentandi figmentis ad ſingula altioris fortunæ verba plaudentes, paraſitorum in comœdiis ..... ætas affectando. Ut enim illi ſufflant milites glorioſos, obſidiones urbium & pugnas & millia hoſtium iiſdem ut heroicis æmulis aſſignantes: ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque parietes lapidum circumſpectis coloribus nitidos, ultra mortalitatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam in conviviis aliquoties trutinæ, ut appoſiti piſces & volucres ponderentur & glires: quorum magnitudo ſæpius replicata non ſine tædio præſentium, ut antehac inuſitata, laudatur aſſidue: maxime cum hæc eadem numerantes notarii triginta prope aſſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deeſſe ſolus magiſter ludi literarii videretur. Quidam deteſtantes ut venena doctrinas, Juvenalem & Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo otio contrectantes: quam ob cauſam, non judicioli eſt noſtri. Cum multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes deſtinatum pœnæ Socratem, conjectumque in carcerem, perrogaſſe quendam ſcite lyrici carmen Ste-

ſichori modulantem, ut doceretur id agere, dum liceret: interroganteque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, ut aliquid ſciens amplius e vita diſcedam. Ita autem pauci ſunt inter eos ſeveri vindices delictorum, ut ſi aquam calidam tardius attulerit ſervus, trecentis affligi verberibus jubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtantibus plurimis, ut damnetur reus, dominus hactenus exclamat, Quid faciat malus, famoſus, & nequam? & ſi quis aliud ejuſmodi deinceps auſus fuerit, corrigetur. Civilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quod expedit peregrino fratrem interficere cujuslibet, quam rogatus ad convivium excuſare: defectum enim patrimonii ſe oppido perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit, quem aliquoties libratis ſententiis invitaverit ſemel. Pars eorum, ſi agros viſuri proceſſerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri Magni itinera ſe putant æquiparaſſe, vel Cæſaris: aut ſi a lacu Averni lembis invecti ſunt pictis Puteolos vel Cajetam, maxime cum id vaporato audeant tempore. Ubi ſi inter aurata flabella laciniis ſericis inſederint muſcæ, vel per foramen umbraculi penſilis radiolus irruperit ſolis, queruntur, quod non ſunt apud Cimmerios nati. Dein cum a Silvani lavacro vel Mamææ aquis ventitant ſoſpitalibus, ut quiſquam eorum egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis, ſolutis preſſoriis veſtes luce nitentes arbitra diligenter explorat, quæ una portantur ſufficientes ad induendos homines undecim: tandemque electis aliquot involutus, receptis annulis, quos, ne violentur hu-

moribus, famulo tradiderat, digitis ut metatis abit. Enimvero ſi quis e militia Principis recens digreſſus abierit in larem, aut provectibus, tali præſente ..... irio ..... lenu præſul exiſtimatur: ceteri taciturni audiunt dicta ..... ſolus paterfamilias tectus narrans aliena, & placentia referens, & utile pleraque fallendo. Quidam ex iis, licet rari, aleatorum vocabulum declinantes, ideoque ſe cupientes appellari teſſerarios: inter quos tantum differt, quantum inter fures & latrones. Hoc tamen fatendum eſt, quod cum omnes amicitiæ Romæ tepeſcant, aleariæ ſolæ, quaſi glorioſis quæſitæ ſudoribus, ſociales ſunt, & affectu nimio firmitate plena connexæ: unde quidam ex his gregibus inveniuntur ita concordes, ut Quintilios eſſe exiſtimes fratres. Ideoque videre licet ignobilem, artis teſſerariæ callentem arcana, ut Catonem Porcium ob repulſam præturæ nec ſuſpectam antea nec ſperatam, incedere gravitate compoſita mœſtiorem, quod ei in majore convivio vel conſeſſu proconſularis quidam eſt antelatus. Subſident aliqui copioſos homines, ſenes aut juvenes, orbos vel cælibes, aut etiam uxores habentes & liberos, (nec enim in hoc titulo diſcrimen aliquod obſervatur) ad voluntates condendas allicientes eos præſtigiis miris: qui cum ſupremis judiciis ordinatis, quæ habebant, reliquerint iis, quibus morem gerendo teſtati ſunt, illico pereunt, ut id impleri ſorte fatorum operiente, nec puteos, nec facili poteſt ægritudo teſtament ..... comitatu eſt his quiſquam. Alius cum dignitate licet mediocri, cervice tumida gradiens,

notos antea obliquato contuetur aſpectu, ut poſt captas Syracuſas exiſtimes reverti M. Marcellum. Multi apud eos, negantes eſſe ſuperas poteſtates in cœlo, nec in publico prodeunt, nec prandent; nec lavari arbitrantur ſe cautius poſſe, antequam ephemeride ſcrupuloſe ſciſcitata didicerint, ubi ſit verbi gratia ſignum Mercurii, vel quotam cancri ſideris partem polum diſcurrens obtineat luna. Alius, ſi creditorem ſuum flagitare moleſtius adverterit debitum, ad aurigam confugit audentem omnia prælicenter, eumque ut veneficum curat urgeri: unde non niſi reddita cautione, diſpendioque afflictus gravi diſcedit. Et additur huic, debitorem voluntarium includit ut proprium, nec ante ejus profectionem abſolvit. Parte alia uxor, ut proverbium loquitur vetus, eandem incudem diu noctuque tundendo, maritum teſtari compellit, hocque idem ut faciat uxor, urget maritus inſtanter: & periti juris altrinſecus aſciſcuntur, unus in cubiculo, alter ejus æmulus in triclinio, repugnantia tractaturi: iiſdemque ſubſeruntur genitalium extorum interpretes controverſi, hinc præfecturas profuſius largientes & ſepulturas divitum matronarum; inde ad exſequias virorum jamjam adventantes neceſſaria parari oportere innuentes: & teſtatura ..... ancillas ſuapte natura pallidi aſpirati pridie conſumta defuncta ...... um Romaque: ut Tullius ait: *Nec in rebus humanis quidquam bonum norunt, niſi quod fructuoſum ſit: & amicos tanquam pecudes eos potiſſimum diligunt, ex quibus ſe ſperant maximum fructum eſſe capturos.* Cumque mutuum illi quid pe-

tunt, ſoccos & Miconas videbis, & Lachetas: cum adiguntur, ut reddant, ita cothurnatos & turgidos, ut Heraclidas illos Creſphontem & Temenum putes. Hactenus de ſenatu. Nunc ad otioſam plebem veniamus & deſidem: in qua nitent ut nominibus cultis & quidam calceorum expertes, Cimeſſores, Statarii, Semicupæ, & Serapini, & Cicimbricus cum Gluturino, & cum Trulla, & Lucanicus cum Pordaca & Salſula, ſimileſque innumeri. Hi omne, quod vivunt, vino & teſſeris impendunt, & luſtris, & voluptatibus, & ſpectaculis: eiſque templum, & habitaculum, & concio, & cupitorum ſpes omnis Circus eſt maximus: & videre licet per fora, & compita, & plateas, & conventicula circulos multos collectos in ſe controverſis jurgiis ferri, aliis aliud, ut fit, defendentibus. Inter quos hi, qui ad ſatietatem vixerunt, potiores auctoritate longæva, per canos & rugas clamitant ſæpe, rempublicam ſtare non poſſe, ſi futura concertatione quem quiſque vindicat, carceribus non exſiluerit princeps, & funalibus equis parum cohærenter circumflexerit metam. Et ubi negligentiæ tanta eſt caries, exoptato die equeſtrium ludorum illuceſcente, nondum ſolis puro jubare, effuſius omnes feſtinant præcipites, ut velocitate currus ipſos anteeant certaturos: ſuper quorum eventu diſciſſi votorum ſtudiis, anxii plurimi agunt pervigiles noctes. Unde ſi ad theatralem ventum fuerit vilitatem, artifices ſcenarii per ſibilos exploduntur, ſi quis ſibi ære humiliorem non conciliaverit plebem. Qui ſi defuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricæ

gentis peregrinos vociferantur pelli debere (quorum ſubſidiis ſemper niſi ſunt ac ſteterunt) & tætris vocibus & abſurdis: quæ longe abhorrent a ſtudiis & voluntate veteris illius plebis, cujus multa facete dicta memoria loquitur & venuſta. Id enim nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore per applicatos homines ad loquendum, ut in omni ſpectaculo, exodiario, venatori, aurigæ, & hiſtrionum generi omni, & judicibus celſis itidemque minoribus, nec non etiam matronis clametur aſſidue, *Per te ille diſcat:* quid autem debeat diſci, nemo ſufficit explanare. In his plerique diſtentioribus ſaginis addicti, præeunte nidoris indagine acutiſque vocibus feminarum, a galliciniis ipſis, in modum pavonum inanitate clangentium, humum ſummis pedum unguibus contingentes aulis aſſiſtunt, digitos prærodentes, dum patinæ deferveſcunt: alii nauſeam horridæ carnis, dum excoquitur, intentius deſpectantes, ut diſciſſarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem, quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis. Sit ſatis interim hæc digeſſiſſe ſuper rebus urbanis: nunc redeamus ad cetera, quæ per provincias agitavere multiplices caſus.

V. Erupit Auguſtis ter Coss. Saxonum multitudo: & Oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſæpe noſtrorum funeribus paſta: cujus eruptionis primæ procellam Nannenus ſuſtinuit comes, regionibus iiſdem appoſitus, dux diuturno bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem deſtinatæ plebi congreſſus,

cum milites quoſdam ruiſſe, & ſe vulneratum imparem fore certaminibus adverteret crebris, docto Imperatore, quid agi deberet, id eſt adeptus, ut peditum magiſter Severus opitulatum rebus dubiis adveniret. Qui ducens militem rei ſufficientem cum veniſſet ad loca, diſcriminatis ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit & turbavit, ut nec controverſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarumque fulgore præſtricti venialem poſcerent pacem. Diuque variatis conſiliis, cum id reipublicæ conducere videretur, pactis indutiis, & datis ex conditione propoſita juvenibus multis habilibus ad militiam, diſcedere permiſſi ſunt Saxones, ſine impedimento, unde venerant, reverſuri. Quibus omni jam formidine vacuis reditumque parantibus, occulte pedites miſſi inſidias in abdita quadam valle ſtruxerunt, unde prætereuntes aggredi negotio poterant levi: ſed longe ſecus accidit, quam ſperabatur. Sonitu enim adventantium perciti exſiluere quidam intempeſtive, viſique ſubito, dum ſe firmare feſtinant, ululantibus lugubre barbaris vertuntur in pedes. Stetere tamen mox conglobati, extremaque ſorte vires licet non integras ſuggerente, confligere cogebantur: multaque cæde perculſi concidiſſent nullo relicto, ni cataphractorum equitum cuneus, ad inferendum periculum tranſeuntibus barbaris ex alio latere prope divortium itineris pari modo locatus, clamore percitus triſti agiliter ſubveniſſet. Exin concurſum infeſtius, firmatiſque pectoribus hinc inde incumbentes Romani clauſos hoſtes eductis gladiis obtruncabant; nec

quiſquam eorum genitales reviſere potuit lares, ne uno quidem cædibus concorporalium ſupereſſe permiſſo. Ac licet juſtus quidam arbiter rerum factum incuſabit perfidum & deforme: penſato tamen negotio non feret indigne, manum latronum exitialem tandem copia data captam. Poſt hæc ita proſpere conſummata, Valentinianus verſando ſententias multiformes, anxia ſollicitudine ſtringebatur: reputans multa & circumſpiciens, quibus commentis Alamannorum & Macriani regis frangeret faſtus, ſine fine vel modo rem Romanam irrequietis motibus confundentes. Immanis enim natio, jam inde ab incunabulis primis varietate caſuum imminuta, ita ſæpius adoleſcit, ut fuiſſe longis ſeculis æſtimetur intacta. Seditque conſilia alia poſt alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciem, bellicoſos & pubis immenſæ viribus affluentes, ideoque metuendos finitimis univerſis. Scribebatque frequenter ad eorum reges per taciturnos quoſdam & fidos, ut iiſdem tempore præſtituto ſupervenirent, pollicitus ipſe quoque tranſito cum Romanis agminibus Rheno occurrere pavidis, pondus armorum vitantibus inſperatum. Grataṇter ratione gemina Principis acceptæ ſunt literæ: prima, quod jam inde temporibus priſcis, ſobolem ſe eſſe Romanam Burgundii ſciunt: dein, quod ſalinarum finiumque cauſa Alamannis ſæpe jurgabant. Et catervas miſere lectiſſimas: quæ, antequam milites congregarentur in unum, aduſque ripas Rheni progreſſæ, Imperatore ad ſtruenda munimenta diſtricto, terrori noſtris fuere vel maximo. Igitur pau-

liſper morati, cum neque Valentinianus, ut ſpoponderat, die prædicto veniſſet, nec promiſſorum aliquid adverterent factum, ad comitatum miſere legatos, poſcentes, adminicula ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus exponerent terga. Quod ubi negari per ambages ſentirent & moras, mœſti exinde diſceſſerunt & indignati. Hocque comperto reges ut ludibrio habiti ſævientes, captivis omnibus interfectis, genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hendinos, & ritu veteri poteſtate depoſita removetur, ſi ſub eo fortuna titubaverit belli, vel ſegetum copiam negaverit terra: ut ſolent Ægyptii caſus ejuſmodi ſuis aſſignare rectoribus. Nam ſacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Siniſtus: & eſt perpetuus, obnoxius diſcriminibus nullis, ut reges. Per hanc occaſionem impendio tempeſtivam, Alamannos gentis antedictæ metu diſperſos aggreſſus per Rætias Theodoſius, ea tempeſtate magiſter equitum, pluribus cæſis, quoſcunque cepit, ad Italiam juſſu Principis miſit, ubi, fertilibus pagis acceptis, jam tributarii circumcolunt Padum.

VI. Hinc tanquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ provinciæ veniamus ærumnas, quas, ut arbitror, Juſtitia quoque ipſa deflevit: quæ unde inſtar exarſere flammarum, textus aperiet abſolutus. Auſturiani his contermini partibus barbari, in diſcurſus ſemper expediti veloces, vivereque aſſueti rapinis & cædibus, pauliſper pacati, in genuinos turbines revoluti ſunt, hanc cauſam prætendentes ut feriam. Stachao quidam no-

mine popularis eorum ut in otio noſtra peragrando licentius, agebat quædam vetita legibus: inter quæ illud potius eminebat, quod provinciam omni fallaciarum via prodere conabatur, ut indicia docuere veriſſima: quocirca ſupplicio flammarum abſumtus eſt. Hujus necem ulciſci, ut propinqui damnatique injuſte cauſantes, ferarum ſimiles rabie concitarum exſiluere ſedibus ſuis Joviano etiamtum imperante: veritique prope Leptim accedere, civitatem muris & populo validam, ſuburbano ejus uberrimo inſedere per triduum: mactatiſque agreſtibus, quos inopinus hebetaverat pavor, vel confugere coegerat ad ſpeluncas, incenſa ſupellectili multa, quæ vehi non poterat, referti rapinis reverterunt ingentibus, trahentes captivum Silvam quoque, caſu cum caritatibus in agro inventum, ordinis ſui primatem. Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum, quæ intentabat barbaricus tumor, præſidium imploravere Romani comitis per Africam recens provecti. Qui cum veniſſet militares copias ducens, ferreque opem rebus rogaretur afflictis, non niſi abundanti commeatu aggeſto, & camelorum quatuor millibus apparatis, caſtra firmabat eſſe moturum. Hocque reſponſo miſerandis civibus ſtupefactis, atque negantibus ſufficere ſe poſſe poſt vaſtationes & incendia, ita enormibus inſtrumentis remedia quærere damnorum immanium, diſſimulanter diebus ibi quadraginta conſumtis, nullo tentato inde diſceſſerat comes. Qua ſpe Tripolitani fruſtrati, formidanteſque extrema, allapſo legitimo die concilii, quod apud eos eſt annuum,

Severum & Flaccianum creavere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valentiniano ob imperii primitias oblaturos: utque lacrimoſas provinciæ ruinas docerent intrepide. Quibus compertis Romanus, miſſo equite velociſſimo, magiſtrum officiorum petit Remigium, affinem ſuum rapinarum participem, ut provideret Imperatoris arbitrio cognitionem hujus negotii vicario ſibique deferri. Venerunt in comitatum legati: aditoque Principe, verbis, quæ perpeſſi ſunt, oſtenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei totius. Quibus lectis, cum neque relationi officiorum magiſtri faventis Romani flagitiis, nec contraria referentibus crederetur: promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more, quo ſolent inter potiorum occupationes ludi poteſtates excelſæ. Dum remedia quædam a commilitio Principis exſpectantur, ſuſpenſis Tripolitanis diuque anxiis, rurſus globi ſupervenere barbarici, fiducia ſublati præteritorum: Leptitanoque agro & Œenſi interneciva populatione tranſcurſis, expleti prædarum acervis ingentibus abſceſſerunt, occiſis decurionibus multis: inter quos Ruſticianus ſacerdotalis & Nicaſius enitebat ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri non potuit, quod ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura præſidi delata Ruricio, mox translata eſt ad Romanum. Et jam recens inflictæ cladis nuntius miſſus ad Gallias, excitavit acrius Principem. Ideoque tribunus & notarius Palladius mittitur, ut & militi diſperſo per Africam præberet ſtipendium debitum, & geſta per Tripolim fide congrua ſcrutaretur. Inter tales ta-

men conſulendi moras exſpectandique reſponſa; Auſturiani ſucceſſu gemino inſolentes, ut rapaces alites advolarunt irritamento ſanguinis atrocius efferatæ: cunctiſque, niſi quos fuga diſcriminibus eximeret, interemtis, prædas, quas antehac reliquerant, avexerunt, arboribus exſectis & vitibus. Tunc Mychon quidam nobilis oppidanus & potens, captus in ſuburbano, lapſuſque antequam vinciretur, quia pedibus æger evadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum ſeſe conjecit: unde, coſta diffracta, levatus a barbaris, ductuſque prope portas, conjugis miſeratione redemtus eſt, & ad pinnas muri fune ſublatus, poſt biduum interiit. Unde elati in pertinaciam ſæviſſimi graſſatores ipſa pulſavere mœnia Leptitana, funeſtis plangoribus reſonantia feminarum, quas nunquam antea hoſtiliter clauſas pavor exanimabat inſolitus: obſeſſaque urbe per octo continuos dies, cum quidam oppugnatores ſine ullo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria triſtiores. Ob quæ ſuper ſalute dubii cives, ultimaque tentantes, profectis ante legatis nondum reverſis, Jovinum mittunt atque Pancratium, quæ viderint, quæ ipſi perpeſſi ſint, Imperatorem fida relatione docturos: qui Severum apud Carthaginem inventum & Flaccianum ſuperiores illos legatos, percontando quid egerint, cognoverunt, eos audiri a vicario juſſos & comite. E quibus Severus illico periit vexatus acerbitate morborum: nihilominus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus antedicti. Ingreſſo poſt hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res

venerat ante præſtructus, ut ſecuritatem ſuam in tuto locaret, numerorum principiis per quoſdam ſecretorum mandaverat conſcios, ut ei tanquam potenti & palatii ſummatibus proximo, ſtipendii, quod pertulerat, præſtarent maximam partem: & ita eſt factum. Confeſtimque ille ditatus perrexit ad Leptim: utque ad veritatis perveniret indaginem, Erechthium & Ariſtomenem facundos municipes & inſignes, libere ſuas civiumque & finitimorum retexentes ærumnas, ad loca vaſtata ſecum eduxit. Quibus aperte cuncta monſtrantibus, luctuoſis provinciæ cineribus viſis revertit: Romanumque ut deſidem increpans, relaturum ſe cuncta veriſſime, quæ viderat, minabatur ad Principem. Atque ille ira percitus & dolore, ſe quoque mox referre firmavit, quod miſſus ut notarius incorruptus, donativum militis omne in quæſtus averterit proprios. Qua gratia flagitiorum arbitra conſcientia, cum Romano deinde Palladius concordabat: reverſuſque ad comitatum, arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos fruſtra queri commemorans. Ideoque rurſus ad Africam cum Jovino, poſtremo omnium legatorum, remittitur, (Pancratius enim deceſſerat apud Treveros) ut cum vicario ipſe merita legationis quoque ſecundæ ſpectaret: præter hæc linguas Erechthii & Ariſtomenis præcidi juſſerat Imperator, quos invidioſa quædam locutos idem Palladius intimarat. Secutus, ut ſtatutum eſt, vicarium notarius venit ad Tripolim. Hocque comperto, Romanus domeſticum ſuum illuc volucriter miſit, & Cæcilium

conſiliarium in ea provincia genitum: per quos, incertum pretiis, an fallaciis, circumventi municipes omnes gravabant Jovinum, deſtinatius aſſerentes, nihil eorum mandaſſe, quæ docuerat, Principem: eouſque iniquitate graſſante, ut ipſe quoque Jovinus ad ſalutis ſuæ diſcrimen confiteretur, ſe Imperatori mentitum. Quibus per Palladium regreſſum cognitis, Valentinianus ad acerbitatem proclivior Jovinum quidem, ut auctorem, Cœleſtinum vero Concordiumque & Lucium, ut falſi conſcios & participes, puniri ſupplicio capitali præcepit: Ruricium autem præſidem, ut mendacem, morte mulctari: hoc quoque accedente, quod in relatione ejus verba quædam, ut viſum eſt, immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Sitifim cæſus: reliqui apud Uticam ſententia vicarii Creſcentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, cum a vicario audiretur & comite, conſtanter ſaluti ſuæ propugnans, acclamationibus iratorum militum impetuque cum conviciis pæne confoſſus eſt: objicientium, ideo Tripolitanos non potuiſſe defendi, quod ipſi ad expeditionales uſus præbere neceſſaria detrectarunt. Et ob hæc truſus in carcerem, dum conſultus ſuper eo, quid conveniret agi, decerneret Imperator, ſollicitatis, ut dabatur opinari, cuſtodibus, in urbem Romam abierat profugus: ibique deliteſcens, fatali lege deceſſit. Hoc memorando fine externis domeſticiſque cladibus vexata conticuit Tripolis non indefenſa, quia vigilavit Juſtitiæ oculus ſempiternus, ultimæque legatorum & præſidis diræ. Diu enim poſtea hujuſ-

modi caſus emerſit. Solutus ſacramento Palladius; deſtitutuſque faſtu, quo tumebat, diſceſſit ad otium. Et cum Theodoſius ductor exercituum ille magnificus, oppreſſurus Firmum pernicioſa cœptantem, veniſſet in Africam, & præſcripti Romani rem mobilem, ut juſſum eſt, ſcrutaretur: inter chartas ejus inventa eſt Meterii cujuſdam epiſtola, id continens: *Domino patrono Romano Meterius;* & in fine poſt multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius projecticius: qui non aliam ob cauſam dicit ſe eſſe projectum, niſi quod in cauſa Tripolitanorum apud aures ſacras mentitus eſt.* His literis ad comitatum miſſis, & lectis, Valentiniani juſſu Meterius raptus ſuam eſſe confitetur epiſtolam: ideoque Palladius exhiberi præceptus, cogitans, quas criminum coxerit moles, in ſtatione primis tenebris obſervata cuſtodum abſentia, qui feſto die Chriſtiani ritus in eccleſia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interiit. Hoc fortunæ ſecundioris judicio plene comperto, deletoque triſtium concitore turbarum, exſiluerunt Erechthius & Ariſtomenes e latebris, qui, cum ſibi juſſas abſcidi linguas didiciſſent ut prodigas, ad longe remota declinarunt & abdita: doctoque ſuper nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentius (Valentinianus enim obierat) ad Heſperium proconſulem & Flavianum vicarium audiendi ſunt miſſi: quorum æquitas auctoritate niſa juſtiſſima, torto Cæcilio, aperta confeſſione cognovit, ipſum ſuaſiſſe civibus, gravarent mentiendo legatos. Hæc acta ſecuta eſt relatio, geſtorum pandens pleniſſimam fidem; ad quam

nihil reſponſum eſt. Et ne quid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſſit aulæum. Romanus ad comitatum profectus, ſecum Cæcilium duxit, cognitores accuſaturum ut inclinatos in provinciæ partem: iſque Merobaudis favore ſuſceptus, neceſſarios ſibi plures petierat exhiberi. Qui cum Mediolanum veniſſent, fruſtraque ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus oſtendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora, quæ narravimus, Remigius quoque digreſſus ad otium, laqueo vitam eliſit, ut congruo docebimus loco.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM

LIBER XXIX.

Theodorus notarius imperium affectat, & apud Valentem Antiochiæ accuſatus majeſtatis, convictuſque cum plurimis criminis conſciis interficitur. *C. I.* Multi in oriente veneficiorum & aliorum criminum rei delati, damnatique, pars jure, pars injuria jugulantur. *II.* In occidentis tractibus varia Valentiniani Aug. ſævitiæ & efferatæ crudelitatis exempla. *III.* Valentinianus A. Rhenum navali ponte tranſgreſſus, culpa militis Macrianum Alamannorum regem incautum capere non potuit. *IV.* Theodoſius, magiſter equitum per Gallias, Firmum Maurum Nubelis Reguli filium, qui a Valentiniano deſciverat, multis prœliis atterit, ac demum eo ad voluntariam mortem compulſo, pacem Africæ reddit. *V.* Quadi, nefaria Gabinii regis ſui cæde incitati, Pannonias & Valeriam igni & ferro cum Sarmatis vaſtant, & legiones duas pæne totas delent. De Claudii præfectura urbana. *VI.*

I. EXACTA hieme, rex Perſarum gentis Sapor pugnarum fiducia priſtinarum immaniter arrogans, ſuppleto numero ſuorum abundeque firmato, erupturos in noſtra cataphractos & ſagittarios & con-

ductam miſit plebem. Contra has copias Trajanus comes & Vadomarius ex rege Alamannorum cum agminibus perrexere pervalidis, hoc obſervare Principis juſſu appoſiti, ut arcerent potius, quam laceſſerent, Perſas. Qui cum veniſſent Vagabanta, legionibus habilem locum, rapidos turmarum procurſus hoſtilium in ſe ruentium acriter exceperunt inviti: operaque conſulta retrocedentes, ne ferro violarent adverſorum quemquam primi, & judicarentur diſciſſi fœderis rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt: confoſſiſque multis, diſceſſere victores. Inter moras tamen utrinqueſecus tentatis aliquoties levibus prœliis, varioque finitis eventu, pactis indutiis ex conſenſu, æſtateque conſumta, partium diſceſſere ductores etiamtum diſcordes. Et rex quidem Parthus hiemem Cteſiphonte acturus, rediit ad ſedes: & Antiochiam Imperator Romanus ingreſſus. Qui dum ibi moratur ſecurus interim hoſtium externorum, inteſtinis pæne perierat fraudibus, ut aperiet ſeries delata geſtorum. Procopius quidam, inquies homo, turbarum cupiditati ſemper addictus, Anatolium detulerat & Spudaſium palatinos, exigi, quæ de ærario interceperant, juſſos, inſidiari comiti Fortunatiano, moleſto illi flagitatori. Qui animi aſperitate confeſtim ad inſanum percitus modum, pro poteſtatis auctoritate, quam regebat, Palladium quendam obſcuriſſime natum, ut veneficum a memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere, quæ ſcirent, prætorianæ judicio tradidit præfecturæ. Cumque ad facti vel ten-

tati quæſtionem acrius veniretur, exclamabat Palladius confidenter, levia eſſe hæc, de quibus agitur, & prætereunda: alia ſe, ſi licuerit dicere, monſtraturum metuenda & potiora, quæ ingenti molimine jam præſtructa, niſi proſpectum fuerit, univerſa confundent. Juſſuſque docere fidenter, quæ norat, rudentem explicuit immenſum: affirmans, Fiduſtium præſidialem, & cum Irenæo Pergamium nomen imperaturi poſt Valentem deteſtandis præſagiis didiciſſe ſecretim. Et correptus Fiduſtius illico, (namque aderat forte) occulteque inductus, viſo indice, nulla infitiatione obumbrare jam publicata conatus, rei totius calamitoſum aperit textum: abſolute confeſſus, ſe cum Hilario & Patricio vaticinandi peritis, quorum Hilarius militaverat in palatio, de imperio conſuluiſſe futuro: motaſque ſecretis artibus ſortes, & nuncupationem Principis optimi, & ipſis conſultoribus luctuoſos exitus prædixiſſe. Atque contantibus, quiſnam ea tempeſtate omnibus vigore animi antiſtaret, viſus eſt aliis excellere Theodorus, ſecundum inter notarios adeptus jam gradum. Et erat revera ita, ut opinati ſunt. Namque antiquitus claro genere in Galliis natus, & liberaliter educatus a primis pueritiæ rudimentis, modeſtia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatiſſimus, ſemper officio loco-que, quem retinebat, ſuperior videbatur, altis humilibuſque juxta acceptus. Soluſque pæne omnium erat, cujus linguam non infrenem, ſed diſpicientem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius, excarnificatus jam ad

interitum, omnia, quæ prædixit, ſe indicante Theodorum per Eucærium didiciſſe, virum præſtabili ſcientia literarum, abundeque honoratum: Aſiam quippe paulo ante rexerat pro præfectis. Quo in cuſtodia condito, geſtorumque volumine Imperatori recitato de more, prodigioſa feritas in modum ardentiſſimæ facis fuſius vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximeque præfecti prætorio tunc Modeſti. Qui dum formidine ſucceſſoris agitaretur in dies, obumbratis blanditiarum concinnitatibus, cavillando Valentem ſubruſticum hominem ſibi varie commulcebat, horridula ejus verba & rudia floſculos Tullianos appellans, & ad extollendam ejus vanitiem ſidera quoque, ſi juſſiſſet, exhiberi poſſe promittens. Igitur & Theodorus a Conſtantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri jubetur effectu: & dum ille reducitur, ex præjudiciis variis, quæ diebus exercebantur & noctibus, plures a disjunctiſſimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conſpicui. Cumque nec carceres publici jam diſtenti, incluſorum jam catervas, nec privata domicilia ſuſtinerent conſtipatione vaporata confertas: quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, & ſuam & proximi cujuſque vicem omnes horrebant. Advenit aliquando tamen ipſe quoque Theodorus, præmortuus & atratus: quo in devia territorii parte abſcondito, paratis omnibus, quæ indagines futuræ poſcebant, internarum cladum litui jam ſonabant. Et quia fallere non minus videtur, qui geſta præterit ſciens, quam ille, qui nunquam facta

ſingit: non abnuimus, (neque enim ambigitur) ſalutem Valentis & antea ſæpius per occultas coitiones, & tunc in extrema demerſam: ferrumque ad jugulum ejus prope adactum a militaribus, fato reflectente depulſum, quem lacrimoſis in Thracia diſcriminibus deſtinarat. Namque & in nemoroſo quodam inter Antiochiam & Seleuciam loco leni quiete poſt meridiem conſopitus, a Salluſtio tunc ſcutario, & ſæpe alias appetitus inſidiantibus multis, vitæ terminis a primigenio ortu adſcriptis auſa immania frenantibus evadebat. Ut ſub Principibus Commodo & Severo nonnunquam accidebat, quorum ſumma vi ſalus crebro oppugnabatur: adeo ut poſt inteſtina pericula multa & varia, alter in amphitheatrali cavea, cum affuturus ſpectaculis introiret, a Quintiano ſenatore illicitæ cupidinis homine, ad debilitatem pæne pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu, tempore ætatis extremo, a Saturnino centurione conſilio Plautiani præfecti in cubiculo jacens confoderetur, ni tuliſſet ſuppetias filius adoleſcens. Quocirca etiam Valens erat venia dignus, vitam, quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat, quod regaliter turgidus, pari eodemque jure, nihil inter ſe diſtantibus meritis, nocentes innocenteſque maligna inſectatione volucriter perurgebat: ut dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de pœna, damnatos ſe quidam prius diſcerent, quam ſuſpectos. Adoleſcebat autem obſtinatum ejus propoſitum admovente ſtimulos avaritia, & ſua, & eorum, qui tunc in re-

gia verſabantur, novos hiatus aperientium, & ſi qua humanitatis fuiſſet mentio rara, hanc appellantium tarditatem: qui cruentis adulationibus inſtitutum hominis, mortem in acie linguæ portantis, ad partem peſſimam depravantes, omnia turbine intempeſtivo perflabant, everſum ire funditus domus opulentiſſimas feſtinantes. Erat enim expoſitus acceſſu inſidiantium & recluſus, vitio gemino pernicioſe implicitus: quod intoleranter iraſcebatur tunc magis, cum eum puderet iraſci: & quæ facilitate privati opertis ſuſurris audierat, an vera eſſent excutere tumore Principis ſuperſidens, pro veris accipiebat & certis. Inde factum eſt, ut clementiæ ſpecie penatibus multi protruderentur inſontes, præceps in exſilium acti: quorum in ærario bona coacta & ipſe ad quæſtus proprios redigebat, ut damnati cibo precario victitarent, anguſtiis formidandæ paupertatis attriti: cujus metu vel in mare nos ire præcipites, ſuadet Theognis poeta vetus & prudens. Quæ etiamſi recta fuiſſe conceſſerit quiſquam, erat tamen ipſa nimietas odioſa. Unde animadverſum eſt recte hoc definitum: nullam eſſe crudeliorem ſententiam ea, quæ eſt, cum parcere videtur, aſperior. Igitur cum præfecto prætorio ſummatibus quæſitis in unum, quibus cognitiones commiſſæ ſunt, intenduntur eculei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis & verberibus: reſultabant omnia truculentæ vocis horroribus, inter catenarum ſonitus, Tene, Claude, Comprime, Abde, miniſtris officiorum triſtium clamitantibus. Et quoniam addici poſt cruciabiles pœ-

nas vidimus multos, ut in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente: ſummatim quia nos penitiſſima geſtorum memoria fugit, quæ recolere poſſumus, expeditius abſolvemus. Primo introvocatu poſt interrogatiunculas leves Pergamius, a Palladio, ut dictum eſt, proditus, quædam imprecationibus præſciſſe nefariis, ſicut erat impendio eloquentior, & in verba periculoſa projectus, inter ambigentes judices, quid prius quæri debeat, quidve poſterius, dicere audacter exorſus, multa hominum millia quaſi conſciorum ſine fine ſtrependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poſcens aliquos exhiberi. Quo, ut conſarcinante nimis ardua, morte mulctato, aliiſque gregatim poſt illum occiſis, ad ipſius Theodori cauſam, quaſi ad Olympici certaminis pulverem, pervenitur. Eodem die inter complura alia hoc quoque evenerat triſte, quod Salia theſaurorum paulo ante per Thracias comes, cum de vinculis educitur audiendus, & calceo inſerit pedem, quaſi ruina incidentis immenſi terroris repente perculſus, animam inter retinentium manus efflavit. Conſtituto itaque judicio, & cognitoribus præſcripta oſtentantibus legum, ſed ex voluntate dominantis moderantibus momenta cauſarum, horror pervaſerat univerſos. Totus enim devius ab æquitate dilapſus, jamque eruditior ad lædendum, in modum arenariæ feræ, ſi admotus quiſquam fabricæ diffugiſſet, ad ultimam rabiem ſæviebat. Inducti itaque Patricius & Hilarius, ordinemque replicare juſſi geſtorum, cum inter exordia variarent, fodicatis late-

ribus, illato tripode, quo utebantur, adacti ad ſummas anguſtias, aperiunt negotii fidem ab ipſis exordiis replicatam. Et prior Hilarius, *Conſtruximus*, inquit, *magnifici judices, ad cortinæ ſimilitudinem Delphicæ diris auſpiciis de laureis virgulis infauſtam hanc menſulam, quam videtis: & imprecationibus carminum ſecretorum, choragiiſque multis ac diuturnis ritualiter conſecratam movimus tandem: movendi autem, quoties ſuper rebus arcanis conſulebatur, erat inſtitutio talis. Collocabatur in medio domus emaculatæ odoribus Arabicis undique, lance rotunda pure ſuperpoſita, ex diverſis metallicis materiis fabrefacta: cujus in ambitu rotunditatis extremo elementorum viginti quatuor ſcriptiles formæ inciſæ perite, dijungebantur ſpatiis examinate dimenſis. Hac linteis quidam indumentis amictus, calceatuſque itidem linteis ſoccis, torulo capiti circumflexo, verbenas felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus numine præſcitionum auctore, cærimoniali ſcientia ſuperſiſtit: cortinulis penſilem annulum librans ſartum ex Carpathio filo perquam levi, myſticis diſciplinis initiatum: qui per intervalla diſtincta retinentibus ſingulis literis incidens ſaltuatim, heroos efficit verſus interrogationibus conſonos, ad numeros & modos plene concluſos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præſenti ſuccedet imperio, quoniam omni parte expolitus fore memorabatur, & aſſiliens annulus duas perſtrinxerat ſyllabas* ΘΕΟ *cum adjectione literæ poſtrema, exclamavit præſentium quidam, Theodorum præſcribente fatali neceſſitate portendi. Nec ultra ſuper negotio eſt exploratum: ſatis enim*

apud nos conſtabat, hunc eſſe, qui poſcebatur. Cumque totius rei notitiam ita ſignate ſub oculis judicum ſubjeciſſet, adjecit benevole, id Theodorum penitus ignorare. Poſt hæc interrogati, an ex fide ſortium, quas agitabant, ea præſcierint, quæ ſuſtinerent: verſus illos notiſſimos edidere, clare pronuntiantes capitalem eis hanc operam ſcrutandi ſublimiora cito futuram: nihilominus tamen ipſis quoque cum cognitoribus Principi cædes incendiaque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere ſufficiet ultimos:

Οὐ μὰν νηποινί γε σὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
Τισιφόνη βαρύμηνις εφοτάσσει κακὸν οἶτον,
Ἐν πεδίοισι Μίμαντος αιλα καιομένοις κάς.

Quibus lectis, unguibus male mulcati ſeparantur exanimes. Poſtea ut cogitati ſceleris officina pateret aperte, honoratorum inducitur globus, vertices ipſos continens rerum. Cumque nihil præter ſe quiſque cernens, ruinam ſuam impelleret ſuper alium, permiſſu quæſitorum cœptans dicere Theodorus, primo in precem venialem proſtratus, dein arctius reſpondere compulſus, oſtendit, ſe cognita per Euſerium, ne ad Imperatorem referret, ut conatus eſt aliquoties, ab eo prohibitum, aſſerente, non appetitu regni occupandi illicito, ſed ratione quadam indeclinabilis fati id, quod ſperabatur, ultro venturum. Deinde hæc eadem Euſerio ſub cruenta quæſtione confeſſo, confutabant Theodorum literæ ſuæ, per ambages obliquas ad Hilarium ſcriptæ: quibus ſpe jam firma concepta ex vatibus, de re non cun-

ctabatur, ſed tempus patrandæ cupidinis quærita-bat. Quibus poſt hæc cognita ſequeſtratis, Eutropius Aſiam proconſulari tunc obtinens poteſtate, ut factionis conſcius arceſſitus in crimen, abſceſſit innocuus, Paſiphilo eximente philoſopho, qui ut eum mendacio injuſto perverteret crudeliter tortus, de ſtatu robuſtæ mentis non potuit deturbari. His acceſſit philoſophus Simonides, adoleſcens ille quidem, verum noſtra memoria ſeveriſſimus. Qui cum audiſſe negotium per Fiduſtium deferretur, & cauſam non ex veritate, ſed ex unius nutu penſari vidiſſet, didiciſſe ſe dixit prædicta, & commiſſa pro firmitate animi tacuiſſe. Queis omnibus perſpicaciter inquiſitis, Imperator cognitorum conſultationi reſpondens, ſub uno proloquio cunctos jubet occidi : & vix ſine animorum horrore funeſtum ſpectaculum multitudine innumera contuente, & onerante queſtibus cœlum (namque ſingulorum mala omnium eſſe communia credebantur) ducti univerſi flebiliter jugulantur, præter Simonidem : quem ſolum ſævus ille ſententiæ lator, efferatus ob conſtantiam gravem, juſſerat flammis exuri. Qui vitam ut dominam fugitans rabidam, ridens ſubitas momentorum ruinas, immobilis conflagravit : Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philoſophum clarum, qui, cum mundo digredi ſtatuiſſet, Olympiæ quinquennali certamine ſub Græciæ conſpectu totius, aſcenſo rogo, quem ipſe conſtruxit, flammis abſumtus eſt. Et poſt hunc diebus ſecutis omnium fere ordinum multitudo, quam nominatim recenſere eſt arduum, in plagas calumniarum con-

jecta, percuſſorum dexteras fatigavit, tormentis & plumbo & verberibus ante debilitata: ſumtumque eſt de quibuſdam ſine ſpiramento vel mora ſupplicium, dum quæritur, an ſumi deberet: & ut pecudum ubique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri codices, & acervi voluminum multi ſub conſpectu judicum concremati ſunt, ex domibus eruti variis ut illiciti, ad leniendam cæſorum invidiam, cum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum & juris. Neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, vir ingenti nomine doctrinarum, cujus ex uberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus Julianus exſtitit Imperator, oraculi ſupra dicti verſus audiſſe inſimulatus: ſeque comperiſſe aſſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, verum ultro prædixiſſe, conſultores ipſos ſuppliciis pœnalibus perituros: Epheſum ad genuinam patriam ductus, ibique capite truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quæſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus graviorem. Conſtrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuavitateque præſtans, dudum Bithyniæ rector, ut opimum patrimonium ejus diriperetur, capitali eſt pœna affectus. Ecce autem Alypius quoque ex vicario Britanniarum, placiditatis homo jucundæ, poſt otioſam & repoſitam vitam (quoniam huc uſque injuſtitia tetenderat manus) in ſqualore maximo volutatus, ut veneficii reus citatus eſt cum Hierocle filio, adoleſcente indolis bonæ, urgente Diogene quodam & vili & ſolo,

omnique laniena excruciato, ut verba placentia Principi, vel potius arceſſitori loqueretur: quo, cum pœnis non ſufficerent membra, vivo exuſto, ipſe quoque Alypius poſt mulctationem bonorum exſulare præceptus, filium miſerabiliter ductum ad mortem, caſu quodam proſpero revocatum excepit.

II. Per id omne tempus Palladius ille, coagulum omnium ærumnarum, quem captum a Fortunatiano docuimus primum, ipſa ſortis infimitate ad omnia præceps, clades alias ſuper alias cumulando, lacrimis univerſa perfuderat luctuoſis. Nactus enim copiam nominandi ſine fortunarum diſtantia, quos voluiſſet, ut artibus interdictis imbutos: ita ut ferarum occulta veſtigia doctus obſervare venator, multos intra caſſes lugubres includebat, quoſdam veneficiorum notitia pollutos, alios ut appetitoribus imminuendæ conſcios majeſtatis. Et ne vel conjugibus maritorum vacaret miſerias flere, immittebantur confeſtim, qui ſignatis domibus inter ſcrutinia ſupellectilis, pœnis addicti, incantamenta quædam anilia, vel ludibrioſa ſubderent amatoria, ad inſontium perniciem concinnata: quibus in judicio recitatis, ubi non lex, non religio, non æquitas veritatem a mendaciis dirimebat, indefenſi bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcue juvenes aliique membris omnibus capti, ad ſupplicia ſellis geſtatoriis ducebantur. Inde factum eſt per Orientales provincias, ut omnes metu ſimilium exurerent libraria omnia: tantus univerſos invaſerat terror. Namque ut preſſius loquar, omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria

convivis Siculi Dionyſii pavitantes: qui cum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domorum laqueariis, in quibus diſcumbebant, ſetis nexos equinis & occipitiis incumbentes gladios perhorrebant. Tunc & Baſſianus procerum genere natus, notarius militans inter primos, quaſi prænoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus uxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſſitudinum ſtudio, quibus tegebatur, morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, ut memorat vulgus, colloquiis ex aula regia præpigneratus abſtruſis, jam funebres aculeos exſertabat, omni humanitatis invitamento ad prodenda, quæ ſciret, vel fingeret, laceſſitus. Nam & ſollicitius cibo mundiſſimo fovebatur, & ad largiendum pellicibus merebat æs collatitium grave, & incedebat paſſim ac late os circumferens vultuoſum, omnibuſque formidatus: ea fiducia ſublatior, quod ad lupanar, quo, ſicut ipſe voluit, liberius ſervabatur, cubiculariis officiis præpoſitus, aſſidue propalam ventitabat, elogia parentis publici præferens futura pluribus luctuoſa. Perque eum ut forenſium cauſarum patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, ut proficere poſſit facilius Valens, quibuſve figurarum commentis ſplendida loca attentare debeat, præmonebatur. Et quoniam longum eſt, quæ cruciarius ille conflavit; hoc unum ediſſeram, quam præcipiti confidentia patriciatus columina ipſa pulſavit. Qui ex clandeſtinis, ut dictum eſt, regiorum confabula-

tionibus immaniter arrogans, & ipſa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par conſulum Euſebium & Hypatium germanos fratres, Conſtantii principis quondam affines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & conſuluiſſe & agitaſſe quædam ſuper imperio detulit: addens itineri ad mendacium ficte constructo, quod Euſebio etiam principalia indumenta parata ſint. Quibus hauſtis aventer, fremebundus & minax, cui nihil licere debuerat, quia omnia ſibi licere etiam injuſta exiſtimabat, irremiſſe ab extremis regionum intervallis exhibitis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci debere profunda ſecuritate mandarat, ſuſcipi quæſtionem criminoſe præcepit. Cumque nodoſis coarctationibus æquitate diu jactata, & nexibili aſſeveratione perditi nebulonis durante, nullam confeſſionem exprimere tormenta gravia potuiſſent, ablegatoſque ab omni hujuſmodi conſcientia res ipſa viros oſtenderet claros: calumniator quidem ita, ut antea, honorabiliter colebatur: illi vero exſilio & pecuniariis afflicti diſpendiis, paulo poſtea reddita ſibi mulcta ſunt revocati, dignitatibus integris & ſplendore. Nec tamen poſt hæc tam pœnitenda repreſſius actum eſt, vel pudenter: non reputante alta nimium poteſtate, quod recte inſtitutis ne cum inimicorum quidem incommodis in delicta convenit ruere voluntaria: nihilque ſit tam deforme, quam ad ardua imperii ſupercilia etiam acerbitatem naturæ adjungi. Sed Heliodoro incertum morbo, an quadam excogitata vi mortuo (nolim dicere, utinam nec ipſa res loqueretur!) funus ejus per veſpil-

lones elatum pullati præcedere honorati complures, inter quos & fratres juſſi ſunt conſulares. Ibi tunc rectoris imperii caries tota ſtoliditatis apertius eſt profanata : qui cum abſtinere inconſolabili malo rogaretur, obniſe inflexibilis manſit : ut videretur aures occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos Sirenios transgreſſurus. Superatus tamen precibus deſtinatis tandem, nudatis capitibus infauſtam buſtuarii libitinam adusque ſepulcrum incedentes & pedibus, quoſdam etiam complicatis articulis, præire mandavit. Horret nunc reminiſci, quo juſtitio humilitati tot rerum apices viſebantur, & præcipue conſulares, poſt ſcipiones & trabeas & faſtorum monumenta mundana. Inter quos omnes adoleſcentia & virtutum pulchritudine commendabilis noſter Hypatius præminebat, vir quieti placidique conſilii, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans : qui & majorum claritudini gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirandis actibus præfecturæ geminæ decoravit. Acceſſerat hoc quoque eodem tempore ad Valentis ceteras laudes : quod cum in aliis ita ſæviret infeſte, ut pœnarum atrocitatem ægre ferret finiri cum morte, Pollentianum tribunum malitia quendam exſuperantem, iiſdem diebus convictum confeſſumque, quod exſecto vivæ mulieris ventre, atque intempeſtivo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperii conſulere auſus eſt : familiaritatis contuitu, ordine omni muſſante, abire juſſit illæſum, ſalutem & invidendas opes & militiæ ſtatum integrum retenturum. O præclara informatio doctrinarum,

munere cœleſti indulta felicibus, quæ vel vitioſas naturas ſæpe excoluiſti! quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, nihil aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi curam ſalutis alienæ: bonique eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum, & implacabilibus iracundiis: noſſeque, ut Cæſar dictator ajebat, *miſerum eſſe inſtrumentum ſenectuti recordationem crudelitatis:* ideoque de vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt, & animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multumque cunctari oportere, nec præcipiti ſtudio, ubi irrevocabile factum eſt, agitari: ut exemplum eſt illud antiquitati admodum notum. Apud proconſulem Aſiæ Dolabellam [Smyrnæa materfamilias filium] proprium & maritum venenis necaſſe confeſſa, quod filium [ex priore viro ab eis occiſum comperiſſet] & comperendinata, cum conſilium, ad quod res ex more delata eſt, anceps, quid inter ultionem & ſcelus ſtatui debeat, hæſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt, Athenienſes judices triſtiores: quorum æquitas Deorum quoque jurgia dicitur diſtinxiſſe. Hi, cauſa cognita, centeſimo poſt anno cum accuſatore mulierem adeſſe juſſerunt: ne aut abſolverent veneficam, aut ultrix neceſſitudinum puniretur. Ita nunquam tardum exiſtimatur, quod eſt omnium ultimum. Poſt commiſſa iniquitatibus variis antedicta, & impreſſas fœde corporibus liberis, quæ ſupervixerant, notas, inconnivens Juſtitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum, vigilavit attente. Namque cæſorum ultimæ diræ, perpetuum

numen ratione querelarum juſtiſſima commoventes, Bellonæ accenderant faces: ut fides oraculi firmaretur, quod nihil impune prædixerat perpetrari. Dum hæc, quæ ſupra digeſta ſunt, Antiochiæ Parthico fragore caſſante per inteſtinas dilatantur ærumnas: cœtus furiarum horrificus poſt inconvolutos multiplices caſus ab eadem urbe digreſſus, cervicibus Aſiæ totius inſedit hoc modo. Feſtus quidam Tridentinus ultimi ſanguinis & ignoti, in nexum germanitatis a Maximino dilectus ut ſodalis & contogatus, decernentibus fatis ad Orientem tranſgreſſus eſt: ibique adminiſtrata Syria, magiſterioque memoriæ peracto, bona lenitudinis & reverentia reliquit exempla: unde regere Aſiam proconſulari poteſtate exorſus, velificatione tranquilla, ut ajunt, ferebatur ad gloriam. Audiens autem, Maximinum optimo cuique exitialem, obtrectabat ſubinde actibus ejus, ut pernicioſis & fœdis. Sed cum impie peremtorum exſequiis ſuffragantibus ad præfecturam veniſſe hominem comperiſſet immeritum, exarſit ad agenda ſperandaque ſimilia; & hiſtrionis ritu mutata repente perſona, ſtudio nocendi concepto, incedebat oculis intentis ac rigidis, præfecturam autumans affore propediem, ſi ipſe quoque ſe contaminaſſet inſontium pœnis. Et quamquam ſint multa & varia, quæ, ut levius interpretemur, egit aſperrime: pauca tamen dici ſufficiet, quæ ſunt nota ac pervulgata, ad æmulationem eorum commiſſa, quæ facta ſunt Romæ. Ratio enim eadem eſt ubique recte ſecuſve geſtorum, etiamſi magnitudo deſit diſſimilis rerum. Philoſo-

phum quendam Cœranium, haud exilis meriti virum, ea cauſa tormentorum immanitate inultum occidit, quod ad conjugem ſuam familiariter ſcribens, id ſermone addiderat Græco: σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν τύλην: quod dici proverbialiter ſolet, ut audiens altius aliquid agendum agnoſcat. Anum quandam ſimplicem, intervallatis febribus mederi leni carmine conſuetam, occidit ut noxiam, poſtquam filiam ſuam ipſo conſcio curavit accita. In chartis cujuſdam municipis clari ſcrutari ex negotio juſſis, genitura Valentis cujuſdam inventa eſt: repellenſque calumnias is, cujus intererat, cum objectaretur ei, quamobrem conſtellationem Principis collegiſſet, fratrem ſuum fuiſſe Valentem, dudumque obiſſe, documentorum plena fide monſtrare pollicitus, inexſpectato veritatis indicio laniatus, lacer trucidatus eſt. Viſus adoleſcens in balneis admovere marmori manus utriuſque digitos alternatim & pectori, ſeptemque vocales literas numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe id arbitratus: in judicium tractus, percuſſus eſt gladio poſt tormenta.

III. His & mihi vertenti ſtilum in Gallias confunditur ordo ſerieſque geſtorum, inter multa & ſæva Maximinum reperiens jam præfectum: qui, poteſtate late diffuſa, ſcævum Imperatori acceſſerat incentivum, majeſtati fortunæ miſcenti licentiam gravem. Quiſquis igitur dicta conſiderat, perpendat etiam cetera, quæ tacentur: veniam daturus ut prudens, ſi non cuncta complectimur, quæ conſiliorum pravitas, crimina in majus exaggerando, com-

miſit. Adoleſcente enim acerbitate, rationum inimica rectarum, trux ſuopte ingenio Valentinianus, poſt ejuſdem Maximini adventum, nec meliora monente ullo, nec retentante, per aſperos actus velut æſtu quodam fluctuum ferebatur & procellarum: adeo ut iraſcentis ſæpe vox & vultus & inceſſus mutaretur & color. Quam rem indicia varia teſtantur & certa, e quibus pauca ſufficiet poni. Adultus quidam ex his, quos pædagogianos appellant, ad obſervandam venaticiam prædam Spartanum canem retinere diſpoſitus, ante prædictum tempus abſolvit, aſſultu ejus evadere conantis appetitus & morſu: ideoque necatus ad exitium fuſtibus, eadem humatus eſt die. Præpoſitum fabricæ oblato thorace polito faberrime, præmiumque ideo exſpectantem, ea re præcepit occidi, quod pondus paulo minus habuit ſpecies ferrea, quam ille formarat. Epiroten aliquem ritus Chriſtiani presbyterum..... tam Octavianum ex proconſule........... offenſarum auctore licet tardius ad ſua redire permiſſo. Conſtantianus ſtrator paucos militares equos ex his auſus mutare, ad quos probandos miſſus eſt in Sardiniam, eodem jubente lapidum ictibus oppetit crebris. Athanaſius favorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei vulgari levitate, ut vivus incendi juberetur, ſi quid tentaſſet hujuſmodi: [quem] non multo poſtea veneficiis uſum ferebatur, nulla delata voluptatum artifici venia, ignibus aboleri præceptus eſt. Africanus cauſarum in urbe defenſor aſſiduus, poſt adminiſtratam provinciam ad regendam aliam aſpiravit: cujus ſuffragatori magiſtro equitum Theodo-

ſio id petenti, ſubagreſti verbo reſponderat: *Abi*, inquit, *comes: & muta ei caput, qui ſibi mutari provinciam cupit.* & hoc elogio periit homo diſertus, ad potiora feſtinans, ut multi. Claudium & Salluſtium ex Jovianorum numero, aduſque tribunatus dignitates progreſſos, accuſabat quidam vilitate ipſa deſpectus, quod cum imperium Procopius affectaſſet, aliqua pro eo locuti ſunt bona. Cumque nihil quæſtiones reperirent aſſiduæ; mandare magiſtris equitum auditoribus Princeps, ut agerent Claudium in exſilium, & Salluſtium pronuntiarent capitis reum, pollicitus, quod eum revocabit ad ſupplicium raptum: hocque ita, ut ſtatutum eſt, obſervato, nec Salluſtius morte exemtus eſt, nec Claudius niſi poſt ejuſdem Valentiniani obitum deportationis mœſtitia liberatus. * * * longe.... cuſaverit, cum illi ſæpiſſime torquerentur. Replicatis igitur quæſtionibus denſe, & quibuſdam vi nimia tormentorum abſumtis, ne veſtigia quidem ulla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibendas miſſi perſonas, fuſtibus præter ſolitum cæſi. Horreſcit animus omnia recenſere, ſimulque reformidat, ne ex profeſſo quæſiſſe videamur in vitia Principis, alia commodiſſimi. Illud tamen nec præteriri eſt æquum, nec ſileri: quod cum duas haberet urſas ſævas hominum ambeſtrices, Micam auream & Innocentiam: cultu ita curabat eniſo, ut earum caveas prope cubiculum ſuum locaret, cuſtodeſque adderet fidos, viſuros ſollicite, ne quo caſu ferarum deleretur luctificus calor. Innocentiam denique, poſt multas, quas ejus laniatu cadaverum

viderat ſepulturas, ut bene meritam in ſilvas abire dimiſit innoxiam. Exop..... ſimile ſedit..... * *

IV. Et hæc quidem morum ejus & propoſiti cruenti ſunt documenta veriſſima: ſollertiæ vero circa rempublicam nuſquam digredientis, neque eum vel obtrectator pervicax incuſabit: illud contemplans, quod majus pretium operæ forſitan regendis verius milite barbaris, quam pellendis. Et cùm dediſſet * * e ſpeculis, ſi quis hoſtium ſe commoviſſet, deſuper viſus obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices curas id omnium primum & potiſſimum, ut Macrianum regem auctum inter mutationes crebras ſententiarum, jamque in noſtros adultis viribus exſurgentem, vi ſuperſtitem raperet vel inſidiis, ut multo ante Vadomarium Julianus: & proviſis, quæ negotium poſcebat & tempus, cognitoque transfugarum indiciis, ubi comprehendi nihil opperiens poterit antedictus, tacite, quantum conceſſit facultas, ne qui conſerendo officeret ponti, junxit navibus Rhenum. Et antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Severus, qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa militum paucitate territus ſtetit, timens, ne reſiſtere nequiens, irruentium opprimeretur hoſtilium agminum mole. Et quia ſuſpicabatur venalia ducentes mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id quod viderant excurſu celeri nuntiare, cunctos, mercibus direptis, occidit. Adventu itaque plurium copiarum animati judices, caſtriſque ad tempus breviſſimum fixis, quia nec ſarcinale jumentum quiſquam, nec tabernaculum habuit præter Principem, cui tapetes ſuffecerant pro tentorio:

parumper ob tenebras morati nocturnas, exſiliente procinctu pergebant ulterius, itinerum gnaris ducentibus, equitatu cum Theodoſio rectore præire diſpoſito equitat erat ...... * * tempore jaceat, extento ſtrepitu ſuorum eſt impeditus: quibus aſſidue mandans, ut incendiis & rapinis abſtinerent, impetrare non potuit. Ignium enim crepitu diſſoniſque clamoribus ſatellites exciti, idque, quod acciderat, ſuſpecti, carpento veloci impoſitum regem anguſto aditu circumfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa, nec ducum, ſed intemperantia militis, quæ diſpendiis gravibus ſæpe rem Romanam afflixit, aduſque quinquagenteſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, rediit Treveros mœſtus. Ubi tanquam leo ob cervum amiſſum vel capream morſus vacuos concrepans, dum hoſtium disjecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus, quæ contra Mogontiacum gens eſt Alamanna, regem Fraomarium ordinavit: quem paulo poſtea, quoniam recens excurſus eundem penitus vaſtaverat pagum, in Britannos translatum poteſtate tribuni Alamannorum præfecerat numero, multitudine viribuſque ea tempeſtate florenti: Bitheridum vero & Hortarium nationis ejuſdem primates item regere milites juſſit: e quibus Hortarius, proditus relatione Florentii Germaniæ ducis, contra rempublicam quædam ad Macrianum ſcripſiſſe barbaroſque optimates, veritate tormentis expreſſa, conflagravit flamma pœnali.

V. Abhinc inter * * * * * * proximo, hæc

narratione diſſeri continua placuit, ne, dum negotiis longe diſcretis & locis alia ſubſeruntur, cognitio multiplex neceſſario confundatur. Nubel velut regulus per nationes Mauricas potentiſſimus vita digrediens, & legitimos & natos e concubinis reliquit filios: e quibus Zamma Comiti nomine Romano acceptus, latenter a fratre Firmo peremtus, diſcordias excitavit & bella. Ejus enim necem ulciſci impenſiore ſtudio properans Comes, ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Utque rumores diſtulerunt aſſidui, navabatur opera diligens in palatio, Romani quidem relationes, multa & aſpera congerentes in Firmum, libenter ſuſcipi recitarique Principi, in earum favorem concinentibus multis: ea vero, quæ contra Firmus ſalutis tuendæ gratia docebat crebro per ſuos, accepta diutius occultari: Remigio tunc officiorum magiſtro, affine amicoque Romani, inter potiores Imperatoris neceſſitates hæc velut minima & ſuperflua nonniſi opportune legi poſſe aſſeverante. Quæ cum ad obruendam defenſionem ſuam agitari animadverteret Maurus, ultimorum metu jam trepidans, ne amandatis, quæ prætendebat, ut pernicioſus & contumelioſus condemnatus occideretur, ab imperii ditione deſcivit, & adjumenta * * * tium ad vaſtandum. [Quare ne] hoſtis implacabilis incrementis virium adoleſceret, ad abolendum cum comitatenſis auxilio militis pauci Theodoſius magiſter equitum mittitur, cujus virtutes ut impetrabilis ea tempeſtate præ ceteris nitebant, Domitii Corbulonis & Luſii veterum ſimillimi: quorum prior ſub

Nerone, alter Trajano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate ſecundis egreſſus auſpiciis, emeatoque mari cum claſſe, quam ductabat, nullo de ſe rumore prægreſſo, defertur ad Sitifenſis Mauritaniæ litus, quod appellant accolæ Igilgitanum. Ibique inventum caſu Romanum leniter allocutus, miſit ad vigilias ordinandas & prætenturas, parum ſuper his, quæ verebatur, increpitum. Quo ad Cæſarienſem digreſſo, Gildonem Firmi fratrem & Maximum miſit correpturos Vincentium: qui curans Romani vicem, incivilitatis ejus erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite, quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans, Romanum cum domeſticis cuſtodiendum protectoribus committi mandavit: agenſque in oppido ſollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo verſans, qua via quibuſve commentis per exuſtas caloribus terras pruinis aſſuetum duceret militem: vel hoſtem caperet diſcurſatorem & repentinum, inſidiiſque potius clandeſtinis, quam prœliorum ſtabilitate, confiſum. Quod ubi Firmo levi rumore, dein apertis eſt indiciis cognitum, ſpectatiſſimi ducis adventu præſtrictus, veniam confeſſionis præteritorum miſſis oratoribus poſcebat & ſcriptis, docentibus, eum non ſponte ſua ad id erupiſſe, quod norat ſceleſtum, ſed iniquitate graſſante licentius, ut monſtrare pollicebatur. Quibus lectis, paceque obſidibus acceptis promiſſa, dux ad recenſendas legiones, quæ Africam tuebantur, ire pergebat ad Pancharianam ſtationem, quo

convenire præceptæ ſunt. Ibi magnificis verbis atque prudentibus ſpe cunctorum erecta, reverſus Sitifim, concitato indigena milite cum eo, quem ipſe perduxerat, ægre perpetiens moras ad procinctus ire ocius feſtinabat. Inter reſidua autem multa & clara, id amorem ejus auxerat in immenſum, quod a provincialibus commeatum exercitui prohibuit dari, meſſes & condita hoſtium virtutis noſtrorum horrea eſſe, fiducia memorans ſpecioſa. His ita cum lætitia poſſeſſorum diſpoſitis, Tubuſuptum progreſſus, oppidum Ferrato contiguum monti, legationem ſecundam Firmi repudiavit, quæ obſides, ut ante ſtatutum eſt, non duxerat ſecum. Unde omnibus pro loco & tempore cautius exploratis concito gratu Tyndenſium gentem & Maſſiſſenſium petit, levibus armis inſtructas, quas Maſcizel & Dius fratres Firmi ductabant. Cum eſſent hoſtes jam in contuitu membris omnibus celeres, poſt miſſilia hinc inde crebrius jacta, committitur certamen aſperrimum: interque gemitus mortis & vulnerum audiebantur barbarorum ululabiles fletus captorum & cæſorum: pugnaque diremta plures agri populati ſunt & incenſi. Inter quos clades eminuere fundi Petrenſis, exciſi radicitus: quem Salmaces dominus, Firmi frater, in modum urbis exſtruxit. Hoc ſucceſſu victor elatus, mira velocitate Lamfoctenſe oppidum occupavit, inter gentes poſitum antedictas, ubi abunde rei cibariæ copiam condi effecit: ut ſi pergens interius alimentorum offendiſſet penuriam, juberet e propinquo convectari. Quæ dum ita procedunt, Maſcizel reparatis viribus nationum

confinium adminicula ductans, conſerta manu cum noſtris, fuſis e parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate ægre diſcrimine mortis exemtus eſt. Feſſus ærumnis gemini prœlii Firmus, imoque æſtuans corde, ne quid ultimæ rationis omitteret, Chriſtiani ritus antiſtites oraturos pacem cum obſidibus miſit. Qui quoniam ſuſcepti lenius, pollicitique victui congrua militibus, ut præceptum eſt, læta retulere reſponſa: præmiſſis muneribus Maurus ipſe fidentius ad Romanum perrexerat ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus: cumque prope veniſſet, fulgore ſignorum & terribili vultu Theodoſii præſtrictus, jumento deſiluit: curvataque cervice humi pæne affixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrando cum venia. Suſceptuſque cum oſculo, quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ ſpei jam plenus, ſufficientia præbuit alimenta: & quibuſdam propinquis ſuis ad obſidum vicem relictis abſceſſit, captivos, ut ſpoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduoque poſt Icoſium oppidum, cujus ſupra docuimus conditores, militaria ſigna & coronam ſacerdotalem cum ceteris, quæ interceperat, nihil cunctatus reſtituit, ut præceptum eſt. Exinde cum diſcurſis itineribus magnis Tipoſam noſter dux introiret, legatis Mazicum, qui ſe conſociaverant Firmo, ſuppliciter obſecrantibus veniam, animo elato reſpondit, ſe in eos ut perfidos arma protinus commoturum. Quibus imminentis periculi metu defixis, revertique juſſis ad ſua, Cæſaream ire tendebat, urbem opulentam quondam & nobilem,

N 2

cujus itidem originem in Africæ ſitu digeſſimus plene: eamque ingreſſus, cum omnem pæne incendiis late diſperſis vidiſſet exuſtam, horridaſque canitie ſilices, primam & ſecundam legionem ad tempus ibi locari diſpoſuit, ut favillarum egerentes acervos, agitarent ibi præſidium, ne repetito barbarorum impetu vaſtaretur. Quæ cum rumores veri diffudiſſent, provinciæ rectores tribunuſque Vincentius e latibulis, quibus ſeſe commiſerant, egreſſi, tandem intrepidi ad ducem ocius pervenerunt. Quibus ille gratanter viſis atque ſuſceptis, agens etiam apud Cæſaream, fide rerum diligentius explorata, comperit Firmum per ſpeciem faventis & ſupplicis tectiore conſilio id moliri, ut nihil hoſtile metuentem exercitum in modum tempeſtatis ſubitæ conturbaret. Quamobrem converſus hinc venit ad municipium Sugabarritanum Tranſcellenſi monti accline: ubi inventos equites quartæ ſagittariorum cohortis, quæ ad rebellem defecerat, ut contentum ſe ſupplicio leniori monſtraret, omnes contruſit ad infimum militiæ gradum: eoſque & Conſtantianorum peditum partem Tigavias venire juſſerat cum tribunis: e quibus unus torquem pro diademate capiti impoſuit Firmi. Dumque hæc aguntur, reverterunt Gildo & Maximus, Bellenen e principibus Mazicum & Fericium gentis præfectum ducentes, qui factionem juverant quietis publicæ turbatoris * * * producerent vinctos. Quo ita, ut ſtatutum eſt, facto, lucis primo exortu ipſe egreſſus, cum inveniſſet eos in exercitu circumſeptos: *Quid de iſtis neſariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere con-*

tubernales devoti cenſetis? Secutuſque acclamationem rogantium ſanguine vindicari, eos, qui inter Conſtantianos merebant, priſco more militibus dedit occidendos: ſagittariorum vero primoribus manus incidit; reſiduos ſupplicio capitali mulctavit: ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernææ ſerpentis aliquoties renaſcentem hoc genere pœnarum exſtinxit. Sed obtrectatores malevoli vetus factum laudantes, hoc ut dirum vituperant & aſperrimum: Dardanos hoſtes memorantes internecivos, & juſte quæ ſuſtinuere perpeſſos: hos vero ſubſignanos milites debuiſſe lenius corrigi, ad unum prolapſos errorem. Quos ſcientes forſitan admonemus, hanc cohortem & facto & exemplo adverſam. Antedictos Bellenen & Fericium, quos duxerat Gildo, tribunumque ſagittariorum Curandium ea re juſſit occidi, quod nec ipſe unquam cum hoſtibus congredi voluit, nec ſuos, ut pugnarent, hortari. Agebat autem hæc Tullianum illud advertens, quod *ſalutaris vigor vincit inanem ſpeciem clementiæ.* Exin profectus, fundum nomine Gallonatis, muro circumdatum valido, receptaculum Maurorum tutiſſimum arietibus admotis evertit: & cæſis omnibus incolis, mœnibuſque complanatis, ad Tingitanum caſtellum progreſſus, per Ancorarium montem, Mazicas in unum collectos invaſit, jam tela reciprocantes volitantia grandinis ritu. Et cum eſſet utrinque diſcurſum, agmina viris armiſque incitata noſtrorum non perferentes Mazices, licet bellicoſum genus & durum, diverſis ſtragibus implicati fœdo diffluxere

terrore : ruenteſque in fugam cæſi ſunt, abſque iis, qui reperta copia diſcedendi, ſupplici prece veniam, quam dari tempus flagitaverat, impetrarunt. Suggen eorum ductorem * * * Romano ſucceſſerat, in Sitifenſem Mauritaniam ire diſpoſito ad agitanda præſidia, ne provincia pervaderetur, ipſe præteritis elatior caſibus gentem petit Muſonem: quam conſcientia rapinarum & cædum actibus congregaverat Firmi, ut ſperabatur, majora mox adepturi. Progreſſuſque aliquantum juxta Addenſe municipium comperit, diſſonas cultu & ſermonum varietate nationes plurimas unum ſpirantibus animis, immanium exordia concitare bellorum, adigente hortanteque maxima ſpe præmiorum ſorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans divitiis & deſtinatione feminea, niſibus magnis inſtituit juvare germanum. Quocirca Theodoſius veritus, ne Marti ſeſe committeret impari, congreſſuſque multitudini immenſæ cum paucis (tria enim armatorum millia ductabat atque quingentos) amitteret univerſos, inter pudorem cedendi pugnandique ardorem gradiens retro paulatim, trudente pondere plebis abſceſſit. Hocque eventu barbari nimium quantum [elati] ſequenteſque pertinaciter * * * certare neceſſitate compulſus, ſemetipſum & ad internecionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concuſſio, procul Mazicum viſis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in ſe impetum agminum ferri complurium, verſa in pedes aperuiſſet noſtris exitus antehac interſeptos. Exinde cum militem ducens incolumem Theodoſius ad fundum veniſſet nomine

Mazucanum, exuſtis deſertoribus paucis, aliiſque ad ſagittariorum exemplum, quibus manus ademtæ ſunt, contruncatis, Tipatam menſe Februario venit. Ubi diutius agens, ut antiquus ille cunctator pro negotio conſultabat, commentis potius & prudentia, quam periculoſis congreſſibus, hoſtem pugnacem & impetrabilem jactu telorum, ſi fors copiam dederit, oppreſſurus. Mittebat tamen aſſidue ſuadendi quoſdam peritos ad gentes circumſitas, Bajuras, Cantaurianos, Avaſtomates, Caſaves, Davareſque, & finitimos alios, nunc timore, nunc nummis eos ad ſocietatem alliciens, veniamque petulantiæ interdum promittendo, cum * * tultorius per ambages & moras hoſtem frangentem ſuos impetus oppreſſurus, ut quondam Pompejus Mithridatem. Qua cauſa declinans perniciem proximam Firmus, licet præſidiorum magnitudine communitus, relicta plebe, quam coegerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienſes montes longe remotos penetravit, & diruptis rupibus inacceſſos. Cujus abitu clandeſtino multitudo diſperſa, ſine rectore particulatim diffluens, invadendi ejus caſtra noſtris copiam dedit. Hiſque direptis, & interfectis, qui reſiſtebant, vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vaſtata, gentibus, per quas tranſibat dux conſultiſſimus, appoſuit fidei compertæ præfectos. Hac inopina ſequendi confidentia territus perduellis, ſervis comitantibus paucis, digreſſu celeri conſulturus ſaluti, ne quo præpediretur obſtaculo, abjecit pretioſarum ſarcinas ſpecierum, quas avexerat ſecum.

Uxorem namque feſſam labore continuo & perancipitis * * * Theodoſius, nullique adeuntium parcens mundiore victu ſtipendioque milite recreato, Caprarienſibus Abanniſque eorum vicinis prœlio levi ſublatis, ad municipium properavit........ enſe: veriſque nuntiis doctus, barbaros occupaſſe jam tumulos, per anfracta undique ſpatia in ſublime porrectos, nullique pervios, niſi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hoſtibus facultatem per indutias licet breves Æthiopum juxta agentium adminiculis augeri vel maximis. Qui concatervatis copiis fremituque minaci ſine ſui reſpectu ruentes in pugnam, averterunt eum inæſtimabilium turmarum ſpecie dira perterrefactum: ſtatimque redintegratis animis commeatus vehens abunde revertit, & conglobatis ſuis ſcutaque in formidabilem moventibus geſtum, controverſas iiſdem oppoſuit manus. Quamquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis manipuli furentium imminebant, ipſi quoque parmas genibus illidentes: tamen ut pugnator ille cautus & prudens, militis paucitate diffiſus, audacter agmine quadrato incedens, ad civitatem, nomine Contenſem, flexit iter intrepidus, [ubi captivos] noſtros Firmus ut in munimento abſtruſo locarat & celſo: cunctiſque receptis, in proditores ſatelliteſque memorati animadvertit acriter, ut ſolebat. Hoc ei magni numinis adjumento gerenti proſperrime, verus indicat explorator, confugiſſe ad Iſaflenſium populum Firmum: ad quem repoſcendum una cum fratre Mazuca ceteriſque neceſſitudinibus illuc ingreſſus, cum

adipiſci non poſſet, genti bellum indixit. Et prœlio atroci commiſſo, ferocientibus barbaris ultra modum aciem in rotundo habitu figuratam opponit; adeoque Iſaflenſes pondere catervarum urgentium inclinati ſunt, ut plurimi caderent, & ipſe Firmus ferox, & ſæpe in ſuam perniciem præceps, equo auferretur in fugam, per ſaxa & rupes diſcurrere citius aſſueto: Mazuca vero frater ejus caperetur letaliter ſaucius. Qui Cæſaream mitti diſpoſitus, ubi ſæva inuſſerat monumenta facinorum peſſimorum, dilatato vulneris hiatu diſceſſit. Caput tamen ejus avulſum reſiduo corpore, cum magno viſentium gaudio urbi illatum eſt antedictæ. Poſt hæc Iſaflenſium gentem, quæ obſtitit, ſuperatam dux nobilis incommodis multis, ut æquitas poſcebat, afflixit. Ibi Evaſium potentem municipem, Florumque ejus filium, & quoſdam alios, per ſecretiora conſilia temeratorem quietis juviſſe confutatos aperte, flammis abſumſit. Exindeque pergens interius, nationem Jubalenam ſpiritu aggreſſus ingenti, ubi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulſus altitudine montium & flexuoſis anguſtiis ſtetit. Et quamlibet facto in hoſtem impetu, pluribuſque peremtis, aperuerit viam: formidans tamen ſublimia collium ad inſidiandum aptiſſima, ducens ſuos incolumes revertit ad Audienſe caſtellum: ubi Jeſalenſium gens fera ſemet dedit, voluntaria auxilia præſtare ſpondens & commeatus. His & ejuſmodi glorioſis actibus exſultans ampliſſimus ductor, ipſum otii turbatorem petebat valido virium niſu: ideoque prope munimentum nomine Media-

num diu conſiſtens, per multas prudenteſque ſententiarum vias eundem ſibi prodi poſſe ſperabat. Hæcque cogitationibus anxiis altioreque proſpiciens cura, rurſus ad Iſaflenſes hoſtem comperit revertiſſe: quos nihil moratus, ut antea, agminibus adoritur incitatis. Cui rex Igmazen nomine, ſpectatus per eos tractus opibuſque inſignis, progreſſus obviam confidenter, *Cujus loci es tu?* inquit, *vel quid actuſus huc veniſti? reſponde.* Quem Theodoſius fundata mente intuens torvum, *Comes*, ait, *Valentiniani ſum, orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miſſus: quem niſi ſtatim reddideris, ut invictus ſtatuit Imperator, peribis funditus cum gente, quam regis.* Quo audito Igmazen, poſt convicia multa, quæ congeſſit in ducem, ira doloreque perculſus abſceſſit. Et ſecutæ principio lucis, utrinque occurſuræ ſibi ad confligendum proceſſerunt acies minaciſſimæ: & barbarorum viginti pæne millia in ipſis locata ſunt frontibus, occultatis pone terga ſubſidialibus globis, ut aſſurgentes paulatim noſtros multitudine clauderent inſperata: hiſque Jeſaleni auxiliares acceſſere quamplures, quos adjumenta & commeatus noſtris docuimus promiſiſſe. Contra Romani, quamvis admodum pauci, tamen fortibus animis, victoriiſque antegreſſis elati, denſatis lateribus, ſcutiſque in teſtudinis formam cohærenter aptatis, reſtiterunt gradibus fixis: & a ſole orto uſque ad diei extimum pugna protenta, paulo ante veſperam viſus eſt Firmus equo celſiori inſidens, ſago puniceo porrectius panſo milites clamoribus magnis

hortari, ut dedant Theodoſium opportune, truculentum eum appellans & dirum, & ſuppliciorum ſævium repertorem, ſi diſcriminibus eximi vellent, quæ perferebant. Hæ inſperatæ voces ad dimicandum quoſdam acrius incitarunt; alios deſerere prœlium illexerunt. Proinde ubi noctis advenit quies prima, partibus tenebrarum obvolutis horrore, dux reverſus ad Duodienſe caſtellum, militeſque recognoſcens, eos, quos a pugnandi propoſito pavor & verba detorſerant Firmi, diverſo genere pœnarum exſtinxit: alios ademtis dexteris, quoſdam vivos combuſtos. Excubiaſque agens cura pervigili, barbarorum aliquos auſos, cum apparere non poſſent, poſt occaſum lunæ caſtra ſua tentare, fudit, vel irruentes audentius cepit. Digreſſus exinde paſſibus citis, Ieſalenſes ut ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, unde parum ſperari potuit, ad penuriam vaſtavit extremam: perque Cæſarienſis Mauritaniæ oppida reverſus Sitifim, Caſtorem & Martinianum rapinarum flagitiorumque Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur poſt hæc cum Iſaflenſibus bellum: primoque conflictu barbarorum pluribus pulſis & interfectis, rex eorum Igmazen vincere antehac aſſuetus, terrore fluctuans mali præſentis, nihilque commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare, ſi obſtinatius egerit, arbitratus, quantum caute fieri potuit & occulte, prorupit ex acie ſolus: viſumque Theodoſium ſuppliciter petiit, ut Maſillam Mazicum optimatem ad ſe venire juberet. Per quem, ut rogaverat, miſſum, clandeſtinis colloquiis monuit

ducem ſuopte ingenio pertinacem, ut ad præbendam ſibi copiam agendi, quæ vellet, popularibus ſuis acriter immineret, eoſque aſſiduitate pugnandi mutaret in metum, promtos quidem ad perduellis favorem, ſed jacturis multiplicibus feſſos. Paruit Theodoſius dictis: & crebritate certaminum Iſaflenſes ita protrivit, ut iiſdem labentibus more pecudum, Firmus latenter evaderet, & aviis & diuturnis latebris amandandus, inibi dum de fuga conſultat, tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et quoniam obſcurius geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus unum remedium ſupereſſe contemplans, calcare vivendi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte: vinoque conſulto diſtentus, & crapulentus, ſilenti nocte oppreſſis altiore ſomno cuſtodibus, pervigil ipſe impendentis ærumnæ terrore, inſonis greſſibus relicto cubili, manibus repens & pedibus longius ſeſe diſcrevit: repertumque funiculum, quem finiendæ vitæ paravere caſus, de clavo parieti affixo ſuſpendit: ubi collo inſerto animam abſque moris cruciabilibus exhalavit. Quod dolenter ferens Igmazen, ereptamque ſibi gloriam gemens, quia non contigerat ad caſtra Romana vivum ducere perduellem, interpoſita fide publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadaver impoſitum ferens, cum tentoria exercitus adventaret ad Subicarenſe caſtellum locata, in jumentum tranſtulit ſarcinale, & Theodoſio obtulit exſultanti. Qui convocatis armatis ſimul atque plebejis, interrogatiſque, an agnoſcerent vultum, cum ejuſdem eſſe ſine ulla didiciſſet ambage, ibi pauliſper moratus

Sitifim triumphanti ſimilis rediit, ætatum ordinumque omnium celebrabili favore ſuſceptus.

VI. Dum hoc pulvere per Mauritaniam dux antedictus anhelat & Africam, Quadorum natio motu eſt excita repentino, parum nunc formidanda, ſed immenſum quantum antehac bellatrix & potens, ut indicant perpetrata, quoniam raptim proclivia, obſeſſaque ab iiſdem ac Marcomannis Aquileja, Opitergiumque exciſum, & cruenta complura perceleri acta procinctu: vix reſiſtente perruptis Alpibus Juliis Principe ſerio, quem ante docuimus, Marco. Et erat ut barbaris ratio juſta querelarum. Valentianus enim ſtudio muniendorum limitum glorioſo quidem, ſed nimio ab ipſo principatus initio flagrans, trans flumen Iſtrum in ipſis Quadorum terris, quaſi Romano juri jam vindicatis, ædificari præſidiaria caſtra mandavit: quod accolæ ferentes indigne, ſuique cautiores, legatione tenus interim & ſuſurris arcebant. Sed Maximinus in omne avidus nefas, & genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturæ acceſſerat tumor, increpabat Equitium per Illyricum eo tempore magiſtrum armorum, ut pervicacem & deſidem, necdum opere, quod maturari diſpoſitum eſt, conſummato: addebatque ut conſulens in commune, quod ſi parvo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis, munimentum abſque ulla cauſatione conſurgeret. Utrumque mox eſt impetratum. Qui promotus profectuſque cum veniſſet ad loca, intempeſtive turgens ut filius, nullis affatibus delenitis iis, quos nunquam tentatæ cupiditatis figmenta regio-

num ſuarum faciebant extorres, opus paulo ante inchoatum aggreditur, admiſſa copia rogandi ſuſpenſum. Denique Gabinium regem, ne quid novaretur, modeſte poſcentem, ut aſſenſurus, humanitate ſimulata cum aliis ad convivium corrogavit: quem digredientem poſt epulas, hoſpitalis officii ſanctitate nefarie violata, trucidari ſecurum effecit. Cujus rei tam atrocis diſſeminatus rumor illico per diverſa, & Quados & gentes circumſitas efferavit: regiſque flentes interitum, in unum coactæ miſere vaſtatorias manus: quæ Danubium tranſgreſſæ, cum nihil exſpectaretur hoſtile, occupatam circa meſſem agreſtem adortæ ſunt plebem: majoreque parte truncata, quidquid ſuperfuit, domum cum multitudine varii pecoris abduxerunt. Eveniſſet profecto tunc inexpiabile ſcelus, numerandum inter probroſas rei Romanæ jacturas (paulo enim abfuit, quin filia caperetur Conſtantii, cibum ſumens in publica villa, quam appellant Piſtrenſem, cum duceretur Gratiano nuptura) ni favore propitii numinis præſens Meſſalla provinciæ rector, eam judiciali carpento impoſitam ad Sirmium viceſimo ſexto lapide diſparatum curſu reduxiſſet effuſo. Hoc caſu proſpero regia virgine periculo miſerandæ ſervitutis exemta, cujus niſi potuiſſet impetrari redemtio captæ, magnas inuſſiſſet reipublicæ clades. Latius ſe cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gentes aptiſſimæ, prædas hominum virile & muliebre ſecus agebant & pecorum, villarum cineribus exuſtarum cæſorumque incolentium exſultantes ærumnis, quos necopinantes ſine

ulla parſimonia deleverunt. Per omnia itaque propinqua malorum ſimilium diſperſa formidine, præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus aſſuetus, rerum novarum lugubri viſu præſtrictus, oculoſque vix attollens, hærebat diu, quid capeſſeret ambigens: & cum paratis velocibus equis noctem proximam deſtinaſſet in fugam, monitus tutiore conſilio manſit immobilis. Didicerat enim, omnes ſecuturos confeſtim, qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod ſi contigiſſet, impropugnata civitas veniſſet in manus hoſtiles. Proinde parumper lenito pavore, ad arripienda, quæ urgebant, acri animo aſſurgens, reterſit obrutas ruderibus foſſas, murorumque maximam partem pacis diuturnitate contemtam, & ſubverſam aduſque celſarum turrium minas expediit, ſtudio ædificandi coalitus: hac ratione opere velociter abſoluto, quod impenſas ædificandi cauſa theatri dudum congeſtas, ſufficientes ad id, quod efficere maturabat, invenit. Atque huic ſpectato conſilio ſalutare addidit aliud: & ſagittariorum cohortem e ſtatione proxima, affuturam obſidio ſi veniſſet, accivit. His velut obicibus barbari ab oppugnanda urbe depulſi, parum ad has calliditates dimicandi ſollertes, ſarciniſque impediti prædarum, ad Equitii vertuntur indaginem. Et cum ad Valeriæ ſpatia longe remota ſeceſſiſſe captorum didiciſſent indiciis, illuc properato petierant gradu frendentes, hacque ex cauſa jugulo ejus intenti, quod per ipſum circumventum regem exiſtimabant inſontem. Quibus concito curſu

ruentibus infeſtius, obviam legiones motæ ſunt duæ, Pannonica & Mœſiaca, valida prœliis manus: quæ ſi conſpiraſſet, abierat procul dubio victrix. Sed dum diſcretim graſſatores adoriri feſtinant, ortis inter ſe diſcordiis impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto, Sarmatæ ſagaciſſimi, non exſpectato certandi ſigno ſolemni, Mœſiacam primam inceſſunt: dumque milites arma tardius per tumultum expediunt, interfectis plurimis, aucti fiducia aciem perrupere Pannonicam: disjectaque agminis mole, geminatis ictibus omnem pæne deleſſent, ni periculo mortis aliquos citum extraxiſſet effugium. Inter hæc fortunæ diſpendia triſtioris dux Mœſiæ Theodoſius junior, prima etiamtum lanugine juvenis, Princeps poſtea perſpectiſſimus, Sarmatas Liberos ad diſcretionem ſervorum rebellium appellatos, collimitia noſtra ex alio latere invadentes, aliquoties expulit & afflixit, congreſſibus denſis attritos: adeoque obſiſtentes fortiſſime turbas confluentes oppreſſit, ut cæſorum plurium alites juſte ſanguine ſatiaret & feras. Unde reſidui tumore jam deflagrante metuentes, ne idem dux virtutis, ut apparuit, expeditæ, in primo finium aditu incurſantes cuneos ſterneret aut fugaret, vel inſidias per ſilvarum locaret occulta, poſt multos perrumpendi conatus ſubinde tentatos incaſſum, abjecta pugnandi fiducia, conceſſionem petivere præteritorum & veniam: victique ad tempus indultæ fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculſi, quod ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum acceſſerat robur. D[illegible]

hæc tot ac talia per turbines agitantur aſſiduos, Claudio regente urbem æternam, Tiberis, qui media interſecans mœnia, cloacis & fluviis abundantibus multis Tyrrheno mari miſcetur, effuſione imbrium exuberans nimia, & ſupra amnis ſpeciem panſus, omnia pæne contexit. Et ſtagnantibus civitatis reſiduis membris, quæ tenduntur in planitiem molliorem, montes ſoli & quidquid inſularum celſius eminebat, a præſenti metu defendebatur: & ne multi inedia contabeſcerent, undarum magnitudine nuſquam progredi permittente, lembis & ſcaphis copia ſuggerebatur abunde ciborum. At vero ubi tempeſtas mollivit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad ſolitum curſum, abſterſo metu nihil poſtea moleſtum exſpectabatur. Hic ipſe præfectus egit admodum quiete, nullam ſeditionem ſuper querela juſta perpeſſus: & inſtauravit vetera plurima. Inter quæ porticum excitavit ingentem, lavacro Agrippæ contiguam, Eventus Boni cognominatam, ea re, quod hujus nominis prope viſitur templum.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXX.

Para rex Armeniorum evocatus a Valente, & Tarſi ſpecie obſequiorum cuſtoditus, cum trecentis popularibus fugit, & fruſtratus viarum obſervatores, equis regnum repetit, nec multo poſt a Trajano duce in convivio interficitur. *C. I.* Valentis A. & Saporis P. R. de Armeniæ & Hiberiæ regnis contendentium legationes. *II.* Valentinianus A. poſt vaſtatos aliquos Alamanniæ pagos, cum Macriano Alamannorum rege colloquitur, ac pacem facit. *III.* Modeſtus præfectus prætorio a jure dicendo Valentem avertit: & de cauſidicina, deque juriſconſultis, & variis advocatorum generibus. *IV.* Valentinianus, Sarmatis & Quadis Pannoniarum populatoribus bellum illaturus, in Illyricum proficiſcitur, & tranſito Danubio Quadorum pagos vaſtat, vicos incendit, barbaros cujuſque ætatis jugulat. *V.* Idem, dum legatis Quadorum populares ſuos purgantibus reſpondet iratus, ictu ſanguinis exſtinguitur. *VI.* Quo patre natus ſit, & quas res Princeps geſſerit. *VII.* Ejus ſævitia, avaritia, invidia, & timor. *VIII.* Ejuſdem virtutes. *IX.* Valentinianus junior, Valentiniani filius, in caſtris apud Bregetionem Auguſtus appellatur. *X.*

I. INTER has turbarum difficultates, quas perfidia ducis rege Quadorum excitavit occiſo per ſcelus,

dirum in Oriente committitur facinus, Para Armeniorum rege clandeſtinis inſidiis obtruncato: cujus materiæ impio conceptæ conſilio hanc primordialem fuiſſe novimus cauſam. Conſarcinabant in hunc etiamtum adultum crimina quædam apud Valentem exaggerantes male ſollertes homines, diſpendiis ſæpe communibus paſti. Inter quos erat Terentius dux, demiſſe ambulans, ſemperque ſubmœſtus, ſed, quoad vixerat, acer diſſentionum inſtinctor. Qui aſcitis in ſocietatem gentilibus paucis, ob flagitia ſua ſuſpenſis in metum, ſcribendo ad comitatum aſſidue Cylacis necem replicabat & Artabannis: addens, eundem juvenem ad ſuperbos actus elatum, nimis eſſe in ſubjectos immanem. Unde quaſi futurus particeps ſuſcipiendi tunc pro inſtantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter vocatus, & apud Tarſum Ciliciæ obſequiorum ſpecie cuſtoditus, cum neque ad imperatoris caſtra accipi, nec urgentis adventus cauſam ſcire cunctis reticentibus poſſet; tandem ſecretiore indicio comperit, per literas Romano rectori ſuadere Terentium, mittere propediem alterum Armeniæ regem: ne odio Paræ, ſpeque, quod revertetur, natio nobis opportuna deficeret ad jura Perſarum, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantium. Quæ reputans ille, impendere ſibi præſagiebat exitium grave. Et doli jam prudens, neque aliam, niſi cito diſceſſu, ſalutis reperiens viam, ſuadentibus his, quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus ſecutis eum e patria, cum equis velociſſimis, ut in magnis ſolet dubiiſque terroribus, audacter magis, quam conſiderate, pleraque

diei parte emenſa egreſſus cuneatim properabat intrepidus. Cumque eum provinciæ moderator, apparitoris, qui portam tuebatur, imperatus, feſtinato ſtudio reperiſſet in ſuburbanis, ut remaneret, enixius obſecrabat: & parum hoc impetrato, mortis averſus eſt metu. Nec minus paulo poſtea legionem ſecutam jamque adventantem, ipſe cum promtiſſimis retrorſus excurrens, fundenſque in modum ſcintillarum ſagittas, ſed voluntate errans, ita in fugam compulit, ut cum tribuno milites univerſi perterrefacti, vividius, quam venerant, remearent ad muros. Exin ſolutus omni formidine, biduo & binoctio exantlatis itinerum laboribus magnis, cum ad flumen veniſſet Euphraten, & inopia navium voraginoſum amnem vado tranſire non poſſet, nandi imprudentia paventibus multis, ipſe omnium maxime cunctabatur: & remanſiſſet, ni, cunctis verſantibus varia, id reperire potuiſſet effugium in neceſſitatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in villis repertos binis utribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans prope in agris vinariis copia: quibus ſingulis proceres inſidentes & regulus ipſe, jumenta trahentes, præruptos undarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabant: hocque commento tandem ad ulteriorem ripam poſt extrema diſcrimina pervenerunt. Reſidui omnes, equis invecti natantibus, & circumluente flumine ſæpe demerſi jactatique, infirmati periculoſo madore expelluntur ad contrarias margines: ubi paulifper refecti, expeditius, quam diebus præteritis, incedebant. Hoc nuntiato, Princeps antedicti fuga perculſus, quem elaqueatum

fidem rupturum exiſtimabat, cum ſagittariis mille ſuccinctis & levibus Danielum mittit & Barzimerem revocaturos eum, comitem unum, alterum ſcutariorum tribunum. Hi locorum gnaritate confiſi, quod ille properans, ut peregrinus & inſuetus mæandros faciebat & gyros, compendioſis vallibus ejus itinera prævenerunt: & diviſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas, trium millium intervallo diſtinctas, ut tranſiturus per utramvis caperetur improvidus: ſed evanuit cogitatum hoc caſu. Viator quidam ad citeriora feſtinans, cum bivium armato milite vidiſſet oppletum, per poſterulam tramitem medium ſqualentem frutetis & ſentibus vitabundus excedens, in Armenios incidit feſſos: & ductus ad regem, arcano ſermone ſolum, quæ viderat, docet, ac retinetur intactus. Moxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſtinus ad dextrum itineris latus, diverſoria paraturus & cibum: quo paulum progreſſo, in lævum tractum item alius talia facturus ire jubetur ociſſime, alterum aliorſum neſciens miſſum. Quibus ita utiliter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta, per quæ viator venerat, relegens, eo rurſus monſtrante, per hiſpidam & jumento onuſto exiguam callem, poſt terga relictis militibus, evolavit, qui captis ejus miniſtris, miſſis ad mentes obſervantium præſtringendas, quaſi venaticiam prædam, modo non porrectis brachiis exſpectabant. Dumque hi venturum opperiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, & cum gaudio popularium ſummo ſuſceptus, in fide manſit immobilis, injuriis, quas pertulerat, omnibus demuſſatis. Danielus poſt

hæc & Barzimeres, cum luſi jamjam revertiſſent, probroſis lacerati conviciis, ac ſi inertes & deſides, ut hebetatæ primo appetitu venenatæ ſerpentes, ora exacuere letalia, cum primum potuiſſent, elapſo pro virium copia nocituri. Et leniendi cauſa flagitii ſui, vel fraudis, quam meliore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorum omnium tenaciſſimas inceſſebant falſis criminibus Param, incentiones Circeas in vertendis debilitandiſque corporibus miris modis eum callere fingentes: addenteſque, quod hujuſmodi artibus offuſa ſibi caligine mutatus, vaſorumque forma tranſgreſſus, triſtes ſollicitudines, ſi huic irriſioni ſuperfuerit, excitabit. Hinc in illum inexplicabile auctum Principis odium, & doli ſtruebantur in dies, ut per vim ei vel clam vita adimeretur: agentique tunc in Armenia Trajano, & rem militarem curanti, id ſecretis committitur ſcriptis. Qui illecebroſis regem inſidiis ambiens, & modo ſerenæ mentis Valentis indices literas tradens, modo ipſe ſeſe ejus conviviis ingerens, ad ultimum compoſita fraude ad prandium verecundius invitavit: qui nihil adverſum metuens venit, conceſſoque honoratiore diſcubuit loco. Cumque apponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes amplæ nervorum & articulato flatilique ſonitu reſultarent, jam vino incaleſcente, ipſo convivii domino per ſimulationem naturalis cujuſdam urgentis egreſſo, gladium deſtrictum intentans, torvo lumine ferociens, quidam immittitur barbarus aſper ex his, quos Supras appellant, confoſſurus juvenem, ne exſilire poſſet etiamtum præpeditum.

Quo viſo, regulus forte prominens ultra torum, expedito dolone aſſurgens, ut vitam omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis fœde conciſa. Hocque figmento nefarie decepta credulitate, inter epulas, quæ reverendæ ſunt vel in Euxino ponto, hoſpitali numine contuente, peregrinus cruor in ambitioſa lintea conſperſus ſpumante ſanie ſatietati ſuperfuit convivarum, horrore maximo diſperſorum. Ingemiſcat, ſi quis vita digreſſis eſt dolor, hujus arrogantiam facti Fabricius ille Luſcinus: ſciens, qua animi magnitudine Democharem, vel, ut quidam ſcribunt, Niciam miniſtrum repulerit regium, colloquio occultiore pollicitum, quod Pyrrhum Italiam tunc bellis ſæviſſimis exurentem, veneno poculis necabit infectis: ſcripſeritque ad regem, ut ab interiore caveret obſequio. Tantum reverentiæ locum apud priſcam illam juſtitiam, vel hoſtilis menſæ genialitas obtinebat. Verum excuſabatur recens inuſitatum facinus & pudendum necis exemplo Sertorianæ: adulatoribus forſitan ignorantibus, quod, ut Demoſthenes perpetuum Græciæ decus affirmat, nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id, quod contra, ac liceat, arguitur factum.

II. Hæc per Armeniam notabiliter geſta ſunt. Sapor vero poſt ſuorum priſtinam cladem comperto interitu Paræ, quem ſociare ſibi impendio conabatur, mœrore gravi perculſus, augenteque noſtri exercitus alacritate formidinem, majora ſibi præſeminans, Arrace legato ad Principem miſſo,

perpetuam ærumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat Armeniam: ſi id diſplicuiſſet, aliud poſcens, ut Hiberiæ diviſione ceſſante, remotiſque inde partis Romanæ præſidiis, Aſpacures ſolus regnare permitteretur, quem ipſe præfecerat genti. Ad quæ Valens in hanc reſpondit ſententiam, nihil derogare ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio curatiore defendere. Glorioſo propoſito contrariæ regis literæ hieme jam extrema perlatæ ſunt, vana cauſantis & tumida. Aſſeverabat enim, non poſſe ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi interveniſſent conſcii pacis fœderatæ cum Joviano, quorum aliquos vita didicerat abſceſſiſſe. Ingraveſcente poſt hæc altius cura, Imperator eligere conſilia, quam invenire, ſufficiens, id conducere rebus exiſtimans, Victorem magiſtrum equitum & Urbicium Meſopotamiæ ducem ire propere juſſit in Perſas, reſponſum abſolutum & uniuſmodi perferentes: quod rex juſtus & ſuo contentus, ut jactitabat, ſceleſte concupiſcat Armeniam, ad arbitrium ſuum vivere cultoribus ejus permiſſis: ſed ni Sauromaci præſidia militum impertita principio ſequentis anni, ut diſpoſitum eſt, impræpedita reverterint, invitus ea complebit, quæ ſponte ſua facere ſuperſedit. Quæ legatio recta quidem & libera, ni deviaſſet in eo, quod abſque mandatis oblatas ſibi regiones in eadem Armenia ſuſcepit exiguas. Qua regreſſa, advenit Surena poteſtatis ſecundæ poſt regem, has eaſdem Imperatori offerens partes, quas audacter noſtri ſumſere legati. Quo ſuſcepto liberaliter & magnifice, ſed parum impe-

trato, quod poſcebat, remiſſo, parabantur magna inſtrumenta bellorum, ut mollita hieme Imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideoque Scytharum auxilia feſtina celeritate mercante. Proinde parum adeptus ea, quæ ſpe vana conceperat Sapor, ultraque ſolitum aſperatus, quod ad expeditionem accingi rectorem compererat noſtrum, iram ejus conculcans Surenæ dedit negotium, ut ea, quæ Victor comes ſuſceperat & Urbicius, armis repeteret, ſi quiſquam repugnaret, & milites Sauromacis præſidio deſtinati malis affligerentur extremis. Hæcque, ut ſtatuerat, maturata confeſtim; nec emendari potuerunt, nec vindicari, quia rem Romanam alius circumſteterat metus totius Gothiæ, Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tunc explicari poterunt carptim, ſi ad ea quoque venerimus. Hæc per Eoos agitata ſunt tractus. Quorum inter ſeriem Africanas clades, & legatorum Tripoleos manes inultos etiamtum & errantes ſempiternus vindicavit Juſtitiæ vigor, aliquoties ſerus, ſed ſcrupuloſus quæſitor geſtorum recte, vel ſecius, hoc modo. Remigius, quem populanti provincias retulimus comiti faviſſe Romano, poſtquam Leo in ejus locum magiſter eſſe cœpit officiorum, a muneribus reipublicæ jam quieſcens, negotiis ſe ruralibus dedit prope Mogontiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem ſecurius, præfectus prætorio Maximinus reverſum ad otium ſpernens, ut ſolebat diræ luis ritu graſſari per omnia, lædere modis, quibus poterat, affectabat: utque rimaretur plura, quæ latebant, Cæſarium, antehac ejus do-

meſticum, poſtea notarium Principis, raptum, quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit, ut Romani juvaret actus infandos, per quæſtionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, cum eſſet, ut dictum eſt, in ſeceſſu, conſcientia malorum urgente, vel rationem formidine ſuperante calumniarum, innodato gutture laquei nexibus interiit.

III. Secuto poſt hæc anno, Gratiano aſcito in trabeæ ſocietatem Equitio conſule, Valentiniano poſt vaſtatos aliquos Alamanniæ pagos munimentum ædificanti prope Baſiliam, quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi, docentis Illyrici clades. Quibus ille, ut cunctatorem decuerat ducem, examinatius lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano notario miſſo negotium ſcrupuloſa quæſivit indagine: moxque veris per eum nuntiis geſtorum acceptis, evolare protinus feſtinabat, auſos temerare limitem barbaros primo fragore, ut mente conceperat, oppreſſurus armorum. Quia igitur abeunte autumno multa impediebant & aſpera, annitebantur omnes per regiam optimates, ut aduſque principium veris oratum eum pertinerent & exoratum: primum durata pruinis itinera, ubi nec adultæ in paſtum herbæ reperirentur, nec cetera uſui congrua, penetrari non poſſe firmantes: dein vicinorum Galliis regum immanitatem, maximeque omnium Macriani ut formidati tunc prætendentes, quem conſtabat impacatum relictum, etiam ipſa urbium mœnia tentaturum. Hæc memorantes, addenteſque utilia, reduxere eum in meliorem ſententiam: ſtatimque, ut

conducebat rei communi, prope Mogontiacum blandius rex antedictus accitur, proclivis ipſe quoque ad excipiendum fœdus, ut apparebat. Et venit, immane quo quantoque flatu diſtentus, ut futurus arbiter ſuperior pacis: dieque prædicto colloquii ad ipſam marginem Rheni caput altius erigens ſtetit, hinc inde ſonitu ſcutorum intonante gentilium. Contra Auguſtus, aſcenſis amnicis lembis, ſeptus ipſe quoque multitudine caſtrenſium ordinum, tutius prope ripas acceſſit, ſignorum fulgentium nitore conſpicuus: & immodeſtis geſtibus murmureque barbarico tandem ſedato, poſt dicta & audita ultro citroque verſus, amicitia media ſacramenti fide firmatur. Hiſque perfectis, diſceſſit turbarum rex artifex delenitus, futurus nobis deinceps ſocius: & dedit poſtea aduſque vitæ tempus extremum, conſtantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia poſtea: quam dum internecive vaſtando perrumpit avidius, oppetiit Mellobaudis bellicoſi regis inſidiis circumventus. Poſt fœdus tamen ſolemni ritu impletum, Treveros Valentinianus ad hiberna diſceſſit.

IV. Hæc per Gallias & latus agebantur Arctoum. At in Eois partibus alto externorum ſilentio inteſtina pernicies augebatur per Valentis amicos & proximos, apud quos honeſtate utilitas erat antiquior. Navabatur enim opera diligens, ut homo rigidus, audire cupiens lites, a ſtudio judicandi revocaretur, metu, ne, ita ut Juliani temporibus, defenſione innocentia reſpirante, frangeretur poten-

tium tumor, aſſumta licentia latius ſolitus evagari. Ob hæc & ſimilia concordi conſenſu dehortantibus multis, maximeque Modeſto præfecto prætorio regiorum arbitrio ſpadonum expoſito, & ſubagreſte ingenium nullis vetuſtatis lectionibus expolitum coacto vultu fallente, & aſſerente, quod infra imperiale columen cauſarum eſſent minutiæ privatarum : ille ad humiliandam celſitudinem poteſtatis negotiorum examina ſpectanda inſtituta eſſe arbitratus, ut monebat, abſtinuit penitus, laxavitque rapinarum fores : quæ roborantur in dies judicum advocatorumque pravitate ſententium paria : qui tenuiorum negotia militaris rei rectoribus, vel intra palatium validis venditantes, aut opes, aut honores quæſivere præclaros. Hanc profeſſionem oratorum forenſium, jure πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id eſt, civilitatis particulæ umbram, vel adulationis partem quartam eſſe definit amplitudo Platonis: Epicurus autem κακοτεχνίαν nominans, inter artes numerat malas. Tiſias ſuaſionis opificem eſſe memorat, aſſentiente Leontino Gorgia. Quam a veteribus ita determinatam, orientalium quorundam verſutia aduſque bonorum extulit odium : unde etiam retinaculis temporis præſtituti frenatur. Ergo abſolutis ſuper ejus indignitate paucis, quam in illis partibus agens expertus ſum, ad cœptorum curſum regrediar inſtitutum. Florebant elegantiæ priſcæ patrociniis tribunalia : cum oratores concitæ facundiæ, attenti ſtudiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentiſque dicendi pluribus eminebant : ut Demoſthenes, quo dicturo concurſus

audiendi cauſa ex tota Græcia fieri ſolitos, monumentis Atticis continetur: & Calliſtratus, quem nobilem illam ſuper Oropo cauſam, qui locus in Eubœa eſt, perorantem, idem Demoſthenes, Academia cum Platone relicta, ſectatus eſt: ut Hyperides, & Æſchines, & Andocides, & Dinarchus, & Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob defenſum negotium omnium primum antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minus apud Romanos Rutilii, & Galbæ, & Scauri, vita, moribus, frugalitateque ſpectati, & poſtea per varias ævi ſequentis ætates cenſorii, & conſulares multi, & triumphales, Craſſi & Antonii, & cum Philippis Scævolæ aliique numeroſi, poſt exercitus proſperrime ductos, poſt victorias & tropæa, civilibus ſtipendiorum officiis floruerunt: laureaſque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero, orationis imperioſæ fluminibus ſæpe depreſſos aliquos judiciorum eripiens flammis, *non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſe; negligenter defendi ſine ſcelere non poſſe*, firmabat. At nunc videre eſt per Eoos omnes tractus violenta & rapaciſſima genera hominum per fora omnia volitantium, & ſubſidentium divites domus, ut Spartanos canes aut Cretas, veſtigia ſagacius colligendo, ad ipſa cubilia pervenire cauſarum. In his primus eſt cœtus eorum, qui ſeminando diverſa jurgia per vadimonia mille jactantur, viduarum poſtes & orborum limina deterentes, & aut inter diſcordantes amicos, aut propinquantes

vel affines, ſi ſimultatum levia ſenſerint receptacula, odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu non ut aliorum vitia intepeſcunt, ſed magis magiſque roborantur: inter rapinas inſatiabiles inopes, ad capiendam verſutis orationibus judicum fidem, quorum nomen ex Juſtitia natum eſt, ſicam ingenii deſtringentes. Horum obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædam imitatur fluentia loquendi: quarum artium ſcævitate, ut Tullius aſſeverat, nefas eſt religionem decipi judicantis. Ait enim: *Cumque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republica, quam ſuffragium, quam ſententia: non intelligo, cur, qui ea pecunia corruperit, pœna dignus ſit; qui eloquentia, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur, qui oratione, quam qui pretio judicem corrupit; quod pecunia corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt.* Secundum eſt genus eorum, qui juris profeſſi ſcientiam, quam repugnantium ſibi legum abolevere diſcidia, velut vinculis ori impoſitis reticentes, jugi ſilentio umbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant, quod oſcitantur. Hi, ut altius videantur jura callere, Trebatium loquuntur, & Caſcellium, & Alfenum, & Auruncorum Sicanorumque jamdiu leges ignotas, cum Evandri matre abhinc ſeculis obrutas multis. Et ſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragari abſolutionem lectiones reconditas

pollicentur, ſi te ſenſerint eſſe nummatum. Tertius eorum eſt ordo, qui, ut in profeſſione turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes vileſque latratus, quo velint, aditus ſibi patefaciunt crebros: qui inter ſollicitudines judicum per multa diſtentas irreſolubili nexu vincientes negotia, laborant, ut omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus de induſtria judicia circumſcribunt: quæ cum recte procedunt, delubra ſunt æquitatis; cum depravantur, foveæ fallaces & cæcæ: in quas ſi captus ceciderit quiſquam, non niſi per multa exſiliet luſtra, aduſque ipſas medullas exſuctus. Quartum atque poſtremum eſt genus impudens, pervicax, & indoctum, eorum, qui cum immature e literariis eruperint ludis, per angulos civitatum diſcurrunt, mimiambos, non cauſarum remediis congrua, commentantes, fores divitum deterendo, cœnarum ciborumque ancupantes delicias exquiſitas. Qui cum ſemel umbraticis lucris, & inhiandæ undique pecuniæ ſeſe dediderint, litigare fruſtra quoslibet innocentes hortantur: & ad defendendam cauſam admiſſi, quod raro contingit, ſuſcepti nomen & vim negotii ſub ore diſceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, circumlocutionibus indigeſtis ita ſcatentes, ut colluvionis tæterrimæ audire exiſtimes ululabili clamore Therſiten. Cum autem ad inopiam muniendarum venerint allegationum, ad effrenatam deflectunt conviciandi licentiam: quo nomine, ob aſſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: e quibus ita

ſunt rudes nonnulli, ut nunquam ſe codices habuiſſe meminerint. Et ſi in circulo doctorum auctoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur: ſi vero advena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbo tenus quæſierit oratorem, omnes confeſtim Marcianos appellari ſe fingunt. Nec jam fas ullum præ oculis habent: ſed tanquam avaritiæ venumdati & uſucapti, nihil præter interminatam petendi licentiam norunt. Et ſi quem ſemel intra retia ceperint, caſſibus mille impedicant, per morborum ſimulationem viciſſim conſulto ceſſantes: utque pervulgati juris proferatur lectio vana, ſeptem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longiſſima contexentes. Et cum nudatis litigatoribus dies ceſſerint, & menſes, & anni, tandem obtrita vetuſtate controverſia intromiſſa, ipſa capita ſplendoris ingreſſa alia ſecum advocatorum ſimulacra inducunt. Cumque intra cancellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicujus fortunæ vel ſalus, atque laborari debeat, ut ab inſonte gladius, vel calamitoſa detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiiſque hiſtrionico geſtu formatis, ut concionaria Gracchi fiſtula poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu: tandemque ex præmeditato colludio, per eum, qui eſt in verba fidentior, ſuave quoddam principium dicendi exſeritur, Cluentianæ vel pro Cteſiphonte orationum æmula ornamenta promittens: & in eam concluſionem, cunctis finem cupientibus, deſinit, ut nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis triennium

editam cauſentur inſtructos: ſpatioque prorogati temporis impetrato, quaſi cum Antæo vetere colluctati, perſeveranter flagitant pulveris periculoſi mercedes. Verumtamen hæc cum ita ſint, non deſunt advocatis incommoda plurima, parum ſuſtinenda recte victuro. Namque ſellulariis quæſtibus ineſcati, inter ſe hoſtiliter diffident, & rupta maledicendi ferocia, ut dictum eſt, multos offendunt: quam tunc effutiunt, cum commiſſarum ſibi cauſarum infirmitatem rationibus validis convallare non poſſunt. Et judices patiuntur interdum doctos ex Philiſtionis aut Æſopi cavillationibus, quam ex Ariſtidis illius juſti, vel Catonis diſciplina productos: qui ære gravi mercati publicas poteſtates, ut creditores moleſti opes cujuſquemodi fortunæ timantes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad ultimum id habet cauſidicina cum ceteris metuendum & grave, quod hoc ingenitum eſt pæne litigantibus cunctis, ut cum jurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum: & omnem certaminum exitum iiſdem ſoleant aſſignare, & non vitiis rerum, aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed ſolis defenſantibus iraſcantur. Verum, unde huc declinavimus, revertamur.

V. Pubeſcente jam vere Valentinianus a Treveris motus, per nota itinera gradu celeri contendebat: eique regiones adventanti, quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibuſque ejus proſtrata, orabat pacifica prece, ut propitius veniret & lenis, nullius diri facinoris participes populares ſuos in-

venturus aut conſcios. Quibus ſæpe eadem iterantibus, hactenus perpenſa deliberatione reſpondit, hæc in locis, ubi dicuntur admiſſa, quærenda veriſſimis documentis & vindicanda. Cumque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introiſſet, deſertum quidem nunc & ſqualens, ſed ductori exercitus perquam opportunum, ubi ſors copiam dediſſet aut ratio, e ſtatione proxima reprimebat barbaricos appetitus. Et quamquam terrori cunctis erat, dum ſperabatur ut acer & vehemens mox judices damnari juſſurus, quorum perfidia vel receſſione Pannoniarum nudatum eſt latus: cum illuc veniſſet, ita intepuit, ut neque in Gabinii regis inquireret necem, neque inuſta reipublicæ vulnera quo ſinente vel agente ſegnius eveniſſent, accuratius veſtigaret: eo videlicet more, quo erat ſeverus in gregariis corrigendis, remiſſior erga majores fortunas vel verbis aſperioribus inceſſendas. Solum tamen incitato petebat odio Probum, nunquam, ex quo eum viderat, minari deſinens vel miteſcens: cujus rei cauſæ nec obſcuræ fuerunt, nec leves. Hic præfecturam prætorio tunc primitus nactus, eamque multis atque utinam probabilibus modis in longum proferre geſtiens, non ut proſapiæ ſuæ claritudo monebat, plus adulationi, quam verecundiæ, dedit. Contemplatus enim propoſitum Principis, quærendæ undique pecuniæ vias abſque juſtorum injuſtorumque diſcretione ſcrutantis, errantem non reducebat ad æquitatis tramitem, ut ſæpe moderatores fecere tranquilli: ſed ipſe quoque flexibilem ſequebatur atque tranſverſum. Unde graves obedientium

caſus, exitialia proviſorum nomina titulorum, juxta opulentas & tenues enervatas ſuccidere fortunas, argumentis aliis poſt validioribus aliis, uſu lædendi reperiente longævo. Denique tributorum onera vectigaliumque augmenta multiplicata, optimatum quoſdam ultimorum metu exagitatos mutare compulerunt ſedes: & flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam expreſſi, cum non ſuppeteret, quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: e quibus aliquos cum vitæ jam tæderet & lucis, ſuſpendiorum exoptata remedia conſumſerunt. Hæc ita illecebroſius atque inhumanius agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus vero tanquam auribus cera illitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis avidus, idque tantum cogitans, quod offerebatur; parſurus tamen fortaſſe Pannoniis, ſi hæc ante ingemiſcenda compendia comperiſſet, quæ nimium ſero tali didicit caſu. Ad provincialium reſiduorum exemplum etiam Epirotæ acturos ſibi gratias a præfecto mittere compulſi legatos, Iphiclem quendam philoſophum, ſpectatum robore pectoris hominem, adegere non ſponte propria pergere ad id munus implendum. Qui cum Imperatorem vidiſſet, agnitus, adventuſque ſui cauſam interrogatus, Græce reſpondit: atque ut philoſophus veritatis profeſſor, quærente curatius Principe, ſi hi, qui miſere, ex animo bene ſentiunt de præfecto; gementes, inquit, & inviti. Quo ille verbo tanquam telo perculſus, actus ejus ut ſagax beſtia rimabatur, genuino percontando ſermone, quos noſcitabat: ubinam ille

eſſet verbi gratia honore ante ſuos excellens & nomine, vel ille dives, aut alius ordinis primus. Cumque diſceret periſſe aliquem laqueo, abiſſe alium trans mare, conſciviſſe ſibi alium mortem, aut plumbo vita erepta exſtinctum: in immenſum excanduit, urente irarum nutrimenta tunc officiorum magiſtro Leone, pro nefas! ipſo quoque præfecturam, ut e celſiore ſcopulo caderet, affectante: quam ſi adeptus rexiſſet, præ his, quæ erat auſurus, adminiſtratio Probi ferebatur in cœlum. Agens itaque apud Carnuntum Imperator, per continuos tres menſes æſtivos arma parabat & alimenta, ſi qua fors ſecundaſſet, pervaſurus opportune Quados, tumultus atrocis auctores: in quo oppido Fauſtinus, filius ſororis Juventii præfecti prætorio, notarius militans, Probo ſpectante negotium, carnificis manu peremtus eſt poſt tormenta: vocatus in crimen, quod aſinum occidiſſe dicebatur ad uſum artium ſecretarum, ut afferebant quidam urgentes: ut [autem ajebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium] capillorum. Alio quoque in eum pernicioſe compoſito, quod, petente per jocum quodam Nigrino, ut eum notarium faceret, exclamavit ille hominem ridens, *Fac me Imperatorem, ſi id volueris impetrare.* Hocque ludibrio inique interpretato, & Fauſtinus ipſe, & Nigrinus, & alii ſunt interfecti. Præmiſſo igitur Merobaude cum militari peditum manu, quam regebat, ad vaſtandos cremandoſque barbaricos pagos, comite adjuncto Sebaſtiano, Valentinianus Acincum propere caſtra commovit: navigiiſque ad repentinum caſum conjunctis, & conta-

bulato celeri ſtudio ponte, per partem aliam tranſiit in Quados, ſpeculantes quidem ex diruptis montibus ejus adventum, quo plerique ancipites incertique accidentium cum ſuis caritatibus receſſerunt: ſed ſtupore defixos, cum in regionibus ſuis, contra quam opinabantur, auguſta cernerent ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu in quantum res tulit, jugulataque ætate promiſcua, quam etiamtum palantem ſubitus occupavit excurſus, & tectis combuſtis, rediit cum incolumibus cunctis, quos duxerat ſecum: itidemque apud Acincum moratus autumno præcipiti, per tractus conglaciari frigoribus aſſuetos commoda quærebat hiberna: nullaque ſedes idonea reperiri præter Sabariam poterat, quamvis eo invalidam tempore, aſſiduiſque malis afflictam. Unde hoc, etiamſi magni intererat, pauliſper ſequeſtrato, impigre motus, peragrata fluminis ripa, caſtriſque præſidio competenti munitis atque caſtellis, Bregitionem pervenit: ibique diu compoſitum ad quietem Principis fatum ſortem denuntiabat ei ſupremam, prodigiis ingerentibus multis. Namque diebus ante pauciſſimis ruinas fortunarum indicantia celſarum, arſere crinita ſidera cometarum, quorum originem ſupra docuimus. Ante apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum, palatii & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regii lavacri inſidens, occentanſque funebria, nulla jacientium ſagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti ſtudio petebatur. Item cum ab urbe prædicta ten-

deret ad procinctum, per portam voluit, unde introivit, exire, ut omen colligeret, quod cito remeabit ad Gallias. Cumque locus aggeſtis ruderibus neglectus purgatur, lapſam forem ferratam, quæ exitum obſeravit, multitudo removere non potuit viribus magnis eniſa : & dum fruſtra tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portam. Nocteque, quam lux ereptura eum vita ſecuta eſt, ut per quietem ſolet, videbat conjugem ſuam abſentem ſedere, paſſis capillis, amictu ſqualenti contectam : quam æſtimari dabatur Fortunam ejus eſſe, cum tætro habitu jam diſceſſuram. Progreſſus deinde matutinus contractiore vultu ſubtriſtis, cum eum oblatus non ſuſciperet equus, anteriores pedes præter ſtratorem erigens in ſublime : innata feritate concitus, ut erat immanis, dexteram ſtratoris militis juſſit abſcidi, quæ eum inſilientem jumento pulſerat conſueto : periſſetque cruciabiliter innocens juvenis, ni tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo diſtuliſſet.

VI. Poſt hæc Quadorum venere legati, pacem cum præteritorum obliteratione ſuppliciter obſecrantes : quam ut adipiſci ſine obſtaculo poſſent, & tirocinium & quædam utilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, & redire indutiis, quæ poſcebantur, indultis, (quippe eos vexari diutius, nec ciborum inopia, nec alienum tempus anni patiebantur) in conſiſtorium Equitio vadente ſunt intromiſſi. Cumque membris incurvatis ſtarent metu debiles & præſtricti, docere juſſi, quæ ferebant, uſitatas illas cauſationum ſpecies jurandi

fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente procerum gentis delictum aſſeverantes in noſtros, ſed per extimos quoſdam latrones amnique confines eveniſſe, quæ inciviliter geſta ſunt: etiam id quoque addendo ut ſufficiens ad facta purganda firmantes, quod munimentum exſtrui cœptum nec juſte nec opportune, ad ferociam animos agreſtes accendit. Ad hæc Imperator ira vehementi perculſus, & inter exordia reſpondendi tumidior, increpabat objurgatorio ſonu nationem omnem, ut beneficiorum immemorem & ingratam. Paulatimque lenitus [& ad molliora] propenſior, tanquam ictus e cœlo, vitalique via voceque ſimul obſtricta, ſuffectus igneo lumine cernebatur: erumpente ſubito ſanguine, letali ſudore perfuſus, ne laberetur ſpectantibus & vilibus, concurſu miniſtrorum vitæ ſecretioris ad conclave ductus eſt intimum. Ubi locatus in lecto, exiguas ſpiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore, cunctos agnoſcebat adſtantes, quos cubicularii, ne quis eum necatum ſuſpicaretur, celeritate maxima corrogarant. Et quoniam viſcerum flagrante compage laxanda erat neceſſario vena, nullus inveniri potuit medicus hanc ob cauſam, quod eos per varia ſparſerat, curaturos militem peſtilentiæ morbo tentatum. Unus tamen repertus, venam ejus iterum ſæpiuſque pungendo, ne guttam quidem cruoris elicere potuit, internis nimietate calorùm ambuſtis: vel ut quidam exiſtimabant, arefactis ideo membris, quod meatus aliqui, quos hæmorrhoidas nunc appellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concru-

ſtati. Senſit immenſa vi quadam urgente morborum, ultimæ neceſſitatis adeſſe præſcripta: dicereque conatus aliqua vel mandare, ut ſingultus ilia crebrius pulſans, ſtridorque dentium & brachiorum motus velut cæſtibus dimicantium indicabat, jam ſuperatus liventibuſque maculis interfuſus, animam diu colluctatam efflavit, ætatis quinquageſimo anno & quinto; imperii, minus centum dies, ſecundo & decimo.

VII. Replicare nunc eſt opportunum, ut aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris hujuſce Principis aduſque ipſius obitum actus ejus diſcurrere per epilogos breves, nec vitiorum prætermiſſo diſcrimine vel bonorum, quæ poteſtatis amplitudo monſtravit, nudare ſolita ſemper animorum interna. Natus apud Cibalas Pannoniæ oppidum Gratianus major ignobili ſtirpe, cognominatus eſt a pueritia prima Funarius, ea re, quod nondum adultus venalem circumferens funem, quinque militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit: æmulatus Crotoniatem Milonem, cui mala ſæpe cohærenter læva manu retinenti vel dextra, nulla unquam virium fortitudo abſtraxit. Ob ergo validi corporis robur, & peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoris atque tribuni, comes præfuit rei caſtrenſi per Africam: unde furtorum ſuſpicione contactus, digreſſuſque, multo poſtea pari poteſtate Britannum rexit exercitum, tandemque honeſte ſacramento ſolutus, revertit ad larem: & agens procul a ſtrepitu, mulctatione bonorum afflictus eſt a Conſtantio hoc no-

mine, quod civili flagrante diſcordia, hoſpitio dicebatur ſuſcepiſſe Magnentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem. Cujus meritis Valentinianus ab ineunte adoleſcentia commendabilis, contextu ſuarum quoque ſuffragantę virtutum, indutibus Imperatoriæ majeſtatis apud Nicæam ornatus, in Auguſtum collegium fratrem Valentem aſcivit, ut germanitate ita concordia ſibi junctiſſimum, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valentinianus poſt periculorum moleſtias plures, dum eſſet privatus, emenſas, imperitare exorſus, arces prope flumina ſitas & urbes, & Gallias petiit Alamannicis patentes excurſibus, reviviſcentibus erectius, cognito Principis Juliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium formidabant. Ideo autem etiam Valentinianus merito timebatur, quod auxit & exercitus valido ſupplemento, & utrobique Rhenum celſioribus caſtris munivit atque caſtellis, ne latere uſquam hoſtis ad noſtra ſe proripiens poſſit. Utque multa prætereamus, quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæquę per ſe vel duces correxit induſtrios: poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuæ poteſtatis aſſumtum, Vithigabium regem Alamannorum Vadomario genitum, adoleſcentem in flore primo genarum nationes ad tumultus cientem & bella, clam, quia non potuit aperte, confodit: & Alamannis congreſſus prope Solicinium locum, ubi inſidiis pæne perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit univerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet. Inter hæc tamen caute geſta, jam

converſos ad metuendam rabiem Saxonas, ſemper quolibet inexplorato ruentes, delatoſque tunc ad terreſtres tractus, quorum ſpoliis pæne redierant locupletes, malefido quidem ſed utili commento peremit, præda raptoribus vi fractis excuſſa. Itidemque Britannos, catervas ſuperfuſorum hoſtium non ferentes, ſpe meliorum aſſumta, in libertatem & quietem reſtituit placidam, nullo pæne redire permiſſo graſſatorum ad ſua. Efficacia pari Valentinum quoque Pannonium exſulem, per has provincias molientem otium turbare commune, antequam negotium effervesceret, oppreſſit. Africam deinde, malo repentino perturbatam, diſcriminibus magnis exemit: cum voraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, ad omnes diſſenſionum motus perflabiles gentes Mauricas concitaſſet. Similique fortitudine clades ingemiſcendas Illyrici vindicaſſet, ni morte præventus reliquiſſet rem ſeriam imperfectam. Ac licet opera præſtabilium ducum hæc, quæ retulimus, conſummata ſunt: tamen ipſum quoque ſatis conſtat, ut erat expeditæ mentis uſuque caſtrenſis negotii diuturno firmatus, egiſſe complura: inter quæ illud elucere clarius potuit, ſi Macrianum regem, ea tempeſtate terribilem, vivum capere potuiſſet, ut induſtria magna tentarat, poſtquam eum evaſiſſe Burgundios, quos ipſe admoverat Alamannis, mœrens didiciſſet & triſtis.

VIII. Hæc ſuper actibus Principis brevi ſunt textu percurſa: nunc confiſi, quod nec metu nec adulandi fœditate conſtricta poſteritas, incorrupta præteritorum ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim ejus nu-

merabimus vitia, poſt & præcipua narraturi. Aſſimulavit nonnunquam clementiæ ſpeciem, cum eſſet in acerbitatem naturæ calore propenſior: oblitus profecto, quod regenti imperium omnia nimia velut proceri ſcopuli ſunt devitanda. Nec enim uſquam reperitur miti coercitione contentus, ſed aliquoties quæſtiones multiplicari juſſiſſe cruentas, poſt interrogationes funeſtas nonnullis aduſque diſcrimina vitæ vexatis: & ita erat effuſior ad nocendum, ut nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, cum id etiam Principes interdum fecere ſæviſſimi. Atqui potuit exempla multa contueri majorum, & imitari peregrina atque interna humanitatis & pietatis, quas ſapientes conſanguineas virtutum eſſe definiunt bonas: e quibus hæc ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarum ille rex potentiſſimus, quem Macrochira membri unius longitudo commemoravit, ſuppliciorum varietates, quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicem capitum quibuſdam noxiis amputabat: & ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ temperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum, ut annitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis ſcriptoribus celebratos. Prænestino prætore, qui bello quodam Samnitico properare juſſus ad præſidium venerat ſegnius, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate dictator ſecurem per lictorem expediri, homineque abjecta purgandi ſe fiducia ſtupefacto, viſum prope fruticem

juſſit abſcidi, hocque joci genere caſtigatum eum abſolvit: non ideo contemtus, ut qui bella diuturna per ſe ſuperavit & gravia, ſolus ad reſiſtendum aptus Alexandro Magno, ſi calcaſſet Italiam, æſtimatus. Hæc forſitan Valentinianus ignorans, minimeque reputans, afflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinem Principum, pœnas per ignes augebat & gladios: quod ultimum in adverſis rebus remedium pietas reperit majorum, ut Iſocratis memorat pulchritudo: cujus vox eſt perpetua docentis, ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quam juſtum quid ſit ignoranti. Unde motum exiſtimo Tullium præclare pronuntiaſſe, cum defenderet Oppium: *Etenim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis; parum potuiſſe ad exitium, probro nemini unquam fuit.* Aviditas plus habendi ſine honeſti pravique differentia, & indagandi quæſtus varios per alienæ vitæ naufragia, exundavit in hoc Principe flagrantius adoleſcens. Quam quidam prætendentes Imperatorem Aurelianum, purgare tentabant, id affirmando, quod ut ille poſt Gallienum & lamentabiles reipublicæ caſus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in divites: ita hic quoque poſt procinctus Parthici clades magnitudine indigens impenſarum, ut militi ſupplementa ſuppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miſcebat: diſſimulans ſcire, quod ſunt aliqua, quæ fieri non oportet, etiamſi licet; Themiſtoclis illius veteris diſſimilis: qui cum poſt pugnam agminaque deleta Perſarum licenter obambulans, armillas aureas vidiſſet humi projectas & torquem;

Tolle, inquit, *hæc*, ad comitum quendam prope adſtantem, *vere quia Themiſtocles non es :* quodlibet ſpernens in duce magnanimo lucrum. Hujus exempla continentiæ ſimilia plurima in Romanis exuberant ducibus : quibus omiſſis, quoniam non ſunt perfectæ virtutis indicia, (nec enim aliena non rapere laudis eſt) unum ex multis conſtans innocentiæ vulgi veteris ſpecimen ponam. Cum proſcriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dediſſet & Cinna, vulgi rudes animi, ſed humana ſoliti reſpectare, alienis laboribus pepercerunt : ut nullus egens reperiretur aut infimus, qui de civili luctu fructum contrectare pateretur ſibi conceſſum. Invidia præter hæc antedictus medullitus urebatur : & ſciens, pleraque vitiorum imitari ſolere virtutes, memorabat aſſidue, ſeveritatem rectæ poteſtatis eſſe individuam ſociam. Utque ſunt dignitatum apices maximi licere ſibi cuncta exiſtimantes, & ad ſupplicandum contrarios exturbandoſque meliores pronius inclinati, bene veſtitos oderat, & eruditos, & opulentos, & nobiles : & fortibus detrahebat, ut ſolus videretur bonis artibus eminere : quo vitio exarſiſſe Principem legimus Hadrianum. Arguebat hic idem Princeps timidos ſæpius, maculoſos tales appellans & ſordidos, & intra ſortem humilem amandandos : ad pavores irritos aliquoties abjectius pallens, &, quod nuſquam erat, ima mente formidans. Quo intellecto magiſter officiorum Remigius, cum eum ex incidentibus ira fervere ſentiret, fieri motus quoſdam barbaricos inter alia ſubſerebat : hocque ille audito,

quia timore mox frangebatur, ut Antoninus Pius erat ſerenus & clemens. Judices nunquam conſulto malignos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inveniſſe ſe prædicabat & Caſſios, columina Juſtitiæ priſca: ſcribenſque hortabatur aſſidue, ut noxas vel leves acerbius vindicarent. Nec afflictis, ſi fors ingruiſſet inferior, erat ullum in Principis benignitate perfugium: quod ſemper ut agitato mari jactatis, portus patuit exoptatus. *Finis enim juſti imperii*, ut ſapientes docent, *utilitas obedientium æſtimatur & ſalus.*

IX. Conſentaneum eſt venire poſt hæc ad ejus actus ſequendos recte ſentientibus & probandos: cum quibus ſi reliqua temperaſſet, vixerat ut Trajanus & Marcus. In provinciales admodum parcus, tributorum ubique molliens ſarcinas: oppidorum & limitum conditor tempeſtivus: militaris diſciplinæ cenſor eximius, in hoc tantum deerrans, quod cum gregariorum etiam levia puniret errata, potiorũm ducum flagitia progredi ſinebat in majus, ad querelas in eos motas aliquoties obſurdeſcens: unde Britannici ſtrepitus, & Africanæ clades, & vaſtitas emerſit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi caſtus & foris, nullo contagio conſcientiæ violatus obſcœnæ, nihil inceſtum: hancque ob cauſam tanquam retinaculis petulantiam frenarat aulæ regalis: quod cuſtodire facile potuit, neceſſitudinibus ſuis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honoravit, abſque fratre;

quem temporis compulſus anguſtiis, in amplitudinis ſuæ ſocietatem aſſumſit. Scrupuloſus in deferendis poteſtatibus celſis: nec imperante eo provinciam nummularius rexit, aut adminiſtratio venumdata, niſi inter [initia] ut ſolent occupationis ſpe vel impune quædam ſceleſta committi. Ad inferenda propulſandaque bella ſollertiſſimus, cautus; æſtu Martii pulveris induratus; boni pravique ſuaſor & diſſuaſor admodum prudens, militaris rei ordinum ſcrutantiſſimus: ſcribens decore, venuſteque pingens & fingens, & novorum inventor armorum: memoria ſermoneque incitato quidem, ſed raro, facundiæ proximo vigens; amator munditiarum, lætuſque non profuſis epulis & excultis. Poſtremo hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diverſitates medius ſtetit, nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit aut illud: nec interdictis minacibus ſubjectorum cervicem ad id, quod ipſe coluit, inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes, ut reperit. Corpus ejus lacertoſum & validum, capilli fulgor coloriſque nitor, cum oculis cæſiis ſemper obliquum intuentis & torvum, atque pulchritudo ſtaturæ, lineamentorumque recta compago, majeſtatis regiæ decus implebat.

X. Poſt conclamata Imperatoris ſuprema, corpuſque curatum ad ſepulturam, ut miſſum Conſtantinopolim inter divorum reliquias humaretur: ſuſpenſo inſtante procinctu, anceps rei timebatur

eventus cohortibus Gallicanis, quæ non ſemper dicatæ legitimorum Principum fidei, velut imperiorum arbitræ, auſuræ novum quiddam in tempore ſperabantur: hoc tentandæ novitati res adjuvante, quod geſtorum ignarus etiamtum Gratianus agebat tum apud Treveros, ubi profecturus eum morari diſpoſuerat pater. Cum negotium in his eſſet anguſtiis, & tanquam in eadem navi futuri periculorum, ſi accidiſſent, participes, omnes eadem formidarent: ſedit ſummatum conſilio, avulſo ponte, quem compaginarat ante neceſſitas invadens terras hoſtiles, ut ſuperſtitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. Hocque ille, ut erat ſollertis ingenii, quod evenerat ratus, aut forte doctus ab eo, per quem vocabatur, rupturum concordiæ jura Gallicanum militem ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſervandas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente: utque erat ſecrete mandatum, Sebaſtianum Principis adhuc ignorantem exceſſum, longius amandavit, quietum quidem virum & placidum, ſed militari favore ſublatum, ideo maxime tunc cavendum. Reverſo itaque Merobaude, altiore cura proſpectum, expedito conſilio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus, vocaretur in imperium cooptandus, centeſimo lapide diſparatus, degenſque cum Juſtina matre in villa, quam Murocinctam appellant. Hocque concinenti omnium ſententia confirmato, Cerealis avunculus ejus ocius

miſſus, eundem puerum lectica impoſitum duxit in caſtra: ſextoque die poſt parentis obitum Imperator legitime declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſolemni. Et licet, cum hæc agerentur, Gratianum indigne laturum exiſtimantes, abſque ſui permiſſu Principem alium inſtitutum: poſtea metus ſollicitudine diſcuſſa vixere ſecurius, quod ille, ut erat benevolus & peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit & educavit.

AMMIANI MARCELLINI
RERUM GESTARUM
LIBER XXXI.

Cædis Valentis A. & cladis a Gothis inferendæ prodigia. *C. I.* De Hunnorum, & Alanorum, aliarumque Scythiæ Aſiaticæ gentium ſedibus & moribus. *II.* Hunni Alanos Tanaitas armis aut pactis ſibi adjungunt, Gothoſque invadunt, ac ſuis ſedibus pellunt. *III.* Pars major Gothorum cognomine Thervingorum finibus ſuis expulſa, permiſſu Valentis a Romanis tranſportatur in Thraciam, obſequium & auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Iſtrum tranſeunt. *IV.* Thervingi fame & inopia preſſi ac peſſime habiti, ducibus Alavivo & Fritigerno a Valente deficiunt, ac Lupicinum cum ſuis fundunt. *V.* Sueridus & Colias Gothorum optimates, una cum ſuis prius recepti, cur rebellaverint, & cæſis Hadrianopolitanis, Fritigerno ſe adjunxerint, ad diripiendas Thracias converſi. *VI.* Profuturus & Trajanus ac Richomeres pugnant æquo Marte cum Gothis. *VII.* Clauſi intra Æmimontanas Gothi, deinde a Romanis emiſſi, Thraciam rapinis, cædibus, ſtupris, incendiiſque fœdant, & Barzimerem ſcutariorum tribunum interficiunt. *VIII.* Frigeridus dux Gratiani Farnobium optimatem cum multis Gothis & Taifalis cædit: reliquis vita & agri circa Padum dati. *IX.* Lentienſes Alamanni a Gratiani A. ducibus prœlio ſuperati, rege Priario etiam

interfecto; & poſt deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permiſſi. *X.* Sebaſtianus Gothos ſpoliis onuſtos apud Berœam inopinantes concidit: paucos fuga ſervavit. Gratianus A. ad patruum Valentem properat, ei contra Gothos laturus auxilium. *XI.* Valens A. ante adventum Gratiani cum Gothis pugnare conſtituit. *XII.* Gothi omnes in unum conjuncti, nimirum Thervingi ductu Fritigerni R. & Greuthungi ducibus Alatheo & Safrace, cum Romanis acie inſtructa confligunt, & fuſo equitatu, pedites nudatos atque confertos cum maxima ſtrage in fugam conjiciunt. Valens occiſus nuſquam comparuit. *XIII.* Valentis A. virtutes & vitia. *XIV.* Gothi victores Hadrianopolim oppugnant, ubi theſauros ſuos Valens & imperatoria inſignia cum præfecto & conſiſtorianis reliquerat: & omnia fruſtra experti diſcedunt. *XV.* Gothi, Hunnorum Alanorumque copiis auro ſibi adjunctis, fruſtra Conſtantinopolim tentant. Qua arte Julius, magiſter militum trans Taurum, Orientales provincias Gothis exoneraverit. *XVI.*

I. INTEREA & Fortunæ volucris rota, adverſa proſperis ſemper alternans, Bellonam furiis in ſocietatem aſcitis armabat, mœſtoſque tranſtulit ad Orientem eventus, quos adventare præſagiorum fides clara monebat & portentorum. Poſt multa enim, quæ vates augureſque prædixere veridice, reſultabant canes ululantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ volucres tinniebant & flebile, & ſqualidi ſolis exortus hebetabant matutinos diei candores: & Antiochiæ per rixas tumultuſque vulgares id in conſuetudinem venerat, ut quiſque vim ſe pati exiſtimaret, *Vivus ardeat Valens*, licentius clamitaret: voceſque præconum audiebantur aſſi-

due, mandantium congeri ligna ad Valentini lavacri ſuccenſionem, ſtudio ipſius Principis conditi. Quæ hunc illi impendere exitum vitæ modo non aperte loquendo monſtrabant. Super his larvale ſimulacrum Armeniæ regis, & miſerabiles umbræ paulo ante in negotio Theodori cæſorum, per quietem ſtridendo carmina quædam nimium horrenda, multos diris terroribus agitabant. Vagula gurgulione confecto exanimis viſa eſt jacens: cujus mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & pervulgatas. Denique cum Chalcedonos ſubverterentur veteres muri, ut apud Conſtantinopolim ædificaretur lavacrum, ordine reſoluto ſaxorum, in quadrato lapide, qui ſtructura latebat in media, hi Græci verſus inciſi reperti ſunt, futura plene pandentes:

Ἀλλ' ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρέφωνται ἐϋστεφέας κατ' ἀγυιὰς,
Καὶ τεῖχος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκαρ·
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρου καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ μυσίδα γαῖαν.
Παιονίης δ' ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ δὲ βιότοιο τέλος καὶ δῆρις ἐφέξει.

II. Totius autem ſementem exitii & cladum originem diverſarum, quas Martius furor incendio ſolito miſcendo cuncta concivit, hanc comperimus cauſam. Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Mæoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit.

Ubi quoniam ab ipſis naſcendi primitiis infantum ferro ſulcantur altius genæ, ut pilorum vigor tempeſtivus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes abſque ulla venuſtate, ſpadonibus ſimiles: compactis omnes firmiſque membris, & opimis cervicibus: prodigioſæ formæ & pandi, ut bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur incomte. In hominum autem figura licet inſuavi ita viſi ſunt aſperi, ut neque igni, neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium & ſemicruda cujuſvis pecoris carne veſcantur, quam inter femora ſua & equorum terga ſubſertam, fotu calefaciunt brevi. Ædificiis nullis unquam tecti: ſed hæc velut ab uſu communi diſcreta ſepulcra declinant. Nec enim apud eos vel arundine faſtigatum reperiri tugurium poteſt. Sed vagi montes peragrantes & ſilvas, pruinas, famem, ſitimque perferre ab incunabulis aſſueſcunt. Peregre tecta, niſi adigente maxima neceſſitate, non ſubeunt: nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiuntur linteis, vel ex pellibus ſilveſtrium murium conſarcinatis: nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis. Sed ſemel obſoleti coloris tunica collo inſerta non ante deponitur aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos defluxerit defruſtata. Galeris incurvis capita tegunt; hirſuta crura coriis munientes hœdinis: eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere greſſibus liberis. Qua cauſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas: verum equis prope affixi duris qui-

dem, ſed deformibus, & muliebriter iiſdem nonnunquam inſidentes, funguntur muneribus conſuetis. Ex ipſis quivis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, cibumque ſumit & potum, & inclinatus cervici anguſtæ jumenti, in altum ſoporem aduſque varietatem effunditur ſomniorum. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſeriis, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeveritate regali, ſed tumultuario optimatum ductu contenti, perrumpunt quidquid inciderit. Et pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prœlia cuneatim variis vocibus ſonantibus torvum. Utque ad pernicitatem ſunt leves & repentini; ita ſubito de induſtria diſperſi vigeſcunt, & incompoſita acie cum cæde vaſta diſcurrunt: nec invadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia rapiditate cernuntur. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorum acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis; cominus ferro ſine ſui reſpectu confligunt, hoſteſque, dum mucronum noxias obſervant, contortis laciniis illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec ſtivam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis, abſque lare vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles, cum carpentis in quibus habitant: ubi conjuges tætra illis veſtimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & aduſque pubertatem nutriunt pueros. Nulluſque apud eos interrogatus, reſpondere,

unde oritur, poteſt, alibi conceptus, natuſque procul, & longius educatus. Per inducias infidi, inconſtantes, ad omnem auram incidentis ſpei novæ perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes. Inconſultorum animalium ritu, quid honeſtum inhoneſtumve ſit penitus ignorantes : flexiloqui & obſcuri, nullius religionis vel ſuperſtitionis reverentia aliquando diſtricti : auri cupidine immenſa flagrantes : adeo permutabiles, & iraſci faciles, ut eodem aliquoties die a ſociis nullo irritante ſæpe deſciſcant, itidemque propitientur nomine leniente. Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa prædandi aviditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum & cædes, aduſque Alanos pervenit, veteres Maſſagetas: qui unde ſint, vel quas incolant terras (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare, geographica perplexitate monſtrata, quæ diu multa luda......., & varia, tandem reperit veritatis interna..*..*.. ad.. Iſter advenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat aduſque amnem Tanaim pertinentes, qui Aſiam terminat ab Europa. Hoc tranſito, in immenſum extentas Scythiæ ſolitudines Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatimque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt, ut Perſæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis, quos præruptos geluque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos Budini ſunt, & Geloni perquam feri, qui detractis peremtorum hoſtium cutibus

indumenta ſibi, equiſque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi collimitant, interſtincti colore cæruleo corpora ſimul & crines: & humiles quidem minutis atque raris, nobiles vero latis, fucatis & denſioribus notis. Poſt hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diverſa, humanis corporibus victitantes: quibus ob hæc alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis Orienti æſtivo objecta, uſque dum venitur ad Seras, inhabitabilis manſit. Parte alia prope Amazonum ſedes Alani ſunt Orienti acclines, diffuſi per populoſas gentes & amplas, Aſiaticos vergentes in tractus, quas dilatari aduſque Gangen accepi fluvium, interſecantem terras Indorum, mareque inundantem auſtrale. Ibi partiti per utramque mundi plagam Alani (quorum gentes varias nunc recenſere non refert) licet diremti ſpatiis longis, per pagos, ut Nomades, vagantur immenſos: ævi tamen progreſſu ad unum conceſſere vocabulum, & ſummatim omnes Alani cognominantur * mores & media & efferatam vivendi, ſed jam immaturam. * Nec enim ulla ſunt illiſce tuguria, aut verſandi vomeris cura, ſed carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curvatis corticum per ſolitudines conferunt ſine fine diſtentas. Cumque ad graminea venerint, in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumtiſque pabulis, velut carpentis civitates impoſitas vehunt, mareſque ſupra cum feminis coeunt, & naſcuntur in his & educantur infantes: & habitacula ſunt hæc

illis perpetua; & quocunque ierint, illic genuinum exiſtimant larem. Armenta præ ſe agentes cum gregibus paſcunt: maximeque equini pecoris eſt eis ſollicitior cura. Ibi campi ſemper herbeſcunt, interſitis pomiferis locis: atque ideo tranſeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent: quod efficit humectum ſolum & crebri fluminum prætermeantium curſus. Omnis igitur ætas & ſexus imbellis circa vehicula ipſa verſatur, muniiſque diſtringitur mollibus: juventus vero equitandi uſu a prima pueritia coaleſcens, incedere pedibus exiſtimat vile: & omnes multiplici diſciplina prudentes ſunt bellatores. Unde etiam Perſæ, qui ſunt originitus Scythæ, pugnandi ſunt peritiſſimi. Proceri autem Alani pæne ſunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flavis, oculorum temperata torvitate terribiles, & armorum levitate veloces, Hunniſque per omnia ſuppares, verum victu mitiores & cultu: latrocinando & venando aduſque Mæotica ſtagna & Cimmerium Boſporon, itidemque Armenios diſcurrentes & Mediam. Utque hominibus quietis & placidis otium eſt voluptabile; ita illos pericula juvant & bella. Judicatur ibi beatus, qui in prœlio profuderit animam: ſeneſcentes enim & fortuitis mortibus mundo digreſſos, ut degeneres & ignavos conviciis atrocibus inſectantur: nec quidquam eſt, quod elatius jactent, quam homine quolibet occiſo: proque exuviis glorioſis, interfectorum avulſis capitibus detractas pelles pro phaleris jumentis accommodant bellatoriis. Nec templum apud eos viſitur, aut delubrum, ne tugurium

quidem culmo tectum cerni uſquam poteſt : ſed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum, quas circumcircant, præſulem verecundius colunt. Futura miro præſagiunt modo : nam rectiores virgas vimineas colligentes, eaſque cum incantamentis quibuſdam ſecretis præſtituto tempore diſcernentes, aperte, quid portendatur, norunt. Servitus quid ſit ignorabant, omnes generoſo ſemine procreati : judiceſque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi uſu ſpectatos. Sed ad reliqua textus propoſiti revertamur.

III. Igitur Hunni, pervaſis Alanorum regionibus, quos Greuthungis confines Tanaitas conſuetudo nominavit, interfectiſque multis & ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta junxerunt : eiſque adjunctis, confidentius Ermenrichi late patentes & uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicoſiſſimi regis, & per multa variaque fortiter facta vicinis nationibus formidati. Qui vi ſubitæ procellæ perculſus, quamvis manere fundatus & ſtabilis diu conatus eſt, impendentium tamen diritatem augente vulgatius fama, magnorum diſcriminum metum voluntaria morte ſedavit. Cujus poſt obitum rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantiſper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede ſociaverat partibus ſuis. Verum poſt multas, quas pertulit, clades, animam effudit in prœlio, vi ſuperatus armorum. Cujus parvi filii, Viderichi nomine, curam ſuſceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorum noti : qui cum tempore arcto præventi abjeciſſent

fiduciam repugnandi, cautius diſcedentes ad amnem Danaſtum pervenerunt, inter Iſtrum & Boryſthenem per camporum ampla ſpatia diffluentem. Hæc ita præter ſpem accidiſſe doctus Athanaricus, Thervingorum judex (in quem, ut ante relatum eſt, ob auxilia miſſa Procopio dudum Valens commoverat ſigna) ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in vires, ſi ipſe quoque laceſſeretur, ut ceteri. Caſtris denique prope Danaſti margines ac Greuthungorum vallem longius opportune metatis, Munderichum ducem poſtea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & optimatibus aliis aduſque viceſimum lapidem miſit, hoſtium ſpeculaturos adventum, ipſe aciem nullo turbante interim ſtruens. Verum longe aliter, quam rebatur, evenit. Hunni enim, ut ſunt in conjectura ſagaces, multitudinem eſſe longius aliquam ſuſpicati, prætermiſſis, quos viderant, in quietem tanquam nullo obſtante compoſitis, rumpente noctis tenebras luna vado fluminis penetrato, id, quod erat potiſſimum, elegerunt: & veriti, ne præcurſorius index procul agentes abſterreat, Athanaricum ipſum ictu petivere veloci. Eumque ſtupentem ad impetum primum, amiſſis quibuſdam ſuorum, coegerunt ad effugia properare montium præruptorum. Qua rei novitate majoreque venturi pavore conſtrictus, a ſuperciliis Geraſi fluminis aduſque Danubium Taifalorum terras præſtringens, muros altius erigebat: hac lorica diligentia celeri conſummata, in tuto locandam ſecuritatem ſuam exiſtimans & ſalutem. Dumque efficax opera ſuſcitatur, Hunni paſ-

ſibus eum citis urgebant: & jam oppreſſerant adventantes, ni gravatæ prædarum onere deſtitiſſent. Fama tamen late ſerpente per Gothorum reliquas gentes, quod inuſitatum antehac hominum genus modo ruens, ut turbo montibus celſis, ex abdito ſinu coortum appoſita quæque convellit & corrumpit: populi pars major, quæ Athanaricum attenuata neceſſariorum penuria deſeruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum: diuque deliberans, quas eligeret ſedes, cogitavit Thraciæ receptaculum gemina ratione ſibi convenientius, quod & cæſpitis eſt feraciſſimi, & amplitudine fluentorum Iſtri diſtinguitur a barbaris, patentibus jam peregrini fulminibus Martis: hoc quoque idem reſidui velut mente cogitavere communi.

IV. Itaque duce Alavivo ripas occupavere Danubii: miſſiſque oratoribus ad Valentem, ſuſcipi ſe humili prece poſcebant, & quiete victuros ſe pollicentes, & daturos, ſi res flagitaſſet, auxilia. Dum aguntur hæc in externis, novos majoreſque ſolitis caſus verſare gentes Arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quidquid ad Pontum a Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi ſubita ſedibus pulſam, circa flumen Iſtrum vagari cum caritatibus ſuis diſſeminantes. Quæ res aſpernanter a noſtris inter initia ipſa accepta eſt, hanc ob cauſam, quod illis tractibus non niſi peracta aut ſopita audiri procul agentibus conſueverant bella. Verum pubeſcente jam fide geſtorum, cui robur

adventus gentilium addiderat legatorum, precibus & obteſtatione petentium citra flumen ſuſcipi plebem extorrem: negotium lætitiæ fuit potius, quam timori, eruditis adulatoribus in majus fortunam Principis extollentibus: quod ex ultimis terris tot tirocinia trahens ei necopinanti offerret, ut collatis in unum ſuis & alienigenis viribus invictum haberet exercitum, & pro militari ſupplemento, quod provinciatim annuum pendebatur, theſauris accederet auri cumulus magnus. Hacque ſpe mittuntur diverſi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et navabatur opera diligens, ne qui Romanam rem everſurus derelinqueretur vel quaſſatus morbo letali. Proinde permiſſu Imperatoris tranſeundi Danubium copiam colendique adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, navibus ratibuſque & cavatis arborum alveis agminatim impoſiti: atque per amnem longe omnium difficillimum, imbriumque crebritate tunc auctum, ob denſitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam & natare conati, hauſti ſunt plures. Ita turbido inſtantium ſtudio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud ſane neque obſcurum eſt, neque incertum, infauſtos tranſvehendi barbaram plebem miniſtros, numerum ejus comprehendere calculo ſæpe tentantes, conquieviſſe fruſtratos: quem qui ſcire velit, ut eminentiſſimus memorat vates, Lybici velit æquoris idem diſcere quam multæ zephyro truduntur arenæ. Reviviſcant tandem memoriæ veteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ ductum Helleſponti occupantes,

& diſcidio quodam fabrili, mare ſub imo Athonis pede quæſitum exponunt, & turmatim apud Doriſcum exercitus recenſitos, concordante omni poſteritate, ut fabuloſæ ſunt lectæ. Nam poſtquam innumeræ gentium multitudines per provincias circumfuſæ, pandenteſque ſe in ſpatia ampla camporum, regiones omnes & cuncta opplevere montium juga, fides quoque vetuſtatis recenti documento firmata eſt. Et primus cum Alavivo ſuſcipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & ſubigendos agros tribui ſtatuerat Imperator. Per id tempus noſtri limitis reſeratis obicibus, atque ut Ætnæas favillas armatorum agmina diffundente barbaria; cum difficiles neceſſitatum articuli correctores rei militaris poſcerent aliquos claritudine geſtarum rerum notiſſimos: quaſi lævo quodam numine deligente, in unum quæſiti poteſtatibus præfuere caſtrenſibus homines maculoſi: quibus Lupicinus antiſtabat & Maximus, alter per Thracias Comes, dux alter exitioſus, ambo æmulæ temeritatis: quorum inſidiatrix aviditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quæ memorati, vel certe ſinentibus iiſdem alii perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur (quod nec apud ſui periculi judices abſolvere ulla poterat venia) triſte & inauditum. Cum traducti barbari victus inopia vexarentur, turpe commercium duces inviſiſſimi cogitarunt: & quantos undique inſatiabilitas colligere potuit canes, pro ſingulis dederunt mancipiis, inter quæ [& filii] ducti ſunt optimatum.

Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex cum Alatheo & Saphrace, quorum arbitrio regebatur, itemque Farnobio, propinquans Iſtri marginibus, ut ſimili ſuſciperetur humanitate, obſecravit Imperatorem, legatis propere miſſis. Quibus, ut communi rei conducere videbatur, repudiatis, & quid capeſſerent anxiis: Athanaricus paria pertimeſcens abſceſſit, memor, Valentem dudum cum fœderaretur concordia deſpexiſſe, affirmantem ſe religione devinctum, ne calcaret ſolum aliquando Romanum, hacque cauſatione Principem firmare pacem in medio flumine coegiſſe: quam ſimultatem veritus, ut adhuc durantem, ad Caucalandenſem locum altitudine ſilvarum inacceſſum & montium, cum ſuis omnibus declinavit, Sarmatis inde extruſis.

V. At vero Thervingi, jamdudum tranſire permiſſi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento adſtricti, quod ducum diſſimulatione pernicioſa nec victui congruis ſunt adjuti, & tenebantur conſulto, nefandis nudandi commerciis. Quo intellecto, ad perfidiam inſtantium malorum ſubſidium vertendi muſſabant: & Lupicinus, ne jam deficerent, pertimeſcens, eos, admotis militibus, adigebat ocius proficiſci. Id tempus opportunum nacti Greuthungi, cum alibi militibus occupatis, navigia ultro citroque diſcurrere ſolita tranſgreſſum eorum prohibentia quieſcere proſpexiſſent, ratibus tranſiere male contextis, caſtraque a Fritigerno locavere longiſſime. At ille genuina prævidendi ſollertia venturos muniens ca-

ſus, ut & imperiis obediret, & regibus validis jungeretur, incedens ſegnius, Marcianopolim tarde pervenit itineribus lentis. Ubi aliud acceſſit atrocius, quod arſuras in commune exitium faces furiales accendit. Alavivo & Fritigerno ad convivium corrogatis, Lupicinus ab oppidi mœnibus barbaram plebem oppoſito milite procul arcebat, introire ad comparanda victui neceſſaria, ut ditioni noſtræ obnoxiam & concordem, per preces aſſidue poſtulantem: ortiſque majoribus jurgiis inter habitatores & vetitos, aduſque neceſſitatem pugnandi eſt ventum. Efferatique acrius barbari, cum neceſſitudines hoſtiliter rapi ſentirent, ſpoliarunt interfectam militum manum. Quod accidens idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali menſa ludicris concrepantibus diu diſcumbens vino marcebat & ſomno: futuri conjiciens exitum, ſatellites omnes, qui pro prætorio honoris & tutelæ cauſa duces præſtolabantur, occidit. Hocque populus, qui muros obſidebat, dolenter accepto, ad vindictam detentorum regum, ut opinabatur, paulatim augeſcens, multa minabatur & ſæva. Utque erat Fritigernus expediti conſilii, veritus, ne teneretur obſidis vice cum ceteris, exclamavit, graviore pugnandum exitio, ni ipſe ad leniendum vulgus ſineretur exire cum ſociis: quod arbitratum humanitatis ſpecie ductores ſuos occiſos, in tumultum exarſit. Hocque impetrato egreſſi omnes, exceptique cum plauſu & gaudiis, aſcenſis equis evolarunt, moturi incitamenta diverſa bellorum. Hæc ubi fama rumorum nutrix maligna

diſperſit, urebatur dimicandi ſtudio Thervingorum natio omnis: & inter metuenda multa, periculorumque prævia maximorum, vexillis de more ſublatis, auditiſque triſte ſonantibus claſſicis, jam turmæ prædatoriæ concurſabant, pilando villas & incendendo, vaſtiſque cladibus, quidquid inveniri poterat, permiſcentes. Adverſus quos Lupicinus, properatione tumultuaria coactis militibus, temere magis quam conſulte progreſſus, in nono ab urbe milliario ſtetit paratus ad decernendum. Barbarique hoc contemplato, globos irrupere noſtrorum incautos, & parmas ſuppoſitis corporibus illidendo, obvios haſtis perforabant & gladiis: furoreque urgente cruento, & tribuni & pleraque pars armatorum periere ſignis ereptis: præter ducem infauſtum, qui ad id ſolum inventus, ut confligentibus aliis proriperet ipſe ſemet in fugam, urbem curſu concito petiit. Poſt quæ hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante per varia graſſabantur. Et quoniam ad has partes poſt multiplices ventum eſt actus, id lecturos, ſi qui erunt unquam, obteſtamur, ne quis a nobis ſcrupuloſe geſta vel numerum exigat peremtorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio, ipſas rerum digerere ſummitates: cum explicandæ rerum memoriæ ubique debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris offuſam aliquando fuiſſe rempublicam: ſed falluntur malorum recentium ſtupore confixi. Namque ſi ſuperiores vel recens præteritæ evolvantur ætates, tales tamque triſtes rerum

motus ſæpe contigiſſe monſtrabunt. Inundarunt Italiam ex abditis Oceani partibus Teutones repente cum Cimbris : ſed poſt inflictas rei Romanæ clades immenſas, ultimis prœliis per duces ampliſſimos ſuperati, quid poteſtas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus exſtirpati diſcriminibus didicere ſupremis. Marco itidem moderante imperium, unum ſpirando veſania gentium diſſonarum, poſt bellorum fragores immenſos, poſt * eri urbium captarum & direptarum & peſſum * concitas proratoris * interitus, partes eorum exiguas reliquiſſet intactas. Verum mox poſt calamitoſa diſpendia res in integrum ſunt reſtitutæ : hac gratia, quod nondum ſolutioris vitæ mollitie ſobria vetuſtas infecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quæſtibus inhiabat : ſed unanimanti ardore ſummi & infimi inter ſe congruentes, ad ſpecioſam pro republica mortem, tanquam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. Duobus navium millibus perrupto Boſporo & litoribus Propontidis Scythicarum gentium catervæ tranſgreſſæ, ediderunt quidem acerbas terra marique ſtrages : ſed amiſſa ſuorum parte maxima reverterunt. Ceciderunt dimicando cum barbaris Imperatores Decii, pater & filius. Obſeſſæ Pamphyliæ civitates, inſulæ populatæ complures, inflammata Macedonia; omnis diu multitudo Theſſalonicam circumſedit, itidemque Cyzicum. Anchialos captâ, & tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriæ contra Dacos Trajanus condidit Imperator. Poſt clades acceptas illataſque multas & ſævas, exciſa eſt Phi-

lippopolis, centum hominum millibus, niſi fingunt annales, intra mœnia jugulatis. Vagati per Epirum Theſſaliamque & omnem Græciam licentius hoſtes externi : ſed, aſſumto in imperium Claudio glorioſo ductore, & eodem honeſta morte prærepto, per Aurelianum acrem virum & ſeveriſſimum noxarum ultorem pulſi, per longa ſecula ſiluerunt immobiles : niſi quod poſtea latrocinales globi vicina cum ſui exitio rarius incurſabant. Verum ea perſequar, unde diverti.

VI. Hoc geſtorum textu circumlato nuntiis denſis, Sueridus & Colias, Gothorum optimates, cum populis ſuis longe ante ſuſcepti, & curare apud Hadrianopolim hiberna diſpoſiti, ſalutem ſuam ducentes antiquiſſimam omnium, otioſis animis accidentia cuncta contuebantur. Verum Imperatoris literis repente perlatis, quibus tranſire juſſi ſunt in Helleſpontum, viaticum, cibum, biduique dilationem tribui ſibi ſine tumore poſcebant. Quod civitatis magiſtratus ferens indigne, (ſuccenſebat enim iiſdem ob rem ſuam in ſuburbanis vaſtatam) imam plebem omnem cum Fabricenſibus, quorum illic ampla eſt multitudo, productam in eorum armavit exitium : juſſiſque bellicum canere buccinis, ni abirent ocius, ut ſtatutum eſt, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter ſpem Gothi perculſi, & concito quam conſiderato civium aſſultu perterriti, ſteterunt immobiles : laceratique ad ultimum deteſtatione atque conviciis, & tentati miſſilium jactibus raris, ad defectionem erupere confeſſam : & cæſis plurimis, quos impetus deceperat

petulantior, averſiſque reſiduis & telorum varietate confixis, habitu jam Romano cadaveribus ſpoliatis armati, viſo propius Fritigerno junxerunt ſemet ut morigeri ſocii, urbemque clauſam obſidionalibus ærumnis urgebant. In qua difficultate diutius poſiti, paſſim & promiſcue ruebant: eminenſque aliquorum audacia peribat inulta, multique ſagittis & rotatis per fundas lapidibus interibant. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obſidendi contemplans, relicta ibi manu ſufficiente, abire negotio imperfecto ſuaſit, *Pacem ſibi eſſe cum parietibus* memorans, ſuadenſque, ut populandas opimas regiones & uberes abſque diſcrimine ullo, vacuas præſidiis etiamtum adorirentur. Laudato regis conſilio, quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem, per Thraciarum latus omne diſperſi caute gradiebantur, dedititiis vel captivis vicos uberes oſtendentibus, eos præcipue, ubi alimentorum reperiri ſatias dicebatur: eo maxime adjumento præter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum a mercatoribus venumdati, adjectis plurimis, quos primo tranſgreſſu necati inedia, vino exili vel panis fruſtis mutavere viliſſimis. Quibus acceſſere ſequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre poſſe non ſufficientes ſarcinas graves: ſuſceptique libenti conſenſione cunctorum, magno uſui iiſdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula ſecretiora monſtrando. Nec quidquam, niſi inacceſſum & devium, præ-

euntibus iiſdem manſit intactum. Sine diſtantia enim ætatis vel ſexus, cædibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant: abſtractiſque ab ipſo uberum ſuctu parvulis & necatis, raptæ ſunt matres, & viduatæ maritis conjuges ante oculos cæſis, & puberes adultique pueri per parentum cadavera tracti ſunt. Senes denique multi, ad ſatietatem vixiſſe clamantes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis feminis, manibus poſt terga contortis, defletiſque gentilium favillis ædium, ducebantur extorres.

VII. Hæc ex Thraciis magno mœrore accepta Valentem Principem in ſollicitudines varias diſtraxerunt. Et confeſtim Victore magiſtro equitum miſſo ad Perſas, ut ſuper Armeniæ ſtatu pro captu rerum componeret impendentium: ipſe Antiochia protinus egreſſurus, ut Conſtantinopolim interim peteret, Profuturum præmiſit & Trajanum, ambo rectores, anhelantes quidem altius, ſed imbelles. Qui cum ad loca veniſſent, ubi particulatim perque furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hoſtilis, ad id, quod erat pernicioſum, intempeſtive converſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere veſanum adhuc ſpirantibus barbaris, opere quidem Martio ſæpe recte compertas, ſed impares plebi immenſæ, quæ celſorum juga montium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti, quid cum deſperatione rabies valeret indomita, truſo hoſte ultra Æmimontis abſciſos ſcopulos faucibus inſedere præruptis, uti barbaros locis incluſos, nuſquam reperientes exitum diuturna conſumeret fames, & opperirentur ipſi Frigeridum ducem, cum

Pannonicis & Tranſalpinis auxiliis adventantem; quem petitu Valentis Gratianus ire diſpoſuit in procinctum, laturum ſuppetias iis, qui ad ultimum vexabantur exitium. Poſt quem Richomeres domeſticorum tunc Comes, imperatu ejuſdem Gratiani motus e Galliis, properavit ad Thracias ductans cohortes aliquas nomine tenus: quarum pars pleraque deſeruerat, ut jactavere quidam, Merobaudis ſuaſu, veriti, ne deſtitutæ adminiculis Galliæ vaſtarentur licenter Rheno perrupto. Verum articulorum dolore Frigerido præpedito, vel certe, ut obtrectatores finxere malevoli, morbum cauſante, ne ferventibus prœliis intereſſet: univerſos regens ex communi ſententia Richomeres Profuturo ſociatur & Trajano, tendentibus prope oppidum Salices: unde haud longo ſpatio ſeparatum vulgus inæſtimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digeſta plauſtrorum, tanquam intramuranis cohibitum ſpatiis, otio fruebatur & ubertate prædarum. Prævia igitur ſpe meliorum Romani duces, ſi fors copiam attuliſſet, auſuri aliquid glorioſum, Gothos quidquid molirentur ſagaciter obſervabant: id ſcilicet præſtruentes, ut ſi aliorſum caſtra moviſſent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti plures perfoderent confiſi, magnamque ſpoliorum averterent partem. Hoc intellecto hoſtes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manſerunt: ſed oppoſiti exercitus metu præſtricti, aliorumque militum, quos affluere jam ſperabant: teſſera data gentili, per diverſa prope diffuſas accivere

vaſtatorias manus, quæ [juſſis] optimatum acceptis, ſtatim, ut incenſi malleoli, ad carraginem, quam ita ipſi appellant, aliti velocitate regreſſæ, incentivum audendi majora popularibus addiderunt. Nihil poſt hæc inter partes præter inducias laxatum eſt breves. Reverſis enim his, quos neceſſitas evocarat, plebs omnis intra ſeptorum ambitum etiamtum contruſa, immaniter fremens, animiſque concita truculentis, experiri poſtrema diſcrimina, nec principibus gentis, qui aderant, renuentibus, cruditate feſtinabat. Et quoniam hæc ſole agebantur extremo, noxque adventans ad quietem invitos retinebat & mœſtos, capto per otium cibo ſomni manſerunt expertes. Contra Romani, his cognitis, ipſi quoque exſomnes verebantur hoſtes, & male ſanos eorum ductores ut rabidas feras: eventum licet ancipitem, ut numero ſatis inferiores, proſperum tamen ob juſtiorem ſui cauſam mentibus exſpectantes impavidis. Candente itaque protinus die, ſigno ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari, poſtquam inter eos ex more juratum eſt, tumuloſos locos appetere tentaverunt: quo exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convolverunt acriore. Hocque viſo ad ſuos quiſque manipulos properans miles, ſtabili gradu conſiſtens nec vagabatur, nec relictis ordinibus procurſabat. Ergo ubi utrinque acies cautius incedentes greſſu ſteterunt immobili, torvitate mutua bellatores luminibus ſe contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce undique Martia concinentes, a minore ſolita ad majorem protolli, quam gentili-

tate appellant barritum, vires validas erigebant. Barbari vero majorum laudes clamoribus ſtridebant inconditis: interque varios ſermonis diſſoni ſtrepitus leviora prœlia tentabantur. Jamque verutis & ſimilibus aliis utrinque ſemet eminus laceſſentes, ad conferendas coiere minaciter manus: & ſcutis in teſtudinum formam coagmentatis, pes cum pede collatus eſt. Barbarique, ut reparabiles ſemper & celeres, ingentes clavas in noſtros conjicientes ambuſtas, mucroneſque acrius reſiſtentium pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu perrumpunt: quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſſimus globus, e propinquo latere fortiter excitus, hærente jam morte cervicibus ſuſtentavit. Fervente igitur denſis cædibus prœlio, in confertos quiſque promtior ruens, ritu grandinis undique volitantibus telis oppetebat & gladiis: & ſequebantur equites hinc inde fugientibus occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidemque altrinſecus pedites lapſorum, timore impeditorum, ſecando ſuffragines. Et cum omnia cæſorum corporibus opplerentur, jacebant inter eos quidam ſemianimes, ſpem vitæ inaniter uſurpando; alii glande fundis excuſſa, vel arundinibus armatis ferro confixi: quorundam capita per medium frontis & verticis mucrone diſtincta, in utrumque humerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum laſſatæ, æquo Marte partes ſemet altrinſecus afflictabant: nec de rigore genuino quiſquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciva certamina cedens veſpero dies: & cun-

ctis, qua quiſque potuit, incompoſite diſcedentibus, reſidui omnes repetunt tentoria triſtiores. Humatis denique pro locorum & temporis ratione honoratis quibuſdam inter defunctos, reliqua peremtorum corpora diræ volucres conſumſerunt, aſſuetæ illo tempore cadaveribus paſci, ut indicant nunc uſque albentes oſſibus campi. Conſtat tamen, in numero longe minore Romanos, cum ea copioſa multitudine colluctatos, funerea multa perpeſſos: non tamen ſine deflendis ærumnis exagitaſſe barbaram plebem.

VIII. His caſibus prœliorum ita luctuoſe finitis, noſtri próximos Marcianopoleos petivere ſeceſſus. Gothi intra vehiculorum anfractus ſponte ſua contruſi, nunquam exinde per dies ſeptem egredi vel videri ſunt auſi: ideoque opportunitatem milites nacti, immenſas alias barbarorum catervas inter Æmimontanas anguſtias clauſerunt aggerum objectu celſorum: hac ſpe nimirum, ut inter Iſtrum & ſolitudines perniciosa hoſtium multitudo compacta, nulloſque reperiens exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumſedere conati ſunt, hæc & ſimilia machinari penitus ignorantes. Poſt quæ repetivit Gallias Richomeres, ob majorem prœliorum fremitum, qui exſpectabatur, inde adminicula perducturus. Hæc Gratiano quater & Merobaude conſulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quæ Valens, audito lugubri bellorum direptionumque eventu, Saturninum, equeſtris exercitus ad tempus cura commiſſa, ſuppetias Trajano ferentem miſit & Profuturo. Forte-

que iiſdem diebus per Scythiæ regiones & Mœſiæ omnibus, quæ poterant mandi, conſumtis, feritate urgente pariter & inopia, barbari [erumpere] molibus magnis ardebant. Hocque ſæpe tentato, cum obruerentur vigore noſtrorum per aſperitates ſcrupoſas valide reſiſtentium: adacti neceſſitate poſtrema, Chunorum & Alanorum aliquos ad ſocietatem ſpe prædarum ingentium aſciverunt. Quo cognito Saturninus (jam enim aderat, & prætenturas ſtationeſque diſponebat agrarias) paulatim colligens ſuos, digredi parabat conſilio non abſurdo: ne ſubita multitudo, uti amnis impulſu undarum obicibus ruptis emiſſus, convelleret levi negotio cunctos, ſuſpecta loca diutius obſervantes. Deinde poſt reſeratas anguſtias abitumque militis tempeſtivum, incompoſite, qua quiſque clauſorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus: & vaſtabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebantur impune, ab ipſis tractibus, quos prætermeat Iſter, exorſi, aduſque Rhodopen & fretum, quod immenſa diſterminat maria, rapinis & cædibus, ſanguineque & incendiis, & liberorum corporum corruptelis omnia fœdiſſime permiſcentes. Tunc erat ſpectare cum gemitu facta dictu viſuque prædira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus gravidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa, implicatos alios matribus parvulos, & puberum audire lamenta puellarumque nobilium, quarum ſtringebat fera captivitas manus. Poſt quæ adulta virginitas, caſtitaſque nuptarum ore affecto flens ultima ducebatur,

mox profanandum pudorem optans morte, licet cruciabili, prævenire. Inter quæ cum belluæ ritu traheretur ingenuus paulo ante dives [& liber], de Fortuna ut inclementi querebatur & cæca, quæ eum puncto temporis brevi opibus exutum, & dulcedine caritatum domoque extorrem, quam concidiſſe vidit in cinerem & ruinas, aut lacerandum membratim, aut ſerviturum ſub verberibus & tormentis duro devoviſti victori. Barbari tamen, velut diffractis caveis beſtiæ, per ſpatiorum amplitudines fuſius incitati, oppidum petivere nomine Dibaltum, ubi tribunum ſcutariorum Barzimerem inventum cum ſuis, Cornutiſque & aliis peditum numeris, caſtra ponentem aſſiliunt, eruditum pulvere militari rectorem. Qui confeſtim (ut adigebat neceſſitas inſtantis exitii) juſſa canere bellicum tuba, lateribus firmatis, prærupit cum promtis accinctis ad prœlium: fortiterque reſiſtendo pari pugnandi ſorte diſceſſiſſet, ni eum equitum accurſus complurium anhelum circumveniſſet & feſſum. Et ita cecidit, interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

IX. Re in hunc modum peracta, Gothi, quid poſtea molirentur, incerti, quæritabant Frigeridum, tanquam obicem validum, ubi reperirent, exciſuri: &, cultiore victu ſomnoque parumper aſſumto, eum ſequebantur, ut feræ; docti, quod Gratiani monitu reverſus in Thracias, & prope Berœam vallo metato, eventus rerum ſpeculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propoſitum diſcurſione rapida maturabant. Ille vero regendi conſervandi-

que militis non ignarus, id, quod cogitatum eſt, ſuſpicatus, vel exploratorum relatione, quos miſerat, aperte inſtructus, per montium celſa ſilvarumque denſitates ad Illyricum redit, erectus proſperitate nimia, quam ei ſors obtulit, inſperata. Repedando enim, congregatoſque in cuneos ſenſim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium cum vaſtatoriis globis vagantem licentius occupavit, ducentemque Taifalos, nuper in ſocietatem adhibitos: qui, ſi dignum eſt dici, noſtris ignotarum gentium terrore diſperſis, tranſiere flumen direpturi vacua defenſoribus loca. Eorum catervis ſubito viſis, certare cominus dux cautiſſimus parans, adortuſque nationis utriuſque graſſatores minantes etiamtum acerba, trucidaſſet omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis poſt appareret, ni cum aliis multis peremto Farnobio, metuendo antehac incenſore turbarum, obteſtatus prece impenſa ſuperſtitibus peperciſſet: vivoſque omnes circa Mutinam, Regiumque & Parmam Italica oppida, rura culturos exterminavit. Hanc Taifalorum gentem turpem ac obſcœnæ vitæ flagitiis ita accepimus merſam, ut apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes: ætatis viriditatem in eorum pollutis uſibus conſumturi. Porro ſi qui jam adultus aprum exceperit ſolus, vel interemerit urſum immanem, colluvione liberatur inceſti.

X. Hæc autumno vergente in hiemem funeſti per Thracias turbines converrebant: quæ temporum rabies, velut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens late ſerpe-

bat. Et jam Lentienſis Alamannicus populus, tractibus Rætiarum confinis, per fallaces diſcurſus violato fœdere dudum concepto, collimitia noſtra tentabat: quæ clades hinc exitiale primordium ſumſit. Ex hac natione quidam inter Principis armigeros militans, poſcente negotio reverſus in larem, ut erat in loquendo effuſior, interrogantes multos, quid ageretur in palatio, docet arceſſitu Valentis patrui Gratianum Orientem verſus mox ſigna moturum: ut duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum verum excidium conjurati. Quibus avide Lentienſes acceptis, ipſi quoque hæc, quaſi vicini, cernentes, ut ſunt veloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu pervium pruinis Februario menſe .... tendentes prope cum Petulantibus Celtæ, non ſine ſui jactura afflictos graviter adultis viribus averterunt. Verum retrocedere coacti Germani, atque noſcentes, exercitus pleramque partem in Illyricum, ut Imperatore mox affuturo, prægreſſam, exarſere flagrantius: majoraque conceptantes, pagorum omnium incolis in unum collectis, cum quadraginta armatorum millibus, vel ſeptuaginta, ut quidam laudes extollendo Principis jactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentius irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, revocatis cohortibus, quas præmiſerat in Pannonias, convocatiſque aliis, quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit virtutis ſobriæ duci: eique Mallobaudem junxit pari poteſtate collegam, domeſti-

corum comitem, regemque Francorum, virum bellicoſum & fortem. Nannieno igitur penſante fortunarum verſabiles caſus, ideoque cunctandum eſſe cenſente, Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus, ut conſueverat, ire in hoſtem differendi impatiens angebatur. Proinde horrifico adverſum fragore terrente, primum apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt cœptum: ſagittarum verutorumque miſſilium pulſibus crebriores hinc inde ſternebantur. Sed in ipſo prœliorum ardore infinita hoſtium multitudine milites viſa, vitanteſque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus & anguſtas, ut quiſque potuit, diſperſi, paulo poſtea ſtetere fidentius: & ſplendore conſimili, proculque nitore fulgentes armorum, imperatorii adventus injecere barbaris metum. Qui repente verſi in terga, reſiſtenteſque interdum, ne quid ultimæ rationis omitterent, ita ſunt cæſi, ut ex prædicto numero non plus, quam quinque millia, ut æſtimabatur, evaderent denſitate nemorum tecta, inter complures alios audaces & fortes rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum. Hac læti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, jamque ad partes tendens Eoas, lævorſus flexo itinere latenter Rheno tranſito, ſpe incitatior bona, univerſam, ſi id tentanti fors affuiſſet, delere ſtatuit malefidam & turbarum avidam gentem. Hocque urgentibus aliis ſuper alios nuntiis cognito, Lentienſes, ærumnis populi ſui ad internecionem pæne deleti, & repentino Principis adventu defixi, quid capeſſerent ambigentes, cum neque

repugnandi, neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent invenire vel breve, impetu celeri obſeſſos petiverunt inviis cautibus colles: abruptiſque per ambitum rupibus inſiſtentes, rebus caritatibuſque ſuis, quas ſecum duxerant, omni virium robore propugnabant. Qua difficultate perpenſa, velut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas quingenteni leguntur armati, uſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod verſari inter anteſignanos viſebatur acriter Princeps, montes ſcandere nitebantur, tanquam venaticias prædas, ſi calcaſſent editiora, confeſtim ſine certamine ullo rapturi: exorſumque prœlium vergente in meridiem die, tenebræ quoque occupavere nocturnæ. Quippe magno utriuſque partis pugnabatur exitio: cædebant cadebantque noſtrorum non pauci: ſimul arma imperatorii comitatus auro colorumque micantia claritudine, jaculatione ponderum denſa confringebantur. Etenim diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum apparebat & irritum contra aſperitates aggerum prominentium intempeſtiva contendere pertinacia: multis, ut in tali negotio, variatis ſententiis, otioſo milite circumvallari placuit barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defendebantur. Verum cum obſtinatione ſimili renitentes Germani peritique regionum petiſſent alios montes, his, quos ante inſederant, altiores: converſus illuc cum exercitu Imperator, eadem, qua antea, fortitudine, ſemitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienſes intentum ju-

gulis ſuis omni perſeverandi ſtudio contemplantes, poſt deditionem, quam impetravere ſupplici prece, oblata, ut præceptum eſt, juventute valida noſtris tirociniis permiſcenda, ad genitales terras innoxii ire permiſſi ſunt. Hanc victoriam opportunam & fructuoſam, quæ gentes hebetavit occiduas, ſempiterni numinis nutu Gratianus, incredibile dictu eſt, quanto cum vigore exſerta celeritate aliorſum properans expedivit: præclaræ indolis adoleſcens, facundus, & moderatus, & bellicoſus, & clemens: ad æmulationem lectorum progrediens Principum, dum etiamtum lanugo genis inſerperet ſpecioſa, ni vergens in ludibrioſos actus natura, laxantibus proximis ſemet ad vana ſtudia Cæſaris Commodi convertiſſet, licet hic incruentus. Ut enim ille, quia perimere jaculis plurimas feras ſpectante conſueverat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſſos telorum vario genere, nullo geminato vulnere contruncavit, ultra hominem exſultavit: ita hic quoque intra ſepta, quæ appellant vivaria, ſagittarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias, incidentia multa parvi ducebat & ſeria: eo tempore, quo, etiamſi imperium Marcus regeret Antoninus, ægre ſine collegis ſimilibus & magna ſobrietate conſiliorum lenire luctuoſos reipublicæ poterat caſus. Diſpoſitis igitur, quæ pro temporum captu per Gallias res rationeſque poſcebant, & punito ſcutario proditore, qui feſtinare Principem ad Illyricum barbaris indicarat; Gratianus exinde digreſſus per caſtra, quibus Felicis-Arboris no-

men eſt, per Lauriacum ad opitulandum oppreſſæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iiſdemque diebus Frigerido multa atque utilia pro ſecuritate communi ſollertiſſime cogitanti, munireque properanti Succorum anguſtias, ne diſcurſatores hoſtes & leves, tanquam exæſtuantes vi torrentes per ſeptemtrionales provincias fuſius vagarentur; ſucceſſor Maurus nomine mittitur Comes, venalis ferociæ ſpecie, & ad cuncta mobilis & incertus: idem, quem præteritorum textu retulimus, ambigenti ſuper corona capiti imponenda Juliano Cæſari, dum inter ejus armigeros militaret, ac regiam cuſtodiret, torquem obtuliſſe collo abſtractam. Remotuſque in ipſa vertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens: cum, etiamſi dudum diſceſſiſſet in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poſcente deberet.

XI. His forte diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emenſa venit Conſtantinopolim: ubi moratus pauciſſimos dies, ſeditioneque popularium levi pulſatus, Sebaſtiano paulo ante ab Italia, ut petierat, miſſo, vigilantiæ notæ ductori, pedeſtris exercitus cura commiſſa, quem regebat antea Trajanus: ipſe ad Melanthiada villam Cæſarianam profectus, militem ſtipendio fovebat, & alimentis, & blanda crebritate ſermonum. Unde cum itinere edicto per teſſeram Nicen veniſſet, quæ ſtatio ita cognominatur, relatione ſpeculatorum didicit, refertos opima barbaros præda a Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolim re-

vertiſſe: qui, motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus jungere feſtinant, circa Berœam & Nicopolim ingentibus præſidiis fixis: atque illico ut oblatæ ocaſionis maturitas poſtulabat, cum trecentenis militibus per ſingulos numeros lectis, Sebaſtianus properare diſpoſitus eſt, conducens rebus publicis aliquid, ut promittebat, acturus. Qui itineribus celeratis conſpectus prope Hadrianopolim, obſeratis vi portis juxta adire prohibebatur: veritis defenſoribus, ne captus ab hoſte veniret & ſubornatus, atque contingeret aliquid in civitatis perniciem, quale per Actum acciderat Comitem: quo per fraudem Magnentiacis militibus capto, clauſtra patefacta ſunt Alpium Juliarum. Agnitus tamen, licet ſero, Sebaſtianus, & urbem introire permiſſus, cibo & quiete curatis pro copia, quos ductabat, ſecuta luce impetu clandeſtino erupit: veſperaque intendente, Gothorum vaſtatorios cuneos prope flumen Hebrum ſubito viſos, paulisper opertus aggeribus & frutectis, obſcura nocte ſuſpenſis paſſibus incompoſitos aggreſſus eſt: adeoque proſtravit, ut, præter paucos, quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: prædamque retraxit innumeram, quam nec civitas cepit, nec planities lata camporum. Qua cauſa percitus Fritigernus, & extimeſcens, ne dux, ut ſæpe audierat, impetrabilis diſperſos licenter ſuorum globos raptuique intentos conſumeret, improviſos adoriens: revocatis omnibus prope Cabylen oppidum cito diſceſſit, ut agentes in regioni-

bus patulis nec inedia, nec occultis vexarentur inſidiis. Dum hæc aguntur in Thraciis, Gratianus, docto literis patruo, qua induſtria ſuperaverit Alamannos, pedeſtri itinere præmiſſis impedimentis & ſarcinis, ipſe cum expeditiore militum manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit: & quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis caſtra deſcendit, febribus intervallatis afflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus, amiſit ſequentium paucos.

XII. Iiſdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienſes compererat ſuperatos, quodque Sebaſtianus ſubinde ſcribens facta dictis exaggerabat: e Melanthiade ſigna commovit, æquiparare facinore quodam egregio adoleſcentem properans filium fratris, cujus virtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias nec contemnendas, nec ſegnes: quippe etiam veteranos iiſdem junxerat plurimos: inter quos & honoratiores alii, & Trajanus procinctus eſt, paulo ante Magiſter armorum. Et quoniam exploratione ſollicita cognitum eſt, cogitare hoſtes fortibus præſidiis itinera claudere, per quæ commeatus neceſſarii portabantur: occurſum eſt huic conatui competenter, ad retinendas opportunitates anguſtiarum, quæ prope erant, peditibus ſagittariis & equitum turma citius miſſa. Triduoque proximo cum barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per devia, quindecim millibus paſſuum a civitate diſcreti ſtationem peterent Nicen: incertum quo errore

S 2

procurſatoribus omnem illam multitudinis partem, quam viderant, in numero decem millium eſſe firmantibus: Imperator, procaci quodam calore percuſſus, iiſdem occurrere feſtinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope ſuburbanum Hadrianopoleos venit: ubi vallo ſudibus foſſaque firmato, Gratianum impatienter opperiens, Richomerem Comitem domeſticorum ſuſcepit ab eodem Imperatore præmiſſum cum literis, ipſum quoque venturum mox indicantibus. Quarum textu oratus, ut præſtolaretur paulisper periculorum participem, neve abruptis diſcriminibus temere ſemet committeret ſolum: adhibitis in conſilium poteſtatibus variis, quid facto opus eſſet, deliberabat. Et cum Sebaſtiano auctore quidam protinus eundum ad certamen urgerent: Victor nomine Magiſter equitum, Sarmata, ſed cunctator & cautus, eadem ſentientibus multis, imperii ſocium exſpectari cenſebat: ut incrementis exercitus Gallicani aſcitis, opprimeretur levius tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funeſta Principis deſtinatio, & adulabilis quorundam ſententia regiorum: qui ne pæne jam partæ victoriæ, ut opinabantur, conſors fieret Gratianus, properari curſu celeri ſuadebant. Et dum neceſſaria parabantur ad decernendum, Chriſtiani ritus presbyter, ut ipſi appellant, miſſus a Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad Principis caſtra: ſuſceptuſque leniter, ejuſdemque ductoris obtulit ſcripta, petentis propalam, ut ſibi ſuiſque, quos extorres patriis laribus rapidi fera-

rum gentium exegere diſcurſus, habitanda Thracia ſola cum pecore omni concederetur & frugibus: hoc impetrato, ſpondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Chriſtianus, ut conſcius arcanorum & fidus, ſecretas alias ejuſdem regis obtulit literas, qui aſtu & ludificandi varietate nimium ſollers, docebat Valentem, quaſi mox amicus futurus & ſocius, aliter ſe popularium ſævitiam mollire non poſſe, vel ad conditiones rei Romanæ profuturas allicere, niſi ſubinde armatum iiſdem juxta monſtraret exercitum, & timore imperatorii nominis intentato, eos a pernicioſo pugnandi revocaret ardore. Et legati quidem, ut ambigui, fruſtra habiti diſceſſerunt. Exoriente vero aurora diei, quem quintum Iduum Auguſtarum numerus oſtendit annalis, ſigna præpropere commoventur, impedimentis & ſarcinis prope Hadrianopoleos muros cum legionum tutela congrua collocatis. Theſauri enim & principalis fortunæ inſignia cetera, cum præfecto & Conſiſtorianis ambitu mœnium tenebantur. Decurſis itaque viarum ſpatiis confragoſis, cum in medium torridus procederet dies, octavo tandem hoſtium carpenta cernuntur, quæ ad ſpeciem rotunditatis detornata digeſtaque exploratorum relatione affirmabantur. Atque, ut mos eſt, ululante barbara plebe ferum & triſte, Romani duces aciem ſtruxere: & antepoſito dextro cornu equitum primo, peditatus pars maxima ſubſidebat. Cornu autem equitum lævum, disjectis adhuc per itinera plurimis, ſumma difficultate conductum

properabat paſſibus citis. Dumque idem cornu nullo etiamtum interturbante extenditur, horrendo fragore ſibilantibus armis, pulſuque minaci ſcutorum territi barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrace procul agens, & accita nondum venerat, oraturos pacem miſere legatos. Eorum dum vilitatem deſpicit Imperator, ut firma fierent paciſcenda, optimates poſcens idoneos mitti: illi de induſtria cunctabantur, ut inter fallaces indutias equites ſui redirent, quos affore jam ſperabant: & miles fervore calefactus æſtivo, ſiccis faucibus commarceret relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentiſque aridis ſubditis, ut hoc fieret, iidem hoſtes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quod homines & jumenta cruciabat inedia gravis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri conjector, Martemque pertimeſcens ancipitem, velut caduceatorem unum e plebe ſuo miſit arbitrio, impetens nobiles quoſdam & electos ad ſe propediem obſides mitti, impavidus ipſe vim militarem laturus & neceſſaria. Laudato probatoque formidati Ducis propoſito, tribunus Equitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, aſſentientibus cunctis ire pignoris loco mature diſponitur. Quo renitente, quia ſemel captus ab hoſtibus, lapſuſque a Dibalto, verebatur eorum irrationabiles motus, Richomeres ſe ſponte obtulit propria: ireque promiſerat libens, pulchrum hoc quoque facinus & viro convenire exiſtimans forti: jamque pergebat

indicia dignitatis & natalium [daturus.] Eo ad vallum hoſtile tendente, ſagittarii & ſcutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat & Caſſio, avidius impetu calenti progreſſi, jamque adverſis connexi, ut immature proruperant, ita inerti diſceſſu primordia belli fœdarunt. Hocque impedimento conatus intempeſtivi & Richomeris alacritas fracta eſt, nuſquam ire permiſſi, & equitatus Gothorum cum Alatheo reverſus & Safrace, Alanorum manu permixta, ut fulmen prope montes celſos excuſſus, quoſcunque accurſu veloci invenire cominus potuit, incitata cæde turbavit.

XIII. Cumque arma ex latere omni concuterentur & tela, lituoſque Bellona luctuoſos inflaret, in clades Romanas ſolito immanius furens: cedentes noſtri multis interclamantibus reſtiterunt: & prœlium flammarum ritu creſcens, terrebat militum animos, confixis quibuſdam rotatis ictibus jaculorum & ſagittarum. Deinde colliſæ in modum roſtrorum navium acies, trudenteſque ſe viciſſim, undarum ſpecie motibus ſunt reciprocis jactitatæ. Et quia ſiniſtrum cornu aduſque plauſtra ipſa acceſſit, ultra, ſi qui tuliſſent ſuppetias, proceſſurum: a reliquo equitatu deſertum, multitudine hoſtili urgente, ſicut ruina aggeris magni oppreſſum atque dejectum eſt: ſteterunt improtecti pedites, ita concatervatis manipulis, ut vix mucronem exſerere, aut manus reducere quiſquam poſſet. Nec jam objectu pulveris cœlum patere potuit ad proſpectum, clamoribus reſultans horrificis. Qua cauſa tela un-

dique mortem vibrantia, deſtinata cadebant & noxia, quod nec prævideri poterant, nec caveri. Verum ubi effuſi immenſis agminibus barbari jumenta conterebant & viros, & neque ad receptum confertis ordinibus laxari uſquam poterat locus, & evadendi copiam conſtipatio denſior adimebat: noſtri quoque ultimo cadendi contemtu occurſantes receptis gladiis obtruncabant, & mutuis ſecurium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ. Videreque licebat celſum ferocia barbarum, genis ſtridore conſtrictis, ſucciſo poplite aut abſciſa ferro dextera, vel confoſſo latere, inter ipſa quoque mortis confinia minaciter circumferentem oculos truces: ruinaque confligentium mutua ac humo corporibus ſtratis, campi peremtis impleti ſunt: & morientium gemitus profundiſque vulneribus transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto tamque confuſæ rei tumultu exhauſti labore & periculis pedites, cum deinceps neque vires illis, neque mentes ſuppeterent ad conſilium, diffractis haſtarum pleriſque colliſione aſſidua, gladiis contenti deſtrictis in confertas hoſtium turmas mergebant ſe, ſalutis immemores, circumſpectantes ademtum eſſe omne evadendi ſuffragium. Et quia humus rivis operta ſanguineis greſſus labiles evertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam: adeo magno animorum robore oppoſiti incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, &, quocunque ſe inflexerant oculi,

acervis cæſorum aggeſtis, exanimata cadavera ſine parſimonia calcabantur. Solque ſublimior decurſo Leone ad domicilium cœleſtis Virginis tranſiens, Romanos magis attenuatos inedia ſitique confectos, etiam armorum gravantibus ſarcinis exurebat. Ad ultimum incumbente barbarorum pondere acies inclinatæ noſtrorum, quod ſolum poſtremis malis habuere ſubſidium, incondite, qua quiſque poterat, vertuntur in pedes. Dumque omnes diſperſi per ignotos tramites cedunt, Imperator diris pavoribus circumſeptus, paulatimque inſiliens funerum moles, ad Lancearios confugit & Mattiarios: qui, dum multitudo tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant inconcuſſi. Eoque viſo Trajanus exclamat, ſpem omnem abſumtam, ni deſertus ab armigeris Princeps ſaltem adventitio tegeretur auxilio. Hocque audito Victor nomine Comes Batavos in ſubſidiis locatos haud procul ad Imperatoris præſidium raptim cogere properans, cum invenire neminem poſſet, gradiens retro diſceſſit: parique modo Richomeres periculo ſemet exemit, & Saturninus. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente barbari noſtros, jam linquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percuſſoribus cadebant incertis, nonnulli ponderibus ſolis urgentium obruti, ictuque ſuorum aliqui trucidati: nec enim ſæpe renitentibus cedebatur, aut parcebat cedentibus quiſquam. Super his obſtruebant itinera jacentes multi ſemineces, cruciatus vulnerum non ferentes: cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadave-

ribus campos implerunt. Diremit hæc nunquam penſabilia damna, (quæ magno rebus ſtetere Romanis,) nullo ſplendore lunari nox fulgens. Primaque caligine tenebrarum inter gregarios Imperator, ut opinari dabatur, (neque enim vidiſſe ſe quiſquam, vel præſto fuiſſe, aſſeveravit) ſagitta pernicioſe ſaucius ruit: ſpirituque mox conſumto deceſſit, nec poſtea repertus eſt uſquam. Hoſtium enim paucis, ſpoliandi gratia mortuos per ea loca diu verſatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarem accepimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi lapſu proſtratum, quem ferventem retinere non valuit, abjectumque in paludem, nec emergere potuiſſe, nec inveniri. Alii dicunt, Valentem animam non exhalaſſe confeſtim, ſed cum Candidatis & ſpadonibus paucis prope ad agreſtem caſam relatum ſecunda contignatione fabre munitam, dum fovetur manibus imperitis, circumſeſſum ab hoſtibus, qui eſſet, ignorantibus, dedecore captivitatis exemtum. Cum enim oppeſſulatas januas perrumpere conati, qui ſecuti ſunt, a parte penſili domus ſagittis inceſſerentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congeſtis ſtipulæ faſcibus & lignorum, flammaque ſuppoſita, ædificium cum hominibus torruerunt. Unde quidam de Candidatis per feneſtram lapſus, captuſque a barbaris prodidit factum, & eos mœrore afflixit, magna gloria defraudatos, quod Romanæ rei rectorem non cepere ſuperſtitem. Is ipſe juvenis, occulte poſtea

reverſus ad noſtros, hæc ita accidiſſe narravit. Pari clade recuperatis Hiſpaniis, Scipionum alterum, cremata turri, in quam confugerat, abſumtum incendio hoſtili comperimus. Illud tamen certum eſt, nec Scipioni, nec Valenti ſepulturam, qui ſupremitatis honor eſt, contigiſſe. In hac multiplici virorum illuſtrium clade Trajani mors eminuit, & Sebaſtiani: cum quibus XXXV oppetivere tribuni Vacantes, & numerorum Rectores, & Valerianus atque Equitius: quorum alter ſtabulum, alter curabat palatium. Inter hos etiam Promotorum tribunus Potentius cecidit in primævo ætatis flore, bono cuique ſpectatus, meritis Urſicini patris Magiſtri quondam armorum ſuiſque commendabilis. Conſtatque, vix tertiam evaſiſſe exercitus partem. Nec ulla annalibus, præter Cannenſem pugnam, ita ad internecionem res legitur geſta, quamquam Romani aliquoties reflante Fortuna fallaciis luſi bellorum iniquitati ceſſerunt ad tempus: & certamina multa fabuloſæ neniæ flevere Græcorum.

XIV. Periit autem hoc exitu Valens, quinquageſimo anno contiguus, cum per annos quatuor imperaſſet & decem parvo minus. Cujus bona multis cognita dicemus, & vitia. Amicus fidelis & firmus, ultor acer ambitionum, ſeverus militaris & civilis diſciplinæ corrector: pervigil ſemper & anxius, ne propinquitatem ejus prætendens altius ſemet ferret: erga deferendas poteſtates vel adimendas nimium tardus: provinciarum æquiſſimus tutor, quarum ſingulas ut domum propriam cuſtodiebat in-

demnes: tributorum onera ſtudio quodam molliens ſingulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in adærandis reliquorum debitis non moleſtus; furibus & in peculatu deprehenſis judicibus inimicus aſper & vehemens. Nec ſub alio Principe in hujuſmodi negotiis melius ſecum actum eſſe meminit Oriens. Super his omnibus liberalis erat cum moderatione: cujus rei licet abundent exempla, unum tamen ſufficiet poni. Ut ſunt in palatiis nonnulli alienarum rerum avidi, ſi qui caducum vel aliud petiiſſet ex uſu, cum magna juſtorum injuſtorumque diſtinctione contradictori copia ſervata, donabat ei, qui petierat, tres vel quatuor alios abſentes aliquoties impetratorum participes jungens: ut caſtigatius agerent inquieti, lucra, quibus inhiabant, hoc minui commento cernentes. Super ædificiis autem, quæ per diverſas urbes & oppida vel inſtauravit, vel a primis inſtruxit auſpiciis, ne ſim longior, taceo, rebus ipſis id apertius monſtrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulanda ſunt, ut exiſtimo: nunc ejus vitia percurramus. Magnarum opum intemperans appetitor, laborum impatiens, duritiamque magis affectans immanem, in crudelitatem proclivior, ſubagreſtis ingenii, nec bellicis, nec liberalibus ſtudiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructuſque conquirens, tuncque magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contemtam vel læſam Principis amplitudinem trahens, in ſanguinem ſæviebat & diſpendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quod, cum

legibus lites omnes quæſtioneſque committere videri ſe vellet, deſtinatiſque velut lectis judicibus negotia ſpectanda mandabat, nihil agi contra libidinem ſuam patiebatur: injurioſus alias & iracundus, & criminantibus ſine differentia veri vel falſi facillime patens: quæ vitiorum labes etiam in his privatis quotidianiſque rationibus impendio eſt formidanda. Ceſſator & piger: nigri coloris, pupula oculi unius obſtructa, ſed ita, ut non eminus appareret: figura bene compacta membrorum, ſtaturæ nec proceræ, nec humilis, incurvis cruribus, exſtanteque mediocriter ventre. Hæc ſuper Valente dixiſſe ſufficiet, quæ vera eſſe æqualis nobis memoria plene teſtatur. Illud autem præteriri non convenit, quod cum oraculo tripodis, quem moviſſe Patricium docuimus & Hilarium, tres verſus illos fatidicos comperiſſet, quorum ultimus eſt, Ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀιλα καιομένοις ἄρ; hoc, ut erat inconſummatus & rudis, inter initia contemnebat: proceſſu vero luctuum maximorum abjecte etiam timidus, ejuſdem ſortis recordatione Aſiæ nomen horrebat: ubi Erythræo oppido ſuperpoſitum montem Mimanta, & Homerum ſcripſiſſe & Tullium doctis referentibus audiebat. Denique poſt interitum ejus diſceſſumque hoſtilem, prope locum, in quo cecidiſſe exiſtimatus eſt, inventus dicitur ſaxeus monumenti ſuggeſtus, cui lapis affixus inciſis literis Græcis, ſepultum ibi nobilem quendam Mimanta veterem indicabat.

XV. Poſt exitialem pugnam, cum jam tenebris

nox terras impleſſet, hi, qui ſuperfuere, dextra pars, alii læva, vel quo metus traxerat, ferebantur, quiſque proximos quærens: cum præter ſe nihil ſinguli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen, licet longius, ejulatus miſerabiles relictorum, ſingultuſque morientium, & vulneratorum cruciabiles fletus. Luce vero cœptante, victores, ut beſtiæ ſanguinis irritamento atrocius efferatæ, ſpei inanis illecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petivere denſatis, eam vel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis: docti per proditores & transfugas poteſtatum culmina maximarum, & fortunæ principalis inſignia theſauroſque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. Et ne intervallatis ardor intepeſceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum, infeſtiſſime certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium feſtinantibus, contraque defenſorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonumque numerus magnus, civitatem cum jumentis introire prohibitus, affixus parietibus mœnium ædibuſque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, ſuperaratque rabies imminentium aduſque horam diei nonam: ſubito pedites noſtri trecenti, ex his, qui prope ipſas ſtetere loricas, conferti in cuneum deſciverunt ad barbaros: eoſque illi avide raptos, confeſtim (incertum, quo conſilio) trucidarunt: & ex eo deinceps obſervatum eſt, neminem hujuſmodi aliquid vel in deſperatione rerum ultima cogitaſſe. Fervente itaque tot

malorum congerie, repente cum fragore cœleſti imbres nubibus atris effuſi diſperſere circumfrementium globos: reverſique ad vallum dimenſum tereti figura plauſtrorum, immanes ſpiritus latius porrigentes, jubebant noſtris per minaces literas, & legatum * ætatem, fide retinendæ ſalutis accepta. Verum introire non auſo, qui miſſus eſt, per Chriſtianum quendam portatis ſcriptis & recitatis, utque decebat contemplatis, parandis operibus [reliquum] diei & nox omnis abſumta. Nam intrinſecus ſilicibus magnis obſtruſæ ſunt portæ, & mœnium intuta firmata: & ad emittenda undique tela vel ſaxa, tormenta per locos aptata ſunt habiles, aggeſtaque prope ſufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam ſiti aduſque ipſa vitæ detrimenta vexati ſunt. Contra Gothi, reputantes difficiles Martis eventus, anxiique, cum ſterni & ſauciari cernerent fortiores, & particulatim vires ſuas convelli, aſtutum iniere conſilium, quod ipſa indicante Juſtitia publicatum eſt. Partis enim noſtræ Candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, ut ſimulata fuga velut ad propria remeantes, intra muros ſuſcipi ſe curarent, ingreſſique latenter quandam incenderent partem: ut tanquam ſigno erecto occultius, dum circa exſtinguendum incendium diſtringitur multitudo clauſorum, civitas perrumperetur impropugnata. Perrexere, ut ſtatutum eſt, Candidati: cumque prope foſſas veniſſent, manus tendentes oranteſque, ut Romanos ſemet admitti poſcebant. Et recepti, quia nulla erat ſuſpicio, quæ vetaret, in-

terrogatique ſuper conſiliis hoſtium, variarunt: unde factum eſt, ut cruenta quæſtione vexati, cervicibus perirent abſciſis, quid acturi venerant, aperte confeſſi. Omni itaque bellandi apparatu præſtructo, adventante vigilia tertia, barbari abolito præteritorum vulnerum metu, in urbis obſeratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, & obſtinatione magnatium majore. At cum armatis provinciales & palatini ad obruendos eos excitatius exſurgebant: & cujuſque modi tela, in multitudine tanta vel temere miſſa, cadere ſine noxa non poterant. Animadverſum eſt a noſtris, iiſdem telis barbaros uti, quibus petebantur. Ideoque mandatum eſt, ut nervis ferrum lignumque connectentibus ante jactum inciſis, emitterentur arcu ſagittæ: quæ volitantes vires integras inſervabant: infixæ vero corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certe, ſi cecidiſſent in vanum, illico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus grave momentum caſus admodum inopinus. Scorpio, genus tormenti, quem Onagrum ſermo vulgaris appellat, e regione contra hoſtium aciem denſam locatus, lapidem contorſit ingentem: qui, licet humo fruſtra illiſus eſt, viſus tamen ita eos metu exanimavit, ut ſtupore ſpectaculi novi cedentes e medio, abire tentarent. Sed buccinis optimatum monitu occinentibus, inſtauratum eſt prœlium: & pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo ferme alio telo vel funditoris amento incaſſum excuſſo. Agmina enim præeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæ-

ſiti cupiditas incendebat, ſecuti ceteri præ ſe ferebant æquiparaſſe diſcrimina potiorum: namque ſemineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi jaculis pectora volvebantur: nonnulli ſcalas vehendo, aſcenſumque in muros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis, & columnarum fragmentis, & cylindris. Nec quemquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerum uſque diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat: hoc incitante, quod etiam defenſorum plurimos cadere diverſis ictibus videntes eminus lætabantur. Ita ſine requie ulla vel modo pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine jam, ſed per procurſus pugnabatur & globos, quod deſperationis erat ſignum extremæ, flexo in veſperam die digreſſi omnes rediere ad tentoria triſtes, inconſideratæ dementiæ alter alterum arguentes, quod non, ut ſuaſerat antea Fritigernus, obſidionales ærumnas ubique declinarunt.

XVI. Converſi poſt hæc per omne tempus noctis, ut æſtivæ non longum, ad vulnerum curas arteſque medendi gentiles, reddita luce in varias conſiliorum vias diducebantur, quorſum tenderent ambigentes: multiſque dictatis & controverſis, occupare ſtatuunt Perinthum; exinde quæque divitiarum referta: docentibus omnia perfugis, etiam domorum, nedum urbium, interna noſcentes. Hanc ſecuti ſententiam, quam utilem exiſtimarunt, itineribus lentis, miſcentes cuncta populationibus & incendiis, nullo

renitente pergebant. Obſeſſi vero apud Hadrianopolim, poſt eorum abitum, cum vacare hoſte loca proxima compertæ fidei nuntiaſſent exploratores: egreſſi media nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemoroſa & devia pars Philippopolim, exindeque Serdicam, alii ad Macedoniam, cum intemeratis opibus, quas habebant, omni ſtudio ad properandum excogitato currebant, velut in regionibus illis reperiendo Valente: quem inter medios certaminum turbines oppetiiſſe, vel certe ad tugurium confugiſſe (ubi exiſtimatus eſt vi periiſſe flammarum) penitus ignorabant. At Gothi Hunnis Alaniſque permixti nimium bellicoſis & fortibus, rerumque aſperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris ſibi ſociarat ſollertia Fritigerni: fixis juxta Perinthum caſtris, ipſam quidem urbem cladium memores priſtinarum nec adire, nec tentare ſunt auſi: agros vero fertiles late diſtentos & longe, ad extremam vaſtavere penuriam, cultoribus cæſis aut captis. Unde Conſtantinopolim, copiarum cumulis inhiantes ampliſſimis, formas quadratorum agminum inſidiarum metu ſervantes, ire ocius feſtinabant, multa in exitium urbis inclitæ molituri. Quos inferentes ſeſe immodice, obiceſque portarum pæne pulſantes, hoc caſu cœleſte repulit numen. Saracenorum cuneus (ſuper quorum origine moribuſque diverſis in locis retulimus plura) ad ſortem magis expeditionalium rerum, quam ad concurſatorias habilis pugnas, recens illuc acceſſitus, congreſſurus barbarorum globo repente

conſpecto, a civitate fidenter erupit: diuque extento certamine pertinaci, æquis partes diſceſſere momentis. Sed Orientalis turma novo neque ante viſo ſuperavit eventu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, ſubraucum & lugubre ſtrepens, educto pugione agmini ſe medio Gothorum inſeruit, & interfecti hoſtis jugulo labra admovit, effuſumque cruorem exſuxit. Quo monſtroſo miraculo barbari territi, poſteà non ferocientes ex more, cum agendum appeterent aliquid, ſed ambiguis greſſibus incedebant. Proceſſu dein audacia fracta, cum murorum ambitum inſularumque ſpatiis immenſis oblongum, & inacceſſas pulchritudines urbis, & incolentium plebem conſiderarent immenſam, juxtaque fretum, quod Pontum diſterminat & Ægæum: disjectis bellorum officinis, quas parabant, poſt accepta majora funera, quam illata, exinde digreſſi ſunt effuſorie per Arctoas provincias: quas peragravere licenter aduſque radices Alpium Juliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. His diebus efficacia Julii magiſtri militiæ trans Taurum enituit ſalutaris & velox. Comperta enim fatorum ſorte per Thracias, Gothos antea ſuſceptos, diſperſoſque per varias civitates & caſtra, datis tectioribus literis ad eorum rectores Romanos omnes, quod his temporibus raro contingit, univerſos tanquam vexillo erecto uno eodemque die mandavit occidi, exſpectatione promiſſi ſtipendii ſecuros ad ſuburbana productos. Quo conſilio prudenti ſine ſtrepitu vel mora completo, Orientales provinciæ diſcriminis

bus ereptæ ſunt magnis. Hæc ut miles quondam & Græcus, a principatu Cæſaris Nervæ exorſus adusque Valentis interitum pro virium explicavi menſura: opus veritatem profeſſum, nunquam, ut arbitror, ſciens ſilentio auſus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores, ætate doctriniſque florentes. Quos id, ſi libuerit, aggreſſuros, procudere linguas ad majores moneo ſtilos.

DE

CONSTANTIO CHLORO
CONSTANTINO MAGNO
ET ALIIS IMPERATORIBUS
EXCERPTA
AUCTORIS IGNOTI.

DE CONSTANTIO CHLORO CONSTANTINO MAGNO ET ALIIS IMPERATORIBUS

EXCERPTA AUCTORIS IGNOTI.

DIOCLETIANUS cum Herculio Maximiano imperavit ann. XX. Conſtantius, Divi Claudii optimi principis nepos ex fratre, protector primum, exin tribunus, poſtea præſes Dalmatiarum fuit. Iſte cum Galerio a Diocletiano Cæſar factus eſt. Relicta enim Helena priore uxore filiam Maximiani Theodoram duxit uxorem: ex qua poſtea ſex liberos Conſtantini fratres habuit. Sed de priore uxore Helena filium jam Conſtantinum habuit, qui poſtea princeps potentiſſimus fuit. Hic igitur Conſtantinus, natus Helena matre viliſſima in oppido Naiſo atque eductus, quod oppidum poſtea magnifice ornavit, literis minus inſtructus, obſes apud Diocletianum & Galerium, ſub iiſdem fortiter in Aſia militavit: quem poſt depoſitum imperium Diocletiani & Herculii, Conſtantius a Galerio repetiit: ſed hunc Galerius objecit ante pluribus periculis. Nam & in Sarmatas juvenis equeſtris militans, ferocem barbarum capillis tentis raptum, ante pedes ſupplicem Galerii imperatoris adduxe-

rat. Deinde Galerio mittente per paludem equo ingreſſus ſuo, viam ceteris fecit ad Sarmatas, ex quibus plurimis ſtratis, Galerio victoriam reportavit. Tunc eum Galerius patri remiſit. Qui, ut Severum per Italiam tranſiens vitaret, ſumma feſtinatione veredis poſt ſe truncatis Alpes tranſgreſſus, ad patrem Conſtantium venit apud Bononiam, quam Galli prius Geſſoriacum vocabant. Poſt victoriam autem Pictorum Conſtantius pater Eboraci mortuus eſt, & Conſtantinus omnium militum conſenſu Cæſar creatus. Interea Cæſares duo facti, Severus & Maximinus: Maximino datum eſt Orientis imperium: Galerius ſibi Illyricum, Thracias & Bithyniam tenuit: Severus ſuſcepit Italiam, & quidquid Herculius obtinebat. Poſtquam vero Conſtantius in Britannia mortuus eſt, & Conſtantinus filius ſucceſſit, ſubito in urbe Roma prætoriani milites Maxentium filium Herculii imperatorem crearunt. Sed adverſum Maxentium juſſu Galerii Severus duxit exercitum. Qui repente ab omnibus ſuis deſertus eſt, & Ravennam fugit: dehinc Galerius cum ingentibus copiis Romam venit, minatus civitatis interitum, & caſtra Interamnæ ad Tiberim poſuit. Tunc legatos ad urbem miſit Licinium & Probum, per colloquium petens, ut gener apud ſocerum, id eſt, Maxentius apud Galerium precibus magis, quam armis, optata mercaretur. Qui contemtus, agnovit promiſſis virorum Maxentii partes ſuas deſeruiſſe: quibus perturbatus retro verſus eſt, & ut militi ſuo prædam quamcunque conferret, * flamminia juſſit auferri.

Ille ad Conſtantinum refugit. Tunc Galerius in Illyrico Licinium Cæſarem fecit. Deinde illo in Pannonia relicto, ipſe ad Serdicam regreſſus, morbo ingenti occupatus ſic diſtabuit, ut aperto & putreſcente viſcere moreretur, in ſupplicium perſecutionis iniquiſſimæ ad auctorem ſcelerati præcepti juſtiſſima pœna redeunte. Imperavit ann. XIX Severus Cæſar ignobilis & moribus & natalibus, ebrioſus, & hoc Galerio amicus. Hunc ergo & Maximinum Galerius Cæſares fecit, Conſtantino nihil tale noſcente. Huic Severo Pannoniæ & Italiæ urbes & Africæ contigerunt. Quo Cæſar Maxentius factus eſt imperator. Nam deſertus Severus a ſuis, fugit Ravennam. Pro Maxentio filio evocatus illuc venit Herculius, qui per perjurium Severum deceptum, cuſtodiæ tradidit, & captivi habitu in urbem perduxit, & in villa publica Appiæ viæ triceſimo milliario cuſtodiri fecit. Poſtea cum Galerius Italiam peteret, ille jugulatus eſt, & deinde relatus ad octavum milliarium, conditusque in Gallieni monumento. Igitur Galerius ſic ebrioſus fuit, ut juberet temulentus ea, quæ facienda non eſſent, a præfecto admonitus conſtituerit, ne juſſa ejus aliquis poſt prandium faceret. Interea Conſtantinus apud Veronam victis ducibus tyranni, Romam petiit. Cum autem ad urbem Conſtantinus veniſſet, egreſſus ex urbe Maxentius campum ſupra Tiberim, in quo dimicaret, elegit. Ubi victus, fugatis omnibus ſuis, inter anguſtias arcentis populi periit, equo præcipitatus in fluvium. Poſtera die corpus ipſius levatum flumine, & caput

ejus inciſum, in urbem perlatum eſt. De cujus origine mater ejus, cum quæſitum eſſet, Syro quodam genitum eſſe, confeſſa reſpondit. Imperavit ann.... Licinius itaque ex nova Dacia vilioris originis, a Galerio factus imperator, velut adverſum Maxentium pugnaturus. Sed oppreſſo Maxentio cum recepiſſet Italiam Conſtantinus, hoc Licinium fœdere ſibi fecit adjungi, ut Licinius Conſtantiam ſororem Conſtantini apud Mediolanum duxiſſet uxorem. Nuptiis celebratis, Gallias repetit Conſtantinus, Licinio ad Illyricum reverſo. Poſt aliquantum deinde temporis Conſtantium Conſtantinus ad Licinium miſit, perſuadens, ut Baſſianus Cæſar fieret, qui habebat alteram Conſtantini ſororem Anaſtaſiam: ut exemplo Diocletiani & Maximiani inter Conſtantinum & Licinium Baſſianus Italiam medius obtineret. Et Licinio talia fruſtrante, per Senicionem Baſſiani fratrem, qui Licinio fidus erat, in Conſtantinum Baſſianus armatur. Qui tamen in conatu deprehenſus, Conſtantino jubente convictus & ſtratus eſt. Cum Sinicius auctor inſidiarum poſceretur ad pœnam, negante Licinio, fracta concordia eſt: additis etiam cauſis, quod apud Æmonam Conſtantini imagines ſtatuaſque dejecerat. Bellum deinde apertum convenit ambobus: utriuſque ad Cibalenſem campum ductus exercitus. Licinio XXXV M. peditum & equitum fuere. Conſtantinus XX M. peditum equitum duxit. Cæſis poſt dubium certamen Licinianis viginti peditum millibus & equitum ferratorum. Item Licinius cum magna parte equitatus noctis auxilio pervolavit ad

Sirmium. Sublata inde uxore ac filio & theſauris, tetendit ad Daciam: Valentem ducem limitis Cæſarem fecit. Inde apud Hadrianopolim, Thraciæ civitatem, per Valentem collecta ingenti multitudine, legatos ad Conſtantinum de pace miſit apud Philippos conſtitutum: quibus fruſtra remiſſis, iterum reparato bello, in campo Mardienſe ab utroque concurritur, & poſt dubium ac diuturnum prœlium, Licinii partibus inclinatis profuit noctis auxilium. Licinius & Valens, credentes Conſtantinum, quod & verum erat, ad perſequendum longius a Byzantio proceſſurum, flexi in partem Berœam conceſſerunt. Ita Conſtantinus vehementer in ulteriora feſtinans, deprehendit Licinium remanſiſſe poſt tergum: fatigatis bello & itinere militibus. Miſſus deinde Meſtrianus legatus pacem petiit, Licinio poſtulante & pollicente, ſe imperata facturum. Denuo, ſicut ante mandatum eſt, Valens privatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata eſt, ut Licinius Orientem, Aſiam, Thraciam, Mœſiam, minorem Scythiam poſſideret. Deinde reverſus Serdicam Conſtantinus hoc cum Licinio abſente conſtituit, ut filii Conſtantini Criſpus & Conſtantinus, filius etiam Licinii Licinius Cæſares fierent, & ſic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Conſtantinus & Licinius ſimul conſules facti. In Orientis partibus Licinio, Conſtantino, repentina rabie ſuſcitatus Licinius omnes Chriſtianos a palatio juſſit expelli. Mox bellum inter ipſum Licinium & Conſtantinum efferbuit. Item cum Conſtantinus Theſſalonica eſſet, Gothi per negle-

ctos limites eruperunt, & vaſtata Thracia & Mœſia prædas agere cœperunt. Tunc Conſtantini terrore & impetu repreſſi, captivos illi impetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum queſtus eſt, quod partes ſuæ ab alio fuerint vindicatæ. Deinde cum variaſſet inter ſupplicantia & ſuperba mandata, iram Conſtantini merito excitavit. Per tempora, quibus nondum gerebatur bellum civile, ſed item parabatur, Licinius ſcelere, avaritia, crudelitate, libidine ſæviebat: occiſis ob divitias pluribus, uxoribus eorum corruptis. Rupta jam pace utriuſque exercitus, Conſtantinus Cæſarem Criſpum cum grandi claſſe ad occupandam Aſiam miſerat: cui de parte Licinii ſimiliter cum navalibus copiis Amandus obſtabat. Licinius vero circa Hadrianopolim maximo exercitu latera ardui montis impleverat. Illuc toto agmine Conſtantinus inflexit. Cum bellum terra marique traheretur, quamvis per arduum ſuis nitentibus, attamen diſciplina militari & felicitate Conſtantinus Licinii confuſum & ſine ordine agentem vicit exercitum, leviter femore ſauciatus. Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quo dum multitudo diſſipata contenderet, clauſo Byzantio Licinius obſidionem terrenam maris ſecurus agitabat: ſed Conſtantinus claſſem collegit ex Thracia. Dehinc ſolita vanitate Licinius Martinianum ſibi Cæſarem [fecit.] Criſpus vero cum claſſe Conſtantini Callipolim pervenit, ubi bello maritimo ſic Amandum vicit, ut vix per eos, qui in litore remanſerant, vivus Amandus effugeret. Claſſis vero Licinii vel oppreſſa, vel capta

eſt. Licinius, deſperata maris ſpe, per quod ſe viderat obſidendum, Chalcedonam cum theſauris refugit. Byzantium Conſtantinus invaſit, victoriam maritimam Criſpo conveniente cognoſcens. Deinde apud Chryſopolim Licinius [pugnavit,] maxime auxiliantibus Gothis, quos Aliquaca Regalis deduxerat: cum Conſtantini pars vincens XXV M. armatorum fudit partis adverſæ, ceteris fugientibus. Poſtea cum legiones Conſtantini per Liburnam venire vidiſſent, projectis armis ſe dediderunt. Sequenti autem die Conſtantia ſoror Conſtantini, uxor Licinii, venit ad caſtra fratris, & marito vitam popoſcit, & impetravit. Ita Licinius privatus factus eſt, & convivio Conſtantini adhibitus: & Martiniano vita conceſſa eſt. Sed Herculii Maximiani ſoceri ſui motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem reipublicæ ſumeret, tumultu militari exigentibus in Theſſalonica juſſit occidi; Martinianum in Cappadocia: qui regnavit ann. XIX, filio & uxore ſuperſtite: quamvis omnibus jam miniſtris nefariæ perſecutionis exſtinctis, hunc quoque, in quantum exercere [potuit,] perſecutorem digna punitio flagitaret. Conſtantinus autem ex Byzantio Conſtantinopolim nuncupavit ob inſigne victoriæ: quam velut patriam cultu decoravit ingenti, & Romæ deſideravit æquari: deinde quæſitis ei undique civibus divitias multas largitus eſt, ut prope in ea omnes theſauros, regias facultates exhauriret. Ibi etiam Senatum conſtituit ſecundi ordinis, Claros vocavit. Deinde adverſum Gothos bellum ſuſcepit, &

implorantibus Sarmatis auxilium tulit. Ita per Conſtantinum Cæſarem centum prope millia fame & frigore extincta ſunt. Tunc & obſides accepit, inter quos & Ariarici regis filium. Sic cum his pace firmata, in Sarmatas verſus eſt, qui dubiæ fidei probantur. Sed ſervi Sarmatarum adverſum omnes dominos rebellarunt: quos pulſos Conſtantinus libenter accepit, & amplius trecenta millia hominum mixtæ ætatis & ſexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiamque diviſit. Item Conſtantinus imperator primus Chriſtianus, excepto Philippo, qui Chriſtianus admodum ad hoc tantum conſtitutus fuiſſe mihi viſus eſt, ut milleſimus Romæ annus Chriſto potius, quam idolis, dicaretur. A Conſtantino autem omnes ſemper Chriſtiani Imperatores uſque hodiernum diem creati ſunt, excepto Juliano, quem impia, ut ajunt, machinantem exitialis vita deſeruit. Item Conſtantinus juſto ordine & pio vicem vertit. Edicto ſiquidem ſtatuit, citra ullam cædem hominum paganorum templa claudi. Gothorum fortiſſimas & copioſiſſimas gentes in ipſo barbarico ſolo, hoc eſt, in Sarmatarum regione delevit. Calocærum quendam in Cypro, aſpirantem novis rebus, oppreſſit. Dalmatium, filium fratris ſui Dalmatii. Ejus fratrem Annibalianum, data ei Conſtantina filia ſua, Regem regum & Ponticarum gentium conſtituit. Ita ut Gallias Conſtantinus minor regebat, Orientem Conſtantius, Africam, Illyricum & Italiam Conſtans, ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. Item Conſtantinus cum bellum pararet in Perſas, in ſuburbano Conſtan-

tinopolitano villa publica juxta Nicomediam, diſpoſitam bene rempublicam filiis tradens [obiit.] Regnavit ann. XXXI. Sepultus eſt Conſtantinopoli.

Item ex libris Chronicorum inter cetera.

Igitur imperante Zenone Auguſto Conſtantinopoli, ſuperveniens Nepos Patricius ad Portum urbis Romæ, depoſuit de imperio Glycerium, & factus eſt Epiſcopus, & Nepos factus Imperator Romæ. Mox veniens Ravennam: quem perſequens Oreſtes Patricius cum exercitu, metuens Nepos adventum Oreſtis, aſcendens navim fugam petit ad Salonam, & ibi manſit per annos quinque: poſtea vero a ſuis occiditur. Mox eo egreſſo, factus Imperator Auguſtulus.

Auguſtulus, qui ante regnum Romulus a parentibus vocabatur, a patre Oreſte Patricio factus eſt Imperator. Superveniente Odoacre cum gente Scyrorum, occidit Oreſtem Patricium in Placentia, & fratrem ejus Paulum ad Pineta foris Claſſem Ravennæ. Ingrediens autem Ravennam, depoſuit Auguſtulum de regno, cujus infantiæ miſertus, conceſſit ei ſanguinem: & quia pulcher erat, tamen donavit ei reditum ſex millia ſolidos, & miſit eum intra Campaniam cum parentibus ſuis libere vivere. Etenim pater ejus Oreſtes Pannotos, qui eo tempore, quando Attila ad Italiam venit, ſe illi junxit, & ejus notarius factus fuerat. Unde profecit, & uſque ad Patriciatus dignitatem pervenit. Ergo poſtquam factus eſt Imperator Zeno a filio ſuo Leone, qui natus fuerat de filia Leonis Ariad-

ne nomine, regnat cum filio ſuo anno uno: & merito Leonis regnum remanſit apud Zenonem. Zeno vero cum filio jam regnans anno uno, imperavit annos XVI. Iſauriæ nobiliſſimus, qui dignus eſſet filiam Imperatoris accipere, exercitus in arma. Perhibent de eo, quia patellas in genucula non habuiſſet, ſed mobiles fuiſſent, ut etiam curſu velociſſimo ultra modum hominum haberetur. In republica omnino providentiſſimus, favens genti ſuæ. Huic inſidiabatur Baſiliſcus, ipſe primus ſenator: quo cognito, Zeno aliquantis divitiis petiit Iſauriam. At ubi ille egreſſus eſt, mox Baſiliſcus, qui ei, ut dictum eſt, inſidiabatur, arripuit imperium. Baſiliſcus imperavit annos II. Zeno confortans Iſauros intra provinciam, deinde miſit ad civitatem Novam, in qua erat Theodericus dux Gothorum, filius Walameris, & eum invitavit in ſolatium ſibi adverſus Baſiliſcum, objectans militem, poſt biennium veniens, obſidens civitatem Conſtantinopolim. Sed quia Senatus & populus Zenonem metuentes; ne quid mali pateretur civitas, relicto Baſiliſco, ſe illi omnes dederunt aperta civitate. Baſiliſcus fugiens ad Eccleſiam, intra Baptiſterium cum uxore & filiis ingreditur. Cui Zeno, dato ſacramento, ſecurum eſſe de ſanguine, exiens, inclauſus cum uxore & filiis intra ciſterna ſicca, ibidem frigore defecerunt. Zeno recordatus eſt amore Senatus & populi, munificus omnibus ſe oſtendit, ita ut omnes ei gratias agerent. Senatu Romano & populo tuitus eſt, ut etiam ei imagines per diverſa loca in urbe Roma levarentur. Cu-

jus tempora pacifica fuerunt. Odoacer vero, cujus ſupra fecimus mentionem, mox depoſito Auguſtulo de imperio, factus eſt rex: manſitque in regno annos XIII. Cujus pater Ædico dictus, de quo ita invenitur in libris Vitæ beati Severini Monachi intra Pannoniam, qui eum admonuit, & prædixit regnum ejus futurum. Ita reperis ad locum. Quidam barbari, cum ad Italiam pergerent, promerendæ benedictionis ad eum intuitu diverterunt, inter quos & Odoacar, qui poſtea regnavit Italiæ, viliſſimo habitu juvenis, ſtatura procerus, advenerat: qui dum humillimum tectum cellulæ ejus ſuo vertice contingeret, inclinans ſe, a viro Dei glorioſum ſe fore cognovit. Cui etiam valedicenti, Vade, inquit, ad Italiam, vade viliſſimis nunc pellibus coopertus, ſed multis cito plurima largiturus. Interim, ut Dei famulus ei prædixerat, mox in Italia ingreſſus eſt, regnum accepit. Eodem tempore Odoachar rex memor factus, quod a viro ſancto prædictum audierat, ſtatim familiariter literas ad eum dirigens, ſi qua ſperanda duceret, dabat ſuppliciter optionem. Ergo vir Dei tantis itaque ejus allóquiis per literas invitatus, Ambroſium quendam exſulantem rogat abſolvi: cujus Odoachar gratulabundus paruit imperatis. Igitur Odoachar rex bellum geſſit adverſus Rugos, quos in ſecundo vicit, & funditus delevit. Nam dum ipſe eſſet bonæ voluntatis, & Arianæ ſectæ favorem præberet, quodam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram ſancto viro humana, ut fieri ſolet, adulatione laudarent; interrogat, quem regem tantis præ-

coniis prætuliſſent. Reſpondentibus Odoacrem, inquit, qui dixit eis, Inter tredecim & quatuordecim: annos videlicet integri ejus regni ſignificans. Zeno itaque recompenſans beneficiis Theodericum, quem fecit Patricium & Conſulem, donans ei multum, & mittens eum ad Italiam. Cui Theodericus pactuatus eſt, ut, ſi victus fuiſſet Odoachar, pro merito laborum ſuorum loco ejus, dum adveniret, tantum præregnaret. Ergo ſuperveniente Theoderico Patricio de civitate Nova cum gente Gothica, miſſus ab Imperatore Zenone de partibus Orientis ad defendendam ſibi Italiam. Cui occurrit venienti Odoachar ad fluvium Sontium, & ibi pugnans cum eodem, victus fugit. At vero Odoacer abiit in Veronam, & fixit foſſatum in campo minore Veronenſe v Kalendas Octobris. Ibique perſecutus eſt eum Theodericus, & pugna facta, ceciderunt populi ab utraque parte: tamen ſuperatus Odoachar fugit Ravennam pridie Kalendas Octobris. Et perambulavit Theodericus Patricius Mediolanum, & tradiderunt ſe illi maxima pars exercitus Odoacris, nec non & Tuſa magiſter militum, quem ordinaverat Odoachar cum optimatibus ſuis Kalend. Aprilis. Eo anno miſſus eſt Tuſa magiſter militum a Theoderico contra Odoacrem Ravennam. Veniens Faventia Tuſa, obſedit Odoacrem cum exercitu, cum quo directus fuerat; & exiit Odoachar de Ravenna, & venit Faventiam, & Tuſa tradidit Odoacri Comites Patricii Theoderici, & miſſi ſunt in ferro, & adducti Ravennam. Fausto et Longino. His conſulibus Odoachar rex exiit de Cremona, &

ambulavit Mediolanum. Tunc venerunt Wiſigothæ in adjutorium Theoderici, & facta eſt pugna ſuper fluvium Adduam, & ceciderunt populi ab utraque parte : & occiſus eſt Pierius comes domeſticorum III Idus Auguſtas, & fugit Odoachar Ravennam, & mox ſubſecutus eſt eum Patricius Theodericus veniens in Pineta, & fixit foſſatum, obſidens Odoacrem clauſum per triennium Ravenna, & factum eſt uſque ad ſex ſolidos modius tritici. Et mittens legationem Theodericus Feſtum caput Senati ad Zenonem imperatorem, & ab eodem ſperans veſtem ſe induere regiam. OLYBRIO V. C. Coſ. Hoc conſule exiit Odoachar rex de Ravenna nocte cum Herulis ingreſſus in Pineta, in foſſato Patricii Theoderici, & ceciderunt ab utraque parte exercitus, & fugiens Levila magiſter militum Odoacris, occiſus eſt in fluvio Vejente : & victus Odoacer fugit Ravenna Idibus Juliis. Igitur coactus Odoachar dedit filium ſuum Thelane obſidem Theoderico, accepta fide, ſecurum ſe eſſe de ſanguine. Sic ingreſſus eſt Theodericus : & poſt aliquot dies dum ei Odoachar inſidiaretur, detectus caute ab eo præventus in palatio, manu ſua Theodericus eum in Lauretum præveniente gladio interemit. Cujus exercitus in eadem die juſſu Theoderici omnes interfecti ſunt, quis ubi potuit reperire cum omni ſtirpe ſua : & moritur Conſtantinopoli Zeno imperator, & factus eſt imperator Anaſtaſius.

Theodericus enim, qui in legationem direxerat Fauſtum Nigrum ad Zenonem. At ubi cognita morte ejus antequam legatio reverteretur, ut ingreſſus

eſt Ravenna, & occidit Odoacrem, Gothi ſibi confirmaverunt Theodericum regem, non exſpectantes juſſionem novi Principis. Vir enim bellicoſiſſimus, fortis, cujus pater Walamir dictus rex Gothorum, naturalis tamen ejus fuit: mater Ereriliva dicta Gothica, Catholica quidem erat, quæ in baptiſmo Euſebia dicta. Ergo præclarus, & bonæ voluntatis in omnibus, qui regnavit annos XXXIII, cujus temporibus felicitas eſt ſecuta Italiam per annos XXX, ita ut etiam pax pergentibus eſſet. Nihil enim perpere geſſit. Sic gubernavit duas gentes in uno Romanorum & Gothorum, dum ipſe quidem Arianæ ſectæ eſſet, tamen militia Romanis ſicut ſub Principes eſſe præcepit. Dona & annonas largitus: quamquam ærarium publicum ex toto feneum inveniſſet, ſuo labore recuperavit & opulentum fecit: nihil contra religionem Catholicam tentans: exhibens ludos Circenſium, & Amphitheatrum, ut etiam a Romanis Trajanus vel Valentinianus, quorum tempora ſectatus eſt, appellaretur, & a Gothis ſecundum Edictum ſuum, quem eis conſtituit, rex fortiſſimus in omnibus judicaretur. Hic dum illiteratus eſſet, tantæ ſapientiæ fuit, ut aliqua, quæ locutus eſt, in vulgo uſque nunc pro ſententia habeantur, unde nos non piget aliqua de multis ejus in commemoratione poſuiſſe. Dixit: Aurum aut dæmonem qui habet, non eum poteſt abſcondere. Item: Romanus miſer imitatur Gothum: & utilis Gothus imitatur Romanum. Quidam defunctus eſt, & reliquit uxorem, & parvulum filium neſcientem matrem. Ab aliquo ſublatus eſt filius ejus parvulus, & ductus in

aliam provinciam, & educatus: factus juvenis quoquomodo revertitur ad matrem, mater enim jam ſponderat virum. Cum vidiſſet mater, amplectitur filium, benedicens Deum, ſe filium revidiſſe, & fecit cum eo dies XXX, & ecce veniens ſponſus matris, videns juvenem, interrogavit, quis eſſet: quæ reſpondit, eſſe ſuum filium. At ubi comperit eſſe filium ejus, cœpit repetere arrhas & dicere: Aut nega filium tuum eſſe, aut vere abſcedo hinc. Mulier compellitur ab ſponſo, & cœpit negare filium, quem ipſa ante confeſſa eſt, & dicere, Vade juvenis de domo mea, quia peregrinum te ſuſcepi. Ille enim dicebat regreſſum ſe ad matrem in domum patris ſui. Quid multa? Dum hæc aguntur, filius rogavit regem adverſus matrem, quam rex juſſit in conſpectu ſuo ſiſti. Cui & dixit: Mulier, filius tuus adverſus te rogat. quid dicis? eſt filius tuus? an non? Quæ dixit: Non eſt meus filius; ſed peregrinum ſuſcepi. Et dum per ordinem omnia filius mulieris intimaſſet in auribus regis, dicit mulieri denuo: Eſt filius tuus? an non? quæ dixit: Non eſt filius meus. Dicit ei rex: Et quæ eſt facultas tua, mulier? quæ reſpondit: Uſque ad mille ſolidos. Et tum aliud ſe rex non eſſe facturum ſub jusjurandum pollicitus eſt, niſi ipſum alium non acciperet maritum. Tunc confuſa eſt mulier, & confeſſa eſt, ſuum eſſe filium. Sunt ejus & multa alia. Poſtea vero accepit uxorem de Francis nomine Augofladam. Nam uxorem habuit ante regnum, de qua ſuſceperat filias: unam dedit nomine Arevagni Alarico regi Wiſigotharum in Gallia; & aliam filiam ſuam Theodegotham Sigiſmun-

do ſilio Gundebai regis. Facta pace cum Anaſtaſio imperatore per Feſtum de præſumtione regni, & omnia ornamenta Palatii, quæ Odoachar Conſtantinopolim tranſmiſerat, remittit. Eodem tempore intentio orta eſt in urbe Roma inter Symmachum & Laurentium. Conſecrati enim fuerant ambo. Ordinante Deo, qui eo dignus fuit, ſuperavit Symmachus. Poſt facta pace in Urbe Eccleſiæ, ambulavit rex Theodericus Romam, & occurrit B. Petro devotiſſimus, ac ſi Catholicus. Cui Papa Symmachus, & cunctus ſenatus, vel populus Romanus cum omni gaudio extra urbem occurrentes. Deinde veniens ingreſſus urbem, venit ad ſenatum, & ad Palmam populo allocutus, ſe omnia Deo juvante, quod retro Principes Romani ordinaverunt, inviolabiliter ſervaturum promittit. Per tricennalem triumphans populo ingreſſus Palatium, exhibens Romanis ludos Circenſium. Donavitque populo Romano & pauperibus annonas ſingulis annis, centum viginti millia modios, & ad reſtaurationem palatii, ſeu ad recuperationem mœniæ civitatis ſingulis annis libras ducentas de arca vinaria dari præcepit. Item Amalafrigda germana ſua in matrimonium tradens regi Wandalorum Tranſimundo. Liberium præfectum prætorii, quem fecerat in initio regni ſui, fecit Patricium, & dedit ei ſucceſſorem in adminiſtratione præfecturæ. Itaque Theodorus filius Baſilii, Odoin Comes ejus inſidiabatur ei. Dum hæc cognoviſſet, in palatio, quod appellatur Seſſorium, caput ejus amputari præcepit. Verba enim promiſſionis ejus, quæ populo fuerat allocu-

tus, rogante populo in tabula ænea juſſit ſcribi, & in publico poni. Deinde ſexto menſe revertens Ravennam, alia germana ſua Amalabirga tradens in matrimonio Herminifrido regi Toringorum : & ſic ibi per circuitum placuit omnibus gentibus. Erat enim amator fabricarum, & reſtaurator civitatum. Hic aquæductum Ravennæ reſtauravit, quem princeps Trajanus fecerat, & poſt multa tempora aquam introduxit : Palatium uſque ad perfectum fecit, quem non dedicavit : Portica circa palatium perfecit. Item Veronæ thermas, & palatium fecit : & a porta uſque ad palatium porticum reddidit : Aquæductum, quod multa tempora deſtructum fuerat, renovavit, & aquam intromiſit : Muros alios novos circuit civitatem. Item Ticenum Palatium, Thermas, Amphitheatrum, & alios muros civitatis fecit. Sed & per alias civitates multa beneficia præſtitit. Sic enim oblectavit vicinas gentes, ut ſe illi ſub fœdus darent, ſibi eum regem ſperantes. Negotiantes vero de diverſis provinciis ad ipſum concurrebant. Tantæ enim diſciplinæ fuit, ut ſi quis voluit in agro ſuo argentum vel aurum dimittere, ac ſi intra muros civitatis eſſet, ita exiſtimaretur. Et hoc per totam Italiam augurium habebat, ut nulli civitati portas faceret : nec in civitate portæ claudebantur : quis quod opus habebat faciebat, qua hora vellet ac ſi in die. Sexaginta modios tritici in ſolidum ipſius tempore fuerunt, & vinum triginta amphoras in ſolidum.

Eodem itaque tempore habebat Anaſtaſius Imperator tres nepotes, id eſt, Pompejum, Probum, &

Hypatium : cogitans, quem de ipſis faceret poſt ſe Imperatorem, quadam die juſſit eos ſecum prandere, & intra palatium poſt prandium meridiari, & ſingula lecta eis ſterni. Et in uno lecto juſſit ad capite regnum poni, & quis de ipſis in eodem lecto elegiſſet dormire in hoc ſe debere cognoſcere, cui regnum poſtea traderet. Unus quidem in uno lecto ſe jactavit, duo enim in alio amore fraterno ſe collocaverunt. Et ita contigit, ut in illo lecto, ubi regnum poſitum erat, nullus eorum dormiret. Dum hæc vidiſſet, cœpit cogitare intra ſe & dicere, eo quod nullus eorum regnaret : cœpit orare Deum, ut illi revelatio fieret, ut ſcire poſſit, dum adviveret, qui poſt occaſum ejus regnum ſuſciperet. Hæc eodem cogitante & orante cum jejunio, quadam nocte vidit hominem, qui ita eum admonuit : Craſtino qui tibi primus intra cubiculum nuntiatus fuerit, ipſe accipiet poſt te regnum tuum. Ita factum eſt, ut Juſtinus, qui comes erat excubitorum, dum adveniſſet ubi directus fuerat ab Imperatore, renuntiaret : ipſe ei nuntiatus eſt primus per præpoſitum cubiculi. Cumque hæc cognoviſſet, cœpit gratias Deo referre, qui ei dignatus eſt revelare ſucceſſorem. Cumque hæc apud ſe tacite habuiſſet, quodam die procedens Imperator, dum feſtinus vellet a latere Imperatoris tranſire, obſequium ordinare vellens, calcavit chlamydem Imperatoris : cui Imperator hoc tantum dixit : Quid feſtinas? Nam ultima vita regni ſui temptans eum diabolus, volens ſectam Eunomianam ſequi : quem populus fidelis repreſſit, ita ut ei in Eccleſia clamaretur : In Trini-

tate lanceola non mittis. Non poſt multum temporis in lecto ſuo intra urbem Conſtantinopolim morbo tentus extremam clauſit diem.

Igitur rex Theodericus illiteratus erat, & ſic obruto ſenſu, ut in decem annos regni ſui quatuor literas ſubſcriptionis edicti ſui diſcere nullatenus potuiſſet. De qua re laminam auream juſſit interraſilem fieri, quatuor literas regis habentem, Theod. ut, ſi ſubſcribere voluiſſet, poſita lamina ſuper chartam, per eam penna duceret, & ſubſcriptio ejus tantum videretur. Ergo Theodericus dato conſulatu Eutharico Romæ & Ravennæ triumphavit, qui Eutharicus nimis aſper fuit, & contra fidem Catholicam inimicus. Poſt hæc Theoderico Veronæ conſiſtente propter metum gentium, facta eſt lis inter Chriſtianos & Judæos Ravennæ: quare Judæi baptizatos nolentes dum livident, frequenter oblatam in aqua fluminis jactaverunt. Dehinc accenſus eſt populus non reſervantes neque regi, neque Eutharico, aut Petro, qui tunc epiſcopus erat, conſurgentes ad Synagogas, mox eas incenderunt: quod & in cœna eadem ſimiliter contigit. Mox Judæi currentes Veronam, ubi rex erat, agente Triwane præpoſito cubiculi: & ipſe hæreticus favens Judæis, inſinuans regi factum adverſus Chriſtianos: qui mox juſſit propter præſumtionem incendii, ut omnis populus Romanus Ravennates Synagogas, quas incendio concremaverunt, data pecunia reſtaurarent: qui vero non habuiſſet unde dare, fruſtati per publicum ſub voce præconis ducerentur. Data præcepta ad Euthericum Cilligam, & Petrum epiſco-

pum ſecundum hoc tenore præcepit : & ita adimpletum eſt. Ex eo enim invenit diabolus locum, quemadmodum hominem, bene rempublicam ſine querela gubernantem ſubreperet. Nam mox juſſit ad fonticlos in proaſtio civitatis Veronenſis oratorium S. Stephani, idem ſitum altarium ſubverti. Item ut nullus Romanus arma uſque ad cultellum uteretur vetuit. Item mulier pauper de gente Gothica, jacens ſub porticu non longe a palatio Ravennæ, quatuor generavit dracones : duo de Occidente in Orientem ferri in nubibus a populo viſi ſunt, & in mari præcipitari; duo portati ſunt unum caput habentes. Stella cum facula apparuit, quæ dicitur cometes, ſplendens per dies XV : & terræ motus frequenter fuerunt. Poſt hæc cœpit adverſus Romanos rex ſubinde fremere inventa occaſione. Cyprianus, qui tunc Referendarius erat, poſtea Comes Sacrarum & Magiſter, actus cupiditate, inſinuans de Albino Patricio, eo quod literas adverſus regnum ejus Imperatori Juſtino miſiſſet : quod factum dum revocitus negaret, tunc Boethius Patricius, qui magiſter officiorum erat, in conſpectu regis dixit : Falſa eſt inſinuatio Cypriani : ſed ſi Albinus fecit, & ego, & cunctus ſenatus uno conſilio fecimus : falſum eſt, domine rex. Tunc Cyprianus hæſitans, non ſolum adverſus Albinum, ſed & adverſus Boethium, ejus defenſorem, deducit falſos teſtes adverſus Albinum. Sed rex dolum Romanis tendebat, & quærebat, quemadmodum eos interficeret : plus credidit falſis teſtibus, quam ſenatoribus. Tunc Albinus & Boethius ducti in custo-

dia ad Baptiſterium Eccleſiæ. Rex vero vocavit Euſebium præfectum urbis Ticini, & inaudito Boethio, protulit in eum ſententiam. Qui mox in agro Calventiano, ubi in cuſtodia habebatur, miſit rex, & fecit occidi: qui accepta chorda in fronte diutiſſime tortus, ita ut oculi ejus creparent, ſic ſub tormenta ad ultimum, cum fuſte occiditur. Rediens igitur rex Ravennam, tractans non ut Dei amicus, ſed legi ejus inimicus, immemor factus omnis ejus beneficii & gratiæ, quam ei dederat, confidens in brachio ſuo, item credens, quod eum pertimeſceret Juſtinus Imperator, mittens & evocans Ravennam Jahannem ſedis apoſtolicæ præſulem, & dicit ad eum: Ambula Conſtantinopolim ad Juſtinum Imperatorem, & dic ei inter alia, ut reconciliatos hæreticos in Catholica reſtituat religione. Cui papa Johannes ita reſpondit: Quod facturus es, rex, facito citius. Ecce in conſpectu tuo adſto. Hoc tibi ego non promitto me facturum, nec illi dicturus ſum. Nam in aliis cauſis, quibus mihi injunxeris, obtinere ab eodem annuente Deo potero. Jubet ergo rex iratus navem præparari, & ſuperimpoſitum eum cum aliis epiſcopis, id eſt, Eccleſium Ravennatem & Euſebium Faneſtrem, Sabinum Campanum, & alios duos ſimul, & Senatores Theodoro, Importuno, Agapito, & alio Agapito. Sed Deus, qui fideles cultores ſuos non deſerit, cum proſperitate perduxit. Cui Juſtinus Imperator venienti ita occurrit, ac ſi B. Petro: cui data legatione, omnia repromiſit facturum, præter reconciliatos, qui ſe fidei Catholicæ dederunt, Arianis reſtitui nullatenus

poſſe. Sed dum hæc aguntur, Symmachus caput ſenati, cujus Boethius filiam habuit uxorem, deducitur de Roma Ravennam. Metuens vero rex, ne dolore generi aliquid adverſus regnum ejus tractaret, objecto crimine juſſit interfici. Revertens igitur Johannes papa a Juſtino, quem Theodericus cum dolo ſuſcepit, & in offenſa ſua eum eſſe jubet: qui poſt paucos dies defunctus eſt. Ergo euntes populi ante corpuſculum ejus, ſubito unus de turba abreptus dæmonio cecidit, & dum perveniſſet cum lectulo, ubi lectus erat uſque ad hominem, ſubito ſanus ſurrexit, & præcedebat in exſequias. Quod videntes populi & ſenatores, cœperunt reliquias de veſte ejus tollere. Sic cum ſummo gaudio populi deductus eſt corpus ejus foris civitatem. Igitur Symmachus Scholaſticus Judæus jubente non rege, ſed tyranno, dictavit præcepta die quarta feria, ſeptimo Kalendas Septembr. Indictione IV Olybrio conſule, ut die dominico adveniente Ariani baſilicas Catholicas invaderent. Sed qui non patitur fideles cultores ſuos ab alienigenis opprimi, mox intulit in eum ſententiam Arii, auctoris religionis ejus: fluxum ventris incurrit, & dum intra triduo evacuatus fuiſſet, eodem die, quo ſe gaudebat eccleſias invadere, ſimul regnum & animam amiſit. Ergo antequam exhalaret, nepotem ſuum Athalaricum in regnum conſtituit. Se autem vivo fecit ſibi monumentum ex lapide quadrato, miræ magnitudinis opus, & ſaxum ingentem, quem ſuperponeret, inquiſivit.

INDICES.

INDEX

DIGNITATUM.

A

ACTUARII *numerorum militarium ratiocinia tractabant. vid. Valeſ. ad* 20, 5. *cf.* 25, 10. *it.* 15. *ubi eſt :* Actuarius ſarcinalium principis jumentorum, *i. e. qui curam gerebat deſcribendi equos ſarcinales principis. vid. Caſaub. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 266.

ADMISSIONUM magiſter 15, 5. *i. e. qui viros honoratos in conſiſtorium introducebat : quo dignitate proxime inferior erat, qui* Admiſſionum Proximus *dicebatur* 22, 7.

AGENS in rebus 15, 3. Curioſus *idem dictus, quod eum pro muneris ratione oportebat in provinciis ſpeculari, ſi quid ſuſciperetur nefario conſilio, quod ad Imperatores pertineret. Eorundem Agentum in rebus erat, ut conſulum nomina, victorias Auguſtorum & edicta provincialibus nuntiarent. vid. Valeſ. ad h. l. cf.* 14, 11. 16, 5 & 8. *it.* 22, 7. Ex agente in rebus *eſt* 22, 5. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 323.

APPARITIONIS præfecturæ prætorianæ princeps 16, 8, *i. e. officii p. p. primus ſ. officialium. vid. Valeſ. ad h. l. cf.* 15, 3. *it. cap.* 5 & 7. *ad quem poſteriorem locum itidem videndus eſt Valeſius. cf.* 19, 9. *it. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 1010.

APPARITOR caſtrenſis 26, 8. *i. e. qui in officio ſeu apparitione viri Spectabilis Caſtrenſis ſacri Palatii militabat. In eodem capite occurrit etiam* apparitor largitionum. *it.* 17, 3. apparitor Præfectianus & Præſidialis.

ARMORUM magiſter 15, 5. *i. e. magiſter militum. it.* 27, 12. armorum magiſter per Gallias 25, 8. *it.* 26, 5. rationarius apparitionis armorum magiſtri 15, 5.

ARMATURARUM Tribunus 14, 11. *i. e. qui præerat militibus in comitatu imperatoris. cf.* 15, 5. *it.* 27, 2. *Valeſius ad* 15, 5. *ult. equites fuiſſe dicit.* armaturarum rector 15, 4 *dicitur.*

C

CAMPIDOCTORES 15, 3. *i. e. qui ſcientiam armorum & omnes armaturæ numeros militibus tradunt. Dicuntur &* campiductores, *ſed, auctore Valeſio ad h. l. minus bene. Idem tamen ad* 19, 6 Campiductores *a præeundo dictos, diverſoſque a* campidoctoribus *fuiſſe concedit. vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 1012.

CANDIDATI *alii fuerunt ſeniores, alii juniores. vid. Valeſ. ad* 15, 5. *it. ad* 25, 3. *ubi* protectores *iique delecti, proceriores quidem, intelliguntur.*

CAPITA ſcholarum *ſcil.* militarium 25, 10. *i. e. præſides, rectores.*

CASTRA Prætoria 16, 12. *i. e. media acies in exercitu.*

CENTURIO nitentium rerum 16, 6. *i. e. qui ſignorum ac ſtatuarum ex ære ac marmore in urbe curam gerebat: noctuque cum militibus obſervabat, ne quis ea confringeret, aut mutilaret.* Valeſ. *vid. & Gothofredi Gloſſar. Nomic. Cod. Theodoſ. in v.* nitere.

CLARISSIMATUS 21, 16. Nec ſub eo dux quiſquam *cum clariſſimatu* provectus eſt.

CLARISSIMI 28, 1. *i. e. Senatores. v. Caſaub. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 797. *it. Tom. II.* 458.

COMES Magnentianæ partis 14, 5.

— militaris 14, 2. *cf.* 26, 5, *ubi hæc ſunt:* nondum Magiſter ſed comes. *Nempe minor eſt comes magiſtro. Dicuntur autem* comites *de omni genere præpoſitorum.*

Comes 18, 8. *i. q. magiſter militum.*

— exercitus 24, 4.

qui equeſtrem turmam comitum tuebatur 15, 4. *vid. Valeſ. ad h. l.*

Comes domeſticorum 14, 10. *vid. Valeſ. ad h. l. cf. cap.* 11. *it.* 20, 4. 26, 8.

Comes *κατ' ἐξοχὴν dictus* 29, 1. *pr.* comite rerum privatarum. *vid. Gothofred. in Notit. Dignitatt. Cod. Theodoſ. p.* 19.

— rei privatæ 22, 3. *i. e. qui præerat privato ærario principis, quod opponitur publico ſ. largitionibus, unde etiam* Comites *dicti* 14, 7. 18, 5. *it.* 27, 7. ex Comite largitionum Illyrici. *it.* 15, 5. ex comite rei privatæ: *& ibid.* ex comite privatarum. *Sic etiam abſolute* comites ſacrarum *occurrunt in Codice Theodoſ. l.* 120. *de Decurionibus. vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 291.

— maritimi tractus 27, 8.

— per Orientem 19, 12.

— Orientis 14, 1. *i. e. cui ſuberant provinciæ Orientis. cf. cap.* 2.

COMITATUS imperatoris 14, 5. *i. e. à la Cour de l'Empereur.* Valeſ. -- qui comitatum ſequebantur 21, 12. *Hic auctore Valeſio aut ſcholæ ſunt intelligendæ, aut milites omnes.*

CONSISTORIANI 15, 5. *i. e. Præfectus Prætorio, Quæſtor Palatii, Magiſter Officiorum cum Comitibus ac Tribunis ſacri Conſiſtorii. Interdum tamen Comites ac Tribuni tantum intelliguntur. cf. cap. 6.*

CONSISTORIUM *non dicitur niſi ubi Princeps eſt, aſſiſtentibus illis, quos ante commemoravi. vid. 15, 5. paulo ante ſuperiorem locum, ubi* Conſiſtorium intimum *dicitur; quamquam de Valeſii ſententia legendum potius videatur* Conclave intimum.

CONSUL 19, 12. Simplicius — ex Præfecto & Conſule.

CONSULARIS Syriæ *κατ' ἐξοχὴν dictus, qui Syriam Cœlen regebat, licet reliquis duabus Syriarum provinciis etiam conſulares præeſſent.*

CORNUTORUM tribunus 16, 11. *cf. cap. 12. it. 31, 8.*

CORRECTORIS dignitas 15, 5. *it.* poteſtas 27, 3.

CUBICULARIIS officiis præpoſitus 29, 2. Cubiculariorum *mentio fit 16, 6. 20, 8. 30, 6.*

CUBICULI Præpoſitus 14, 10. *it.* 21.

CURA 22, 3. ex Cura Palatii. *Nonnulli, male quidem, legi voluerunt* ex curatore P. *Eſt enim* Cura *i. q.* Curator. *vid. Salmaſ. ad Scr. H. A. Tom. II. p. 360.*

CURATOR urbis 14, 7. *i. e. qui pecuniam reip. omninoque negotia civitatis adminiſtrat. vid. Valeſ. ad h. l.*

CURIALES 22, 9. *it.* 27, 7. *Dicuntur etiam* Decuriones 28, 7. *ſed minus bene.* Valeſ.

D.

DECURIO Palatii 20, 4.

DIGNITATES ordinariæ 14, 10.

DIŒCESIS (17, 7.) *eo ſignificatu poſita, quo paſſim in utroque Codice Diœceſis Ægyptiaca, Africana, Pontica &c.* Valeſ.

DOMESTICORUM Comes. *vid. ſupra in v.* Comes. *Erant autem Domeſtici Apparitores ſeu Officiales iudicum tam civilium, quam militarium. vid. Valeſ. ad* 15, 6. *cf.* 25, 5. *ubi eſt:* Domeſticorum ordinis primus. *vid.* Protector.

DRACONARIUS 20, 4. *i. e.*

qui draconem portabat. Si quidem vera lectio, ac non potius cum Salmaſio legendum: quo ut ordinarius utebatur. *vid. Valeſ. ad h. l. it. Caſaub. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 484.

DUCATUM per Phœnicem regens 21, 3.

DUX 22, 11. ex Duce Ægypti. *it. cap.* 14. rector. *it. cap.* 16. præfectus. *vid. Gothofred. Notit. Dignitatt. Cod. Theodoſ. p.* 28.

E.

EQUESTRIS Ordinis præfectus 16, 8. *Haud dubie Magiſter equitum indicatur, ſed minus bene. Accedunt aliæ difficultates, de quibus vid. ipſum Valeſium.*

EX—AGENTE in rebus 22, 3. *cf.* 27, 7.

ex—Comite Privatarum 15, 5. *it.* rei privatæ. *ibid. it.* largitionum 14, 7. *it.* largitionum Illyrici 27, 7.

ex—Cura Palatii 22, 3.

ex—Duce Ægypti 22, 11. *cf.* 14, 7.

ex—Magiſtro equitum & peditum 22, 11. *cf.* 14, 10.

ex—Medico Scutariorum 16, 6.

ex—Notario 22, 3.

ex—Præfecto Ægypti 19. 12. *it.* prætorio 22, 3. *it.* & conſule 19, 12.

ex—Primicerio Protectorum Tribunus 18, 3.

ex—Proximo libellorum 22, 9.

ex—Quæſitore Palatii 27, 3.

ex—Rege Alamannorum 29, 1.

ex—Vicario 22, 11. 27, 7. *it.* ex—Vicario—ex—Conſulari—ex urbi præfecto 28, 1. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 493.

F.

FABRICA Comitatenſis. Tribunus Fabricæ Cremonenſis 15, 5. *it.* 14, 7. Tribuni Fabricarum *i. e. ſcutorum, armorum. vid. Valeſ. ad locum poſteriorem.*

FORTENSES 18, 10. *i. e. milites legionis* Fortenſis *vel potius* Fretenſis, *unde per abuſum illud nomen factum eſt. vid. Valeſ. & Lindenbrog. ad h. l.*

G.

GENTILES 14, 7. *Fuerunt inter Palatinas Scholas ſcutariorum, ex barbaris quidem conſcripti, militantes in comitatu principis.* Valeſ. *cf.* 15, 5. 16, 4. 20, 8. 27, 20.

H.

HONORATUS 15, 4. *i. e.*

qui civiles dignitates vel urbanas vel provinciales geſſerunt: opponuntur militaribus. *Sed tamen interdum & hi accenſentur illis.*

L.

LARGITIONES *vid.* Comes.
LANCEARII Mattiarii 21, 13. *Niſi potius* Lanciarii.
LIBELLI *vid.* Magiſter.

M.

MAGISTER admiſſionum 15, 5.
— armorum 16, 7. *i. e. militum. Alii autem ex eo genere* magiſtri *erant* equitum, *alii* peditum. *Illorum mentio fit* 19, 8. *horum* 16, 2. *Vocantur etiam* 21, 13, pedeſtris equeſtriſque militiæ magiſtri. *Sed non ſolum* magiſtri armorum *occurrunt. v. c.* 15, 5. 20, 1. 27, 12. *ſed etiam cum additamento, v. c.* per Gallias, *velut* 25, 8. 26, 5. *Eſt etiam* magiſter rei caſtrenſis 27, 10. *it.* præſidiorum 24, 4. *Ceterum* magiſtros militum *etiam* Comites *dictos eſſe patet ex 18, 8. ad quem locum vid. Valeſ. cui videtur quodammodo repugnare, quod* 26, 5. *ubi ſermo eſt de exercitu, diſerte hæc dicuntur*: nondum Magiſter, ſed Comes.
— libellorum 20, 9, *i. e. libellis reſpondens. vid. Valeſ. ad h. l.*
— ludi literarum 28, 4.
— memoriæ 15, 5. *Is annotationes omnes, id eſt, breves principis manu ſubſcriptas, dictabat & emittebat.* cf. 27, 6.
— officiorum 15, 5. *cf.* 20, 2. 22, 3.
MAGISTERIUM memoriæ 29, 2. *it.* peditum 14, 11. 15, 5. 16, 10 & 11. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 453.
MATTIARII 21, 13. *a* mattio, *teli quodam genere, dicti.*
MILITARES *i. e. militari dignitate præditi.* v. c. 14, 5. *Opponuntur* Honoratis, *item* Conſiſtorianis. *cf.* 15, 5.
MILITIÆ rector 15, 3. *it.* 20, 5.
MONETÆ Præpoſitus 22, 11. *it.* Procurator 28, 1. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 519.

N.

NOBILIS 14, 5 & 6. *cf.* 16, 10.
NOTARIUS 14, 9. *i. e. qui in Conſiſtorio acta excipiebat. vid. Valeſ. ad* 17, 5. *cf.* 22, 3. 30, 2 & 5. *vid. & Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 389.
NUMERARII apparationis magiſtri equitum 19, 8.

Vocabantur etiam Tabularii. Eorum erat ratiocinia tractare.

O.

OFFICIALES 27, 7.

OFFICIUM urbani Prætoris 26, 11. *i. e. deductio ejus, quæ fiebat officii cauſa, quo die magiſtratum inibat.*

cubiculariis officiis præpoſitus 29, 2. *Cetera vid. in v.* Magiſter.

OPTIMATES (*Perſarum*) & Satrapæ 25, 3.

e Numero Nobilium Optimatum 25, 7.

ORDINARIÆ dignitates 14, 10. *i. e. civiles. vid. Valeſ. ad h. l.*

P.

PALATINÆ Scholæ 14, 7. *i. e. cohortes militum, qui pro Palatio excubabant. vid. infra in v.* Schola. *Hinc etiam* 18, 5. *dicitur* Palatina cohors. *it.* 26, 6. Palatinus miles. *Quamquam translate de omnibus officiis Palatinis dici ſolent, quæ proprie ad milites & ad ſtipendia militaria pertinent. vid. Valeſ. ad locum poſteriorem.*

PALATII Decurio 20, 4.

ex—Cura Palatii 22, 3.

Palatii tui auferri jubebo — annonas 14, 7. *i. e. miniſtrorum Palatinorum ſalaria.*

PATRICIUS 26, 6. *Hæc dignitas, uti erat a Conſtantino M. inſtituta, ceteras omnes anteibat. vid. Valeſ. ad h. l.*

PERFECTISSIMUS 21, 16. ſub eo Dux quiſquam cum *clariſſimatu* provectus eſt. Erant enim — *Perfectiſſimi* &c. *Nempe illa dignitas hac erat major.*

PRÆFECTIANUS apparitor 17, 3.

PRÆFECTURA 16, 8. apparitionis *Præfecturæ prætorianæ* princeps. *Dicitur etiam ſimpliciter de* prætoriana. *vid. Valeſ. ad* 14, 11.

præfectura urbis 26, 3.

vicaria præfectura (*Romæ*) 28, 1. *vid. Valeſ. ad* 16, 10.

Præfectus urbi 14, 11. *cf.* 21, 10. *vid. Gothofredi Notit. Dignitt. Cod. Theodoſ. p.* 10.

Præfecti poteſtate regebat urbem æternam 14, 6.

agens provincias pro Præfectis 14, 5. *cf.* 23, 1. i. e. *Vicarius Britanniarum. vid. Valeſ. ad priorem locum.*

Præfectus annonæ 28, 1.

præſidiorum præfectus 24, 2.

Præfectus prætorio 22, 3. *it.* prætorianus 15, 13.

it. præfectus *ſimpliciter* 14, 7. *it.* 19, 12.
Præfectus prætorio Præſens 14, 1. *Lindenbrogius* Præſentem *accipit pro nomine dignitatis; ſed ibi ſignificat* magiſtrum equitum. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 936. *Rectius ergo nomen proprium illud eſſe contendit Valeſius. Ceterum a præfecto prætoriano curam annonæ militaris ſuſcipi debuiſſe Valeſius idem docet ad* 14, 10. *vid. Gothofredi Notit. Dignitt. Cod. Theod. p.* 4.
PRÆPOSITUS cubiculi 14, 10. *it.* 16, 7.
monetæ præpoſitus 22, 11.
præpoſitus Martenſium militum 26, 6. *Iſtiuſmodi præpoſitos inferiores tribunis fuiſſe docet Valeſ. ad h. l.*
PRÆSENS *vid.* præfectus ult.
PRÆSIDALIS 22, 14. *i. e. qui præſidatu functus eſt.* Valeſ. *Idem* præſidialis *dicitur eodem ſenſu* 29, 1. *vid. Lindenbrog. ad* 28, 1.
præſidialis apparitor 17, 3.
Tabularius præſidialis officii 28, 1.
PRÆSIDIORUM magiſter 24, 4. *it.* præfectus 24, 2.
PRÆTORIANUS *v.* præfectura, *it.* præfectus.
PRÆTORIUM — Præfecti 14, 7. *cf.* 28, 1.
caſtra prætoria 16, 12. *vid.* caſtra.
PRÆVENTORES 18, 10. *vid.* Superventor.
PRIMANI 16, 12. *Hi ſub magiſtro militum Præſenti inter Palatinas legiones recenſentur in Notitia Imperii Rom. Orientalis &c.* Valeſ.
PRIMATES Curiæ 28, 6. *cf.* 15, 5. 24, 7.
PRIMICERIUS Protectorum Tribunus 18, 3. *i. e. Princeps in Schola Protectorum.* Valeſ.
PRINCEPS 16, 8. apparitionis præfecturæ prætorianæ princeps. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 936.
PRINCIPIORUM vertices 15, 5. *i. e. tribuni, centuriones &c.* principia *enim ſunt principales milites, qui privilegio muniuntur.* Valeſ.
principia legionum & turmarum 25, 5. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 273.
cum tribunis principiiſque militum 25, 8.
PRIVATUS *vid.* Comes.
PROCURATOR monetæ 28, 1. *vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 519.
procurator Ægypti 17, 4.
PROMOTI *inter vexillationes merebant. vid. Valeſ. ad* 15, 4. *it.* 31, 10. *ubi*

Promotorum Tribunus *nominatur.*

PROTECTORES domeſtici 14, 10. *Vocantur etiam* protectores *ſimpliciter aliquoties* 14, 7. *Eorum duæ Scholæ fuerunt: altera domeſticorum equitum; altera peditum: quarum utraque ſuum Comitem habuit. vid. Valeſ. ad h. l. it. ad* 15, 3. *cf.* 15, 5. *Sed erant etiam* protectores *alii, qui in provincias cum Comitibus & Magiſtris militum mittebantur. vid. Valeſ. ad* 14, 7. *it. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. I. p.* 716. *it. Tom. II. p.* 40.

PROXIMUS admiſſionum 22, 7.

ex — Proximo libellorum 22, 9.

Q.

QUÆSITOR *pro Quæſtore dictus* 27, 3. Ex Quæſitore Palatii. *cf.* 14, 7.

R.

RATIONALIS 15, 3. ex miniſtro triclinii Rationalis. *vid. Valeſ. ad h. l. it. ad* 28, 2. *Fuerunt autem* Rationalium *alii, qui in provinciis bona caduca & vacantia fiſco vindicabat, alii rerum privatarum, alii largitionum ſacrarum. Hi ſub diſpoſitione Comitis largitionum erant; illi ſub Comite rei privatæ. vid. Salmaſ. ad Scrr. H. A. Tom. II. p.* 39.

RATIONARIUS apparitionis armorum magiſtri 15, 5. *i. e. Officialis magiſtri militum, qui militarium numerorum rationes tractabat.* Valeſ. *vid.* Numerarius.

RECTOR Pannoniæ ſecundæ 15, 3.

—Scutariorum 14, 10.

—armaturarum 15, 4.

—gentilium 15, 5.

—militiæ 20, 5. *cf.* 26, 5.

—pedeſtris militiæ 15, 4.

REGALES 16, 10. *it.* 12. *i. e. regum filii & agnati.*

iiſdem — non ignobilem quempiam *regem*, ſed *regalem*, impoſuit 17, 13.

reges omnes & *regales* & *regulos* 18, 2. *cf.* 30, 1.

REX 29, 1. ex - Rege Alamannorum.

S.

SAGITTARII Zabdiceni 20, 7. *vid. Valeſ. ad h. l.*

SATRAPÆ regis 23, 6. *cf.* 19, 7.

SCHOLARUM Capita 25, 10. *i. e. contuberniorum. Sic & in ſequentibus proprie æ-*

dificia intelligenda ſunt, ſed capiuntur tamen & de iis, qui ibi habitant, verſantur, conveniunt, muneris quidem cauſa & ſuſcipiendorum negotiorum.

ſcutariorum ſcholæ primæ ſecundæque Tribuni 22, 11. *cf.* 26, 1.

Schola gentilium 27, 10.

Scholis Palatinis & Protectorum 14, 7.

SCUTARII ac Gentiles 14, 7. *cf.* 20, 8. 27, 10.

ex — Medico Scutariorum 16, 10. *Nam ſingulæ quidem Scholæ, ut legiones, ſuos medicos habuere.*

Scutariorum rector 14, 10. *it.* tribunus 14, 11.

Scholæ primæ ſcutariorum tribuni 26, 1. *cf.* 22, 11.

STABULUM 20, 4. Cæſaris ſtabuli tribunus. *cf.* 14, 10. 28, 2. *Alias* Comes *dicebatur. vid. Gothofredi Notit. Dignitatt. Cod. Theodoſ. p.* 22.

STRATOR 30, 5. dextram *ſtratoris militis* juſſit abſcidi. *Solebant autem* ſtratores *imperatorem in equum allevare, erantque ſub diſpoſitione tribuni ſtabuli. cf.* 29. 3.

SUBREGULUS 17, 12.

SUMMATES Palatii 28, 6. *cf.* 19, 1.

SUPERVENTORES atque præventores 18, 10. *Peculiares militum ordines.*

T.

TABULARIUS Præſidialis officii 28, 1. *i. e. qui tabulas publicas civitatum & rei tributariæ rationes tractat.*

TERTIACORUM equeſtris numerus 25, 1. *Niſi cum Lindenbrogio legendum* Tertianorum.

THALAMUS 15, 2. cui erat thalami Cæſariani cura commiſſa.

TOGA 15, 7. ab omni *toga* apparitioneque rogabatur eniſius. *i. e. ab omnibus togatis. Intelligi poſſunt vel* advocati præfecturæ urbanæ, *qui* togati *appellabantur, vel* viri honorati, *qui officii cauſa Præfectum urbis proſequebantur.*

TRIBUNUS armaturarum 14, 11. *i. e. militum, qui in comitatu imperatoris fuere. cf.* 25, 5. 27, 2.

—Cornutorum 16, 11.

—Fabricarum 14, 7. *it.* 15, 5. *Intelligendæ ſunt fabricæ ſcutorum & armorum.*

—militaris 25, 8. *i. e. militum. Opponuntur* Tribunis & Notariis. *vid.* 27, 5. *ibique Valeſ.*

—inſignum numerorum 25, 7.

—ſcutariorum 22, 11. 26, 1.

—ſtabuli 14, 10. *cf.* 20, 4. 28, 2.
—& Protectores 15, 5.
—equitum turmæ 21, 11.
—ex Campiductore vacans 15, 3. *i. e. qui honorem quidem tribuni & annonas ac ſalaria accipit, ſed nullum habet certum numerum, quem regat.*
TRICESIMANI Decimanique Fortenſes 18, 10. *i. e. milites legionis XXX.*
TRICLINIUM 15, 3. ex *miniſtro triclinii* Rationalis. *Al.* miniſterianus *it.* miniſterialis dominicus.

V.

VACANS *vid.* Tribunus.
VICARIUS 28, 1. *vid. Valeſ. ad* 14, 5. Vicaria Præfectura (*Romæ*) *ibid.* Venuſto Vicariam commiſit Hiſpaniæ 23, 1.
Apparitores poteſtatis Vicariæ per Italiam 27, 7. *vid. Gothofredi Notit. Dignitatt. Cod. Theodoſ. p.* 25.
ex — Vicario (*Africæ*) 27, 7. *cf.* 22, 11.
URBI Præfectus 21, 10. *cf.* 14, 11.
Urbis Præfectura 26, 3.
Curator Urbis 14, 7.

X.

XYSTARCHÆ 21, 1. *i. q. Gymnaſiarchæ, quos purpuratos præſediſſe ex hoc loco intelligitur, ad quem vid. Intt.*

Z.

ZABDICENI *vid.* ſagittarii.

INDEX

RERUM MEMORABILIUM.

A.

Abienus ſenator; ob ſtuprum illatum Fauſianæ atque Anepſiæ, Romæ morte mulctatur. 28, 1.

Aboras fluv. Meſopotamiæ. 14, 3.

Aborigines qui. 15, 9.

Adraſtia vel Nemeſis quæ. 14, 11.

Ædeſius ex Magiſtro Memoriæ. 15, 5.

Ægypti I. provinciarum, earumque urbium deſcriptio. 22, 16.

Ægyptii litium amantes. 22, 6. quales. 22, 16. caſus adverſos regibus ſuis aſſignabant ac vitio vertebant. 28, 5.

Ænus. 22, 8.

Africa ab Auſtorianis & Mauricis gentibus incurſata. 26, 4.

Africanus Pannoniæ ſecundæ rector. 15, 3.

Africanus ex Advocato urbis rector provinciæ, cur capite truncatus fuerit. 29, 3.

Agilimundus Subregulus Quadorum. 17, 12.

Agilo Tribunus ſtabuli, Alamannus. 14, 10. ex gentilium ſcutariorum Tribuno Magiſter peditum. 20, 2. Aquilejenſes de morte Conſtantii certiores facit, & ad deditionem compellit. 21, 12. Procopio tyranno ſe adjungit. 26, 7. cum prodit, & cum ſuis ad Valentem A. tranſit. 26, 9.

Aginatius Vicarius Romæ, vir patriciæ ſtirpis, cur Romæ ſupplicio affectus ſit. 28, 1.

Alamanni pacem cum venia a Conſtantio obtinent. 14, 10. apud Argentoratum acie victi a Juliano Cæſ. 16, 12. a Juliano pacati. 21, 4. Gallias Rætiaſque populantur. 26, 4, 5. fuſis acie Romanis, Chariettonem & Severianum Comites interficiunt. 27, 1. a Jovino apud Scarponnam inopinantes oppreſſi. 27, 2. ab eodem apud Catalaunos acie victi, ſex barbarorum millibus interfectis. *ibid.* rex Alamannorum cum paucis captus ab Aſcariis, & patibulo affixus. *ib.* Alamanni trans Rhenum a Valentiniano A. fuſi fugatique. 27, 10. Romanos trans Rhenum munimentum exſtruentes

interficiunt. 28, 2. in his Aratorem & Hermogenem duces. *ibid.*

Alanorum, aliarumque Scythiæ Aſiaticæ gentium ſedes & mores. 31, 2. hi olim Maſſagetæ nuncupati. *ibid.* gladium nudum humi fixum pro Marte regionum ſuarum præſule habent & colunt. *ibid.* Alanos Hunni armis aut pactis ſibi adjungunt. 31, 3.

Alatheus Gothorum Greuthungorum dux, quid poſt tranſitum Iſtrum in Thracia adverſus Romanos egerit. 31, 4. *ſq.*

Alavivus Gothorum Thervingorum dux clariſſimus cum Fritigerno, & ejus, tranſito Iſtro, in Thracia res geſtæ adverſus Valentem. A. 31, 4 *ſq.*

Alexander Syriæ conſularis cur a Juliano A. factus ſit. 23, 2.

Alexandria. 22, 16. Alexandrini medici laudati. *ibid.*

Aliſo Tribunus Procopianarum partium. 26, 8. ejus apud Cyzicum forte factum. *ibid.* ei ob virtutem Valens parcit. *ibid.*

Alpium Cottiarum deſcriptio. 15, 11. Maritimarum item & Pœninarum. *ibid.*

Alypius ex Vicario Britanniarum bonis exuitur, & in exſilium mittitur, veneficii reus delatus. 29, 1.

Ammianus Marcellinus Protector, juſſu Conſtantii A. Urſicino Magiſtro militum obſequitur. 14, 9. cum eo venit Mediolanum. 14, 11. Urſicinum adjuvat in opprimendo Agrippinæ Silvano. 15, 5. cum eo in Orientem redit. 16, 10. dum puerum ſervat, vix Perſas evadit. 18, 6. qua arte cum Urſicino aufugerit. *ibid.* ad Satrapam Corduenæ Jovinianum cum Centurione miſſus, Saporis adventum explorat. *ibid.* Amida a Perſis capta, nocte evadit, ac fuga Antiochiam petit. 19, 8.

Ampelii præfectura urbana qualis. 28, 4. ejus mores & dignitates. *ibid.*

Anaſtaſianæ balneæ, Conſtantinopoli, a ſorore Conſtantini cognominatæ. 26, 6.

Anatolius Præfectus Prætorio Illyrici. 19, 11. ejus mors. 21, 6.

Anatolius Magiſter officiorum a Juliano A. factus. 20, 9. a Perſis interficitur. 25, 3. Juliani A. amicus. *ibid.*

Anazarbus. 14, 8.

Anicii ſupra modum avari, & prædiorum multitudine gaudentes. 16, 8.

Anthemuſia. 14, 3.

Antoninus Protector ad Saporem R. P. transfugit, eumque ſponte jam motum in bellum Romanum impellit. 18, 5.

Apodemius Agens in rebus. 14, 11. 15, 1 & 5. qui in Galli Cæſ. & Silvani necem effrenate exarſerat, vivus exuſtus Juliani A. juſſu. 22, 3.

Aproni.anus Præfectus urbi a Juliano A. fit. 23, 1. cur in veneficos animadverterit. 26, 3.

Aquileja cum duabus legionibus & cohorte ſagittariorum partes Conſtantii adverſus Julianum tuetur, & obſidionem fortiter tolerat. 21, 11.

Aquitanorum convivia lauta plerumque & munda. 16, 8. ex Aquitania vecta annona ad caſtra Juliani. 17, 8.

Araharius & *Uſafer*, Regales Quadorum. 17, 12.

Arar, Sauconna Gallis dictus. 15, 11.

Arbetio inſidiatur Urſicino. 14, 11. 15, 2. veniam Protectoribus impetrat. 15, 3. Magiſter equitum Lentienſi bello interfuit. 15, 4. Silvanum inſimulat. 15, 5. Conſul cum Lolliano. 15, 8. accuſatus majeſtatis evadit. 16, 6. avariſſimus. 16, 8. quæſitor Urſicino datus. 20, 2. cum copiis a Conſtantio præmittitur adverſus Julianum. 21, 13. Procopianos auctoritate ſua ad deditionem adducit. 26, 9.

Arcus cœleſtis cauſæ. 20, 11.

Arietis deſcriptio. 23, 4.

Arinthæus Tribunus, adverſus Lentienſes fortiter facit. 15, 4. ſub Juliano Perſidem ingreſſo copiarum dux. 24, 1 & 7. 25, 5. a Joviano A. cum literis mittitur ad exercitum Gallicanum. 25, 10. Procopianos ad deditionem auctoritate ſua compellit. 26, 8. mira de eo. *ibid.* Magiſter peditum familias Gothorum prædatur. 27, 5. legatus de pace ad eos mittitur a Valente. *ibid.* Perſas expellit Armenia. 27, 12.

Arſaci regi Armeniæ Conſtantius Olympiadem, Ablabii Præf. Præt. filiam, Conſtantis A. fratris ſui ſponſam junxit matrimonio. 20, 11. fidus Romanis fuit. *ibid.* a Conſtantio A. ambitioſis veſtibus & multis donis donatur. 21, 6. quid ei mandaverit Julianus A. Perſidem petens. 23, 2 & 3. Arſaci adverſus Perſas auxilium ferre, conditionibus pacis prohibetur Jovianus A. 25, 7. Arſaces a Sapore per dolum captus interficitur. 27, 12.

Artemius Vicarius Præfecti urbi. 17, 11.

Artemius ex Duce Ægypti, a Juliano A. morte mulctatur. 22, 11.

Athanaricus, rex Greuthun-

gorum gentis Gothicæ, a Valente A. transgreſſo Iſtrum funditur & fugatur. 27, 5. pacem in medio flumine cum eo cur fecerit. *ibid.* a proximis regno pulſus, Conſtantinopoli deceſſit, & ambitioſis exſequiis ſepultus eſt. *ibid.* funditur & fugatur ab Hunnis. 31, 3.

Athanaſius Alexandrinus Epiſcopus damnatur in Synodo. 15, 7. quid ei objectum ſit. *ibid.* a Liberio Epiſcopo Rom. ut damnaretur, Conſtantius obtinere non potuit. *ibid.*

Auſturiani ter Leptitanum agrum & Œenſem populantur. 28, 6.

B.

Bactriani a Parthorum regibus ægre ſubacti. 23, 6. multarum gentium domini. *ibid.*

Bacurius Iberus inerti diſceſſu initium pugnæ fœdat. 31, 12.

Bainobaudes ſcutariorum Tribunus, natione Francus. 14, 11. Barbationis fraude diſcingitur. 16, 11.

Balliſtæ deſcriptio. 23, 4.

Bàppo Tribunus Promotorum. 15, 4.

Barbatio Comes. 14, 11. Magiſter peditum in Galliam cum magno exercitu mittitur. 16, 11. adverſus Alamannos rem male gerit. *ibid.* fugatus ab eis, ad Imper. Mediolanum redit. *ibid. & ſq.* Juthungos fundit fugatque. 17, 6. cur cum uxore capite truncatus ſit. 18, 3.

Bardi apud Gallos qui. 15, 9.

Baſilina, mater Juliani A. 25, 3.

Baſſianus Notarius ob conſultos Mathematicos fortunis ſpoliatus. 29, 2.

Baſternæ opertæ Romæ. 14, 6.

Bellovædius inſignis numeri Tribunus, obſes pacis Jovianum inter & Saporem factæ. 25, 7.

Bitheridus, Primas Alamannus, a Valentiniano A. regere milites juſſus. 29, 4.

Blemmyes. 14, 4.

Brachmanes inter altaria celſius gradientes. 28, 1.

Britannia a Pictis, Saxonibus, Scottis & Attacottis vexata. 26, 4. 27, 8. a Theodoſio, Theodoſii A. patre, fuſis fugatiſque & repulſis barbaris, in integrum reſtituitur, & prov. Valentia recipitur. 28, 3.

Britannica annona in caſtella Ciſrhenana convehi ſolita. 18, 2.

Bubalos, capreolos & ſpinturnicia Ægyptus alit. 22, 15. enhydrum etiam & ichneumonem. *ibid.*

Burgundiorum Alamannorum-

que confinia. 18, 2. Burgundii vel Burgundiones, ſi victi eſſent ab hoſtibus, aut ſi fame laborarent, regem ſuum deſtituebant. 28, 5. ſacerdotem perpetuum habebant. *ibid.* ſobolem ſe eſſe Romanam dicunt. *ibid.* Alamannis confines erant. *ibid.* a Valentiniano A. per fraudem Alamanniæ immittuntur ac illuduntur. *ibid.*

Byzantium, Atticorum colonia. 22, 8.

C.

Cæſar advenienti exercitui honoris cauſa occurrit. 20, 4.

Cæſarius Præfectus Conſtantinopolis ſub Valente. 26, 7.

Calatis, urbs Scythiæ. 27, 4.

Caſſianus dux Meſopotamiæ. 16, 9. ad exercitum Joviani A. fame laborantem cibos affert. 25, 8.

Caſtorum ædes apud Oſtia. 19, 10.

Cella ſcutariorum Tribunus. 16, 11. a Limigantibus Sarmatis interficitur. 19, 11.

Celſus rector Ciliciæ, in vehiculum receptus a Juliano A. 22, 9.

Cerealis Tribunus ſtabuli Valentiniani. A. 30, 5.

Charietto, vir fortitudinis miræ. 17, 10. per utramque Germaniam Comes, ab Alamannis interficitur. 27. 1.

Chnodomarius rex Alamannorum Decentium Cæſarem acie vicit. 16, 12. diu Gallias incubavit, earumque urbes opulentas vaſtavit ac diruit. *ibid.* captus in fuga, & Romam ductus, ibi veterno conſumitur. *ib.*

Ciliciæ, Iſauriæ, Commagenæ, Syriæ, Phœnices & Palæſtinæ, ac Arabiæ Cyprique, orientalium provinciarum deſcriptio. 14, 8.

Civilis rector Britanniæ pro Præfectis. 27, 8.

Claritas & Flaviana, ſtuprorum & adulteriorum reæ, Romæ morte mulctantur. 28, 1.

Claudii præfectura urbana qualis fuerit. 29, 6.

Claudius ex Jovianorum numero Tribunus, ceu Procopianus in exſilium a Valentiniano A. mittitur. 29, 3.

Clematii Alexandrini mors. 14, 1.

Conſtantianus Strator cur ſaxis obrutus ſit. 29, 3.

Conſtantianus, Valentiniani A. affinis, Cerealis & Juſtinæ A. germanus, Tribunus ſtabuli, in Galliis latronum inſidiis excipitur, moxque interficitur. 28, 2.

Conſtantina, Hanniballiani regis primum, deinde Galli

Cæſaris uxor. 14, 1. ſæva. *ibid.* virum in cædes impellit. *ibid.* dum ad fratrem ſuum evocata properat, ex febre interit. 14, 11.

Conſtantinopolis a Juliano A. incrementis maximis fulta. 22, 9.

Conſtantius pater Galli Cæſ. & Juliani A. Conſtantini Maximi frater, filius Conſtantii A. 25, 3.

Conſtantius A. Arelate tricennalia celebrat. 14, 5. ſævit in Magnentianos. *ibid.* Alamannis bellum infert. 14, 10. pacem petentibus dat. *ibid.* æternum ſe & Dominum orbis dictitat. 15, 1. Lentienſes Alamannos fundit fugatque. 15, 4. Romam triumphantis more intrat. 16, 10. allocutionem exercitus ſibi ſoli vindicat. 16, 12. literis Saporis inſolentibus reſpondet. 17, 5. Sarmatas Quadoſque populatur. 17, 12. exſulibus Sarmatis regem imponit, ſedeſque avitas reddit. *ibid.* Limigantes Sarmatas alio transfert. 17, 13. Julianum Cæſaris dignitate jubet eſſe contentum. 20, 9. Bezabden fruſtra oppugnat. 20, 11. domum reverſo cum ſuis Sapore, iter reflectit, & allocutus exercitum, adverſus Julianum contendit. 21, 13. Mopſucrenis ex febre moritur. 21, 15. regni ejus anni. *ibid.* ejus virtutes & vitia. 21, 16. Conſtantinopoli ſepelitur. *ibid.*

Craugaſii Niſibeni uxor a Sapore capta. 18, 10. Craugaſius deſiderio uxoris captivæ transfugit ad Perſas. 19, 9.

Creſcens Vicarius Africæ. 28, 6.

Cretio Comes Africæ. 21, 7.

D.

Dagalaiphus Comes Domeſticorum factus a Juliano A. 21, 8. in expeditione Perſica Juliani A. copiarum dux. 24, 1 & 4. 25, 5. a Joviano A. rector militiæ factus. 26, 5.

Damaſi cum Urſino de epiſcopatu Romano contentio. 27, 3.

Daphne caſtrum in prov. Mœſia ſec. 27, 5.

Decentius Tribunus & Notarius. 20, 4.

Demochares, Pyrrhi regis Epirotarum medicus. 30, 1.

Diabas & Adiabas fluvii Adiabenæ nomen dedere. 23, 6.

Diocles ex Comite Largitionum Illyrici, vivus ob leve delictum exuritur juſſu Valentiniani. 27, 7.

Diogeni dudum Bithyniæ rectori bona ſua cauſa exitii fuere. 29, 1.

Diogmitæ. 27, 9.
Doryphorianus, homo ſævus & perquam audax, Romæ Vicariam Præfecturam qua ratione egerit. 28, 1. poſtea ſub Gratiano excruciatus perit. *ibid.*
Druidæ (dicti & *Dryſidæ*) apud Gallos ſodalitia more Pythagoreorum habuere. 15, 9.
Dulcitius, dux inclitus. 27, 8. Valentinum in Britannia exſulantem, ac res novas molientem, juſſu Theodoſii capitali cum paucis pœna affecit. 28, 3.
Dynamius, Actuarius ſarcinalium Conſtantii A. jumentorum, Silvano tendit inſidias. 15, 5. fit Corrector Tuſciæ. *ibid.*

E.

Epiſcoporum provincialium vini cibique parſimonia, veſtitus vilis, oculi dejecti. 27, 3.
Equitius, Tribunus, cui cura Palatii credita, Valentis A. propinquus, cur ad Gothos ire obſidis loco renuerit. 31, 12. in prœlio apud Hadrianopolim cecidit. 31, 13.
Equitius ſcholæ primæ Scutariorum Tribunus, homo Pannonius. 26, 1. paucorum ſuſurris deſignatur Auguſtus. *ibid.* rejectus a potioribus, Valentiniano populari ſuo; qui abiens Aug. a cunctis deſignatus fuerat, favet. *ibid.* nondum Magiſter, ſed Comes, a Valentiniano A. Illyriciano exercitui præponitur. 26, 5. Magiſterii dignitate augetur. *ibid.* tres aditus Illyrici obſtruit Procopianis. 26, 7. Magiſter armorum per Illyricum, cur increpitus ſit a Maximino Præf. Præt. ut pervicax & deſes. 29, 6. a Quadis & Sarmatis ut Gabinii regis circumventor inveſtigatur. *ibid.*
Eruli & Batavi. 20, 1 & 4. Erulorum & Batavorum vexillum ab Alamannis direptum, poſt magnum certamen recipitur. 27, 1.
Euhages Gallorum qui. 15, 9.
Euphronius rector Meſopotamiæ. 18, 7.
Eupraxius Magiſter memoriæ, ob favorabilem acclamationem in deſignatione Gratiani Auguſti, Quæſtor a Valentiniano A. promovetur. 27, 6. fiducia ejus in admonendo Valentiniano. A. 27, 7. 28, 1.
Euſebia, prior uxor Conſtantii, ſterilis. 16, 10. ſoror Euſebii & Hypatii conſularium. 21, 6. forma, moribus & humanitate præſtans. *ibid.* Julianum periculis exemit, &

Cæſarem appellandum curavit. *ibid.*

Euſebius & Hypatius conſulares, fratres Euſebiæ quondam Aug. 21, 6. ab Heliodoro accuſati majeſtatis, paulo poſt reſtituuntur in integrum. 29, 2.

Euſebius ex Comite rei privatæ. 15, 5.

Euſebius Præpoſitus cubiculi. 14, 11. 15, 3. divitiarum avidiſſimus. 16, 8. Urſicino inſidiatur. 20, 2. morti addictus a Juliano A. 22, 3.

Euſtathius philoſophus, legatus a Conſtantio A. ad Saporem R. P. miſſus. 17, 5. re infecta redit. 17, 14.

Eutherius, Præpoſitus cubiculi Juliani Cæſ. dominum ſuum apud Conſtantium defendit. 16, 7. laudes ejus. *ibid.* Julianum aliquoties correxit. *ibid.* antea Conſtanti A. honeſta & recta ſuaſerat. *ibid.* Romæ honorate conſenuit. *ibid.* Eutherius, cubiculi Juliani A. Præpoſitus, ad Conſtantium A. cum ejus literis mittitur. 20, 8.

Eutropius Proconſul Aſiæ, accuſatus Theodorianæ conjurationis, Paſiphili philoſophi conſtantia evaſit. 29, 1.

Excubitor, Juliani A. domeſticorum Comes. 20, 4.

F.

Fauſiana femina non obſcura, adulterii rea ſupplicio afficitur. 28, 1.

Fauſtina poſterior uxor Conſtantii A. 21, 6. Fauſtinæ ex Conſtantio filia poſtuma, nomine Conſtantia, Gratiano A. poſt nupſit. 21, 15. a Procopio tyranno ſinu circumfertur præſente Fauſtina. 26, 7. in agminibus & in prœliis ab eodem lectica cum matre circumfertur. 26, 9. a Quadis pæne capta eſt, cum duceretur Gratiano nuptura. 29, 6. qui evaſerit. *ibid.*

Fauſtinus Notarius, ob aſinum occiſum tortus, & carnificis manu peremtus. 30, 5.

Felix Notarius, officiorum Magiſter a Conſtantio A. promotus, a Juliano repudiatur. 20, 9.

Felix largitionum comes. 23, 1.

Feſtus Tridentinus, conſularis Syriæ Magiſter memoriæ, dein Proconſul Aſiæ. 29, 2. natura crudelis & furioſus. *ibid.* ſævitiæ ejus exempla. *ibid.*

Fiduſtius Præſidialis, reus majeſtatis. 29, 1. jugulatur cum conſciis. *ibid.*

Firmus Maurus, Nubelis reguli filius, Zamma fratre occiſo cur a Romanis de-

fecerit. 29, 5. datis obſidibus & annona, reſtitutoque Icoſio oppido, pacem cum Theodoſio facit. *ibid.* fugit, & pretioſa quæque abjicit. *ibid.* ad Iſaflenſes confugit. *ibid.* ab Igmazene Iſaflenſium rege captus & cuſtoditus, ne Theodoſio traderetur, laqueo fauces ſibi eliſit. *ibid.*

Flavianus Vicarius Africæ. 28, 6.

Florentius, Præfectus Prætorio Galliarum, Julianum Cæſ. ad pugnandum cum Alamannis hortatur. 16, 12. Gallos tributis gravat. 17, 3. milites cum commeatu ad Julianum adducit. 18, 2. repugnat Cæſari. *ibid.* Juliano Aug. conſalutato, aufugit. 20, 8. a Conſtantio A. Præfectus Prætorio per Illyricum, & cum Tauro conſul factus. 21, 6. Conſul etiamtum, abſens damnatur, nec niſi latebris mortem evadit. 22, 3.

Florentius Officiorum Magiſter. 20, 2. Nigriniani filius, deportatur in inſulam Boas juſſu Juliani Aug. 22, 3.

Florentius & Barchalba Tribuni, qui Procopium tyrannum vinctum ad Valentem Aug. adduxerant, cum ipſo interfecti. 26, 9.

Florentius Præfectus Prætorio Galliarum. 27, 7. ejus in admonendo Valentiniano libertas. *ibid.*

Florentius, Germaniæ dux. 29, 4.

Fortunatianus Comes. 29, 1.

Francorum in palatio Conſtantii multitudo floruit. 15, 5. Colonia Agrippina a Francis obſeſſa & capta. 15, 8. ſexcenti Franci a Juliano Cæſ. capti. 17, 2. Franci Salii & Chamavi, hi ad pacem, illi ad deditionem compulſi. 17, 8. Franci Attuarii, poſt plurimos ſuorum captos & occiſos, pacem a Juliano Aug. petunt obtinentque. 20, 10. Franci & Saxones Gallicanos tractus infeſtant. 27, 8.

Fraomarius Bucinobantum, gentis Alamannæ contra Mogontiacum, rex a Valentiniano A. factus. 29, 4. deinde Tribunus numeri Alamannorum in Britannia. *ibid.*

Frigeridus dux Gratiani A. Farnobium Optimatem cum multis Gothis & Taifalis cædit; reliquos in Italiam Circumpadanam transfert. 31, 9.

Fritigernus Gothorum Thervingorum rex vel dux præcipuus, quid rerum in Thracia poſt tranſitum Iſtrum geſſerit, & ut Valentem inſtructa acie victum interfecerit. 31, 4 — 16.

Fulloſaudes dux, in Britannia inſ. a barbaris circumventus. 27, 8.

G.

Gabinius rex Quadorum fraude Romanorum occiſus. 29, 6.

Galliarum limites. 15, 10. Galliarum nationes præcipuæ. 15, 11. provinciæ Galliæ, & clariſſimæ ſingularum urbes. *ibid.* quorum ductu a Romanis ſubactæ ſint Galliæ. 15, 12.

Gallorum origines. 15, 9. mores. 15, 12. Gallorum apud Amidam obſeſſorum fortitudo. 19, 5 & 6. Galli Julio menſe expeditiones ſuas inchoant. 17, 8. Gallicanæ legiones imperiorum arbitras ſe ferebant. 30, 10.

Gallus Cæſar ſævus. 14, 1. ejus immanitas. 14, 7. paulatim exarmatur a Conſtantio. *ibid.* Domitianum Præfectum Præt. & Montium Quæſtorem interficiendos militibus tradit. *ibid.* ſævit in multos inſontes. *ibid.* in Epigonium & Euſebium philoſophos animadvertit. 14, 9. evocatur a Conſtantio A. 14, 11. capite truncatur. *ibid.* ejus parentes, & forma. *ibid.*

Gaudentius Agens in rebus. 15, 3. Notarius, actuum Juliani Cæſ. explorator. 17, 9. Africam ſervat Conſtantio. 21, 7. a Juliano A. morte afficitur. 22, 11,

Gaudentius Scutarius a Valentiniano adverſus Procopium Africæ præſidio deſtinatus. 26, 5.

Georgius Alexandrinus Epiſcopus, ab Alexandrinis cur tractus & dilaniatus ſit cum Dracontio Præpoſito monetæ & Diodoro. 22, 11.

Germanianus Præfectus Prætorio Galliarum. 26, 5.

Gildo Firmi regis frater. 29, 5. & Maſcizelis. *ibid.*

Gothi Thracias populantur. 26, 4. ob auxilia miſſa Procopio, triennio oppugnantur a Valente. A. 27, 5. pacem cum eo datis obſidibus faciunt. *ibid.* ab Hunnis ſedibus ſuis expelluntur. 31, 3. Gothorum alii permiſſu Valentis, tranſportantur in Thraciam, alii furtim ratibus Iſtrum tranſeunt. 31, 4. Gothi, fame preſſi ac male habiti, rebellant, ac Lupicinum cum ſuis fundunt. 31, 5. Valentem Imp. acie vincunt atque interficiunt. 31, 13. Hadrianopolim victoria ſua elati oppugnant, & omnia fruſtra experti, re infecta diſcedunt. 31, 15. Hunnis Alaniſque auro ſibi adjun-

ctis, fruſtra Conſtantinopolim tentant. 31, 16.

Gratianus a Valentiniano Auguſtus conſentientibus militibus Gallicanis appellatur. 27, 6. cum patre Rhenum tranſit, & Alamanniam intrat. 27, 10. apud ſigna Jovianorum retro detinetur ob ætatem bello immaturam. *ibid.* Lentienſes Alamannos vincit apud Argentariam. 31, 10. ejus indoles. *ibid.* ad Valentem patruum ſcribit, eique auxilium adverſus Gothos ferre properat. 31, 11. cur Valenti inviſus. 31, 12.

Grumbates rex Chionitarum, filium apud Amidam amittit. 19, 1.

Gumoharius Conſtantio factus Magiſter armorum per Gallias, a Juliano A. non recipitur. 20, 9. Tribunus ſcutariorum, Vetranionem prodidit. 21, 8. Gomoarius a Conſtantio A. cum copiis præmittitur adverſus Julianum. 21, 13. a Procopio tyranno copiis præficitur. 26, 7. ad Valentem tranſit. 26, 9.

Gundomadus Alamannorum rex pacem cum Conſtantio jungit. 16, 12. Vadomarii frater, per inſidias interimitur. *ibid.*

H.

Hanniballianus rex. 14, 1.

Hariobaudes Vacans Tribunus, natione Alamannus, ad Hortarium regem Alam. a Juliano Cæſ. legatus miſſus. 18, 2. redit ad Julianum. *ibid.*

Hariobaudus Alamannorum rex, Macriani frater, cum Juliano pacem componit. 18, 2.

Hatra oppidum. 25, 8.

Helena Conſtantii A. ſoror, Juliano Cæſ. nubit. 15, 8. Romæ potionata ab Euſebia A. immaturum abjicit partum. 16, 10. moritur Viennæ, & Romæ in ſuburbano viæ Nomentanæ prope ſororem ſuam Conſtantinam conditur. 21, 1.

Heleopoleos deſcriptio. 23, 4.

Heliodorus, ex mercatore gari celeber cauſidicus. 29, 2. delator peſſimus, Euſebium & Hypatium fratres, conſulares, falſo majeſtatis accuſat. *ibid.* repentina morte perit. *ibid.*

Helpidius Præfectus Prætorio Orientis. 21, 6. quis & qualis. *ibid.*

Hermogenes Ponticus, Præfectus Prætorio Orientis. 19, 12. moritur. 21, 6.

Heſperius Proconſul Africæ. 28, 6.

Heſychia matrona cur ore & naribus occluſis ſe peremerit. 28, 1.

Hierocles, Alypii ex Vicario Britanniarum filius adoleſcens, veneficii cum pa-

tre accuſatus, caſu mortem evaſit. 29, 1.

Hieroglyphica nota. 17, 4.

Honoratus Comes Orientis. 14, 1. ejus conſtantia. 14, 7.

Hormiſda, frater Saporis regis Perſarum. 16, 10. ejus ad Conſtantium A. dictum. *ibid.* ejus de Roma ſententia. *ibid.* Juliani A. in bello Perſico copiarum dux. 24, 1. ei inſidiantur Saraceni Aſſanitæ. 24, 2. Pariſaborenſes eum deſertorem appellitant. *ibid.* eos Hormiſda colloquio ſuo ad deditionem adducit. *ibid.* ipſum lacerat probris Nabdates Perſa, ac vivus exuritur. 24, 5.

Hormiſda, Hormiſdæ regalis filius, Proconſul fit a Procopio tyr. 26, 8. milites Valentis A. ipſe cum uxore fuga vix evadit. *ibid.* uxoris opera periculis poſtea magnis eximitur. *ibid.*

Hortarius Alamannorum rex. 16, 12. veniam a Juliano Cæſ. impetrat. 17, 10. fœdus ſervat. 18, 2.

Hortarius, Primas nationis Alamannæ, rector militum, propter miſſas clam ad Macrianum regem Alam. literas vivus comburitur. 29, 4.

Hunnorum & Alanorum ſedes & mores. 31, 2. Hunni marium infantium genas ferro altius ſulcant; unde imberbes ſeneſcunt. *ibid.* pelles murium in uſu habent. *ibid.* galeris incurvis capita tegunt. *ibid.* cur libere ingredi non valeant. *ibid.* equis ſuis prope ſemper affixi. *ibid.* hoſtes contortis laciniis illigant, ut laqueatis reſiſtentium membris equitandi vel gravandi adimant facultatem. *ibid.* Hunni Alanos armis aut pactis ſibi adjungunt. 31, 3. Gothos invadunt, ac pleroſque ſedibus ſuis pellunt. *ibid.*

Hymetius Proconſul Africæ. 28, 1. cur relegatus ſit in Dalmatiam. *ibid.*

Hypatii Conſularis, fratris Euſebiæ quondam Aug. laudes. 29, 2.

I.

Iconium Piſidiæ oppidum. 14, 2.

Immo Comes Aquilejam juſſu Juliani A. obſidet. 21, 12.

Imperatores Romani in conſulatu collegas ſibi privatos adjungere dedignati. 23, 1. ob nuncupationem Auguſtam donativum militibus erogare ſoliti. 26, 2.

Jovinus Magiſter equitum. 21, 12. eum Jovianus A. miſſo Arinthæo cum literis, Magiſterium armorum per Gallias retinere jubet. 25, 10. Magiſter equitum per

Gallias Alamannos per Belgicam diffuſos tribus prœliis fundit. 27, 2. reverſus Pariſios, a Valentiniano A. Conſul deſignatur. *ib.* Jovinus Magiſter rei caſtrenſis cum Valentiniano A. ad bellum Alamannicum proficiſcitur. 27, 10. Theodoſium ſucceſſorem accipit. 28, 3.

Jovianus Protector domeſticus, Conſtantii A. corpus loculo conditum cum regia pompa vehiculo inſidens Conſtantinopolim proſequitur. 21, 16. Jovianus Domeſticorum ordinis primus, fit Imperator. 25, 5. ignominioſam pacem cum Sapore facit. 25, 7. Jovianum Gallicanus exercitus per legatos ſalutat, & pro Imperatore habet. 25, 10. Ancyræ Conſulatum init, aſcito in collegium trabeæ Varroniano filio infantulo. *ibid.* moritur Dadaſtanæ. *ibid.* mortis ejus ſubitæ cauſæ. *ibid.* mores ejus. *ibid.* pater ipſius Varronianus, paulo ante filium mortuus. *ibid.* Joviani corpus Conſtantinopoli inter Auguſtorum reliquias conditur. 26, 1.

Jovianus Notarius. 24, 4. primus inter Notarios omnes, cur Joviani A. juſſu necatus ſit. 25, 8.

Jovianorum & Herculianorum principes. 22, 3.

Jovius Quæſtor a Juliano A. factus. 21, 8.

Iphicles philoſophus Cynicus, ab Epirotis legatus ad Valentinianum A. miſſus, ut Probum Præf. Præt. apud Imperatorem laudaret. 30, 5.

Iſaurorum incurſiones. 14, 2, 3. Iſauri Pamphyliam & Ciliciam infeſtant. 27, 9. Muſonium Vicarium Aſiæ cum ſuis interficiunt. *ibid.* pacem datis obſidibus obtinent. *ibid.*

Julianus a Conſtantio fratre patrueli Cæſar appellatur, Galliiſque præficitur. 15, 8. Coloniam Agrippinam recipit, & cum Francorum regibus pacem facit. 16, 3. apud Senonas ab Alamannis obſidetur. 16, 4. dotes ejus. 16, 5. Julianus Cæſ. fuſis aut cæſis Alamannis, Tres-Tabernas reparat. 16, 11. ſuos hortatur ad pugnam. 16, 12. Alamannos apud Argentoratum magno prœlio ſuperat. *ibid.* tranſito Rheno Alamanniam populatur. 17, 1. ſexcentos Francos capit. 17, 2. caſtella ad Rhenum reparat, & flumen tranſgreſſus V Alamannorum reges ad pacem petendam, captivoſque reddendos compellit. 18, 2. Pariſiis Auguſtus a militibus per vim conſalutatur. 20, 4. ad Conſtantium A.

duos legatos cum literis mittit. 20, 8. tranſito Rheno, regionem Francorum Attuariorum pervadit. 20, 10. milites ſuos alloquitur, & in verba ſua adigit, Conſtantio bellum illaturus. 21, 5. armatus tranſcurrit Illyricum. 21, 10 *ſq.* comperta morte Conſtantii per legatos, Thracias & Conſtantinopolim petit, ac toto imperio potitur. 22, 2. Antiochia egreſſus, exercitum in Perſas ducit. 23, 2. Aſſyriam ingreditur. 24, 1. poſt aliquot ibi oppida & caſtella deditione aut vi capta, dum ſe intectus prœliis inſerit, interficitur. 25, 3. ætas ejus *ibid.* parentes. *ibid.* virtutes ejus & vitia. 25, 4. forma ejuſdem & ſtatura. *ibid.* corpus ejus Tarſum a Procopio propinquo deportatatum & in ſuburbano conditum, ut juſſerat. 23, 2. 25, 5.

Julianus ex Vicario, a Juliano A. morte afficitur. 22, 11.

Julianus Tribunus legionis, a Perſis cæſus, 25, 6.

Julius Comes per Thracias. 26, 7. aſtu capitur a Procopio tyr. *ibid.* Magiſter militum trans Taurum, per orientales provincias Gothos eadem die atque hora omnes interimendos curat. 31, 16.

Junius Baſſus, Præfectus urbi. 17, 11.

Juſtina mater Valentiniani Aug. 30, 10.

Juthungi, Alamannorum pars, a Barbatione victi. 17, 6.

Juventius Quæſtor. 26, 4. ex Quæſitore Palatii Præfectus urbi genere Pannonius. 27, 3.

L.

Læti vel *Leti* Lugdunum invadunt. 16, 11. qui fuerint. 20, 8.

Lampadius Præfectus Prætorio. 15, 5. ex Præfecto Prætorio Præfectus urbi. 27, 3. vanus admodum & inanis gloriæ affectator. *ibid.* ejus domus a plebe facibus injectis & malleolis cur petita. *ibid.* ejuſdem ſeceſſus ad Mulvium pontem. *ibid.* Lollianus Lampadii ex Præfecto filius adoleſcens, cur capite truncatus ſit. 28, 1.

Laniogaiſus Tribunus, natione Francus, Silvano populari ſuo fidus. 15, 5. ſolus affuit morituro Conſtanti A. *ibid.*

Lauricius Comes Iſaurorum latrocinia compeſcit. 19, 13.

Latinus Domeſticorum Comes, Alamannus genere. 14, 10.

Lentienſes Alamanni primo victores, mox victi fuſique

a Conſtantio. 15, 4. prœlio ſuperati a Gratiani ducibus regem Priarium amittunt, & datis tironibus domum redire permittuntur. 31, 10.

Leo rationes numerorum militarium tractans, Valentiniano principi deſignato, populari ſuo favet. 26, 1. exitialis poſtea Magiſter Officiorum. *ibid.* Leo Notarius, poſt Officiorum Magiſter, crudelis & humani ſanguinis avidiſſimus. 28, 1. cur Probum Præf. Præt. inviſum Principi Valentiniano reddiderit. 30, 5.

Leonas Quæſtor cum literis ad Julianum a Conſtantio A. miſſus. 20, 9.

Leontius Quæſtor, poſt Præfectus urbi. 14, 11. qualis in Præfectura urbana. 15, 7.

Liberius Antiſtes urbis Romæ, quod Athanaſium inauditum damnare nollet, in exſilium juſſu Conſtantii A. miſſus. 15, 7.

Limigantes Sarmatæ a Conſtantio A. victi, alias in ſedes transferuntur. 17, 13. dum Conſtantium A. invadunt, maxima ſuorum ſtrage reprimuntur. 19, 11.

Lucillianus Domeſticorum Comes. 14, 11. Lucillianus Comes legatus mittitur ad Saporem P. R. 18, 6. Magiſter equitum per Illyricum, a Juliano A. opprimitur. 21, 9. Magiſter equitum & peditum a Joviano A. genero ſuo factus. 25, 8. Remis cum Seniaucho Tribuno occiditur. 25, 10.

Lucillianus Comes & Conſtantianus Tribunus, claſſis Juliani A. ductores. 23, 3. Lucillianus imperitia præceps. 24, 1.

Lupicinus Magiſter militum per Gallias. 18, 2. in Britanniam adverſus Scotos & Pictos proficiſcitur. 20, 1. inde revertitur. 20, 9. a Joviano A. promotus Magiſter equitum per Orientem. 26, 5.

Luſcus Curator urbis. 14, 7.

Lutto Francus. 15, 6. interficitur. *ibid.*

M.

Macrianus Alamannorum rex pacem cum Juliano init. 18, 2. cum Valentiniano. 30, 3. fidus poſtea Romanis ſocius & amicus. *ibid.* dum Franciam vaſtat, inſidiis circumventus perit. *ibid.*

Macrobius Tribunus in bello Perſico cæſus. 25, 6.

Magnentiacæ legiones duæ erumpunt noctu Amida, & in caſtris Perſarum magnam edunt ſtragem. 19, 5 & 6.

Magnus Tribunus. 27, 6.

Malarichus, Gentilium Tribunus, Francus, Silvani Magiſtri peditum popularis ſui amicus. 15, 5. & defenſor. *ib.* Magiſterium militum per Gallias ſibi a Joviano A. delatum recuſat. 25, 10.

Malleoli deſcriptio. 23, 4.

Mallobaudes vel *Mellobaudes* armaturarum Tribunus. 14, 11. 15, 5. Mellobaudes, bellicoſus Francorum rex, Macrianum Alamannorum regem in Francia graſſantem inſidiis circumvenit ac interfecit. 30, 3. Comes Domeſticorum Gratiani, rexque Francorum, Lentienſes Alamannos fundit fugatque. 31, 10.

Mamertinus Comes largitionum a Juliano A. fit. 21, 8. Conſul cum Nevitta. 21, 10. Præfectus Præt. per Illyricum. 21, 12. Præfectus Præt. Italiæ & Illyrici. 26, 5. ab Avitiano peculatus accuſatur. 27, 7.

Maratocupreni piratæ in Syria, juſſu Valentis A. cum conjugibus & liberis ac vico ſuo omnes ad unum deleti. 28, 2. eorum repentina & aſtuta latrocinia. *ibid.*

Marcellianus, filius Maximini Præf. Præt. dux per Valeriam. 29, 6. Gabinium regem Quadorum fraude deceptum occidit. *ibid.*

Marcellus Magiſter militum per Gallias. 16, 2. obſeſſo apud Senonas Juliano Cæſ. auxilium non tulit. 16, 4. ob id ſacramento ſolvitur. 16, 7.

Marcellus Protector, Procopii cognatus, Nicææ & Chalcedone a paucis appellatur Auguſtus. 26, 10. miſſis militibus in cuſtodiam conjicitur, deinde interficitur. *ibid.*

Marinus Tribunus cur ſe ultro trajecerit. 15, 3.

Martinus Vicarius Britanniarum. 14, 5. cur ſe ipſe interfecerit. *ibid.*

Maſaucio domeſticus Protector, Cretionis Comitis filius, in Africæ præſidium a Valentiniano A. miſſus 26, 5.

Maſſagetæ Alani appellati. 23, 5.

Maſſilia quando & a quibus condita ſit. 15, 9.

Mavortius Præfectus Prætorio. 19, 11.

Mauricæ gentes. 30, 7.

Mauricius Tribunus. 25, 8.

Maurus, Petulantium Haſtatus, poſtea Comes, capiti Juliani torquem impoſuit. 20, 4. Frigerido ſucceſſor datur a Gratiano. 31, 10.

Maximinus Præfectus annonæ. 28, 1. ejus patria, genus, & parentes, ac dignitates. *ibid.* Vicarius Præf. multos etiam ſenatores & ſenatoriæ ſtirpis mulieres, maleficiorum &

adulteriorum Romæ damnat ac capite truncat. *ibid.* Præfectura Prætoriana augetur. *ibid.* etiam abſens per Vicarios & emiſſarios ſuos in nobilitatem Romanam ſævit. *ibid.* ſub Gratiano poſtea damnatus, capite truncatur. *ibid.* Præfectus Prætorio Valentinianum ad crudelitatem impellit. 29, 3. caſtra in Quadorum terris ædificari maturat. 29, 6.

Maximus Senator, a Juliano A. in locum Tertulli urbi præficitur. 21, 12.

Maximus Tribunus legionis a Perſis interfectus. 25, 6.

Maximus Philoſophus patria Epheſius. 29, 1. Juliani Apoſtatæ præceptor. *ib.* inter Theodori conſcios nominatus, capite truncatur. *ibid.*

Memorius Præſes Ciliciæ. 23, 2.

Menophilus ſpado Drypetinam Mithridatis regis filiam cur interfecerit. 16, 7.

Mercurius Rationalis, delator. 15, 3. ſomniorum Comes cur dictus. *ibid.*

Meribanes Hiberiæ rex veſtiſtibus & donis donatus a Conſtantio A. 21, 6.

Merobaudes apud Gratianum A. plurimum potuit. 28, 6. Magiſter peditum cum ſuis a Valentiniano A. præmiſſus ad vaſtandos Quadorum pagos. 30, 5. Valentiniano mortuo Sebaſtianum Com. longius amandat, & Valentinianum juniorem Auguſtum appellandum curat. 30, 10.

Meſſalla provinciæ Pannoniæ rector, Conſtantiam Conſtantii A. filiam periculo captivitatis liberat. 29, 6.

Metrodori Philoſophi mendacium, cauſa belli Perſici fuit, 25, 4.

Milites Romani ſtantes cibum ſumebant in caſtris. 25, 4.

Minervius ex Conſulari, nomine & decreto ſenatus R. legatus mittitur ad Valentinianum A. 28, 1.

Modeſtus Comes per Orientem. 19, 12. Præfectus Prætorio de conjuratione Theodori Notarii cognoſcit. 29, 1. Valenti adulatur. *ibid.* Valentem A. a cognitione cauſarum revocat. 30, 4. ejus magiſtratus. *ibid.*

Mœſiacorum numeri duo. 20, 1.

Mopſueſtia Mopſi vatis domicilium. 14, 8.

Muſonianus, qui & Strategius, Præfectus Prætorio Orientis, qualis. 15, 13. Perſas ad pacem hortatur. 16, 9.

Muſonius Vicarius Aſiæ, qualis vir fuerit. 27, 9.

N.

Næſſus, urbs Daciæ mediterraneæ. 21, 10.

Nannenus Comes a Saxonibus vulneratur, & aliquot ejus milites interficiuntur. 28, 5. Nannenus vel Nannienus dux Lentienſes Alamannos prœlio ſuperat. 31, 10.

Natuſpardo ſcutarius, in bello Alamannico Valentiniani cadit. 27, 10.

Nebridius Comes Orientis. 14, 2. ex Quæſtore Juliani Cæſ. Præfectus Prætorio Galliarum. 20, 9. jurare in verba Juliani A. recuſat, & ab ipſo ſervatus, ſecedit in Tuſciam. 21, 5. in locum Salluſtii Præfectus Prætorio promotus. 26, 7.

Nectaridus Comes maritimi tractus, in Britannia a barbaris cæſus. 27, 8.

Neotherius Notarius, in Africam a Valentiniano A. miſſus. 26, 5. poſt Conſul factus. *ibid.*

Neſtica Tribunus ſcutariorum. 17, 10.

Nevitta adverſus Juthungos fortiter facit. 17, 6. Magiſter armorum per Gallias a Juliano A. factus in locum Gumoharii. 21, 8. Conſul cum Mamertino. 21, 10. dux Juliani. 24, 1 & 4. 25, 5.

Nicomedia terræ motu proſtrata. & de terræ motibus. 27, 7.

Nigrinus, turmæ equitum Tribunus, Aquileiam Conſtantio diu vindicat adverſus Julianum. 21, 11. vivus exuritur. 21, 12.

Nileus filius Codri, Athenienſium coloniam Miletum inter Jonas deducit. 28, 1.

Niſibis a Joviano A. Perſis ex pacto tradita, fruſtra deprecantibus oppidanis. 25, 8.

Nohodares Optimas Perſarum & dux. 14, 3.

Novidunum, urbs aut caſtrum provinciæ Scythiæ. 27, 5.

Nymphæum Marcus condidit Imperator. 15, 7.

O.

Obeliſcus Romæ in Circo Maximo conſtitutus: & de Obeliſcis. 17, 4.

Octavianus Proconſul Africæ a Juliano A. factus. 23, 1. 29, 3.

Odyſſus, urbs provinciæ Mœſia inferioris ſeu ſecundæ. 27, 4.

Olybrius, Præfectus urbi, diuturno morbo laborat. 28, 1. Præfectura ejus urbana lenis & moderata. 28, 4. ejus luxus. *ibid.*

Orfitus Præfectus urbi. 14, 6. iterum. 16, 10. ex Præfecto urbi a Terentio piſtore peculatus reus defertur. 27, 3. Vulcatii Rufini opera ſolutus exilio, a Valentiniano A. boni

ſuis & laribus redditur. 27, 7.
Orientis provinciarum deſcriptio. 14, 8.
Oſdruena regio. 24, 1.

P.

Palladius, Tribunus & Notarius, donativum militum in ſinum ſuum congerit. 28, 6. a Romano Comite corruptus. *ibid.* poſt detectam ejus fraudem capitur, & obſervata cuſtodum abſentia, laqueo ſe ſuſpendit. *ibid.*
Para, Arſacis Armeniorum regis filius, poſt cædem patris ad Romanos confugit, & cum paucis juſſu Valentis Neocæſareæ liberaliter curatur. 27, 12. per Terentium ducem reducitur in Armeniam. *ib.* metu Perſarum latet in ſilvis. *ibid.* Cylacem & Artabannem fraude Saporis deceptus occidit. *ibid.* Tarſi ſpecie obſequiorum cuſtoditus, cum CCC popularibus fugit, & equis regnum repetit. 28, 1. a Trajano duce in convivio interficitur. 30, 1.
Pariſii. 20, 4.
Parium condidit Jaſonis filius Parius. 22, 8.
Parthenium mare, alias Iſſiacum. 22, 15.
Parthici imperii initium. 23, 6.
Paternianus Notarius Valentiniani A. 30, 4.
Paulus Notarius, delator. 14, 5. 15, 3. a Martino Vicario Britanniæ vulneratur. 14, 5. graſſatur. 19, 12. vivus comburitur. 22, 3.
Pentadius Notarius. 14, 11. conſtanti defenſione Juliani iram evaſit. 22, 3.
Pentadius Juliani A. Officiorum Magiſter. 20, 8.
Pentapolis vel Cyrenaica. 22, 16.
Perſæ ſilentium pro Deo habent. 21, 13. octodecim regni Perſarum majores provinciæ deſcribuntur. 23, 6. Perſarum habitus & mores. *ibid.* a Trajano & Vadomario vincuntur. 29, 1.
Petronius ſocer Valentis A. ex Præpoſito Martenſium militum Patricius, dirus & avarus. 26, 6.
Petulantes & Celtæ, numeri militares in Gallia. 20, 4. Petulantium ſigna. *ibid.* Petulantes & Celtæ Julianum Auguſtum declarant. *ibid.* ſigna Petulantium & Celtarum. *ibid.* Petulantes & Celtæ repulſa Juliani A. non offenduntur. 20, 5. Petulantium & Celtarum immoderata ſub Juliano A. licentia. 22, 12.
Phalangius Bæticæ Conſularis. 28, 1.
Pharus a Cleopatra exſtru-

cta. 22, 16. item Heptaſtadium. *ibid.*

Philagrius Notarius Juliani A. poſtea Comes Orientis. 21, 4. vir prudens. *ibid.*

Picti, Attacotti & Scotti Britannias vexant. 27, 8.

Pœmenius Silvani amicus interficitur. 15, 6.

Pollentianus Tribunus, conſultorum de imperio Manium reus, cur a Valente ſervatus ſit. 29, 2.

Potentius, Tribunus Promotorum, Urſicini Magiſtri militum filius, in prœlio apud Hadrianopolim cadit. 31, 13.

Prætextatus Proconſul Achajæ. 22, 7. ejus præfectura urbana laudatur. 27, 9. Prætextatus ex Præfecto urbi, a nobilitate Romana quare legatus miſſus ſit ad Valentinianum A. 28, 1.

Probi Præfecti Prætorio nobilitas, potentia, & opes, 27, 11. mores ejus. *ibid.* liberalitas & munificentia. *ibid.* Probus Maximino Præfecto annonæ Aginatii Vicarii Romæ de ipſo literas prodit. 28, 1. Quados & Sarmatas a Sirmii oppugnatione deterret. 29, 6. adulatur Valentiniano, & tributis provincias onerat. 30, 5. cur inviſus Principi. *ibid.*

Procopius ad Saporem legatus a Conſtantio A. mittitur. 17, 14. tunc Notarius. *ibid.* ad Rom. rectores inde ſcribit verbis obſcuris. 18, 6. ei cognato ſuo Julianus A. Perſas petens XXX millia militum commiſit. 23, 3. miſſus a Joviano A. corpus Juliani A. in ſuburbano Tarſenſi ſepelivit, nec poſt quæſitus uſquam potuit inveniri. 25, 9. cibos, quos conſervarat, ad Joviani A. copias miſit. 25, 8. ſub Joviano A. apud Strategium ex Palatino milite Senatorem latuit. 26, 6. mortuo Joviano per Divitenſes & Tungricanos juniores imperium invadit Conſtantinopoli. *ibid.* Thracias occupat. 26, 7. Jovios & Victores contra ſe miſſos a Valente, ſibi verbis conciliat. *ibid.* Bithyniam in ditionem ſuam redigit. 26, 8. Cyzicum capit. *ibid.* a ducibus ſuis deſertus & proditus Valenti offertur, & capite truncatur. 26, 9. ejus ætas, forma, & mores. *ibid.*

Procopius Notarius & Memoridus Tribunus a Joviano A. in Illyricum & Gallias miſſi. 25, 8. redeunt ad Jovianum, geſta narraturi. 25, 10.

Proculus Silvani Domeſticus. 15, 6. ejus in tormentis conſtantia. *ibid.*

Profuturus & Trajanus rectores militum, ac Richomeres æquo marte cum Gothis pugnant. 31, 7.
Proſper Comes, legatus ad Saporem. 17, 5. re infecta redit. 17, 14.
Ptolemæus rex Cypri injuria proſcriptus, & Cyprus publicata. 14, 8.
Puſæus Perſa dedititius, Tribunatu a Juliano A. ornatus. 24, 1. poſtea dux Ægypti factus. *ibid.*

Q.

Quadi Valeriam incurſionibus infeſtant. 16, 10. Pannias cum Sarmatis vaſtant. 17, 12. Sarmatis armatura moribuſque ſimiles. *ibid.* a Conſtantio A. datis obſidibus pacem obtinent. *ibid.* cum Sarmatis Pannonias vaſtant. 26, 4. ad vindicandam regis ſui cædem Tranſdanubianas regiones vaſtant. 29, 6. cum Sarmatis juncti prædas hominum ac pecorum agunt, & filiam Conſtantii quondam A. Conſtantiam pæne capiunt. *ibid.* Equitium per Valeriam inſequuntur, ut Gabinii cædis auctorem. *ibid.* duas legiones fundunt fugantque. *ibid.* a Valentiniano eorum pagi vaſtantur. 30, 5.
Quintianus Senator Commodo A. inſidiatus. 29, 1.

R.

Rando regalis Alamannus Mogontiacum furto occupat & diripit, & oppidanos abducit. 27, 10.
Remigius Magiſter Officiorum. 27, 9. Romani Comitis per Africam flagitiis favet, ac cum eo colludit. 28, 6. Romani Comitis adverſus Firmum Maurum fautor in palatio & adjutor. 29, 5. laqueo ſibi fauces elidit. 30, 2.
Rhetorica inter turpes artes a veteribus poſita. 30, 4.
Rhodani curſus deſcriptio. 15, 11.
Richomeres, Domeſticorum Gratiani Comes. 31, 7. pugnat æquo marte cum Gothis. *ibid.* iterum a Gratiano A. properante in Thraciam, præmittitur cum literis ad Valentem A. 31, 12. ultro ſe Valenti offert obſidem ad Gothos iturum. *ibid.* ex prœlio Hadrianopolitano effugit. 31, 13.
Romani Senatus populique vitia. 14, 6. nobilitatis Romanæ vitia. 28, 4. plebis Romanæ vitia. *ibid.* Romani Epiſcopi ditantur oblationibus matronarum, 27, 3. eorum procedentium in vehiculis ſeſſio, circumſpectæ veſtes, epulæ profuſæ ac imperatoriæ. *ibid.*

Romanus & Vincentius Tribuni ſcutariorum, cur a Juliano A. in exilium miſſi. 22, 11.

Romanus Comes Africæ ſecors & avarus. 27, 9. Romanus Comes per Africam, quibus conditionibus Leptitanis adverſus Auſturianos barbaros auxilium ferre voluerit. 28, 6. Remigium Magiſtrum Officiorum & Palladium Notarium corrumpit, & quinque inſontes morte mulctandos curat. *ibid.* Zammæ a Firmo fratre occiſi mortem ulciſci vult. 29, 5.

Rufinus Præfectus Prætorio Galliarum. 14, 10. opum cupidiſſimus. 16, 8.

Rufinus, Apparitionis Præfecturæ Prætorianæ princeps. 15, 3. 16, 8. falſarius capite truncatur. 16, 8.

Rufinus Aradius Comes Orientis. 23, 1.

Ruricius Præſes provinciæ Tripolitanæ. 28, 6. fraude Romani Comitis capite truncatur. *ibid.*

Ruſticus Julianus Magiſter memoriæ, ad imperium poſcitur ægrotante Valentiniano A. 27, 6.

S.

Sabaja ex hordeo vel tritico potus. 26, 8.

Sabinianus Magiſter armorum in Oriente. 18, 6. parvi animi & corporis. *ibid.* militari pyrrhicha delectatur. 18, 7. obſidentibus Amidam Perſis noctu ſupervenire recuſat, hortante Urſicino. 19, 3.

Salia Comes theſaurorum per Thracias, Theodorianæ conjurationis reus. 29, 1. dum audiendus a judicibus ſe calciat, inter custodum manus exſpirat. *ibid.*

Salluſtius Jovianorum Tribunus, veluti Procopii fautor a Valentiniano Aug. damnatus. 29, 3.

Salluſtius Scutarius Valentem A. meridiantem inſidiis ac ferro petit. 29, 1.

Salluſtius Præfectus Prætorio Galliarum a Juliano A. promovetur. 21, 8. 25, 3. delatum ab omnibus imperium recuſat. 25, 5. Præfectus Prætorio per Orientem. 26, 5.

Sapaudiam Rhodanus alluit. 15, 11.

Saphrax vel Safrax, Vitherici Gothorum Greuthungorum regis dux clariſſimus, quid rerum in Thraciis geſſerit adverſus Romanos. 31, 5 *ſq.*

Sapor rex Perſarum ad Conſtantium Aug. de pace legatos & literas mittit. 17, 5. Amidam diu circumſeſſam & oppugnatam, per celſos aggeres muris admotos invadit. 19, 2

ſqq. urbem direptam excidit, & Ælianum ibi Comitem ac Tribunos patibulis affigit. 19, 9. Singaram expugnat, & oppidanos ac legiones duas in extrema Perſidis relegat. 20, 6. Bezabden cum tribus legionibus & ſagittariis oppidanis capit. 20, 7. eandem reparatam præſidio & neceſſariis inſtruit. *ibid.* Virtam fruſtra tentat. *ibid.* quinque regiones cum XV caſtellis, & Niſibin ac Singaram pace facta a Joviano A. & Romanis extorquet. 25, 7. Joviano mortuo, Armeniis manum injicit. 26, 4. Arſacem regem Armeniæ fraude captum excæcat, ac ferro conſumit. 27, 12. Hiberiæ Aſpacurem, Cylacem & Artabannem Armeniæ præficit. *ibid.* multa Armeniæ caſtra & caſtella vi aut deditione capit. *ibid.* Artogeraſſam incendit, & uxorem Arſacis inde abducit. *ibid.*

Saracenorum mores, & incurſiones ac ſitus. 14, 4. Saracenorum alii Julianum in bello Perſico juvant. 23, 5. 24, 1. alii Saporem. 24, 2. Conſtantinopolim a Gothis victoribus tentatam defendunt. 31, 16. ad furta belli quam ad pugnas aptiores. *ibid.* eorum quidam crinitus ſanguinem e jugulo hoſtis cæſi exſuxit. *ibid.*

Sarmatæ ſuperiorem Mœſiam & ſecundam Pannoniam populantur. 16, 10. Pannonias Mœſiamque vaſtant. 17, 12. eorum armatura haſtæ longæ ſeu conti, & loricæ ex cornibus raſis. *ibid.* equis caſtratis utebantur. *ibid.* a Conſtantio Sarmatarum & Quadorum agri devaſtantur. *ibid.* Sarmatæ & Quadi Pannonias populantur. 26, 4.

Saturninus Magiſter equitum a Valente A. factus, adverſus Gothos in Thracia graſſantes mittitur. 31, 8. in prœlio apud Hadrianopolim fuga ſe periculo eximit. 31, 13.

Sauromacen inter & Aſpacurem Hiberiæ regnum dividitur. 27, 12.

Saxones cum Francis Gallicanos tractus prædis, incendiis, & captivorum cædibus infeſtant. 27, 8. repentinis latrociniis ac prædationibus præ ceteris timentur. 28, 2. in Gallia poſt factas inducias a Romanis inſidiis circumveniuntur. 28, 5.

Scenitæ Arabes Saraceni poſtea appellati. 23, 6.

Scorpionis vel onagri deſcriptio. 23, 4.

Scotti Britannias vaſtant. 26, 4. 27, 8.

Scudilo ſcutariorum Tribunus genere Alamannus. 14, 10. Gallum Cæſ. circumvenit. 14, 11. moritur. *ibid.*

Scythici arcus forma. 22, 8.

Sebaſtiano Comiti ex Duce Ægypti ac Procopio XXX millia militum cur & quando a Juliano A. commiſſa. 23, 3. Sebaſtianus cum Procopio Joviano A. occurrit. 25, 8. Sebaſtianus Comes cum Illyricis & Italicis numeris Valentinianum A. in Alamanniam ſequitur. 27, 10. ab eo præmittitur cum Merobaude in Quados. 30, 5. militari favore ſublatus, mortuo Valentiniano longius amandatur. 30, 10. ab Italia miſſus, loco Trajani pedites Valentis regit. 31, 11. Gothos aliquot ad Hebrum cædit. *ibid.* pugnari cum Gothis ſuadet, non exſpectato Gratiano. 31, 12. in prœlio Gothico perit. 31, 13.

Secundinus dux Oſdruenæ, agmen Juliani Aſſyriam ingreſſi cogit. 24, 1.

Seleucia, eadem quæ Coche. 24, 5.

Seleucus Nicator. 14, 8. Daphnæi Apollinis fanum apud Antiochiam condidit. 26, 5.

Senatorum Romanorum fiducia & benignitas erga Conſtantium A. 21, 12. Senator quidam, equo phalerato inſidens, poſt ſe trahit agmina ſervorum. 26, 3. multi Senatores ac Senatorii generis feminæ, Romæ maleficiorum, ſtuprorum & adulteriorum accuſantur, & capitali ſupplicio afficiuntur. 28, 1. Senatores Romani per legatos a Valentiniano A. petunt, ne deinceps contra morem tormentis exponantur, idque impetrant. *ibid.* nominibus, ſericis veſtibus, multitudine obſequii delectantur. 28, 4. manus & genua oſculanda præbent. *ibid.* equos & aurigas amant, paraſitos & adulatores. *ibid.* doctrinas deteſtantur, ſolis Juvenali & Mario Maximo addicti. *ibid.* muſcas & radiolum ſolis ferre non poſſunt. *ibid.*

Seniauchus Tribunus. 15, 4.

Serapio Alamannorum rex. 16, 12. cur ita dictus. *ib.* Agenarichus patria lingua appellatus. *ibid.* Mederichi fratris Chnodomarii filius. *ibid.*

Serenianus Pannonius, Valentis A. Domeſticorum Comes. 26, 5. captus apud Cyzicum a Procopio, Nicæam ducitur vinctus. 26, 8. ibi noctu incautus poſt Procopii cædem a Marcello Protectore occiditur 26, 10.

Servi in capita dominorum

torqueri ſolebant in quæſtione inceſtus & adulterii, in ſtupri non item. 28, 1.

Severus Magiſter militum per Gallias. 16, 10. ejus laus. *ibid.* lævam aciem ducit apud Argentoratum. 16, 12. Francos aggreditur. 17, 8. repente ad ignaviam convertitur. 17, 10. Valentiniani A. in bello Alamannico comes. 27, 10. 29, 4. Saxones ad pacem petendam compellit. 28, 5. ægrotante Valentiniano ad imperium votis occultis poſcitur. 27, 6.

Severus Domeſticorum Comes. 27, 8.

Signorum aquilarumque ſubmiſſio, defectionis aut deditionis ſignum. 26, 7.

Sillographi ſcriptores maledici. 22, 16.

Silvanus Magiſter militum per Gallias. 15, 5. cur imperium invaſerit. *ibid.* per Urſicinum opprimitur. *ib.* Boniti Franci filius. *ibid.* Tribunus Armaturarum a Magnentio olim ad Conſtantium cum ſuis tranſierat. *ibid.*

Simplicius, curans vicariam Præfecturam, Romæ magnas edit ſtrages. 28, 1. ſub Gratiano A. poſtea in Illyrico capite truncatur. *ibid.*

Sintula, Juliani Cæſ. ſtabuli Tribunus. 20, 4.

Sinus Ad Gradus dictus. 15, 11.

Sophronius Notarius, poſt Præfectus urbi Conſtantinopoli. 26, 7.

Spectatus Tribunus & Notarius, legatus ad Saporem miſſus. 17, 5. re infecta redit. 17, 14.

Sueridus & Colias Gothorum optimates cur defecerint, & cæſis Hadrianopolitanis, Alavivo ac Frigerido Thracias populantibus ſeſe adjunxerint. 31, 6.

Suevi Rætias incurſant. 16, 10.

Suomarius Alamannorum rex. 16, 12. pacem a Juliano Cæſ. obtinet. 17, 10. datam fidem ſervat. 18, 2.

Syagrius Notarius in Alamanniam ad exercitum mittitur a Valentiniano A. 28, 2. poſtea Præfectus & Conſul. *ibid.* ſacramento ſolutus & inhoneſte domum remiſſus a Valentiniano, quod Alamannos ſolus evaſerat. *ibid.*

Symmachus Præfectus urbi. 27, 3. ejus laus. *ibid.* cur ab ingratis civibus pulcherrima ejus domus Tranſtiberina incenſa ſit. *ibid.*

Syri cum deditionem faciunt, præ ſe bovem coronatum agunt. 24, 1.

T.

Tres-Tabernæ a Juliano Cæſ. reſtituitur. 16, 11.

Taifali. 17, 13. puerorum amatores. 31, 9.

Tamſapor Perſarum Optimas & Dux. 16, 9. 18, 6. 19, 9.

Tarracius Baſſus, poſtea Præfectus urbi. 28, 1. cum fratre Camenio, & Marciano, ac Euſaphio Clariſſimis veneficii reus, abſolvitur. *ibid.*

Tarſus. 14, 8.

Taurus Præfectus Prætorio per Illyricum, fit Conſul. 21, 6. conſulatu ſuo exſul relegatur Vercellas a Juliano A. 22, 3.

Terentius dux Armeniæ. 30, 1.

Terentius cur ex piſtore Romano Corrector Tuſciæ factus ſit. 27, 3. falſi poſtea convictus, ſub Claudio Præfecto urbi carnificis manu perit. *ibid.*

Tertullus Præfectus urbi. 19, 10.

Teutomeres Protector domeſticus. 15, 3.

Thalaſſius Præfectus Prætorio. 14, 1 & 7.

Thalaſſius ex Proximo libellorum. 22, 9.

Theodorus Notarius imperium affectat. 29, 1. claro genere in Galliis natus. *ibid.* cum plurimis criminis conſciis interficitur. *ibid.*

Theodoſius in Britanniam inſulam cum copiis mittitur. 27, 8. urbes Britanniæ a Scotis & Pictis vaſtatas reſtituit, caſtella reparat, & provinciam, quæ Valentia dicta eſt, recipit. 28, 3. Valentinum ibi exſulem, res novas molientem, opprimit. *ibid.* in locum Jovini Magiſter militiæ conſtituitur. *ibid.* Alamannos per Rætiam metu Burgundiorum diſperſos partim occidit, partim captos in Italiam mittit. 28, 5. Magiſter equitum, Valentiniani A. in bello Alamannico comes. 29, 4. Cæſaream intrat, & a Firmo incenſam reſtituit. 29, 5. equites & pedites Rom. qui ad Firmum defecerant, partim occidit, partim manibus truncavit. *ibid.* deſertores alios exurit, alios contruncat. *ibid.* caſtra Firmi, qui fugerat, invadit & diripit. *ibid.* Firmum, multis prœliis fractum, ad voluntariam mortem compellit. *ibid.*

Theodoſius junior, dux Mœſiæ, qui poſt imperavit, Sarmatas Liberos crebris prœliis attritos ad petendam pacem compulit. 29, 6.

Theophilus Syriæ Conſularis a plebe Antiochenſi diſcerptus. 14, 7.

Thraciarum, & ſinus Pontici, regionumque ac na-

tionum Ponto adjacentium deſcriptio. 22, 8. Thraciarum ſex provinciarum clariſſimarumque urbium deſcriptio. 27, 4. Thracia auri metalla tulit. 31, 6.
Timagenes, 15, 9.
Tomyris regina Scytharum. 23, 6.
Trajanus Comes multos Perſas cædit. 29, 1. in Armenia milites regens, juſſu Valentis A. Param regem Armeniæ per fraudem in convivio interficit. 30, 1. Magiſter militum, pugnat æquo marte cum Gothis. 31, 7. accepto Sebaſtiano ſucceſſore, nihilominus revocatus a Valente A. in prœlio apud Hadrianopolim interiit. 31, 13.
Transtigritanæ quinque regiones. 25, 7.
Tripolitani. 28, 6.

V.

Vadomarius Alamannorum rex, a Conſtantio A. pacem impetrat. 16, 12. pro vicinis regibus tribus pacem impetrat. 18, 2. per emiſſarios limitem Rætiarum vaſtat, & Libinonem Comitem interficit. 21, 3. capitur a Juliano, & relegatur in Hiſpanias. 21, 4. Vadomarius ex Rege Alam. cum Trajano multos Perſas interficit. 29, 1.
Valens a fratre Valentiniano Auguſtus appellatur. 26, 4. propter auxilia miſſa Procopio tyr. bellum Gothis infert. 27, 5. pacem cum eis poſt triennium acceptis obſidibus jungit. *ibid.* cum Gothis confligit circa Hadrianopolim. 31, 12 *ſq.* in ea pugna perit. 31, 13. qua ratione & quo mortis genere perierit. *ibid.* ejus virtutes & vitia. 31, 14. quamdiu imperaverit. *ibid.*
Valentia, pars Britanniæ Romanæ. 28, 3. a quo & per quem facta provincia. *ibid.* a Valentiniano A. dicta. *ibid.*
Valentianus junior, mortuo Valentiniano patre, ab exercitu Auguſtus appellatur. 30, 10.
Valentinianus ægre mortem apud Remos effugit. 25, 1. Scholæ ſecundæ ſcutariorum a Joviano A. præficitur. *ibid.* Auguſtus ab exercitu conſalutatur. 26, 2. Valentem fratrem ſuum Tribunum ſtabuli, mox apud Conſtantinopolim imperii conſortem aſſumit. 26, 4. periculoſo morbo liberatus Gratianum filium adhuc impuberem, Auguſti nominis participem faventibus militibus facit. 27, 6. Valentinianus cum Gratiano Rhenum tranſit. 27, 10. Alamannorum in-

[illegible] pene [illegible]. *ibid.* Alamannos in solo barbarico [illegible]. *ibid.* totam Rheni ripam Gallicanam caſtris, caſtellis, & turribus munit. 28, 2. ſævus & efferatæ crudelitatis. 29, 3. urſas anthropophagas alit. *ibid.* culpa miſſus Macrianum Alamannorum regem trans Rhenum [illegible] capere non potuit. 29, 4. cum Macriano Alamannorum rege colloquitur ac pacem facit. 30, 3. Sarmatarum legationem rejicit. 30, 5. Quadorum pagos depopulatur. *ibid.* dum legatis Quadorum reſpondet iratus, ictu ſanguinis extinguitur. 30, 6. Gratianus ejus pater quos honores geſſerit. 30, 7. Valentiniani rerum in principatu geſtarum breviarium. *ibid.* [illegible] 30, 8. corpus ejus [illegible], inter [illegible] reliquias humatur. 30, 10.

Valentinus Pannonius, [illegible] in Illyrico [illegible]. 18, 3.

Valentinus Maximini Præf. Præt. conjugis frater, in Britannia, ubi exulabat, res novas molitur, & a Theodoſio cum paucis capite plectitur. 28, 3.

Valerius [illegible] 29, 3.

Valerianus, [illegible] omnium [illegible] in Valentiniani A. bello Alamannico [illegible]. 27, 10.

Valerianus Tribunus [illegible], in pugna Romanorum cum Gothis apud Hadrianopolim [illegible]. 31, 13.

Venuſtus Vicarius Hiſpaniarum. 23, 1. Venuſtus ex Vicario nomine Senatus Romani legatus ad Valentinianum A. 28, 1.

Veſtraplus Alamannorum rex. 16, 12. cum Urio & Urſicino pacem petit a Juliano Cæſ. & obtinet. 18, 2.

Veteranio. 15, 1.

Vetranio, legionis Zianorum rector, interficitur a Perſis. 25, 1.

Victor, Juliani copiarum dux. 24, 1, 4, & 6. a Joviano A. provectus militiæ rector. 25, 7. 26, 5. Magiſter equitum ad Gothos legatus a Valente A. miſſus. 27, 5. item ad Saporem. [illegible] miſſus legatus ad Saporem ſuper Armenia. 31, 7. Sarmata erat. 31, 12. Valenti A. ſuadet Gratianum exſpectare. *ib.* ex prœlio Hadrianopolitano profugit. 31, 13.

Victor, inſignis numeri Tribunus, cum Remora [illegible] Romanos inter & Perſas [illegible]. 25, 7.

Victor [illegible], Pannoniæ ſecundæ Conſularis [illegible] a [illegible], & ſtatua [illegible]

noratur. 21, 10. poſt Præfectus urbi. *ibid.*

Victorinus, amicus Maximini Vicarii, ſuffragio ſuo quatuor Senatores periculo mortis liberat. 28, 1. Maximini actus venditabat. *ibid.* ejus defuncti uxor Anepſia ſtupri rea damnatur. *ibid.*

Vitalianus a Joviano A. Domeſticus fit. 25, 10. poſtea Comes rei militaris, male rem in Illyrico adverſus Gothos geſſit. *ibid.*

Vithericus Gothorum Greuthungorum rex. 31, 4. qua ratione Iſtrum trajecerit, & quid in Thracia geſſerit. 31, 4-16.

Vithicabius rex Alamannorum, Vadomarii filius, fraude miniſtri a Romanis corrupti interficitur. 27, 10.

Vitrodorus Quadorum regalis, Viduarii regis filius. 17, 12.

Urbicius Meſopotamiæ dux, ad Saporem de Armenia & Hiberia legatus miſſus. 30, 2.

Urius Alamannorum rex. 16, 12. 18, 2.

Urſacius Magiſter Officiorum crudelis. 26, 4. Alamannorum legatos ad Comitatum miſſos aſpere tractat. 26, 5.

Urſicinus Magiſter equitum ex Oriente evocatur. 14, 11. impugnatur ab Arbetione. 15, 2. Silvanum tyrannum opprimit. 15, 5. remittitur in Orientem cum Magiſterii poteſtate. 16, 10. ab Euſebio Præf. cubiculi cur impugnatus. 18, 4. ex Oriente evocatus cum veniſſet in Thraciam, remittitur in Meſopotamiam. 18, 6. Niſibin & Amidam curat ordinatque. *ibid.* Perſas Amidam circumſidentes furtim invadere conatur. 19, 3. Magiſterio peditum ab Imp. exuitur. 20, 2.

Urſicinus Alamannorum rex. 16, 12.

Urſicinus Vicariam Præfecturam Romæ curat. 28, 1. cur ab ea remotus ſit. *ibid.*

Urſini cum Damaſo de urbis Romæ Epiſcopatu contentio. 27, 3.

Urſulus Comes largitionum. 16, 8. vir ſeverus. *ibid.* ejus poſt viſas Amidæ ruinas liberum de militum ignavia dictum, cauſa ipſi mortis fuit. 20, 11. Juliani A. juſſu damnatus. 22, 3.

Vulcatius Rufinus Præfectus Prætorio laudatur. 27, 7.

Z.

Ziannorum legio. 25, 1.

Zinafer, Rumo, & Fragiledus Sarmatarum Subreguli. 17, 12.

Zizais Sarmatarum Regulus a Conſtantio A. pacem petit. 17, 12.

Zoroaſtres Bactrianus. 23, 6.

BINDING SECT. MAY 26 1967

PA
6203
A2
1786

Ammianus Marcellinus
Rerum gestarum qui de XXXI supersunt Libri XVIII

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY